

Jiří Bílek Jaroslav Láník Pavel Minařík Daniel Povolný Jan Šach

ČESKOSLOVENSKÁ LIDOVÁ ARMÁDA V KOALIČNÍCH VAZBÁCH VARŠAVSKÉ SMLOUVY

květen 1955 – srpen 1968

Ministerstvo obrany České republiky
Praha 2008

Úvodem

Autoři považují za milou povinnost poděkovat všem, kteří jim při tvorbě 7. svazku Historie československé armády poskytli pomoc:

Ing. Jiřímu Andrlému
mjr. Mgr. Tomáši Andrejskovi
Mgr. Martinu Dubánkovi
DiS Danielu Gemzovi
kpt. Mgr. Janu Haasovi
Mgr. Michalu Hokynkovi
Ing. Aleně Hrnčířové
Mgr. Iloně Krbcové
Tomáši Kykalovi
Zdeňku Munzarovi, BBus. (Hons.), DiS
Bohumilu Peškovi
Mgr. Tereze Petiškové
Mgr. Zuzaně Pivcové
Mgr. Zdeňku Polčákovi
kpt. Ing. Robertu Speychalovi
Mgr. Pavlu Šimůnkovi
Dr. Vladimíru Šlosarovi
Zdeňku Vimmrovi
PhDr. Josefu Žabkovi
Vieře Žižkové

Pro lepší vystižení atmosféry let 1955–1968 jsou v knize převzaty doslovné citace z dobových dokumentů, knižních publikací a tisku, přibližující tehdy používaná slovní spojení a ideologická klišé. V textu a v popiskách k fotografiím jsou tato místa uvedena v uvozovkách.

V květnu 1955 se Československo stalo součástí vojensko-politické organizace zemí sovětského bloku, která dostala podle místa podpisu své zakládací listiny název Varšavská smlouva. Znamenalo to jeho ještě větší připoutání k velmocenské politice Sovětského svazu, který vytvořením Varšavské smlouvy dobudoval svůj blok i po vojenské stránce, protože organizace plnila úkoly vydávané Generálním štábem sovětských ozbrojených sil a její velení bylo ve skutečnosti jen „převodní pákou“. Podpis smlouvy ve Varšavě však také dovršil rozdělení Evropy – politické a ekonomické bylo umocněno vojenským a vztahy mezi Varšavskou smlouvou a Severoatlantickou aliancí se na více než tři desetiletí staly jedním z rozhodujících faktorů určujících vývoj v Evropě a do značné míry i v globálním měřítku.

Československá lidová armáda se stala jednou ze spojeneckých armád a změnila se v součást prvního strategického sledu spojeneckých vojsk. Jejím prvořadým úkolem bylo zajistit dokonalou obranu části západní hranice sovětského bloku v místech přímého dotyku ozbrojených sil obou vojensko-politických organizací, odrazit případný útok protivníka a jako součást jednoho z frontů Varšavské smlouvy přejít do rozhodného protiútoků. Splnění tohoto úkolu byla podřízena její celá výstavba i příprava, které získaly výhradně koaliční rozměr a v nichž byl ještě více potlačen národní a vlastenecký prvek. ČSLA byla budována jako „pevná součást bratrských armád“ plnící současně i úlohu vnitřní mocenské opory komunistického režimu.

Ve chvíli, kdy se jeho latentní krize změnila v otevřenou, musel stejný vývoj proběhnout také v ČSLA, jež se stejně jako celá společnost i KSČ rozdělila na ty, kteří usilovali o změny a na část, pro niž byla jakákoliv revize minulosti a jejich často tragických následků nepřijatelná. Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 nejen ukončila jakékoliv pokusy o reformy, ale ještě více prohloubila postavení Československa jako satelitní země. ČSLA byla politickým rozhodnutím přisouzena pasivní role, stejně jako v letech 1938 a 1948, kdy nemohla vystoupit na obranu své vlasti, svobody a demokracie. Následně „dočasné“ rozmístění Střední skupiny sovětských vojsk v Československu postavilo naši armádu do „druhořadé“ role a znamenalo definitivní ztrátu posledních zbytků jejího národního charakteru a poslání i prestiže ve společnosti.

Cílem předkládané publikace je postihnout na první pohled jednosměrný, ale ve skutečnosti složitý vývoj ČSLA mezi květnem 1955 a srpnem 1968, kdy se Československo stalo okupovanou zemí. Je prvním pokusem o syntetické zpracování historie čs. armády v tomto období, protože ani komunistická vojenská historiografie nevěnovala vývoji ČSLA po roce 1955 až na nepočetné výjimky s jednoznačně ideologickým podtextem hlubší pozornost. Z tohoto důvodu bylo nutné vycházet téměř výhradně z archivních materiálů a dalších dobových dokumentů. Autoři předkládají výsledek svého snažení s přesvědčením, že přes některá „bílá místa“, která se dosud v archivních dokumentech nepodařilo osvětlit, bude solidním základem pro další výzkum a poznání vývoje čs. armády ve sledovaném období.

I. část

Z usnesení politického byra ÚV KSČ o zásadách upevnování vztahů ozbrojených sil se stranickými orgány, masovými organizacemi a pracujícími ze 7. srpna 1957

Důležitým úkolem socialistického státu je všestranná péče o budování ozbrojených sil jako nástroje moci pracujících a záštity mírové výstavby země. Jejich mohutnost však nespočívá jen v kvalitě a množství techniky a vojenské dovednosti kádrů. Významným činitelem je oddanost příslušníků ozbrojených sil věci a zájmům socialismu a jejich pevná jednota s pracujícími. To je také ukazatelem socialistického charakteru našich ozbrojených sil a jedním ze základních požadavků obranyschopnosti státu.

1955
1960

DO SVAZKU BRATRSKÝCH ARMÁD

květen 1955 – září 1960

Od částečného uvolnění k velkému riziku

Vliv vytvoření Varšavské smlouvy na vývoj v Evropě a ve světě, nezdar tendencí k uvolňování mezinárodního napětí

V polovině padesátých let došlo v mezinárodních vztazích k řadě nových jevů, které výrazně ovlivňovaly postavení a bezpečnost Československa. Na začlenění Spolkové republiky Německo do Severoatlantické aliance reagoval Sovětský svaz vytvořením vlastní vojenskopolitické organizace. Dne 14. května 1955 podepsali ve Varšavě představitelé SSSR, Albánie, Bulharska, Československa, Maďarska, Německé demokratické republiky, Polska a Rumunska Smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. Založení Varšavské smlouvy neznamenal žádnou změnu v poměru sil v Evropě, prohloubilo však její politické a vojenské rozdělení. Bylo především mocenským a propagandistickým aktem, protože Sovětský svaz měl zajištěnou absolutní kontrolu nad zeměmi ve své sféře vlivu a ve většině z nich byla rozmístěna sovětská vojska. Vznik Varšavské smlouvy dal tomuto nerovnoprávnému vztahu institucionální podobu a s odvoláním na obnovení „německé hrozby“ zdůvodňoval a legitimizoval trvalý pobyt Sovětské armády na území členských států.

Smlouva stanovovala řídicí organizace Varšavské smlouvy – Politický poradní výbor (PPV) a Spojené velení Spojených ozbrojených sil (SOS). V lednu 1956 byl na prvním zasedání PPV v Praze ustaven štáb SOS, po několika letech však jeho úlohu plnila X. správa Generálního štábu Ozbrojených sil SSSR. Dominantní role Sovětského svazu se projevila také v obsazování nejvyšších funkcí: hlavním velitelem SOS byl vždy sovětský maršál (jako první vykonával tuto funkci Ivan Stěpanovič Koněv), v čele štábu SOS stál sovětský armádní generál (prvním byl Alexej Nikolajevič Antonov). U ministerstev obrany členských států vznikly postupně skupiny stálých představitelů spojeného velení složené ze sovětských generálů a důstojníků, kteří nahradili zdiskreditované sovětské poradce a měli rozhodující slovo při řešení otázek vojenské výstavby.

Varšavská smlouva sloužila od počátku především jako nástroj k prosazování sovětské zahraniční politiky, jejímž cílem zůstalo i nadále dosažení a udržení vojenské, politické a hospodářské převahy nad Západem. K uskutečnění tohoto cíle se však SSSR musel vymanit z mezinárodní izolace let nejtvrdší studené války. Proto zmírnil nebo zastavil nepřátelské propagandistické kampaně proti některým zemím (Izrael) a souhlasil s dlouho odmítaným uzavřením Státní smlouvy s Rakouskem, která vedla ke stažení okupačních vojsk. V říjnu 1955 přijal

Podpis Varšavské smlouvy

Signatáři Varšavské smlouvy – předsedové vlád

Albánské lidové republiky
Mehmet Şehu

Bulharské lidové republiky
Valko Červenkov

Československé republiky
Viliam Široký

Maďarské lidové republiky
András Hegedűs

Německé demokratické republiky
Otto Grotewohl

Polské lidové republiky
Józef Cyrankiewicz

Rumunské lidové republiky
Gheorghe Gheorghiu-Dej

a předseda rady ministrů SSSR
Nikolaj Alexandrovič Bulganin

Politické a vojenské rozdělení Evropy v polovině padesátých let

rakouský parlament ústavní zákon o trvalé neutralitě země, zákazu vytváření vojenských základen na svém území i účasti ve vojenských paktech. O měsíc dříve byla podepsána dohoda mezi SSSR a SRN o ukončení válečného stavu, navázání diplomatických vztahů a rozvoji vzájemného obchodu, doplněná propuštěním posledních německých válečných zajatců ze sovětských táborů. Výměnou ratifikačních listin a navázáním diplomatických styků skončil v prosinci 1955 válečný stav mezi SSSR a Japonskem. Při návštěvě jugoslávské delegace v Moskvě se podařilo urovnat vztahy mezi oběma státy.

Sovětský svaz usiloval také o normalizaci vztahů s bývalými spojenci z let druhé světové války. Po deseti letech se ve dnech 18.–23. července 1955 uskutečnilo

Nejvyšší představitelé čtyř velmocí na setkání v Ženevě v červenci 1955 – Sovětského svazu N. A. Bulganin, Spojených států amerických Dwight Eisenhower, Francie Edgar Faure, a Velké Británie Anthony Eden

v Ženevě setkání nejvyšších představitelů SSSR, USA, Velké Británie a Francie. I když se nepodařilo vyřešit žádný z bodů jednání, především otázku sjednocení Německa a kontroly zbrojení, setkání vyvolalo vlnu očekávání. Na ně navázala v říjnu a listopadu 1955 konference ministrů zahraničí čtyř velmocí v Ženevě. Přestože také nepřinesla konkrétní výsledky, přispěla k uklidnění světové veřejnosti a pozitivně ovlivnila další vývoj.

Potvrzením snah o rozchod se stalinskou minulostí bylo jednání XX. sjezdu KSSS 14.–25. února 1956. Na něm v neveřejném referátu Nikity Sergejeviče Chruščova zazněla zdrcující kritika Stalina: mrtvý diktátor byl obviněn z kultu osobnosti, podcenění nebezpečí války s nacistickým Německem, vraždění svých spolupracovníků a jeho éra byla označena za vládu teroru, která stála sovětskou společnost miliony popravených a umučených v táborech Gulagu. Nejvyšší

Nejvyšší představitelé KSSS a Sovětského svazu L. M. Kaganovič, G. M. Malenkov, N. S. Chruščov, V. M. Molotov

Vystoupení N. S. Chruščova na XX. sjezdu KSSS

Podpis Společného prohlášení na závěr „srdečného, přátelského a porozuměníplného“ jednání mezi delegacemi KSSS a PSDS ve Varšavě v listopadu 1956

sovětský představitel obvinil svého předchůdce z podílu na rozpoutání studené války a místo dosavadní konfrontační politiky vystoupil s koncepcí mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením. V dubnu 1956 bylo jako relikv stalinismu zrušeno Informační byro komunistických a dělnických stran.

Vedle snahy o uvolnění mezinárodního napětí a aktivnější zahraniční politiku byl nový trend prosazovaný N. S. Chruščovem motivován také potřebou snížit výdaje na zbrojení a provést strukturální změny v ekonomice s cílem zvýšit katastrofální životní úroveň sovětského lidu. Mírné ekonomické reformy směřující k většímu podílu spotřebního průmyslu a „moderních odvětví“ (např. chemie) se však staly trnem v oku představitelům sovětského vojenskoprůmyslového komplexu. V SSSR i nadále zůstalo mnoho příznivců J. V. Stalina, kteří s velkou nedůvěrou hleděli na jakékoliv

pokusy o změnu, znepokojena se cítila rovněž stranická byrokracie tvořící uzavřenou kastu a využívající svého privilegovaného postavení. I když se N. S. Chruščovovi podařilo postupně odstranit z vedoucích míst některé stalinisty, jako byli Vjačeslav Michajlovič Molotov, Lazar Mojsejevič Kaganovič či Georgij Maximovič Malenkov (z ÚV KSSSR vyloučení v červnu 1957) a formálně si upevnil svou pozici i tím, že se v roce 1958 stal vedle prvního tajemníka ÚV KSSS také předsedou Rady ministrů, čímž spojil dvě nejvýznamnější funkce, se stalinskou opozicí sváděl boj až do svého sesazení v roce 1964.

Sovětský svaz vytyčil novou tezi o „soutěžení dvou hospodářských systémů s reálnou revoluční perspektivou získat v historicky krátké době technickou a ekonomickou převahu socialistického tábora nad táborem kapitalistickým“, kterou propagandisticky využíval jako další důkaz odklonu od konfrontační politiky. Úkol dohnat a předejít kapitalismus byl výrazem přecenění stavu a možností sovětské ekonomiky a podcenění dynamiky kapitalistického hospodářství procházejícího vědeckotechnickou revolucí. Nereálnost vytčeného cíle svědčila o neznalosti ekonomických zákonitostí a přesvědčení o všemocnosti direktivního plánování a metod řízení.

Na úsilí o dosažení hospodářské a technické převahy nad Západem se měly podílet také ostatní socialistické země sdružené v Radě vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Snahy o oživení její činnosti vedly k dalšímu zintenzivnění výměny zboží, což znamenalo pokračování úsilí o vytvoření soběstačného socialistického trhu, ale v nových podmínkách se do popředí dostala především koordinace národohospodářských plánů a kooperace ve výrobě, která se týkala i zbrojní produkce. Kooperace a specializace probíhaly na základě direktivních rozhodnutí z Moskvy, a protože členské země neměly záruku, že investice budou efektivní a dostatečně využité, budovaly i nadále především své „národní“ ekonomiky. Nedisponovaly rovněž dostatečnými výrobními kapacitami, aby mohly pružně reagovat na změny priorit a krizové události. Plány pracně sestavené na počátku roku 1956 se navíc v důsledku událostí v Polsku a Maďarsku zcela zhroutily. Ani v následujících letech se nepodařilo přeměnit RVHP ve skutečně funkční organizaci.

Kritika Stalinova kultu měla závažné důsledky pro vývoj zemí sovětského bloku. Nedostatečně stabilizované komunistické režimy, zatížené svou nedávnou minulostí (politické procesy, násilná kolektivizace, militarizace ekonomiky) ztrácely podporu mezi obyvatelstvem, což u jejich vůdců vyvolávalo obavy z jakýchkoliv změn. Potřeba vyrovnat se s kritikou stalinismu a řešit prohlubující se ekonomické potíže vedla ke sporům mezi konzervativci a stoupenci reformy ve vedení komunistických stran. Z počátku měly charakter vnitrostranických konfliktů, postupně ale pronikaly stále hlouběji do společnosti. Zatímco komunisté doufali, že kosmetické úpravy režimu a personální změny na vedoucích místech povedou k uklidnění situace, silící opozice požadovala skutečné reformní změny směřující k rozchodu s nedávnou minulostí. Nejvýrazněji se to projevilo v Polsku a Maďarsku.

Špatný stav polské ekonomiky a odmítnutí požadavku zvýšení mezd a zlepšení pracovních podmínek vyvolaly v červnu 1956 v Poznani demonstrace a stávkové akce, které byly krvavě potlačeny – vyžádaly si 78 mrtvých. I když polská vláda přistoupila na část požadavků z obavy, aby se nepokoje nerozšířily, tlak veřejnosti stále narůstal. Situace se vyhrotila v říjnu při střetu frakcí ve vedení Polské sjednocené dělnické strany (PSDS), kdy hrozila intervence sovětských vojsk, jimž se polská armáda hodlala postavit na odpor. Krizi vyřešilo zvolení Władysława Gomułky prvním tajemníkem PSDS a uzavření polsko-sovětské smlouvy o pobytu sovětských vojsk. Nově upraveny byly hospodářské vztahy.

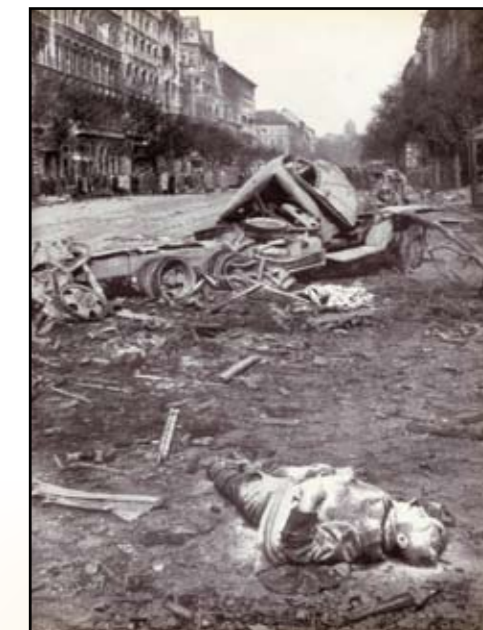
Vývoj v Polsku silně ovlivnil dění v Maďarsku, kde již dlouho narůstala nespokojenost s vládou tvrdého stalinisty Matyase Rákosiho, prvního tajemníka ÚV Maďarské strany pracujících (MSP). Situaci radikalizovali vysokoškolští

Nový představitel MSDS a předseda loutkové vlády János Kádár

Účastník maďarského povstání

Budapešť zničená útokem sovětských vojsk

studenti v Budapešti demonstrací svolanou 23. října na podporu polských reforem. Mohutné shromáždění přerostlo v ozbrojené povstání, které se rychle šířilo do dalších měst. Vedení MSP nebylo schopno situaci vyřešit a obrátilo se na SSSR se žádostí o pomoc. Proti povstalcům zasáhly sovětské jednotky dislokované v Maďarsku v síle pěti divízií, které se však na žádost nové maďarské vlády vedené oblíbeným Imre Nagym stáhly do svých posádek. Když však nový premiér 1. listopadu oznámil, že Maďarsko vyhlásí neutralitu a vystoupí z Varšavské smlouvy, následoval rozsáhlý útok tří armádních sborů Sovětské armády se 60 000 vojáky, která v těžkých krvavých bojích Maďarsko obsadila. Do čela nově vzniklé Maďarské socialistické dělnické strany (MSDS) byl dosazen János Kádár, který se současně stal předsedou loutkové Revoluční dělnicko-rolnické vlády. V květnu 1957 byla uzavřena maďarsko-sovětská vojenská smlouva, která upravovala právní, vojenské a další podmínky pobytu sovětských vojsk na maďarském území. Při povstání zahynuly 3–4 000 lidí a na 700 příslušníků Sovětské armády, na 40 000 osob bylo zatčeno a 229 popraveno, do emigrace odešlo více než 200 000 Maďarů.

Nepokoje a povstání v Polsku a Maďarsku ukázaly, že komunistické strany se dostávají ve svých zemích do izolace a nejsou schopny ani ochotny přehodnotit svou politiku. V obou případech dal SSSR jednoznačně najevo, že bude rozhodovat o tom,

V rámci sovětské diplomatické ofenzivy navštívil N. S. Chruščov také Indii, kde jednal s ministerským předsedou D. Nehruem

Významným partnerem SSSR v rozvojovém světě se stala Indonésie vedená prezidentem Sukarnem

kam až mohou jeho satelity zajít při reformování socialismu a že v žádném případě nemínil tolerovat jakékoliv snahy o změnu politického systému nebo o vystoupení z Varšavské smlouvy. Polské a maďarské události však oslabily pozici N. S. Chruščova a posílily kritické hlasy z vojenských kruhů o údajné ztrátě velmocenského postavení SSSR.

Ve snaze znovu upevnit jednotu mezinárodního komunistického a dělnického hnutí svolala KSSS v listopadu 1957 do Moskvy mezinárodní poradou komunistických a dělnických stran, na níž byly přijaty Deklarace a Manifest míru. Velká pozornost v nich byla věnována úkolům socialistických zemí a mezinárodního revolučního hnutí v otázkách války a míru a ofenzivě socialistických a národně osvoboděných revolucí.

Souviselo to se snahou Sovětského svazu posílit své globální pozice cílevědomým rozvíjením vztahů s rozvojovými zeměmi.

Tzv. Třetí svět procházel obdobím dekolonizace a SSSR viděl v těchto národech a nově vzniklých zemích své přirozené spojení. Všestranná sovětská pomoc národně osvoboděnému hnutí a později novým zemím především na mapě Afriky a Asie měla za cíl získat tyto státy na stranu „tábora socialismu a míru“. Sovětský svaz měl v tomto úsilí řadu výhod: jeho politika byla protikoloniální, neměl vlastní kolonie a nabídl rozvojovým zemím rozsáhlou ekonomickou pomoc. Snahy USA ukázat komunistický režim jako despotický a brutální se v zemích, které měly zkušenosti s kolonialismem západních zemí, mýjely účinkem.

Již od počátku roku 1955 rozvinul SSSR velkou diplomatickou ofenzivu týkající se „Třetího světa“. Podporoval konferenci v indonéském Bandungu, na níž se zástupci 29 asijských a afrických zemí vyslovili pro principy mírového soužití a neúčast ve vojenských blocích, na sklonku roku podnikl N. S. Chruščov měsíční cestu do Indie, Barmy a Afghánistánu. Do konce roku 1956 uzavřel Sovětský svaz dohody o ekonomické a vojenské spolupráci se 14 státy Asie a Středního východu.

Významného úspěchu dosáhl SSSR v tehdy nejmocnější arabské zemi – Egyptě, kde se v roce 1952 ujali moci Muhamad Nagib a Gámál Násir, stoupenci arabského nacionalismu usilující o nezávislost země a odstranění britského koloniálního panství nejen v Egyptě, ale perspektivně na celém Středním východě. V polovině padesátých let znovu narůstalo napětí mezi Egyptem a Izraelem, jemuž dodávala zbraně Francie. Byla to odpověď na egyptskou podporu alžírských povstalců bojujících proti francouzské armádě. S cílem připravit se na válku s Izraelem chtěl G. Násir získat moderní výzbroj od USA, ale ty vyžadovaly platby v hotovosti, což bylo pro Egypt ekonomicky nepřijatelné. Zbraně nakonec dodal SSSR prostřednictvím Československa a Spojené státy chtěly narůstající vliv Sovětského svazu vyvážit nabídkou půjčky Mezinárodního měnového fondu na stavbu Asuánské přehrady. Když však Egypt diplomaticky uznal Čínskou lidovou republiku, svou nabídku stáhly. Násirova vláda se rozhodla získat finanční prostředky znárodněním Suezského průplavu. To by však znamenalo nejen kontrolu dodávek ropy do západní Evropy, ale kontrola nad průplavem měla i vojenské a mocenské aspekty. Velká Británie a Francie nejprve proti egyptskému kroku protestovaly a následně se rozhodly řešit situaci vojenskou intervencí v součinnosti s Izraelem, při níž počítaly s podporou USA.

Dne 29. října 1956 zahájila izraelská armáda útok s krycím názvem „Operace Musketeer“. Obsadila Sinajský poloostrov, o dva dny později britské a francouzské letectvo bombardovalo egyptské vojenské cíle a 5. listopadu se britské a francouzské výsadekové oddíly vylodily u Port Saidu. Kalkulace s diplomatickou podporou USA však nevyšly a pod společným tlakem Spojených států a SSSR, který pohrozil dokonce jaderným útokem na Londýn a Paříž, se musely Velká Británie i Francie stáhnout.

Sovětský svaz využil této situace a pasoval se do role ochránce arabských zájmů a podporovatele národně osvoboděného hnutí „třetího světa“. Podařilo se mu proniknout i na západní polokouli. V lednu 1959 skončila vítězstvím povstalců dlouholetá partyzánská válka proti brutálnímu režimu diktátora Fulgencia Batisty na Kubě. Do čela státu se dostali představitelé radikální levice vedení Fidelem Castrem, kteří sérií opatření především v ekonomické oblasti dostali „Ostrov svobody“ do izolace od okolních latinskoamerických států a do vleklého konfliktu s USA. Jejich odvetná opatření zejména hospodářská blokáda Kuby vedla k tomu, že kubánské vedení hledalo nového partnera a ochránce. V únoru 1960 byla podepsána obchodní smlouva mezi Kubou a SSSR a tento příklad následovaly do konce roku všechny země sovětského bloku. Sblížení Kuby a SSSR ohrožovalo strategickou rovnováhu mezi velmocemi a současně znemožňovalo přímý americký útok na Kubu. Proto se USA

Dočasní velcí přátelé G. Násir a N. S. Chruščov

Centrum Port Saidu po bombardování britským a francouzským letectvem

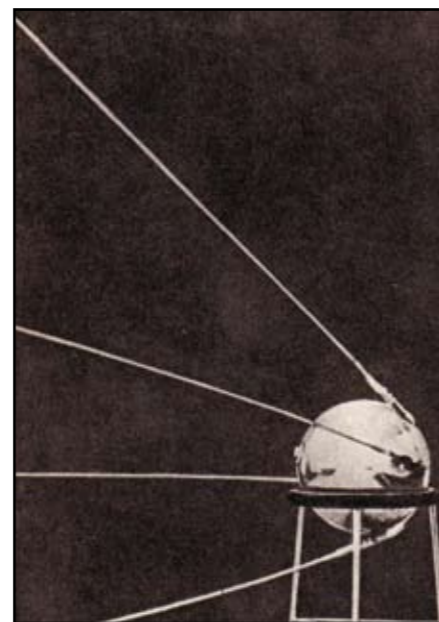
Dva velcí soupeři: diktátor Fulgencio Batista ...

... budoucí diktátor Fidel Castro

Start strategické střely Polaris ze základny Cape Canaveral na Floridě

První sovětská družice Sputnik před vypuštěním

„Noví přátelé“

rozhodly svrhnout Castrův režim rozsáhlou propagandou, organizováním tajných zpravodajských operací a výcvikem polovojenských kubánských exilových sil.

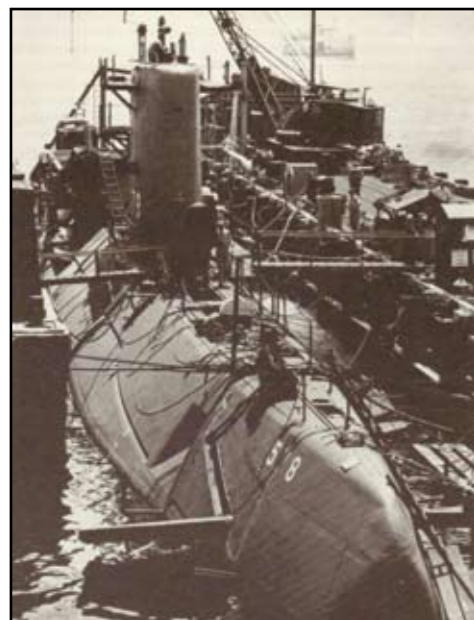
Spojené státy a západoevropské země reagovaly na pronikání SSSR do rozvojového světa vytvářením regionálních uskupení. V roce 1955 vznikl Bagdádský pakt, jehož základem byla smlouva mezi Tureckem a Íránem, k nimž přistoupily Velká Británie, Pákistán a Írák. Po jeho vystoupení v roce 1959 byl název paktu změněn na CENTO. Tvořil „spojovací článek“ mezi NATO a paktem SEATO vytvořeným již v roce 1954, jehož členy byly USA, Velká Británie, Francie, Austrálie, Nový Zéland, Thajsko a Filipíny.

Zamezit růstu sovětského vlivu měla i tzv. Eisenhowerova doktrína formulovaná v poselství amerického prezidenta Kongresu v lednu 1957. Spojené státy se zavázaly, že budou spolupracovat a pomáhat jakémukoliv národu nebo skupině národů v regionu Středního východu při rozvoji ekonomiky a projednají s nimi programy vojenské spolupráce zahrnující i použití ozbrojených sil. Cílem bylo řešit „výbušné“ problémy oblastí, které využíval SSSR k posilování svého vlivu – postavení Palestinců a arabských uprchlíků, vztahy mezi Izraelem a arabskými státy, statut Suezského průplavu apod. V rámci uplatňování doktríny intervenovaly USA v roce 1958 v Libanonu a Velká Británie v Jordánsku. Cílem Spojených států se stalo získání Saúdské Arábie jako hlavního spojence na Středním východě a izolace Egypta.

Postoj USA k událostem v Polsku a hlavně Maďarsku i během Suezské krize vyvolaly silnou krizi nedůvěry uvnitř NATO. Aliance musela vytvořit mechanismy, jež by v budoucnosti zabránily nekoordinovaným akcím členských zemí. Proto došlo k výraznému posílení politické spolupráce, která zahrnovala konzultace uvnitř aliance, bez nichž nesměly členské státy přijímat závažná rozhodnutí. Byla rovněž zvýšena úloha generálního tajemníka NATO a jarních zasedání aliance věnovaných politickým otázkám.

Události roku 1956 ovlivnily také vojenskou doktrínu USA a NATO. Již v první polovině padesátých let reagovaly Spojené státy na obrovský růst výdajů na zbrojení během války v Koreji, neboť prostředky vynaložené na konvenční výzbroj ohrožovaly fungování ekonomiky. Eisenhowerova administrativa se rozhodla proto využít technologické převahy USA v jaderných zbraních a formulovala strategickou koncepci „masové odvety“. Jejím základem bylo odstrašování silou, kdy protivníka měla od agresivních kroků odradit hrozba zničujícího jaderného úderu na jeho správní a ekonomická centra. Koncepce předpokládala, že Spojené státy zahájí válku překvapivým jaderným úderem a po celou dobu trvání konfliktu udrží strategickou iniciativu.

Od poloviny padesátých let se koncepce „masové odvety“ stala také oficiální doktrínou NATO. Aliance však nadále přisuzovala význam i konvenčním zbraním a připouštěla možnost, že v počátečním období může mít ozbrojený konflikt

První americká ponorka Skate s nukleární výzbrojí

konvenční charakter. Vojska dislokovaná v západní Evropě měla tvořit „štít“ proti sovětskému útoku a poutat protivníkovy pozemní a námořní síly do doby, než zasáhne „meč“ – americké strategické a britské bombardovací letectvo vybavené jadernými zbraněmi.

Strategie „masové odvety“ jako jediná varianta řešení krizových situací však byla jen obtížně použitelná v konfliktech lokálního charakteru, znemožňovala použití širokou škálu nátlaku od diplomatických jednání, ekonomických opatření a ideologického působení až po vojenské hrozby. Vedla také k jednostrannému přeceňování úlohy strategického letectva na úkor ostatních druhů ozbrojených sil.

Dne 4. října 1957 vypustil Sovětský svaz na oběžnou dráhu první umělou družici – Sputnik. Šlo nejen o historický úspěch v dobývání kosmu, ale také varovný signál, že SSSR dokáže vyrobit mezikontinentální balistické rakety schopné zasáhnout území USA 30 minut po odpálení, aniž by je americké radary zachytily. Vznik raketojaderných zbraní a hrozba prvního nečekaného úderu protivníka relativizovaly celou strategii „masové odvety“ založenou na strategickém letectvu a zásadním způsobem ovlivnily postavení USA a jejich spojenců. Ti se začali obávat, že Spojené státy nebudou ochotné dostát svým spojeneckým závazkům při možném útoku SSSR na západní Evropu, neboť by riskovaly své zničení. Řešením nebylo ani použití jaderných zbraní ze strany USA, neboť starý kontinent by se stal jaderným válčištěm a byl by zcela zničen. Před Velkou Británií, Francií i dalšími státy stálo dilema: zda usilovat o spolurozhodování v použití amerických jaderných zbraní, nebo budovat vlastní jaderný arzenál.

V červenci 1958 byl doplněn McMahonův zákon, který zakazoval USA poskytovat jakékoliv informace týkající se jaderné energie dalším zemím. Dodatek dovolil spolupráci s Velkou Británií za svolení využívat britské základny pro

Francouzský prezident Charles de Gaulle připlouvá do Alžírka, kde Francie čelila silnému národní osvobozenkému hnutí

Dokladem snah o posílení postavení Francie bylo i několik jednání s nejvyššími sovětskými představiteli

V roce 1955 zasedli poprvé k jednacímu stolu představitelé SSSR a SRN

Při své návštěvě v USA nevynechal N. S. Chruščov ani „továrnu na sny“ v Hollywoodu

Setkání dvou nejmočnějších mužů světa D. Eisenhowera a N. S. Chruščova v Camp Davidu

Sestřelení špionážního letounu U-2

Letoun U-2 vzletl ráno 1. května 1960 ze základny Pěšavár v Pákistánu na trasu dlouhou 3 788 mil. Jeho cílem byla základna na ostrově Bodo na severu Norska. Během letu měl pilot Francis Gary Powers provést snímkování sovětských vojenských objektů z výšky okolo 20 km, kde byl sovětskou protivzdušnou obranou, podle názoru amerických vojenských odborníků, nezasažitelný. Poblíž Sverdlovska, v hloubce asi 1 500 km nad sovětským územím, byl však sestřelen novou raketou země-vzduch SA-2 a stačil se katapultovat. Ihned po dopadu na zem byl zatčen, sovětské orgány zajistily také trosky letounu. Protože N. S. Chruščov oznámil pouze sestřelení letounu, připravila NASA prohlášení, v němž let označila za meteorologický výzkum, který skončil pádem letadla poblíž jezera Van v Turecku. Po zjištění, že pilot přežil a je v sovětském zajetí, musely USA přiznat špionážní charakter letu, který se uskutečnil s vědomím amerického prezidenta. To vedlo ke krachu dlouho připravovaného setkání SSSR, USA, Velké Británie a Francie na nejvyšší úrovni v Paříži. Pilot Powers byl odsouzen k pěti letům vězení, ale již v roce 1961 jej vyměnili za důstojníka KGB Rudolfa Abela zadrženého pro špionáž v USA. Stal se reportérem rozhlasové stanice WGIL a 1. srpna 1977 zahynul v Los Angeles při katastrofě letounu Cessna, který pilotoval.

americké ponorky s jadernými zbraněmi. Toto výsadní postavení však nebylo umožněno Francii, která proto zintenzivnila svůj jaderný program a v únoru 1960 provedla na Saahaře první jaderný pokus. Stala se na USA zcela nezávislou, na rozdíl od Velké Británie, která byla odkázána na americkou technologickou pomoc, přestože svůj první jaderný pokus uskutečnila již v únoru 1952.

Jestliže se podařilo vyřešit a upevnit vztah mezi USA a Velkou Británií, nastoupila Francie pod vedením generála Charlese de Gaulla v zahraniční politice vlastní kurz. Souvisel také s rozpadem francouzského koloniálního impéria, ale hlavním impulsem byl nezdar pokusu o vytvoření americko-britsko-francouzského direktoria, které by koordinovalo postup v otázkách společné bezpečnosti a použití jaderných zbraní. De Gaulle začal cílevědomě posilovat samostatné postavení Francie a zahájil vyvazování francouzských ozbrojených sil z vojenských struktur Severoatlantické aliance.

Západní Evropa se snažila posílit své postavení a možnosti rovněž úsilím o další prohloubení hospodářské integrace. Díky existenci Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO) se výrazně zvýšil hospodářský růst členských zemí, především v důsledku nárůstu vzájemného obchodu. Vyjmutí dvou průmyslových odvětví hospodářského organismu a jejich specifické řízení se však ukázalo jako stále víc problematické, proto se nabízelo rozšíření ESUO o další sektory, např. dopravu nebo energetiku. V březnu 1957 byly v Římě podepsány dokumenty o vzniku Evropského hospodářského společenství (EHS), jehož hlavním cílem se stalo vytvoření společného trhu a sblížení hospodářské politiky.

S odlišnou koncepcí zóny volného obchodu s průmyslovými výrobky přišla Velká Británie, která na svou stranu získala evropské neutrální a severské státy. V listopadu 1959 byla podepsána smlouva o vytvoření Evropského sdružení volného obchodu (ESVO), která nevyžadovala společnou celní a obchodní politiku jako EHS. Jeho významu však nikdy nedosáhla.

Jedním z vážných problémů Evropy zůstávala „německá otázka“. Vstup SRN do NATO a zapojení NDR do vojenských struktur Varšavské smlouvy v roce 1956 v jistém smyslu situaci ve střední Evropě stabilizovaly, neodstranily však napětí mezi oběma německými státy i vojenskopolitickými uskupeními. Sovětské vedení povzbuzené úspěšným vypuštěním Sputniku se rozhodlo vyřešit problém Západního Berlína a prosadit jednání o omezení zbraní hromadného ničení a odstranění taktických raket z území západoevropských států. Dne 10. listopadu 1958

N. S. Chruščov oznámil, že v nejbližší době vypoví SSSR čtyřstrannou dohodu o Berlíně a předá veškerou agendu spojenou s přístupem do Západního Berlína NDR. Chtěl tím donutit USA a západní státy jednat s představiteli státu, který odmítaly uznat. Současně SSSR hodlal ukončit platnost okupačního statutu Berlína a přeměnit jej v demilitarizované svobodné město.

Na počátku ledna 1959 zaslalo sovětské vedení představitelům tří velmocí návrh mírových smluv s oběma německými státy, které předpokládaly vystoupení SRN ze Severoatlantické aliance a NDR z Varšavské smlouvy. Svůj návrh prosazovalo také na konferenci ministrů zahraničí USA, Velké Británie, Francie a SSSR v Ženevě, která však skončila bez jakéhokoliv výsledku, stejně jako další jednání trvající s přestávkami až do května 1960.

Ožehavý problém mělo vyřešit dlouho připravované setkání nejvyšších představitelů čtyř velmocí v Paříži v květnu 1960. Předpoklady pro jeho úspěch vytvořila první návštěva nejvyššího představitele SSSR v USA v září 1959 – N. S. Chruščov zanechal ve Spojených státech dojem rozumného politika a vztahy mezi oběma velmocemi se výrazně zlepšily. První květnový den roku 1960 sestřelila sovětská protivzdušná obrana americký špionážní letoun U-2, který už od roku 1956 prováděl špionážní lety nad územím SSSR s cílem zjistit údaje o sovětských mezikontinentálních raketách. Prezident a jeho nejbližší okolí již od roku 1958 věděli, že tvrzení o sovětské převaze v jaderných zbraních obsažené v tzv. Gaitherově zprávě není pravdivé, a proto špionážní lety omezily. Incident s U-2 však ukázal, že USA nehodlají se špionážními lety skončit a dostal amerického prezidenta do složitějšího postavení.

Zajatý pilot G. Powers před sovětským soudem

„Stejně budeme ničit všechny agresory, kteří proti nám pozvednou ruku“, prohlásil N. S. Chruščov na tiskové konferenci k sestřelení letounu U-2

Pod vedením a dohledem Komunistické strany Československa

Doktrinální východiska vojenské výstavby Československa, nové podmínky rozvoje společnosti a armády

V polovině padesátých let se Československo muselo vyrovnat s řadou nových skutečností. Nejvyhrocenější období studené války přecházelo do etapy uvolňování mezinárodního napětí, kdy se SSSR rozhodl soupeřit se Západem především v politické a ekonomické oblasti. I nadále však počítal s možností vojenské konfrontace mezi dvěma nejsilnějšími bloky – Severoatlantickou aliancí a Varšavskou smlouvou. Její vytvoření znamenalo pro Československo ještě pevnější připoutání k SSSR, protože Varšavská smlouva umožnila sovětskému vedení závazně určovat jednotnou linii zahraniční politiky všech zemí svého bloku, komplexněji využívat jejich ekonomiku a přetvářet ji podle svých plánů a potřeb a stanovovat i úkoly vojenské výstavby. Po XX. sjezdu KSSS, kde zazněla kritika J. V. Stalina a teroru, který v SSSR rozpoutal, bylo třeba zaujmout postoj také k období tvrdého stalinismu v Československu – většina vězňů z vykonstruovaných politických procesů si stále ještě odpykávala své tresty. Šlo o velmi složitou situaci, protože mnozí z těch, kteří se na politické perzekuci podíleli, nadále zastávali významné funkce ve stranickém nebo státním aparátu.

Československá ekonomika byla postavena před úkol reagovat na vědeckotechnickou revoluci, která přinášela vznik nových průmyslových oborů a technologií a současně přispět k zajištění ekonomické převahy socialismu nad kapitalismem. Extenzivní faktory, které zajišťovaly ekonomický růst v předchozím období, byly vyčerpány a namísto kvantity se rozhodujícími stávala kvalitativní hlediska. Pouze rychlý ekonomický rozvoj mohl zajistit nejen splnění úkolu „dohnat a předejít Západ“, ale také vést k růstu životní úrovně a v neposlední řadě umožnit přezbrojení a výstavbu armády podle nových požadavků, které vycházely z premisy, že v případném válečném konfliktu připadne hlavní úloha jaderným zbraním již od jeho počátku. Mohutná armáda, urychleně vybudovaná a vyzbrojená v první polovině padesátých let, ztrácela v nových podmínkách vedení ozbrojeného zápasu na významu a její další výstavbu bylo nutné modifikovat rovněž s ohledem na místo a úkoly, které jí budou stanoveny ve Varšavské smlouvě.

Z hlediska geostrategického a geopolitického hodnocení sovětského politického i vojenského vedení a charakteru a zásad vojenské strategie SSSR patřilo československé území do středoevropského operačního prostoru. Určujícím pro něj byly dva faktory: vysoká koncentrace ozbrojených sil Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy a jejich přímý dotyk. Z tohoto pohledu se čs. hranice se SRN a Rakouskem, v jehož neutralitu v případném konfliktu SSSR nevěřil, stala hranicí obou rozhodujících vojenskopolitických uskupení, jejíž dokonalá obrana měla

strategický význam. V sovětských plánech představovalo čs. území jihozápadní kryt tzv. železného trojúhelníku, který na linii dotyku NATO a Varšavské smlouvy tvořily spolu s Československem také NDR a Polsko.

Přes území NDR a Polska procházel hlavní středoevropský strategický směr, pomocný jižní strategický směr vedl z Maďarska Podunajím na západ. Čs. území představovalo jakýsi koridor mezi nimi a současně samostatně operační směr, z něhož šlo provést obchvat hlavních směrů z jihu nebo severu. Území Československa se ale také stalo důležitým nástupním prostorem proti zemím Severoatlantické

Heslo „Sovětská armáda – náš vzor“ mělo stále téměř absolutní platnost

Na západní hranici stáli vedle vojáků také příslušníci Pohraniční stráže

Československá lidová armáda

Oficiální název československé armády, označované do poloviny padesátých let jako československá branná moc a v branných zákonech do roku 1958 jako vojsko. Nebyl zaveden rozkazem prezidenta republiky, ministra národní obrany nebo jiným předpisem. Jediným dokumentem, který navrhuje jeho používání, je dopis náčelníka Hlavní politické správy gen. Jána Zemana náměstkovi ministra národní obrany gen. Bohumíru Lomskému z 23. června 1954: „Navrhuji, aby oficiální název naší armády zněl: Československá lidová armáda. Tento název výstižně charakterizuje původ a poslání naší armády. Její příslušníci pocházejí z lidu, jsou mu plně oddáni a věrně mu slouží. I ve své přísaze slavnostně slibují, že mu budou oddáni až do posledního dechu.“ Velení armády na návrh nereagovalo a nový název se začal prosazovat postupně ve tvaru „československá lidová armáda“, od roku 1955 začal být používán i tvar „Československá lidová armáda“, který po nástupu ministra B. Lomského v roce 1956 převážil.

Delegáti XX. sjezdu KSSS poslouchají nevěřejný referát N. S. Chruščova o stalinismu

aliance – čs. armáda jako součást prvního strategického sledu Spojených ozbrojených sil měla sehrát klíčovou úlohu především v počátečním období možného ozbrojeného konfliktu, považovaného za rozhodující pro výsledek celé války. Jejím úkolem bylo odražením útoku protivníka vytvořit předpoklady pro následnou rozhodnou útočnou činnost armád Varšavské smlouvy, vedoucí k definitivnímu zničení nepřítel. V případě tzv. preventivního úderu měla ČSLA mohutným útokem, v součinnosti s ostatními vojsky koalice, rozbit soustředěvané nepřátelské síly na směru Plzeň – Norimberk a tak napomoci úspěchu úderu na hlavních strategických směrech.

V nových podmínkách vedení ozbrojeného zápasu nebyla a ani nikdy nemohla být ČSLA schopna samostatného vedení všech druhů bojové činnosti, její případné nasazení se mohlo uskutečnit pouze v koaličním rámci. Proto nejen její použití, ale i výstavba, výcvik a bojová příprava (stejně jako příprava státního území) vycházely ze společné vojenské doktríny zemí Varšavské smlouvy, která byla ve skutečnosti vojenskou doktrínou SSSR. Z tohoto důvodu se Československo po celá padesátá léta ani nepokusilo o formulování vlastní doktríny, ale pasivně přijímalo sovětské doktrinální závěry a řídilo se jimi. ČSLA tak nebyla prioritně budována k obraně vlasti, ale v první řadě k plnění společných úkolů vojenské strategie sovětského bloku. To se promítalo také do oblasti vojenské vědy a vojenskoteoretického myšlení.

KSČ považovala za svůj hlavní úkol a cíl vytvořit podmínky k tomu, aby Československo splnilo zadání týkající se vojenské výstavby přicházející ze SSSR a přispělo tak k zajištění maximální vojenské síly zemí Varšavské smlouvy. Schopnost odrazit a zničit protivníka byla chápána jako základní podmínka další úspěšné výstavby socialismu a jeho konečného vítězství v celosvětovém měřítku. Jejím naplnění se proto musely i nadále podřídit všechny oblasti rozvoje a života společnosti.

Významná „stavba socialismu“ hliníkárna v Žiaru nad Hronom

Československá republika vstupovala do druhé poloviny padesátých let v situaci, která se zdála být vedení KSČ a státu příznivá. Podle jeho hodnocení se podařilo položit pevné základy socialismu ve všech oblastech života společnosti. Ve skutečnosti šlo o převzetí vysoce centralizovaného a direktivního sovětského systému plánování a řízení s výjimečným postavením Státního úřadu plánovacího, což vedlo k naprosté změně skladby čs. ekonomiky, v níž rozhodující pozice zaujal – kromě zemědělství – státní sektor. Národní důchod vzrostl od roku 1949 o více než 60 procent a podíl průmyslu na jeho tvorbě se zvýšil na téměř 70 procent, změnila se sociální struktura společnosti – dělníci a družstevní rolníci představovali v roce 1955 již téměř 90 procent ekonomicky činného obyvatelstva. Uskutečnila se rovněž přestavba zdravotnictví, školství, vědy i kulturní a umělecké sféry. Trojí snížení cen přineslo pokles životních nákladů a ve srovnání s předchozími roky došlo k výraznému zlepšení sociální situace většiny populace, přesto jen malá část domácností dokázala vyrovnat pokles způsobený peněžní reformou.

Těžiště všech změn však spočívalo v rychlém kvantitativním vzestupu a hlavní zdroje růstu měly až na výjimky extenzivní charakter. Technická úroveň čs. průmyslu začala stále výrazněji zaostávat za světovou špičkou a novým

požadavkům neodpovídala ani jeho skladba, v níž byl důraz položen na těžká odvětví. Výrazné omezení možnosti zachytit nové trendy představovala také jednostranná orientace čs. zahraničního obchodu na SSSR a další země sovětského bloku: v roce 1955 šlo už o 70 procent.

Často direktivní přesun pracovníků do průmyslových odvětví vedl k soustředění obyvatelstva do pánevních oblastí a větších měst a k prvním příznakům vylidňování venkova. Prohloubil také bytovou krizi. Postupující sociální nivelizace společnosti omezovala zdroje sociálního napětí natolik, že již nedocházelo k otevřeným konfliktům a nový sociální systém byl schopen fungovat jako sociální základna režimu. Stále výrazněji se však projevovala jiná nespokojenost pramenící z rozporu mezi poptávkou a nabídkou – lidé neměli své rostoucí mzdy

Snížení cen dokázal komunistický režim dovedně propagandisticky využít

Jednání celostátní konference KSČ v červnu 1956

a úspory za co utratit. Zhoršovala se situace důchodců a rodin s více dětmi, zvyšovaly se rozdíly v sociálním postavení obyvatel v českých zemích a na Slovensku. To vytvářelo permanentní napětí, které se odráželo mj. v prohlubující se izolaci vládnoucích kruhů od většiny obyvatelstva.

Vedení KSČ si uvědomovalo některé problémy, které přinesl předchozí vývoj, ale bylo přesvědčeno o možnosti rychlé nápravy i schopnosti vyrovnat se s novými požadavky. Dospělo k závěru, že nastoupený směr je v zásadě správný a je třeba v něm s mírnými modifikacemi pokračovat. Jako nejbližší cíl vytýčilo dokončení výstavby základů socialismu, především dobudování jeho materiálně výrobní základny. To byl hlavní úkol 2. pětiletého plánu na roky 1956–1960, který schválila celostátní konference KSČ v červnu 1956. Plán kladl důraz na přednostní rozvoj některých odvětví národního hospodářství, především strojírenství, rychlé překonání všech nedostatků a dokončení likvidace zbytku tzv. vykořisťovatelských tříd, především na vesnici, kde mělo být urychleně dokončeno združstevňování.

Průběh kritiky tzv. kultu osobnosti a politických procesů, k níž dal podnět XX. sjezd KSSS, potvrdil, že komunistická strana je ochotna připustit pouze nepodstatné změny totalitního modelu socialismu. Skutečně kritické hlasy směřující k podstatě čs. stalinismu (nejvýrazněji zazněly na II. sjezdu čs. spisovatelů v dubnu 1956) byly administrativně umlčeny a podařilo se najít „obětní beránky“, na které byla svedena hlavní vina – jedním z nich byl i ministr národní obrany Alexej Čepička, kterého v dubnu 1956 vystřídal genplk. Bohumír Lomský.

Druhá pětiletka byla od počátku provázána řadou těžkostí vyvolaných prudkými výkyvy ve vztazích mezi Východem a Západem, vývojem v Polsku a Maďarsku i požadavky na přezbrojení armády. Nadále byl preferován rozvoj

Jednou z největších investic druhé pětiletky byla stavba přehrady Orlik

těžkého průmyslu vyžadující stále více pracovních sil, surovin a investic směřujících především do báňského a hutního průmyslu, do výstavby energetických děl a těžkého strojírenství. Proto již nezbývaly prostředky na rozsáhlejší technickou rekonstrukci lehkého a potravinářského průmyslu a bylo nutné omezit výrobu spotřebního zboží. Plánované ukazatele se nedařilo plnit a přes prudký nárůst v některých oblastech nedocházelo k tolik očekávanému obratu. Pokus zlepšit situaci pomocí nové soustavy řízení a plánování v roce 1959, dávající větší samostatnost podnikům a nově zřízeným výrobně hospodářským jednotkám, se nezdařil.

Důvody neúspěchů byly hledány a nalézány především v nedostatečném uplatňování vedoucí úlohy KSČ, chybách při provádění ideologické práce a nevyužívání tzv. leninských principů, nespochybnitelných dogmat budování socialismu podle

Odznak na čepici používaný do roku 1962

Baret vz. 21

NOVOTNÝ Antonín

(10. 12. 1904 – 25. 1. 1975)
prezident Československé
a Československé socialistické
republiky, vrchní velitel
čs. ozbrojených sil, 1. tajemník
ÚV KSČ

Vyučil se strojním zámečníkem, pracoval ve vysočanských a libeňských závodech a angažoval se v dělnickém tělovýchovném hnutí. V roce 1921 vstoupil do KSČ, přidal se ke Gottwaldovu křídlu a zastával funkce předsedy OV KSČ Karlín a KV KSČ v Hodoníně. Za odbojovou činnost proti nacistickým okupantům byl až do konce války vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. Po osvobození vedoucí tajemník KV KSČ 1. (pražského) kraje, od roku 1946 člen ÚV KSČ, od roku 1951 člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ, pověřený řízením aparátu. V září 1953 byl zvolen prvním tajemníkem ÚV KSČ a 19. listopadu 1957, po smrti A. Zápotockého, prezidentem Československé republiky. Kumulace dvou nejvyšších funkcí ve státě mu spolu s blízkým vztahem s N. S. Chruščovem umožnila soustředit ve svých rukou stále větší díl moci ve státě. Po odmítnutí umístit na čs. území sovětské jednotky definitivně ztratil podporu v Moskvě a toho využila opozice v KSČ, nespokojená s jeho způsobem vládnutí: 5. ledna 1968 byl odvolán z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a 28. března 1968 přinucen k rezignaci na funkci prezidenta, člena předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ. Při stranických čistkách na počátku normalizace byl z KSČ vyloučen, ale v roce 1972 dosáhl toho, že mu bylo členství vráceno. Dožil v ústraní jako všemi opuštěný důchodce.

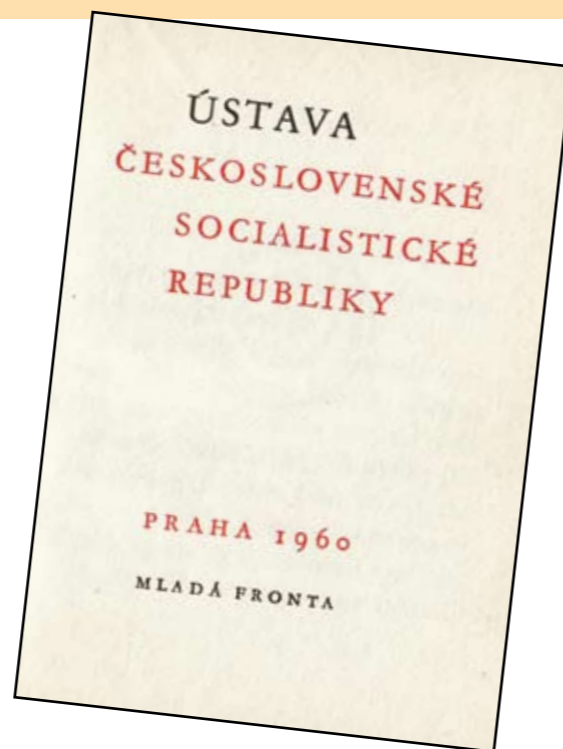
Antonín Novotný se opíral o svou oblibu u nejvyšších sovětských představitelů

sovětského vzoru. Nastolenou tezi, že „socialismus je dílem nejširších mas pracujících, které pod vedením komunistické strany uskutečňují historickou přestavbu celé společnosti“, rozpracoval XI. sjezd KSČ v červnu 1958 do závěru, že v Československu již byly v podstatě vybudovány základy socialismu a novým aktuálním úkolem se stalo dovršení socialistické výstavby.

Avanturistické vydávání přání za skutečnost spolu s představami, že změny ve výrobních vztazích vedou automaticky k přeměnám ve vědomí lidí, vedly celostátní konferenci KSČ v červenci 1960 k proklamativnímu konstatování, že v Československu zvítězil socialismus a novým strategickým cílem je vybudování komunismu. Nemělo jít o nijak dlouhodobý úkol, protože jak prohlásil 1. tajemník ÚV KSČ a od listopadu 1957 po smrti Antonína Zápotockého také prezident republiky Antonín Novotný, „ještě tato generace bude žít v komunismu“.

Výrazem nadřazení přání a představ nad skutečností se stalo přijetí nové ústavy, v níž bylo Československo prohlášeno za socialistický stát a jeho název změněn na Československou socialistickou republiku (ČSSR). Ústava poprvé zakotvovala tzv. vedoucí úlohu KSČ ve společnosti a zásadu proletářského internacionalismu neboli prioritu společných zájmů „tábora socialismu a míru“ před národními zájmy a potřebami. Kladla důraz také na centralizaci čs. státnosti omezením pravomocí slovenských národních orgánů.

Přečeňování dosaženého stavu vedlo ke stanovení nereálných cílů 3. pětiletého plánu, jehož úkolem byla výstavba rozvinuté socialistické společnosti. Přitom úkoly 2. pětiletky se v řadě ukazatelů splnit nepodařilo, namísto proklamovaných kvalitativních hledisek se nadále využívala kvantitativní, projevovala se extenzivnost, nízká efektivnost, prohlubovalo se technické a technologické zaostávání za vyspělým světem. Docházelo k problémům v zásobování elektřinou a uhlím,

Dne 11. července 1960 podepsal prezident republiky Antonín Novotný novou socialistickou ústavu

což limitovalo možnosti průmyslového rozvoje, stejně jako vzrůstající nedostatek pracovních sil. Životní úroveň a osobní spotřeba se nezměnila, narůstala bytová krize.

Československo se sice formálně stalo zemí, v níž byl vybudován socialismus, ale ve skutečnosti v ní pod pláštěm různých proklamací jen narůstaly dlouhodobě neřešené problémy. Vedení komunistické strany je řešit neumělo a ani nechtělo, protože vyrůstaly ze samé podstaty režimu, který už sice ztrácel svůj vyhraněný totalitní a represivní charakter, ale nikoliv podstatu, na níž byl a měl být budován i nadále.

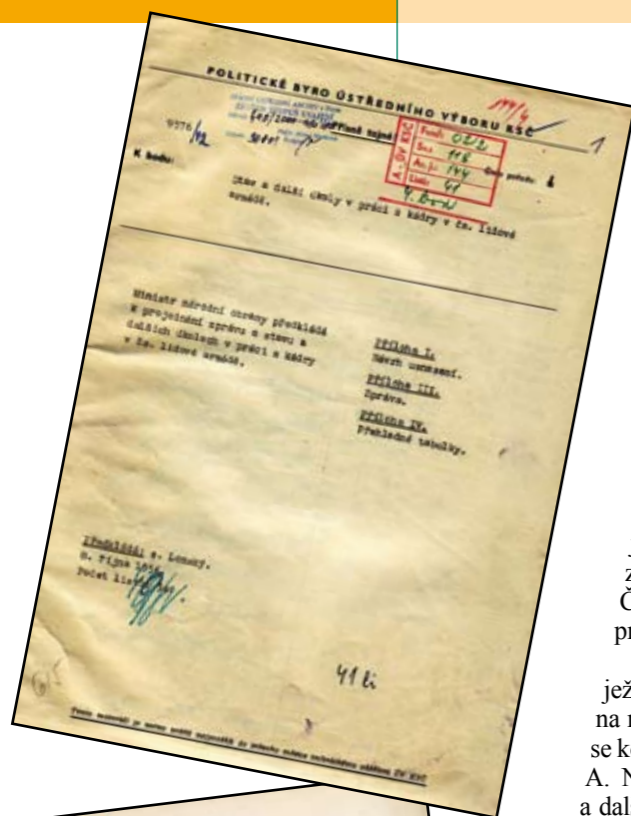
Projevovalo se to na způsobu, jímž KSČ řídila a ovládala stát i společnost. Základní směry vývoje Československa formulovaly její nejvyšší orgány v intencích společných cílů SSSR a dalších socialistických zemí, které objektivně neodpovídaly čs. potřebám. Tyto „strategické“ cíle následně rozpracovávala zasedání ÚV KSČ do konkrétních kroků a opatření pro jednotlivé oblasti ekonomické, sociální, kulturní a další politiky včetně vojenské. Jejich uskutečňování prováděly státní orgány jako ministerstva či jiné ústřední úřady s podřízenými podniky, závody, družstvy a institucemi. Významná úloha připadala územním orgánům KSČ a stranickým organizacím, které dohlížely na dodržování a plnění linie stanovené komunistickou stranou. Protože řada úkolů byla zcela nereálná, docházelo k jejich naplňování v mnoha případech pouze v hlášeních pro nadřízené složky. Formalismus a byrokratické metody, které se začaly prosazovat už v předchozím období, byly sice odsuzovány, ale v praxi nabývaly na intenzitě. Pokračovalo také politické pronásledování skutečných i vykonstruovaných odpůrců režimu.

Československo žilo „od sjezdu ke sjezdu a od zasedání ÚV KSČ k dalšímu zasedání“ – jestliže vedení komunistické strany vytýčilo jako aktuální úkol zkvalitnění ideologické práce, zaměřilo se veškeré úsilí téměř výhradně na tuto oblast, aby po dalším zasedání ÚV KSČ věnovaném efektivnosti národního hospodářství se stejně přednostně řešila tato problematika. Nekoncepčnost a nárazovost se měnila v hlavní zásadu práce. Výsledkem byla narůstající pasivita lidí.

Vláda Československé socialistické republiky jmenovaná 11. července 1960

Předseda:
Viliam Široký
Místopředsedové vlády:
Jaromír Dolanský
Václav Kopecký
Otakar Šimůnek
Rudolf Barák
Rudolf Strechaj
Ludmila Jankovcová
Ministr zahraničních věcí:
Václav David
Ministr národní obrany:
Bohumír Lomský
Ministr vnitra:
Rudolf Barák
Ministr zahraničního obchodu:
František Krajčír
Ministr financí:
Július Ďuriš
Ministr vnitřního obchodu:
Ladislav Brabec
Ministr výstavby:
Oldřich Beran
Ministr zdravotnictví:
Josef Plojhar
Ministr zemědělství, lesního a vodního hospodářství:
Lubomír Štrougal
Ministr všeobecného strojírenství:
Karel Poláček
Ministr školství a kultury:
František Kahuda
Ministr potravinářského průmyslu:
Jindřich Uher
Ministr paliv a energetiky:
Oldřich Černík
Ministr hutního průmyslu a rudných dolů:
Miroslav Šmok
Ministr spravedlnosti:
Alois Neuman
Ministryně spotřebního průmyslu:
Božena Macháčová-Dostálová
Ministr dopravy a spojů:
František Vlasák
Ministr těžkého strojírenství:
Josef Reitmajer
Ministr chemického průmyslu:
Jozef Púčik
Ministr státní kontroly:
Josef Krosnář
Ministr–předseda Státní plánovací komise:
Otakar Šimůnek
Ministr bez portfeje:
Vasil Bilak, Zdeněk Nejedlý, Stanislav Vlana

Těchto negativ nezůstala ušetřena ani oblast vojenské politiky KSČ. Otázky obrany a bezpečnosti byly ve výlučné kompetenci politického byra ÚV KSČ, pro které připravovaly podklady MNO, Generální štáb a odbor národní obrany ÚV KSČ. Na počátku dubna 1957 vznikla jako poradní orgán politického byra ÚV KSČ Vojenská komise obrany (VKO) s úkolem analyzovat stav obranyschopnosti státu a rozhodovat a koordinovat přípravy na jeho obranu ve všech oblastech státní a stranické činnosti. V jistém smyslu nahrazovala VKO neexistující Nejvyšší radu obrany státu. Vláda se problematikou vojenství a armády zabývala jen v omezeném rozsahu – jestliže v roce 1955 politické byro ÚV KSČ projednalo více než 80 otázek vojenské politiky, vláda měla na pořadu jen 27 bodů věnovaných této oblasti, tj. zhruba třetinu a ještě 10 z nich muselo být předem schváleno politickým byrem. Podřízení ČSLA, její výstavby a činnosti komunistické straně se neustále prohlubovalo.

Vznik Varšavské smlouvy postavil KSČ před požadavky a úkoly, jež dosud neřešila a které z počátku plně nechápala. Projevilo se to na rozšířeném zasedání Vojenské rady ministra národní obrany, které se konalo na konci května 1955 za účasti nejvyšších představitelů KSČ A. Novotného, Viliama Širokého, A. Zápotockého, Rudolfa Baráka a dalších. Hlavní pozornost byla zaměřena na stav bojové pohotovosti a připravenosti ČSLA a na požadavky, které přinese vytvoření jednotného velení Spojených ozbrojených sil. Z referátu náčelníka Generálního štábu genplk. Václava Kratochvíla i z následné diskuse vyplynulo, že politické vedení státu i velení armády počítaly s tím, že ve vojenské výstavbě a budování ČSLA budou nadále plnit doporučení a požadavky přicházející z Moskvy. Rozhodující vklad ke společné obraně byl spatřován především v plnění úkolů stanovených spojeným velením a v co nejužší spolupráci se Sovětskou armádou.

Již dopis hlavního velitele Spojených ozbrojených sil maršála Ivana Stěpanoviče Koněva z března 1956, v němž uváděl svá zjištění z lednové prověrky svazků a útvarů ČSLA vyčleněných do Spojených ozbrojených sil, však ukázal, že armáda trpí četnými vážnými nedostatky a je schopna vést bojovou činnost pouze v podmínkách „klasické“ konvenční války. Bylo třeba nejen přehodnotit výsledky předchozího budování ČSLA, ale především urychleně přijmout opatření k nápravě. Vedle přezbrojení vojsk novou moderní výzbrojí a technikou zajišťujícího jejich soudobost bylo hlavní úsilí napřeno na dva úkoly: na začlenění Československa a jeho armády do kolektivního spojeneckého systému a na prohlubování socialistického charakteru čs. ozbrojených sil, tj. jejich ještě větší ztotožnění se sovětským vzorem.

Jako dříve, byla i v nových podmínkách spatřována hlavní záruka dalšího rozvoje v ještě hlubším a komplexnějším uplatňování tzv. vedoucí úlohy KSČ. Již v prosinci 1955 projednalo politické byro ÚV KSČ otázky morálně politického stavu armády a stranickopolitické práce, ale opakovalo jen tradiční, už dříve mnohokrát vyslovená klišé. Jedinou skutečnou změnou byla výměna náčelníka Hlavní politické správy, kdy gen. Jána Zemana vystřídal pplk. Václav Prchlík.

Přetrvávající víru ve všemocnost administrativních forem práce a jednorázových kampaní potvrdil celoarmádní aktiv komunistů v červenci 1956, který projednal závěry celostátní konference KSČ. Přijaté usnesení potvrdilo platnost linie IX. sjezdu KSČ a položilo důraz na rozvíjení sociálně politických i ostatních leninských principů výstavby socialistické armády, především vedení komunistickou stranou, třídní přístup k její výstavbě, jednotu armády a lidu a věrnost proletářskému internacionalismu. Všelék se hledal, jako už mnohokrát, ve zlepšení politické a výchovné práce a zvyšování morální síly armády, v němž měly sehrát hlavní úlohu vedle velitelů politické orgány, stranické organizace a všichni komunisté ve vojscích. V armádě bylo znovu zavedeno politické školení pro komunisty i bezpartijní a na počátku roku 1957

Čepice se štítkem pro důstojníky

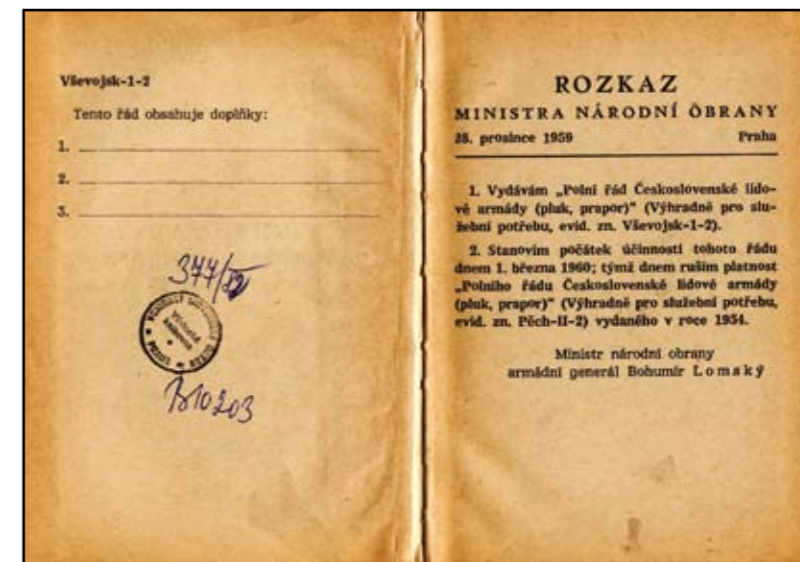
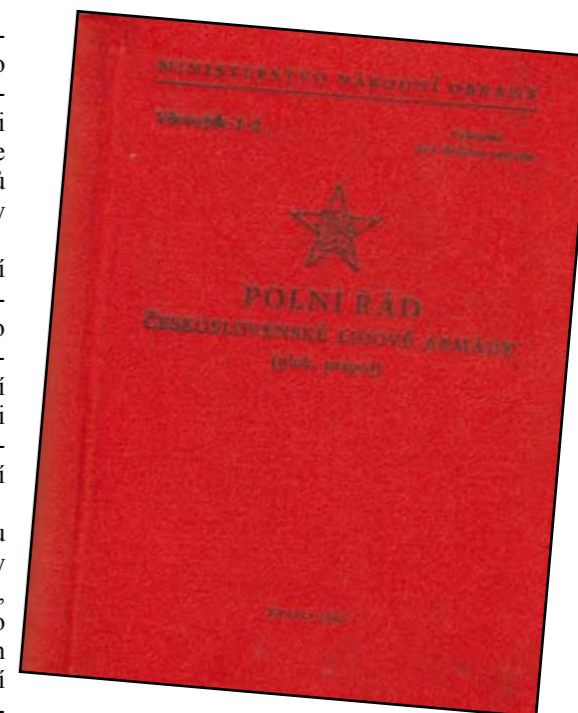
došlo k přijetí opatření k upevnění tzv. vedoucí úlohy KSČ a posílení „stranickosti“ v činnosti všech řídicích orgánů. V praxi to znamenalo zachování nadřazenosti politických a ideologických hledisek nad odbornými. Potvrdil to další celoarmádní aktiv komunistů v červnu 1957, jehož se zúčastnil A. Novotný. Jako prvořadý úkol, vyplývající z požadavku dokončit výstavbu základů socialismu, stanovil aktiv upevňování třídního a politického profilu ČSLA neboli další zvýšení úlohy stranických organizací, politického aparátu a všech komunistů v životě vojsk. Armáda se měla stát důležitou součástí výchovného systému a působit na formování mladé generace v duchu potřeb politiky KSČ.

V říjnu 1956 se politické byro ÚV KSČ zabývalo stavem personální (dobově kádrové) práce v ČSLA. Požadavek na zlepšení odborné úrovně velitelského sboru vycházející z potřeb doby negoval úkol posílit jeho třídní charakter neboli budovat velitelský sbor z nejuvědomělejších dělníků a rolníků. O rok později se politické byro pod vlivem povstání v Maďarsku k otázkám personální práce vrátilo a rozhodlo o další tzv. očistě armády a velitelského sboru od důstojníků z „buržoasních“ rodin, především příslušníků bývalého vládního vojska a armády Slovenského státu.

Usnesení sekretariátu ÚV KSČ ze srpna roku 1957 nazvané Zásady pro další upevňování vztahu ozbrojených sil se stranickými orgány, masovými organizacemi a pracujícími uložilo armádě další úkoly, které ji odváděly od plnění jejího hlavního poslání, tj. přípravy na obranu státu. Dokument zdůrazňoval význam všestranného podílu vojáků na výstavbě socialismu a požadoval ještě větší zapojení armády do politického a veřejného života – spolupráci s orgány a organizacemi KSČ, národními výbory, společenskými organizacemi. To vše za situace, kdy odvelování vojáků na pomoc národnímu hospodářství dosahovalo úrovně ohrožující bojovou přípravu a pohotovost.

Rok 1958 a úkol dovršit výstavbu základů socialismu přinesly pro ČSLA řadu změn. Byla vydána novela branného zákona, došlo k reorganizaci složení armády a jejího velení s cílem posílit operační stupeň, byly sníženy mírové počty vojsk, heslo „Armáda s lidem“ nahradilo nové „Armáda lidu“ podtrhující nutnost dalšího zvýšení podílu vojáků na politickém a ekonomickém rozvoji společnosti. Vůdčím motivem další výstavby ČSLA se stal závěr, že „určující pro charakteristiku naší armády je skutečnost, že jde o armádu socialistické země, v níž na všech úsecích má vedoucí úlohu dělnická třída pod vedením KSČ.“ Proto byl v dalším období položen hlavní důraz na posilování tzv. sociálně politických principů, především „stranickosti“ a „političnosti“ každé činnosti a rozhodnutí. Pozornost se zaměřila rovněž na upevnění kázně a organizovanosti, které na konci padesátých let podstatně poklesly v důsledku narůstajícího formalismu a pasivity.

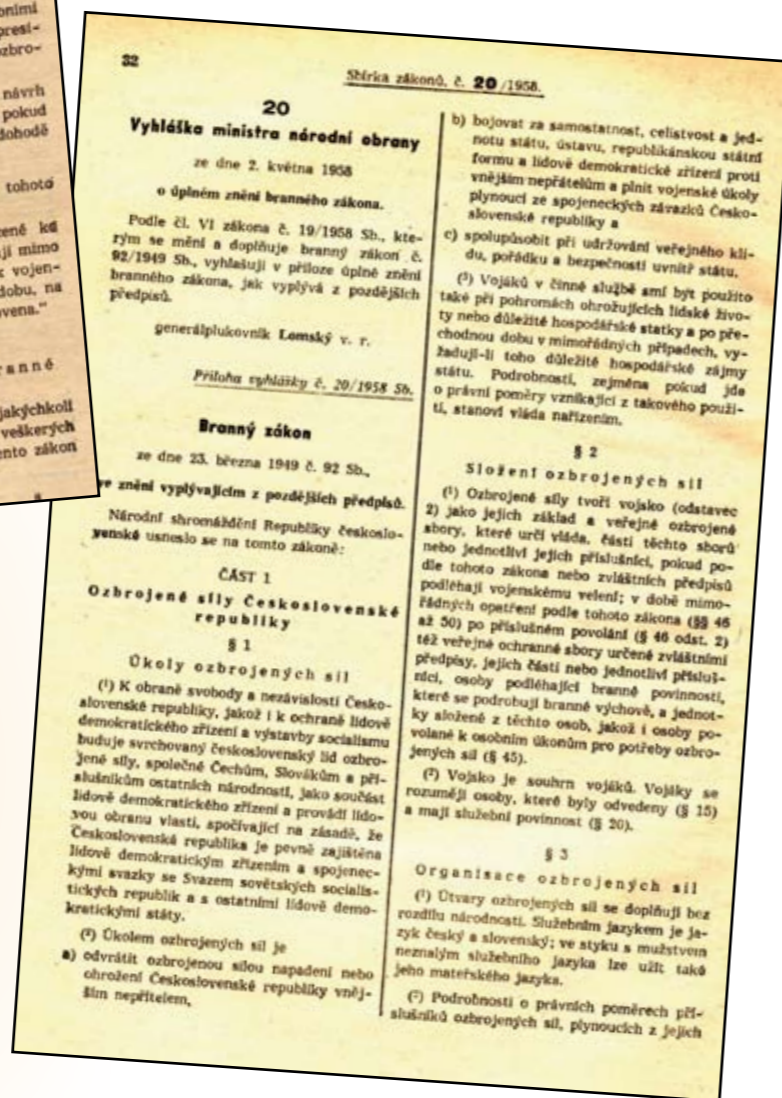
V roce 1960 byly vydány nový Kázeňský řád a služební předpisy (Polní řád, Cvičební řád a další), které měly prohloubit soudobost ČSLA a účelově dokumentovat přijatou tezi, že v armádě se stejně jako ve společnosti podařilo úspěšně vyřešit všechny úkoly počáteční etapy výstavby socialismu. Byly koncipovány jako jednotné pro ozbrojené síly ČSSR a předjímalý některé principy a ustanovení později přijatého Zákona o obraně Československé socialistické republiky.

Obrana socialistické vlasti

Právní rámec budování armády, orgány řízení, branná povinnost, činnost KSČ v armádě

Základní dokument pro vojenskou výstavbu státu a budování ČSLA ve druhé polovině padesátých let představovala Ústava 9. května a na ni navazující předpisy, především Branný zákon z března 1949. Jeho novelizace byla připravována již od roku 1951 a o čtyři roky později vznikl návrh konečného znění, který mj. počítal s výrazným prodloužením doby základní vojenské služby i vojenských cvičení s cílem vyřešit nedostatek branců. Vzhledem k novým směrům výstavby armády a postupnému snižování jejích mírových počtů v letech 1955–1958 o více než 60 000 mužů byl návrh branného zákona zcela přepracován a jeho doplňky schválilo Národní shromáždění 16. dubna 1958 jako zákon č. 19/1958 Sb. a celé novelizované znění vydal ministr národní obrany jako vyhlášku č. 20/1958 Sb. dne 24. května. Místo termínu „československá branná moc“ zaváděl Branný zákon pojem „československé ozbrojené síly“, které byly zřizovány k „ochraně lidově demokratického zřízení a výstavby socialismu“ a vedle vojska (armády) zařadil mezi veřejné ozbrojené sbory rovněž „vojska ministerstva vnitra“, tj. Pohraniční a Vnitřní stráž a vojska Civilní obrany. Označení „vojenské osoby“ nahradil termínem „vojáci“ a zavedl rovnoprávnost češtiny a slovenštiny jako služebního jazyka. Branná povinnost zůstala beze změny s výjimkou vypuštění paragrafu 9 (Následky neplnění branné povinnosti), stejně tak nedoznala větších změn ani povinnost odvodní (nově byla zavedena povinnost zápisu neboli vzetí brance do vojenské evidence a došlo k vytvoření okresních a krajských odvodních komisí při krajských a okresních vojenských správách), pouze drobných nebo formulačních změn doznal oddíl o služební povinnosti (byla snížena věková hranice pro povolení odkladu základní a náhradní služby z 24 na 22 let, ve výjimečných případech z 32 na 28 let, došlo k úpravě druhů zvláštní služby), zrušena byla celá část 4 Trestního ustanovení, která byla zahrnuta do novelizace Trestního zákona č. 86/1950 Sb. uskutečněné v roce 1956 (zákon

Nový státní znak Československé socialistické republiky

č. 63/1956 Sb. a vyhláška ministra spravedlnosti č. 1/1957 Sb.). K provádění Branného zákona vydala vláda vládní nařízení č. 21/1958 Sb. obsahující jen prováděcí ustanovení s cílem dosáhnout zjednodušení a přehlednosti.

Dne 11. července 1960 přijalo Národní shromáždění novou Ústavu Československé socialistické republiky (zákon č. 100/1960 Sb.), která ve své preambuli konstatovala že „socialismus v naší zemi zvítězil“. Prohlášovala Československo za „socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída“ a zařazovala ho do „světové socialistické soustavy“. Uzákoniла také, že „vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa“, změnila název státu na Československá socialistická republika a provedla úpravu státního znaku. V článku 37 ústava stanovila, že „vrcholnou povinností a věcí cti každého občana je obrana vlasti a jejího socialistického zřízení“ a že „občané jsou povinni vykonávat službu v ozbrojených silách podle zákona“. Zachovávala všeobecnou brannou povinnost, odvolávala se na branný zákon z roku 1958 a obranu pojímala jako komplex opatření k zajištění obranné schopnosti země v míru i ve válce na všech úsecích hospodářského a společenského života, zejména budování ozbrojených sil a zvyšování jejich bojové připravenosti a pohotovosti. Později byla příslušná ustanovení nové ústavy rozvedena v Zákoně o obraně Československé socialistické republiky č. 40/1961 Sb.

Postavení, práva a povinnosti prezidenta republiky, který se stal „vrchním velitelem čs. ozbrojených sil“, Národního shromáždění a vlády, jež měla při Úřadu předsednictva zřízený odbor obrany, zůstaly beze změny. Nejvyšším orgánem vojenské výstavby státu a nejvyšším orgánem vojenské správy bylo Ministerstvo národní obrany s Generálním štábem. Jako kolektivní orgán u něj působila Vojenská rada ministra národní obrany, která se z původně osmičlenného orgánu rozrostla v důsledku zvyšování počtu přizvaných na moloch někdy i s padesáti účastníky zasedání a nabyla rázu velitelského shromáždění. Jednání se zaměřovalo především na aktuální otázky bojové, operační a politické přípravy vojsk, velitelů a štábů a na problematiku výzbroje. V činnosti Vojenské rady se prakticky neprojevovaly koncepční otázky perspektiv rozvoje a výstavby ČSLA, zpravidla neprojednávala ani výsledky sjezdů KSČ a plenárních zasedání ÚV KSČ či návrhy důležitých zákonů, nových řádů a předpisů. Nutnost změn systému řízení v armádě, vyvolaná mj. bojem proti tzv. kultu osobnosti A. Čepičky odvolaného z funkce ministra, vedla v červenci 1956 politické byro ÚV KSČ k rozhodnutí Vojenskou radu zrušit (naposledy se sešla 12. července) a nahradit ji novým orgánem – Kolegiem ministra národní obrany. O žádnou skutečně zásadní změnu však nešlo, personální složení kolegia byla prakticky identická s Vojenskou radou a nezměnily se ani metody její činnosti.

V roce 1956 byly zrušeny také vojenské rady svazů, které věnovaly hlavní pozornost otázkám bojové a politické přípravy, velitelskému sboru, logistickému zabezpečení vojsk a stavu kázně a organizovanosti včetně tzv. mimořádných událostí. Rovněž tyto rady se postupně změnily v početné orgány jednající podle stereotypu a namísto skutečného rozboru problémů se zaměřily na dostatečně realitou nepodložené vydávání úkolů, výzev a hesel. Stejně jako Vojenská rada ministra nevytvářely potřebné podmínky pro uplatňování kolektivnosti v procesu řízení, navíc se musely neustále vyrovnávat s privilegovaným postavením politických orgánů a direktivními metodami uplatňování tzv. vedoucí úlohy KSČ v armádě.

Po zrušení Nejvyšší rady obrany státu absentoval od roku 1951 státní orgán, který by se zaměřoval na problematiku bezpečnosti a obrany. Celá tato oblast přešla na politické byro ÚV KSČ, které v září 1954 určilo „vojenské“ otázky, jež mu musí být předkládány k projednání a schválení. Šlo o oblast organizace a řízení armády, přípravu vojsk, personální (kádrové) a stranicko-politické práce, zabezpečení potřeb obrany v národním hospodářství včetně otázek mobilizačního zajištění, zahraničních styků představitelů armády, vojenských přehlídek a oslav, důležitých

Poslanci Národního shromáždění přijímají jednomyslně novou ústavu

Vojenská přehlídka na pražské Letně v roce 1957

DO NOVÝCH VÍTĚZSTVÍ

Jan Pilař

Máj domov chráníš, ženu a mé děti,
bez nichž můj život co by znamenal.
Dnes řtu to ve tvých očích i v perutích, jež letí
i v dlani, která tiskne samopal.

Tankisto smělý, zahalený v dýmu,
jsi bratrem mým, neb moje srdce máš.
Tvůj prapor střeží životy mých synů,
ty nikdy vetřelcům vlast nevydáš.

Ty střežíš slunce, které pozlatilo
dnes ráno lány, šípky kolem nich,
ty střežíš Prahu, krásnou, starobylou
s dojemným hlasem zvonů poledních.

Pěšáku s pevným krokem po dláždění,
ty nikdy nezradíš svůj revoluční slib,
jak oko v hlavě budeš chránit zemí
a její kolébky pod korunami lip.

Dnes s novým nadšením já začínám své dílo
a s novou radostí se dívám na bezy.
Mír ochráněný vaší neústupnou silou
nad všemi nepřáteli zvítězí!

LOMSKÝ Bohumír
(původní příjmení Lenc)

(22. 4. 1914 – 18. 6. 1992)
*armádní generál, ministr
národní obrany*

Absolvent reálného gymnázia a školy na důstojníky v záloze ukončil v srpnu 1936 Vojenskou akademii v Hranicích. Sloužil jako velitel čety a později roty poddůstojnické školy u pěšího pluku 14 v Košicích. Po nacistické okupaci propuštěn z armády, v srpnu 1939 odešel do Polska, kde vstoupil jako dobrovolník do polského letectva. Od září internován v SSSR, pracoval jako zemědělský dělník. Od března 1940 příslušník Východní skupiny čs. armády, v říjnu ustanoven náčelníkem skupiny v Orankách a později v Buzuluku. Jako I. pobočník velitele a od ledna 1943 jeho zástupce fakticky řídil organizační výstavbu čs. vojenské jednotky a její výcvik. Účastník bojů u Sokolova. Od června 1943 náčelník štábu 1. čs. samostatné pěší brigády v SSSR, bojoval u Kyjeva, Bílé Cerkve a Žaškova. Po vytvoření 1. čs. armádního sboru v SSSR byl v květnu 1944 jmenován náčelníkem jeho štábu. Od května 1945 náčelník štábu 1. čs. armády a pomocník náčelníka Hlavního štábu pro zvláštní úkoly. V letech 1946–1947 studoval na Nejvyšší vojenské akademii K. J. Voršilova v Moskvě. Po návratu zástupce přednosti a přednosta operačního oddělení Hlavního štábu. Na podzim 1949 byl ustanoven velitelem 2. pěší divize v Sušici, od října 1950 náčelníkem štábu 1. vojenského okruhu a od srpna 1951 velitelem Vojenské technické akademie v Brně. V září 1953 první náměstek ministra národní obrany, 25. dubna 1956 jmenován ministrem národní obrany, funkci vykonával do dubna 1968. Od června téhož roku pracoval na VHÚ v Praze. Pro nesouhlas se srpnovou okupací musel v květnu 1970 odejít do zálohy. V letech 1958–1969 člen ÚV KSČ, 1960–1971 poslanec Národního a Federálního shromáždění. Od roku 1970 do odchodu do důchodu v roce 1982 systémový inženýr Institutu manipulačních, dopravních, obalových a skladovacích systémů.

projevů a rozkazů ministra národní obrany, rozkazů prezidenta republiky i zabezpečení příslušníků armády.

V roce 1956 tlumočil náměstek ministra genpor. Otakar Rytíř po návratu armádní delegace z Moskvy doporučení sovětské strany vytvořit jako nový nejvyšší kolektivní orgán řízení vojenské výstavby Radu obrany státu v čele s I. tajemníkem ÚV KSČ, ale pod dojmem maďarského povstání dospělo vedení KSČ k názoru, že je naopak třeba ještě více posílit a prohloubit tzv. vedoucí úlohu strany v armádě.

V dubnu 1957 rozhodlo politické byro zřídit jako svůj poradní orgán Vojenskou komisi ÚV KSČ. Měla sedm členů, jejím předsedou byl I. tajemník ÚV KSČ A. Novotný a členy další vedoucí funkcionáři KSČ zastávající současně státní funkce: prezident republiky A. Zápotocký, předseda vlády V. Široký, ministři národní obrany B. Lomský a vnitra R. Barák, předseda Státního úřadu plánovacího O. Šimůnek a náčelník Generálního štábu genplk. V. Kratochvíl. Komise měla úzké vztahy k 14. oddělení ÚV KSČ (státně administrativní) a řešila zejména mírové a válečné počty ozbrojených sil, výstavbu národního hospodářství z hlediska potřeb obrany státu a jeho mobilizace v případě války, brannou a morálně politickou přípravu obyvatelstva k obraně, operační přípravu státního území, civilní obranu a ochranu proti zbraním hromadného ničení. Podklady pro její jednání připravovaly Kolegium ministra národní obrany a složky ministerstva a Generálního štábu. Její vznik ještě více odsunul do pozadí nebo zcela vyloučil z rozhodování o otázkách bezpečnosti a obrany ústavní i státní orgány. VKO se stala místem, kde KSČ přímo rozhodovala o úkolech branné a bezpečnostní politiky státu a zásadních otázkách výstavby a řízení ozbrojených sil.

Stranické řízení armády bylo dále posíleno v roce 1959, kdy na základě usnesení Politického byra ÚV KSČ došlo ke zrušení komisi rad krajských, okresních a městských národních výborů pro věci obrany a přenesení celé této oblasti na komise obrany vytvořené při krajských a okresních výborech KSČ a při Městském výboru KSČ v Praze. Současně ukončil svou činnost odbor obrany při Úřadu předsednictva vlády a v roce 1960 Vojenská komise obrany rozhodla, že napříště budou zásadní opatření na úseku vojenské výstavby projednávána výhradně stranickými orgány a vládě budou po jejich rozhodnutí předkládána k projednání pouze v těch případech, kdy to vyžaduje ústava nebo zákon, popř. kde je to vzhledem k povaze opatření účelné.

Až do začátku roku 1956 přetrvával v otázkách vojenské výstavby a řízení armády mocenský monopol ministra národní obrany a náměstka předsedy vlády A. Čepičky a vláda i politické byro ÚV KSČ často pouze formálně schvalovaly materiály a dokumenty vypracované aparátem ministra. Kumulace státních a stranických funkcí umožňovala A. Čepičkovi výrazně zasahovat v zájmu potřeb obrany státu také do ekonomického a společenského života státu a prosazovat direktivní formy rozhodování. Řízení uvnitř armády tak nabylo charakteru jednostranné manipulace s lidmi a nebralo do úvahy názory a zkušenosti velitelského sboru. Základní metodou se stalo vydávání rozkazů a nařízení bez ohledu na jejich správnost a realnost, důraz byl kladem pouze na realizaci.

Dobové pojetí nedílné velitelské pravomoci spolu s přesvědčením o rozhodujícím významu morálně politické převahy velitelského sboru a vojáků ČSLA nad vojsky protivníka vedlo k přečehování úlohy a možnosti jednotlivce. V červenci 1955 soudila dokonce Obrana lidu, že „socialistické armády by byly schopny, kdyby toho bylo třeba, odolat ničivým účinkům prostředků hromadného ničení nejen fyzicky, ale i morálně, ať by se válka jakkoli prodloužila a přinesla sebevětší útrapy.“ Každý neúspěch nebo selhání byly vykládány jako důsledek slabé kázně, nedostatků v morálně politické výchově, malé organizační schopnosti velitelů nebo jejich přílišné shovívavosti. Nápravu politické byro ÚV KSČ i další orgány spatřovaly v zintenzivnění úsilí o dosažení vysokého morálně politického stavu velitelského sboru i celé armády a zesílení politické práce, na níž se měly podílet ve zvýšené míře stranické a svazácké organizace. Důraz měl být položen na ideologickou výchovu v intencích marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. Plnění nových požadavků mělo zajistit lepší řízení armádního politického aparátu, proto došlo ke změně v čele HPS ČSLA, kde v prosinci 1955 gen. J. Zemana nahradil pplk. V. Prchlík, dosavadní vedoucí vojenského odboru sekretariátu ÚV KSČ.

Nový náčelník Hlavní politické správy si uvědomoval problém zasahování útvarových organizací KSČ do nedílné velitelské pravomoci, proto se stal jedním z iniciátorů vydání rozkazu ministra národní obrany č. 03 z ledna 1956, který zakazoval stranickým a svazáckým organizacím kritizovat rozkazy a služební činnost

velitelů a současně jim ukládal úkoly k aktivnímu podílu na zajišťování a prohlubování kázně. V jejím utuzování spatřovalo velení armády významný faktor k překonání nedostatků, skutečný kořen problémů měl však charakter systémové chyby, kterou nebylo možné odstranit administrativní cestou. Potvrdilo se to v následujících letech, kdy podíl kázeňsky potrestaných příslušníků mužstva mezi roky 1955 a 1957 stále vzrůstal. To znamenalo, že v průběhu dvouleté základní vojenské služby se téměř každý třetí voják dopustil kázeňského prohřešku nebo skončil ve vězení. Proto byl rozkaz č. 03 v roce 1958 zrušen.

Vážné problémy výstavby ČSLA a jejího vnitřního života, jejichž dlouhodobé neřešení vyvolávalo stále větší rozladěnost ve velitelském sboru, ukázala diskuse k závěrům XX. sjezdu KSSS. Impuls k ní dalo vedení KSČ, které si od „kritického a sebekritického přístupu k nedávné minulosti“ a „vyrovnaní s kultem osobnosti“ slibovalo odvedení pozornosti od skutečných příčin neúspěchů své politiky a posílení pozic skupiny zformované kolem I. tajemníka A. Novotného ve vedení KSČ, otevřelo však jen stavidla dlouho umlčované narůstající nespokojenosti a nesouhlasu se způsobem, jímž řídí společnost. Diskuse, která měla být původně ohraničena jen na půdu stranických orgánů a organizací, pronikla do celé společnosti a kritické hlasy mířily do oblasti ekonomiky, politického systému či poměrů ve školství a kultuře. Objevil se dokonce požadavek revize politických procesů, osobní odpovědnosti K. Gottwalda a dalších vedoucích funkcionářů komunistické strany či snaha o svolání mimořádného sjezdu KSČ. Nárazová akce, jejímž původním cílem bylo naplnění známého přísloví o vlku a koze, prohloubila rozkol v KSČ i ve společnosti a ukázala vedení komunistické strany, že se ocitlo v izolaci. Proto politické byro rozhodlo na počátku května diskusi ukončit a pomocí politického tlaku a perzekuce se mu to podařilo.

V ČSLA nabyla diskuse k závěrům XX. sjezdu KSSS ještě kritičtějších forem a ostřejšího rázu a soustředila se v první řadě na chyby v řízení a výstavbě armády. Ministru A. Čepičkovi a jeho nejbližším spolupracovníkům velení byl vedle „kultu osobnosti“ vytýkáno byrokratismus řízení a plánování, ukládání nereálných úkolů, chyby v personální politice i zanedbávání vojenskoodborné přípravy velitelského sboru. Kritika směřovala také na životní a služební podmínky vojáků z povolání, nedostatky v logistickém zabezpečení, přečehování armádních specií, izolovanost armády od společnosti a v neposlední řadě na mechanické napodobování vzoru Sovětské armády. Také v ČSLA na čas zmizely strach a obavy a v plné nahotě se projevila skutečnost, že velení ztratilo důvěru velké části velitelského sboru. Hlavní osten kritiky mířil na A. Čepičku, což plně odpovídalo záměrům skupiny kolem A. Novotného a uspišilo jeho pád. V dubnu 1956 byl pro „nesprávnou činnost v armádě a ve vedení strany“ odvolán z funkce ministra národní obrany i člena politického byra ÚV KSČ a novým ministrem se stal genplk. B. Lomský, dosavadní první náměstek. Za náčelníka jeho sekretariátu byl „vybrán“ mladý plk. Jan Šejna, který jako přítel A. Novotného a jeho syna patřil k nejtvrdějším kritikům bývalého ministra a poprvé na sebe strhl pozornost. Dostal za úkol dohlížet na politicky nezkušeného B. Lomského a likvidovat zbytky „kultu osobnosti“ v armádě.

V dubnu vlna kritiky v ČSLA vyvrcholila a v řadě případů přerostla v otevřený nesouhlas s praxí centrálních armádních i stranických a státních orgánů. Kritické hlasy se týkaly zejména práce velitelů a politických pracovníků, požadovaly právo kritizovat rozkazy a uplatnění zásady kolektivity na všech stupních velení. Situaci hodnotil na plenárním zasedání ÚV KSČ v červnu 1956 náčelník Generálního štábu genplk. V. Kratochvíl slovy: „Vypadalo to tak soudruzi, jako by se měl v armádě ministr volit. Jako by nebyl ustanovován. Byla to nejkritičtější doba v naší armádě, domnívám se, co armáda existuje od roku 1945.“

Radikálnost některých názorů, otevřená kritika a snaha o demokratizaci armády vedly také v podmínkách ČSLA k tomu, že diskuse byla administrativním rozhodnutím ukončena a později byly vůči některým „zvlášť aktivním“ důstojníkům vyvozeny důsledky. Armáda a situace v ní se vrátily do „zaběhnutých kolejí“

„Pamatuj, že velitel je vždy jen jeden!“

„Síla naší armády je v politickém uvědomění jejích vojáků. Prohlubování politických znalostí a studium zkušeností sovětské armády jsou základem veškeré vojenské výchovy.“

RYTÍŘ Otakar
(původní příjmení Richter)

(23. 6. 1913 – 6. 5. 1979)
armádní generál, náčelník
Generálního štábu

Nedokončil právnická studia, v době základní vojenské služby absolvoval školu na důstojníky v záloze a v letech 1935–1938 Vojenskou akademii v Hranicích. Jako poručík dělostřelectva sloužil u dělostřeleckého pluku 201 v Ružomberoku. Po nacistické okupaci odešel v srpnu 1939 do Polska, kde vstoupil do čs. legionu. Po internaci v SSSR se stal v únoru 1942 příslušníkem čs. vojenské jednotky v SSSR – nejprve jako velitel roty kanónů proti útočné vozbě, od července 1942 pobočník velitele 1. čs. samostatného praporu, od ledna 1943 náčelník štábu. Účastník bojů u Sokolova. V červenci 1943 byl ustanoven velitelem I. oddílu 1. čs. dělostřeleckého pluku, v lednu 1944 náčelníkem štábu dělostřelectva 1. čs. samostatné brigády a v březnu jeho velitelem. V červnu 1944 se stal velitelem dělostřelectva 1. čs. armádního sboru v SSSR. Podílel se na osvobození Kyjeva a bojích u Bílé Cerkve a Žaškova i na Dukle. Od dubna 1945 náčelník štábu Velitelství dělostřelectva Hlavního štábu, v letech 1946–1947 posluchač Nejvyšší vojenské akademie K. J. Voršilova v Moskvě, po ukončení studia profesor taktiky dělostřelectva Vysoké školy vojenské. V letech 1949–1950 velitel 13. pěší divize v Karlových Varech, od října 1950 velitel III. armádního sboru v Plzni. V červenci 1951 byl ustanoven náčelníkem štábu 1. vojenského okruhu, od listopadu 1952 jeho velitelem. V červnu 1956 jmenován náměstkem ministra národní obrany, v červenci 1958 náčelníkem Generálního štábu a I. náměstkem ministra. Po odvolání z funkce od června 1968 pracovník VHU, od července 1969 zmocněnec vlády pro otázky dočasného pobytu sovětských vojsk. V listopadu 1970 byl zvolen předsedou Federálního výboru Svazarmu, funkci zastával do odchodu do zálohy v červenci 1977.

a postupně znovu začalo převládat ovzduší strachu a pasivity. Systém řízení se změnil a jak prohlásil nový náčelník HPS plk. V. Prchlík, hlavním úkolem se stalo „vyvodit pro armádu důsledky z toho, že ÚV je vedoucím a řídicím orgánem v celé zemi“. Nesprávné pochopení této premisy spolu s tzv. buržoasním původem a nedostatky v řídicí práci vedly k tomu, že 27. července 1958 byl odvolán ze své funkce náčelník Generálního štábu genplk. V. Kratochvíl a nahrazen genpor. Otakarem Rytířem, dosavadním náměstkem ministra národní obrany.

Vedení KSČ i velení ČSLA dospěly na základě diskuse v armádě k závěru, že je nutné ještě více upevnit vedoucí úlohu komunistické strany ve vojscích, vojenských školách i velitelských orgánech a štábech a posílit roli politických orgánů a útvarových organizací KSČ. K tomu byly na počátku roku 1957 vydány nové směrnice dávající stranickým organizacím větší pravomoci v kontrolní činnosti a zajišťující jim vliv na provádění personální práce. V září 1960 byly novelizovány.

Pozornost se soustředila také na politický aparát, odkud zazněla řada kritických hlasů. Politické byro ÚV KSČ usoudilo, že třídní, politické, národnostní a odborné složení politických orgánů v armádě neodpovídá současným potřebám a rozhodlo o snížení jeho počtu především na nejnižších funkcích u rot, baterií, týlových, kulturních a správních zařízení. Na 1 800 uvolněných politických pracovníků přešlo na velitelské funkce (velká část neměla odpovídající vojenské vzdělání) nebo bylo propuštěno do zálohy. K 1. lednu 1958 měla ČSLA téměř 4 500 „politruků“, z nichž na 4 000 sloužily přímo u vojsk. Pouze 13 procent bylo slovenské národnosti, věkový průměr činil 29,5 roku a většina dosáhla hodnosti nadporučík nebo kapitán. S cílem „zkvalitnit“ úroveň politického aparátu bylo prodlouženo studium na Vojenské politické akademii Klementa Gottwalda (VPA KG) a Vojenské politické učiliště Josefa Hakena (VPU JH) se změnilo na Zdokonalovací školu pro politické pracovníky Josefa Hakena (ZŠPP JH). Úkol „skoncovat s odtržeností armády od lidu“ se promítl do požadavku zintenzivnit vzájemné styky politických orgánů v armádě s územními orgány KSČ v místech posádek.

Politický aparát ČSLA, který byl spolu s veliteli a útvarovými organizacemi KSČ hlavním garantem tzv. vedoucí úlohy KSČ v armádě, představoval složitý organismus vybudovaný již na přelomu čtyřicátých a padesátých let k zajištění rozhodujícího vlivu komunistické strany na nejdůležitější ozbrojený mocenský nástroj. Stal se nedílnou součástí aparátu KSČ a vedle politické práce byl pověřen také řízením organizací KSČ a Československého svazu mládeže (ČSM) v armádě. V jeho čele stála Hlavní politická správa ČSLA pracující na úrovni oddělení ÚV KSČ. Na stupni vojenského okruhu (od roku 1958 armáda) řídily politickou práci politické správy (oddělení), u svazků politická oddělení s náčelníkem, skupinami

Každodenní porada „politruků“ u útvaru

Svazáci v armádě pomáhali vojákům z jižního Slovenska zvládnout služební jazyk

stranicko organizační a agitačně propagační práce a divizním klubem. U útvarů byla vytvořena politická skupina vedená zástupcem velitele pro věci politické (ZVP), jejímiž členy byli také předsedové útvarové organizace KSČ a plukovního výboru ČSM. Tím bylo zajištěno úzké spojení politického a stranického aparátu a jejich činnosti i vzájemná kontrola. Politické skupiny pracovaly také u samostatných praporů.

V útvarových organizacích, představujících základní organizace KSČ v armádě, bylo v roce 1955 organizováno 63 procent velitelského sboru a do roku 1960 stoupla organizovanost na 74 procenta. Tři čtvrtiny z celkového počtu důstojníků a praporčíků tak byly vázány nejen vojenskou přísahou a služebními předpisy, ale také stranickou příslušností a povinností prosazovat ve své činnosti rozhodnutí KSČ. Útvarové organizace se ustavovaly v plucích, v odloučených praporech a v samostatných rotách, mohly rovněž vznikat v odůvodněných případech u praporů ve svazu a také u PVOS v bateriích nebo oddílech v pohotovostních postaveních a v rotách radiotechnických útvarů. Vlastní organizace měly rovněž velitelství vojenských okruhů (armád), letectva, PVOS, a druhů vojsk, správy a samostatná oddělení ministerstva a Generálního štábu, velitelství svazků, vojenské školy, učiliště, akademie, vojenské podniky, ústavy i územní vojenské správy. Celá armáda tak byla opředena „pavučinou“ orgánů a organizací KSČ, která zajišťovala nejen prosazování stranických direktiv a pokynů, ale také dokonalou informovanost vedení KSČ o dění ve vojscích. Občas se sice projevil nesoulad mezi politickým orgánem a organizací KSČ, ale obvykle příčina spočívala ve vztazích mezi jejich vedoucími funkcionáři. Politická práce v armádě představovala jeden z nejrychlejších způsobů služebního postupu.

Vojáci základní služby byli organizováni především v Československém svazu mládeže (ČSM), jehož armádní struktura kopírovala podobu organizace KSČ a pracovala pod jejím vedením. Řízení ČSM bylo současně záležitostí politických orgánů na jednotlivých stupních velení. Plukovní výbory ČSM u útvarů přímo řídily základní organizace v rotách, které vytvářely u čet svazácké skupiny, v případě vojenských škol třídní organizace a skupiny. Stejně jako organizace KSČ měly i organizace ČSM za úkol prosazovat jednotnou linii vycházející z rozhodnutí nejvyšších stranických orgánů mezi vojáky základní služby a mladými důstojníky, získávat je pro její plnění a v neposlední řadě upozorňovat na rušivé jevy a vystupovat proti nim. Byly také „školou“ pro přípravu budoucích kandidátů a členů KSČ.

V rámci boje proti „oddělování armády od pracujícího lidu“ byly v roce 1956 zrušeny samostatné odbočky Svazu československo-sovětského přátelství (SČSP) v armádě a Výbory žen vojáků z povolání. Občanské zaměstnance sdružoval Svaz občanských zaměstnanců vojenské správy, jehož činnost administrativně skončila v květnu 1958 v rámci redukce odborových svazů. V té době bylo ve Svazu organizováno více než 90 procent z asi 50-60 000 občanských zaměstnanců. Základní organizace byly převedeny podle své odbornosti do odborových svazů státních orgánů a financí, strojírenství, stavebnictví, zemědělství a lesního hospodářství, školství, umění a tisku a zdravotnictví. To mělo negativní dopad na činnost odborů ve vojenských útvech, ústavech a zařízeních, protože v nových svazech představovali členové z armády jen malé procento celkové členské základny a tomu odpovídala i pozornost, která jim a jejich specifickým problémům byla věnována.

Samostudium příslušníků útvarové organizace KSČ

„Radostný úsměv, víra v budoucnost. Armáda s lidem těsně spjatá, vedená idejemi marxismu-leninismu a řízená moudrou politikou Komunistické strany Československa – má právo se smát.“

Velitel nového typu

Vývoj velitelského sboru a vojenského školství

„Kapitán Kopeček a kapitán Kožuch upřesňují výcvikový plán jednotky.“

Politické čistky a výstavba velitelského sboru na základě tzv. třídně politických kritérií vedly v první polovině padesátých let k jeho zásadní přeměně – mezi roky 1951 a 1956 posílilo ČSLA přes 20 000 nových důstojníků a v roce 1956 v ní sloužilo více jak 80 procent vojáků z povolání, kteří do armády přišli po únoru 1948 a představovali pevnou oporu KSČ: přes 66 procent bylo jejími členy a dalších 16 procent členy ČSM. Některé skupiny (letci z Velké Británie, příslušníci čs. západních jednotek) zcela zmizely a podíl důstojníků a rotmistrů předmnichovské armády, vládního vojska a armády Slovenského státu, kteří ještě v lednu 1951 představovali 66 procent celkových počtů velitelského sboru, poklesl na necelých 16 procent. Spolu s výrazným omlazením, kdy se průměrný věk vojáka z povolání mezi roky 1951 a 1956 snížil z 38 na 30 let, to znamenalo naprostou likvidaci velitelského sboru vytvořeného po roce 1945 a vybudování zcela nového, v němž se hlavním kritériem služebního postupu namísto vojensko-odborných kvalit stal vedle tzv. třídního původu vztah ke KSČ a k její politice.

Přestože z hlediska politiky komunistické strany byla výstavba velitelského sboru v první polovině padesátých let úspěšná, věnovala KSČ soustavnou pozornost zvyšování jeho „třídních a politických kvalit“, které měly být doplněny i odbornými hledisky vyplývajícími z disproporcí, které přinesla urychlená výstavba velitelského sboru v předchozím období. Na některé problémy ve vztahu vojáků z povolání k politice KSČ upozornila diskuse k závěrům XX. sjezdu KSSS, v níž zazněla řada kritických výhrad k situaci v armádě, významnou úlohu sehrálo i lidové povstání v Maďarsku a postoj části maďarské armády.

Na základě rozhodnutí nejvyšších stranických orgánů přistoupila Hlavní kádrová správa k rozboru struktury velitelského sboru z hlediska jeho třídně politických a odborných kvalit. Výsledný materiál nazvaný Zpráva o stavu a dalších úkolech v práci s kádry v ČSLA byl předložen politickému byru ÚV KSČ v polovině října 1956, které po projednání přijalo obsáhlé usnesení. Ukládalo v něm zdokonalit práci s kádry, rozmísťovat a vyzvedávat je do funkcí podle třídně politických a odborných kvalit, urychleně zlepšit kádrové složení Ministerstva národní obrany, štábů okruhů a svazků, vojenských akademií a škol, vytvářet podmínky pro další odborné vzdělávání, tvorbu tzv. kádrových rezerv a stabilizaci kádru. V dlouhodobější perspektivě mělo být řešeno také národnostní složení velitelského sboru, v němž sloužilo jen necelých 19 procent důstojníků a poddůstojníků z povolání slovenské národnosti oproti více než 27procentnímu podílu Slováků na počtu obyvatelstva.

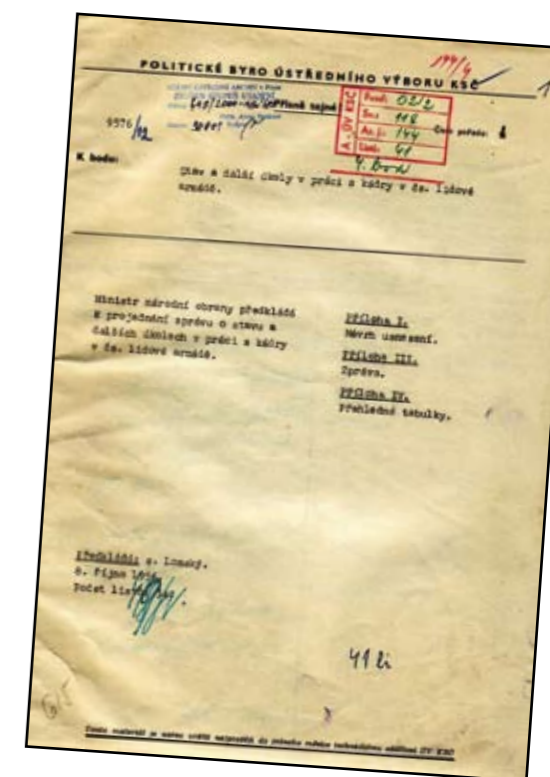
Nedílnou součástí velitelského sboru představovaly vojákyně z povolání. Část z nich sloužila v armádě ještě z doby druhé světové války, ale většina přišla až po roce 1951, kdy se v širším měřítku přistoupilo k jejich přijímání do armády.

Nejvíce jich sloužilo u letectva, PVOS, spojovacího vojska a administrativní služby, oproti původním předpokladům se však ocitly také u vševojskových útvarů, kde se však příliš neosvědčily. K 1. prosinci 1959 v ČSLA sloužilo okolo 1 200 poddůstojnic z povolání, z nichž 90 procent bylo ve věku do 26 let a jejich odborné vzdělání v drtivé většině představovaly pouze krátkodobé kurzy. Důstojnic sloužilo 116 a téměř tři čtvrtiny z nich absolvovaly vojenská učiliště či vojenské vysoké školy. Na rozdíl od poddůstojnic, které z armády většinou odcházely po třech letech služby, důstojnice viděly ve službě v ní celoživotní povolání. Vzhledem k celkově negativním zkušenostem se službou žen v armádě se v roce 1957 upustilo od jejich dalšího přijímání.

Vedle snah KSČ postavit velitelský sbor ČSLA ještě více do svých služeb, sehrálo významnou úlohu při jeho další výstavbě snižování mírových počtů armády. Podle Protokolu porady o plánu rozvinutí ozbrojených sil Československé republiky v letech 1955–1959, který byl přijat na jednání v Moskvě již v prosinci 1954, měla mít ČSLA v míru 229 000 mužů, válečné počty byly stanoveny na 850 000 osob. Počítalo se s tím, že k naplnění tohoto směrného čísla dojde vedle využití vnitřních zdrojů armády k prodloužení vojenské základní služby nástupního ročníku 1953 a od roku 1955 bude u některých druhů vojsk (letectvo, PVOS, tankové vojsko) zavedena vojenská základní služba v délce tří let.

Připravené plány však nebyly uskutečněny, protože již v srpnu 1955 rozhodl SSSR jednostranně snížit stav svých ozbrojených sil o 640 000 mužů i vojenský rozpočet. Tento krok, oznámený na setkání představitelů čtyř velmocí v Ženevě, byl vysvětlován snahou Sovětského svazu o zmírnění mezinárodního napětí a o přechod k mírovému soužití, ale k výraznému snížení vojenských výdajů a jejich převedení do civilního sektoru přiměla SSSR snaha zvýšit životní úroveň obyvatelstva a vzhledem k nastupující revoluci ve vojenství urychlit svůj vědecko-výzkumný a ekonomický rozvoj. Na základě doporučení ÚV KSSS rozhodly politické byro ÚV KSČ a vláda 24. srpna 1955 o snížení mírových počtů ČSLA k 28. prosinci 1955 o 34 000 mužů a zrušily rozhodnutí o prodloužení vojenské základní služby. V roce 1956 byly počty sníženy o dalších 10 000 mužů a v roce 1958 o 20 000 osob. Mírový stav ČSLA poklesl za čtyři roky o 64 000 mužů (na 182 000), což se muselo nutně promítnout i do velitelského sboru, protože došlo k reorganizacím a rámcování jednotek, útvarů a svazků, snížení počtu funkcí v centrálních úřadech, ústavech a u velitelských vojenských okruhů a svazků a ke zrušení některých útvarů, svazků i škol.

Podle představ velení ČSLA mělo být z armády v roce 1955 propuštěno 4-5 000 důstojníků. Nejprve odcházeli do zálohy či do výslužby, ti kteří se pro věk nebo zdravotní stav stali nezpůsobilými pro další službu, byli zhodnoceni jako

Obsazení vyšších velitelských funkcí k 1. prosinci 1956

1. vojenský okruh	– genmjr. Ladislav Kolovratník	4. dělostřelecká divize	– plk. Bohuslav Barák
2. vojenský okruh	– genpor. František Sedláček	5. dělostřelecká divize	– genmjr. Josef Holcman
4. střelecký sbor	– genmjr. Emil Cíl	6. dělostřelecká divize	– pplk. Josef Fišer
		82. protiletadlová divize	– pplk. Jan Kudrna
2. střelecká divize	– plk. Oldřich Kvapil	83. protiletadlová divize	– pplk. Radislav Šlapák
4. střelecká divize	– plk. Ivan Dzamko		
15. střelecká divize	– genmjr. Jan Knotek	1. stíhací letecká divize	– pplk. Stanislav Homola
16. střelecká divize	– plk. František Moravec	2. stíhací letecká divize	– pplk. Bořivoj Válek
17. střelecká divize	– plk. Bohdan Sýkora	3. stíhací letecká divize	– pplk. Josef Mošna
18. střelecká divize	– pplk. Petr Andrejčík	5. stíhací letecká divize	– plk. Ján Kovál
19. střelecká divize	– plk. Štěpán Bunzák	6. stíhací letecká divize	– pplk. František Grznár
20. střelecká divize	– plk. Juraj Lalo	22. stíhací letecká divize	– neobsazeno
1. mechanizovaná divize	– genmjr. Karel Kučera	34. bitevní letecká divize	– plk. Václav Skála
3. mechanizovaná divize	– plk. Jan Jedlička	46. bombardovací letecká divize	– pplk. Josef Končíř
8. mechanizovaná divize	– plk. Josef Valeš	3. letecká technická divize	– neobsazeno
14. mechanizovaná divize	– pplk. František Novák		
9. tanková divize	– plk. Eduard Jirák	1. obvod PVOS	– plk. Rudolf Munzar
13. tanková divize	– pplk. Lubomír Freyburk	2. obvod PVOS	– genmjr. Josef Kopa
		71. protiletadlová divize	– plk. Jiří Bohuslav
		72. protiletadlová divize	– neobsazeno

Vývoj plánovaných početních stavů čs. armády v letech 1955–1960

(včetně příslušníků železničního vojska a vojenských technických jednotek)

datum	vojáků celkem	z toho	
		generálů a důstojníků z povolání	poddůstojníků z povolání
1. 1. 1955	256 933	52 013	11 565
1. 1. 1956	219 808	45 637	13 060
1. 1. 1957	207 816	46 764	13 431
1. 1. 1958	203 598	46 306	13 340
1. 1. 1959	183 934	41 273	12 069
1. 1. 1960	186 206	42 362	12 431

Vývoj plánovaných a skutečných počtů generálů v letech 1955–1960

datum	plánové počty	skutečné počty				
		celkem	arm. gen.	genplk.	genpor.	genmjr.
1. 1. 1955	500	121	2	6	14	99
1. 1. 1956	321	129	2	5	18	104
1. 1. 1957	333	115	1	4	15	95
1. 1. 1958	322	108	1	3	14	90
1. 1. 1959	257	95	1	2	14	78
1. 1. 1960	259	95	1	3	11	82

Vývoj plánovaných počtů pracovníků MNO v letech 1955–1958

datum	generálů	důstojníků	poddůstojníků a mužstva	občanských pracovníků	celkem
1. 11. 1955	124	2 241	273	2 362	5 000
1. 11. 1956	127	1 868	80	964	3 039
1. 8. 1957	128	1 820	27	957	2 932
1. 1. 1958	127	1 879	26	837	2 869
1. 10. 1958	102	1 495	11	527	2 135

Štáb leteckého pluku

„Přísný pohled náročného velitele.“

Soukenná blůza vz. 21 používaná do poloviny šedesátých let

odborně nezpůsobilí nebo opakovaně žádali o propuštění do civilu. Ke konci října 1955 bylo započato s propouštěním důstojníků do zálohy pro nadpočetnost. Týkalo se to důstojníků těch druhů vojsk a služeb (pěchota, dělostřelectvo, administrativní služba, intendantní a finanční služba, stavebnictvo a politický aparát), kde v důsledku snížení počtů vznikl značný přebytek velitelů. Ke snižování došlo také v druhých vojsk, kde bylo spíše nedostatek vojáků z povolání nebo kde se naplněnost blížila ke 100 procentům (tankové, spojovací, ženijní, automobilní vojsko), naproti tomu se prakticky nedotkla letecká, protiletadlová vojska a zdravotnictva, které se potýkaly s dlouhodobou nenaplněností plánovaných počtů.

Propouštěným důstojníkům měl být umožněn hladký přechod do civilního sektoru. K tomu byly 15. října 1955 zřízeny krajské a okresní umisťovací komise, složené ze zástupců armády, lidosprávy a KSČ, které nabývaly propuštěným důstojníkům pracovní místa hlavně ve stavebnictví, v důlním průmyslu, hutnictví, zemědělství a dopravě. V důsledku snižování počtů ČSLA v roce 1955 bylo propuštěno do zálohy nebo do výslužby téměř 14 procent vojáků z povolání.

Stejný způsob byl zvolen při snižování počtů velitelského sboru také v letech 1956 a 1958, kdy opětovně vznikl u některých druhů vojsk a služeb (pěchota, dělostřelectvo, PVOS, politický aparát, technická služba leteckva a intendantní služba) přebytek důstojníků, zatímco u tankového, spojovacího, ženijního a automobilního vojska a u zdravotnické služby se jich nedostávalo. V roce 1958 mělo v armádě odejít 5 120 důstojníků, k 1. prosinci téhož roku jich bylo propuštěno 3 800. Vzhledem k tomu, že propuštění provázela řada stížností, byly na základě rozhodnutí politického byra ÚV KSČ zřízeny zvláštní komise, které dostaly za úkol je přešetřit. Více než 900 již propuštěných vojáků z povolání navrhly přijmout zpět – šlo především o důstojníky z náboru podle paragrafů 37 a 39 branného zákona, dlouholeté členy KSČ a „mladé perspektivní kádry“.

Snaha o zvýraznění odborných hledisek při budování velitelského sboru vedla k tomu, že mezi těmi, kteří odcházeli z armády, byli bývalí příslušníci čs. jednotek v SSSR za druhé světové války a důstojníci z náboru podle paragrafů 37 a 39, kteří měli nedostatečné vojensko-odborné znalosti a na nové úkoly již nestačili.

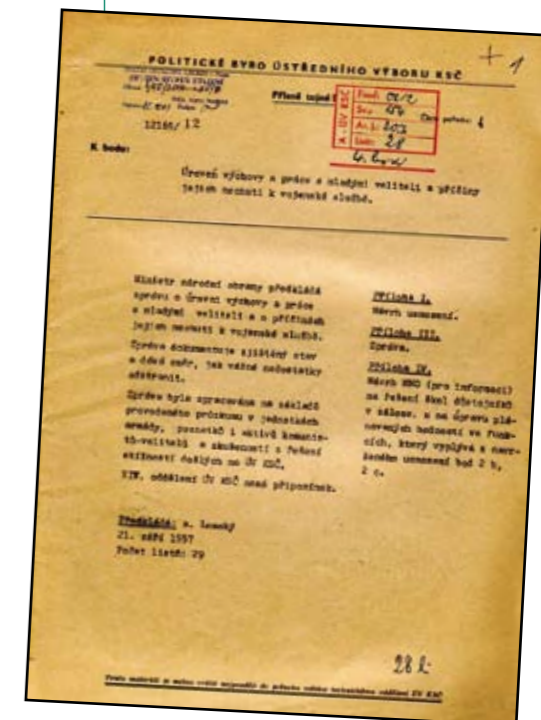
Svůj v podstatě vynucený odchod nesli velmi těžce a poukazovali na to, že ve službě nadále zůstávají příslušníci bývalého vládního vojska a armády Slovenského státu včetně tzv. Haššikovy armády, což nezůstalo bez odezvy u orgánů KSČ. Zejména po povstání v Maďarsku začalo politické byro ÚV KSČ pohlížet na tyto důstojníky s nedůvěrou a označilo je za „vážnou kádrovou závadu“. Podle zprávy náčelníka Hlavní kádrové správy genmjr. Josefa Hečka pro ministra národní obrany bylo v květnu 1957 ve službě 2 195 příslušníků armády bývalého Slovenského státu a 2 360 vojáků vládního vojska.

Otázkou „kádrové spolehlivosti“ a dalšího působení těchto dvou kategorií vojáků z povolání se zabývalo politické byro ÚV KSČ v červnu 1957, které rozhodlo „kádrové nedostatky“ řešit individuálně a propuštěním důstojníky do zálohy, jakmile za ně bude připravena adekvátní náhrada. Odchod bývalých vládních vojáků a příslušníků tzv. Haššikovy armády se oficiálně řešil v rámci plánu na snížení mírových počtů ČSLA v průběhu roku 1958, pokračoval však i v dalších letech. Podle zásad schválených politickým byrem ÚV KSČ mělo ve službě zůstat 791 bývalých vládních vojáků a 1 486 důstojníků, kteří prošli armádou Slovenského státu.

Dalším vážným problémem byl dobrovolný odchod mladých důstojníků, kteří před dvěma nebo třemi lety vyšli z vojenských škol. Důvodem byl pocit zklamání z dosavadního průběhu jejich vojenské služby, vyplývající ze sociálních a materiálních problémů, neutěšené bytové situace a rovněž z malé naděje na služební postup. Politické byro ÚV KSČ projednalo 4. října 1957 Zprávu o úrovni výchovy a práce s mladými veliteli a příčinách jejich nechtění k vojenské službě a přijalo rozhodnutí k postupnému řešení materiální a bytové situace i dalších životních problémů mladých vojáků z povolání, kteří měli potřebné vzdělání i „kádrové předpoklady“ pro službu v armádě a jejichž odchod by znamenal pro ČSLA velké materiální i další ztráty.

Část problémů měl vyřešit zákon č. 76/1959 Sb. O některých služebních poměrech vojáků, který nabyl účinnosti 1. květnem 1960 (paragraf 4 stanovující nové hodnoty od 1. října 1960) a nově upravoval výkon služby vojáků z povolání a také příslušníků Státní a Veřejné bezpečnosti. Ve svém úvodním ustanovení deklaroval, že „občané Československé socialistické republiky konají službu v ozbrojených silách budovaných k obraně svobody a nezávislosti státu a socialistického zřízení“. Namísto sboru poddůstojníků z povolání vytvořil sbor praporčíků a stanovil jeho hodnoty; rotný, rotmistr, nadrotmistr, podpraporčík, praporčík, nadpraporčík. Všichni poddůstojníci z povolání museli do 10. června 1960 podat žádost o přijetí za praporčíky z povolání, jimiž se stali k 1. říjnu téhož roku. Ti, kteří dosáhli hodnosti staršiny, nově získali hodnost rotmistra.

Zákon povoloval také vojákům z povolání nosit mimo dobu zaměstnání občanský oděv a jejich řádnou dovolenou prodloužil na třicet dnů v jednom kalendářním roce. Dále nově upravoval rozsah vzniku a zániku služebního poměru

Obsazení vyšších velitelských funkcí k 1. říjnu 1958

1. armáda	– genpor. Ladislav Kolovratník	4. dělostřelecká divize	– plk. Bohuslav Barák
4. armáda	– genpor. Jaroslav Dočkal	5. dělostřelecká divize	– pplk. Ladislav Janouch
2. vojenský okruh	– genpor. František Sedláček	6. dělostřelecká divize	– pplk. Bohuslav Říha
		82. protiletadlová divize	– neobsazeno
2. motostřelecká divize	– pplk. Stanislav Procházka	1. stíhací letecká divize	– pplk. Michal Ondrášek
3. motostřelecká divize	– pplk. Martin Korbela	2. stíhací letecká divize	– plk. František Grznár
4. motostřelecká divize	– pplk. Ivan Boldaňuk	3. stíhací letecká divize	– plk. Soběslav Bílek
14. motostřelecká divize	– plk. Michal Kričfaluši	22. stíhací letecká divize	– pplk. Jan Rotrekl
15. motostřelecká divize	– plk. Václav Kasl	34. stíhací bombardovací letecká divize	– plk. Josef Moša
18. motostřelecká divize	– plk. Josef Kudrnovský	46. bombardovací letecká divize	– plk. Josef Končíř
19. motostřelecká divize	– plk. Bohdan Sýkora		
20. motostřelecká divize	– neobsazeno	71. protiletadlová divize	– genmjr. Josef Kopa
1. tanková divize	– plk. Bohumil Janda		
9. tanková divize	– plk. Eduard Jirák		
13. tanková divize	– pplk. Lubomír Freyburk		

Idylická představa života důstojníka a jeho rodiny

a způsobu propouštění, kázeňské pravomoci, kázeňské odměny, přestupky a tresty, jejich ukládání, případně odvolání proti nim. K posílení „socialistické morálky“ a k upevnění vojenské kázně mohly být v ozbrojených silách voleny vojenské soudružské soudy jako kolektivní výchovné orgány velitelů.

Mezi roky 1955 a 1960 poklesl skutečný počet příslušníků velitelského sboru ČSLA z více než 48 500 generálů a důstojníků na zhruba 40 000, plánované funkce byly k 1. lednu 1960 naplněny na 93 procenta a počet důstojníků, kteří přišli do armády po únoru 1948, stoupl na 89 procent. Více než 74 procenta vojáků z povolání bylo organizováno v KSC (28 procent představovali předúnoroví členové strany) a 77 procent pocházelo z rodin dělníků a malých středních rolníků. Dosažený stav vedl stranické i armádní orgány k závěru, že nový velitelský sbor je v podstatě dobudovaný, odpovídá základním úkolům a potřebám ČSLA a v dalším období je třeba věnovat hlavní pozornost především kvalitativním hlediskům.

Řada problémů však nadále přetrvávala. Nepodařilo se docílit vyššího zastoupení Slováků ve velitelském sboru (v roce 1960 dosáhl jen 20 procent) a stále tíživější otázkou se stávali důstojníci z nábory, kteří díky svým morálně politickým „kvalitám“ přežili snižování počtů v letech 1955–1958, ale do budoucna představovali pro armádu spíše přítěž. Jejich nízkou vojenskou odbornost se nedařilo odstranit, což v souvislosti se zaváděním nové výzbroje i výcvikových forem vedlo k vyostřování rozporů mezi nimi a především mladými důstojníky s uceleným vojenským vzděláním. „Náboráři“ či „paragrafisté“, jak se osvědčeným stranickým kádrům povoláním na počátku padesátých let do armády říkalo, zastávali velitelské funkce neodpovídající jejich schopnostem a znalostem a „blokovali“ tak služební postup mladých důstojníků. Svou neodborností mnohdy vyvolávali mezi vojáky z povolání u jednotek napětí.

Nepodařilo se vyřešit ani odchod mladých důstojníků do civilu. Přitom právě oni byli považováni za nejperspektivnější a armáda do jejich vojensko-odborného vzdělání vložila nemalé finanční prostředky. Narůstala jejich deziluze ze situace u vojsk, kde pro ně zbývaly jen nejnižší velitelské funkce bez výhledu na služební postup i povýšení, mnozí také zjistili, že v civilním sektoru si mohou vydělat více peněz než v armádě a s daleko větší volností v osobním životě. Právě na mladé vojáky z povolání chystající se založit rodinu snad nejvíce dopadala neutěšená bytová situace, kterou se přes řadu opatření nepodařilo vyřešit. Například v roce 1956 žilo téměř 5 700 ženatých důstojníků odloučeně od rodin a 4 700 jich bydlelo v podnájmu, u příbuzných, u rodičů nebo dojíždělo. Téměř třetina ženatých vojáků z povolání neměla normální podmínky k rodinnému životu a naděje na získání vlastního bytu v posádce u těch, kteří se do manželství teprve chystali vstoupit, byla prakticky nulová. Přes různé sliby i poměrně značnou bytovou výstavbu pro armádu se situaci do konce padesátých let nepodařilo nijak výrazněji změnit.

Ke zlepšení došlo v oblasti sociálního zabezpečení vojáků z povolání. Politické byro ÚV KSC v únoru 1957 projednalo zásady pro zvýšení sociálních jistot a zkvalitnění zdravotnické péče o příslušníky ozbrojených sil a jejich rodinné příslušníky. Staly se základem nových zákonů, které 4. července 1957 schválilo Národní shromáždění. Šlo o Zákon o nemocenské péči v ozbrojených silách a Zákon o sociálním zaopatření příslušníků ozbrojených sil. O dva roky později byl přijat Zákon o některých změnách v sociálním zaopatření příslušníků ozbrojených sil, který

Vývoj vojenskoodborného vzdělání důstojnického sboru v letech 1957–1960 (v procentech)

stupeň vzdělání	1. 1. 1957	1. 1. 1958	1. 1. 1959	1. 1. 1960
vysoká vojenská škola	7,2	9,3	11,1	12,3
akademický zdokonalovací kurz	0,5	0,7	1,1	1,4
vyšší kurz	15,2	16,0	17,7	19,4
vojenské učiliště	59,1	61,3	60,3	57,5
nižší kurz	11,4	7,4	6,7	6,4
vojenské vzdělání před rokem 1945	3,4	2,8	1,6	1,6
bez vojenskoodborného vzdělání	3,2	2,5	1,5	1,4

upravoval výši výsluhového důchodu včetně zvláštních případů a výši výchovného vypláceného k důchodu.

Urychlená výstavba velitelského sboru v první polovině padesátých let snížila všeobecně i vojensko odborné vzdělání jeho příslušníků a v roce 1955 pouze jedna čtvrtina důstojníků měla všeobecné vzdělání ukončené maturitou a poddůstojníci z povolání absolvovali většinou pouze základní vzdělání, případně byli vyučeni. Doba, po kterou vykonávali své funkce, byla velmi krátká a řada důstojníků byla povyšována ve funkcích i hodnostech bez odpovídajícího zvyšování vojensko odborného vzdělání.

Zásadní změny ve všech oblastech vojenství, které přinášelo zavádění a možnost použití jaderných zbraní, se proto zákonitě musely projevit v oblasti vojenského školství. Zvýšila se potřeba nejen důkladné přípravy při vstupním studiu po příchodu do armády, ale i průběžného zvyšování vojensko odborného vzdělání během služby. Pokrok ve vojenství kladl větší požadavky na všeobecné technické a přírodovědné znalosti, s jejichž pomocí si příslušníci velitelského sboru mohli osvojovat principy nových zbraní a jejich použití (počínaje jadernými zbraněmi a prostředky na ochranu před jejich účinky, přes tankovou či leteckou techniku a vybavením spojovacího vojska konče). Vyšší kvalita vojensko odborné přípravy ale nebyla možná bez všeobecného vzdělání na středoškolské úrovni.

Do roku 1955 vstupovalo vojenské školství s poměrně početnou soustavou vzdělávacích zařízení, mezi něž patřilo šest vysokých škol (čtyři vojenské akademie, jedna vojenská fakulta a jeden vojenský odbor u civilních vysokých škol), 14 vojenských učilišť, šest vojenských odborných škol a čtyři vojenské přípravné školy.

Nejvyšší vojenské vzdělání poskytovala Vojenská akademie Klementa Gottwalda v Praze, vychovávající důstojníky pro funkce velitelů útvarů i svazků a rovněž tak pro působení ve vyšších štábech. Skládala se ze tří fakult (vševojskové, týlové a vyučování na dálku) a původně dvouleté studium bylo v roce 1957 prodlouženo na tři roky (u dálkového studia na čtyři).

Vojenská technická akademie Antonína Zápotockého působila v Brně a na šesti fakultách – dělostřelecké, tankové, letecké, ženijní, spojovací a chemické – v průběhu studia o délce tři roky (u velitelských oborů) až pět let (v případě velitelsko-technických a vojensko průmyslových oborů) připravovala důstojníky pro výkon velitelských, štábních a technických funkcí u speciálních druhů vojsk a některých druhů služeb.

Výchova politických pracovníků s vyšším vojensko politickým vzděláním probíhala po dobu dvou let (u dálkového studia čtyři roky) na Vojenské politické akademii v Praze. Výuku vojenských lékařů, farmaceutů a stomatologů zabezpečovala Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně v Hradci Králové, která pro jejich praktickou přípravu během šestiletého studia měla k dispozici i vlastní klinickou nemocnici. Systém vysokého vojenského školství doplňovala další dvě vzdělávací zařízení nacházející se v Praze. Šlo o Vojenskou fakultu Vysoké školy železniční s čtyřletým (od roku 1957 pětiletým) studiem, společně s Vojenským odborem Institutu tělesné výchovy a sportu, na němž příprava probíhala po dobu tří let.

Střední vojenské školství reprezentovala učiliště jednotlivých druhů vojsk a služeb. Pro výchovu důstojníků pěchoty, dělostřelectva a letectva existovala vždy dvě učiliště (u dělostřelectva a letectva bylo jedno zaměřeno na přípravu technických specialistů), ostatní druhy vojsk a služeb měly jedno učiliště – tankové, protivzdušné obrany, spojovací, ženijní technické, intendantní, zdravotnické a automobilní. V rámci dvouletého studia v nich byli připravováni důstojníci pro výkon

Setkání vrchního velitele čs. ozbrojených sil A. Novotného s absolventy vojenských vysokých škol

V laboratoři Vojenské technické akademie

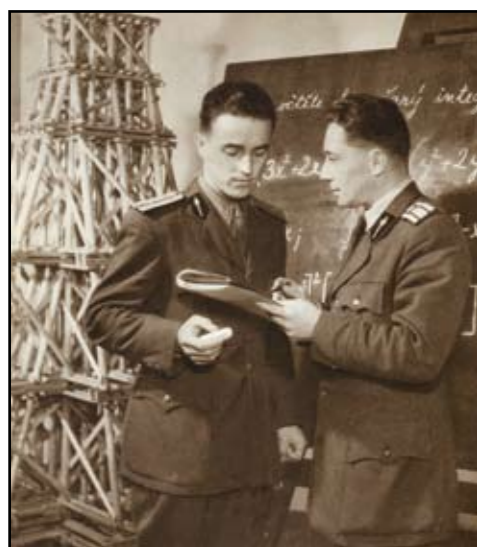
Budoucí vojenští lékaři

Základní socioprofesionální ukazatele důstojnického sboru v letech 1957–1959 (v procentech)

Ukazatel	1. 1. 1957	1. 1. 1958	1. 1. 1959
celkem sloužících důstojníků	43 996	42 925	39 392
členů KSC	69,0	71,0	74,0
členů ČSM	12,9	11,1	10,9
dělnický původ	63,3	62,9	64,2
rolnický původ	12,9	13,0	12,6
české národnosti	80,2	79,8	79,4
slovenské národnosti	18,5	18,8	19,2
do 30 let věku	59,7	54,7	53,7
důstojníkem po 25. 2. 1948	81,8	82,9	88,0
služba ve vládním vojsku	5,5	4,9	2,5
služba ve slovenské armádě	5,1	4,9	6,7

Počty absolventů vojenských škol v letech 1953–1956

druh školy	1953	1954	1955	1956
VA KG	134	144	190	146
VTA AZ	–	244	432	507
VPA	–	47	76	101
VLA JEP	–	59	–	78
VF VSŽ	–	–	–	11
školy v SSSR	49	50	133	72
vojenská učiliště	6 625	3 249	3 114	1 760
různé kurzy	1 425	1 602	1 467	1 844
celkem	8 233	5 395	5 412	4 519

Příprava velitelů ženijního vojska

„Vypadá to jako klukovská hra, ale jde o zvládnutí zásad železničního provozu.“

„Jednou z podmínek spolehlivosti příslušníků automobilového vojska je znalost a dodržování dopravních předpisů.“

základních velitelských a technických funkcí u vojenských jednotek. Výjimku představovala Letecké učiliště a Dělostřelecké technické učiliště, na nichž byla výuka tříletá. U většiny učilišť působily tzv. vyšší školy důstojníků, které zabezpečovaly doškolení důstojníků pro výkon funkcí velitelů rot (baterií), praporů (oddílů) a pluků či štábních funkcí na stupni prapor a pluk. Přípravu středních politických kádrů zabezpečovalo Vojenské politické učiliště Josefa Hakena. K nižším vojenským školám náležely Vojenská hudební škola, Vojenská tělovýchovná škola, Škola administrativních pracovníků, Škola administrativních pracovníků, Škola pozemních specialistů letectva a Vojenská politická škola.

Své vědomosti si příslušníci velitelského sboru v průběhu služby zvyšovali převážně formou kurzů (přípravných, zdokonalovacích, doškolovacích či akademických), jejichž cílem bylo v relativně krátké době doplnit chybějící znalosti. Délka kurzů byla od dvou do deseti měsíců. Podle původních představ si měl důstojník své vzdělání doplňovat souběžně s kariérami. Trvalý nedostatek kádrů pro zastávání vyšších funkcí a požadavek nepřetržitě bojové pohotovosti ale vedl k tomu, že kurzy byly postupně zkracovány a stávaly se jednoúčelovými pro každou funkci zvlášť (velitele rot, praporů a pluků nebo náčelníky štábů). Některé kurzy dokonce nahrazovaly řádné studium na vojenských učilištích či akademiích. Snaha zdokonalit přípravu příslušníků velitelského sboru a přiblížit ji potřebám armády tak vedla k permanentní reorganizaci vojenského školství, přičemž přijímaná opatření byla často poplatná momentálním problémům, neřešila danou problematiku koncepčně a s odstupem času se přecházelo k jiným způsobům vzdělávání.

Příprava ke studiu na vojenských učilištích probíhala na dvou Vojenských školách Jana Žižky, které byly svou šestiletou (od roku 1957 v důsledku změny v civilním školství tříletou) výukou postaveny na roveň státním gymnáziím. Budoucí posluchače vojenských učilišť z řad dělnické a rolnické mládeže připravovaly v rámci dvouleté výuky dvě Školy důstojnického dorostu.

Na vojenských školách v SSSR studovali příslušníci čs. armády hlavně takové obory, jejichž výuka v Československu neprobíhala. K 1. lednu 1957 na různých akademiích v SSSR studovalo 224 posluchačů a o rok později 207. Problémem se postupem času stal výběr posluchačů a např. u 50 absolventů Nejvyšší vojenské akademie K. J. Vorošilova 20 procent z nich do roku 1957 opustilo armádu a 40 procent svými kvalitami nespĺňovalo podmínky pro ustanovení do funkcí, na něž byli školeni, což způsobovalo nedostatek vhodných kandidátů pro nejvyšší funkce v armádě.

Změny v uvedené struktuře vojenských škol nastaly již v létě 1955 a byly spojeny se snižováním celkových počtů armády.

Na sklonku září zaniklo 2. pěchotní učiliště v Ružomberoku, Vojenská politická škola v Bohosudově, Škola administrativních pracovníků v Malé Chuchli a všechny vyšší školy důstojníků, které počátkem října nahradily dvě zdokonalovací školy důstojníků (pěchoty a místních vojenských správ), společně se zdokonalovacími kurzy důstojníků, zřízenými v rámci učilišť příslušných druhů vojsk a služeb.

O rok později zanikla Škola administrativních pracovníků v Psárech a byla upravena délka studia na vojenských vysokých školách. Zároveň došlo ke sjednocení počátku školního roku s rokem výcvikovým a vyučování bylo místo dosavadního 1. října nadále zahajováno dnem 1. září.

Další změny v přípravě velitelských kádrů nastaly v roce 1957. Již v březnu proběhlo přejmenování Pěchotního učiliště v Lipníku nad Bečvou na Vojenské učiliště hrdiny Sovětského svazu kpt. Otakara Jaroše a v srpnu následovala úprava pojmenování Tankového učiliště Klementa Gottwalda ve Vyškově na Vojenské učiliště Klementa Gottwalda. Celá řada změn se uskutečnila v září. Především došlo ke zrušení Zdokonalovací školy důstojníků pěchoty v Bruntále a příslušné kurzy velitelů rot, praporů a pluků se nadále pořádaly ve vojenském učilišti ve Vyškově. Dále svoji činnost ukončily poslední dvě Školy důstojnického dorostu nacházející se v Kremnici a Popradu. Zároveň došlo k reorganizaci Vojenského politického učiliště Josefa Hakena na Zdokonalovací školu pro politické pracovníky a vzniklo Železniční školicí a výcvikové středisko v Pardubicích. V neposlední řadě se do nové posádky v Košicích přesunulo z Olomouce Učiliště protivzdušné obrany. Přínosem pro zkvalitnění náboru do vojenských učilišť se měly stát tzv. školní jednotky. V průběhu jednoleté vojenské základní služby zde uchazeči o službu vojáka z povolání z řad občanské mládeže procházeli základní vojenskou přípravou a následně buď pokračovali ve studiu na vojenském učilišti, nebo dokončili základní vojenskou službu. Absolvovali školní jednotky se stalo nezbytnou podmínkou pro jejich přijetí ke studiu do vojenského učiliště.

V této době se začala projevovat přílišná personální a finanční náročnost rozsáhlé soustavy vojenských škol. Ve školním roce 1957/1958 na 13 800 posluchačů a žáků vojenských škol připadalo 13 300 příslušníků stálého stavu z řad vojáků z povolání, základní služby a občanských zaměstnanců. Celkové náklady na vojenské školství dosahovaly více než 520 milionů Kčs ročně. Cestou k dosažení úspor se mělo stát snížení počtu vojenských škol formou jejich slučování, což přineslo úsporu 3 400 příslušníků stálého stavu.

Radikální změny prodělalo především vysoké vojenské školství. K 1. září 1958 došlo ke sloučení pražské Vojenské akademie s brněnskou Vojenskou technickou akademií v novou Vojenskou akademii Antonína Zápotockého sídlící v Brně. Škola připravovala velitelské, štábní a inženýrské kádry na fakultách velitelské, zbrojní, letecké a elektronické. Zároveň se stala střediskem vojenskovo-technického a technického bádání v ČSLA. Současně zanikla Vojenská lékařská akademie, kterou nahradil Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav Jana Evangelisty Purkyně, zabezpečující výuku speciálních vojensko-zdravotnických oborů a doškolení vojenských lékařů. Studium všeobecných lékařských předmětů zajišťovala

„Žižkovci“ na výletě v Praze

Posluchači Tankového učiliště při slavnostním nástupu na náměstí ve Vyškově

Počty posluchačů a příslušníků stálého stavu vojenských akademii k 1. dubnu 1958

akademie	posluchačů	stálý stav		
		vojáků	občanských zaměstnanců	celkem
VA KG	356	292	307	599
VTA AZ	2 386	911	1 344	2 255
VPA	353	177	149	326
VLA JEP	703	449	495	944

V roce 1959 byl Leteckému učilišti v Košicích udělen Řád rudé hvězdy

lékařské fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové. Dále byla Zdokonalovací škola politických pracovníků v Roudnici nad Labem přičleněna k Vojenské politické akademii v Praze. V rámci středního vojenského školství došlo ke spojení Vojenského učiliště hrdiny Sovětského svazu kpt. Otakara Jaroše v Lipníku nad Bečvou s Vojenským učilištěm Klementa Gottwalda ve Vyškově do nového Vojenského učiliště hrdiny Sovětského svazu kpt. Otakara Jaroše ve Vyškově. Proběhla rovněž transformace žilinského Intendančního učiliště do Školního a výcvikového střediska týlu a Ženíjn technické učiliště se z Litoměřic přemístilo do Bratislavy, Železniční školní a výcvikové středisko z Pardubic do Valašského Meziříčí a Vojenská hudební škola z Liberce do Roudnice nad Labem.

V roce 1959 došlo k dalším organizačním změnám, které se zaměřily především na střední vojenské školství. V říjnu bylo Letecké učiliště redислоkováno z Hradce Králové do Košic, kde svoji činnost ukončilo Učiliště protivzdušné obrany. Současně se uskutečnila reorganizace Leteckého technického učiliště na Technické učiliště, které nadále zabezpečovalo odbornou přípravu velitelského sboru PVOS, zejména nově se tvořícího protiletadlového raketového vojska. Železniční školní a výcvikové středisko se počátkem září změnilo na Železniční učiliště. Kromě toho se dosavadní název pražské Vysoké školy železniční, v jejímž rámci působila i vojenská fakulta, změnil na Vysokou školu dopravní.

I přes řadu změn se vojenské školství na konci padesátých let ocitlo v tíživé situaci, kdy na straně jedné bylo nevyhnutelné zajistit kvalitní přípravu nového a potřebné doškolení stávajícího velitelského sboru ve změněných podmínkách možné jaderné války, zatímco na straně druhé naléhavá potřeba vzrůstajícího počtu vojáků z povolání u vojsk vedla k jednoúčelovosti výuky na úkor obecných poznatků. Z učebních osnov vojenských učilišť a někdy i akademií byla vypuštěna výuka celé řady přírodovědných disciplín. Vyžadování především praktických znalostí potlačovalo možnosti obecnější přípravy. Vojenské školství tak místo toho, aby s dostatečným předstihem připravovalo velitelské kádry pro plnění stále složitějších úkolů, spojených s budováním moderní armády, bylo nuceno podřizovat se okamžitým potřebám. Zároveň se postupně začaly projevovat problémy s náborem do vojenských škol, protože byly jen obtížně srovnatelné se školami civilními. I přes naléhání na Ministerstvo školství nedošlo k přijetí legislativního ustanovení, které by jejich absolventům přiznávalo stejné vzdělání jako na civilních školách.

Z důvodu neplnění náboru se na vojenská učiliště dostávala značná část uchazečů bez středoškolského vzdělání a s podobným handicapem nastupovali na vojenské akademie také důstojníci od vojsk. Nedostatků v této oblasti měly odstranit různé doškolovací kurzy, což se ne vždy zcela dařilo. Koncem desetiletí tak vystupovalo do popředí zaostávání všeobecné a technické připravenosti důstojnického sboru. I když se k 1. lednu 1960 plánované počty příslušníků důstojnického sboru podařilo téměř naplnit, jen 39 procent nastoupilo dráhu vojáka z povolání po předchozím získání civilního středoškolského vzdělání ukončeného maturitou a pouhých 12 procent následně absolvovalo vojenské vysokoškolské vzdělání. Bez jakéhokoliv vojenského vzdělání zůstávala ještě 1,4 procenta příslušníků důstojnického sboru.

Zcela nedostatečná pozornost byla věnována přípravě poddůstojníků z povolání. Všeobecná vzdělanostní úroveň příslušníků této kategorie byla velmi nízká. Jen polovina poddůstojníků z povolání zastávala svěřené funkce déle než tři roky a téměř pětina z nich neabsolvovala jakoukoliv odbornou přípravu. Školení pro výkon státních funkcí probíhala úzce specializovaně a často je nahrazovala praxe z předcházející služby u vojsk, což mělo za následek skutečnost, že uvedená kategorie nenašla své místo v personální výstavbě ČSLA. Zavádění nové moderní vojenské techniky navíc vyžadovalo specializovanou odbornou přípravu. Koncem padesátých let počet poddůstojníků z povolání stačil k obsazení pouhých 71 procent funkcí plánovaných pro tuto kategorii a zbytek musel být nahrazován poddůstojníky základní služby. Situace se nezměnila ani po vytvoření sboru praporečků v roce 1960.

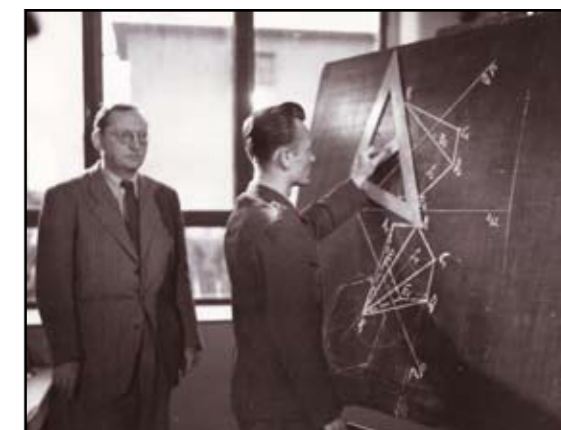
Záložní důstojnický sbor byl pro výkon předepsaných funkcí z počátku připravován pouze v rámci vojenských kateder, působících u většiny civilních vysokých škol od roku 1952. Jejich absolventi nejprve nevykonávali vojenskou základní službu a byli povoláváni pouze na cvičení. Postupem času se však začal projevovat nedostatek potřebného počtu velitelů nejnižších stupňů pro mírové doplňování vojsk, a proto se v roce 1954 snížil počet vyučovacích hodin vojenské přípravy z 1 600 na 1 200 a její absolventi byli následně povoláváni ke zkrácené vojenské službě po dobu šesti měsíců. V roce 1956 došlo ke zrušení vojenské přípravy na vybraných humanitních univerzitních fakultách (právnické, filozofické, umělecké) a v roce 1958 bylo stejné opatření přijato u posluchačů přírodovědeckých univerzitních fakult a vysokých zemědělských škol. K získání potřebného počtu nejnižších velitelů byla v roce 1957 obnovena činnost Škol pro důstojníky v záloze, které nadále působily v rámci učilišť druhů vojsk a služeb.

I během výletu do přírody se našel čas na procvičování vojenských dovedností

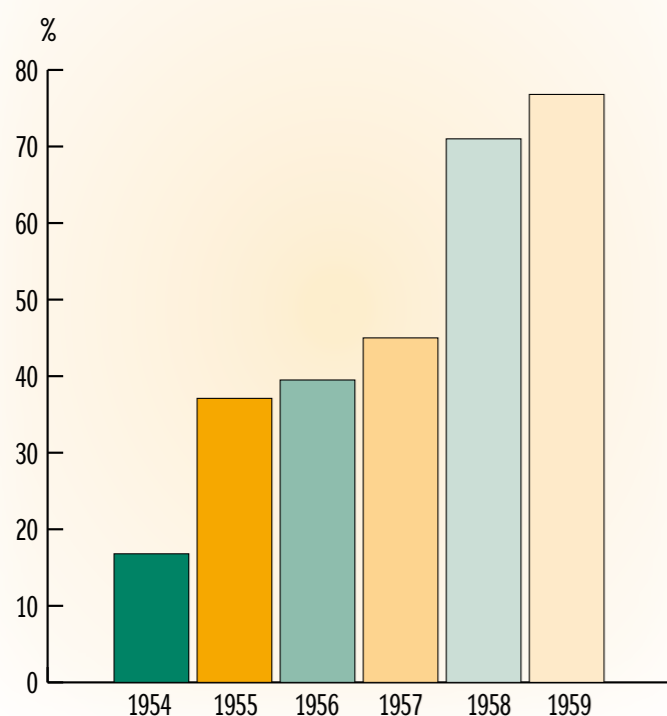
Počty posluchačů vojenských škol k 1. dubnu 1957

Vojenské vysoké školy:		
Vojenská akademie Klementa Gottwalda	Praha	393
Vojenská technická akademie Antonína Zápotockého	Brno	1 787
Vojenská politická akademie	Praha	278
Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně	Hradec Králové	471
Vojenská fakulta Vysoké školy železniční	Praha	79
Vojenská fakulta Institutu tělesné výchovy a sportu	Praha	37
Vojenská učiliště:		
Vojenské učiliště HSS kpt. Otakara Jaroše	Lipník nad Bečvou	401
Tankové učiliště Klementa Gottwalda	Vyškov	313
Dělostřelecké učiliště	Hranice	502
Dělostřelecké technické učiliště	Martin	676
Letecké učiliště	Prostějov	265
Letecké technické učiliště	Liptovský Mikuláš	619
Vojenské učiliště protivzdušné obrany	Olomouc	586
Spojovací učiliště	Nové Mesto nad Váhom	344
Ženíjn technické učiliště	Bratislava	445
Intendanční učiliště	Žilina	208
Automobilní učiliště	Nitra	326
Zdravotnické učiliště	Ružomberok	421
Vojenské politické učiliště Josefa Hákana	Roudnice nad Labem	95
Vojenská hudební škola Víta Nejedlého	Liberec	184
Škola pozemních specialistů letectva	Žamberk	35
Vojenská tělovýchovná škola Miroslava Tyrše	Praha	17
Vojenské přípravné školy:		
Vojenská škola Jana Žižky	Moravská Třebová	543
Vojenská škola Jana Žižky	Bratislava	544
Škola důstojnického dorostu	Poprad	142
Škola důstojnického dorostu	Kremnica	232
Zdokonalovací školy pro důstojníky:		
Zdokonalovací škola důstojníků pěchoty	Bruntál	169
Zdokonalovací škola důstojníků místních vojenských správ	Praha	152
CELKEM		10 190

Budoucí absolvent ČVÚT a budoucí záložní důstojník ČSLA

Podíl maturantů na celkovém počtu absolventů vojenských učilišť

Nárameník praporečka zavedený v roce 1959

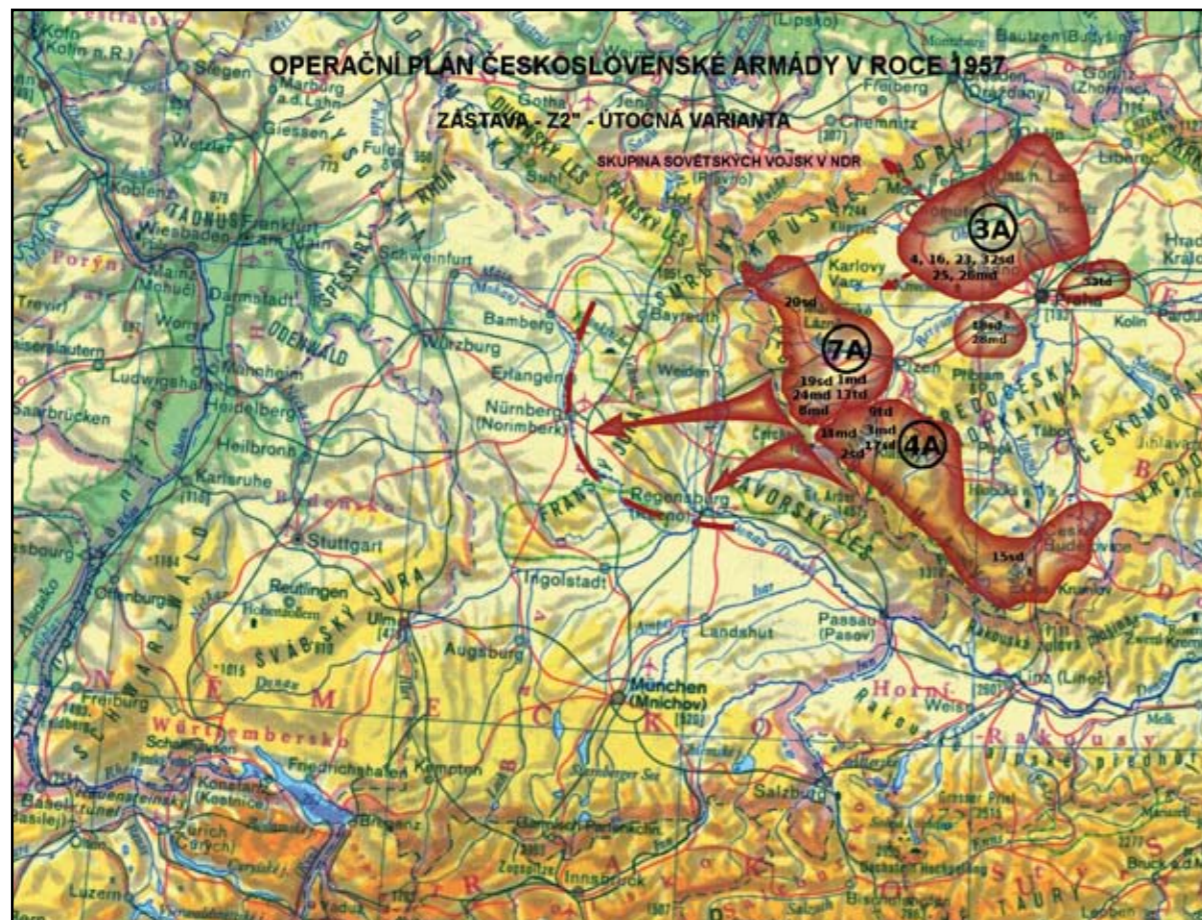
Od okruhů k armádám

Organizační výstavba a dislokace vojsk

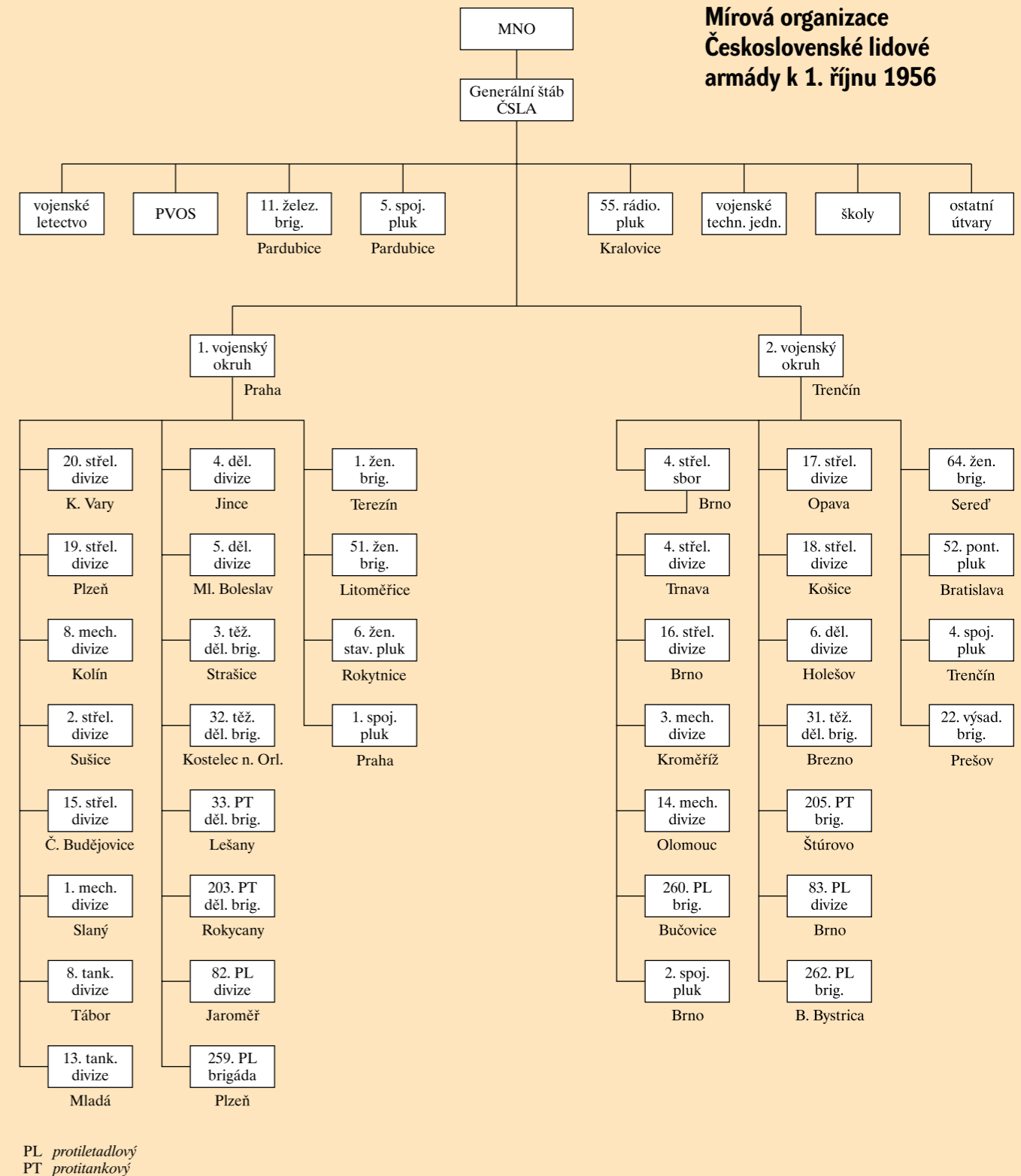
Československá armáda prošla v první polovině padesátých let obdobím intenzivní výstavby, kdy se připravovala na nový světový konflikt. Byla zcela přezbrojena a její počty se zvýšily až na 300 000 osob. Národní hospodářství dosahovalo vysokého stupně militarizace, což umožnilo naplňovat nově vytvářené organizační celky moderní výzbrojí, vojenskou technikou i dalšími prostředky k zajištění bojové činnosti. Udržení takového tempa ale nebylo z dlouhodobého hlediska možné, proto se v letech 1954–1958 muselo přistoupit nejen ke snížení početního stavu mírové armády z 255 000 na 185 000 mužů, ale také k omezení podílu vojenských výdajů v rámci státního rozpočtu. K výstavbě armády docházelo za odlišných podmínek než v předcházejícím období, neboť byly vyčerpány extenzivní zdroje. Přesto byla její struktura neustále zdokonalována a přizpůsobovala se měnícím se zásadám vedení bojové činnosti.

Organizační výstavba ČSLA a dislokace vojsk vycházela ze spojenectví se Sovětským svazem a členství Československa ve Varšavské smlouvě. Základními dokumenty, od nichž se od roku 1953 odvíjely, se staly Perspektivní plány výstavby čs. lidové armády zpracovávané na národní úrovni po předcházejících konzultacích v Moskvě a zahrnující obvykle pětileté období, společně s Protokoly o plánu rozvoje branných sil ČSR, později změněnými na Protokoly o vyčlenění vojsk ČSR do sestavy Spojených ozbrojených sil a jejich rozvoji, podepsanými nejprve na Generálním štábu Sovětské armády a později na Hlavním velitelství Spojených ozbrojených sil. První Protokol byl podepsán již 24. října 1954 a následně docházelo k jeho každoročnímu upřesňování. Zmíněné dokumenty přitom vycházely z premisy, že čs. armáda je součástí prvního strategického sledu Spojených ozbrojených sil a v případě válečného konfliktu bude působit v rámci frontu, jehož základ tvoří vojska Příkarpatského vojenského okruhu Sovětské armády.

Do Spojených ozbrojených sil byly v případě války vyčleněny všechny svazky ČSLA přecházející do složení frontu, zatímco pod národním velením měly zůstat svazky a útvary odpovídající za obranu teritoria (zápolí). ČSLA měla v rámci frontu od roku 1956 vytvořit dvě pozemní vševojskové armády (operační svazky) prvního sledu a druhořadovou vševojskovou armádu, společně s početným letectvem, dělostřelectvem a zabezpečovacími jednotkami. Základ prvosledových svazů tvořily útvary a svazky 1. vojenského okruhu a 4. střeleckého sboru,

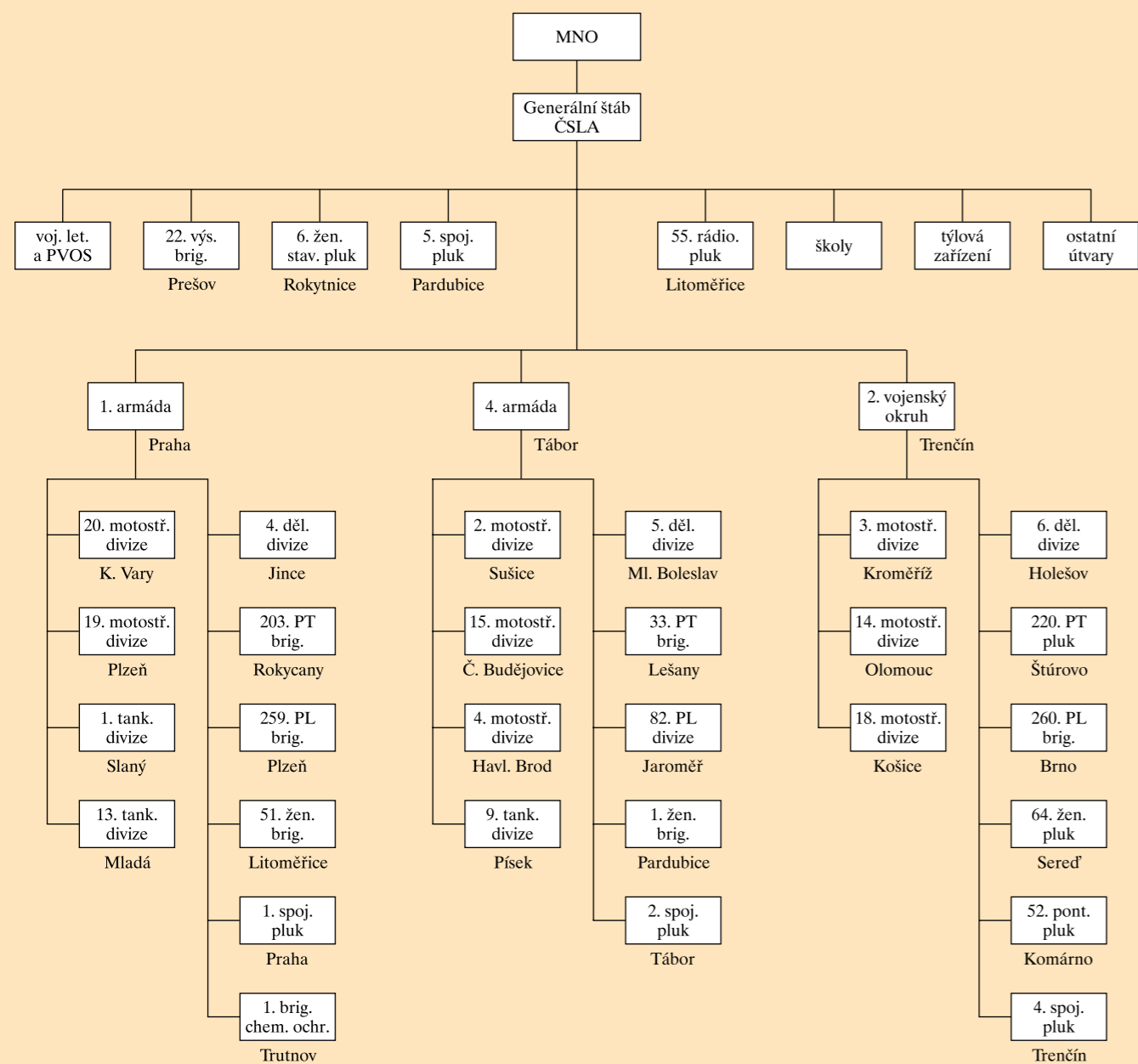
Mírová organizace Československé lidové armády k 1. říjnu 1956

záložní vševojskovou armádu vytvářely zbývající svazky 2. vojenského okruhu. S cílem přiblížit mírovou organizaci válečné došlo v roce 1958 ke zrušení 1. vojenského okruhu a k vytvoření dvou operačních svazů. Upřesňování úkolů ČSLA vedlo ve druhé polovině padesátých let k neustálým organizačním a dislokačním změnám, které byly v první řadě ovlivněny zámysly sovětského generálního štábu a přibližovaly čs. armádu organizačním schémátům Sovětské armády.

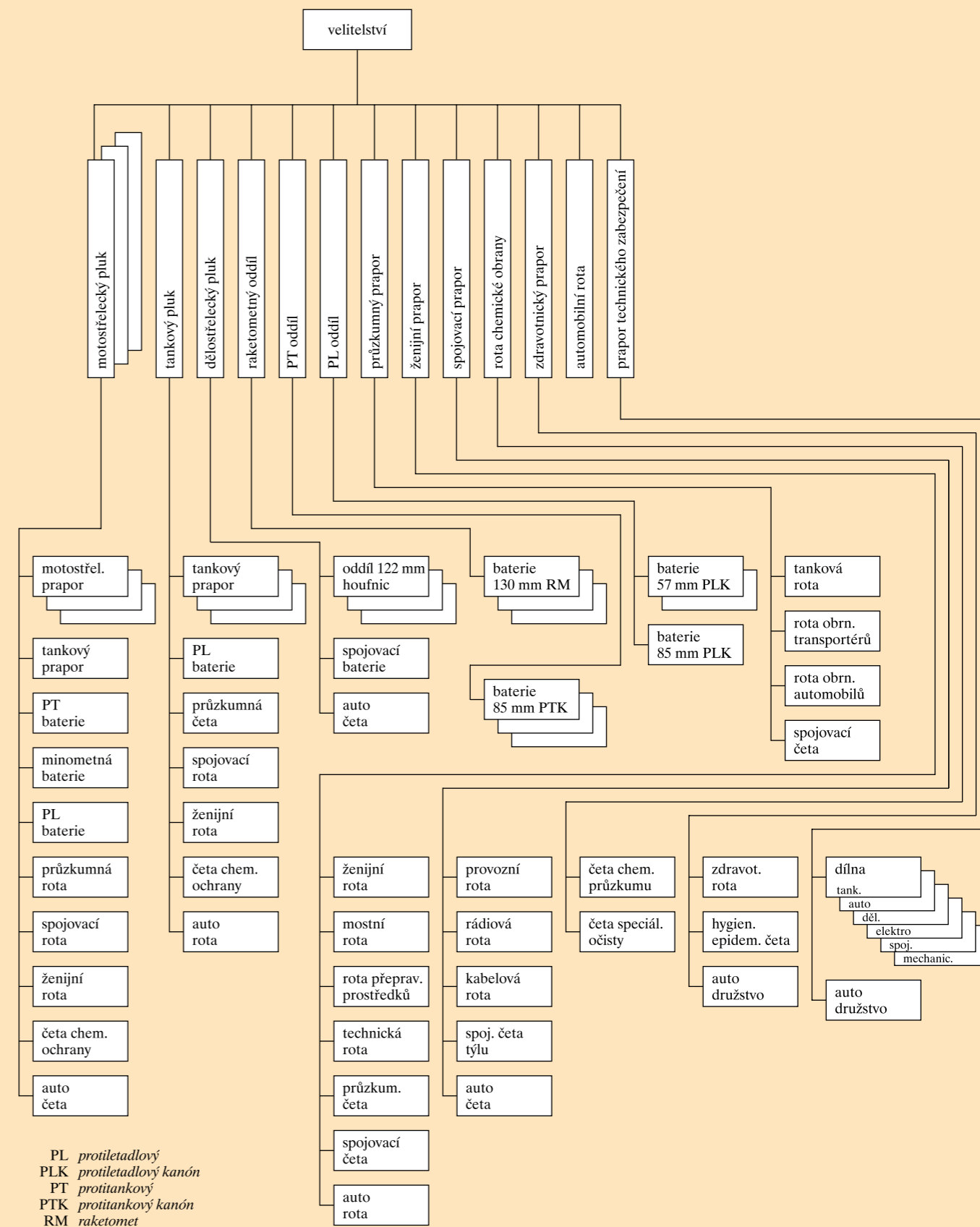
Rídícím orgánem resortu obrany bylo Ministerstvo národní obrany s Generálním štábem ČSLA. V rámci ministerstva působila velitelství druhů vojsk a služeb,

Mírová organizace Československé lidové armády k 1. říjnu 1958

PL protiletadlový
PT protitankový

Mírová organizace motostřelecké divize k 1. říjnu 1958

PL protiletadlový
PLK protiletadlový kanón
PT protitankový
PTK protitankový kanón
RM raketomet

Mírová dislokace Československé lidové armády k 1. říjnu 1956

Útok za podpory ohněmetů

Střelec z těžkého kulometu a jeho nabíječ

společně se správami celoarmádního charakteru – bojové přípravy, finanční, vojenského školství apod. Jednotlivé subsystémy řídili náčelníci hlavních správ (kádrové, politické, ubytovací), náměstci ministra nebo přímo ministr. Generální štáb se skládal ze správ zabývajících se výstavbou vojsk a způsoby jejich použití v boji, doplněných o složky specializované na získávání a ochranu informací či koordinující rozvoj vojenské vědy.

Ministerstvo i Generální štáb prošly řadou změn. Již k 1. březnu 1955 byla vytvořena funkce náměstka ministra pro PVOS a letectvo, jemuž byli podřízeni dosavadní velitelé PVOS a letectva. Od 1. ledna 1957 se sloučilo Velitelství letectva s Velitelstvím PVOS do integrovaného druhu ozbrojených sil Velitelství letectva a PVOS, v jehož čele stál náměstek ministra národní obrany. V květnu 1955 došlo k přejmenování Velitelství vojenských pracovních jednotek na Velitelství vojenských technických jednotek (VVTJ), od září téhož roku se Velitelství spojovacího vojska stalo součástí Generálního štábu a k 1. listopadu 1955 ukončilo činnost Velitelství výsadkového vojska. Řízení odborné přípravy výsadkových útvarů převzala Správa bojové přípravy. Ačkoliv v létě 1956 byla většina hlavních správ MNO zrušena, v říjnu téhož roku se vytvořila Hlavní správa železničního vojska, která byla počátkem roku 1957 převedena do resortu dopravy. V říjnu 1957 bylo zrušeno Velitelství tankového vojska.

Velká reorganizace MNO proběhla v červenci 1958, kdy zanikla funkce náměstka ministra pro věci materiální a mezi náměstky se nově zařadili náčelník Hlavního týlu a náměstek pro technické věci. Na Generálním štábu přestaly působit některé správy (Technická, Vojensko-vědecká, Doplnění a služby vojsk) spolu s Oddělením vojenské cenzury a Intendanční správa MNO se rozdělila na Výstrojní správu a Proviantní správu. Na sklonku roku zaniklo VVTJ.

Operační stupeň velení pozemního vojska představovaly dva vojenské okruhy. Svazky a samostatné útvary 1. vojenského okruhu s velitelstvím v Praze byly na plných počtech a nacházely se na území Čech, u 2. vojenského okruhu s velitelstvím v Trenčíně až na výjimky šlo o svazky a útvary na snížených nebo rámcových počtech rozmístěné na území Moravy a Slovenska. Každému z okruhů podléhaly dva střelecké sbory tvořené dvěma střeleckými a jednou mechanizovanou divizí. K 1. říjnu 1956 zanikla tři ze čtyř velitelství střeleckých sborů, což vycházelo z jiného válečného uspořádání ČSLA. Dosud mělo při přechodu na válečný stav tvořit polní armádu 25 vševojskových divizí (z toho 8 mechanizovaných a 3 tankové) uskupených kromě zálohy hlavního velitelství do dvou armád (7. a 3.) vytvářených na bázi vojenských okruhů. Od roku 1956 se počítalo se vznikem tří armád (7., 4. a 3.) s celkem 23 vševojskovými divizemi při zachování dosavadního počtu mechanizovaných a tankových svazků. Nově vytvářená armáda se měla

Dislokace pluků vševojskových divizí k 1. říjnu 1956

1. vojenský okruh					
20. sd	Karlovy Vary	2. sd	Sušice	13. td	Mladá
49. sp	Mariánské Lázně	10. sp	Janovice	13. tp	Mladá
65. sp	Cheb	11. sp	Klatovy	15. tsp	Mladá
74. sp	Karlovy Vary	12. sp	Vimperk	16. tp	Mladá
12. tsp	Podbořany	2. tsp	Janovice	103. mp	Mladá
38. dp	Mariánské Lázně	8. dp	Klatovy	361. dp	Mladá
48. dp	Sokolov	20. dp	Vimperk		

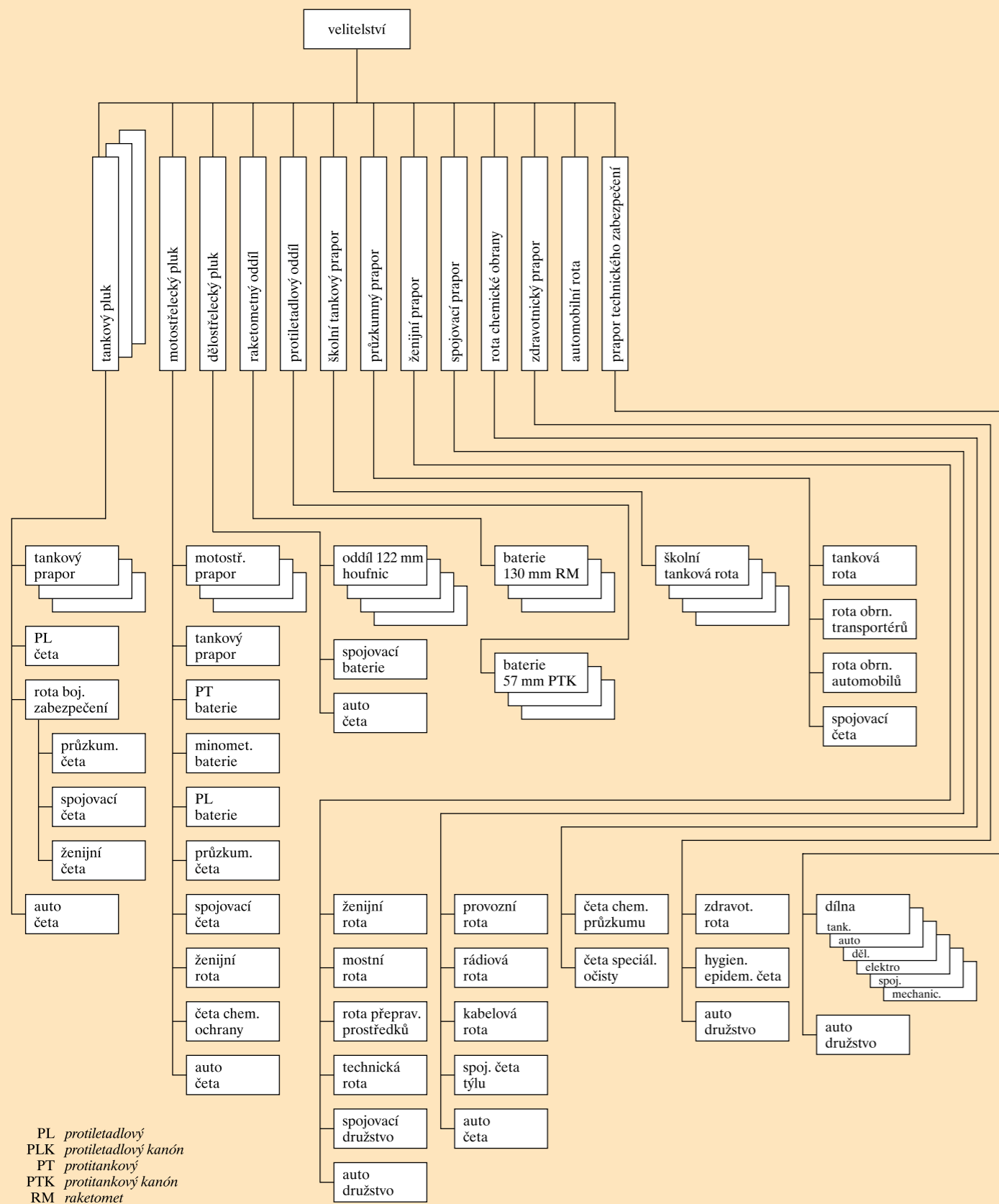
19. sd	Plzeň	15. sd	České Budějovice	9. td	Tábor
57. sp	Stříbro	51. sp	Český Krumlov	14. tp	Tábor
67. sp	Vysočany	53. sp	Jindřichův Hradec	17. tsp	Týn nad Vltavou
68. sp	Domažlice	62. sp	Prachatice	18. tp	Tábor
11. tsp	Plzeň	1. tsp	České Budějovice	104. mp	Jince
37. dp	Holýšov	36. dp	České Budějovice	362. dp	Písek
47. dp	Plzeň	39. dp	České Budějovice		

1. md	Slaný	8. md	Kolín
1. mp	Beroun	59. mp	Čáslav
2. mp	Slaný	79. mp	Benešov
3. mp	Louny	81. mp	Vysoké Mýto
21. tp	Žatec	23. tp	Pardubice
5. tsp	Žatec	8. tsp	Jihlava
1. dp	Rakovník	28. dp	Vysoké Mýto
62. dp	Kladno	61. dp	Benešov

2. vojenský okruh					
3. md	Kroměříž	16. sd	Brno	4. sd	Trnava
4. mp	Hodonín	50. sp	Mikulov	7. sp	Malacky
5. mp	Valašské Meziříčí	54. sp	Znojmo	8. sp	Levice
6. mp	Uherské Hradiště	60. sp	Brno	9. sp	Bratislava
33. tp	Kroměříž	6. tsp	Vyškov	9. tsp	Hlohovec
13. tsp	Uherské Hradiště	6. dp	Znojmo	26. dp	Topolčany
3. dp	Bzenec	16. dp	Brno	46. dp	Pezinok
63. dp	Kroměříž				

14. md	Olomouc	17. sd	Opava	18. sd	Košice
52. mp	Olomouc	87. sp	Místek	55. sp	Trebišov
61. mp	Šternberk	89. sp	Jeseník	63. sp	Michalovce
69. mp	Olomouc	90. sp	Krnov	64. sp	Košice
4. tp	Šternberk	7. tsp	Hlučín	10. tsp	Humenné
14. tsp	Šternberk	27. dp	Opava	21. dp	Jelšava
29. dp	Přerov	33. do	Frenštát	49. dp	Košice
64. dp	Prostějov				

Mírová organizace tankové divize k 1. říjnu 1958

Mírová dislokace Československé lidové armády k 1. říjnu 1958

konstituovat na základě 4. střeleckého sboru, jehož velitelství sídlilo v Brně a byly mu podřízeny dvě mechanizované a dvě střelecké divize. V roce 1957 došlo k přesunu sborového velitelství do Olomouce a z jeho podřízenosti byl vyjmut jeden střelecký svazek, který přešel pod přímé velení 2. vojenského okruhu. Zcela zásadní změnu v mírovém uspořádání vojsk přinesl rok 1958 – místo zrušeného 1. vojenského okruhu a 4. střeleckého sboru vznikly dva vševojskové operační svazy – 1. armáda s velitelstvím v Praze a 4. armáda s velitelstvím v Táboře. Každý z operačních svazů měl čtyři vševojskové divize, z nichž jedna až dvě byly tankové. Zachován zůstal 2. vojenský okruh s velitelstvím v Trenčíně, jemuž místo dosavadních šesti divizí podléhaly jen tři motostřelecké, z nichž dvě byly dislokovány na Moravě.

Hlavní a nejpočetnější sílu pozemního vojska představovaly v roce 1955 střelecké svazky – 8 střeleckých divizí a střelecká brigáda. Divize měla v sestavě 3 střelecké a 2 dělostřelecké pluky, tankosamohybný pluk, protitankový a protiletadlový dělostřelecký oddíl, raketometný oddíl a útvary a jednotky speciálních druhů vojsk (spojovací, ženijní, chemické) a služeb. Střelecké divize byly rozděleny po dvou mezi jednotlivé střelecké sbory, střelecká (pevnostní) brigáda podléhala velitelství 2. vojenského okruhu a jejím úkolem bylo zabezpečit obranu čs. hranice s Rakouskem. Využívala k tomu zachovalé lehké opevnění vybudované v letech 1935–1938.

Již 1. listopadu 1955 došlo v důsledku snižování mírových počtů ČSLA o 37 tisíc osob k poklesu naplněnosti všech střeleckých divizí a ke zrušení 8. střelecké brigády. O rok později, kdy se snížily mírové počty armády o dalších 12 tisíc osob, přikročilo velení armády k převodu některých svazků na nižší stupeň bojové pohotovosti a provedlo reorganizaci jedné střelecké divize z plných na snížené počty. Ve stejné době byla ukončena motorizace vojsk a poslední ze střeleckých svazků (18. střelecká divize) přešel z hipomobilního typu na motorizovaný. V roce 1957 byl u všech střeleckých svazků zrušen jeden z dělostřeleckých pluků.

Zásadní reorganizace, spojená se snížením počtů ČSLA o dalších 20 tisíc osob, nastala v říjnu 1958, kdy byl převzat sovětský model jednotypových vševojskových svazků s motostřeleckou a tankovou větví. Generální štáb ČSLA sice zpracoval několik vlastních návrhů (zřízení motomechanizovaných divizí či přechod na brigádně-sborový systém), ale na základě konzultací v Moskvě byl přijat organizační model zavedený o rok dříve v Sovětské armádě. Motostřelecké divize, vytvořené reorganizací střeleckých svazků, i tankové divize měly totožné útvary a jednotky bojového, týlového a technického zabezpečení, od sebe se lišily pouze poměrem motostřeleckých a tankových pluků (u motostřeleckého svazku 3 motostřelecké pluky a 1 tankový, u tankové divize byl poměr obrácený), popřípadě začleněním některých speciálních jednotek (školní tankový prapor u tankového

Výcvik tankistů v těžkých zimních podmínkách

„Tanky na silnici!“ aneb protitankový kanón s obsluhou

Nepřítel v oblacích

Dislokace pluků vševojskových divizí k 1. říjnu 1958

1. armáda			
20. msd	Karlovy Vary	1. td	Slaný
49. msp	Mariánské Lázně	1. tp	Strašice
65. msp	Cheb	2. tp	Rakovník
74. msp	Karlovy Vary	21. tp	Žatec
12. tp	Podbořany	3. msp	Louny
38. dp	Sokolov	1. dp	Terezín

19. msd	Plzeň	13. td	Mladá
57. msp	Stříbro	13. tp	Čáslav
67. msp	Vysočany	15. tp	Mladá
104. msp	Hamrůvka	16. tp	Kolín
11. tp	Plzeň	103. msp	Mladá
47. dp	Plzeň	361. dp	Turnov

4. armáda			
2. msd	Sušice	9. td	Písek
10. msp	Janovice	14. tp	Písek
11. msp	Klatovy	17. tp	Týn nad Vltavou
12. msp	Domažlice	18. tp	Tábor
23. tp	Janovice	79. msp	Benešov
8. dp	Klatovy	362. dp	Písek

15. msd	České Budějovice	4. msd	Havlíčkův Brod
51. msp	Český Krumlov	7. msp	Jindřichův Hradec
62. msp	Prachatic	8. msp	Brno
68. msp	Vimperk	9. msp	Znojmo
20. tp	České Budějovice	8. tp	Jihlava
36. dp	České Budějovice	6. dp	Znojmo

2. vojenský okruh					
3. msd	Kroměříž	14. msd	Olomouc	18. msd	Košice
4. msp	Hodonín	52. msp	Olomouc	55. msp	Trebišov
5. msp	Mikulov	60. msp	Šumperk	63. msp	Michalovce
6. msp	Uherské Hradiště	87. msp	Opava	64. msp	Levice
33. tp	Kroměříž	4. tp	Přáslavice	10. tp	Humenné
3. dp	Senica	33. dp	Frenštát	49. dp	Brezno

svazku a protitankový dělostřelecký oddíl u motostřelecké divize). Reorganizace vycházela z nutnosti lépe přizpůsobit organizaci vševojskových svazků vedení boje za použití zbraní hromadného ničení (ZHN) při současném posílení manévrovacích schopností a pružnosti při zasazování do boje i zvýšení úderné síly střeleckých svazků na úroveň mechanizovaných. Počet motostřeleckých divizí i přes zrušení dvou střeleckých svazků zůstal zachován, protože na nový typ byly reorganizovány dvě mechanizované divize. Hlavní změnu představovalo nahrazení tankosamohybného pluku (s rotní organizací) tankovým plukem s praporem organizací. U motostřeleckého pluku namísto dosavadní baterie lehkých samohybných děl vznikl tankový prapor. Zachována zůstala protitanková a minometná baterie, protiletadlová četa byla reorganizována na baterii.

Hlavní údernou sílu pozemního vojska představovalo v roce 1955 tankové a mechanizované vojsko složené z tankových a mechanizovaných svazků, popř. samostatných útvarů. Čtyři mechanizované divize byly rozděleny mezi čtyři střelecké

sbory, zatímco dvě tankové divize, společně s těžkým tankosamohybným plukem a mechanizovaným plukem zvláštního určení podléhaly přímo MNO. Tanková divize se skládala ze tří tankových, mechanizovaného a dělostřeleckého pluku, školního tankového praporu, protiletadlového dělostřeleckého a raketometného oddílu a útvarů a jednotek speciálních druhů vojsk a služeb. Mechanizovaný svazek tvořily tři mechanizované, dva dělostřelecké a tankový pluk, samohybný a školní tankový prapor doplněné protiletadlovým dělostřeleckým a raketometným oddílem a zabezpečovacími útvary a jednotkami.

Snižování mírových počtů ČSLA v roce 1955 se tankového a mechanizovaného vojska nedotklo, naopak došlo k jeho posílení. Všechny mechanizované divize získaly namísto samohybného praporu tankosamohybný pluk s praporem organizací a také u tankových svazků byl třetí z tankových pluků reorganizován na tankosamohybný pluk se stejnou organizací jako u mechanizované divize. Následující rok vedl další pokles mírových počtů armády k převedení jedné mechanizované divize z plných na snížené počty a ke zrušení těžkého tankosamohybného pluku i mechanizovaného pluku zvláštního určení. Změny nastaly také v podřízenosti – po zrušení 2. a 3. střeleckého sboru byly jejich mechanizované divize podřízeny velitelství 1. vojenského okruhu, který posílily také oba tankové svazky. Mechanizovaná divize 1. střeleckého sboru přešla do sestavy 4. střeleckého sboru. V roce 1957 zanikly u mechanizovaných divizí druhé dělostřelecké pluky. Při reorganizaci v následujícím roce byly dvě ze čtyř mechanizovaných divizí přeměněny na motostřelecké divize, jedna na tankovou a jedna zanikla. Reorganizované tankové svazky již neměly ve svém složení tankosamohybný pluk, ale počet jejich tankových pluků se zvýšil ze dvou na tři. Každý měl tři prapory doplněné protiletadlovou četou. Ostatní útvary zůstaly v podstatě nezměněny.

Hlavní palebnou sílu ČSLA představovalo v polovině padesátých let dělostřelectvo, které se podle způsobu použití dělilo na pozemní a protiletadlové, podle organizačního začlenění a úkolů na zálohu hlavního velitelství, okruhové (armádní), sborové a vojskové (divizní, plukovní a praporem). Dělostřelectvo zálohy hlavního velitelství reprezentovala dělostřelecká divize (o 4 brigádách, z toho 2 těžkých dělostřeleckých, jedné minometné a jedné raketometné), dvě těžké dělostřelecké brigády, protitanková dělostřelecká brigáda a dvě protiletadlové dělostřelecké divize. Na armádním stupni byly vytvořeny pro každý vojenský okruh těžká dělostřelecká brigáda a protitankový a protiletadlový dělostřelecký pluk. Strukturu vojska doplňovaly sborové útvary – dělostřelecký pluk, raketometný, protitankový a protiletadlový dělostřelecký oddíl.

V důsledku snižování mírových počtů armády byly v listopadu 1955 téměř u všech dělostřeleckých brigád a pluků rámcovány třetí oddíly spolu s třetími bateriemi samostatných oddílů. Ke stejnému datu přešly obě protiletadlové dělostřelecké divize do podřízenosti vojenských okruhů a jedna těžká dělostřelecká brigáda

Houfnice v palebném postavení

Nástup k provedení seskoku

Příslušníci 22. výsadkové brigády při cvičení SVIT v roce 1957

„Poradíme si na zemi i na vodě.“

„Spojovací uzel nesmí nepřítel objevit.“

„KBX 15, potvrzují příjem, přepínám...“

začleněná u dělostřelecké divize se reorganizovala na houfnicovou. Výraznou restrukturalizací prošlo dělostřelectvo v roce 1956 – z počtů osob a výzbroje rušeného sborového stupně bylo podstatně posíleno armádní dělostřelectvo: pro každý vojenský okruh se vytvořila dělostřelecká divize (o 2 těžkých dělostřeleckých a jedné raketometné brigádě), protitanková a protiletadlová dělostřelecká brigáda. Pro řízení palby protiletadlového dělostřelectva u obou okruhů vznikly radiotechnické roty. Do podřízenosti velitelství 1. vojenského okruhu přešly ze stupně MNO také dělostřelecká divize posílená o těžkou dělostřeleckou brigádu a průzkumný dělostřelecký oddíl, těžká a protitanková dělostřelecká brigáda. Velitelství jediného střeleckého sboru byla podřízena nově vytvořená protiletadlová brigáda, další dělostřelecké svazky mělo obdržet až při přechodu na válečný stav. V roce 1957 doznalo dělostřelectvo jen drobné změny, nejvýznamnější se stalo vytvoření průzkumných dělostřeleckých oddílů u okruhových dělostřeleckých divizí.

Výraznou reorganizaci prodělalo dělostřelectvo v létě roku 1958. Do podřízenosti dvou nově vytvořených vševojskových armád přešly od zrušeného 1. vojenského okruhu dělostřelecká divize, protitanková brigáda a protiletadlová divize nebo brigáda. Dělostřelecká divize podřízená 4. armádě byla určena do zálohy hlavního velitelství, měla proto odlišnou organizaci (4 brigády místo 3). Radiotechnickou rotu získala 1. armáda od 1. vojenského okruhu a 4. armáda od 2. vojenského okruhu. Současně zanikly samostatné těžké dělostřelecké brigády a protiletadlové dělostřelecké brigády 2. vojenského okruhu i 4. střeleckého sboru. Dělostřelectvo 2. vojenského okruhu tvořila dělostřelecká divize armádního typu se třemi brigádami, protiletadlová divize byla redukována na brigádu a protitanková brigáda na pluk.

Výsadkové vojsko představovala v polovině padesátých let výsadková brigáda složená ze tří výsadkových praporů, výsadkového dělostřeleckého oddílu, výsadkové protiletadlové baterie a zabezpečovacích jednotek. Po zrušení Velitelství výsadkového vojska přešla od listopadu 1955 do podřízenosti velitelství 2. vojenského okruhu. V roce 1958 byly zrušeny výsadkový dělostřelecký oddíl a výsadková protiletadlová baterie, svazek se vrátil do podřízenosti MNO a jeho činnost řídila Správa bojové přípravy. Již o rok dříve vznikla u výsadkové brigády průzkumná rota zvláštního určení, rozšířena v roce 1959 na výsadkový průzkumný prapor, základ budoucího pluku hloubkového průzkumu.

Ženíjní vojsko tvořily v květnu 1955 ženijní brigáda, pontonový pluk, dva ženijní technické prapory (v listopadu nahrazené ženijním stavebním plukem) a ženijní zatarasovací prapor na stupni MNO, ženijní pluky vojenských okruhů a ženijní prapory u střeleckých sborů a všech druhů vševojskových svazků. V říjnu 1956 došlo k výraznému posílení operačního stupně: z počtů zrušených sborových ženijních praporů byly rozšířeny okruhové ženijní pluky na brigády a postaveny dva pontonové prapory vojenských okruhů. Pod velitelství 1. vojenského okruhu přešly ze stupně MNO ženijní brigáda, ženijní stavební pluk a ženijní zatarasovací

Vytyčování průchodu v zamořeném území

Cvičné zjišťování úrovně radiace

Příslušníci vojenských technických jednotek v ostravských dolech

Regulovčik

prapor, velitelství 2. vojenského okruhu byl předán pontonový pluk. Po vytvoření vševojskových armád byly mezi ně rozděleny ženijní svazky 1. vojenského okruhu a ženijní stavební pluk přešel zpátky do podřízenosti MNO. Současně obdržela 1. armáda okruhový pontonový a ženijní zatarasovací prapor reorganizovaný v roce 1959 na pluk. Ženíjní brigáda 2. vojenského okruhu byla redukována na pluk.

Spojovací vojsko mělo v roce 1955 následující strukturu: na stupni MNO šlo o spojovací pluk, dva radiové prapory a prapor směrových stanic, u vojenských okruhů byly vytvořeny spojovací pluky, u střeleckých sborů a všech druhů vševojskových svazků spojovací prapory resp. roty u rámcových střeleckých svazků. V říjnu 1956 zanikly sborové spojovací prapory, u 4. střeleckého sboru se vytvořil spojovací pluk. Současně došlo k reorganizaci jednoho z radiových praporů na pluk, u střeleckých divizí na rámcových počtech se spojovací roty rozšířily na prapory. V roce 1958 převzalo velitelství 1. armády spojovací pluk zrušeného 1. vojenského okruhu a 4. armáda získala spojovací pluk 4. střeleckého sboru. Jako zárodek budoucích útvarů radioelektronického boje (REB) se pro rušení radiového spojení pozemních vojsk protivníka v říjnu 1957 vytvořila v podřízenosti Velitelství spojovacího vojska protirádiová základna „S“.

Chemické vojsko představovaly především útvary v přímé podřízenosti MNO: dva chemické a jeden ohňometný prapor. U všech druhů vševojskových svazků působila chemická četa. Od 1. listopadu 1955 nesly všechny útvary a jednotky chemického vojska pojmenování „chemické ochrany“. V následujícím roce došlo k rozdělení praporů chemické ochrany mezi vojenské okruhy a 1. vojenskému okruhu byl předán také ohňometný prapor. V červenci 1957 vznikl u tohoto okruhu prapor odmořování terénu, který byl k 1. říjnu téhož roku společně s praporem chemické ochrany včleněn do nově vytvořené brigády chemické ochrany. V létě 1958 došlo k reorganizaci ohňometného praporu na prapor chemické ochrany a jeho začlenění do brigády chemické ochrany, která přešla do podřízenosti 1. armády. Velitelství 4. armády získalo prapor chemické ochrany od 2. vojenského okruhu a ve stejné době došlo k rozšíření divizních čet chemické ochrany na roty.

Automobilní vojsko tvořily v roce 1955 čtyři automobilní prapory na stupni MNO, dva prapory u vojenských okruhů a osm praporů společně se šesti rotami u vševojskových svazků. Vlastní automobilní roty měly také dělostřelecké a protiletadlové divize. V listopadu 1955 došlo k redukci automobilních praporů tankových, mechanizovaných a střeleckých svazků na roty. S cílem posílit prvosledové svazky předalo MNO v říjnu 1956 dva automobilní prapory 1. vojenskému okruhu. Nově vytvořené armády získaly v roce 1958 po jednom automobilním praporu, MNO a velitelství 2. vojenského okruhu byly podřízeny vždy dva prapory.

Železniční vojsko představovaly železniční pluk a samostatný železniční prapor, jejichž sloučením došlo 1. listopadu 1955 k vytvoření železniční brigády se třemi prapory a dvěma speciálními rotami. Od 1. ledna 1957 bylo vojsko podle

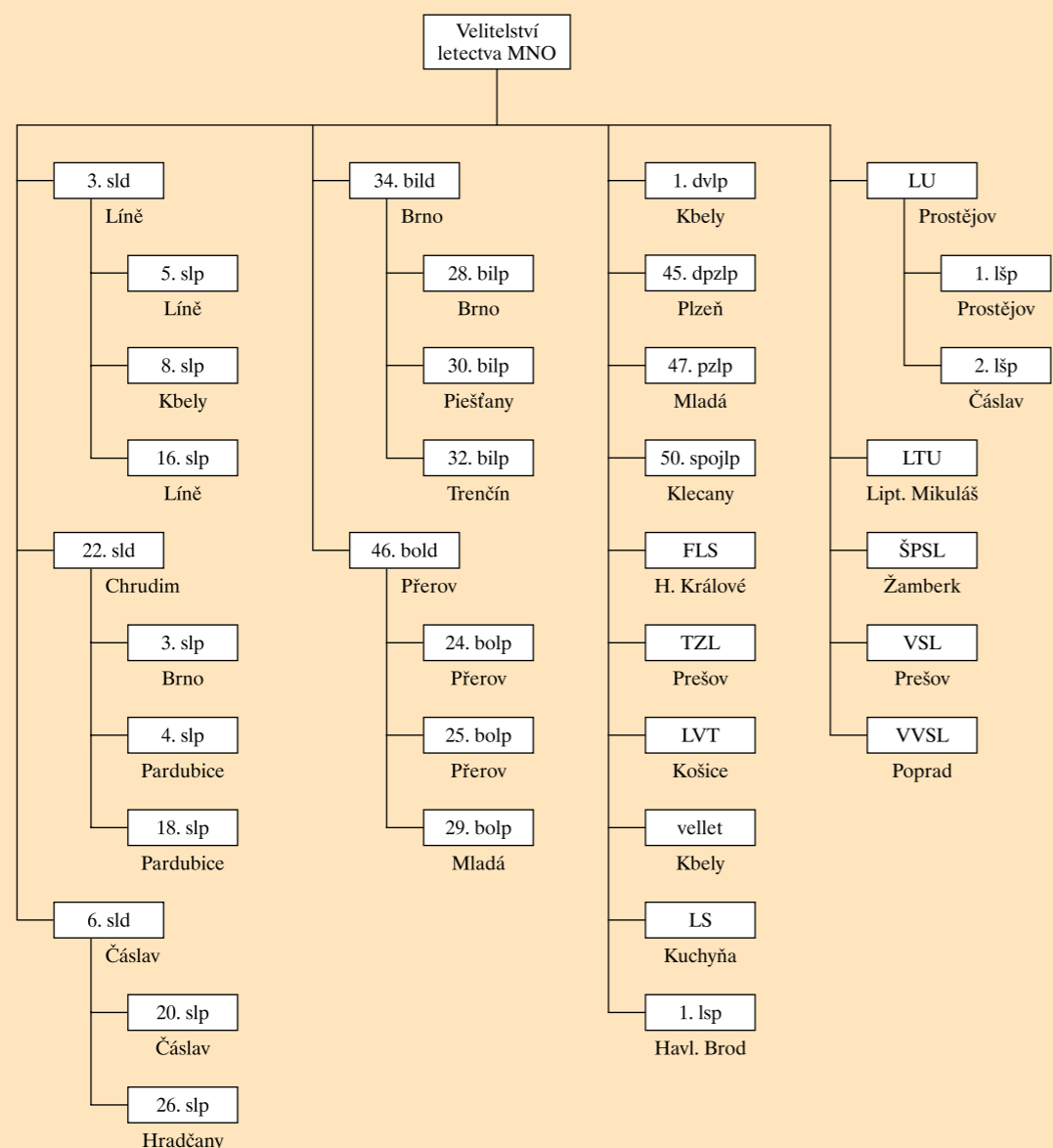

Z výcviku železničního vojska

Proudový bombardovací letoun Il-28

Mírová organizace vojenského letectva k 1. říjnu 1956

bild	bitevní letecká divize	LU	Letecké učiliště
bilp	bitevní letecký pluk	LVT	Letka vlečných terčů
bold	bombardovací letecká divize	pzlp	průzkumný letecký pluk
bolp	bombardovací letecký pluk	sld	stíhací letecká divize
dpzlp	dělostřelecký průzkumný letecký pluk	slp	stíhací letecký pluk
dvlp	dopravní výsadkový letecký pluk	spojlp	spojovací letecký pluk
FLS	Fotoletecká skupina	ŠPSL	Škola pozemních specialistů letectva
LS	Letecké střeliště	TZL	Týlová záloha letounů
lsp	letecký spojovací pluk	vellet	velitelská letka
lšp	letecký školní pluk	VSL	Výcvikové středisko letectva
LTU	Letecké technické učiliště	VVSL	Vojenské výchovné středisko letectva

sovětského vzoru převedeno do podřízenosti ministerstva dopravy, které v případě mimořádných opatření přejímalo plnou odpovědnost za obnovu železnic. Na ministerstvu dopravy působila Hlavní správa železničního vojska, která plnila funkci velitelství a vojsko nadále zůstalo ve svazku ČSLA. V říjnu 1958 byly rotý sdělovacích zařízení a mechanizace železničních prací rozšířeny na prapory a v následujícím roce se vytvořením dvou nových železničních praporů zvýšil počet útvarů železniční brigády na sedm. Tři prapory měly stavební a dva mostní charakter.

Vojenské technické jednotky představovaly v roce 1955 jednu z nejpřednějších součástí armády – šlo o 24 technických praporů uskupených do čtyř technických skupin, dva prapory byly podřízeny přímo VVTJ. Počet jednotek i jejich

příslušníků byl postupně redukován: v letech 1955 a 1956 byly čtyři prapory zrušeny a k 1. říjnu 1956 došlo k reorganizaci prvních praporů na dva technické pluky a šest mostních a silničních stavebních praporů. Od roku 1957 podléhalo VVTJ již devět technických pluků, které pracovaly v dolech na Ostravsku a ve stavebnictví. Do konce roku 1958 byly zrušeny všechny důlní jednotky a zbývajících pět technických pluků přešlo k 1. lednu 1959 do podřízenosti nově vytvořeného podniku Vojenské stavby.

Vojenské letectvo se v polovině padesátých let nacházelo v období svého největšího kvantitativního rozvoje. V roce 1955 ho tvořilo pět stíhacích leteckých divizí, bombardovací letecká divize a bitevní letecká divize spolu s několika samostatnými leteckými pluky. Všechny letecké svazky se skládaly ze tří pluků o různém počtu letek a rojů. Již v březnu 1955 v souvislosti s výstavbou vojska protivzdušné obrany státu zanikl 15. stíhací letecký sbor a tři stíhací letecké divize (1., 2. a 5.) přešly do podřízenosti Velitelství PVOS. Vedle bombardovací a bitevní divize zůstaly ve svazku letectva jen 3. a 22. stíhací divize. Proto byla k 1. říjnu 1956 vytvořena 6. letecká divize, nejprve o dvou stíhacích plucích, třetí se vytvořil v roce 1957. Tím vojenské letectvo ČSLA dosáhlo nejvyššího počtu leteckých pluků ve své historii – spolu s útvary podřízenými PVOS jich mělo 28. Nově vytvořená struktura stíhacího letectva však, vzhledem ke značným nárokům na materiální a personální naplnění, neměla dlouhé trvání a již v roce 1958 došlo k jejím úpravám. V srpnu byla zrušena jedna stíhací letecká divize, druhá se reorganizovala na 34. stíhací bombardovací leteckou divizi a současně skončila redukce počtu letek u stíhacích pluků ze čtyř se čtyřmi až pěti roji na tři o třech rojích, která začala již v roce 1956. Na konci padesátých let stíhací letectvo definitivně opustilo cestu extenzivního rozvoje a vydalo se směrem kvalitativního zdokonalování svého složení.

Od roku 1956 probíhala rovněž postupná redukce bitevního a bombardovacího letectva, která jako prostředek taktické podpory zastarávala a jejich úkoly přebíralo stíhací bombardovací letectvo. Nejvýrazněji se tento trend projevil u bitevního letectva určeného k přímé podpoře pozemních jednotek. Významný podíl na jeho ústupu ze slávy měla také zastarávající letecká technika z konce čtyřicátých let. V srpnu 1958 došlo ke zrušení velitelství 34. bitevní letecké divize a dvou podřízených pluků, třetí byl předán 46. bombardovací letecké divizi, která získala charakter smíšeného leteckého svazku. Ve stejném roce začalo omezení bombardovacího letectva – nedostatečný počet proudových bombardovacích letounů si vynutil zrušení jednoho bombardovacího pluku.

Speciální druhy letectva představovaly čtyři samostatné letecké útvary. Prvním byl dopravní letecký pluk tvořený vedle tří klasických transportních letek také kluzákovou letkou. V roce 1956 byl posílen o vrtulníkovou letku, což se promítlo do jeho nového názvu dopravní výsadkový letecký pluk, který přetrvál i po vyřazení kluzáků a předání vrtulníků do výzbroje spojovacího leteckého pluku v roce 1958, dalšího ze samostatných leteckých útvarů. O rok později se počet jeho vrtulníkových letek zvýšil na tři a rovněž vznikla kurýrní letka. Mezi útvary speciálních druhů letectva náležel také dělostřelecký průzkumný letecký pluk, určený k provádění průzkumu bezprostředně nad linií fronty a k zabezpečení činnosti pozemního dělostřelectva. Skládal se ze dvou dělostřeleckých a jedné stíhací letky, od listopadu 1955 reorganizované na třetí dělostřeleckou letku. Úkoly vzdušného průzkumu v operační hloubce zajišťoval průzkumný letecký pluk se čtyřmi průzkumnými letkami, z nichž dvě byly bombardovací a dvě stíhací. V říjnu 1957 byla jedna průzkumná bombardovací letka reorganizována na stíhací průzkumnou a v létě následujícího roku poslední bombardovací letka zanikla.

O pozemní zabezpečení letectva se staraly útvary letištního zabezpečení a pozemního zabezpečení navigace. Letištní prapory uskupené v roce 1955 do tří leteckých technických divizí byly schopné zajistit činnost „svého“ leteckého pluku na dvou letištích – stálém a polním. Po zrušení dvou divizí k 1. březnu resp. 1. listopadu 1955 převzal řízení jejich letištních praporů Letecký týl Velitelství letectva. V roce 1957, kdy zanikla poslední letecká technická divize, byly vytvořeny pro velení letištním praporům jednotlivých leteckých svazků letecké technické skupiny, jejichž počet se měnil v závislosti na počtu leteckých divizí. Mimo rámec skupin zůstaly pouze letištní prapory zabezpečující činnost samostatných leteckých pluků.

Pozemní zabezpečení navigace zajišťovaly rotý leteckých zabezpečovacích prostředků (LZP) a radiotechnické čtyři letecké zabezpečovací služby (LZS). Zatímco rotý byly podřízeny stíhacím leteckým divizím a části samostatných leteckých pluků, čtyři podléhaly bitevním leteckým plukům, zbývajícím samostatným leteckým

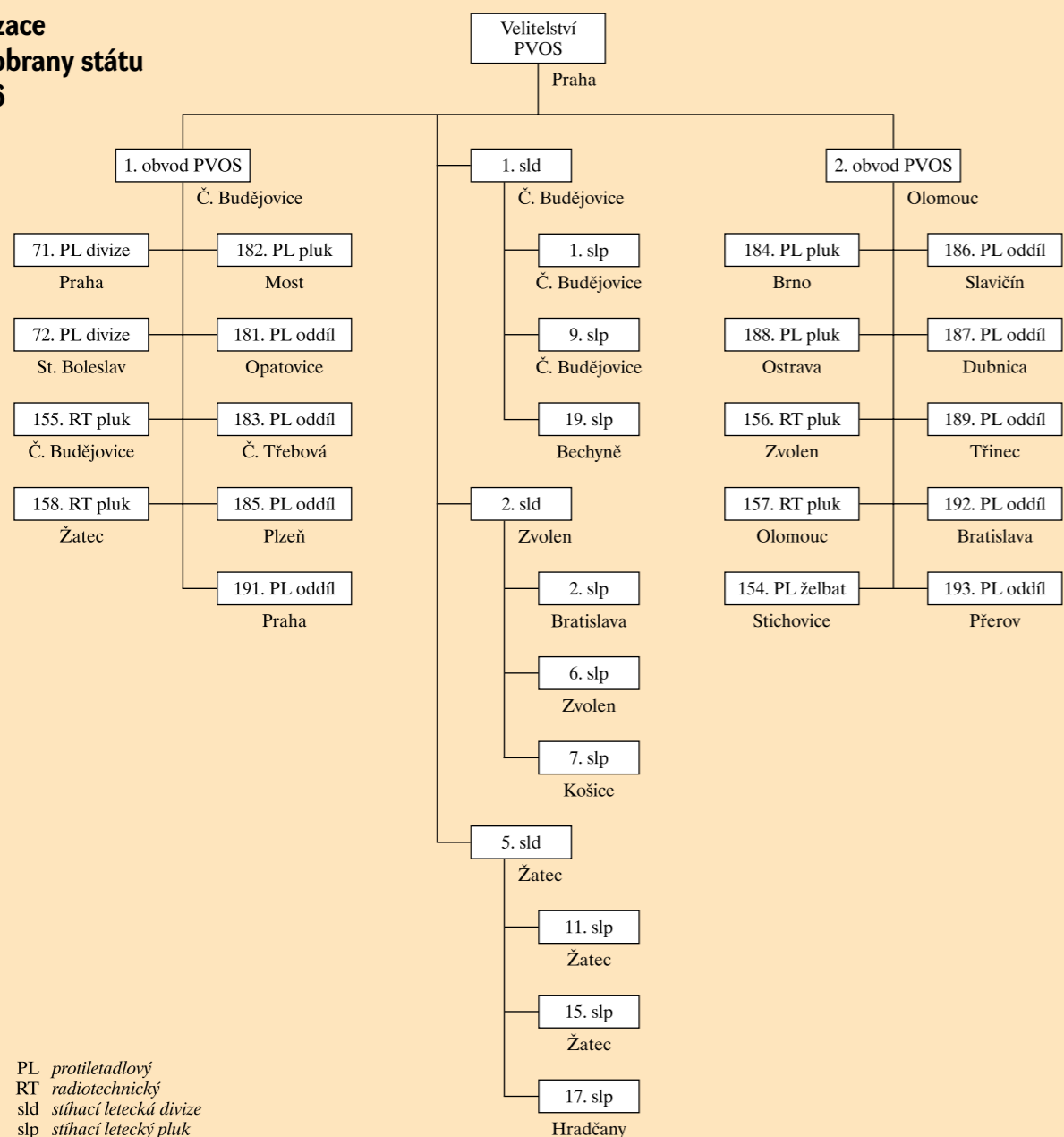

Na pozemním zabezpečení navigace se podílely také ženy

První kontrola záznamu z fotokulometu

**Mírová organizace
protivzdušné obrany státu
k 1. říjnu 1956**

útvářím a Leteckému učilišti. Velitelství bombardovací divize mělo k dispozici rotu leteckých zabezpečovacích prostředků, která se v roce 1956 rozrostla na prapor, nesoucí od roku 1957 spolu se všemi jednotkami LZP a LZS nový přívlastek „pozemní zabezpečení navigace“. Požadavky na dokonalejší zajištění letového provozu vedly v říjnu 1958 k reorganizaci těchto jednotek na prapory. Bez vlastní složky pozemního zabezpečení navigace zůstaly jen stíhací bombardovací letecké pluky a dělostřelecký průzkumný pluk, které je získaly později. V letech 1955 a 1956 byly u velitelství 3., 6. a 22. stíhací letecké divize vytvořeny radiotechnické roty využívající radiolokační prostředky divizních a plukovních velitelských stanovišť. Zanikly již v roce 1958.

Složení vojenského letectva ČSLA dotvářela řada specializovaných útvarů a zařízení, jako byly Ústřední velitelské stanoviště, Hlavní povětrnostní ústředí, Fotoletecká skupina, týlová záloha letounů, letecké střeliště, letka vlečných terčů, velitelská letka (rozšířená v roce 1959 na letecký oddíl Velitelství letectva a PVOS), spojovací pluk, letištní stavební prapor, automobilní prapor Leteckého týlu, letecké opravárenské závody či sklady leteckého technického materiálu, munice a pohonných hmot a mazadel. Dále v říjnu 1957 vznikla protiradiová základna „LS“, jejímž úkolem bylo rušit radiový provoz nepřátelského letectva.

Vojsko protivzdušné obrany státu vstupovalo do druhé poloviny padesátých let jako progresivně se rozvíjející druh ozbrojených sil. Na počátku roku 1955 patřily do jeho složení dvě protiletadlové dělostřelecké divize (každá o třech plucích), tři samostatné protiletadlové dělostřelecké pluky, devět samostatných protiletadlových oddílů, železniční protiletadlová baterie a tři hlásné pluky, uskupené do tří obvodů PVOS. Již od roku 1952 byla třetina sil protiletadlových dělostřeleckých svazků a obvodů trvale vyvedena do palebných postavení a tvořila tzv. hotovostní systém. V březnu 1955 byla PVOS posílena o tři stíhací letecké divize převzaté od Velitelství letectva, které po velitelské stránce podléhaly Velitelství stíhacího letectva PVOS. Ve stejné době zanikl obvod PVOS zajišťující velení silám dislokovaným na Slovensku – tyto jednotky přešly do podřízenosti obvodu zahrnujícího dosud jen území Moravy a Slezska. V červnu 1955 byly hlásné pluky přejmenovány na radiotechnické a jejich počet se zvýšil na čtyři. Vzhledem k malé efektivitě byla v listopadu téhož roku zrušena železniční protiletadlová baterie.

V roce 1957 došlo k vypracování nových plánů součinnosti stíhacího letectva a vojsk protivzdušné obrany Československa, Polska, Maďarska, Příkarpatského vojenského okruhu a skupin sovětských vojsk v NDR, Maďarsku a Polsku. Plány byly součástí vytváření jednotného systému protivzdušné obrany zemí Varšavské smlouvy, navazovaly na již dříve uzavřené dvoustranné plány a jejich cílem bylo zvýšit efektivitu nasazených prostředků, především včasné zjištění nepřítele, rychlou výměnu informací a zabezpečení nepřetržitého velení při společné bojové činnosti. Koordinaci systému měl na starosti velitel vojsk protivzdušné obrany SSSR.

Protiletadlovci v palebném postavení

Noční start proti narušiteli

Maskovací blůza pro výsadkáře

Postupná koordinace výstavby a činnosti PVOS v rámci koalice ovlivnila další výstavbu čs. protivzdušné obrany. Snaha o vyšší účinnost při obraně vytypovaných lokalit vedla v červnu 1957 k soustředění sil protiletadlového dělostřelečtva na obranu šesti českých, moravských a slovenských měst (místo dosavadních dvanácti). Kromě Prahy, kterou i nadále chránily dvě protiletadlové divize, se na základě stávajících samostatných pluků a oddílů vytvořilo pět protiletadlových dělostřeleckých brigád bránících Plzeň, Most, Brno, Ostravu a Bratislavu. Brigády spolu s radiotechnickými pluky přešly do přímé podřízenosti Velitelství PVOS, protože velitelství zbývajících dvou obvodů PVOS byla v srpnu a září 1957 zrušena. Nové svazky k obraně důležitých ekonomických a správních center tvořily dva protiletadlové pluky, každý se čtyřmi palebnými bateriemi, a školní oddíl. V říjnu 1957 se v rámci PVOS vytvořila protiradiotechnická základna „L“, jejímž úkolem bylo rušení radionavigačních zařízení bombardovacích letounů protivníka. O rok později proběhla její reorganizace na protiradiotechnickou rotu „L“.

V roce 1958 došlo v souvislosti s reorganizací ČSLA a snížením jejích mírových počtů ke zrušení jedné protiletadlové dělostřelecké divize bránící Prahu, druhý ze svazků byl posílen o pluk. Rovněž byly zrušeny protiletadlové dělostřelecké brigády určené k obraně Plzně, Mostu a Bratislavy, které nahradily pluky. Vzhledem k tomu, že u nich došlo k zdvojnásobení počtu protiletadlových baterií,

Opravárenské útvary a skladová zařízení podřízená přímo Ministerstvu národní obrany k 1. říjnu 1958

zůstaly palebné možnosti nezměněny. U brigád bránících Brno a Ostravu zanikly školní oddíly.

Koncem padesátých let význam hlavněho protiletadlového dělostřelectva výrazně poklesl, protože již nebylo schopné spolehlivě ničit nadzvukové proudové letouny možného protivníka. Proto byly počátkem roku 1959 zahájeny přípravné práce k přechodu na novou raketovou techniku – jako první ji byl přezbrojen 159. protiletadlový dělostřelecký pluk zařazený do protivzdušné obrany Prahy. Šlo o sovětské protiletadlové raketové komplety SA-75M DVINA.

Součástí ČSLA byla celá řada služeb, které zajišťovaly jak bezprostřední péči o vojska či doplňování armády, tak zásobování výzbrojí, municí a technickými prostředky včetně jejich skladování a oprav. Část služeb byla řízena Hlavním týlem ČSLA, část podléhala náměstkovi ministra pro materiální věci a některé byly řízeny složkami Generálního štábu. Převažujícím trendem výstavby byla prohlubující se specializace s důrazem na dokonalé týlové zabezpečení na operačním a vojskovém stupni a růst spolupráce v rámci Varšavské smlouvy.

V roce 1958 došlo k dokončení rozdělení původně jednotné intendantní služby na proviantní a výstrojní. Základním zařízením obou služeb zůstaly proviantní a výstrojní sklady na všech stupních velení, doplněné o opravny, vojenské kuchyně, prádelny a výzkumná střediska – Výzkumné potravinářské středisko, Výzkumné výstrojní středisko – a další útvary.

Zdravotnická služba pokračovala v trendu zahájeném již na počátku padesátých let, jehož cílem bylo zajistit kvalitní lékařskou a zdravotnickou péči na vojskovém stupni a prohloubit preventivní charakter celé své činnosti. To vedlo v roce 1957 k rozšíření okruhových hygienicko-epidemiologických skupin na oddíly a spolupráci s územními zdravotnickými orgány a zařízeními, především ústavy národního zdraví. U útvarů byly ošetřovny poskytující pouze základní ošetření, zdravotnické prapory u svazků zajišťovaly vedle lékařské péče také skladování a zásobování zdravotnickým materiálem spolu s přípravou příslušníků zdravotnické služby. Komplexní péči byly schopny poskytnout posádkové a okruhové (armádní) nemocnice zřízené zpravidla v místech velitelství vševojskových svazků. Špičkovým zařízením zůstala Ústřední vojenská nemocnice v Praze, která plnila také úkoly v oblasti vojenského lékařského výzkumu a přispívala k rozvoji čs. zdravotnictví jako celku. Specifické poslání měla zdravotní služba letectva. Součástí armádní zdravotnické služby byla také síť vojenských lázeňských ústavů prakticky ve všech československých lázních a síť vojenských zotavoven a rekreačních zařízení zajišťující v první řadě následnou nebo preventivní rehabilitaci vojáků z povolání.

Výdej stravy v polních podmínkách

Vojenští opraváři

Zdravotní hlídka ošetřuje zraněného po dopravní nehodě

Veterinární služba ztrácela rušením hipomobilních útvarů stále více na významu a od sklonku padesátých let zajišťovala téměř výhradně péči v oblasti vojenské kynologie. Přežíval pouze výzkumný ústav a ústřední sklad, kam byl soustředěn materiál od zrušených útvarů a zařízení služby.

Tankovou a automobilní službu, službu dělostřeleckého vyzbrojování a letecký tým s jeho technickými a dopravními službami stejně jako službu zásobování pohonnými hmotami a mazivy tvořila rozsáhlá síť skladů vojenské techniky, výzbroje a munice, dílen, oprav a výcvikových středisek. Patřili do ní také zástupci vojenské správy v podnicích vyrábějících pro armádu. V letech 1956 až 1959 existoval i prapor potrubní dopravy pohonných hmot, pro nedostatek speciální techniky byl ale reorganizován na Výcvikovou základnu specialistů PHM.

Vojenská justice jako celek přešla již v roce 1953 pod ministerstvo spravedlnosti a v rámci resortu obrany zůstaly jen vojenské újezdni úřady zajišťující výkon státní správy na území vojenských výcvikových prostorů včetně koordinace jejich vojenského a hospodářského využití (za úzké spolupráce s Vojenskými lesy a statky), a zabezpečování potřeb obyvatelstva.

Doplňovací službu armády zajišťující vedení evidence brančů a vojáků v záloze, jejich povolávání k výkonu základní vojenské služby a na vojenská cvičení spolu s některými mobilizačními úkoly zabezpečovaly krajské, okresní, městské a obvodní vojenské správy.

Součástí armády byla rovněž posádková velitelství, soustava vojenských středních a vysokých škol a učilišť, ústavy, zařízení a složky vědeckého, kulturního, sportovního a dalšího zaměření.

Stáčení PHM pomocí deseticestné rozvodky

Lid své armádě

Přezbrojení ČSLA a přestavba zbrojního průmyslu

V první polovině padesátých let byla ČSLA z velké části vyzbrojena moderní výzbrojí a změnila se v mohutný ozbrojený nástroj schopný vést konvenční bojovou činnost. Kvalitativní změny ve vojenství, především ve vývoji a použití nových zbraní a bojové techniky spolu s úkoly, které ČSLA plnila v rámci Varšavské smlouvy, vyžadovaly její přezbrojení na podmínky ozbrojeného zápasu vedeného za oboustranného použití jaderných zbraní. Obdobnými změnami, jejichž cílem bylo zvýšit vojenský potenciál sovětského bloku, procházely ve stejné době také ostatní armády lidově demokratických zemí. Požadavky na jejich další výstavbu určoval Generální štáb Sovětské armády, koordinaci výroby a vzájemných dodávek vojenského materiálu mezi zeměmi Varšavské smlouvy zajišťovala Stálá komise pro spolupráci v oblasti obranného průmyslu RVHP zřízená na jejím zasedání v květnu 1956 v Berlíně. Vnitřně se členila na sekce podle jednotlivých druhů výzbroje a materiálu. Spolu s politickými a vojenskými orgány Varšavské smlouvy se stala důležitým článkem mechanismu, s jehož pomocí Sovětský svaz ovládal svůj mocenský blok.

V rámci Varšavské smlouvy byl schválen Protokol o systému výzbroje, který byl průběžně upravován. V případě vyvinutí nové zbraně se vždy posuzovalo, zda je v tomto systému zahrnut či nikoliv. V důsledku toho se předem neschválené zbraňové systémy prosazovaly jen obtížně a často dostaly přednost nepřilíš moderní, ale osvědčené typy.

Stav materiálního zabezpečení ČSLA v polovině padesátých let neodpovídal novým požadavkům. Armáda schopná při použití některých starších typů vojenské techniky provádět a zajišťovat potřebný výcvik a přečvičování záloh s využitím záměn byla plně zabezpečena ručními zbraněmi, pozemními děly, minomety a raketomety. U ostatních druhů vojenské techniky však byla situace mnohem méně příznivá. Chronické neplnění plánů materiálně-technického zabezpečení a snižování plánovaných úkolů v letech 1954 a 1955 vedlo k tomu, že ještě na sklonku roku 1956 chybělo mírové armádě 317 malorážných protiletadlových děl včetně munice, 62 tanků a 116 samohybných děl, 1 091 obrněných transportérů, 170 radiolokátorů, více než 4 000 dosimetrických přístrojů a 366 prostředků na překonávání vodních toků. Okamžité doplnění, ať již vlastní výrobou nebo dovozem, by si vyžádalo finanční prostředky ve výši 1,25 miliardy Kčs. Pro válečně rozvinovanou armádu se nedostávalo bezmála 2 000 tanků, přes 200 samohybných děl, více než 6 500 obrněných transportérů a na 300 radiolokátorů.

Nedostatek tanků a speciálních bojových vozidel pro rychlé překonávání zátarasů a zamořeného terénu značně snižoval bojeschopnost a údernost tankových a mechanizovaných útvarů. Doslova alarmující však byl stav protivzdušné obrany. Celková potřeba téměř 1 200 kusů 30mm protiletadlových dvojkanoňů byla uhrazena jen ze 17 procent. I když část nahrazovaly 12,7mm čtyřkulomety vz. 53, chybělo celkem 40 procent děl. Potřeba zhruba 750 kusů 57mm protiletadlových kanónů byla kryta jen z 9 procent a jako náhrada se mj. používaly 20mm protiletadlové kulomety německé výroby z let druhé světové války. Protiletadlovými

kanóny střední ráže 85 mm a 88 mm byla sice ČSLA zabezpečena z 92 procent, ale jejich účinný dostřel činil jen 8 km, zatímco soudobá letadla měla více než dvojnásobný dostup. Obdobná situace panovala také u zaměřovačů, které umožňovaly palbu jen na cíle do rychlosti 550 km/hod, ačkoliv moderní letouny dosahovaly rychlosti více než dvakrát vyšší.

Ve výzbroji PVOS chyběly prostředky proti aktivnímu nepřátelskému rušení a pro zjišťování činnosti nepřátelských radiolokátorů, nebylo zabezpečeno navedení vlastních stíhačů ve výškách do 1 000 m a přesné měření výšky cílů letících nad 16 000 m. Letectvo vybavené stíhacími letouny MiG-15 a MiG-15bis nemohlo vést účinný boj proti nejmodernějším letounům armád NATO. Bojové nasazení všech druhů letectva ohrožoval nedostatek radiotechnických a radiolokačních prostředků pro zabezpečení startu a přistání i boje za ztížených povětrnostních podmínek. Nedostatečná byla protivzdušná obrana důležitých měst a průmyslových objektů i vojsk proti nepřátelským vzdušným prostředkům – proudovým letounům, řízeným střelám a raketám.

ČSLA neměla rovněž prostředky pro vedení boje v noci, a to jak infračerveně zaměřovače pro děla a pro řidiče vozidel, tak dostatek osvětlovací munice.

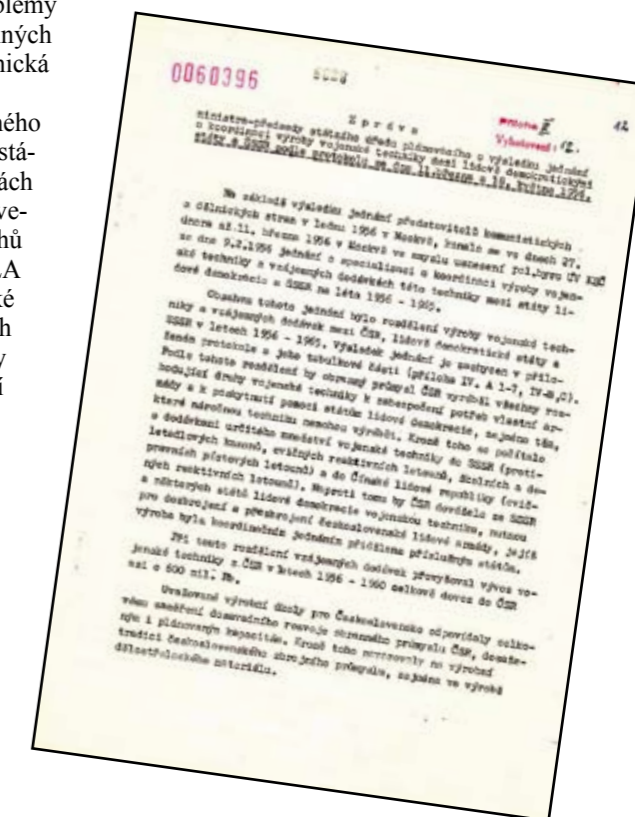
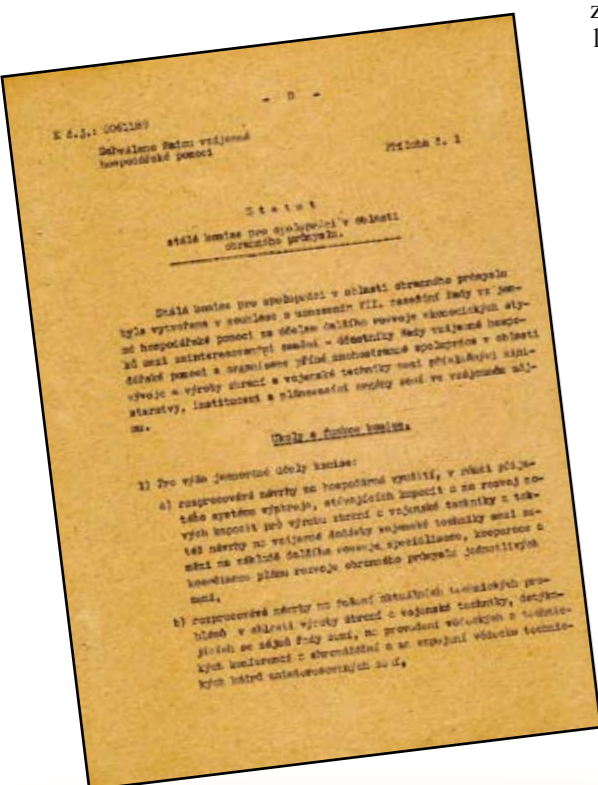
12,7mm čtyřkulomet vz. 53

Proudový stíhací letoun MiG-15

Chyběly radiolokátory, které by umožňovaly zjistit nepřátelské palebné prostředky v noci, mlze a za ztížených podmínek boje. Vedle malého počtu přepravních prostředků snižoval manévrovací schopnost armády a nepřetržitě vedení také nedostatek středních směrových pojtek. Ještě výrazněji se tyto problémy projeví při zabezpečení rozvinuté, mobilizované armády. V nedotknutelných zásobách byl uložen namnoze ještě kořistní materiál, jehož takticko-technická data neodpovídala požadavkům soudobého boje.

V letech 1954-1956 se uskutečnila řada jednání s představiteli Spojeného velení, sovětského Generálního štábu a zástupci lidově demokratických států o systému výzbroje, delimitaci zbrojní výroby a vzájemných dodávkách vojenské techniky. Původní termín přezbrojení a dozbrojení ČSLA stanovený nejprve na rok 1960 byl s ohledem na uvolnění mezinárodních vztahů a ekonomické možnosti posunut až do roku 1965. Plán zabezpečení ČSLA výzbrojí a bojovou technikou na léta 1956 až 1965, který přijalo Politické byro ÚV KSČ v roce 1956 předpokládalo, že druhá polovina padesátých let bude přípravným obdobím pro nástup k plnému zabezpečení armády nejmodernější výzbrojí a bojovou technikou naplánovanému na roky třetí pětiletky. Cílem tohoto období se měla stát příprava vývojové a výrobní základny čs. zbrojního průmyslu tak, aby spolu s dodávkami vojenského materiálu ze SSSR a dalších lidově demokratických zemí vytvořila podmínky pro zahájení přezbrojování ČSLA v souladu s požadavky vedení bojové činnosti za použití jaderných zbraní. Celkem mělo být v letech 1956-1965 vynaloženo na investice do zbrojního průmyslu, vlastní výrobu zbraní a na jejich vývoz více než 51 miliard Kčs. V druhé pětiletce se předpokládalo využít z této částky asi 22 miliard Kčs, za něž mělo být mj. pořízeno 1 200 letounů, 70 vrtulníků, 1 200 tanků, 350 samohybných a 1 700 tažených děl, 65 raketometů, 300 minometů, 3 200 protiletadlových kanónů, 1 200 obrněných transportérů, 170 obrněných automobilů a další technika.

Charakteristickým rysem přezbrojování ČSLA byly zásadní strukturální změny zbrojního průmyslu. V letech druhé pětiletky byla

Kolona 30mm protiletadlových dvojkanoňů vz. 53/59

Výstavba nového závodu LET Kunovice

postavena metalurgická základna v Závodech K. J. Vorošilova (ZKJV) v Dubnici a rozestavěna v Závodech J. V. Stalina (ZJVS) v Martině. V odvětví výroby munice plynula převážná část investičních prostředků na výstavbu nového závodu Vihorlat Snina a na rekonstrukci Adamovských strojů, ZKJV Dubnica a Povážské strojirny Povážská Bystrica. V odvětví leteckého průmyslu byla v roce 1957 dokončena výstavba závodu v Kunovicích a pokračovala výstavba v Aeru Vodochody. Prováděly se rovněž rekonstrukce a rozšíření kapacit chemické výroby v Semtině a dokončoval nový závod Chemko ve Strážském. Závody na výrobu vzduchotechniky v Liberci se soustředily na produkci filtroventilačních zařízení pro kryty a pro výrobu silnoproudé elektrotechniky byly určeny závody MEZ Frenštát a MEZ Židenice. Dofešena byla rovněž produkce speciálních přepravních prostředků v Loděnicích Komárno a Stavostroji v Novém Městě na Moravě. Nedostatek stavebních kapacit a opožděné dodávky strojů a zařízení měly za následek, že u mnoha staveb nebyl dodržen harmonogram výstavby. Výrazně se také zvýšila rozestavěnost zbrojních závodů, délka jejich výstavby se oproti 11,5 roku v roce 1956 na konci desetiletí zvýšila na více než 17 let.

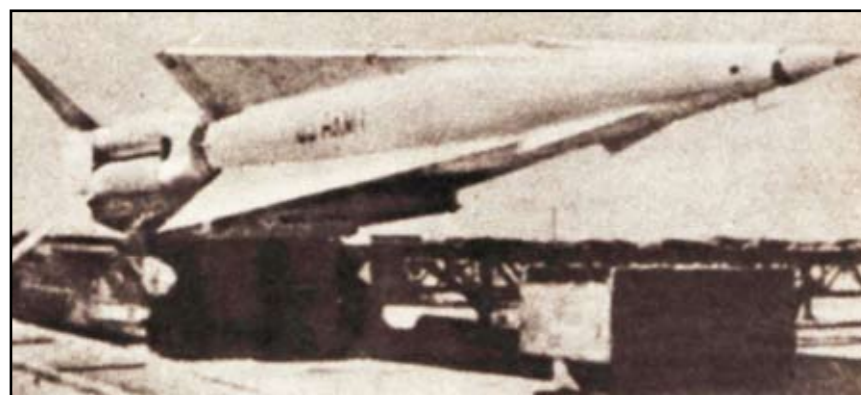
Druhým typickým rysem se staly značně nerovnoměrné úkoly v jednotlivých letech. Zatímco v letech 1955-1956 docházelo k ukončení výroby řady typů, následující dva roky měly být věnovány především přípravě nové výroby (včetně zavedení 140 nových druhů vojenské techniky) a pro roky 1959-1960 měl být charakteristický prudký nárůst sériové výroby nových technicky velmi náročných typů zbraní. Tento trend se odrážel v plánování nákladů na obranu a bezpečnost:

Investice do závodů zbrojního průmyslu v letech 1956–1960 (v mil Kčs)

ministerstvo	1956	1957	1958	1959	1960	celkem
přesného strojírenství	451	432	312	401	402	1 998
z toho letadla	66	73	40	64	75	318
munice	180	142	134	183	172	811
zbraně a tanky	205	217	138	154	155	869
chemického průmyslu	171	63	66	14	24	338

jestliže v letech 1956 a 1957 mělo dojít (a také došlo) jak k jejich relativnímu, tak i absolutnímu poklesu, potom v letech 1958-1960 měl nárůst překročit tempo růstu národního důchodu.

V druhé polovině padesátých let se měla obměnit takřka celá čs. zbrojní výroba tak, aby s využitím nových technologických postupů, vybudováním nových kapacit na výrobu speciálních vozidel a slaboproudého a optického průmyslu a dobovováním hutních provozů v ZJVS v Martině a ZKJV v Dubnici mohla pro potřeby Varšavské smlouvy vyrábět cvičné proudové a střední dopravní letouny ve vojenském i civilním provedení. Pro ČSLA a lidově demokratické státy měla urychleně zahájit produkci tanku T-54A, lehkého dělostřeleckého tahače ATL, 100mm protiletadlových kanónů KS 19, 152mm kanónové houfnice vz. 37 a 160mm minometů vz. 43 (spolu s odpovídajícími druhy munice) a radiostanice R 105, R 108 a R 109. Pro vlastní potřebu měla být vyráběna stíhací proudová letadla, obrněné transportéry a speciální vozidla na bázi T-54, např. mostní, vyprošťovací a ohňometné tanky, dále pěchotní zbraně a protiletadlové kanóny ráže 30 mm, dělostřelecké radiolokátory SON 9 a zabezpečena kompletace vlastní výroby letadel, zbraní a speciálních vozidel slaboproudými a optickými přístroji a infrapřístroji. Zatímco podíl zbraní

Protiletadlová řízená střela SAM-A-25 Nike Hercules

a munice měl zůstat takřka konstantní, počítalo se s výrazným poklesem letecké výroby (z 50 procent v roce 1956 na 36 v roce 1960) a naopak vzrůstem podílu speciálních vozidel (ze 17 na 24 procent) a slaboproudé techniky a optiky (z necelých dvou na plných 13 procent).

V letech 1956 a 1957 byla ukončena výroba licenčních tanků T-34/85 a samohybných děl SD-100 a současně začala být připravována výroba modernějšího tanku T-54. Dodatečně bylo rozhodnuto vyrábět dokonalejší typ T-54A, jehož první dodávky obdržela armáda již v roce 1957. Plánovaný rychlý rozvoj výroby tanků však byl již na sklonku téhož roku snížen na polovinu. V letech 1956 a 1957 bylo vyrobeno celkem 515 tanků T-34/85 a 365 SD-100, v období 1957–1960 šlo o 771 tanků T-54A.

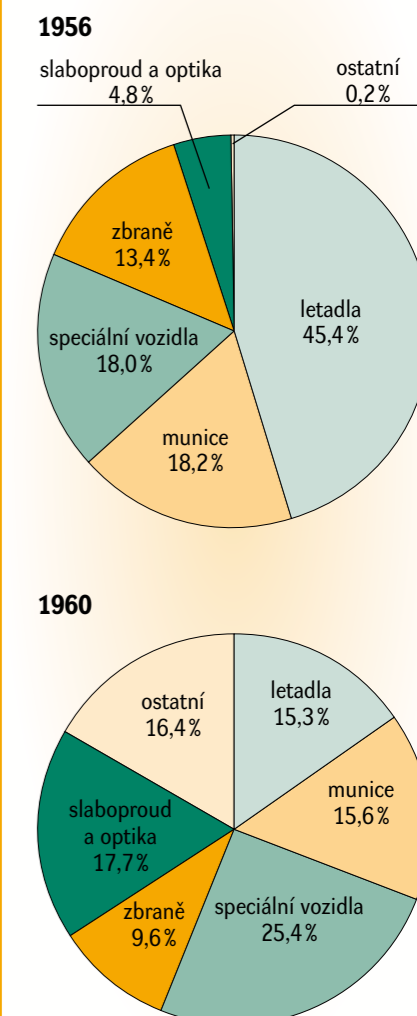
Oproti plánům došlo v letech 1957 a 1958 ke stagnaci zbrojní výroby, kterou způsobilo zejména ukončení výroby středního tanku T-34/85, 100mm samohybného kanónu vz. 44, 122mm kanónu vz. 31/37 a 122mm houfnice vz. 38. V munici těžiště výroby mělo přejít ze středních ráží 57–85mm na výkonnější munici ve skupině 100–130mm. V letecké produkci byla zrušena výroba letounů S-103 (MiG-15bis), CS-102 (MiG-15UTI) a dopravního letounu D-14 (Il-14). Situace se měla změnit až v roce 1960 zavedením výroby nového proudového letounu MiG-19. Počítalo se rovněž s produkcí sportovních letadel určených především pro export.

Rychlý rozvoj vojenské techniky si však vynutil také zásadní změny v přijaté koncepci, protože stav výzbroje vojsk v nových podmínkách nedostatečně zabezpečoval obranu země. ČSLA musela reagovat na změny v armádách NATO, kde docházelo k vytváření menších velmi pohyblivých jednotek vybavených raketovou technikou a k zavádění moderní letecké techniky (proudové stíhací letouny F-100 a F-104A, řízené střely SAM-A-7 Nike Ajax a SAM-A-25 Nike Hercules). K tomu se přidružily vážné obtíže národního hospodářství, především nedodržení plánovaného tempa strojírenské výroby a vývozu strojírenských výrobků a problémy se zajištěním strategických surovin. Plánované dozbrojení a přezbrojení armády přesáhlo ekonomické možnosti země.

Proto došlo na konci padesátých let k omezení a zastavení výroby některých připravených, ale již neperspektivních typů vojenské techniky. Šlo především o velkorážný protiletadlový kanón KS-19, který neumožňoval ničit rychle letící cíle ve výškách nad 15 000m a jeho zavedení do výzbroje armády nemohlo podstatným způsobem zlepšit protivzdušnou obranu. Omezena byla rovněž produkce letounu MiG-19, který nebyl s to zabezpečit obranu proti modernějším bombardovacím strojům a raketovým střelám. S ohledem na předpokládaný vývoj tankové techniky a k nemožnosti zajistit dostatek surovin byla podstatně redukována i výroba tanku T-54A, ukončena výroba 160mm minometu vz. 43 a došlo ke snížení produkce munice a výbušin. V důsledku těchto opatření se těžiště rozvoje přesunulo do oboru speciálních vozidel a slaboproudé techniky a náklady na materiálně technické zabezpečení ozbrojených sil poklesly v letech 1958 až 1960 o 3,7 miliardy Kčs.

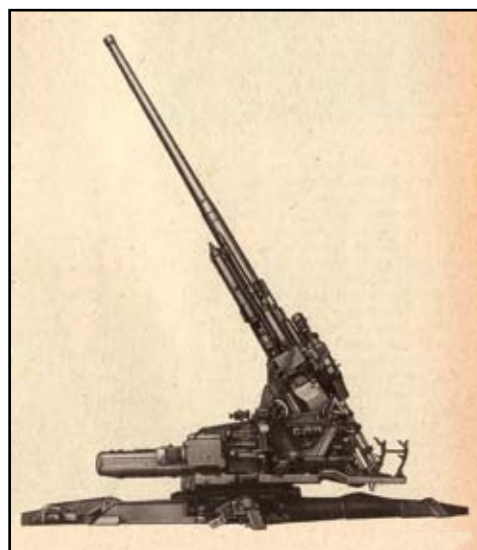
Od roku 1957 byla zajišťována výroba obrněného transportéru OT-810 zahájena ale až v roce 1959 v podniku PPS – Detva, součásti ZJVS Martin. Do konce roku 1960 bylo dodáno 321 vozidel. Na podvozku tanku T-34/85 byl vyvinut vyprošťovací tank VT-34, jehož výroba a dodávky armádě byly zahájeny v roce 1959 a připravovala se výroba jeřábových a mostních tanků, které měly být do armády zaváděny od roku 1961.

Struktura zbrojní výroby podle oborů (státní jmenovité úkoly v mil Kčs)

Objem zbrojní výroby v letech 1956–1960 (státní jmenovité úkoly v mil Kčs)

obor	plánované	skutečné	v procentech
zbraně	1 687	1 184	70,2
munice	2 841	1 912	67,3
speciální vozidla	3 193	1 731	54,2
letadla	4 343	3 357	77,3
slaboproud a optika	1 927	1 105	57,3
ostatní vojenská technika	1 031	1 021	99,0
celkem	15 022	10 310	68,6

130mm protiletadlový kanón KS-30

Obrněný transportér OT-810

Pracoviště pevnostních zkoušek ve Výzkumném a zkušebním leteckém ústavu v Praze-Letňanech

7,62mm samopal vz. 58P – pěchotní verze

Letecká výroba, která v polovině padesátých let představovala páteř čs. zbrojní výroby (podílela se na celkovém objemu více než 40 procenty), prošla od roku 1958 prudkým poklesem. Důvodem bylo jak ukončení výroby letadel MiG-15bis a omezení výroby MiG-15UTI, tak především podstatné snížení produkce MiG-19S. I přes tuto stagnaci se v průběhu let 1956–1960 podařilo vyrobit 2 020 stíhacích a cvičných letadel v hodnotě okolo 2 mld Kčs, z nichž podstatná část byla určena na vývoz. Leteckou produkcí charakterizovaly v tomto období neustálé náběhy a výběhy leteckých programů. Nepodařilo se také vybudovat odpovídající vývojovou základnu leteckých motorů, takže jejich výroba zaostávala za produkcí draků a nezdarem skončila rovněž snaha zabezpečit letecký průmysl odpovídajícím množstvím ušlechtilého materiálu v požadované kvalitě.

Stav a produkci čs. zbrojního průmyslu negativně ovlivnily problémy její výzkumné a vývojové základny. Vyplývaly z toho, že v polovině padesátých let byly stanoveny jen obecné trendy a směry dalšího vývoje zbraní a vojenské techniky s předpokladem, že konkrétní úkoly vyplynou z dalších jednání s Generálním štábem Sovětské armády, orgány Spojeného velení, Stálé komise RVHP pro spolupráci v oblasti obranného průmyslu a ostatními lidově demokratickými státy. Nermalou úlohu sehrála také skutečnost, že v řadě oblastí se v rámci unifikace se Sovětskou armádou a ostatními armádami členských států Varšavské smlouvy přecházelo na licenční výrobu. Značná část čs. vývojových a výzkumných úkolů byla v roce 1955, na základě stanoviska sovětských odborníků, označena za duplicitní a nedostatečně progresivní, a byla proto zrušena. K další redukci došlo v rámci úsporných opatření a přehodnocení celé koncepce obrany státu na konci roku 1957. V letech 1955–1957 tak byly zrušeny nebo se nerealizovaly výzkumné úkoly, na něž se vynaložila takřka čtvrtina nákladů a téměř pětina odpracovaných konstrukčních hodin.

Řadu úkolů se nedařilo plnit nejen v důsledku nejasné koncepce, ale také častých změn takticko-technických dat. Nenaplněna zůstávala v mnoha případech zásada ukončit vývoj vojenské techniky do dvou let a u složitějších do tří let s dostatečným předstihem v oblasti materiálové a součástkové základny. To následně působilo značné potíže při náběhu sériové výroby, neboť často byly zadávány do výroby typy vývojově a konstrukčně neukončené a nedostatečně prověřené. U řady projektů docházelo k pomalému řešení připomínek z kontrolních, voj-

skových a polygonních zkoušek a zdlouhavému odstraňování nedostatků během výroby.

Přesto se čs. konstruktérům a vývojovým pracovníkům podařilo dosáhnout řady úspěchů. Vedle dlouho připravovaného obrněného lehkého polopásového transportéru HAKO, zaváděného do výzbroje od roku 1959, začal v letech 1957 a 1958 vývoj středního obrněného pásového transportéru TOPAS a středního obrněného kolového transportéru SKOT; k zahájení jejich výroby došlo v letech 1962 a 1963. Úspěšně byl také vyřešen vývoj prostředků pro odminování PRUNA 1 a PRUNA 2, které se do výzbroje vojsk nedostaly, nicméně tvořily mezistupeň k vývoji modernějších odminovacích prostředků.

7,62mm samopal vz. 58V – výsadková verze se sklopnou ramenní opěrkou

V oboru zbraní a munice se podařilo zkonstruovat řadu zbraní se světovými parametry. Především šlo o 7,62mm samopal vz. 58, správně útočnou pušku (vývojový úkol KOŠTĚ) a 7,62mm univerzální kulomet vz. 59 (RACHOT). Díky tomu se ČSLA stala jedinou z armád Varšavské smlouvy, která byla vyzbrojena vlastními malorážovými zbraněmi. Právě u těchto typů se při náběhu jejich výroby objevila řada nedostatků, která vedla ke zpoždění dodávek a neplnění plánovaného objemu výroby. Podobně musely být sníženy i požadavky u 30mm protiletadlového dvojkanónu na vozidle Praga V3S. Z dělostřelecké techniky byl zaveden 82mm bezzákluzový kanón vz. 59 (úkol ŠÍDLO) a samohybný 30mm PL dvojkanón vz. 53/59 JESTĚRKA, využívající opancéřovaný automobil Praga V3S. Vývoj včetně výroby funkčních prototypů byl dokončen v případě obrněného automobilu OA 82 JARMILA nebo 152mm taženého granátometu B 35 KLOKAN, které však nebyly zavedeny do výroby.

Nevyjasněnost některých požadavků a jejich značné změny vedly k tomu, že mnohé práce byly zastaveny již ve vývojových etapách. Jako příklad je možné uvést vývoj 57mm protiletadlového dvojkanónu JIŘINA, 30mm samohybného protiletadlového čtyřkanónu s řídicím radiolokátorem a velitelským stanovištěm SAMOTA a automatizované baterie 30mm protiletadlového čtyřkanónu STOJKA, které po změnách v systému protiletadlové ochrany byly na doporučení sovětské strany zastaveny. Dále šlo o vývoj protitankových řízených střel VOLANT a MOTÝL, 100mm bezzákluzového kanónu DATEL nebo 240mm samohybného granátometu B 36 KOMINÍK.

Jediným úspěšně dokončeným projektem čs. produkce v oboru slaboproudé techniky se stala výroba směrové radiostanice RDS 66 jak ve stacionárním, tak v mobilním provedení. Přes tyto problémy kapacita slaboproudého a optického průmyslu v oblasti speciální výroby výrazně vzrostla a v roce 1960 přesáhla o více než 400 procent objem oproti roku 1955. V druhé polovině padesátých let se podařilo zvládnout produkci řady nových přístrojů a zavést nové technologie. V oblasti licenční výroby šlo především o letecké palubní přístroje, nové druhy směrových pojítek, střelecký radiolokátor SON 9 A, dozimetrické přístroje a přístroje pro vidění v noci.

Rozvoj vojenské techniky měl zásadní vliv i na civilní výrobu a projevil se v oblasti konstrukčních řešení, nových technologií, zavádění nových druhů chemických materiálů a procesů zejména v hutní výrobě, zkvalitnění výroby ložisek, lopatek turbín, nástrojů a složitých výkovek. Zejména v oblasti slaboproudých zařízení byla součástková a elektronková základna vytvářena především s ohledem na potřeby vojenských zařízení vyžadujících miniaturizaci s vysokou stálostí a spolehlivostí provozu.

Značné kolísání požadavků Ministerstva národní obrany na výrobu zbraní a vojenské techniky působilo potíže podnikům, které nemohly dostatečně využívat svých strojních kapacit a práce zaměstnanců. Proto bylo rozhodnuto provést specializaci každého závodu rovněž na civilní výrobu s tím, že v případě ohrožení státu bude zrušena nebo převedena jinam. S ohledem na strojní zařízení a technologii tvořily náplň civilní produkce především výrobky těžkého strojírenství: elektrické a dieselelektrické lokomotivy, válcovací a důlní zařízení a zařízení pro chemické továrny, určené v řadě případů na export. Vyráběla se však také jednostopá vozidla, zemědělské stroje, valivá ložiska, kotle pro ústřední vytápění, spínací a regulační přístroje, textilní stroje apod. V ZKJV Dubnica bylo během druhé

První prototyp 152mm granátometu B 35 KLOKAN

7,62mm univerzální kulomet vz. 59

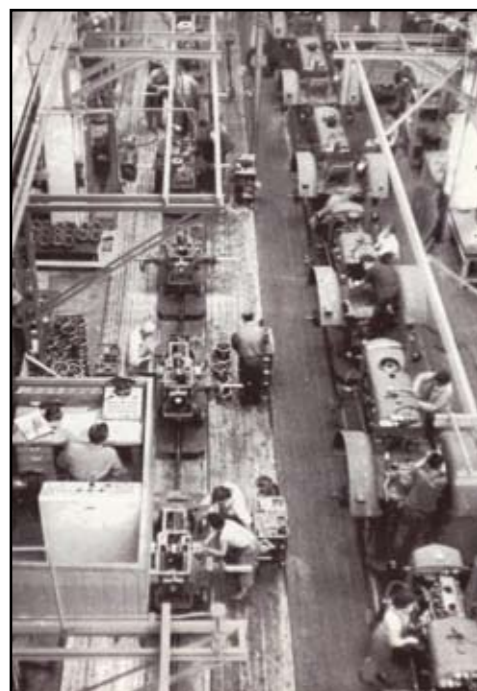

Prototyp 30mm PL čtyřkanónu SAMOTA na pivotové lafetě při zkušebních střelbách na strelnici v Hlbočém

Automatická linka na obrábění motorových skříní v Závodech Jana Švermy Brno

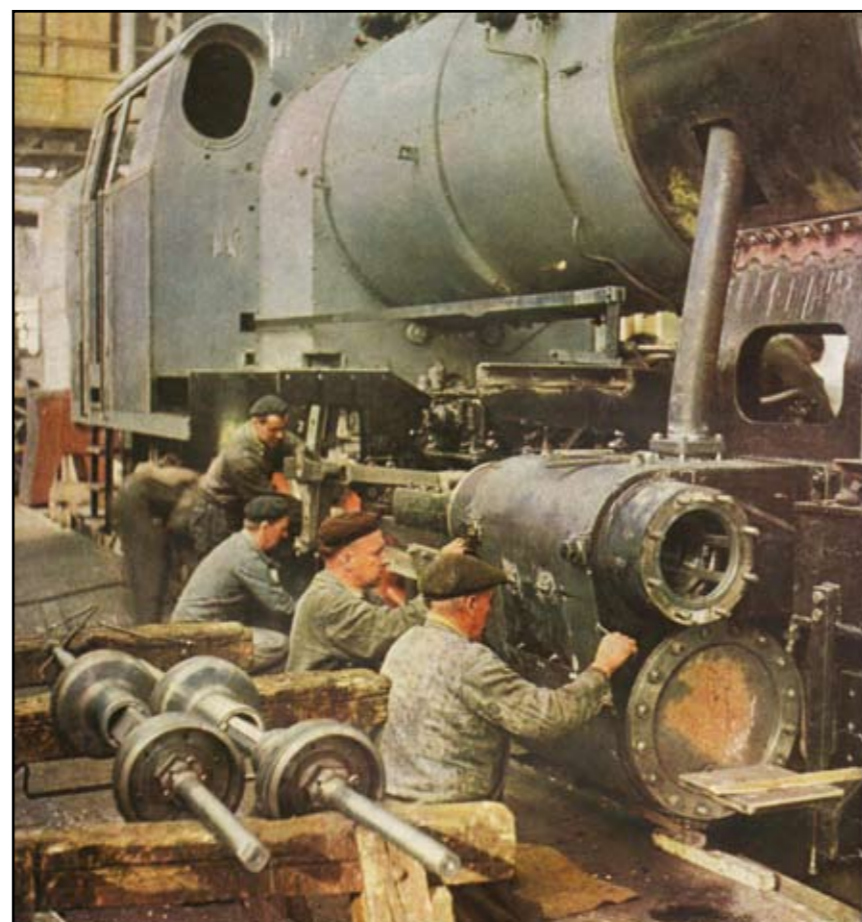
Montážní linka na výrobu traktorů v Závodech Jana Švermy Brno

pětiletky vyrobeno téměř 6 500 tun válcovacího zařízení pro investiční výstavbu a kompletaci vývozních celků do SSSR, více než 16 000 tun ocelové důlní výstroje pro Ostravsko-karvinský revír a přes 50 elektrických odklizovacích lokomotiv určených převážně pro export do Sovětského svazu. Podnik v Martině vyrobil v letech 1957–1960 více než 300 železničních vagonů a od roku 1958 zde byla zahájena výroba diesellových lokomotiv. Závod Jiřího Dimitrova v Letňanech byl po výběhu středních dopravních letadel převeden na výrobu středních nákladních automobilů a závod Orličan v Chocni na produkci chladírenských vozů. S většími potížemi se přechod na civilní výrobu setkával v muničních továrnách a především v laboračních podnicích. Proto musely být např. závody v Nýřanech a ve Velvětech přebudovány na výrobu slaboproudu a chemie, ZVS Dubnica na produkci transformátorů a podnik ZVS Polička vyráběl zemědělské stroje.

Výraznými změnami prošel ve druhé polovině padesátých let také vývoz zbraní a vojenské techniky vyráběných čs. zbrojním průmyslem a dovoz vojenského materiálu do Československa. Na počátku sledovaného období byla značná část zbrojní výroby určena pro vývoz do SSSR a členských států Varšavské smlouvy a export výrazně převyšoval dovoz zbraní a vojenské techniky. Tato situace se však zásadně změnila v letech 1959 a 1960, kdy se Československo stalo z vývozce vojenské techniky jejím dovozcem. Výrazně se zvýšil nepoměr exportu a importu především se Sovětským svazem a pasivní saldo bylo nutno uhradit zvýšeným vývozem civilních výrobků strojírenského a spotřebního průmyslu.

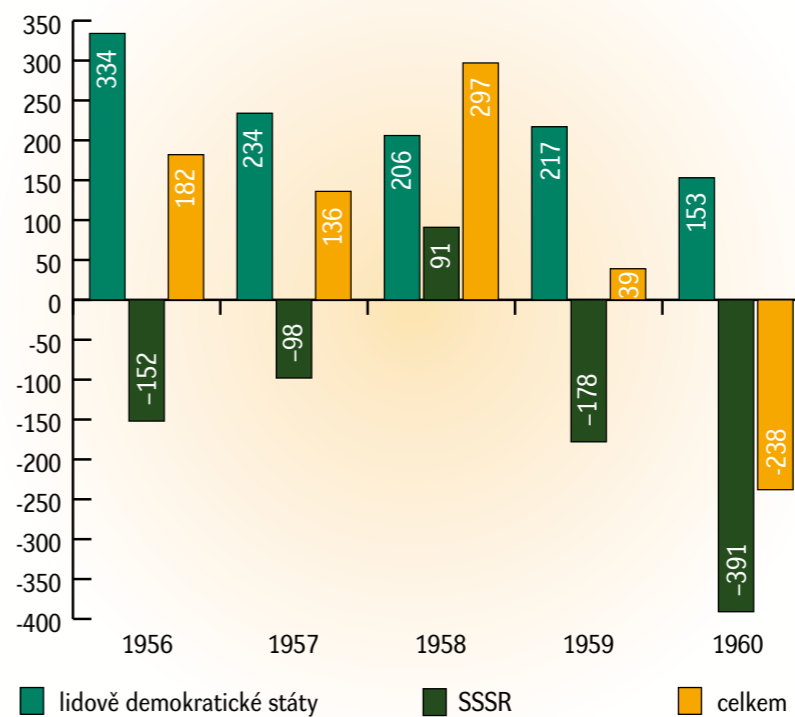
Hlavní náplň dovozu tvořila technika sloužící k doplnění výzbroje jako byly proudové bombardéry Il-28, stíhací letouny MiG-17PF a radiolokátory pro urychlené posílení protivzdušné obrany států, v následujících letech pak MiG-19P a PM, vrtulníky Mi-4, nové typy radiolokátorů a další technické spojovací prostředky, od roku 1959 rakety a také množství materiálu pro výrobu letadel a tanků. V letech 1959 a 1960 se mírně zvýšil dovoz z ostatních členských států Varšavské smlouvy, a to především z Polska, kde byla zahájena výroba radiostanice armádní sítě R 118 BM, dělostřeleckých tahačů MAZUR a vrtulníků Mi-1, z Rumunska začaly být dodávány ohňomety a minohledačky.

Těžště vývozu spočívalo v dodávkách letadel do SSSR, zejména cvičných proudových letounů MiG-15UTI, letounů Il-14, leteckých motorů apod. Do lidově

Montáž lokomotivy

Vývoz a dovoz speciálního materiálu v letech 1956–1960
(v mil Kčs obchodní parity)

demokratických států směřovaly např. pancéřovky P-27, 130mm raketomety, radiostanice, speciální automobily, dělostřelecká a pěchotní munice a větší množství terénních automobilů Praga V3S. Vývoz negativně ovlivňoval nedostatek náhradních dílů, speciálních materiálů a neustálé změny, neboť partnerské státy se necítily být vázány uzavřenými dohodami.

Od roku 1955 byl zahájen vývoz speciální techniky do rozvojových zemí a to ve výši více než 1,6 mld Kčs. Přibližně 60 procent bylo dodáno ze skladů MNO (šlo o zastaralý a namnoze ještě kořistní materiál). Současně s tím byla zajišťována i rozsáhlá technická pomoc spojená s vysláním specialistů a školením příslušníků těchto států.

Celkem se uskutečnil vývoz do 11 rozvojových zemí, a to především do Egypta a Sýrie (od 1958 Sjednocené arabské republiky). V době zvýšení napětí v jihovýchodní Asii byly uzavřeny dohody s Indonésií, kam byla dodána výzbroj pro osm pěších praporů, do Guinejské republiky byl dodán speciální materiál pro čtyři pěší prapory. Od roku 1960 směřovaly rozsáhlé dodávky na Kubu, a to za velmi nevýhodných podmínek (značná část měla formu daru). Příslušníci ČSLA se významnou měrou podíleli na přípravě a zajištění těchto vývozu: šlo o téměř dva tisíce transportů, jejichž střežení si vyžádalo více než 4 000 příslušníků ČSLA. Vývoz speciálního materiálu přispěl mimo jiné i k tomu, že poprvé v roce 1960 bylo

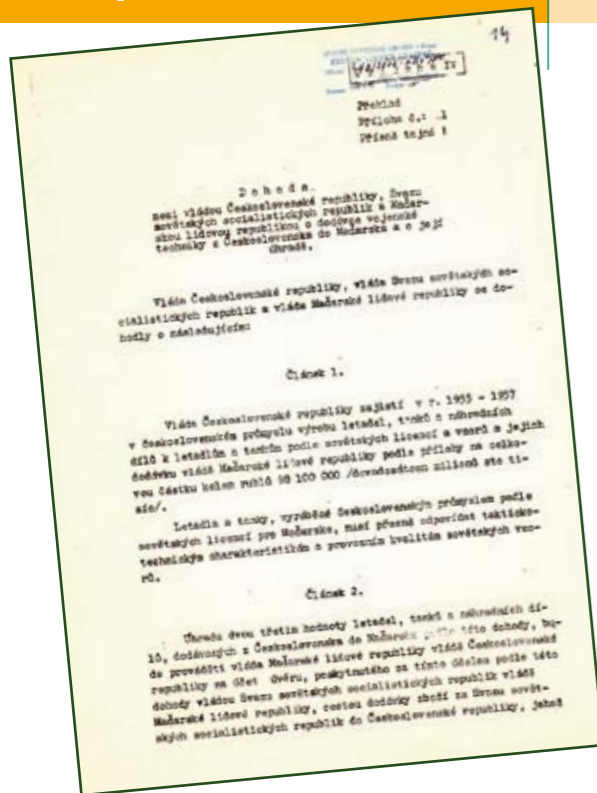
Vrtulník Mi-4

130mm raketomet vz. 51

Zadržení čs. lodi Lidice

Československo v druhé polovině padesátých let podporovalo řadu národně osvobodeneckých hnutí. Do zemí třetího světa směřovaly nejen humanitární pomoc, ale i dodávky zbraní. Šlo především o nepotřebný trofejní materiál ze skladů MNO. Jejich vývoz výrazně vzrostl během Suezské krize a v následujících letech. Jednou ze zájmových oblastí byl sever Afriky, kde v té době vrcholil boj proti francouzské koloniální nadvládě, v němž významnou úlohu sehrávala Fronta národního osvobození Alžírsko. Z počátku získávala zbraně z čs. dodávek určených Egyptu a Sýrii, později roli zprostředkovatele převzali obchodníci se zbraněmi marockého původu a marocká vláda. Tyto aktivity nešly pozornosti francouzských orgánů. Dne 18. ledna 1958 byla zadržena jugoslávská loď Slovenija vezoucí čs. zbraně oficiálně určené Maroku. Československé dodávky zbraní pro FNO však neskončily a 7. dubna 1959 francouzské orgány zadržely čs. loď Lidice, která vyplula z polského přístavu Gdyně s nákladem ručních zbraní a munice v hodnotě 11,75 mil Kčs. Po eskortování do alžírského přístavu Mers-el-Kébir u Oranu byl náklad zabaven. To vedlo čs. stranu k rozhodnutí, že nadále nebudou zbraně dopravovány na čs. lodích a případné další dodávky zajistí Maroko. Incident výrazně zhoršil čs.-francouzské vztahy.

ve vzájemném obchodě s kapitalistickým státy, mezi něž byly počítány i země tzv. Třetího světa, dosaženo aktivního salda.

Prudký rozvoj exportu v druhé polovině padesátých let byl výsledkem uzavření třístranných dohod mezi Sovětským svazem, Československem a jednotlivými členskými státy Varšavské smlouvy, podle nichž sovětská strana uhradila ČSR dvě třetiny dodávek těmto zemím v rámci čs.-sovětského clearingu a poskytla jim současně na tyto dodávky dlouhodobý úvěr. Tyto smlouvy měly jednak využít vybudované kapacity zbrojního průmyslu v Československu, jednak zajistit vyzbrojení armád ostatních zemí, které si import zbraní nemohly dovolit pro platební potíže a jimž Československo nebylo schopno s ohledem na své možnosti poskytnout dlouhodobý úvěr (krátkodobé úvěry byly v omezeném rozsahu poskytnuty pouze Rumunsku a Bulharsku).

V polovině padesátých let tvořil vývoz zbraní do zemí socialistického tábora (včetně SSSR) 10–15 procent celkového vývozu do těchto států. Do rozvojových zemí bylo největšího objemu dosaženo v roce 1956 v souvislosti se Suezskou krizí a export zbraní činil jednu pětinu celkového vývozu. Do konce roku 1957 bylo např. vyvezeno 1 960 tanků T-34/85 a SD-100, 1 180 cvičných proudových letounů MiG-15UTI a 560 proudových letounů MiG-15 a MiG-15bis.

Na konci padesátých let došlo k výraznému poklesu vývozu. Hlavní příčina spočívala v tom, že Československo nevyrobělo v dostatečné míře perspektivní vojenskou techniku a lidově demokratické státy se současně nechtily být vázány smlouvami o dodávkách zbrojní techniky a vypovídaly sjednané závazky, čímž způsobily nejen těžkosti čs. zbrojnímu průmyslu, ale i celému národnímu hospodářství.

Přes všechny potíže a problémy se podařilo úkoly první etapy přezbrojení ČSLA v zásadě splnit. Na konci druhé poloviny padesátých let měla k dispozici dostatečné množství ručních zbraní. V případě prvosledových útvarů a svazků začleněných do 1. vojenského okruhu (od roku 1958 do 1. a 4. armády) šlo zpravidla o moderní a z části již unifikované zbraně (7,62mm samonabíjecí pušku vz. 52, 7,62mm lehký kulomet vz. 52, 7,62mm těžký kulomet vz. 43, 7,62mm samopaly vz. 24 a 26). U útvarů a svazků 2. vojenského okruhu, letectva, PVOS a týlu šlo v převážné míře o starší techniku (kořistní 7,92mm pušku vz. 98N a 7,92mm kulomety vz. 34 N a vz. 42 N, čs. 9mm samopaly vz. 23 a 25 a 7,92mm kulomety vz. 26 a vz. 37). K protitankové obraně byly k dispozici 82mm tarasnice T-21 a pancéřovky P-27. Od roku 1958 prvosledové svazky dostávaly rekonstruované 7,62mm samonabíjecí pušky a lehké kulomety vz. 52/57. V roce 1959 byla zahájena výroba nových 7,62mm samopalů vz. 58. Koncem padesátých let se ve výzbroji vojsk nacházelo 710 000 pušek a samopalů (z toho 312 000 neunifikovaných) a 43 000 kulometů (z toho 28 000 neunifikovaných). K dispozici byly rovněž dostatečné vojenské, armádní i mobilizační zásoby munice.

Naopak zcela nedostatečné bylo vybavení armády tankovou a jinou obrněnou technikou. I když se v letech 1951 až 1956 v Československu vyrobilo více než 2 700 středních tanků T-34/85, pro ČSLA jich bylo určeno jen 1 400. S připočtením strojů dříve dodaných přímo ze SSSR provozovala ČSLA ve druhé polovině padesátých let souběžně maximálně 1 700 tanků T-34/85. Zbývající licenčně vyrobená vozidla, včetně veškeré produkce z let 1955–1956, byla vyvezena

Výcvik s 7,92mm puškou Mauser vz. 98K a 7,92mm lehkým kulometem vz. 26

Dodávky ručních zbraní z čs. výroby v letech 1955–1958

výrobek	1955	1956	1957	1958
7,62mm pistole vz. 52	10 800	-	-	-
7,62mm puška vz. 52 a vz. 52/57	106 035	85 000	28 316	55 000
7,62mm lehký kulomet vz. 52/57	-	-	-	4 500
7,62mm odstřelovací puška vz. 54	-	41	5 459	-
26,5mm signální pistole vz. 44	1 842	-	339	6 000
12,7mm PL kulomet vz. 38/46	150	-	-	-
12,7mm PL čtyřkulomet vz. 53	640	-	-	-
82mm tarasnice T-21	600	-	-	-

Ceny ručních zbraní v letech 1952–1957 (o tis Kčs)

výrobek	rok	cena
7,62mm pistole vz. 52	1955	0,2
7,62mm puška vz. 52	1955	0,9
7,62mm lehký kulomet vz. 52	1953	2,9
7,62mm těžký kulomet Gorjunov	1954	5,5
7,62mm samopal vz. 24 a 26	1952	0,2
7,62mm odstřelovací puška vz. 54	1956	2,5
26,5mm signální pistole vz. 44	1955	0,1
pancéřovka P-27	1953	1,8
82mm tarasnice T-21	1955	6,6
12,7mm PL čtyřkulomet vz. 53	1955	62,0
infrazaměřovač pro samopal NAP-1M	1957	9,8
infradalekohled řidiče tanku TVN-1	1957	19,0

do spřátelených zemí (např. do Sýrie v těchto letech směřovalo 120 tanků T-34/85 a 36 samohybných děl SD-100, společně s 45 tanky Pz-IV a 32 samohybnými děly na podvozku tanku Pz-III). Vzhledem k nedostatku moderních středních tanků byly ve skladech čs. armády stále uloženy britské tanky Cromwell (27 kusů) a Challenger (20 strojů), které se svého vyřazení dočkaly až v roce 1959. Do roku 1956 se ve výzbroji armády nacházely také těžké tanky IS-3. Náběh výroby moderních středních tanků T-54 A se uskutečnil v roce 1957, kdy výrobní linky opustila zkušební série prvních 10 kusů. V roce 1958 následovala další stovka a o rok později již více než 300 tanků, což do konce desetiletí umožnilo přezbrojit jednu tankovou divizi a zahájit přezbrojení další. Přesto pro nedostatek tankové techniky byly na konci padesátých let některé mobilizačně vytvářené divize hodnoceny jako nebojeschopné.

Zcela však chyběla speciální vozidla jako vyprošťovací, mostní či jeřábové tanky. Pro vyprošťování obrněné techniky se improvizovaně využívaly kořistní stroje Pz-V Panther (22 kusů), společně s nevyzbrojenými britskými tanky Cromwell (74 kusů), kolem jejichž věží byla omotána ocelová lana. První speciální vyprošťovací tanky VT-34 VÝTAH byly dodány až v roce 1958, ale do konce padesátých let jich bylo k dispozici pouze pět kusů. Nedostatek středních tanků měla nahradit samohybná děla SD-100, vyrobená pro čs. armádu na základě sovětské licence v letech 1953 až 1957 v celkovém počtu 460 kusů. Doplnovala je těžká samohybná děla SD-152 (jejich počet se v letech 1955–1959 snížil z 36 na 24 kusů) a lehká samohybná děla SD-76 (65 vozidel) a ShPTK-40/75N na podvozku německého tanku Pz-III (47 strojů). Na konci padesátých let byla ČSLA tankovou technikou, včetně využití samohybných děl, zabezpečena jen na 70 procent.

Ještě horší než u tankové techniky byla situace ve vybavení obrněnými transportéry. K dispozici byly v podstatě pouze kořistní stroje, případně technika dovezená čs. vojenskými jednotkami z bojišť druhé světové války. V březnu 1957 se ve výzbroji armády nacházelo pouze 682 obrněných transportérů, z toho 476 kusů Hkl-6-p a 154 kusů D-7-p německé provenience, 25 britských vozidel Bren Carrier a 27 amerických International M3. Nedostatek techniky byl nahrazován nákladními terénními automobily Praga V3S a T-805, v případě 2. vojenského okruhu i silničními dodávkovými automobily, které sice mohly zabezpečit přepravu vojsk, nikoliv však jejich ochranu před účinky zbraní protivníka. Naprosto nevyhovujícím způsobem probíhal náběh výroby rekonstruovaných obrněných transportérů OT-810 HAKO, které měly být k dispozici již od roku 1957, ale teprve v roce 1959 byla vyrobena dvacetikusová ověřovací série. Přitom k 1. lednu 1960 bylo v ČSLA předepsáno celkem 7 018 obrněných transportérů a obrněných automobilů.

Intenzivním přezbrojováním procházelo dělostřelectvo, přestože již v letech 1952–1954 obdrželo téměř 5 200 nových dělostřeleckých prostředků. Dodávky nové výzbroje pokračovaly a jen za období let 1955–1958 získalo z dovozu či domácí výroby dalších více než 3 700 děl, minometů a raketometů. Ve výzbroji

82mm tarasnice T-21

Střední tank T-34/85

100mm samohybný kanón SD-100

76,2mm samohybný kanón SD-76M

Nákladní automobil Praga V3S při jízdách zkouškách v terénu

Obrněný transportér Hkl-6-p

dělostřelectva střeleckých a mechanizovaných praporů po celé sledované období přetrvaly 82mm minomety a 57mm protitankové kanóny, zatímco velkorážné 12,7mm kulometry byly postupně nahrazeny 30mm protiletadlovými dvojkanóny. Plukovní dělostřelectvo disponovalo 120mm minomety a 57mm protitankovými kanóny, které byly nejdříve u mechanizovaných (od roku 1955) a později také u střeleckých pluků (od roku 1957) nahrazeny 85mm protitankovými kanóny. I v jeho případě proběhlo postupné přezbrojení z 12,7mm PL kulometů na nové 30mm protiletadlové dvojkanóny, které zároveň představovaly jediný dělostřelecký prostředek tankových pluků. Výzbroj střeleckých pluků až do roku 1958 kromě toho doplňovala lehká samohybná děla SD-76 nebo ST-1. Divizní dělostřelectvo bylo vyzbrojeno 85mm protitankovými kanóny, 120mm minomety, 122mm houfnicemi a 130mm raketomety, přičemž první dva z uvedených druhů zbraní získaly tankové divize až v roce 1957. Od roku 1958 byly z výzbroje dělostřeleckých pluků všech typů vševojskových svazků vyjmuty 120mm minomety a v případě tankových divizí i 85mm protitankové kanóny. Protiletadlová výzbroj vševojskových svazků se postupně změnila z 37mm protiletadlových kanónů a 12,7mm kulometů na 57mm protiletadlové kanóny a 30mm dvojkanóny.

Sborové dělostřelectvo do jeho zániku v roce 1956 reprezentovaly 85mm protitankové kanóny, 122mm a 152mm houfnice, 130mm raketomety a 85mm protiletadlové kanóny. Základ palebné síly okružového (armádního) dělostřelectva představovaly 152mm houfnice, doplněné do roku 1956 také 122mm houfnicemi, které následně vystřídaly 130mm raketomety. K boji s tankovou technikou protivníka mohlo využít 85mm a 57mm protitankové kanóny, které byly postupně nahrazeny 100mm kanóny. Boj s prostředky vzdušného napadení by vedlo s 57mm a 85mm protiletadlovými kanóny. Nejmohutnější palebné prostředky byly soustředěny u dělostřelectva zálohy

Ceny dělostřelecké techniky v letech 1953–1956 (v tis Kčs)

výrobek	rok	cena
57mm PT kanón vz. 43	1955	75
85mm kanón vz. 52/55	1955	156
100mm kanón vz. 53	1955	233
122mm houfnice vz. 38	1955	152
122mm kanón vz. 31/37	1955	382
130mm raketomet vz. 51	1955	116
82mm minomet vz. 52	1953	14
120mm minomet vz. 52	1955	26
160mm minomet vz. 43	1955	87
30mm PL dvojkanón vz. 53	1955	256
57m PL kanón vz. ČS	1955	810
57mm PL kanón S-60 (dovoz)	1956	470
85mm PL kanón vz. 44	1954	242
130mm PL kanón KS-30 (dovoz)	1955	1 847
dělostřelecký zaměřovač PUAZO-4A	1954	213
střelecký radiolokátor SON-4	1955	1 315

hlavního velení (frontového). Kromě 122mm houfnic, 152mm houfnic a 130mm raketometů mělo také 122mm kanóny, 152mm kanónové houfnice a 160mm minomety. Protitanková a protiletadlová výzbroj byla stejná jako u okružového (armádního) dělostřelectva. K dispozici byly dostatečné zásoby dělostřelecké munice s výjimkou 100mm kanónů vz. 53, 122mm houfnic vz. 38, 130mm raketometů vz. 51 a malorážného protiletadlového dělostřelectva.

Ve změnách podmínek vedení ozbrojeného zápasu vzrůstal význam ženijní techniky, která měla nezastupitelné místo při překonávání vodních toků, mechanizaci zemních prací, odminování, ale i zásobování vodou. ČSLA byla na konci druhé poloviny padesátých let zabezpečena ženijní technikou na 75 až 80 procent, což nebylo pro vedení soudobého boje optimální. Z nově zavedené techniky je možné uvést obojživelný pásový transportér K-61 (zaveden v roce 1956), rypadlo D-030 (1957), pojízdný zemní vrták PZV a beranidlo SB-6 (oba 1959). Pro tankovou techniku byl nově k dispozici mechanický odminovač TRAL (1959). Nedostávalo se zákopových hlubidel a pluhů, pojízdných zemních vrtáků či buldozerů, rypadel a především elektrocentrál všech výkonnostních kategorií (byly zabezpečeny pouze na 30 až 40 procent), což mělo za následek sníženou bojeschopnost u některých útvarů speciálních druhů vojsk (např. radiotechnických, protiletadlových či týlových). Mostní soupravy LMS-20 a SMS byly zabezpečeny na 90 procent. Úpravu vody zajišťovaly filtry TUF-200 a F-30. Dostatečné zásoby byly u vojsk vytvořeny pouze u některých druhů materiálů (ženijní munice, motorové pily, nafukovací čluny), zatímco zavedení jiných se teprve očekávalo (těžké mostní soupravy). Pro případ války bylo k dispozici dostatečné množství zákopnického nářadí, ostatního drátu, ženijní munice a různých druhů min.

V zavádění nové spojovací techniky se projevoval postupný útlum konstruování vlastní techniky a stále rostoucí podíl dovozu, zejména ze Sovětského svazu. Z čs. konstrukční školy se do výzbroje vojsk v roce 1955 dostaly přenosná krátkovlnná stanice RO-21 LIBEŇ, radioreléová stanice RDV-68 HORA a pojízdné velitelské stanoviště SOBOTA na terénním automobilu T-805 se starší krátkovlnnou radiostanicí RM-31. V roce 1957 následovala opět na vozidle T-805 směrová radiostanice RDS-66 DUHA. Zahraniční techniku reprezentovala především plukovní VKV radiostanice R-105 ASTRA, zavedená v roce 1959 a licenčně vyráběná v Československu. Již v roce 1957 byl ze SSSR a Polska zahájen dovoz krátkovlnných radiových stanic zajišťujících spojení na vyšších stupních velení, především armádní radiostanice R-118. Koncem desetiletí byla ČSLA zabezpečena spojovací technikou na 75 procent, přičemž byla využívána celá řada starších (kořistních) typů, které svým frekvenčním rozsahem a malým dosahem nezabezpečovaly

57mm protitankový kanón vz. 43

85mm protiletadlový kanón vz. 44

122mm houfnice vz. 43

Dodávky dělostřelecké výzbroje v letech 1955–1958

výrobek	výroba/dovoz	1955	1956	1957	1958
57mm PT kanón vz. 43	V	169	-	-	-
85mm kanón vz. 52/55	V	374	48	48	4
100mm kanón vz. 53	V	4	80	252	252
122mm houfnice vz. 38	V	242	469	345	-
122mm kanón vz. 31/37	V	90	44	-	-
130mm raketomet vz. 51	V	-	22	10	-
160mm minomet vz. 43	V	23	-	-	-
30mm PL dvojkanón vz. 53	V	22	174	348	450
57mm PL kanón vz. čs	V	18	170	30	-
57mm PL kanón S-60	D	-	66	24	44
85mm PL kanón vz. 44	D	48	-	-	-
130mm PL kanón KS-30	D	-	-	8	-

Ceny munice pro ruční zbraně a dělostřeleckou techniku v roce 1957 (v Kčs)

náboj	cena
7,62mm vz. 52	0,52
7,62mm vz. 43	0,53
7,62mm pro kulomet Gorjunov	0,90
12,7mm pro PL kulomet	8,00
26,5mm pro signální pistoli	6,00
pro pancéřovku P-27	450,00
pro tarasnici T-21	200,00
57mm JPSv pro PT kanón	223,00
85mm JPSv pro kanón	328,00
100mm JPSv pro kanón	664,00
122mm EOF pro houfnici	580,00
122mm EOF pro kanón	775,00
152mm EOF pro houfnici	924,00
130mm JRRO pro raketomet	407,00
30mm JOSv pro PL dvojkanón	68,00
57mm JOSv pro PL kanón	256,00
85mm JPSv pro PL kanón	336,00
130mm pro PL kanón	962,00
82mm OF pro minomet	99,00
120mm OF pro minomet	220,00
160mm OF pro minomet	864,00

Most sestavený z části střední mostové soupravy

spolehlivé spojení. Např. u divizních radiostanic ještě polovina pocházela z doby druhé světové války a nahrazovala nedostatek radiostanic RM-31M. Základem pro vytváření plukovních, praporečnických a dělostřeleckých sítí byly radiostanice RO-21, RO-22 a RO-25, zatímco pro rotní rádiové sítě sloužila VKV radiostanice RF-11. Nedostatečné bylo zabezpečení směrovými radiostanicemi: jednalo se o 45 procent. Linkový materiál, reprezentovaný především telefonními přístroji TP-25 a polními telefonními ústřednami TÚ-11, byl k dispozici v plných počtech a postupně se vytvářela i jeho mobilizační záloha.

V zabezpečení vojsk chemickým materiálem se kladl důraz na jejich vybavení prostředky protiatomové a protichemické ochrany. Z prostředků protichemické ochrany jednotlivce byla ukončena výroba protichemických masek M-52 a nahrazena dodávkami licenčně vyráběných masek BSS MO-4U (s možností použití max. po dobu 12 hodin), kterými byla do konce roku 1959 zcela vybavena pouze 1. armáda. Prostředky kolektivní ochrany KF-20 a KF-75 doplnilo filtračně ventilační zařízení FVKP s filtrem FP-100. Zkvalitnilo se i vybavení pro odmořování, kdy soupravy DK-1 a DKOS začaly nahrazovat automobily ADM-48 a AGV-3, stejně tak jako výbavu pro odmořování zbraní VOZ I postupně střídala nová souprava ADK. Pro radiační a chemický průzkum byly využívány chemické průkazníky PCHR-54 a přenosná chemická laboratoř PCHL-54. Pro zadýmání

Přenosná krátkovlnná stanice RO-21 LIBEŇ

Rypadlo D-030

MB telefonní přístroj Tesla pro dozorčí roty

byly k dispozici ruční dýmové granáty RDG-2 a dýmovničky DM-11 používané všemi druhy vojsk a vhodné k zadýmání malých objektů, zatímco k vytváření rozsáhlých a dlouhotrvajících clon u tankové techniky se používaly dýmovnice BDS-5 a BDS-15 s dobou zadýmání 5 až 10 minut, resp. 15 až 20 minut. Plamenometné jednotky mohly od roku 1957 používat místo kořistních plamenometů vz. 41 N a sovětských přenosných plamenometů ROKS-3 či těžkých plamenometů FOG-2 nově dovezené lehké pěchotní ohňomety LPO-50 a těžké pěchotní ohňomety TPO-50 s dálkou výmetu zápalné směsi 70 resp. 200 metrů. Vybavenost vojsk v hlavních druzích chemického materiálu se v uvedeném období zvýšila z 65 na 70 procent, z toho u mírově existujících útvarů a svazků ze 70 na 75 procent. Hlavním nedostatkem bylo malé množství přístrojů pro provádění radiačního a chemického průzkumu (chybělo jich 85 a 60 procent z plánovaných počtů), stejně tak i odmořovacích látek (zejména speciálních odmořovacích roztoků a stabilizovaného chlorového vápna).

Výsadkové vojsko bylo vybaveno padáky PD-47 a PZ-47, zásobníky PDMM+PDK a osobními zásobníky GK 30 vyráběnými na základě sovětské licence v Československu, ve výzbroji mělo samopaly vz. 26 a vz. 58V, protitankové kanóny ráže 57 a 76 mm, minomety 120 mm, disponovalo rovněž speciální torbou RD-47 a pozemními dopravními prostředky: automobily Willis, GAZ a T-805 a motocykly M-72 a Jawa 350.

Do výzbroje železničního vojska přišly mostní zvedací zařízení HYRA, železniční podvozek pro přepravu kolejnicových polí, nové zařízení k řezání kolejnic RKS-80, drobnější mechanizační i nové spojovací prostředky.

Velkými změnami prošlo vojenské letectvo. Základ stíhacího letectva představovaly proudové letouny MiG-15 (S-102) a MiG-15bis (S-103), které mohly operovat i z travnatých letišť. Do konce roku 1955 se rovněž využívaly vrtulové stroje Me109 (S-199) a v roce 1956 bylo vyřazeno posledních osm letounů Jak-23 (S-101). Ve druhé polovině roku 1955 byl dovozem ze SSSR získán přepadový stíhací letoun MiG-17PF (S-104) vybavený vlastním radiolokátorem. Celkem se jich dovezlo pouze 24, společně se dvěma stroji MiG-17F. Místo nich byl zaveden nadzvukový stíhací letoun MiG-19. Dovoz prvních 38 strojů s kanónovou výzbrojí se realizoval v roce 1957, z nichž 26 kusů bylo ve verzi „P“ a 12 kusů ve verzi „S“. Od roku 1958 se začal letoun MiG-19S vyrábět licenčně a do konce padesátých let bylo vyrobeno 18 kusů. Nejmodernější verze „PM“, vybavená protiletadlovými řízenými střelami RS-2US, byla dovážena od prosince 1959 a do konce roku bylo k dispozici prvních pět kusů. Palubním radiolokátorem disponovaly pouze varianty „P“ a „PM“, které jako jediné byly společně s letouny MiG-17PF schopny činnosti v noci a za ztížených povětrnostních podmínek během dne.

Výzbroj stíhacího bombardovacího letectva při jeho vytvoření v roce 1958 představovaly proudové stíhací letouny MiG-15, které byly předcházejícím provozem značně opotřebované. Od roku 1959 probíhala jejich obměna za stroje

Odmořovací souprava DK-1

Zimní výcvik spojařů

Krátkovlnná radiostanice RM-31

Lehký pěchotní ohňomet LPO-50

Dopravní letoun Li-2 a upoutaný balon pro seskoky

Padák PD-47

7,62mm samopal vz. 26 v pouzdru pro výsadkáře

MiG-15bis. Rekonstruované letouny MiG-15SB, s rozšířenými možnostmi při provádění úderů na pozemní cíle, do konce padesátých let bojové útvary neobdržely.

Jediným užívaným typem bitevního letounu byly stroje Il-10 (B-33), které disponovaly pouze kanónovou výzbrojí a na sklonku padesátých let již zastaraly. V návaznosti na postupné rušení útvarů bitevního letectva byly z výzbroje bojových útvarů vyřazovány a po určitou dobu zůstaly ve větším množství pouze u Týlové zálohy letectva, na jejímž základě by byly v průběhu mobilizace vytvářeny další útvary bitevního letectva.

Bombardovací letectvo bylo počátkem roku 1955 vybaveno pouze letouny C-3 (Si-204D), které se ovšem pro svoji zastaralost naprosto nehodily k plnění bojových úkolů a mohly být používány pouze k výcviku. V únoru 1955 byly ze Sovětského svazu získány první tři proudové bombardéry Il-28 (B-228), z toho jeden ve cvičné verzi. Minimálně se dovezlo 56 letounů v bombardovací verzi, což v roce 1956 umožnilo zcela vyřadit letouny C-3 z výzbroje bombardovacího letectva. Letounů Il-28 ale nebyl dovezen dostatečný počet k přezbrojení všech bombardovacích pluků, a proto k nim bylo v roce 1958 převedeno i 10 strojů Il-28R od průzkumného letectva, které ovšem neměly bombardovací vybavení a redukovanou střeleckou výzbroj.

Postupně se obměňoval letounový park také u speciálních druhů letectva. Vybavení dopravního letectva počátkem druhé poloviny padesátých let představovaly letouny D-44 (Si-204D), D-47 (DC-3), Li-2 a Il-12, které doplňovaly kluzáky NK-25 (C-25) a NK-14 (Jak-14). Od roku 1956 byly dováženy a pak vyráběny v licenci letouny Il-14, což umožnilo postupné vyřazení starších strojů D-44, D-47 a kluzáků. V letech 1956 – 1958 bylo u dopravního letectva zařazeno i prvních osm středních vrtulníků Mi-4 dovezených ze SSSR. U spojovacího letectva nejprve sloužily letouny K-65 (Fi-156 Storch) a K-75 (Ae-45). Od roku 1956 začaly být vyřazovány K-65 a místo nich přicházely stroje K-60 Brigádýr. V roce 1958 spojovací letectvo převzalo vrtulníky Mi-4, které o rok později doplnilo 12 malých

Železniční podvozek pro přepravu kolejnicových polí

Proudový stíhací letoun MiG-15

vrtulníků Mi-1 dovezených z Polska. Koncem desetiletí začaly být z výzbroje spojovacího letectva vyřazovány letouny K-75.

K plnění úkolů vzdušného průzkumu byly z počátku k dispozici pouze zastaralé stroje C-3AF (Si-204D) a nepříliš vhodné stíhací letouny MiG-15. V roce 1956 se podařilo dovézti 10 průzkumných letounů Il-28R a krátce poté přišly od domácího průmyslu upravené MiG-15bisR, které se po vyřazení C-3AF v roce 1957 a předání Il-28R k bombardovacímu letectvu v roce 1958 staly jedinými letouny průzkumného letectva. Dělostřelecký průzkumný letecký pluk disponoval letouny Il-10, doplněnými do roku 1957 nočními pozorovacími letouny K-65. U Fotoletecké skupiny se pro letecké snímkování využívaly stroje C-3A a C-3AF, společně s letouny LB-77 (He 111H). V roce 1957 je nahradily sovětské letouny Li-2F, doplněné od roku 1959 stroji L-200 MORAVA.

Pro potřeby leteckého výcviku se kromě cvičných verzí bojových letounů (MiG-15UTI, Il-10U či Il-28U) používaly pro elementární školení stroje C-5/105 (Z-26/126 Trenér) a pro pokračovací školení letouny C-11 (Jak-11).

Celkově je možné konstatovat, že letectvo bylo vybaveno dostatečným množstvím letounů, které ovšem v řadě případů začínaly výrazně zaostávat za technikou protivníka. Nedostatky se rovněž vyskytovaly v pozemním zabezpečení letectva, zejména u spojovací techniky, přehledových a výškových radiolokátorů i přístrojů zabezpečujících přistávání za ztížených povětrnostních podmínek. K dispozici byly příslušné zásoby leteckých pohonných hmot a munice, z nichž část byla vyčleněna pro potřeby sovětského letectva přemísťovaného na území Československa v případě vypuknutí válečného konfliktu.

Výzbroj protiletadlového dělostřelectva PVOS byla zabezpečena téměř na 100 procent a představovaly ji především sovětské 85mm protiletadlové kanóny, doplněné kořistními 88mm kanóny. Pro bezprostřední ochranu palebných postavení byly postupně dodávány 30mm protiletadlové dvojkanóny. Výzbroj železniční protiletadlové jednotky až do jejího zrušení představovaly kořistní 105mm protiletadlové kanóny vz. 39. V roce 1957 bylo dále ze Sovětského svazu dovezeno osm 130mm kanónů KS-30. Zásadní problém ovšem začala představovat nízká účinnost klasické protiletadlové techniky. Více než tisícovka 85mm protiletadlových kanónů vz. 44 byla schopna vést efektivní palbu pouze do výšky 8 500 m na cíle letící rychlostí 720 km/h, zatímco americký stíhací letoun F-100 Super Sabre s dostupem 14 000 m létal rychlostí téměř 1 400 km/h a bombardovací letoun B-47 Stratojet o stejném dostupu až 980 km/h. Proto bylo v říjnu 1958

Proudový bombardovací letoun Il-28

Počty letecké techniky vojenského letectva v letech 1955 a 1960

druh techniky	15. 2. 1955	1. 1. 1960
S-199	149	-
CS-199	52	-
S-101 (Jak-23)	8	-
S-102 (MiG-15)	549	325
CS-102 (MiG-15 UTI)	49	150
S-103 (MiG-15 bis)	44	535
MiG-17 PF	-	24
MiG-17 F	-	2
MiG-19 S	-	24
MiG-19 P	-	22
MiG-19 PM	-	5
B-33 (Il-10)	438	185
CB-33 (Il-10 U)	91	33
B-228 (Il-28)	-	61
CB-228 (Il-28 U)	-	8
C-2 (Ar-96)	274	-
C-3 (Si-204)	164	-
C-5 (Z-26)	45	-
C-11 (Jak-11)	50	68
C-105 (Z-126)	45	33
K-65 (Fi-156)	61	-
K-75 (Ae-45)	33	-
K-60	-	53
L-200	-	2
D-2 (Li-2)	7	16
D-44 (C-3)	19	-
D-47 (DC-3)	17	-
D-52 (Ju-52)	4	-
LB-77 (He-111)	1	-
Il-12	2	-
Il-14	-	37
NK-14 (Jak-14)	10	-
NK-25 (C-25)	2	-
Mi-1	-	12
Mi-4	-	8

Proudový cvičný letoun MiG-15UTI se zabudovaný radiolokátorem RP-1

Dodávky radiolokační techniky v letech 1955–1957

radio- lokátor	výroba/ dovoz	1955	1956	1957
POHON E	V	14	2	–
SON-9A	V	–	–	3
P-20	D	2	11	–
P-10	D	11	15	3
P-15	D	–	–	2
P-8	D	10	–	–
SON-4	D	21	–	1
SON-9	D	–	46	–
SON-9A	D	–	–	1
SON-30	D	–	–	1
ARSOM-1	D	–	6	2
SNAR-1	D	–	2	–
SNAR-2	D	–	–	2

rozhodnuto nepřezbrojovat PVOS na 100mm protiletadlový kanón KS-19, ale postupně nahradit středorázové protiletadlové dělostřelectvo protiletadlovými řízenými střelami. Počátkem roku 1959 byla uzavřena smlouva o dodání raketových kompletů SA-75 M DVINA v rozsahu čtyř palebných a jednoho technického oddílu. K přezbrojení byl vybrán jeden z pluků zajišťujících protivzdušnou obranu Prahy. Dodávka techniky pro první palebný oddíl proběhla ještě do konce roku 1959.

Slabinu PVOS představovala také radiolokační technika. I když protiletadlové dělostřelectvo postupně obdrželo určité množství řídicích radiolokátorů protiletadlových útvarů (zejména P-3a, P-8, P-10) i střeleckých radiolokátorů palebných jednotek (především SON-4 a SON-9), plánované počty byly koncem desetiletí u řídicích radiolokátorů naplněny pouze na 75 procent a u střeleckých na 55 procent. Nedostatkem radiolokační techniky trpělo i radiotechnické vojsko, které bylo vybaveno především staršími přehledovými radiolokátory. Do jeho výzbroje postupně přicházelo menší množství nové techniky, reprezentované především radiolokátory P-30 a P-15, společně s radiolokačními výškoměry PRV-10.

Změnami prošla také oblast týlového zabezpečení a druhů služeb. Na základě doporučení sovětského Generálního štábu byly během druhé poloviny padesátých let zásoby proviantu zvýšeny ze 60 až 62 denních dávek na 103 až 105 dávek. U vojsk byly udržovány zásoby na 8 až 9 dnů, v ústředních a okruhových (armádních) skladech se nacházel proviant na dalších 5 až 6 dnů. Ve skladech státních hmotných rezerv se nacházely mobilizační zásoby proviantu na první tři měsíce války. Výstrojním materiálem byla armáda zabezpečena na 100 procent. Mobilizační zásoby výstroje na základě rozhodnutí politbyra ÚV KSČ z 3. prosince 1957 byly zrušeny a po odevzdání části stejnokrojových součástek Ministerstvu vnitra koncem desetiletí chyběla výstroj pro tři záložní motostřelecké svazky.

Podstatně se také zlepšilo zabezpečení armády motorovými vozidly. V roce 1956 byla dokončena motorizace poslední střelecké divize, u níž hipomobilní trakci nahradila motorová. K 1. lednu 1960 ČSLA měla k dispozici 4 100 osobních a dodávkových automobilů, 13 300 nákladních automobilů, 4 600 speciálních automobilů, 3 600 motocyklů a 340 traktorů, tj. celkem 25 940 motorových vozidel. Oproti stavu k 1. březnu 1957 jejich počet vzrostl o 4 640 kusů. Pohonnými hmotami byla ČSLA zcela zabezpečena a v rámci státních hmotných rezerv se vytvářely mobilizační zásoby na čtyři měsíce vedení bojových operací (na sklonku padesátých let dosáhly 100 procent u automobilního benzínu a 65 procent u motorové nafty). Z technického materiálu PHM se nedostávalo zejména motorických čerpadel pohonných hmot. Na sklonku desetiletí ještě nebylo k dispozici polní potrubí pro dálkovou přepravu pohonných hmot.

Zabezpečení armády zdravotnickým materiálem se v letech 1955–1960 zvýšilo ze 70 na 75 procent. Materiál běžné potřeby byl k dispozici v dostatečném množství, speciální materiální vybavení se nedostávalo především pro hygienicko-epidemiologické oddíly (chyběly autolaboratoře), transfúzní stanice (nebyly k dispozici chladicí přepravníky) a některá polní zdravotnická zařízení (stomatologické ambulance). Mobilizační zásoby nebyly u tohoto druhu materiálu vytvářeny, stejně tak jako se z ekonomických důvodů nevytvářela záloha krevních konzerv a očkovačích látek. V případě vypuknutí válečného konfliktu nebyla armáda zabezpečena hlavními druhy zdravotnického materiálu.

Více než polovina z 3,5 miliardy Kčs, které v druhé pětiletce věnovalo Ministerstvo národní obrany na investiční výstavbu, směřovala na výstavbu letišť, čtvrtina na vybudování skladů a pouze jedna desetina na kasárna. Zbývající

Ceny radiolokační techniky v letech 1955–1957 (v tis Kčs)

výrobek	rok	cena
radiolokátor P-8	1955	568
radiolokátor P-10	1955	685
radiolokátor P-20	1955	4 065
dělostřelecký radiolokátor ARSOM-1	1956	1 763
dělostřelecký radiolokátor SNAR-1	1956	1 229
radiotechnická průzkumná stanice RPS-1	1957	155
radiotechnická průzkumná stanice SPB-1	1957	698

Dělostřelecký dálkoměr DJA-6

Transport raněného

prostředky byly použity na chráněná pracoviště, zařízení vojenských výcvikových prostorů a další akce. Celkem se v letech 1956–1960 vybudovalo 15 letišť s 1,4 km² převážně betonových ploch, sklady leteckých pohonných hmot o kapacitě 29 milionů litrů (mnohé odolné proti leteckým pumám), ubytování pro téměř 17 000 vojáků a skoro

7 000 bytů pro vojáky z povolání. K nejvýznamnějším investicím patřila letiště vybudovaná v Ostravě a Náměšti nad Oslavou, dále rozjezdová dráha v Piešťanech, rozšíření letiště v Pardubicích a výstavba polního letiště u Karlových Varů. Dalšími velkými akcemi byly stavby skladů leteckých pohonných hmot ve Vrbici, Čáslavi a Pardubicích o celkovém nákladu půl miliardy Kčs, muničních skladů v Raspenavě, Děřichově a Hodslavicích, kde byla vybudována také dělostřelecká základna, začala výstavba kompletní základny (muniční továrny) v Týništi nad Orlicí a do užívání byly předány ústřední autodílny a sklady v Kutné Hoře. Nadle toho byla postavena řada objektů pro garážování vozidel a ošetřování bojové techniky, zdravotnických zařízení (vedle další výstavby Ústřední vojenské nemocnice v Praze šlo především o Ústav experimentální biologie v Michalanech nad Torgavou), kulturních, tělovýchovných a rekreačních zařízení (zotavovna v Bedřichově).

Značné prostředky byly věnovány rovněž na operační přípravu státního území, především rekonstrukce železničních tratí a silnic včetně zvyšování nosnosti mostů, vybudování kabelového a rádiového spojení do krajských a okresních měst a kabelových okruhů kolem důležitých politických a hospodářských center, která mohla být zničena jadernými údery protivníka. V rámci ženíjní přípravy státního území probíhaly také udržovací práce na objektech stálého lehkého a těžkého opevnění z let 1936–1938 v pásmu od zaniklé obce Umíř v západních Čechách po Bratislavu. Výstavbou přibližně 2 200 nových pevnostních objektů (palebných srubů, protitankových objektů, úkrytů a pozorovaten) ze železobetonových rámu bylo rovněž posíleno zesílené polní opevnění budované v západním pohraničí od Aše po České Velenice. Pro objekty těžkého opevnění na jižní Moravě a v Bratislavě byl v roce 1959 do výzbroje ČSLA zaveden unikátní 85mm pevnostní kanón vz. 44/59, který Konštrukta Trenčín adaptovala z 85mm tankového kanónu vz. 44 v počtu pouhých dvaceti kusů. V letech 1959–1963 se podařilo do pěchotních srubů instalovat 17 zbraní a zbylé sloužily k výcviku ve cvičných objektech v Jincích (později v Libavě), Znojmě a Mikulově.

Ústřední vojenská nemocnice v Praze-Střešovicích

Přívěsná kuchyně

Polní pekárna KPN

Motocykl M-72 sajdkára

Přívěsná cisterna PH 3000L

Válka bude pouze jaderná

Vojenské umění a výcvik vojsk

Start balistické řízené střely Polaris z jaderné ponorky třídy George Washington 20. července 1960

V polovině padesátých let byl završen proces změny charakteru možného válečného konfliktu. Bojovou činností s použitím konvenčních prostředků a doplněnou výběrovými jadernými údery, považovanou dosud za hlavní způsob vedení ozbrojeného zápasu, vystřídal od roku 1954 plánování všeobecné jaderné války jako jediného způsobu možného vzájemného střetnutí. Změna byla podmíněna technickým pokrokem ve vývoji zbraní hromadného ničení a současně vedla k jeho dalšímu urychlení. Sovětský svaz i USA začaly budovat mohutné jaderné síly, které se staly rozhodující údernou silou jejich armád a vedly k posílení velmocenského postavení obou zemí a vytvoření podmínek, které limitovaly vojenskou výstavbu všech států nevlastnících zbraní hromadného ničení. Ve druhé polovině padesátých let byly vyvinuty raketojaderné zbraně schopné v krátké době zasáhnout jakékoliv místo na světě. Strategické bombardovací letectvo sice zůstalo hlavním nosičem jaderné výzbroje, ale jeho místo měly brzy převzít mezikontinentální balistické řízené střely – první z nich byla využita k vynesení známého Sputniku v roce 1957. O dva roky později byly do výzbroje americké armády zavedeny první střely ICMB CGM-16 D Atlas a začala příprava k praktickému nasazení posledního druhu tzv. strategické triády: balistických řízených střel odpalovaných z ponorek. První se pod označením UGM-27 Polaris objevily na americké jaderné ponorce třídy George Washington v červenci roku 1960. Byl to počátek významné proměny strategických sil USA.

Postupné zavádění raketových a jaderných zbraní strategického, operačního a taktického určení do výzbroje armád SSSR a USA vedlo k přehodnocování vojenských doktrín i zásad vojenského umění a růstu významu strategie oproti operačnímu umění a taktice, protože strategie získala v podmínkách možné raketojaderné války globální, celosvětový charakter. Sovětský svaz v lednu 1960 přijal principy nové vojenské doktríny a následně vytvořil nový druh ozbrojených sil – raketová vojska strategického určení vyzbrojená mezikontinentálními raketami s jadernými hlavicemi. Modifikací doznala také americká strategie „hromadné odvety“. Již v srpnu 1956 uvedl náčelník štábu vojenského letectva generál N. Twining, že USA nemohou udržovat konvenční síly pro „starý“ typ války a současně síly pro atomovou válku: „Jsmo povinni zvolit jednu, nebo druhou cestu.“ V srpnu 1957 bylo vytvořeno Spojenými státy a Kanadou velitelství NORAD, odpovídající za protivzdušnou obranu severoamerického kontinentu. Změny, k nimž došlo za Atlantikem, se promítly do přehodnocení strategických zásad Severoatlantické aliance směrem k nuklearizaci tzv. štítu se současným snižováním počtu konvenčních sil a do rozhodnutí rozmístit americké jaderné prostředky středního a operačního doletu na území evropských spojenců. Zásady této modifikované strategie NATO byly schváleny v dubnu 1958 a ještě v tomto roce začala její praktická realizace.

Ze změny v názorech na možný charakter války a ze strategické koncepce SSSR vyplynuly i požadavky na ČSLA. Novými teoretickými, praktickými a odbornými vojenskými otázkami se postupně začaly zabývat její řídicí orgány, zejména nově ustavená Vojenskovědecká rada Generálního štábu, Vojenskovědecká správa Ministerstva národní obrany, Vědecká rada ministra národní obrany a další instituce. Na všech stupních velení, ve školách a akademiích proběhly konference, na nichž byly objasněny nejdůležitější problémy, zejména otázky vojenskostrategických rysů možného ozbrojeného konfliktu, jeho počátečního období, momentu překvapení apod.

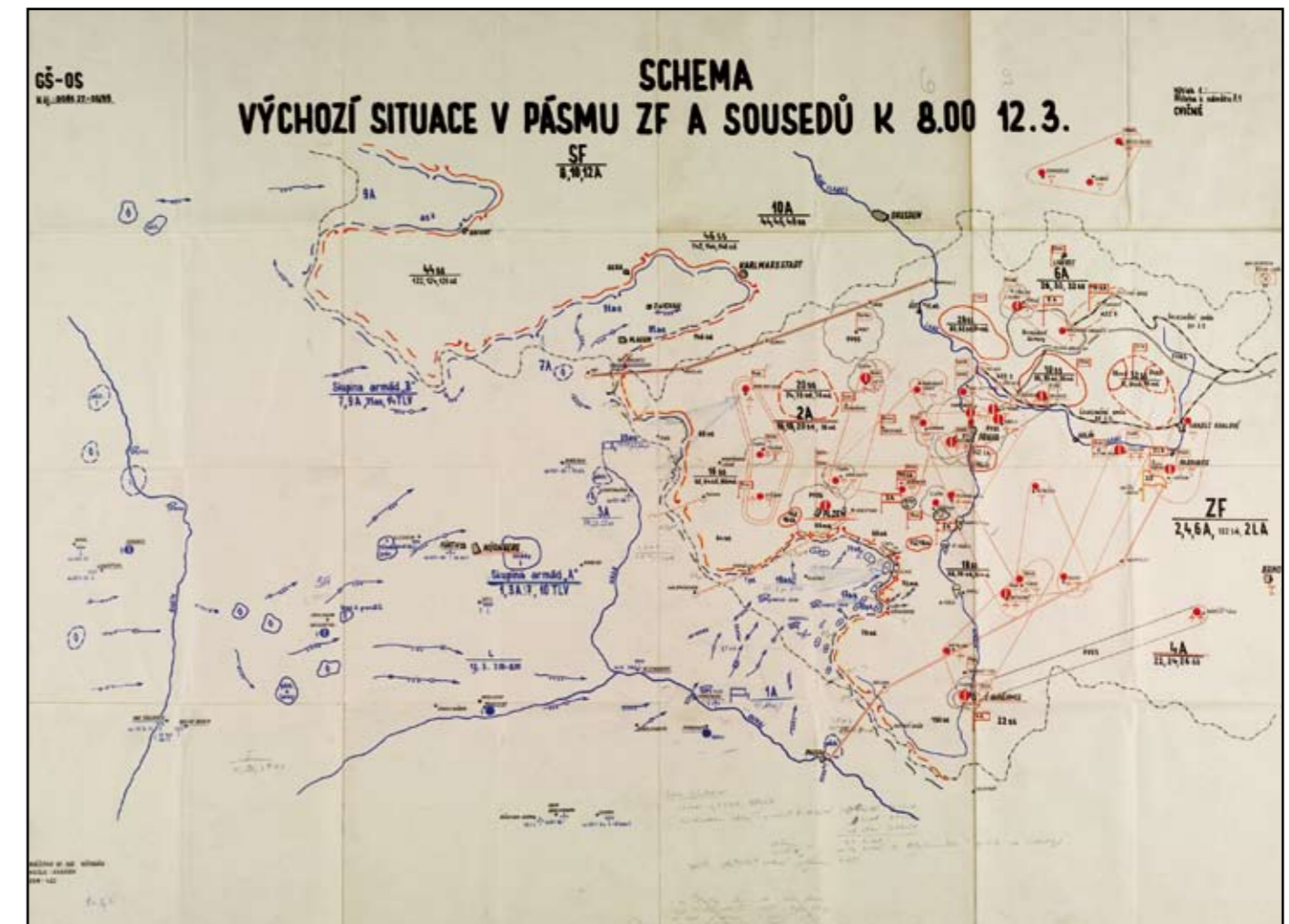
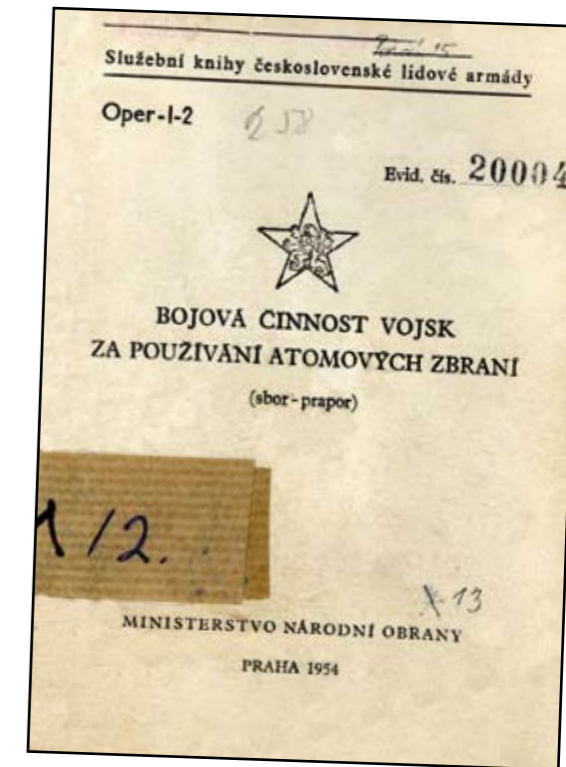

Protiletadlové rakety na vojenské přehlídce v Moskvě v roce 1960

Na základě změněných východisek byly vypracovány nové operační plány, které již počítaly s použitím jaderných zbraní. Podle sovětské instrukce z května 1955 bylo úkolem ČSLA v počátečním období války nedopustit proniknutí vojsk nepřítele na území státu, zničit je v pohraničním sražení a zabezpečit v součinnosti s vojsky na území NDR rozvinutí a zasazení hlavních sil Varšavské smlouvy. V roce 1956 byl zpracován operační plán Zástava, který byl na základě sovětských doporučení upřesněn o rok později. Vycházel z premisy možného překvapivého napadení Československa armádami států Severoatlantické aliance s cílem ovládnout prostor Plzeň – Praha, uranové doly v Jáchymově a Příbrami a následně rozvinout útok směrem na Katovice, čímž by došlo k ohrožení křídel a týlu spojeneckých vojsk v NDR a Polsku. Jako nejpravděpodobnější období pro napadení se odhadovala léta 1959 až 1960, kdy měla být dokončena výstavba všech divízi nově budované západoněmecké armády. Pohotovost k obranné variantě byla stanovena na 1. listopad 1957, k útočné na 1. březen 1958. Útok protivníka se očekával na směrech Norimberk – Plzeň – Praha a Vídeň – Brno – Katovice.

Pro ČSLA byly připraveny dvě varianty operačního plánu. V případě překvapivého napadení Československa by byla v rámci plánu Zástava 1 provedena obranná operace, přičemž přechod do protiútoky by se uskutečnil až po příchodu sovětských vojsk. Kryt státní hranice měly zaujmout příhraniční vševojskové divize, jež by bránily proniknutí nepřítele na čs. území a v případě potřeby by vklínivšího se protivníka v součinnosti s 2. sledy zničily. Pod ochranou vojsk krytu měly mezitím mobilizovat hlavní síly ČSLA a připravit se na vedení útočné operace. Mobilizace měla být ukončena do čtyř dnů od jejího vyhlášení a následně soustředění vojsk do 10 dnů. Nevyklučoval se přitom přesun druhosledového operačního svazu, vytvořeného na bázi velitelství 2. vojenského okruhu a jím válečně vytvářených svazků, přes Krušné hory do NDR. Příchod vojsk Příkarpatského vojenského okruhu se očekával v době od 10 dnů do tří týdnů.

V případě, že by přípravy na napadení Československa byly zjištěny včas, měla čs. vojska podle varianty operačního plánu Zástava 2 provést na směru Plzeň – Norimberk v pásmu o šířce 70 km „preventivní“ úder, při němž by byly

Porovnání plánovaných počtů osob vševojskových divizí v letech 1956 a 1958

divize	1. 10. 1956		1. 10. 1958	
	počet	divize	počet	divize
střelecká (motostřelecká)				
na plných počtech	8 000	2., 15., 19., 20.	9 100	2., 15., 19., 20.
na snížených počtech	5 000	16.	6 000	3., 4., 14.
na rámcových počtech	3 300	4.	2 300	18.
	2 000	17., 18.		
tanková				
na plných počtech	5 100	9., 13.	5 300	1., 9., 13.
mechanizovaná				
na plných počtech	6 100	1., 3., 8.		
na snížených počtech	3 000	14.		
celkem plánováno osob	75 800		72 600	

za použití atomových zbraní a v součinnosti se sousedy rozbitý soustředující se síly protivníka. Na doporučení Generálního štábu Sovětské armády se další průběh útočné operace a postup do hloubky západoněmeckého území neplánoval. Vedoucí představitelé ČSLA při projednávání tohoto plánu konstatovali, že čs. armáda zatím jadernými zbraněmi taktického ani operačního rozsahu nedisponuje, a není zřejmé, kdy je od Sovětského svazu obdrží. Stejně tak nebylo známo, jaké prostředky Spojeného velení budou působit v její prospěch, což mělo za následek potíže při rozpracování operačního plánu. Byl však znám zámysl velení Sovětské armády vyslat do Československa na počátku konfliktu pět leteckých divizí, z toho jednu bombardovací s letouny Tu-16. Pro jejich působení mělo být podle dohody z dubna 1955 vyčleněno 13 letišť (např. Kralovice, Panenský Týnec, Ruzyně, Hradčany, Hradec. Králové, Pardubice, Ostrava) s příslušnými pozemními zabezpečovacími jednotkami. Současně byly určeny i sklady pro uložení letecké munice a pohonných hmot již v době míru pro útvary sovětského letectva, které by se na území Československa přesunuly v počátečním období konfliktu.

V roce 1956 mělo ČSLA v případě války tvořit 760 000 osob a do čs.-sovětského frontu se předpokládalo zařadit 450 000 mužů v rámci tří vševojskových armád (7., 3., 4.). Po reorganizaci provedené v říjnu 1958 se plánované počty válečné armády snížily na 650 000 osob, ale operační úkol armády zůstal nezměněn a nižší počet svazků měla nahradit jejich větší palebná a úderná síla.

V polovině padesátých let došlo v bojové přípravě a výcviku ČSLA k zásadní změně – začala se připravovat na válku vedenou s použitím zbraní hromadného ničení také prakticky. Již v roce 1954 proběhla první

ukázková cvičení činnosti štábů a vojsk v protiatomové obraně a v následujících dvou letech se přistoupilo k intenzivnímu výcviku za změněných podmínek. Jen v průběhu roku 1955 bylo vydáno 116 řádů a předpisů týkajících se vedení operací za použití atomových zbraní u všech druhů vojsk, stupňů velení i týlu. Zvýšily se nároky na vševojsková taktická cvičení, která se prováděla v podmínkách blízkých se skutečnému boji, kdy se předpokládala intenzivní činnost nepřátelského letectva a použití jaderných zbraní. Důraz byl položen také na udržování vojsk, zbraní a bojové techniky ve vysoké bojové pohotovosti a uplatnění metodik, norem a zásad používaných v Sovětské armádě.

Podle předpokladů mělo být počáteční období války charakterizováno širokým rozmachem bojové činnosti a aktivními operacemi všech druhů ozbrojených sil. V jeho průběhu se měl rozvinout zápas o získání strategické iniciativy, spojený se snahou předejít protivníka v provedení úderu ještě před soustředěním jeho sil a donutit ho vést boj v pro něj nevýhodných podmínkách. Na důležitých směrech se počítalo s rozvinutím útočných operací s rozhodnými cíli a obrana měla být vedena pouze jako dočasná a jen na druhořadých úsecích. Počítalo se s tím, že vypuknutí války bude předcházet období zvýšeného nepřátelství, během něhož by byly ozbrojené síly částečně zmobilizovány a soustředěny do určených prostorů.

Splnění úkolů bojové a operační přípravy vyžadovalo řešit nové problémy vojenského umění, přičemž musely být hledány adekvátní formy a měněny doposud platné zásady vedení boje. Masové použití zbraní hromadného ničení a s tím související prvek překvapení vyžadovaly rozpracování nejen problematiky vedení operací v počátečním období války a průlomů předem připravené obrany nepřítele s použitím silného tankového uskupení v prvním sledu při útoku z chodu, ale také otázek organizace a vedení obranné operace na druhém pásmu obrany fronty, jehož součástí se stala ČSLA podle operačního plánu Závěry. Pozornost se proto věnovala nejenom útočné, ale i obranné činnosti a procvičovalo se rovněž provádění komplexních opatření k dosažení překvapení v boji a vedení bojové činnosti v noci. V otázkách bojového zabezpečení měla velmi významné místo protiatomová ochrana a protivzdušná obrana. Vzrostl význam provádění nepřetržitého průzkumu, operačního maskování, radiotechnického rušení a protiradiotechnických opatření.

Ne všichni velitelé a štáby z počátku plně zvládali zásady správného použití jaderných zbraní k dosažení rozhodných cílů v operaci a ochrany před jejich účinky, včetně ničení těchto prostředků na základních protivníka. Spokojovali se se šablonovitým přístupem, bez přihlídnutí ke konkrétní bojové situaci a jejím změnám. Omezené množství jaderných zbraní vyžadovalo, aby bylo plánováno jejich použití jen na hlavních směrech a na nejdůležitější cíle, s pokud možno co největší efektivitou jejich nasazení. Plně nebyla vždy doceněna také otázka materiálního, technického a zdravotnického zabezpečení vojsk.

Obsahem operačně-taktické přípravy letectva a PVOS se stala problematika leteckého zabezpečení frontové operace, zlepšení součinnosti s pozemními vojsky a aktivní vedení boje s nepřátelským letectvem, včetně používání předstihujících úderů ke zničení základů protivníka s prostředky jaderného napadení. Zvláštní důraz byl položen na vedení boje s nadzvukovými letouny a bezpilotními průzkumnými prostředky, zejména v noci a za podmínek radiového a radiolokačního rušení. K zachování bojeschopnosti vlastního letectva se procvičovalo rozptýlení sil, provádění manévru a vyvážení jednotek zpod nebezpečí úderu protivníka.

Normy pro vedení bojové činnosti vojsk za použití jaderných zbraní (v km)

bojová činnost	šířka				
	prapor	pluk	divize	sbor	armáda
útok	1 až 1,2	až 3	až 6	12 až 15	24 až 30
obrana	2 až 3	až 6	až 12	25 až 40	50 až 100

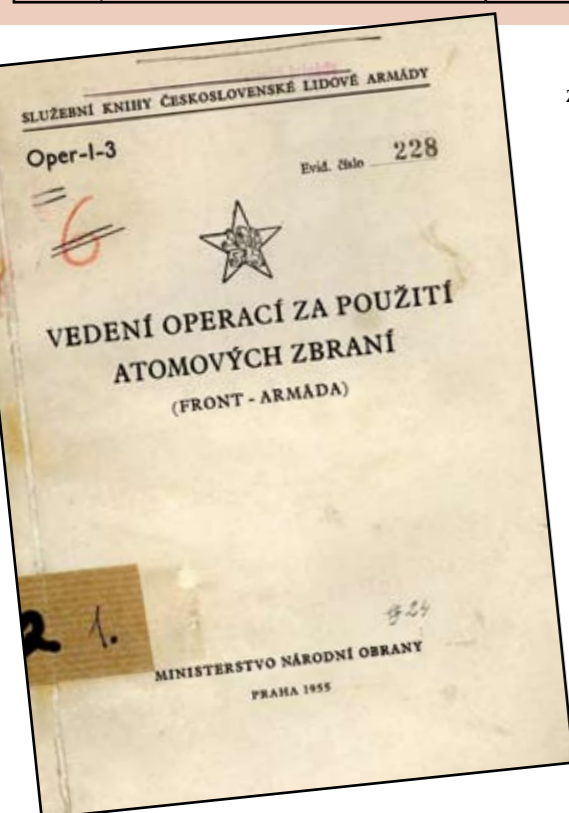
Tempo útoku střeleckých a mechanizovaných vojsk bylo stanoveno na 30 km až 40 km za 24 hodin, u tankových jednotek na 40 až 50 km, za příznivých podmínek až 70 km.

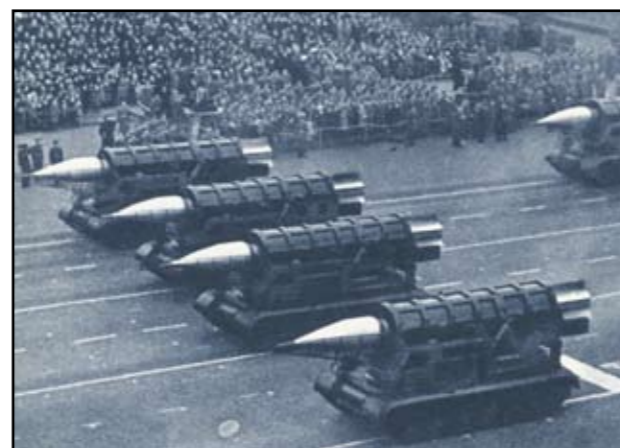
Výcvik boje v podmínkách jaderného konfliktu

Příprava osádek letounů Il-28

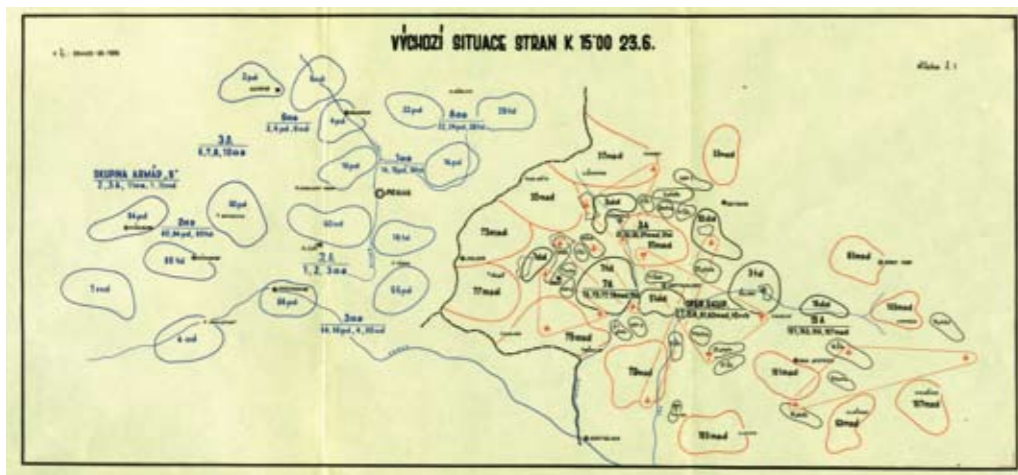
240mm kanón z výzbroje Sovětské armády

Rakety sovětských vojsk strategického určení na vojenské přehlídce v Moskvě v říjnu 1957

Podklady pro instrukčně-metodické zamětnání příslušníků MNO v listopadu 1958

Seskok 22. výsadkové brigády

Příprava velitelů a štábů na vedení boje ve změněných podmínkách probíhala nejdříve na velitelských a odborných shromážděních vedoucích funkcionářů Ministerstva národní obrany a Generálního štábu ČSLA. Nové otázky operačního umění byly dále rozpracovávány na velitelských shromážděních velitelů operačních svazků a taktických svazků. Následně probíhala velitelstvo-štábní cvičení na mapách, jichž se nejprve zúčastňovali příslušníci ministerstva, Generálního štábu a vojenských akademií, později i velitelství vojenských okruhů. Poté byla prováděna velitelstvo-štábní cvičení v terénu s pojitky.

Na přípravě příslušníků ČSLA k vedení boje za oboustranného použití zbraní hromadného ničení se podíleli také představitelé Spojeného velení, kteří pro hlavní funkcionáře (do velitele svazků včetně) provedli základní operačně-taktické přednášky o vedení útočné i obranné operace v nových podmínkách. Pro příslušníky ministerstva a Generálního štábu byla uspořádána rovněž několikadenní velitelstvo-štábní cvičení a štábní nácviky, u vojenských okruhů, vojenských akademií a vybraných velitelství druhů vojsk proběhly vojensko-vědecké konference.

Vyvrcholením operačně-taktické přípravy byla cvičení, která se dělila na velitelstvo-štábní (prováděná buď v místech stálé dislokace na mapách nebo v terénu se spojovacími pojitky) a na cvičení s vojsky. Pro dosažení vyšší efektivity byly v některých případech oba druhy kombinovány. Všechna cvičení se konala za předpokladu intenzivní činnosti nepřátelského letectva a použití atomových zbraní. Nejčastěji probíhala národní cvičení, bez účasti zahraničních jednotek či pozorovatelů. Po vytvoření Varšavské smlouvy se příslušníci ČSLA začali zúčastňovat také spojeneckých cvičení, pořádaných jednotlivými armádami členských zemí. Od počátku šedesátých let začala být organizována mnohostranná společná cvičení se štáby či vojsky několika členských armád, nacházejících se v určité části

Výcvik protiletadlových dělostřelců probíhal za všech podmínek

„Nepřátelský tank musí být zničen!“

evropského válčiště a majících plnit společné úkoly. Vedoucí funkcionáři ČSLA se jako pozorovatelé zúčastnili rovněž celé řady různých taktických a operačních cvičení spojeneckých armád, především Sovětské armády, na nich získávali poznatky pro další zkvalitňování bojové přípravy vojsk a štábů.

Z cvičení konaných pouze v rámci ČSLA, na nichž však byly procvičovány úkoly související se zámyslem jejího použití v rámci Spojených ozbrojených sil, patřilo k největším sborové cvičení ve dnech 10.–12. února 1956, které probíhalo v mimořádně obtížných povětrnostních podmínkách až při -30°C v členitém a zasněženém terénu. Jeho námětem bylo odrazení útoku protivníka a přechod do protiútoků s rychlým dosažením operační hloubky a vytvoření podmínek pro rozvíjení úspěchu čerstvě nasazenými zálohami. Důležité bylo rovněž součinnostní cvičení jednotek ČSLA a Pohraniční stráže v září 1956 věnované vytvoření krytu státních hranic.

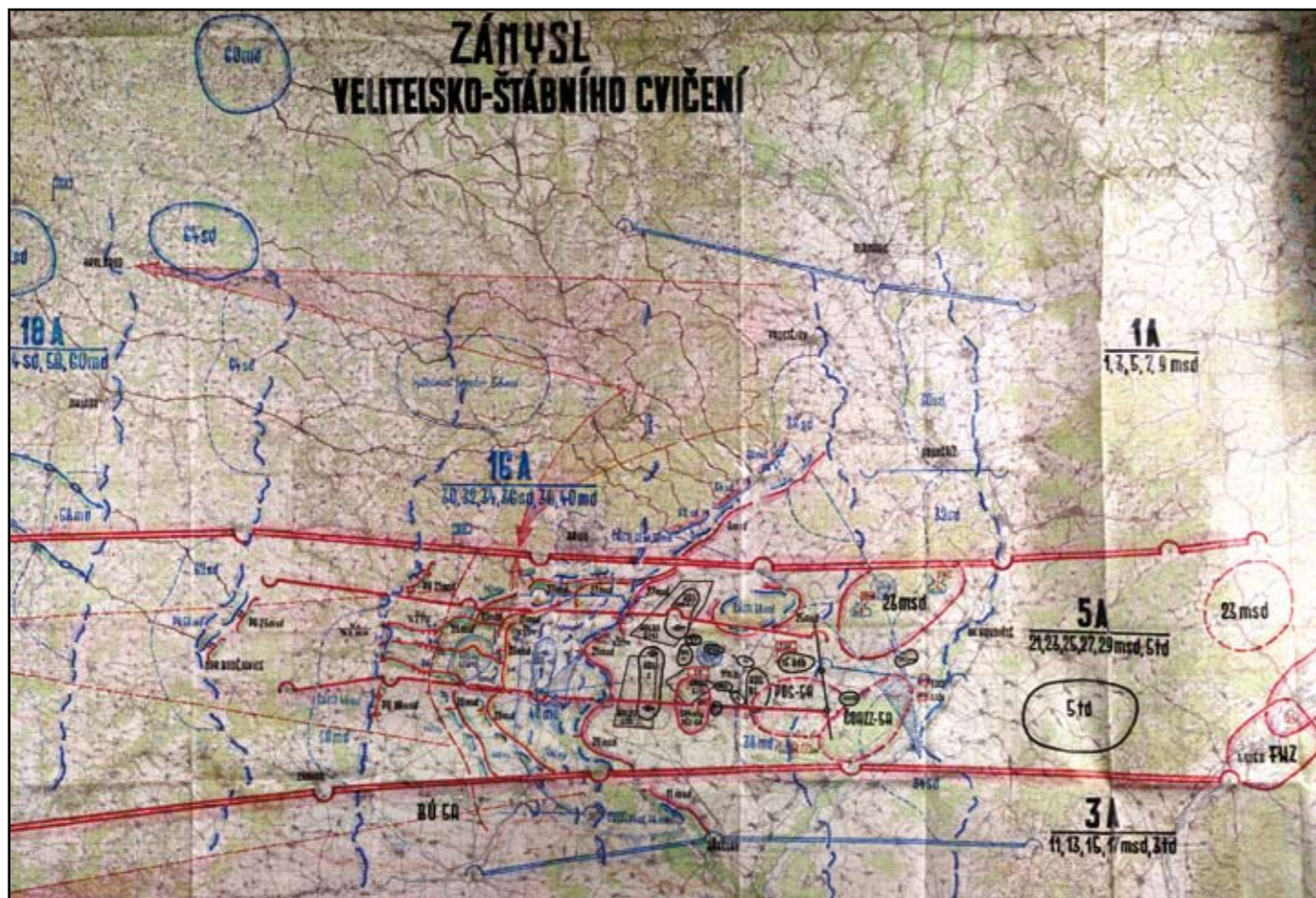
Po zrušení sborového stupně v roce 1956 bylo třeba vytvořit nové uspořádání vševojskové armády odpovídající co nejvýhodnějšímu použití na středoevropském válčišti a přepracovat dosavadní zásady přípravy a vedení útočné i obranné operace s přihlédnutím ke změně organizaci a novým bojovým prostředkům. Pro získání zkušeností v nových podmínkách vedení boje sloužilo dvoustranné velitelstvo-štábní cvičení uskutečněné za řízení ministra národní obrany B. Lomského v době od 14. do 21. července 1957, v jehož průběhu byla procvičována útočná operace a průlom spěšně zaujaté obrany protivníka v operační hloubce. Útočící armádu představovalo velitelství 2. vojenského okruhu společně se štáby všech svazků okruhu, bránícího se protivníka cvičilo velitelství 4. střeleckého sboru (bez podřízených svazků). S cílem získat a ověřit zkušenosti z odrazení útoku vzdušného nepřítele a z podpory pozemních jednotek byly obě strany posíleny o štáb letecké armády. Během cvičení se kladl velký důraz na použití jaderných zbraní k dosažení cílů operace a organizování ochrany před jejich účinky. Zároveň se procvičovala součinnost s ostatními armádami a zálohou fronty.

Na přelomu září a října roku 1957 proběhlo cvičení dvou vševojskových svazků ČSLA s cílem zdokonalit hlavní druhy bojové činnosti vedené nepřetržitě ve dne i v noci. V jeho rámci byl proveden přesun bojové techniky na vzdálenost několika stovek kilometrů.

V červenci 1958 bylo Politickým byrem ÚV KSČ schváleno provedení ukázkového sborového taktického cvičení s vojsky u 1. vojenského okruhu, jehož se měli jako pozorovatelé zúčastnit všichni členové a kandidáti politbyra společně se zástupci státních a stranických orgánů ostatních členských států Varšavské smlouvy. Vojska 2. střeleckého sboru měla v době od 20. do 27. září pod velením zástupce velitele okruhu genmjr. L. Kolovratníka procvičit průlom předem připravené obrany protivníka za použití jaderných zbraní, rozvinutí útoku s násilným překonáním vodního toku z chodu a prolomení spěšně zaujaté obrany v hloubce. Nepřítele měla značkovat 1. mechanizovaná divize 3. střeleckého sboru. Celkově se předpokládala účast 40 000 vojáků, 360 tanků a samohybných děl, 330 dělostřeleckých prostředků a 280 letounů. Cvičení mělo být zahájeno ve Vojenském výcvikovém prostoru Hradiště a sborové zálohy protivníka by byly odraženy u Podbořan. Druhý sled útočícího sboru se předpokládalo zasadit u Žatce a k přechodu vodního toku byla vybrána řeka Labe mezi Mělníkem a Litoměřicemi. Další postup vojsk

„Hory jsou překážkou jen pro nepřítele.“

Zámysl velitelsko-štábního cvičení 5. armády z roku 1958

měl směřovat do Vojenského výcvikového prostoru Mimoň, kde by cvičení zakončila ukázka nové bojové techniky na letišti Hradčany.

Vzhledem k připravované reorganizaci mírového složení ČSLA bylo v srpnu 1958 přijato rozhodnutí sborové cvičení změnit na divizní taktické cvičení 15. střelecké divize a jeho provedení posunout na 16. září až 3. říjen. Důvodem provedení cvičení, které mělo podle původních předpokladů dokumentovat připravenost vojsk před funkcionáři Spojeného velení, byla skutečnost, že ČSLA do té doby neměla praktické zkušenosti ani představu o bojeschopnosti zmobilizované střelecké divize, neboť cvičení podobného charakteru se doposud neuskutečnilo. Cvičnou mobilizací byla 15. střelecká divize doplněna povoláním více než 5 000 záložníků a následně se přesunula z prostoru soustředění ve Vojenském výcvikovém prostoru Boletice do výcvikového prostoru Hradiště, kde zahájila útok ve směru na Litoměřice. Na letišti Hradčany se odehrály ukázky pro omezený okruh domácích stranických představitelů a zahraničních vojenských hostů.

Příkladem spojeneckého cvičení, jehož se zúčastnili příslušníci ČSLA, může být frontové velitelsko-štábní cvičení sovětských vojsk v terénu s pojitky, které proběhlo od 11. do 18. července 1955 na území NDR a severozápadních Čech. Šlo o první větší spojenecké cvičení po vytvoření Varšavské smlouvy, jehož tématem byla příprava a vedení armádní útočné operace na předem připravenou obranu protivníka s cílem jeho obklíčení a zničení za použití jaderných zbraní, rozdrčení záloh a přechod do pronásledování. Cvičení řídil maršál Sovětského svazu A. A. Grečko a podíleli se na něm velitelé a štáby jednoho frontu, čtyř vševojskových a čtyř tankových armád, letecké armády a dvou výsadkových divizí. Na cvičení se zúčastnilo téměř 6 000 osob, z toho více než tisíc důstojníků. Za čs. stranu do něj byli zapojeni velitelé a štáby 1. i 2. vojenského okruhu a vojenského letectva v úloze dvou štábů armád a smíšeného leteckého sboru. Pro řízení operací na samostatném operačním směru Praha – Karlovy Vary – Norimberk byla vyčleněna operační skupina v čele se zástupcem velitele Západního frontu genplk. B. Lomským.

Cvičení vycházelo z místa a úkolů ČSLA jako součásti prvního strategického sledu Spojených ozbrojených sil. Na levém křídle frontu se v prvním sledu

Předepsané počty tanků a samohybných děl v letech 1955 a 1958

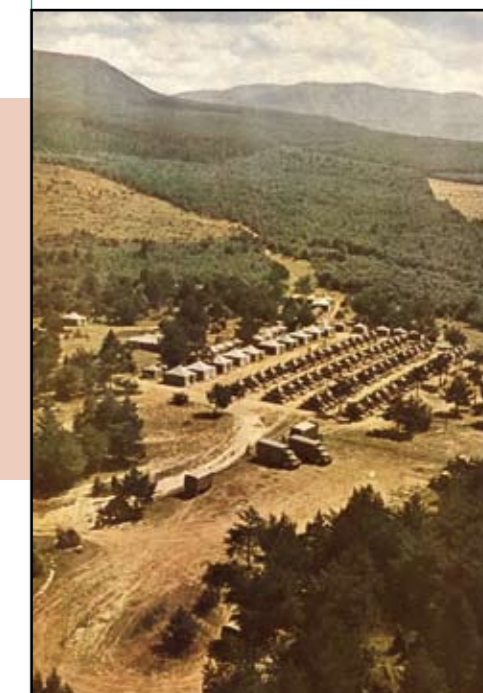
divize	1. 11. 1955			1. 10. 1958	
	T-34/85	SD-100	SD-76	T-34/85	SD-100
střelecká (motostřelecká)	35	14	18	127	40
tanková	209	48	0	183	40
mechanizovaná	192	48	0	-	-

nacházela v prostoru Podbořany armáda vytvářená 1. vojenským okruhem, posílená smíšeným leteckým sborem. Po prolomení obrany protivníka, zlikvidování protiztečí, nasazení armádní rychlé skupiny a odražení protiúderu byl jako druhý sled frontu zasazen z prostoru Chlumec nad Cidlinou operační svaz vytvářený 2. vojenským okruhem. V hloubce obrany protivníka se procvičovalo násilné překročení vodního toku. I přes dílčí nedostatky v oblasti využívání spojovací techniky a ochrany před účinky zbraní hromadného ničení byla účast čs. velitelů a štábů na cvičení hodnocena kladně.

K prověření některých otázek počátečního období války sloužilo frontové operační dvoustupňové velitelsko-štábní cvičení v terénu s pojitky konané v poslední dekádě srpna roku 1958 v západních oblastech Sovětského svazu za účasti velitelů a štábů Sovětské armády a ČSLA. Štáb 1. vojenského okruhu v úloze velitelství vševojskové armády organizoval a vedl obrannou operaci na druhém pásmu obrany frontu. Přítomna byla rovněž operační skupina Velitelství letectva a PVOS plnící úlohu štábu smíšeného leteckého sboru. Během cvičení se mimo jiné v rámci operačního maskování prováděl široký protiatomový manévra a rychlé přesuny vojsk k zaujetí obrany.

Na počátku července 1959 se konalo první součinnosti operační cvičení vojsk protivzdušné obrany státu Sovětské armády, Polské lidové armády a ČSLA. Probíhalo na území Polska, Československa a SSSR a bylo zaměřeno na zkvalitnění vzájemné součinnosti při zjišťování leteckých cílů a jejich likvidaci.

Velitelsko-štábní cvičení za účasti vedoucích představitelů velení Spojených ozbrojených sil členských států Varšavské smlouvy se odehrávala i na území Československa. Ve dnech 31. března až 7. dubna 1959 proběhlo dvoustranné cvičení za řízení hlavního velitele Spojených ozbrojených sil maršála I. S. Koněva na téma odrazení překvapivého útoku protivníka v počátečním období války a zničení sil, které se vklínily do obrany. Cvičení se zúčastnili funkcionáři Ministerstva národní obrany a Generálního štábu společně se štáby 1. a 4. armády, 2. vojenského okruhu a vybranými funkcionáři Vojenské akademie Antonína Zápotockého Brno, kteří imitovali protivníka. I přes celkově pozitivní hodnocení cvičení vytkl maršál Koněv cvičícím štábům jejich orientaci na obranu, což neodpovídalo hlavnímu úkolu uloženému směrnicí velení Spojených ozbrojených sil, tj. po rozbití protivníka v pohraničním střetnutí přejít k rozhodné útočné činnosti. Taktéž zaujetí krytu státní hranice na směru hlavního úderu protivníka silami pouze jedné armády (1.) považoval za nedostatečné, protože síly a prostředky další již v míru existující armády (4.) zůstaly nevyužity.

Letní tábor ve vojenském výcvikovém prostoru

Zahájení nočního cvičení

Samohybné dělo SD-100

Průzkumníci

Boj o osadu

Násilné překonání vodního toku

V duchu socialistického vlastenectví

Život u útvarů a jednotek ČSLA, podmínky vojenské služby, vojenské tradice

„Člen politického byra ÚV KSČ a náměstek předsedy vlády Václav Kopecký navštívil v doprovodu generálmajora J. Kučery útvar, který nese jméno národního hrdiny Julia Fučíka.“

Zápis branců

„Slavnostní okamžik v životě každé vojenské jednotky – propůjčení bojové zástavy prezidentem republiky. V květnových dnech roku 1959 ji převzal z rukou velitele svazku i vojenský útvar v T. Převzetí zástavy zavazuje vykonat vše, co je v lidských silách, pro zabezpečení nejvyšší bojovosti, pro spolehlivou obranu naší socialistické vlasti.“

Československá lidová armáda představovala v polovině padesátých let ozbrojený mocenský nástroj státu diktatury proletariátu. Zásadní změny, které v ní proběhly v předchozím období, ji zcela postavily do služeb KSČ a vedly také k nové podobě jejího vnitřního života, který byl upraven podle vzoru Sovětské armády. Vojenská základní služba se stala důležitou formou ideologického působení na většinu mladé mužské populace a součástí tzv. komunistické výchovy. Voják se měl v průběhu dvou let naučit nejen dokonale ovládat svou zbraň, ale také upevnit svůj vztah k režimu a stát se jeho aktivním spoluvůdcem a propagátorem. Jednou ze základních cest k naplnění tohoto cíle se, vedle politické výchovy, stalo uplatňování tzv. principu jednoty armády a lidu neboli zapojení vojáků do veřejného a politického života celé společnosti, za jejíž nedílnou součást byla armáda považována.

Tento požadavek byl podmíněn jak hodnocením výsledků dosažených při budování socialismu a výstavbě armády, k němuž dospělo vedení KSČ, ale také stavem, který se vytvořil v důsledku maximální preference vojenské výstavby v první polovině padesátých let. Armáda se pod vedením ministra A. Čepičky změnila v jakýsi „stát ve státě“, žila svým vlastním životem a od společnosti vyžadovala jen potřebné finanční prostředky. Téměř vše bylo přísně utajováno, v důsledku stálých reorganizací a redislukací došlo k rozbití dlouholetých vazeb mezi posádkovými městy a jejich „tradičními“ vojenskými útvary, armáda získala na úkor civilního sektoru řadu objektů, které dříve sloužily veřejnosti, vystupování a jednání některých zejména vyšších velitelů neslo znaky kultu osobnosti. Projevovala se i jistá izolovanost vojáků z povolání a jejich rodinných příslušníků. To vše přispívalo k narušení vztahu mezi ČSLA a veřejností, která ze stále větší části zaujímal k armádě, vojenskému povolání i službě negativistické postoje – ty se promítaly také do pocitů branců nastupujících základní vojenskou službu.

Nové velení armády v čele s genplk. B. Lomským chtělo situaci změnit, ale jeho manévrovací prostor byl značně zúžený nutností plnit úkoly tzv. vojenské politiky KSČ preferující ideologická a politická hlediska před odbornými. Na celoarmádním aktivu komunistů v červenci 1956 požadoval I. tajemník ÚV KSČ A. Novotný upevnování „socialistických vztahů v armádě a vztahů mezi armádou a lidem“ a zdůraznil, že „základní principy vnitřního života armády musí odpovídat obecným principům života socialistické společnosti“. Uskutečňování těchto cílů však naráželo na zásadní problém – obecné principy života socialistické společnosti i socialistické vztahy v armádě neměly přesnou definici a dobově byly chápány jako následování sovětského modelu, navíc procházely častými změnami podle momentálních potřeb. Proto se systém vnitřního života armády prakticky neměnil, byly odstraňovány jen nejkřiklavější případy donucování a formalismu, popřípadě se kopírovaly změny provedené v Sovětské armádě. Přesto další celoarmádní aktiv v říjnu 1958 konstatoval, že „byly nejen odstraněny chyby minulosti, ale byl učiněn krok dopředu v prosazování socialistického charakteru armády“. Praxe, kdy hlášení pro nadřízené složky upravovala skutečnosti podle předem daných požadavků, zůstala zachována a velká část úkolů byla i nadále plněna jen na papíře.

Esli mi ho neodvedete, tož ...

... byli by má chytli,
do Hradišča odvědi
za regrúta, za regrúta, za regrúta!

Milosrdnou milou, která osedlá konička, přijede až do Brna a zachráni chlapce před vojnou, takovou najdeme už jen v písničce.
Dnešní slovácké děvčice jsou jináži. Řeknou: – Tys nebyl voják? Tož to u má nejsi žádný chlap! – A je po lásce.

Však s tím také mají na okresní vojenské správě v Uherském Hradišti nemálo starost. Loni na příklad povolávali dva ročníky. Starší ročník celý, mladší jen ze sedmdesáti procent. Těch zbývajících třicet zůstane až na příští rok.

Ale měli jste vidět. Na OVS se netrhly dveře a každou chvíli zvonil telefon: – Esli mi toho chlapca neodvedete, tož z toho bude mít istú smrt.

Nebo: – Chodija za mnú na národní výbor a povídaju: „Prý předsedo, co je ten náš prostřední lazár. Že ho nevzali? Šak je to ostuda, jediný z celej vesnice. A tak si napište že sme sa uználi, aby Martin Smaženka z čísla 46 byl odvedený!“

Co s tím? Chlapce je zdravý a chce jít k výsádkám, ale kvoty pro výsádkové vojsko nelze překročit. Navíc i u ostatních zbrani už je plno. Nakonec přece jen musí ještě rok počkat.

Být vojákem, to si každý chlapec na Slovácku považuje za čest. Když ho neodvedou, je nešťastný. Branci chodí k odvodům v krojích a s hudbou, stařenky jim připnou na prsa kytice a potom – holaj duša, já su voják. Vyhnout se základní službě, to je z provinění, kterých se může dopustit mladý člověk, snad to největší.

A tak mají na okresní vojenské správě v Uherském Hradišti starostí nad hlavu. Ale nejen s doplňováním stavů armády.

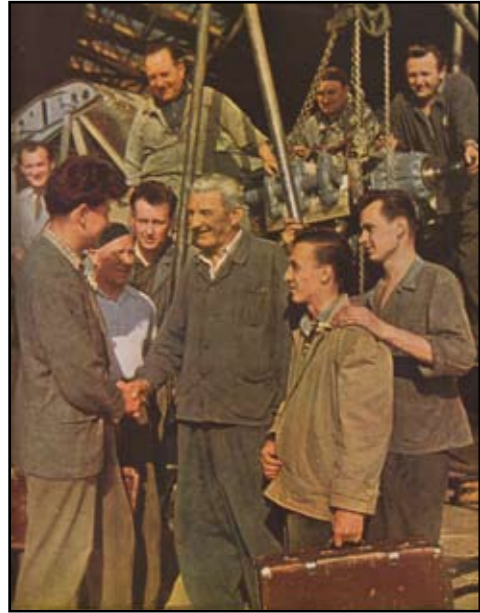
Vnitřní život útvarů a jednotek určovaly vojenské řády a předpisy, které stanovily denní řád, v němž byl vyčleněn čas na výcvik, odbornou a politickou přípravu i osobní potřeby vojáka (hygiena, strava, osobní volno, vycházka apod.). Snahou velitelů, politických orgánů i stranických a mládežnických organizací bylo získávat vojáky pro aktivní přístup k plnění jejich vojenských povinností a vést je tomu, aby čas osobního volna věnovali co nejvíce činnosti směřující k prohlubování politických a odborných znalostí, rozvíjení kulturních a uměleckých zájmů včetně reprezentace útvaru a armády, vzájemné pomoci a zapojení do politického a veřejného života v místě posádky. V neposlední řadě šlo také o to, aby vojáci svépomocí zlepšovali prostředí kasáren a cvičišť. Typická byla nárazovost – většina akcí se organizovala na počest výročí nebo vnitropolitických událostí (k XI. sjezdu KSČ příslušníci ČSLA uzavřeli 25 000 závazků, odpracovali 750 000 brigádnických hodin a ušetřili 4 miliony Kčs) a probíhala formou závazkového hnutí jednotlivců a kolektivů. Výsledky byly vyhodnocovány a nejlepší kolektivy i jednotlivci odměňováni, velmi často tolik žádaným volnem k opuštění posádky (tzv. opuštěákem); právě to představovalo mnohdy hlavní motiv „dobrovolné“ účasti v závazkovém či jiném hnutí.

Prvořadá pozornost byla i nadále věnována politické výchově vojáků, která probíhala jak v rámci služebních zaměstnání formou politického školení mužstva (PŠM), tak v době organizovaného osobního volna formou přednášek, besed se zakládajícími členy KSČ, dělníky a umělci či zájezdů a exkurzí do průmyslových závodů a JZD, obvykle spojených se závazky brigádnické pomoci vojáků. Hlavní důraz se kladl na výchovu k „socialistickému vlastenectví a proletářskému internacionalismu“, které byly pokládány za základní předpoklad uvědomělého přístupu k plnění úkolů, upevnování tzv. morálně politického stavu vojsk, jejich disciplinovanosti a bojové připravenosti. Politická a ideologická práce v armádě měla být co „nejtěsněji spjata s úkoly další socialistické výstavby se záměrem zesílit výchovu mas k socialistickému uvědomění“, která „musí být cílevědomě řízena komunistickou stranou“. Od XI. sjezdu KSČ se toto snažení změnilo v požadavek „zesílit a prohloubit boj o socialistického člověka“, který nabyt v armádních podmínkách podobu úsilí o co nejtěsnější spojení aktivity vojáků s plněním úkolů bojové a politické přípravy.

Snaha oprostít tzv. socialistické soutěžení v armádě od prvku nedobrovolnosti a formalismu vedla v roce 1957 k vydání Směrnic ministra národní obrany a náčelníka hlavní politické správy k rozvíjení socialistického soutěžení v Československé lidové armádě a Směrnice pro rozvoj hnutí vzorných vojáků. Hlavním posláním a cílem socialistického soutěžení mělo být „pomáhat slabším a průměrným vojákům dosáhnout úrovně dobrých a výtečných a na tomto základě bojovat za všeobecné zvýšení úrovně vojáků, jednotek a útvarů ve všech oblastech bojové přípravy a pohotovosti vojsk“. Hlavními organizátory soutěžení zůstali velitelé s politickými orgány a stranickými, mládežnickými a odborovými organizacemi.

Preferování zásady dobrovolnosti na úkor rozkazů a nařízení vedlo po roce 1957 k velkému rozvoji aktivity a iniciativy vojáků a přineslo také některé nové

formy soutěžení, které měly význam pro úroveň bojové přípravy a pohotovosti. V roce 1958 získalo odznak Vzorného vojáka 4000 příslušníků armády, v následujícím roce se jejich počet zvýšil na více než 18 500 a o rok později dosáhl téměř 26 500. Vzestup zaznamenalo rovněž hnutí za získání druhé odbornosti a zastupitelnosti: z 2 200 vojáků v roce 1958 na více než 12 000 o dva roky později. Třídnost si zvýšilo v roce 1958 jen zhruba 800 vojáků, v následujícím roce již přes 7 600, ale v roce 1960 došlo ke snížení na 5 300 vojáků.

Od roku 1958 se začalo rozvíjet hnutí vojenských řidičů za úsporu pohonných hmot (v roce 1960 v něm byla zapojena již polovina z nich) a proti automobilovým nehodám, jejichž počet poklesl mezi roky 1959 a 1960 o celou třetinu. Mezi řidiči a následně i mezi dalšími vojenskými odbornostmi vzniklo na konci padesátých let také hnutí přebírání vozidel, spojovacího, ženijního i dalšího materiálu do socialistické péče, které přineslo zlepšení vztahu k vojenské technice a péči o ni.

Hnutí vzorných jednotlivců, obsluh a kolektivů bylo v roce 1958 rozšířeno o soutěž k získání titulu Vzorný útvar, kterou inicioval spojovací útvar z východních Čech. Šlo o první celoarmádní výzvu, novou formu, jež se později stala velmi rozšířenou. O rok později byla podle vzoru brigád socialistické práce rozvinuta v armádě soutěž Hnutí za vzorné jednotky, v níž došlo k propojování individuálních a kolektivních závazků – v říjnu 1959 v ní bylo zapojeno přes 4000 družstev a na 2 700 čet, z nichž se podařilo získat titul 1 140 družstvům a 733 četám.

K 15. výročí osvobození Československa v roce 1960 přijali příslušníci 22. výsadkové brigády tzv. Prešovskou výzvu, která se stala základem poměrně masového

Slavnostní rozloučení s povolanci nastupujícími základní vojenskou službu na jejich pracovišti

„Včera to s námi vypadalo ještě takhle ...

... nebo takhle“

První rozhovor s velitelem v přijímači

„Stříhali dohola mladého vojáčka...“

hnutí mládežnických organizací směřujícího k zlepšení prostředí v kasárnách a života vojáků. Měla nečekaný ohlas, protože stav řady vojenských objektů a zejména ubytovacích prostorů nebyl nejlepší a vojáci dobrovolně ve svém osobním volnu upravovali místa, v nichž trávili většinu času. V květnu 1960, kdy hnutí vrcholilo, odpracovali za jediný týden přes 606 000 brigádnických hodin. U řady jednotek a útvarů byly podobným způsobem vybudovány autoparky, přístřešky pro techniku i další stavby. Zejména u technických druhů vojsk se rozvíjelo vynálezecké a zlepšovateľské hnutí, které nezdřídka využívalo talentu a schopností vojáků k odstranění dlouho neřešených problémů a nedostatků.

Přes pozitivní výsledky se socialistické soutěžení v ČSLA ani na konci padesátých let nezbavilo kampaňovitosti a formalismu. Velitelé a političtí pracovníci mu často věnovali větší pozornost jen při vyhlašování závazků a pak až při vyhodnocování jejich plnění. Například v případě hnutí Vzorných vojáků byli narychlo vybíráni ti, o nichž se vědělo, že se umí v krátké době naučit všemu, co je při přezkoušení potřeba – slíbený počet odznaků tak sice byl získán, ale současně se hnutí stávalo výsadou nepočtených skupin vojáků v základní službě, kteří si získané výhody dobře střežili.

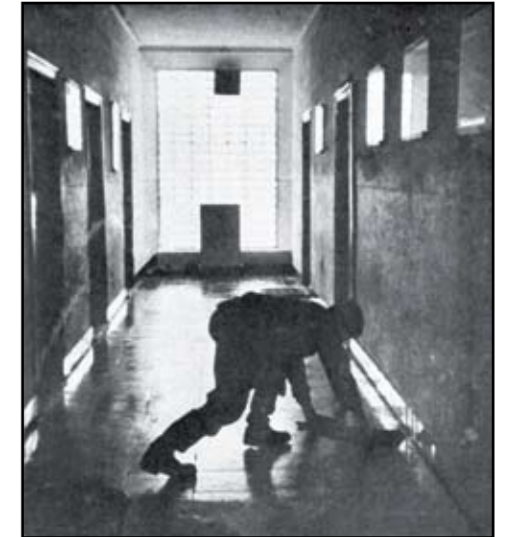
V srpnu 1957 přijal sekretariát ÚV KSČ usnesení Zásady pro další upevňování vztahu ozbrojených sil se stranickými orgány, masovými organizacemi a pracujícími, jež vymezily formy a metody politické, hospodářské, kulturní i další spolupráce velitelských a politických orgánů s územními stranickými a státními orgány, společenskými organizacemi, patronátní činnosti se závody, JZD a školami. Jedním z cílů bylo také zajistit hlubší a soustavnější informovanost veřejnosti o životě armády a naopak. Spolu s již dříve přijatými opatřeními týkajícími se vystupování vojáků na veřejnosti mělo upevňování vztahu armády a veřejnosti vést k zlepšení obrazu ČSLA, vojenského povolání a vojenské služby mezi občany a zajistit stále „prohlubování jednoty armády a lidu“.

Realizace usnesení byla však, stejně jako úsilí o dosažení stejného cíle v předchozích letech, značně formální a soustředěvala se na zapojení co největšího počtu hlavně vojáků z povolání do práce v územních orgánech KSČ a ve společenských organizacích. Proto došlo ke zrušení odboček SČSP v armádě a Výborů žen vojáků z povolání a všem důstojníkům, poddůstojníkům z povolání i občanským zaměstnancům bylo doporučeno zapojit se do práce společenských organizací v civilním prostředí. Preferovala se zejména spolupráce se Svazem pro spolupráci s armádou (Svazarm), který připravoval brance pro některé vojenské odbornosti. Již v březnu 1956 vydal ministr národní obrany rozkaz č. 010, jenž vyzýval důstojníky ke vstupu do Svazarmu a aktivní práci v něm, především při přípravě branců a školení instruktorů. V letech 1956–1958 byla branné organizaci předána část přebytečných letišť, skladů, střelnic a cvičišť a vyřazovaný vojenský materiál: 381 motorových letounů, 12 větroňů, přes 400 osobních a více než 1 300 nákladních automobilů, na 500 motocyklů, přes 6 000 pušek, téměř 3 500 samopalů, 38 600 malorážek apod.

Za jeden z hlavních důkazů úzkého spojení armády se životem společnosti byla považována aktivní účast vojáků ve volbách, k nimž vždy jednotlivci i kolektivy

Večerní kontrola mužstva

Tolik oblíbený úklid neboli rajóny

Politické školení mužstva

„Zimavé ticho.
Jeden lidský dech.
Jakoby dýchání
všech spáčů ve světnici
tmou, zimu nesl
jen ten jeden bdící –
v obláčku páry
na ústech“,
tak hlídal dozorcí roty
klidný spánek vojáků

„Rotný Klikorka kontroluje uložení a čistotu zbraní.“

Boty vojáka se musí jen blýskat

Kontrola směny před nástupem do strážní služby

uzavírali závazky. V květnu 1957 se konaly volby do národních výborů všech stupňů, jichž se zúčastnilo přes 99,9 procenta příslušníků armády a 99,8 procenta z nich podpořilo jednotné kandidátky Národní fronty. Do národních výborů bylo zvoleno 1 365 vojáků z povolání, o 451 více než v předchozím volebním období. Masovou účast a jednotné hlasování podobné jako v civilním sektoru velení armády a politické orgány hodnotily jako potvrzení správné politické práce s vojáky a doklad jejich podpory politice KSČ. Z hlášení však lze vyčíst také některé „rušivé“ momenty: mezi vojáky základní služby se šířily poplašné zprávy o možnosti prodloužení základní služby na tři roky či provedení měnové reformy, vyskytly se i hlasy o nedemokratičnosti komunistického režimu.

V polovině června 1960 proběhly volby do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů všech stupňů. Zúčastnilo se jich v civilním sektoru i v armádě opět přes 99 procent voličů, kteří v 99,9 procentech odevzdali hlasy pro kandidáty Národní fronty. Ve volebních komisích pracovalo přes osm tisíc vojáků z povolání, 1 040 z nich zvolili spolu s 566 občanskými pracovníky vojenské správy (poprvé byly obě kategorie rozlišeny) do zastupitelských sborů. Přípravu voleb v armádě opět provázelo zesílení závazkového hnutí a rozvoj tzv. masové politické práce, jejímž cílem bylo přesvědčit příslušníky armády o správnosti vedoucí úlohy a politické linie KSČ a spojenectví se Sovětským svazem. Novým jevem se staly besedy na téma Náš kraj včera, dnes a zítra, které měly upevnit vztah vojáků k posádkovému městu, Schůzky tří generací zaměřené na propagaci šťastného života v socialistickém Československu či večery otázek a odpovědí Pětkrát odpověz.

Zvýšení intenzity tzv. masové politické práce a závazkového hnutí před volbami, sjezdy a celostátními konferencemi KSČ, sjezdy ČSM či na počest osvobození Československa nebo jiných výročí dočasně vedlo k narušení výcviku u útva-

Před vycházkou

Pořádková služba aneb „lítačka“ v akci

rů a jednotek a bylo dokladem přežívající kampaňovitosti a ve většině případů i formalismu.

Ve druhé polovině padesátých let byla zvýšená pozornost věnována zlepšení výstrojní, proviantní, finanční i další situaci vojáků z povolání i v základní službě. Zaváděl se nový zimní stejnokroj vz. 55 z impregnované prošívané látky s vatovou vložkou, ušankou a zimními botami. Od roku 1958 začal být především pro výsadkáře a průzkumníky zaváděn zkušebně nový polní stejnokroj vz. 58/60 charakteristický svojí kamufláží z velkých barevných skvrn, jemuž se říkalo „mlok“ a který měl postupně nahradit dosluhující stejnokroj vz. 21. Byl však záhy nahrazen modifikovaným vzorem polního stejnokroje vz. 60 v šedo-zelené barvě s hustým tmavým čárkovaním (tzv. jehličí) a hodnostním označením na hrudi. Obě verze polního stejnokroje nově zaváděly polní měkkou čepici se štítkem a koženou obuv vz. 60 neboli tzv. kanady.

Velkých změn doznalo rovněž hodnostní označení, které upravoval Stejnokrojový předpis Int-4-1 schválený ministrem národní obrany arm.gen. Lomským 22. prosince 1958 s platností od 1. ledna následujícího roku. Ze stejnokrojů zmizely tuhé nárameníky sovětského vzoru a byly zavedeny měkké nárameníky ze stejnokrojové tkaniny. Bylo upraveno hodnostní označení velitelského sboru, k němuž v roce 1960 přibýly nově koncipované hodnosti a distinkce praporčíků – ty se označovaly kovovými stříbrnými hvězdami. Pro hodnosti důstojníků a generálů byly zavedeny větší zlatavé hvězdy. Poddůstojníci nadále používali hodnostní pásky (kalouny); v základní službě jednotné červené, v další službě žluté. Na náramenících generálů, vyšších důstojníků a praporčíků se objevilo zlatisté nebo stříbrné proplétané obvodové lemování (tzv. sutaška). Nižší důstojníci a rotmistři měli lemy nárameníků v červené a u letectva v modré barvě. Stejnou barvu měly i nové límcové výložky, na které se přeneslo označení druhů vojsk (zlaté) a služeb (stříbrné) a lemování čepic. Palcáty důstojníků byly ve zmenšené podobě a ve zkříženém provedení umístěny na nárameníky důstojníků a generálů. Nové bylo rovněž označení žáků a posluchačů vojenských škol. Příslušnost ke škole a ročníku označovaly na náramenících kalouny ve tvaru šipky v bílé, červené nebo žluté barvě. Barva služebních a vycházkových stejnokrojů zůstala stejná, khaki pro pozemní vojsko a modrošedá pro letectvo, na lodičkách vojáků základní služby se od roku 1959 začala používat smaltovaná hvězda jako na čepicích vojáků z povolání, pouze ve zmenšené podobě.

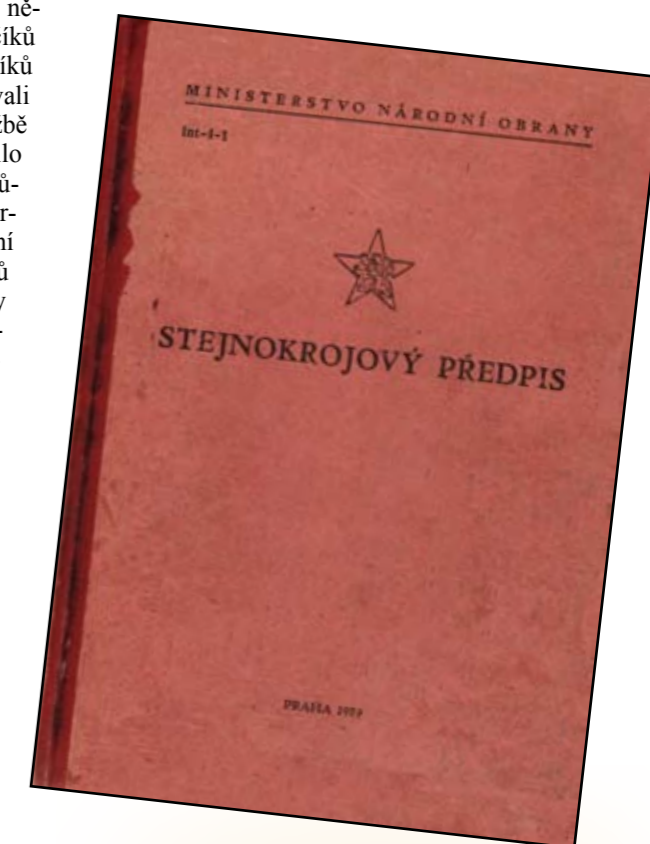
Podle předpisu Proviantní náležitosti v ČSLA bylo s platností od 1. ledna 1959 zavedeno peněžní stravní hospodaření s pěti stravními dávkami a deseti přídávky potravin. Změnily se rovněž zásady zabezpečení útvarů potravinami, kdy armáda přešla namísto zásobování z vojenských proviantních skladů na odběr potravin z podniků civilního sektoru a z proviantních skladů získávala pouze konzervované dávky potravin (KDP); zůstaly v nich uloženy také nedotknutelné dávky potravin (NDP). Provedené změny umožnily jednodušší sestavování jídelních lístků, větší variabilitu jídelničky, operativní zkvalitňování stravy podle fyzické zátěže kladené na vojáka v různých obdobích výcviku a celkově vedly k zlepšení úrovně stravování.

Podstatně se změnil systém finančního zabezpečení vojáků. Rozkazem ministra národní obrany č. 032/1956 byly s platností od 1. ledna 1957 zvýšeny funkční platy velitelů čet a rot. Toto jednorázové opatření reagovalo na výrazný pokles zájmu mladých důstojníků o další setrvání v armádě. Komplexnější řešení se začalo připravovat až na základě usnesení politického byra ÚV KSČ ze 4. října 1957. Jeho hlavním cílem bylo odstranit veškeré nedostatky v platovém systému z roku 1953 a sjednotit všechna provizoria a jednorázová opatření přijatá do té doby. Nový systém měl posílit finanční zainteresovanost vojáků z povolání na výsledcích bojové a politické přípravy a reagovat na platové úpravy, k nimž docházelo v civilním sektoru v nejvíce preferovaných odvětvích národního hospodářství, kde průměrný hrubý příjem na konci padesátých let se pohyboval okolo 1500 Kčs. V neposlední řadě šlo o zvýšení atraktivitu služby vojáka z povolání především pro mladé muže.

Zásady nového platového systému příslušníků ČSLA byly schváleny zákonem č. 76/1959 Sb. O některých služebních poměrech vojáků a konkretizovány v novelizovaném předpisu Fin-2-1 Peněžní náležitosti vojáků v činné službě s platností od 1. října 1960. U vojáků a poddůstojníků základní služby bylo upuštěno od vyplácení služného podle vykonávané funkce, ale stanovilo se na základě dosažené hodnosti. Výše služného vojáků základní služby zůstala beze změny – vojín

Výdej zbraní před výcvikem

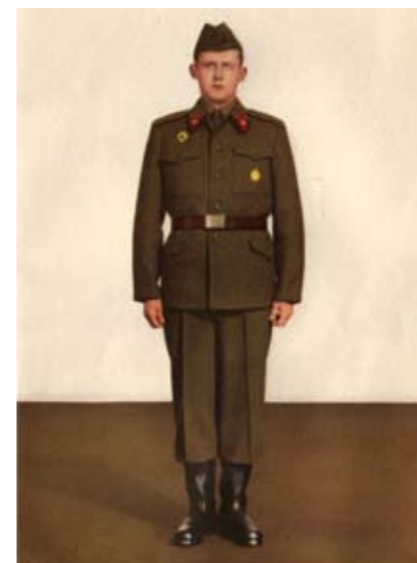
Obr. 1. Vojín pozemních vojsk v polním soukenném stejnokroji

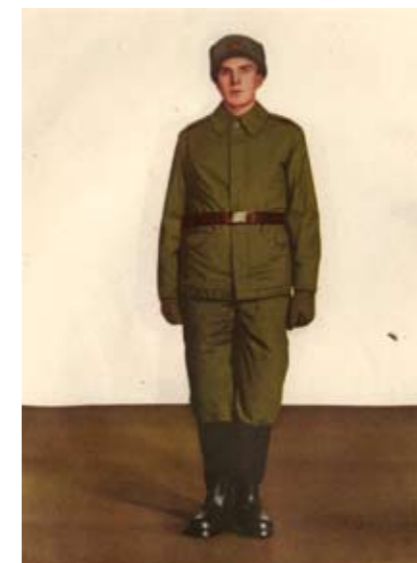
Obr. 2. Svobodník pozemních vojsk v bavlněném stejnokroji s koťlíkem na rozhalenku

Obr. 4. Desátník letectva ve cvičebním soukenném stejnokroji

Obr. 7. Vojín pozemních vojsk ve vycházkovém stejnokroji s vysokými botami

Obr. 6. Desátník v zimní oděvu 55

Obr. 8. Desátník letectva ve vycházkovém stejnokroji s polobotkami

Obr. 21. Poručík pozemních vojsk v soukenném polním stejnokroji

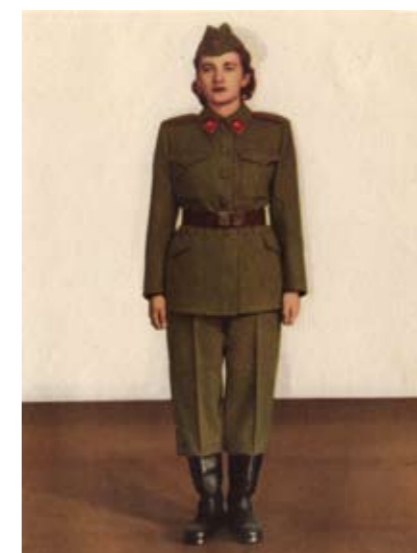
Obr. 28. Podplukovník pozemních vojsk ve stejnokroji z česané příže pro slavnostní příležitosti s vysokými botami

Obr. 31. Poručík pozemních vojsk v ulance, soukenném pláti a vysokých botách

Obr. 47. Nadporučice letectva ve cvičebním soukenném stejnokroji 21

Obr. 41. Vojínka pozemních vojsk ve cvičebním soukenném stejnokroji

Obr. 43. Svobodnice letectva ve vycházkovém stejnokroji pro letní období – halenka s náramenky

Obr. 36. Generálmajor pozemních vojsk v stejnokroji z česané příže pro slavnostní příležitosti s vysokými botami

nadále pobíral měsíčně 75 Kčs (u výsadkového vojska 85 Kčs), četař 100 resp. 115 Kčs. Služební příjem vojáků z povolání a v další službě sestával z nových hodnotních platů, které byly od hodnosti kapitána výše mírně sníženy a z nové tarifkace funkčních platů s vyšším rozpětím. To umožnilo zohlednit náročnost a odpovědnost jednotlivých funkcí a diferencovat služební příjem poddůstojníků, praporčíků a důstojníků na základě dosažených výsledků. Výši funkčního platu pro konkrétní osoby přiznával nadřízený velitel. Změnil se také způsob vyplácení přídatků za výsluhu let a způsob finančního zabezpečení žáků a posluchačů vojenských škol. Došlo rovněž ke zrušení tzv. doplňkových naturálních záležitostí nebo jejich finanční náhrady (kuřivo, mýdlo, příspěvek na stravu a byt apod.) pro vojáky a poddůstojníky v základní službě a poddůstojníky z povolání. Nový platový předpis vedl v prvních letech sice jen k mírnému nárůstu průměrného hrubého měsíčního služebního příjmu generálů a důstojníků (z 2 176 Kčs v březnu 1959 na 2 198 Kčs v roce 1961), umožnil však služební příjem výrazněji zvyšovat v dalších letech a zlepšit tak finanční situaci vojáků z povolání.

V roce 1956 došlo rovněž k úpravě podmínek sociálního zabezpečení příslušníků armády. Pro vojáky základní služby byl opětovně stanoven nárok na řádnou dovolenou pro mužstvo v délce 5–8 dní a pro poddůstojníky

7–10 dní. Od roku 1959 se výměra dovolené sjednotila na 10 dní v každém roce základní služby. Délka dovolené vojáků z povolání a v další činné službě činila 30 dnů v každém kalendářním roce s možností udělení dovolené bez nároku na peněžní náležitosti nebo krátké (zvláštní) dovolené v případě závažných důvodů.

Přes uvedené změny, zkvalitnění preventivní, léčebné a lázeňské péče i zdravotní rehabilitace zůstávala životní situace většiny vojáků z povolání složitá. Na vině bylo nejen časté přemísťování, které je odvádělo od rodin a zvyšovalo životní náklady v důsledku nutnosti dojíždět za svými nejbližšími někdy i stovky kilometrů, protože naděje na získání bytu v nové posádce byla minimální, ale také několikeré snižování předepsaných mírových počtů velitelského sboru vedoucí k nejistotě perspektivy další činné služby. Velení armády si situaci důstojníků propouštěných z organizačních, věkových a zdravotních důvodů uvědomovalo a snažilo se ji řešit jak pomocí při hledání nového zaměstnání, tak prostřednictvím tzv. odchodného, příspěvku za službu či dočasného platového vyrovnání, ale stovky propuštěných důstojníků se přesto dostávaly do složitých životních situací.

Podobně na tom byla i řada vojáků z povolání sloužících u útvarů a jednotek především v západním pohraničí. Dlouhodobě odloučení od rodin často

Obr. 53. Majorka pozemních vojsk v ulance, soukenném pláti a vysokých botách

Přejmenování a přečíslování svazků a útvarů ČSLA k 9. květnu 1955

Původní název	Posádka	Nový název
Pěchota		
1. střelecká divize Husitská	České Budějovice	15. střelecká divize Husitská
6. střelecká divize Prvního odboje	Brno	16. střelecká divize
7. střelecká divize	Opava	17. střelecká divize
9. střelecká divize Druhého odboje	Trnava	4. Ružomerská, Fatranská střelecká divize
10. střelecká divize Viliama Širokého	Košice	18. střelecká divize Viliama Širokého
11. střelecká divize	Plzeň	19. střelecká divize
12. střelecká divize	Karlovy Vary	20. střelecká divize
1. střelecký pluk Mistra Jana Husi	Český Krumlov	51. střelecký pluk Mistra Jana Husi
2. střelecký pluk Jiřího z Poděbrad	Mariánské Lázně	49. střelecký pluk Jiřího z Poděbrad
3. střelecký pluk Jana Žižky z Trocnova	Malacky	7. Fatranský střelecký pluk Jana Žižky z Trocnova
8. střelecký pluk Slezský	Místek	87. Místecký střelecký pluk
9. střelecký pluk Karla Havlíčka Borovského	Cheb	65. střelecký pluk Karla Havlíčka Borovského
10. střelecký pluk Jana Sladkého Koziny	Mikulov	50. střelecký pluk
11. střelecký pluk Františka Palackého	Stříbro	57. střelecký pluk Františka Palackého
12. střelecký pluk Jána Kollára	Levice	8. Ružomerský střelecký pluk Jána Kollára
14. střelecký pluk hrdiny Sovětského svazu partyzána kapitána Jána Nálepky	Trebišov	55. střelecký pluk hrdiny Sovětského svazu partyzána kapitána Jána Nálepky
18. střelecký pluk Ostrožanský	Vysočany	67. střelecký pluk
20. střelecký pluk Dukelský	Michalovce	63. střelecký pluk
22. střelecký pluk	Jeseník	89. střelecký pluk
23. střelecký pluk Pavla Országha Hviezdoslava	Janovice	10. střelecký pluk Pavla Országha Hviezdoslava
24. střelecký pluk	Znojmo	54. střelecký pluk
25. střelecký pluk národního hrdiny Jana Švermy	Klatovy	11. střelecký pluk národního hrdiny Jana Švermy
26. střelecký pluk Juraje Jánošíka	Vimperk	12. střelecký pluk Juraje Jánošíka
29. střelecký pluk	Jindřichův Hradec	53. střelecký pluk
31. střelecký pluk Československo-sovětského přátelství	Brno	60. střelecký pluk Československo-sovětského přátelství
32. střelecký pluk 25. února	Košice	64. střelecký pluk 25. února
34. střelecký pluk Petra Bezruče	Krnov	90. střelecký pluk Petra Bezruče
35. střelecký pluk Československých bojovníků ve Španělsku	Domažlice	68. střelecký pluk Československých bojovníků ve Španělsku
39. střelecký pluk	Bratislava	9. Žilinský střelecký pluk
48. střelecký pluk Domáčího odboje	Prachatice	62. střelecký pluk Domáčího odboje
74. střelecký pluk Bělocerkevský	Karlovy Vary-Dvory	74. střelecký pluk
3. průzkumný prapor	Hodonín	13. průzkumný prapor
4. průzkumný prapor	Pacov	9. Oderský průzkumný prapor
5. průzkumný prapor národního hrdiny Julia Fučíka	Podbořany	1. Bělocerkevský průzkumný prapor národního hrdiny Julia Fučíka
13. průzkumný prapor	Mladá	3. Povážský průzkumný prapor
Tankové a mechanizované vojsko		
3. tanková divize	Mladá	13. Kyjevská, Dukelská, Ostravská tanková divize
4. tanková divize	Tábor	9. Opavská, Pražská tanková divize
5. mechanizovaná divize Kyjevská, Antonína Zápotockého	Slaný	1. Kyjevská, Bělocerkevská, Dukelsko-Prešovská, Popradská mechanizovaná divize Klementa Gottwalda
13. mechanizovaná divize Prešovská	Kroměříž	3. Dukelsko-Prešovská, Popradská, Žilinská mechanizovaná divize Antonína Zápotockého
13. tankový pluk	Mladá	13. Kyjevský tankový pluk
14. tankový pluk	Tábor	14. Opavský tankový pluk
16. tankový pluk	Mladá	16. Ostravský tankový pluk
18. tankový pluk	Tábor	18. Dukelský tankový pluk
1. těžký tankosamohybný pluk	Strašice	1. těžký tankosamohybný pluk hrdiny Sovětského svazu kapitána Štěpána Vajdy
4. mechanizovaný pluk Prokopa Holého	Olomouc	52. mechanizovaný pluk Prokopa Holého
7. mechanizovaný pluk Tatranský	Hodonín	4. mechanizovaný pluk Prešovský
21. mechanizovaný pluk Ivana Sekaniny	Čáslav	59. mechanizovaný pluk Ivana Sekaniny
27. mechanizovaný pluk Liptovský	Uherské Hradiště	6. Liptovský mechanizovaný pluk
28. mechanizovaný pluk Tyrše a Fügnera	Slaný	2. Kyjevský, Bělocerkevský mechanizovaný pluk
30. mechanizovaný pluk Aloise Jiráska	Benešov	79. mechanizovaný pluk Aloise Jiráska
36. mechanizovaný pluk Kyjevský	Šumperk	61. mechanizovaný pluk
38. mechanizovaný pluk Sokolovský	Beroun	1. Sokolovský, Bělocerkevský mechanizovaný pluk
58. mechanizovaný pluk	Louny	3. Dukelský, Liptovský mechanizovaný pluk
77. mechanizovaný pluk	Valašské Meziříčí	5. Bardejovský mechanizovaný pluk
103. mechanizovaný pluk	Mladá	103. mechanizovaný pluk hrdiny Sovětského svazu podplukovníka Antonína Sochora
Dělostřelectvo		
dělostřelecká divize	Mladá Boleslav	5. Jaselská, Dukelsko-Prešovská, Popradská dělostřelecká divize
6. těžká dělostřelecká brigáda	Senica	6. Povážská těžká dělostřelecká brigáda
21. těžká dělostřelecká brigáda	Jičín	21. Prešovská těžká dělostřelecká brigáda

23. těžká dělostřelecká brigáda Jaselská	Mladá Boleslav	23. Jaselská těžká dělostřelecká brigáda
33. protitanková dělostřelecká brigáda	Lešany	33. Bělocerkevská, Jaselská, Prešovská, Popradská protitanková dělostřelecká brigáda
1. dělostřelecký pluk Jana Žižky z Trocnova	Rakovník	1. Kyjevský dělostřelecký pluk Jana Žižky z Trocnova
2. dělostřelecký pluk	Plzeň	37. dělostřelecký pluk
3. dělostřelecký pluk	Mariánské Lázně	38. dělostřelecký pluk
5. dělostřelecký pluk	České Budějovice	36. dělostřelecký pluk
7. dělostřelecký pluk	Opava	27. dělostřelecký pluk
9. dělostřelecký pluk	Topolčany	26. Martinský dělostřelecký pluk
10. dělostřelecký pluk	Klatovy	8. dělostřelecký pluk
11. dělostřelecký pluk	Košice	49. dělostřelecký pluk
12. dělostřelecký pluk	Holýšov	47. dělostřelecký pluk
13. dělostřelecký pluk	Sokolov	48. dělostřelecký pluk
14. dělostřelecký pluk	Přerov	29. dělostřelecký pluk
15. dělostřelecký pluk	České Budějovice	39. dělostřelecký pluk
17. dělostřelecký pluk	Frenštát	33. dělostřelecký pluk
18. dělostřelecký pluk	Bzenec	3. Liptovský dělostřelecký pluk
19. dělostřelecký pluk	Pezinok	46. dělostřelecký pluk
41. dělostřelecký pluk Liptovský	Brezno	41. dělostřelecký pluk
51. dělostřelecký pluk	Vysoké Mýto	28. dělostřelecký pluk
63. minometný pluk Fatranský	Kroměříž	63. minometný pluk
207. protitankový dělostřelecký pluk	Lešany	4. Jaselský protitankový dělostřelecký pluk
208. protitankový dělostřelecký pluk Dukelský	Lešany	2. Bělocerkevský protitankový dělostřelecký pluk
209. protitankový dělostřelecký pluk	Lešany	7. Fatranský protitankový dělostřelecký pluk
361. dělostřelecký pluk Fastovský	Mladá	361. dělostřelecký pluk
401. měřický dělostřelecký oddíl	Rychnov nad Kněžnou	5. měřický dělostřelecký oddíl
Protiletadlové dělostřelectvo		
4. protiletadlový oddíl		9. protiletadlový oddíl
9. protiletadlový oddíl	Příbram	4. Fatranský protiletadlový oddíl
185. protiletadlový oddíl Karpatský	Plzeň	185. Karpatský protiletadlový oddíl
188. protiletadlový pluk	Ostrava	188. Žaškovský protiletadlový pluk
258. protiletadlový pluk Jaselský	Brno	258. protiletadlový pluk
Ženíjní vojsko		
63. ženijní pluk Povážský	Terezín	1. Dukelský, Povážský ženijní pluk
1. ženijní prapor	České Budějovice	15. ženijní prapor
2. ženijní prapor	Střelské Hoštice	4. Karpatský ženijní prapor
3. ženijní prapor	Mladá	1. Oderský ženijní prapor
4. ženijní prapor	Písek	9. ženijní prapor
5. ženijní prapor Žaškovský	Terezín	3. Žaškovský ženijní prapor
6. ženijní prapor Karpatský	Břeclav	2. Ružomerský ženijní prapor
9. ženijní prapor, toho času 9. ženijní rota	Komárno	6. Povážský ženijní prapor, toho času 6. ženijní rota
Spojovací vojsko		
1. spojovací pluk hrdiny Sovětského svazu kapitána Otakara Jaroše	Praha	1. Ružomerský spojovací pluk hrdiny Sovětského svazu kapitána Otakara Jaroše
2. spojovací prapor	Sušice	4. Zvolenský spojovací prapor
3. spojovací prapor	Mladá	13. spojovací prapor
4. spojovací prapor	Tábor	9. spojovací prapor
5. spojovací prapor	Slaný	2. Dukelský spojovací prapor
9. spojovací prapor, toho času 9. spojovací rota	Trnava	5. Fatranský spojovací prapor, toho času 5. spojovací rota
13. spojovací prapor	Kroměříž	3. Karpatský spojovací prapor
Letectvo		
1. stíhací letecká divize	České Budějovice	1. Zvolenská, Ostravská stíhací letecká divize
2. stíhací letecká divize	Zvolen	2. Opavská stíhací letecká divize
34. bitevní letecká divize	Brno	34. Těšínská bitevní letecká divize
1. stíhací letecký pluk Zvolenský	České Budějovice	1. Zvolenský stíhací letecký pluk
2. stíhací letecký pluk	Bratislava	2. Opavský stíhací letecký pluk
28. bitevní letecký pluk	Brno	28. Těšínský bitevní letecký pluk
30. bitevní letecký pluk Ostravský	Piešťany	30. Ostravský bitevní letecký pluk
Výsadkové vojsko		
výsadková brigáda	Prešov	22. Banskobystrická výsadková brigáda
65. výsadkový prapor	Prešov	65. Karpatský výsadkový prapor
71. výsadkový prapor hrdiny Sovětského svazu podplukovníka Antonína Sochora	Prešov	71. výsadkový prapor národního hrdiny Jana Švermy
72. výsadkový prapor	Košice	72. Hronský výsadkový prapor
Železniční vojsko		
1. železniční pluk Bachmačský	Pardubice	1. železniční pluk
Školy		
Vojenské učiliště tělesné přípravy	Praha	Vojenské učiliště tělesné přípravy Miroslava Tyrše

„Příprava vojenského guláše“

Příslušnice letecké pozemní služby na zvolenském rynku při občanských starostech

v posádkách, kde jediným „kulturním“ zařízením byl místní hostinec, hledali útěchu a zapomenutí v alkoholu či navazování mimomanželských vztahů. Jejich zájem o službu klesal, což se projevovalo ve stavu kázně a počtu mimořádných událostí. Kázeňské přestupky a trestnost vojáků z povolání i v základní službě se staly vážným problémem, který se nejprve velení armády snažilo neúspěšně řešit pomocí formálních přístupů. V prosinci 1958 byla situace již tak vážná, že o ní jednalo politické byro ÚV KSČ, jež uložilo úkoly pro velitele, politické pracovníky a útvarové organizace, v nichž preferovalo metodu přesvědčování před prvky donucování. Za základní zdroj „revoluční kázně“ v armádě označilo „vysoké politické uvědomění všech vojáků“ a „upevňování socialistických vztahů mezi vojáky“. Požadovalo zlepšit režim života u vojsk a zdokonalit kázeňskou praxi.

Zákon č. 76 z prosince 1959 stanovil, že za kázeňské přestupky, tj. jednání, které není trestné podle trestního zákona nebo jiných předpisů, se udělují kázeňské tresty: důtka, pořádkový trest, trest odnětí svobody (vězení po službě, vězení a domácí vězení, nejdéle na 21 dnů), trest snížení hodnosti o jeden stupeň a u poddůstojníků také trest odnětí hodnosti. Výkon všech druhů trestů šlo podmíněně odložit až na tři měsíce, všichni potrestaní se mohli proti uloženému kázeňskému trestu odvolat. Pro vojáky z povolání vznikly vojenské soudružské soudy „k posílení socialistické morálky a k upevnění vojenské kázně“, které projednávaly „poklesky proti zásadám socialistického soužití a případy neodpovědného přístupu k plnění služebních povinností“. Mohly velitelům podávat návrhy na kázeňské potrestání či personální a jiná opatření.

Kontrola stavu kázně v armádě provedená v roce 1960 však ukázala, že se podařilo dosáhnout pozitivních výsledků pouze v uplatňování kázeňské praxe, ale počet trestných činů a mimořádných událostí se přes všechna přijatá opatření snížit nepodařilo.

Velký význam při výchově vojáků byl přikládán „pokrokovým, revolučním a bojovým tradicím českého a slovenského lidu, Komunistické strany Československa a Československé lidové armády“. Již v květnu 1955 došlo k přejmenování a přečíslování svazků a útvarů ČSLA, jejichž cílem bylo odstranit poslední historické a čestné názvy válečníků a zejména k čs. legiím i k čs. vojenským jednotkám na západní frontě v letech druhé světové války. Armáda se nadále hlásila pouze k tradicím husitské revoluce, národního obrození, španělských interbrigadistů, domácího odboje za nacistické okupace a především bojové cesty čs. vojenské jednotky v SSSR – proto se nejčastěji v historických názvech svazků a útvarů objevovala jména bojíst, jako Sokolovo, Kyjev, Dukla, Jaslo, Žaškov, Bílá Cerkev, Karpaty, Ružomberok, Poprad či Ostrava.

Zákon č. 76 z prosince 1959 upravil také text vojenské přísahy, v němž byla zvýrazněna vedoucí úloha KSČ, obrana socialistického společenského řádu a úzká

Další nepříjemností pro vojáky z povolání u bojových útvarů byla stálá bojová pohotovost a dodržování zásad bdělosti a ostrážitosti

V posádkové vojenské nemocnici

Text vojenské přísahy platný od 1. ledna 1960

„Já, občan Republiky československé, vědom si své čestné vlastenecké povinnosti, přísahám před bojovou zástavou věrnost pracujícímu lidu vedenému Komunistickou stranou Československa. Slibuji, že budu vojákem statečným a ukázněným, že budu důsledně a iniciativně plnit ustanovení vojenských řádů, rozkazy velitelů a zachovávat vojenské tajemství. Svědomitě se budu učit ovládat vojenskou techniku a zbraně, svěřeně mi pracujícím lidem a připravovat se na boj, abych mohl na rozkaz presidenta a vlády Republiky československé co nejlépe bránit svou rodnou vlast a její socialistický řád proti každému nepříteli. Pro obranu socialismu jsem vždy připraven stát pevně v řadách ozbrojených sil Republiky československé po boku Sovětské armády i armád ostatních socialistických zemí v boji proti jeho nepřátelům a nasadit i svůj život k dosažení vítězství. Tak přísahám!“

Zákonem č. 76/1959 Sb. byl k 1. září 1960 text přísahy upraven: slova „Republiky československé“ nahradil nový oficiální název státu „Československé socialistické republiky“.

spolupráce se Sovětskou armádou a armádami ostatních socialistických zemí. Text byl koncipován tak, aby po drobných úpravách byl použitelný i po připravované změně názvu státu na Československou socialistickou republiku.

Od roku 1955 dostávali příslušníci armády nové řády, vyznamenání a medaile, které vycházely ze sovětského vzoru – Zlatá hvězda hrdiny Československé republiky (od roku 1960 Československé socialistické republiky), Řád rudé hvězdy, Řád rudé zástavy a medaile Za službu vlasti a Za zásluhy o obranu vlasti. V červnu 1959 byla zavedena Dukelská pamětní medaile.

„Podplukovník Sergej Petras, příslušník 1. čs. armádního sboru v SSSR, vypráví příslušníkům svého pluku o hrdinských bojích našich jednotek u Sokolova.“

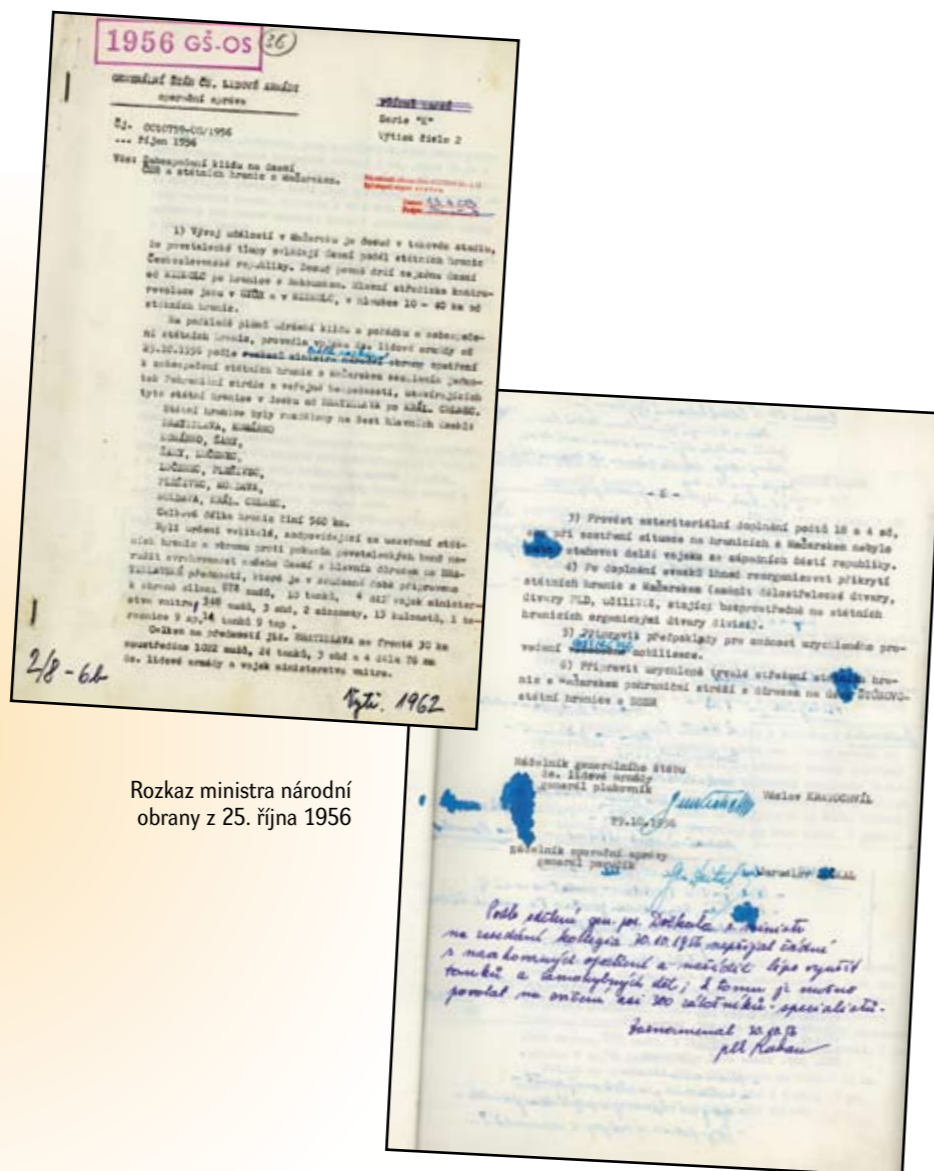
Proti maďarskému lidovému povstání

Vojenská opatření na hranicích s Maďarskem na podzim 1956

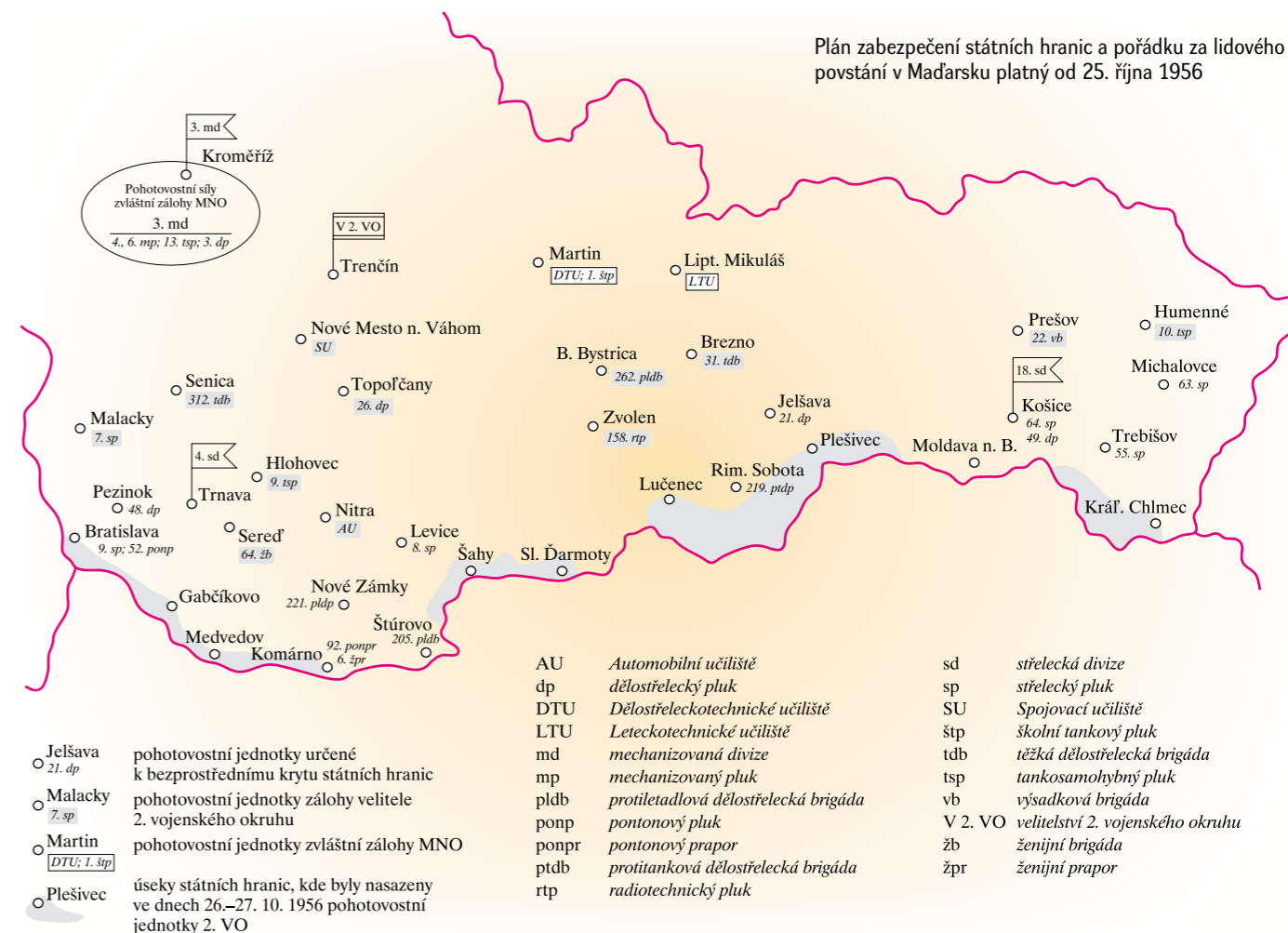
Na základě zkušeností s nasazením vojáků při měnové reformě byly v letech 1953 a 1954 vypracovány plány k zabezpečení pořádku a státních hranic, které počítaly s využitím vyčleněných jednotek armády jako posilových prostředků vojsk Ministerstva vnitra jak při nasazení proti vlastnímu obyvatelstvu, tak v případě pokusů vnějšího nepřítele o provokace na státní hranici.

Ani jedna z variant však nebrala do úvahy situaci, k níž došlo na podzim 1956, kdy v Maďarsku vypuklo lidové povstání. S nebezpečím hrozícím z území spojeneckého státu předem připravené plány nepočítaly, a proto bylo třeba řešit vzniklou situaci „za chodu“. Vojenská opatření k zajištění hranic s Maďarskem, u nichž žila na Slovensku silná maďarská menšina, byla pokračováním kroků přijatých již dříve jako reakce na protirežimní nepokoje v Polsku, především přidržení 34 000 vojáků v základní službě na cvičení do konce roku 1956, a stala se součástí „bratrské pomoci“ nabídnuté a poskytované Československem „maďarskému lidu bojujícímu proti kontrarevoluci“. Byla také koordinována s požadavky Generálního štábu Sovětské armády a velením sovětských vojsk v Maďarsku.

Již 25. října byl ČSLA uložen úkol vyčlenit síly pro boj s „čs. kontrarevolucí“. O dva dny později, po přepadu muničního skladu poblíž Jičína, došlo k zesílení strážní služby a když 29. října vypukla válka na Středním východě, byly ve směru proti SRN uvedeny do bojové pohotovosti předem odřady a pohraniční divize. Armáda musela zajistit současně tři úkoly: zabezpečit hranice se Západem, připravit se na boj s tzv. vnitřní kontrarevolucí a vyčlenit síly a prostředky proti Maďarsku. Žádost o částečnou mobilizaci k doplnění vojsk byla vzhledem k možné vnitropolitické destabilizaci zamítnuta. Vojska se musela se situací vyrovnat jen se stávajícími silami a prostředky.

Rozkaz ministra národní obrany z 25. října 1956

Dne 25. října vydal ministr národní obrany rozkaz k nasazení ČSLA v hraničním pásmu od Bratislavy po Kráľovský Chlmec v délce 560 km rozděleného do šesti pásem. Úkolem vyčleněných jednotek bylo posílit jednotky Ministerstva vnitra zaujetím lineární jednosledové sestavy s plošným a rovnoměrným rozmístěním sil. Vojska 2. vojenského okruhu, která měla úkol zabezpečit, však byla početně slabá – čítala jen zhruba 8 000 vojáků, což bylo pouze 5 procent celkových mírových počtů ČSLA. Proto bylo z počátku nutné nasadit všechny síly od vševojskových útvarů (které byly navíc rámcové) přes jednotky speciálních druhů vojsk (především dělostřelecké, spojovací a ženijní) až po vojenské školy.

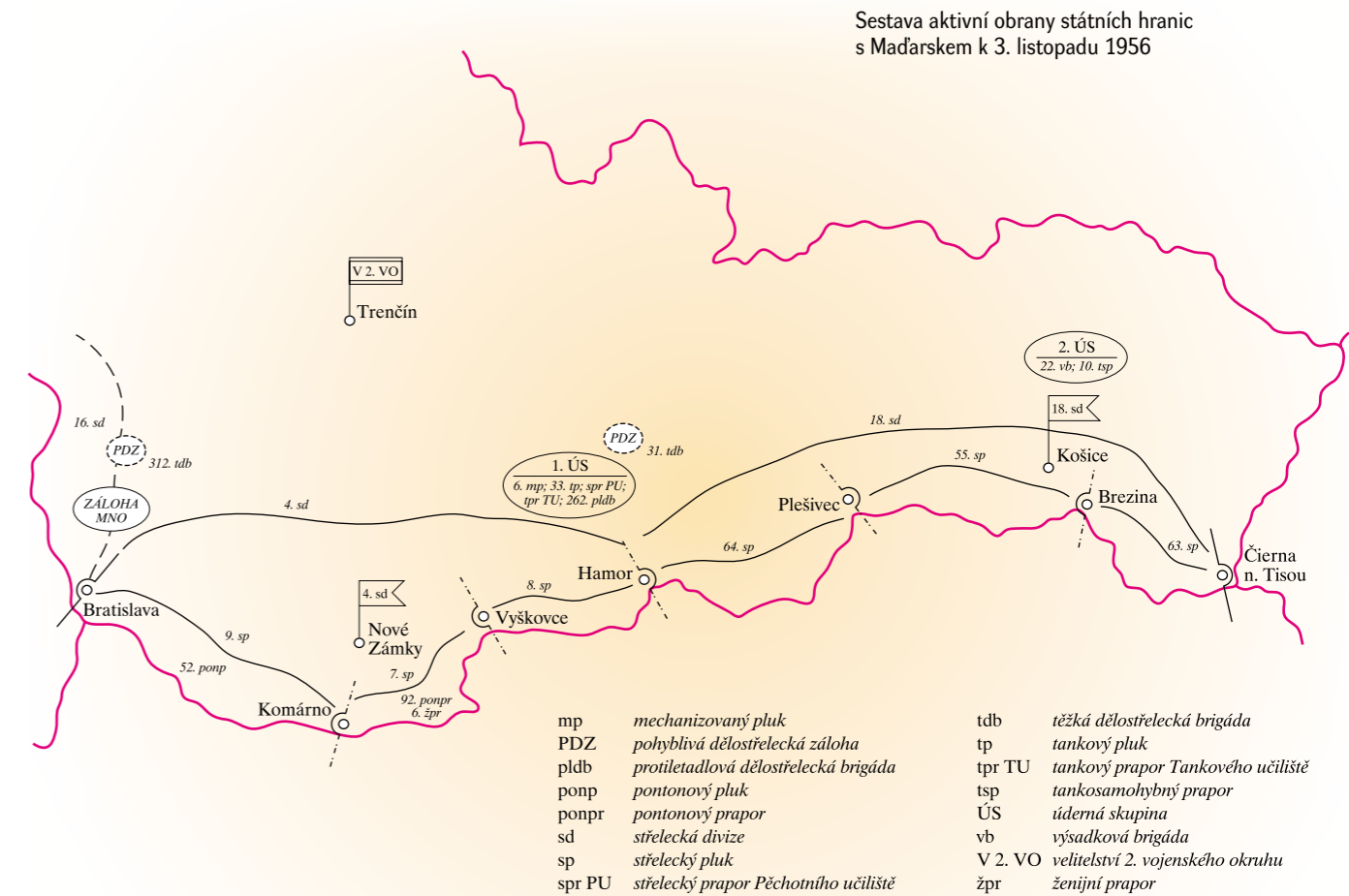
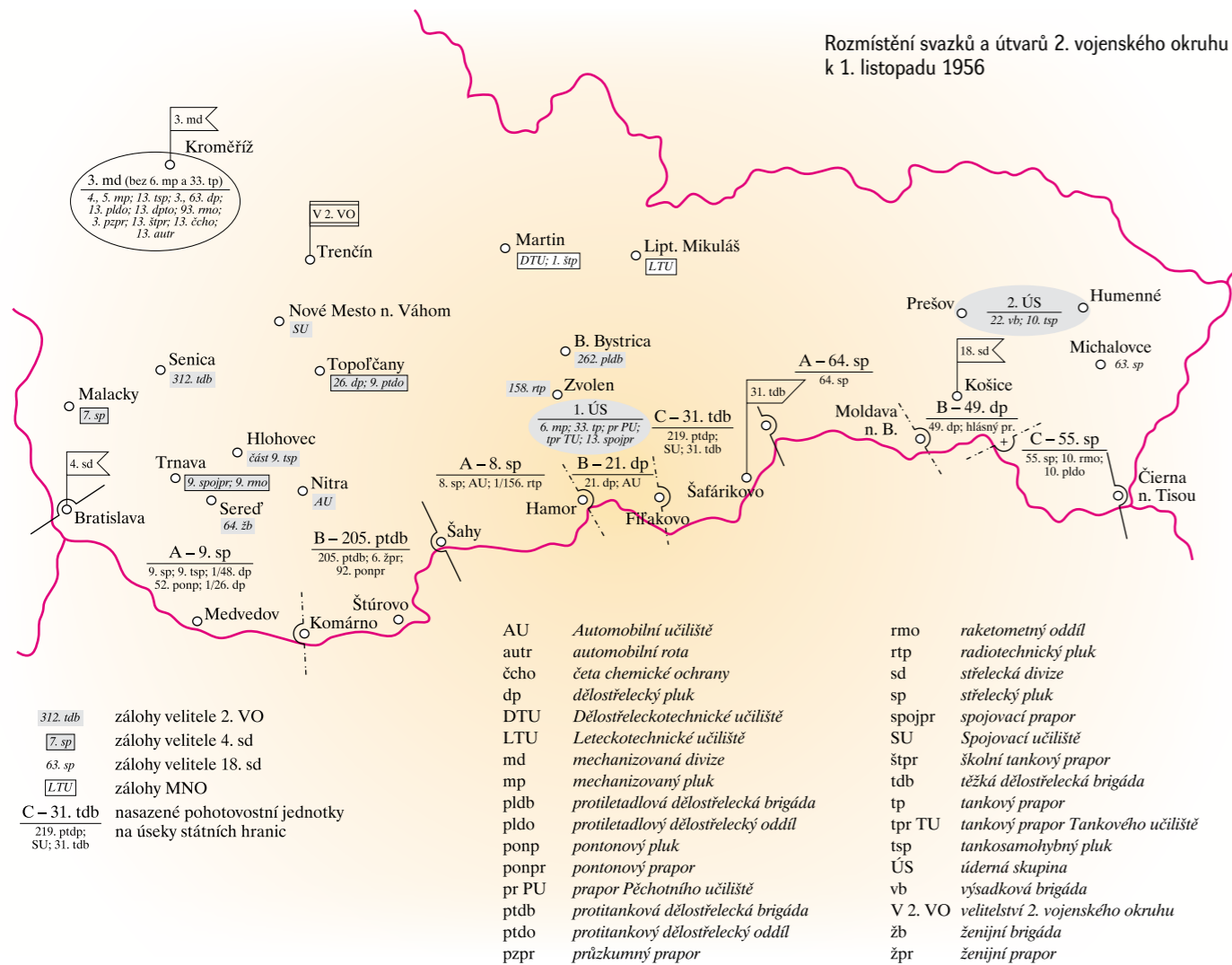
První armádní jednotky zaujaly sestavu už 25. října – šlo o 4. a 18. střeleckou divizi a pontonové útvary ženijního vojska. Od následujícího dne byla zesilována sestava na tzv. bratislavském předmostí a 27. října večer již bylo na slovensko-maďarské hranici téměř 1 900 příslušníků armády s 15 tanky, 9 samoobhybnými děly a 5 houfnicemi ráže 122 mm. Vojáci plnili hlídkové a strážní úkoly s cílem zajistit neprůchodnost hranic pro jednotlivce i menší skupiny z Maďarska.

Od 27. října došlo vzhledem k vývoji v Maďarsku k dalšímu posílení sestavy vojsk vytvořením dvou motomechanizovaných úderných skupin: první tvořily jednotky 3. mechanizované divize z Kroměříže se žáky Pěchotního učiliště v Lipníku nad Bečvou, druhou 22. výsadková brigáda z Prešova posílená o 10. tankosamoobhybný pluk z Humenného. Jejich úkolem byl rychlý zásah na nejvíce ohrožených úsecích hranice. Došlo také k povolání menšího počtu záložníků, především řidičů, na vojenské cvičení.

Dne 30. října schválil náčelník Generálního štábu nový plán krytu hranic. Seskupení sil a prostředků doznalo jen dílčích změn, hlavní důraz byl položen na operativnost vyčleněných jednotek a zkvalitnění spolupráce s Veřejnou bezpečností a Vnitřní stráží. K 1. listopadu již bylo na hranicích spolu s více než 2 200 muži vojsk Ministerstva vnitra téměř 9 000 příslušníků armády s 270 tanky, 41 samoobhybnými děly, 104 protitankovými a 33 protiletadlovými kanóny a 82 minomety. V prvním sledu bylo přes 5 000 vojáků, největší koncentrace osob

Plukovník František Mansfeld, velitel 22. výsadkové brigády a 2. úderné skupiny

a výzbroje se vytvořila na bratislavském předmostí. Zálaha velitele 2. vojenského okruhu tvořilo přes 800 mužů se 7 děly, zálaha ministra národní obrany téměř 3 500 vojáků s většinou techniky a výzbroje.

Po rozhodnutí sovětského vedení likvidovat povstání v Maďarsku vojenskou silou vydal ministr národní obrany 3. listopadu rozkaz, který měnil kryt hranice v zaujetí sestavy aktivní obrany. Přechod od asistenčních úloh armády k vojenskému zabezpečení státní hranice si vynutil povolání dalších záloh k doplnění vojsk 2. vojenského okruhu. Na některých úsecích byly zahájeny ženijní práce a maskování, na letišti v Prešově a Malackách se přesunul 32. bitevní letecký pluk a úsek střežení byl prodloužen po hranici se SSSR s důrazem na ochranu železniční tratě Košice – Čierna nad Tisou. Došlo k přesunu dalších jednotek, především dělostřeleckých, blíže k hranici a 3. mechanizovaná divize zahájila přesun do VVP Turecký vrch poblíž Malacek.

Přijatá opatření měla zabránit vytlačování povstalců na území Slovenska při tzv. vyčišťovacích akcích a obklíčování povstaleckých jednotek prováděných jednotkami Sovětské armády v severních oblastech Maďarska. K nejzávažnějšímu incidentu došlo 13. listopadu 20 km jihovýchodně od Rožňavy, kde překročila hranice asi sedmičlenná skupina povstalců. Příslušníci Ministerstva vnitra ji zastavili střelbou a zatlačili zpět na maďarské území.

Od 17. listopadu přebíraly kontrolu nad maďarským územím při hranicích se Slovenskem oddíly Sovětské armády a maďarské Pohraniční stráže věrné nové tzv. Revoluční dělnicko-rolnické vládě J. Kádára. Postupný odchod jednotek ČSLA do stálých posádek byl zahájen již o čtyři dny dříve a na hranicích zůstaly po 23. listopadu jen vyčleněné pohotovostní oddíly, které v součinnosti

s jednotkami Ministerstva vnitra zajišťovaly zesílené střežení státní hranice. Ještě 2. prosince došlo k přestřelce při pokusu asi deseti ozbrojených mužů o přechod na Slovensko poblíž obce Modrý Kameň, od 9. prosince byl na hranicích postupně zaváděn běžný režim a 21. prosince všechna opatření skončila.

Druhé největší nasazení čs. armády po bojích proti banderovcům ukázalo slabiny jednostranné orientace vojenské výstavby Československa na západní teritorium. Proto došlo na základě získaných zkušeností následně k přijetí některých změn v zajištění hranic i v operační přípravě vojsk a státního území. Přesto, že činnost ČSLA při vojenských opatřeních na Slovensku byla hodnocena velmi pozitivně a armáda jako celek prokázala vysokou loajalitu komunistickému režimu, došlo u jednotek k řadě mimořádných událostí politického charakteru. Pro nesouhlas s čs. postupem a za „nepřátelské postoje“ bylo vyšetřováno 130 příslušníků ČSLA, z toho 84 v důstojnických hodnostech. Později 33 z nich muselo odejít z armády a na některé bylo podáno trestní oznámení.

Československá armáda se sice na likvidaci lidového povstání v Maďarsku bezprostředně nepodílela, ale uzavřením možné únikové cesty přispěla k izolaci povstalců i po národnostní stránce od maďarské menšiny na Slovensku. Podpořila tak zásah Sovětské armády a nepřímo napomohla k porážce maďarského lidového povstání.

Povraždění maďarští vlastenci

Masovostí k rekordům

Armádní kultura a sport

NAŠIM VOJÁKŮM

František Branislav, laureát státní ceny

Zní od svítání tolik fléten,
že uvěřit bys ani nechtěla,
co písní kosů rozdá květen
pro tanky, pro vojáky, pro děla.

Se zbraní na pochod se dali,
hrajte jim, voják vedle vojáka,
jak když se řeka proudy valí,
a dnes si novou píseň přiláká.

Tu píseň kroků tisíceřou,
odvahy ten zpěv, při kterém
se synem otec, matka s dcerou
ví, jakým by byl úderem,

že pěst ta potře nepřitele,
útokem kdyby přepad' domovy,
my vojskům dali srdce celá.
Pochode rázný, zní v den májový!

Svítání vítěj hlasem fléten,
i když dnes musí zazníť nad zbraní.
Věříme, že náš věčný květen
armáda lidu pro nás zachrání!

V první polovině padesátých let byla celá oblast kulturně výchovné, zájmové a umělecké činnosti v československé armádě přebudována podle sovětského vzoru a podařilo se jí postavit do služeb politiky KSČ a její ideologie. Jestliže na jedné straně přinášela vojákům možnost aktivního kulturního a uměleckého vyžití včetně bližšího seznámení se světem knihy, hudby, divadla, tance či filmu, potom na druhé straně trpěla formalismem a šablonovitostí a ne vždy při ní byla dodržována zásada dobrovolnosti. Již od roku 1954 se jevila jako problematická či přímo neúnosná velkoryse koncipovaná výstavba profesionálních kulturních a uměleckých složek, zařízení a institucí ČSLA, které v mnoha případech sloužily také k oslavování některých jejich vedoucích funkcionářů.

Zaměření kulturně výchovné, zájmové a umělecké činnosti v armádě vycházelo ve druhé polovině padesátých let z úkolů ukládaných ČSLA vedením KSČ. Vůdčí myšlenkou bylo dobudovat základy socialismu a nastoupit cestu směřující k výstavbě komunistické společnosti. K tomu bylo třeba urychleně odstranit vše, co bránilo dosažení tohoto cíle. Ekonomické a sociální přeměny měly být doplněny či dovršeny změnami v myšlení lidí – proto se důležitým požadavkem stalo dokončení tzv. socialistické kulturní revoluce. V případě kulturní a umělecké činnosti v armádě byl hlavním důraz položen na naplnění požadavku, že „armáda žije životem lidu i ve všech vztazích v oblasti kultury a umění, a aby umělecké, vědecké, tiskové a osvětové instituce v armádě pracovaly výhradně v komunistickém duchu.“ Vojenská služba se měla stát ještě významnějším faktorem ve formování postojů mladé mužské generace k socialistickému zřízení, jeho výstavbě a obraně. Současně byl zvýrazněn také úkol působit ve prospěch tzv. proletářského a socialistického internacionalismu, za jehož ztělesnění byla považována Varšavská smlouva a co nejužší spolupráce armád jejich členských států, která se měla rozvíjet a prohlubovat ve všech oblastech, včetně kulturní, umělecké a sportovní.

Rízení kulturně výchovné, zájmové a umělecké činnosti v ČSLA ve druhé polovině padesátých let prováděl politický aparát armády. Nejvyšším orgánem byla Hlavní politická správa ČSLA resp. její Oddělení kulturně osvětové práce, které bylo v roce 1955 začleněno pod Správu agitace a propagandy. Vydávalo na jednotlivé výcvikové roky směrnice stanovující zaměření a hlavní úkoly pro kulturní činnost v armádě a připravovalo také podklady pro rozkazy ministra národní obrany týkající se této oblasti.

U velitelství letectva, velitelství PVOS a na politických správách vojenských okruhů a armád se staly řídicím orgánem skupiny kulturně osvětové práce, působící jako součást oddělení agitace a propagandy. Sjednocení kulturně osvětové práce s agitací a propagandou, k němuž došlo v roce 1955, vycházelo z požadavku, „aby výcvik, propaganda, agitace a kulturně osvětová práce vytvářely jednotný proces výchovného působení armády na vojáka.“ U svazků řídila tuto oblast politická oddělení prostřednictvím instruktorů kulturně osvětové práce, u útvarů zástupce velitele pro věci politické (ZVP) ve spolupráci s náčelníkem a radou klubu, u jednotek

Kulturně výchovná činnost probíhala i o přestávkách mezi lety

ZVP v součinnosti s radou politickovýchovné světlice (PVS). Tento stav trval až do podzimu 1960, kdy došlo k organizační přestavbě celé HPS ČSLA a kulturně osvětová práce se osamostatnila od agitace a propagandy.

Základ kulturně výchovné činnosti v ČSLA tvořila rozsáhlá síť kulturně výchovných a osvětových zařízení – domy armády, kluby útvarů (dobově kluby vojskových těles – KVT) a politickovýchovné světlice. Vznikla v první polovině padesátých let, kdy se více než na kvalitu hledělo na kvantitu, a proto v některých směrech již neodpovídala současným potřebám armády. Nejvýznamnější byly domy armády, které jako profesionální instituce měly být vzorem pro ostatní kulturně výchovná zařízení. Jejich hlavním posláním zůstalo organizovat a provádět politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a sportovní činnost pro vojáky z povolání, jejich rodinné příslušníky a občanské pracovníky vojenské správy v místě posádky. Okruh působnosti určoval každému domu armády velitel svazu, na jehož území působil. Činnost zařízení řídil velitel svazku nebo náčelník posádky, jemuž byl dům armády organizačně podřízen, prostřednictvím svého ZVP a jeho pomocného orgánu – radou domu armády.

Domy armády se dělily na dva typy: první určený pro velká posádková města (Plzeň, Brno, Olomouc, Trenčín), druhý typ pro menší posádky (Litoměřice, Slaný, Vyškov, Opava, Banská Bystrica). Organizační struktura – náčelník domu armády, organizační důstojník, politickovýchovná skupina, tělovýchovná skupina, týlová skupina – byla stejná, lišily se pouze počtem pracovníků.

V polovině padesátých let působilo v ČSLA 23 domů armády, z toho 14 v západní části republiky. Přestože do roku 1957 došlo k rozšíření jejich počtu na 26 a navýšení finančních dotací pro kulturně výchovnou činnost, neplnila činnost domů armády očekávání stranických a armádních orgánů. Hlavní příčinou bylo umístění většiny domů armády v krajských nebo okresních městech, kde působilo více kulturních a společenských zařízení a vojáci z povolání, občanští pracovníci a jejich rodinní příslušníci dávali raději přednost civilním kulturním zařízením. Proto došlo k 1. říjnu 1957 ke zrušení 18 domů armády a zachovány zůstaly pouze ty, které byly jedinými kulturními zařízeními v místech s velkou posádkou (Mladá, Litoměřice, Jaroměř) nebo vhodně doplňovaly civilní kulturní zařízení (Trenčín, Opava, Olomouc, Karlovy Vary). Nový dům armády byl zřízen v posádce Lešany. Úkoly zrušených domů armády převzaly dva nové typy armádních kulturně výchovných zařízení – krajská osvětová střediska zřízená u všech krajských vojenských správ a divizní kluby.

Specifické postavení si udržel Ústřední dům armády v Praze (ÚDA), který zůstal centrálním zařízením kulturně výchovné a knihovnické práce v ČSLA a v obvodu

Ústřední dům armády v Praze-Dejvicích

LETECKÁ

Vojtěch Mihálik, laureát státní ceny

Zajagali sa oceloví vtáci,
holubie krídla švihly so zeme.
Vari sa zacheľo im vykúpať si
telá v nebeskom bazéne?

Vynášajú si do belasej pláne
starú chuť utecť gravitácií,
nad vlasťou režu vzduch a strežu ranné
materské šťastie s detmi siaciami.

Víťaznú ľudskú myšlienku tam nesú
bdejúce oči nad domovinou,
val proti vrahom, čo i v azúre sú
hotoví siahať rukou zločinnou

na kvety našej práce, kde už vzrástly
i kde sa v myšliach ešte hromadia.
Buďte nám pozdravené, špy vlasti,
letecká naša armáda!

A ďalej neste do belasej pláne
dielo, čo pýchou našich rokov je,
i hrdinstvo i slávu svojej zbrane,
holubie krídla, srdcia sokolie . . .

Názorná agitace a propaganda nesměla chybět ani ve výcvikovém prostoru

VÝZVA

Josef Hora, národní umělec

Nebudu věčně ten,
jenž nedopřává klid.
Nepostačí mi
dýchat a dít.

Zvesela, ruce,
cvičte se!
Bouří a blesk zítřek
přinese . . .

Nebudu věčně ten,
jenž se pokořil.
Ve zraku jiskra
mi zahoří,

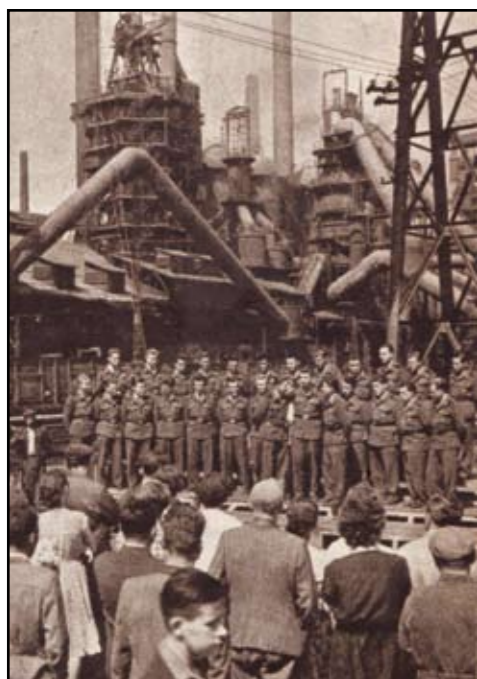
ve zraku jiskra,
v ruce vzdor.
Dělníci, dělníci,
pod prapor!

Nad továrnami
nad poli
kapitál s prací
zápolí,

cvičte se, ruce,
než přijde den,
svoboden bude,
kdo okraden,

vyjde však jenom
z rukou tvých,
věrnosti k sobě
ztužených.

Ve zraku jiskru,
v ruce vzdor,
vstaň, zítřka synu,
a pod prapor!

Vojáci zpívají hutníkům

Kroužek lidových písní a tanců v rotním klubu

posádky Velká Praha plnil také funkci domu armády. V důsledku reorganizace kulturně výchovných zařízení v ČSLA v roce 1957 došlo v ÚDA ke změně jeho organizační struktury i orientace činnosti. Namísto dříve převažující metodické pomoci ostatním zařízením v armádě a centrálního zajištění kulturního vyžití příslušníků armády na celém území státu byl nově položen důraz na organizování a rozvoj kulturního života příslušníků ČSLA v pražské posádce a na kulturně výchovné práci v mimopražských posádkách se ÚDA podílel pouze v omezené míře. Ústřední dům armády rovněž pořádal tvůrčí umělecké soutěže, jež měly obohatit repertoár kulturních a uměleckých souborů v armádě o tzv. současná témata.

Již v roce 1960 došlo v souvislosti se změnami územní organizace státu, která se promítla do úprav soustavy územních vojenských správ, k další reorganizaci kulturně výchovných zařízení: krajská osvětová střediska byla zrušena a jejich úkoly přešly na armádní a divizní kluby.

Zatímco v průběhu druhé poloviny padesátých let se hledaly ideální struktura, způsoby řízení i provádění výchovné činnosti s vojáky z povolání, systém vytvořený v předchozím období v oblasti kulturně výchovné práce s vojáky základní služby prokázal poměrnou životaschopnost a stabilitu. Jeho základní články představovaly kluby útvarů a politickovýchovné světlice rot.

Kluby útvarů (vojskových těles) zajišťovaly tzv. masovou politickou, vojensko-výchovnou, kulturně výchovnou práci a sportovní činnost všech příslušníků útvaru. Od roku 1955 pro ně ÚDA vydával metodický měsíčník Vojenský klub a ve stejném roce došlo k přepracování směrnice pro jejich činnost, z níž byla vyloučena kulturně osvětová práce s vojáky z povolání, kterou zabezpečovaly nově vytvořené kluby důstojníků. Činnost KVT řídil velitel útvaru prostřednictvím svého ZVP, jenž spolupracoval s náčelníkem klubu a straníčkou a svazáčkou organizací. Přes velký zájem politických orgánů ideologicky působit a vychovávat vojáky základní služby i z povolání právě prostřednictvím klubů útvarů, jejich zřizování naráželo na řadu obtíží a v roce 1957 jich pracovalo v ČSLA pouze 203.

V činnosti KVT byly zastoupeny prakticky všechny oblasti výchovného působení na vojáky – od agitace a propagandy přes vědecko-osvětovou práci až po zájmovou kulturní a sportovní činnost. Jenom ve druhém a třetím čtvrtletí roku 1957 kluby uskutečnily 337 kurzů (všeobecně vzdělávacích, cizích jazyků, promítání vojenských kin, střihů a šití, spojařů, společenské výchovy apod.) a přes 6 500 přednášek na různá společenská i vojensko-odborná témata, které vyslechlo 265 000 vojáků. Dále uspořádaly na 5 000 uměleckých pořadů, koncertů, estrád a kulturních večerů za účasti asi 940 000 vojáků a 212 000 občanů, zabezpečily téměř 2 000 společenských večerů a tanečních zábav pro více než 300 000 návštěvníků a 27 860 filmových představení, která zhlédlo skoro 2,5 milionu vojáků. Specifickou formou zájmové činnosti zajišťované kluby představovalo tzv. mimoškolní vzdělávání sloužící k doplnění základních a odborných znalostí.

Pro vojáky nejpřitažlivější formou kulturně výchovné a umělecké práce v klubech útvarů byla zájmová umělecká činnost (ZUC), která poskytovala možnost aktivního kulturního vyžití. Při KVT působily kulturní a umělecké soubory a kroužky – hudební, taneční, divadelní, výtvarné, pěvecké, recitační a další, některé měly

ve svých řadách také „civilní posily“, především děvčata z místních škol a učňovských zařízení.

V roce 1957 vyvíjelo v armádě činnost 224 pěveckých souborů, 95 souborů písní a tanců, 343 hudebních, 101 divadelních a 220 výtvarných kroužků. K velmi oblíbeným patřily soubory lidových písní a tanců, užívající pojmenování Jasló, Jasan, Jánošík, Slovácko či Poľana. Jejich činnost však začala být od roku 1958 administrativně omezována, protože „ve svém repertoáru málo odrážely vojenskou a branovou tematiku“. Ve stejné době začalo rychle ubývat také loutkových a maňáskových souborů, které byly rovněž shledány „málo vojenské“. Naopak byli podporováni jednotlivci i soubory věnující se recitaci, nad nimiž převzala neformální patronát herečka a recitátorka Ludmila Pelikánová. To vedlo i k vlastní tvorbě a na soutěžích koncem padesátých let každý druhý vystupující recitoval své verše. Umělecké soubory působily také při vojenských školách, např. Celookademičeský kulturní soubor Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně, v němž společně hráli, zpívali a tančili vojáci z povolání, posluchači a občanskí pracovníci.

Nejnižší články kulturně výchovných zařízení v ČSLA představovaly politickovýchovné světlice. Jejich práci řídil do roku 1955 velitel roty prostřednictvím svého ZVP a volené 5–7členné rady PVS, později pouze velitel a „politruk“. V polovině padesátých let došlo také ke změně charakteru politickovýchovných kroužků, jejichž úkolem bylo připravovat besedy, krátké referáty, předčítání z tisku a knih, kulturní vystoupení, různé večery a oslavy. Vojáci do nich byli zařazováni „dobrovolně“, podle nové úpravy se staly kroužky čistě zájmovými, ačkoliv zásada dobrovolnosti nebyla vždy dodržována.

Při politickovýchovných světlicích rot pracovala celá řada zájmových a uměleckých kroužků, které měly za cíl rozvíjet znalosti a dovednosti vojáků základní služby, vytvářet možnosti k jejich aktivnímu kulturnímu a uměleckému vyžití a vyplňovat jejich volný čas „činností sloužící k dalšímu všestrannému rozvoji osobnosti obránce a budovatele socialismu“. Pro vojáky představovala práce v kroužcích jednu z mála možností, jak alespoň na chvíli zapomenout na těžkosti vojenské služby, věnovat se smysluplné činnosti v kruhu kamarádů se stejným zájmem a realizovat své přání a představy, popřípadě prohlubovat svou kvalifikaci. Dalším důvodem, proč velká část vojáků pracovala v kroužcích, byly kázeňské odměny, především udělování krátkodobého volna k opuštění posádky pro nejlepší jednotlivce i kolektivy. Zapomenout nelze ani na to, že zájmová činnost přinášela některé úlevy a zejména v případě uměleckých kroužků umožňovala pobyt mimo vojenský objekt.

Kulturně umělecký kroužek útvaru „Desátníka Rudolfa Šmatlavy“ – vítěz Armádní soutěže tvořivosti v roce 1955

„V příjemné společnosti utíkala vojenská služba mnohem rychleji.“

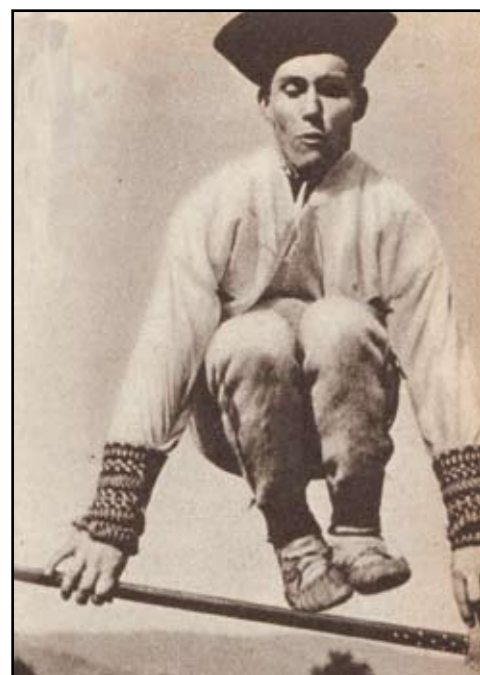
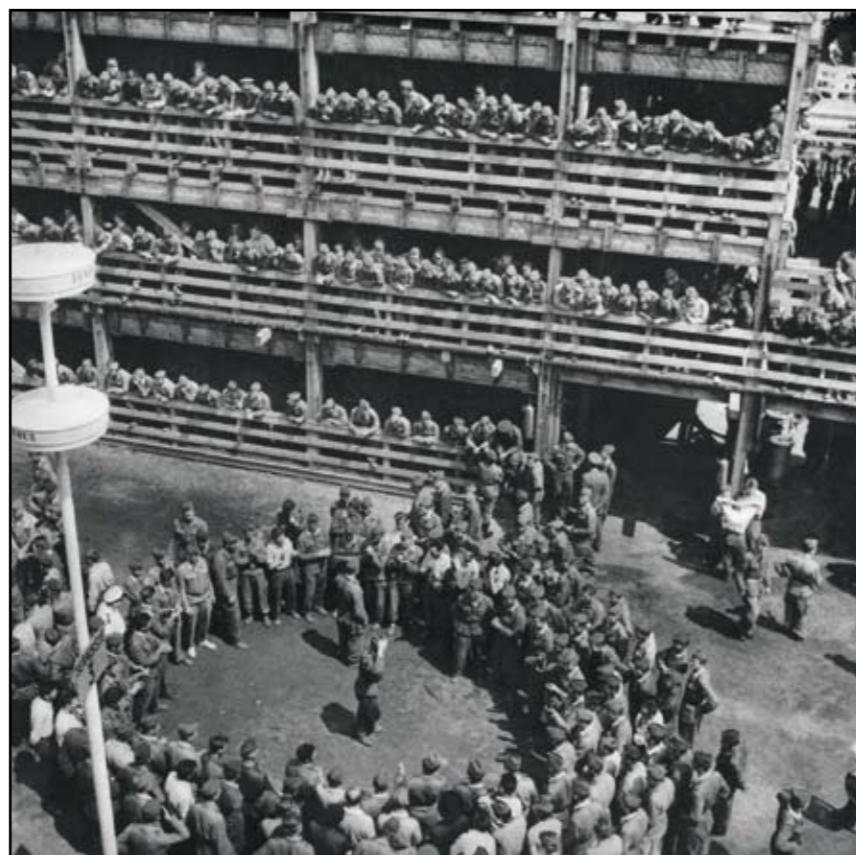

Divadelní představení dramatického kroužku posádkového domu armády „Stará vojna“

„Kroužky vojensko-masové práce pečují o zvýšení vojenského vzdělání a o rozšíření zkušeností nejlepších vojáků.“

Před vystoupením pro vojenské
technické jednotky

Sólista souboru Jánošík, vítěze Armádní
soutěže tvořivosti v roce 1957

Ze zájmových kroužků byly nejoblíbenější Nad mapou světa, střelecký, spojovací a radioamatérský, dále při PVS pracovaly kroužky zlepšovatelů a vynálezců, modelářský, pro práci s rozhlasem, fotokroužek a další. Specifické postavení měl šachový kroužek a především čtenářský a literární, v jehož rámci vedle tzv. práce s knihou – většinou v rámci plnění podmínek Fučíkova a Jilemnického čtenářského odznaku – docházelo i k pokusům o vlastní literární tvorbu. V zájmové umělecké činnosti vedle poměrně oblíbeného výtvarného kroužku působily při PVS ty, které byly označovány jako kulturně umělecké: hudební, pěvecký, taneční, divadelní a recitační, na konci padesátých let se začaly objevovat i kroužky věnující se tzv. malým divadelním formám. Vzhledem ke stále větším nárokům na kulturně výchovnou a zájmovou uměleckou činnost začal na konci desetiletí trend jejich přenesení z PVS rot na útvarové kluby s lepším materiálním a technickým vybavením.

Umělecké soubory a kroužky z celé ČSLA se každoročně zúčastňovaly Armádní soutěže tvořivosti (AST), která se do roku 1957 dělila na čtyři kategorie: soutěž kulturně uměleckých souborů a kroužků PVS, klubů útvarů, domů armády a vojenských škol; soutěž sólistů; soutěž divadelních souborů klubů útvarů a domů armády a čtvrtou byla soutěž výtvarných prací. AST měla tři kola – útvarové, okruhové, celooarmádní – a vítězové spolu s vybranými soubory a kroužky postupovali do celostátních festivalů Lidové umělecké tvořivosti (LUT). Například v roce 1955 se do ústředního kola probojovalo 33 kolektivů a 65 sólistů z řad příslušníků ČSLA.

Nový řád AST byl vydán v roce 1957 a přinesl několik podstatných změn v organizaci a průběhu soutěže. Ta byla rozdělena pouze na interpretační a tvůrčí část a znovu byl zaveden systém čtyř soutěžních kol – útvar, svazek, okruh, celooarmádní. Současně byla AST včleněna jako samostatná část do celostátní Soutěže tvořivosti mládeže (STM), pořádané UV ČSM. Vítězové svazkových a okruhových kol postupovali do krajských soutěží STM a v případě úspěchu reprezentovali armádu v soutěži LUT. I nadále část armádních uměleckých souborů pro finálová kola vybíraly velitelské a politické orgány.

Některé amatérské vojenské umělecké soubory měly velmi dobrou úroveň. Například Soubor slovenských lidových písní a tanců Jánošík, který vznikl na konci roku 1954 v Olomouci, zvítězil již v následujícím roce v AST a v roce 1956 obsadil druhé místo na celostátním festivalu LUT za bratislavskou Lúčnici, s níž stejně jako s Armádním uměleckým souborem Víta Nejedlého úzce spolupracoval. Pod vedením choreografa a tanečníka Tibora Hlbočana se v roce 1957 přemístil

Letecký soubor písní a tanců Ondráš

soubor do Brna a odjel na své první zahraniční zájezdy do SSSR, Maďarska, Polska a NDR. O dva roky později se spojil s vojenským divadelním souborem Mláďi a vedle folklórní činnosti se začal věnovat i divadelní tvorbě a úspěšně reprezentoval armádu na Jiráskově Hronovu.

Zájmová umělecká činnost vykazovala po celou druhou polovinu padesátých let stoupající tendenci. Zvyšoval se počet souborů a kroužků i jejich členů – jestliže v roce 1959 působilo v armádě více než 1 200 souborů zájmové umělecké činnosti, o rok později jejich počet přesáhl dva tisíce. Podle jednotlivých svazků se do ní zapojilo od 12 do 38 procent vojáků. Rostla také umělecká a interpretační úroveň. Zásahu na tom měla pomoc, kterou jim poskytovali členové armádních profesionálních zařízení – vedle Ústředního domu armády zejména Ústřední divadlo československé armády, jehož herci Vlasta Chramostová, Jiří Vala, Rudolf Deyl ml., Vlastimil Brodský i další pomáhali vojenskému amatérskému divadlu, příslušníci Armádního výtvarného studia přispívali radou výtvarníkům z řad vojáků z povolání i základní služby, pořádaly se také celooarmádní odborné konference, např. k problematice uměleckého přednesu. Jestliže na jedné straně byla uměleckým souborům a kroužkům poskytována opravdu velká pozornost a pomoc, potom na druhé straně se od nich vyžadovalo jednoznačné přihlášení se k linii KSČ a důsledné zaměření na vojenskou, brannou a vlasteneckou tematiku.

Další významnou oblast kulturně výchovné práce v ČSLA tvořila tzv. práce s knihou, kterou zajišťovala síť knihoven a knižních prodejen, poskytující také metodickou pomoc čtenářským a literárním kroužkům u útvarů, jednotek a škol. Po odborné stránce řídil činnost vojenských knihoven ÚDA, po velitelské linii podléhaly příslušným politickým orgánům velitelství svazků a útvarů. V polovině padesátých let působilo v ČSLA 540 vojenských knihoven, které v případě potřeby vytvářely putovní knihovničky nebo putovní soubory knih využívané při pobytech vojsk ve vojenských výchovných prostorech.

V rámci důsledku reorganizace kulturně výchovných zařízení v ČSLA došlo 1. října 1957 také k organizační změně vojenského knihovnictví. Byla zrušena většina knihoven domů armády a samostatných praporů i knihovniček rot, z jejich knižních fondů se vytvořily větší knihovny u svazků. Tím se jejich počet v roce 1957 snížil na 361 a v jejich fondu se nacházelo téměř 1,2 miliony knih. Rušení knihoven a převod knižních fondů byly využity k celooarmádní prověrce, která měla za úkol odstranit závadnou a „brakovou“ literaturu a duplicitní tituly. Skončila v roce 1959 a knižní fond vojenských knihoven se snížil zhruba na polovinu původního stavu. Podle zákona č. 53/1959 Sb. se staly vojenské knihovny součástí jednotné soustavy knihoven ČSR.

Nejrozšířenější kolektivní formou práce s knihou v ČSLA zůstávala soutěž o získání Fučíkova čtenářského odznaku (FO) resp. Jilemnického čtenářského odznaku (JO). Měla za úkol „vzbudit v nejširších vrstvách vojáků snahu po sebevzdělávání a četbou knih podpořit jejich výchovu v duchu socialistického vlastenečství,

Václav Lohniský a Vladimír Menšík v zeleném

Herecká etuda Vlastimila Brodského

Udělování Fučíkova
čtenářského odznaku

„Vášnivý čtenář“

Nová scéna v Bratislavě uvedla s obrovským úspěchem vojenskou operetu „Plná polní lásky“, v níž zazněla i kantáta „... vrr, vrr, tanky jedou ...“ skladatele Františka Slávika

Ze hry Svítání nad vodami

Armádní divadlo v Martině

proletářského internacionalismu a nesmířitelné nenávisti k nepřítelům míru“. Udělování odznaku se provádělo dvakrát do roka na čtenářských konferencích útvaru, kde byla celá soutěž vyhodnocena. V průběhu druhé poloviny padesátých let, přes všechnu snahu o zvýšení přitažlivosti, soutěž stále více upadala do formalismu a vojáci o ni ztráceli zájem nebo se jí účastnili z povinnosti. Zatímco v roce 1955 bylo v ČSLA uděleno 20 380 čtenářských odznaků, v letním výcvikovém období roku 1957 pouhých 4 810.

V roce 1955 měla ČSLA rozsáhlou síť vlastních profesionálních kulturních a uměleckých složek, zařízení a institucí. Vznikla podle sovětského vzoru v první polovině padesátých let jako projev výjimečného postavení armády ve společnosti a snah o její soběstačnost také v kulturní a umělecké oblasti. Tvořily jí Ústřední divadlo československé armády (ÚDČA), Armádní umělecké divadlo, Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého (AUS VN), Armádní opera (součást AUS VN), Armádní divadlo Martin (ADM), Umělecký vojenský soubor Praha a Umělecký vojenský soubor Bratislava, Umělecký vojenský soubor letectva Vítězná křídla, Československý armádní film (ČAF) s Vojenskou distribucí filmů a vojenskými kiny Svoboda a Dukla, Armádní rozhlas, Armádní výtvarné studio (AVS) působící v rámci Vojenského historického ústavu (VHÚ) a vojenské hudby v čele s Ústřední hudbou Československé lidové armády.

Již od roku 1954 bylo zřejmé, že profesionální kulturní a umělecké soubory, složky a zařízení jsou značně předimenzované a na jejich provoz je třeba doplácet vysoké částky. Proto již v červnu 1955 bylo rozkazem ministra národní obrany č. 049 předáno k 30. červnu Armádní umělecké divadlo Ministerstvu kultury a armádní kino Svoboda (Lucerna) Československému státnímu filmu, na který přešla od 1. ledna 1956 také výroba hraných filmů z ČAF. Proces reorganizace profesionálních armádních kulturních a uměleckých složek probíhal po celou druhou polovinu padesátých let a skončil v roce 1960 předáním Ústředního divadla československé armády v Praze a Armádního divadla Slovenského národního povstání v Martině civilnímu sektoru. Na konci padesátých let tvořily síť profesionálních armádních kulturních zařízení Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého, Umělecký vojenský soubor Praha, Vojenský umělecký soubor hrdiny Sovětského svazu partyzána kapitána Jána Nálepky v Bratislavě, Československé armádní filmové studio, Armádní redakce čs. rozhlasu, Armádní a branná redakce Čs. televize, Armádní výtvarné studio, Vojenský historický ústav a vojenské hudby v čele s Ústřední hudbou Československé lidové armády.

Přes řadu někdy i značně kontroverzních změn dokázaly umělecké soubory vcelku úspěšně plnit svoje poslání. Ústřední divadlo československé armády v budově Divadla na Vinohradech stavělo na souboru předních herců (Antonie Hegerlíková, Vlasta Chramostová, Jiřina Švorcová, Otomar Korbelář, Vladimír Šmeral, Vlastimil Brodský, Rudolf Deyl ml., Jiří Vala, Zdeněk Řehoř, Bedřich Prokoš) a vedle tzv. angažovaných her jako byla Mladá garda uvádělo i „klasický“ repertoár (Cyrano z Bergeracu), v němž pod vedením režisérů Jana Strojčka i dalších sahalo k „netradičním“ přístupům a zařazovalo také hry současných českých autorů – např. v roce 1957 drama Jiřího Procházky Svítání nad vodami o osudu obyvatel vesnice, která má být zatopena vodami Oravské přehrady.

Z „angažovaného“ dramatu Letka Netopier

V repertoáru martinského divadla byla také hra J. Nesvadby Mimořádná událost

Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého vystupoval ve výcvikovém prostoru ve dne...

... i v noci

Dirigenti Ústřední hudby ČSLA Jan Fadrhons a Hynek Sluka

Také Armádní divadlo v Martině, které v říjnu 1957 obdrželo český název Slovenského národního povstání, mělo v souboru vedeném pplk. Milošem Borským řadu výborných herců – Eva Rysová, Elena Zvaríková-Pappová, Jozef Króner, Elo Romančík, Vlado Müller, Štefan Kvietik, Eduard Bindas, Ján Hečko, Jaroslav Vrzala – a vedle her s armádní tematikou a „klasiky“ uvádělo rovněž „angažované hry“, jako drama Rolfa Honolda Letka Netopier věnovaná válce v Indočině. V repertoáru mělo také tvorbu soudobých slovenských dramatiků. S velkým ohlase se setkala např. československá premiéra dramatu Petera Karvaše Pacient 113. Uvádělo rovněž hudební pásma (Melodie světa), pásma povstalecké poezie (Vatry na horách) a další pořady a v letech 1957–1960 uskutečnilo zájezdy do Polska a SSSR.

Ústřední hudba ČSLA pod Atomiem v Bruselu

PRAVEČEK Jindřich

(28. 6. 1909 – 11. 2. 2000)
pplk., vojenský kapelník,
velitel Vojenské hudební školy
a Ústřední hudby ČSLA, hudební
skladatel, národní umělec

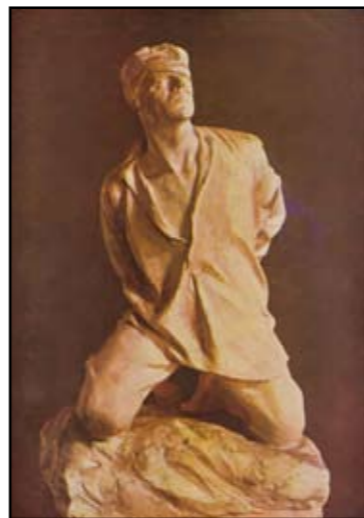
Pocházel z hudebnické rodiny, v roce 1928 zvítězil ve studentské soutěži ve hře na housle. Po nástupu základní vojenské služby u pěšího pluku 4 absolvoval školu pro důstojníky v záloze a v roce 1931 se stal poručíkem kapelníkem ve Vojenské hudební škole. Vystudoval mistrovskou školu na pražské konzervatoři a od října 1933 byl kapelníkem pěšího pluku 33 v Chebu. Ve stejné funkci vystřídal další plukovní hudby v Košicích, Brně a Praze a v roce 1939 byl převeden do vládního vojska a zařazen k 6. praporu v Hradci Králové. Po odeslání vládního vojska do Itálie se stal kapelníkem hudby Zasazeného inspektorátu II. V únoru 1945 se vrátil do vlasti a hned po vypuknutí květnového povstání zorganizoval posádkovou hudbu v Hradci Králové. Od června 1945 stál v čele hudby 14. pěší divize, v září téhož roku byl jmenován velitelem Vojenské hudební školy v Praze. V prosinci roku 1950 se stal velitelem nově zřízené Ústřední hudby čs. armády a měl velkou zásluhu na jejím rychlém uměleckém vzestupu. Poprvé byl z politických důvodů perzekvován v září 1948, kdy jej přeložili do Brna k hudbě pěšího pluku 10, v červenci 1956 pod politickým tlakem odešel na vlastní žádost z armády. Nadále působil v čs. hudebním životě jako hudební skladatel, porotce hudebních soutěží, autor odborných publikací a dirigent závodního orchestru Amati Kraslice. V roce 1966 byl jmenován zasloužilým a o dva roky později národním umělcem.

Vojenský umělecký soubor Bratislava

Výtvarný kroužek útvaru, kterému poskytovali pomoc členové Armádního výtvarného studia

Jedna z nejznámějších plastik V. Zdrůbeckého „Nepokořený“ z roku 1955

Satirický kabaret VUS Bratislava

Jan Čumpelík „Pátrač“

Alena Povondrová nazvala svůj obraz „Úkol splněn!“

Jedním z nejúspěšnějších pořadů VUS Bratislava bylo pásmo „Veselá vojna“

V říjnu 1960 bylo divadlo předáno civilnímu sektoru jako Divadlo Slovenského národního povstání.

Obě armádní divadla uskutečnila v letech 1956–1959 téměř 4 000 představení, které shlédlo bezmála 2,5 milionu diváků nejen v Československu, ale také v zahraničí, převážně v zemích sovětského bloku. Pořádala rovněž zájezdy do vojenských výcvikových prostorů, kdy vytvářela – podobně jako vojenské umělecké soubory – také tzv. agitbrigády neboli agitační úderky, které měly svým programem aktivizovat a agitovat k plnění úkolů nebo přijetí prezentovaných myšlenek.

Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého jako reprezentační umělecké těleso ČSLA měl skupinu vystupující s pásmem lidových tanců, estrádní skupinu a menší skupinu se satirickým pásmem, v nichž působili herci, zpěváci, tanečníci i hudebníci; část z nich v souboru vykonávala vojenskou základní službu. Po odchodu uměleckého vedoucího Miroslava Barvika začal jeho nástupce Oldřich Flosman preferovat moderní vážnou hudbu a vedle symfonického orchestru budoval také malé komorní skupiny. Tento směr se však neosvědčil. Vedle účinkování pro vojáky i veřejnost v Československu pořádal soubor rovněž zájezdy do spřátelených zemí: např. v roce 1957 navštívilo 250 členů souboru NDR, kde v průběhu dvou týdnů vystupovali v Berlíně, Postupimi, Halle i dalších městech.

Umělecké vojenské soubory Praha a Bratislava jako reprezentační umělecká tělesa 1. a 2. vojenského okruhu zaměřovala těžiště své činnosti do vystoupení ve vojenských útvech a vojenských výcvikových prostorech, vystupovala ale rovněž v zahraničí. Také v nich vykonávala část herců, zpěváků, tanečníků i hudebníků svou vojenskou základní službu. Jejich repertoár byl více „vojenský“ a především

zábavný, kdy se i „vážná aktuální témata snažily podávat vojákům přístupnější formou“. Proto připravovaly vedle krátkých úderků a agitek především satirické kabarety a estrádní pásma, doplňované sólistickými, komorními, sborovými a symfonickými vystoupeními. Výraznější byl díky uměleckému vedoucímu a dirigentu Milanu Novákovi a režiséru Františku Kryštofovi UVS Bratislava, který uváděl úspěšný pořad Vojenské epizodky a v roce 1959 nastudoval k Světovému festivalu mládeže a studentstva ve Vídni estrádní pořad Valčík pro Conchitu. Za svou činnost obdržel soubor vyznamenání Za vynikající práci.

V době lidového povstání v Maďarsku byly kulturní úderky uměleckých vojenských souborů vyslány od 10. října do 11. listopadu 1956 do příhraničních oblastí na jihu Slovenska, kde uspořádaly celkem 160 vystoupení pro vojáky i civilní obyvatelstvo, v nichž upozorňovaly na „nebezpečí maďarské kontrarevoluce“ a propagovaly „šťastný mírový život v Československu“.

Ústřední hudba Československé lidové armády jako reprezentační těleso armády vyrostla pod vedením zkušených dirigentů Jindřicha Pravečka, Karla Mikulášтика a Hynka Sluky ve vynikající dechový orchestr, pravidelně koncertující na Slovanském ostrově v Praze a ve Valdštejnské zahradě, jenž také natáčel pro Čs. rozhlas a reprezentoval ČSLA i Československo v zahraničí. Velkým úspěchem skončilo jeho účinkování na Světové výstavě v Bruselu v roce 1958, které se stalo „odrazovým můstkem“ pro její zájezdy po celém světě. Vojenské hudby existovaly také u všech vševojskových svazků a u některých vojenských škol.

Armádní výtvarné studio podle statutu z roku 1955 mělo využívat „tvůrčí metodu socialistického realismu“, inspirovat se „pokrokovým uměním minulosti, zkušenostmi sovětského výtvarného umění“ a „tvůrčí praxí a bojovou zkušeností“ Grekovova výtvarného studia Sovětské armády, vytvářet díla s „vysokou ideovostí“ a důsledně naplňovat linii KSC pro oblast výtvarnictví. Vedle zakládajících členů AVS Jana Čumpelíka, Jaromíra Schoře a Aleny Čermákové přišel do studia sochař Vendelín Zdrůbecký, autor mnoha monumentálních realizací v armádě a v civilním prostředí i další umělci. Tvorba se soustřeďovala na figurální motivy z historie a současnosti, bojovou cestu 1. čs. armádního sboru v SSSR a další tzv. angažovaná témata, výrazný byl podíl na tvorbě pomníků a pamětních desek. Na konci padesátých let se dostalo AVS v souvislosti s kritikou poplatnosti stalinského umění do krize a uvažovalo se dokonce o jeho rozpuštění.

Struktura vojenského tisku vytvořená v první polovině padesátých let zůstala bez podstatnějších změn zachována až do roku 1958. Zásobování armády veškerým periodickým domácím a zahraničním tiskem mělo ve své kompetenci Vydavatelství časopisů MNO přímo podřízené HPS ČSLA. V roce 1958

ZDRŮBECKÝ Vendelín

(21. 5. 1923)
sochař a výtvarník, člen
Armádního výtvarného studia

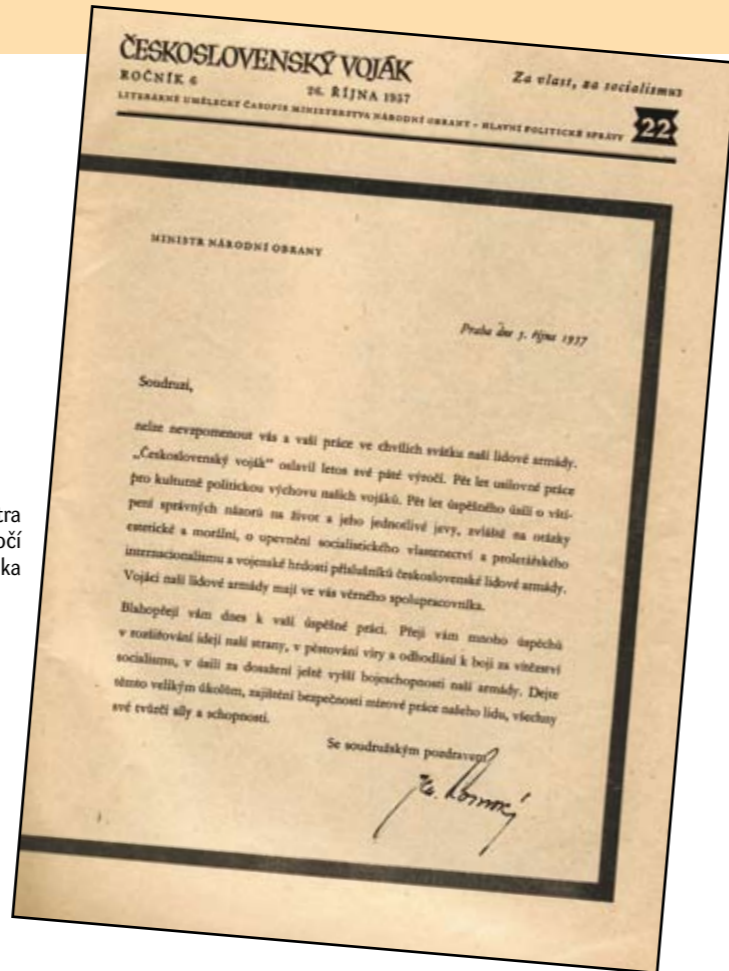
Vyučil se řezbářem a v letech 1945–1949 absolvoval Akademii výtvarných umění. Patřil ke kmenovým pracovníkům Armádního výtvarného studia od jeho vzniku a jeho rozsáhlé dílo odpovídalo ideologickým požadavkům na stalinskou totalitní kulturu. Pro jeho práci byl typický řemeslně zvládnutý schematický realismus, který si však udržoval standardní úroveň. V mnoha případech také kopíroval kompozice i způsob modelování sovětských autorů. Za svou veřejně nejvýznamnější zakázku na bronzové reliéfy pro Muzeum V. I. Lenina v Praze získal společně se S. Hajerovou, L. Kodymem a I. Sedleckou-Kodymovou v roce 1953 cenu Laureáta státní ceny II. stupně. Pro muzeum vytvořil také ústřední sochu expozice, kráječického V. I. Lenina. Účastnil se většiny oficiálních výstav padesátých let konaných pod názvem Přehlídka výtvarného umění. Převážná část jeho tvorby reflektuje vojenská témata (plastika Pátrač, model k pomníku Sokolovo, 1951) a jeho díla byla v Armádním výtvarném studiu odlévána do sádry v početných sériích a distribuována jako dary, odměny či výzdoba vojenských objektů. Pro Muzeum K. Gottwalda vytvořil rovněž plastiky Jan Roháč z Dubé, Partyzáni s radiem a Partyzánská lékařka.

„Seznámit se ráčte milí! Hle, do světa právě pílí ozbrojený, smělý rek, náš redakční Vojáček.“

Rozkaz: Jdi na lov škodné! Vyzazil. A škodnou bodne, pochválí zas v pravý čas. Seznámení? Těší nás.“

Blahopřání ministra národní obrany k 5. výročí Československého vojáka

Z vysílání pořadu pro vojáky Vojenský dnešek

expedovalo přes 3 300 různých druhů novin a časopisů z toho přes 2 700 titulů zahraničního tisku. Kromě toho vydávalo celkem 33 časopisů a novin; 18 pro armádu, 11 pro Svazarm a čtyři časopisy ozbrojených složek Ministerstva vnitra. Rozkazem ministra národní obrany č. 26 z 18. září 1958 bylo zrušeno vydávání některých vojenských odborných časopisů, jako Dělostřelec, Tankista, Letectví a PVOS, Ženista, Spojář a Vojenský zlepšovatel. Od počátku nového výcvikové roku 1958/1959 došlo rovněž k zastavení vydávání 24 časopisů svazků a náhradou za ně vydávala politická správa každé armády (okruhu) týdeník. Tato úprava vycházela z obdobných opatření v ostatních armádách Varšavské smlouvy.

V roce 1959 tvořily strukturu vojenského tisku deník Obrana lidu a Obrana! udu jako ústřední tiskový orgán MNO, Československý voják, Zápisník, Lidová armáda (teoretický časopis HPS ČSLA), Socialistické armády, Kapitalistické armády, Historie a vojenství. Vojenský odborný tisk představovaly Vojenská mysl, Bojová příprava, Vojenství, Týl a zásobování, Vojenská technika, Vojenské zdravotnické listy a Vojenský klub spolu se sborníky jednotlivých druhů vojsk a služeb. Dále vycházely týdeníky vševojskových armád a druhů vojsk: Sokolovo (1. armáda), Palcát (4. armáda), Dukla (2. vojenský okruh), Vítězná křídla (letectvo a PVOS). Neperiodický tisk vydávalo Naše vojsko (NV), které zahrnovalo tři národní podniky zajišťující vydávání, tisk a distribuci knižní produkce (Nakladatelství NV, Tiskárna NV, Distribuce NV).

Ve filmu Záříjové noci natočeném v letech 1956 až 1957 hráli Václav Lohniský, Vladimír Brabec, Libuše Havelková, Ladislav Pešek a řada dalších předních herců

Ještě jednou Záříjové noci: důstojníci Ladislav Pešek a Jiří Sovák „kují pikle“, voják Vlastimil Brodský má nastražené uši

Armádní redakce Československého rozhlasu vysílala dva pravidelné pořady: v neděli ¾ hodinový pořad Pohov – Volno a ve čtvrtek půlhodinový pořad Vojenský večerník. Kromě toho připravovala relace o armádě pro vysílání pro děti a hodinové relace k různým příležitostem (Den armády, Den letectva apod.).

Na základě smlouvy z 24. října 1958 uzavřené mezi HPS ČSLA a Československou televizí byla zřízena Armádní a branná redakce, která nahradila dosavadního vojenského redaktora politického vysílání Čs. televize. Pořady nové redakce měly „seznamovat náš lid s prací, životem a úspěchy čs. lidové armády i ostatních ozbrojených složek, pomáhat řešit aktuální problémy jejich vnitřního života, působit k rozvoji brannosti lidu a tím napomáhat posilování obranyschopnosti vlasti.“ Armádní a branná redakce připravovala měsíčně osm reportáží o armádě do politického zpravodajství a minimálně jeden půlhodinový pořad pro armádu.

O využití filmu se staraly Československé armádní filmové studio (ČAFS) a Ústřední distribuce filmů v ČSLA. Zatímco filmové studio se zabývalo výrobou filmů, od roku 1956, po předání produkce hraných filmů Čs. státnímu filmu, především výcvikových a instruktážních, distribuce vybírala vhodné filmy, sestavovala programy a spolu s pomocnou rozdělovnou filmů zaslala kopie vojenským kinům. Jejich počet se mezi roky 1954 a 1960 zvýšil o téměř polovinu (z 530 na 850), úměrně tomu vzrostl i počet filmových představení a diváků: z 51 000 představení s téměř 8,5 miliony návštěvníků ve výcvikovém roce 1954/1955 na více než 164 000 promítání s 23,5 milionu diváků ve výcvikovém roce 1958/1959. Film se tak v druhé polovině padesátých let stal vedle zájmové umělecké činnosti a tzv. práce s knihou třetí nejrozšířenější formou kulturně výchovné práce v ČSLA.

Armádní tělesná výchova a sport v ČSLA podle předpisu Těl-I-1 novelizovaného v roce 1956 tvořily nedílnou součást bojové přípravy vojsk a dělily se na služební a zájmovou tělovýchovu, pro něž se používal společný termín tělesná příprava a na armádní vrcholový sport. Tělovýchovná a sportovní činnost v armádě měla rovněž zajistit její reprezentaci na sportovních akcích v rámci Varšavské smlouvy a v soutěžích pořádaných Československým svazem tělesné výchovy.

Celou oblast řídila Správa bojové přípravy, na všech stupních velení byly vytvořeny funkce náčelníků tělesné přípravy, jimž pomáhali instruktoři. Služební tělovýchova měla řadu forem, od ranní rozcvičky přes výcvik v plavání a lyžování až po pořádání sportovních her, při nichž se kladl důraz na fyzickou připravenost, upevňování zdraví a tzv. morální vlastnosti a kvality vojáka. Povinnou tělesnou přípravu měli rovněž vojáci a vojačky z povolání do 50 let věku, kteří byli každoročně přezkušováni z tělesné zdatnosti.

Zájmovou tělesnou výchovu pro vojáky základní služby, v níž byl hlavní důraz položen na masovost, organizovaly vojenské sokolské jednoty působící při klubech vojenských útvarů, posádkových domech a útvarcích, které vedle kolektivních

„Jedeme povzbudit své kamarády na závody.“

Služební tělesná výchova

„Jediný kůň u útvaru“

„Dnes dohmátnout na samý vrchol. Zítřka totéž o vteřinu dřívě.“

Odbíjená před kamarády

Zimní lyžařský výcvik

„Záslužným činem vojáků bylo uspořádání spartakiády v Horné Lehotě, kde už v roce 1922 zorganizoval Klement Gottwald první dělnickou spartakiádu.“

II. celostátní spartakiáda v roce 1960

Armádní skladba Vás budeme bránit

spartakiádách a všechny pak na Dni ozbrojených sil, který proběhl na strahovském stadionu 5. července 1955 a v jehož rámci bylo zařazeno také společné vystoupení vojsk Ministerstva vnitra a jeho sportovního oddílu Rudé hvězdy. Po úvodní skladbě následovalo v armádním bloku společné vystoupení vojáků s dětmi nazvané K budování a obraně vlasti vždy připraveni, další skladbou bylo cvičení s kladami Zdatná mládež, nová směna obránců vlasti. Skladba Za masovost tělesné přípravy a vystoupení na bradlech Masovostí k sportovnímu mistrovství vycházela z prostných cvičení a her. Více než 16 000 vojáků zaplnilo plochu stadionu při Cvičení s puškou a v průběhu závěrečného vystoupení dokonce více než 30 000 příslušníků ČSLA. Armádní cvičenci předvedli opravdu náročné skladby a měli velkou zásluhu na úspěchu první spartakiády.

Na II. celostátní spartakiádu v roce 1960 připravila armáda dvě skladby – první nazvaná Vás budeme bránit vycházela z armádní gymnastiky, druhou se stala náročná skladba 2 670 cvičenců na metacích stolech Odvahou ke kázní, obratnosti a vytrvalosti. Vojáci opět vystoupili na okresních a krajských spartakiádách a na strahovském stadionu cvičili hned třikrát. Jejich skladby patřily k vůbec nejdůležitějším, nejpůsobivějším a nejúspěšnějším.

Armáda nadále zajišťovala spolu se Svazarmem, Lidovými milicemi, ROH, školami a dobrovolnými sportovními organizacemi zimní Sokolovský a letní Dukelský závod branné zdatnosti určené pro vojenský dorost, jichž se pravidelně zúčastňovalo několik tisíc mladých lidí ve věku do 19 let.

Velkými změnami procházel ve druhé polovině padesátých let armádní vrcholový sport. Vyplývaly jak z potřeby redukovat velké množství tělovýchovných a sportovních zařízení, které přešly do vlastnictví armády v předchozím období, tak ze snahy napravit chyby při administrativním zařazení armádních družstev do celostátních i nižších soutěží, které vedly k dočasné izolaci armádního vrcholového sportu. To se negativně projevilo ve výsledcích armádních sportovců.

Na základě usnesení politického byra ÚV KSČ ze 7. června 1956 byl zrušen Oddíl reprezentantů při UDA a většina sportovních družstev odešla do posádek

Dukelský závod branné zdatnosti

Působivé vystoupení vojáků nazvané Odvahou ke kázní, obratnosti a vytrvalosti

sportů, kde se armádní týmy zúčastňovaly nižších civilních soutěží, zajišťovaly plnění podmínek odznaku Připraven k práci a obraně vlasti (PPOV) – v roce 1958 ho na „počest“ XI. sjezdu KSČ získalo téměř 6 500 vojáků – a výkonnostních tříd v jednotlivých druzích sportu. Od roku 1956 byly podle Směrnic pro masovou sportovní činnost zřizovány v ČSLA vojenské tělovýchovné jednoty (VTJ) s jednotným názvem Dukla a uvedením místa posádky. Skončilo také organizování Armádních sportovních her.

Ty se nekonaly již v roce 1955, protože armáda se připravovala na I. celostátní spartakiádu. Armádní cvičenci museli zvládnout celkem sedm skladeb, část z nich předvedli na okresních a krajských

„Vojenská“ skladba Za masovost tělesné přípravy

Cvičení s puškou na I. celostátní spartakiádě

Dana a Emil Zátopkovi

Stanislav Jungwirth se svým trenérem

„Poznáte ho? Je silný, mohutný a právě připravuje jablka do štrúdlu pro vojáky u jednoho pražského útvaru. Už předtím, než přišel na vojnu, byl cukrářem a nyní se ke své práci vrátil. Napravo – to není nikdo jiný než nositel bronzové medaile z Melbourne Jirka Skobla a shodou okolností má právě dozorčího útvaru záložník Dukly Ivan Urban. Vojáci nám prozradili, že štrúdl byl výborný. A jaké budou Skoblovy výkony mimo kuchyň – to ukáží blízké se atletické závody ...“

mimo Prahu pod názvem Armádní sportovní družstvo (ASD) Dukla s uvedením místa posádky. O rok později skončily svou činnost také sportovní odbory žen v lehké atletice, sportovní gymnastice i odbíjené a ženy se začaly z armádního sportu dočasně vytrácet. Jako speciální tělovýchovný vojenský útvar vznikla v roce 1956 Vojenská tělovýchovná škola Miroslava Tyrše (VTŠ MT), do níž se již v následujícím roce opětovně začlenily ASD atletiky, kopané a házené. V červenci 1959 byla při škole zřízena VTJ Dukla Praha s posláním napomáhat rozvoji jednotlivých sportovních odvětví.

Armádní atleti a atletky zůstali v Praze a představovali i nadále základ čs. státní reprezentace. Členové ASD Emil Zátopek, Dana Zátopková, Jiří Skobla, Stanislav Jungwirth a další vynikající sportovci dosáhli řady mezinárodních úspěchů. Jiří Skobla se stal prvním Evropanem, který ve vrhu koulí překonal hranici 18 metrů a na Letních olympijských hrách (LOH) v Melbourne v roce 1956 a na Mistrovství Evropy (ME) ve Stockholmu ve stejném roce získal bronzovou medaili.

Dana Zátopková obsadila v Melbourne 4. místo a na LOH v Římě o čtyři roky později (kdy již ale nebyla armádní sportovkyní) uzavřela svou sportovní kariéru získáním stříbrné medaile. Stanislav Jungwirth se stal v roce 1957 světovým rekordmanem v běhu na 1500 metrů.

Mužstvo kopané ÚDA bylo v roce 1956 přejmenováno na Duklu Praha. Pod vedením trenéra Karla Kolského v něm hrál základ čs. fotbalové reprezentace: Josef Masopust, Svatopluk Pluskal, Ivo Urban, Ladislav Novák, Jiří Čadek, Jan Brumovský, Josef Vacenovský, Pavel Kouba, Rudolf Kučera. Tým postoupil v roce 1955 do finále Středoevropského poháru a byl mistrem republiky v letech 1956 a 1958. Od roku 1960 se stal jeho trenérem Jaroslav Vejvoda, který zvýšil náročnost přípravy a zavedl jako první dvoufázové tréninky a nový herní systém.

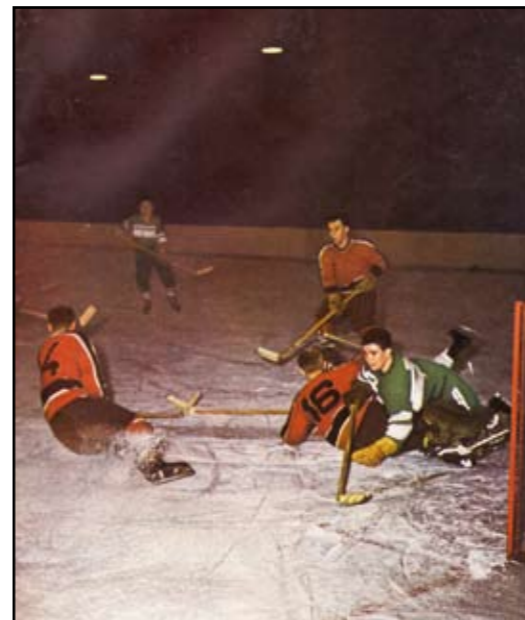
Házenkáři zůstali také v Praze a od roku 1956 se trvale orientovali na házenou o sedmi hráčích. Václav Eret, Bedřich König, Josef Trojan, Jiří Vícha a další patřili k základu čs. reprezentace a po zisku bronzových medailí na mistrovství světa (MS) ve Stockholmu v roce 1954 byli hlavními strůjci „zlaté éry Dukly“. Kralovali v domácí prvoligové soutěži a prakticky tvořili národní tým, který na MS v Berlíně

Josef Masopust a Svatopluk Pluskal

Josef Trojan, dlouholetý hráč Dukly a reprezentace

Armádní hokejisté Josef Černý a Vladimír Nadrchal na ledě ...

... a při výcviku

v roce 1958 obsadil druhé místo. V roce 1957 vyhrála Dukla prestižní Pohár mistrů evropských zemí (PMEZ).

Lední hokej byl v roce 1956 přemístěn do Jihlavy a ve stejném roce si poprvé Dukla vybojovala postup do 1. hokejové ligy. Plnila pro čs. hokej významné poslání, protože do ní přicházeli talentovaní mladí hráči z nižších soutěží, kteří se později stávali oporami jiných ligových oddílů i státní reprezentace. Zásahu na tom měli trenéři Ladislav Kobera a Jiří Anton a od roku 1958 Jaroslav Pitner, kteří zaváděli moderní a náročné formy přípravy i některé nové herní prvky. Z těch hráčů, kteří zůstávali v Dukle Jihlava i po skončení vojenské základní služby, vytvořil J. Pitner tým, který od poloviny šedesátých let kraloval našemu hokeji a byl i základem čs. reprezentace.

Volejbalisté Dukly Praha byli v roce 1957 přesunuti do Kolína a k jejich oporám i základům státní reprezentace patřili Josef Tesař, Josef Musil, Karel Paulus či Zdeněk Malý. Stáli u velkých úspěchů čs. volejbalu, který na MS 1956 v Paříži získal zlaté a o čtyři roky později v Rio de Janeiru stříbrné medaile, v letech 1955 a 1960 se tým stal mistrem republiky.

SKOBLA Jiří

(16. 4. 1930 – 18. 11. 1978)
pplk., koulař, čs. rekordman,
člen Dukly Praha

Začínal jako amatérský fotbalista a v prosinci 1947 se přihlásil do vzpěračského oddílu klubu SNB Praha. V následujícím roce se stal mistrem republiky ve vzpírání v kategorii nováčků a juniorů. V důsledku zranění zanechal vzpírání a přestoupil do Sparty, za kterou závodil v letech 1949–1951 ve vrhu koulí. V roce 1952 přešel do ATK Praha. Jako první čs. koulař překonal v roce 1952 hranici 17 metrů a jako první Evropan v roce 1957 hranici 18 metrů. Svého nejlepšího výkonu 18,52 metru dosáhl v roce 1963. Startoval na třech letních olympijských hrách: v Helsinkách v roce 1952 skončil osmý, v Melbourne o čtyři roky později získal bronzovou medaili a v Římě v roce 1960 byl devátý. Zúčastnil se rovněž tří mistrovství Evropy, na kterých získal zlatou (Bern 1954) a bronzovou medaili (Stockholm 1958). Po odchodu Emila Zátopka z reprezentace byl zvolen jejím kapitánem. Posledního úspěchu na mezinárodní scéně dosáhl v roce 1966 ve Stuttgartu na I. Evropských halových hrách, kde získal bronzovou medaili. Po skončení závodní činnosti působil v Dukle Praha jako trenér. Ještě v roce 1977 startoval na II. světové veterániádě v Helsinkách, kde zvítězil v kategorii nad 45 let výkonem 15,43 m.

Pavel Paulus, opora volejbalistů Dukly Praha a reprezentace, mistr světa z roku 1956 a mistr Evropy v letech 1955 a 1958

KOZÁK Václav

(14. 4. 1937 – 15. 3. 2004)
pplk., veslař, olympijský vítěz,
příslušník Dukly Terezín
a Dukly Praha

S veslováním začal již na učňovské škole v Roudnici nad Labem a v roce 1955 vyhrál juniorské mistrovství republiky ve skifu. O rok později se stal členem armádního družstva veslařů Dukla, kde závodil na skifu a dvojskifu jedenáct sezón. V roce 1958 na mistrovství Evropy v Poznani obsadil čtvrté místo. Na dalším evropském šampionátu v roce 1959 ve dvojskifu s Pavlem Schmidtem získal stříbrnou medaili a v následujícím roce na letních olympijských hrách v Římě vybojovali zlatou medaili. V roce 1961 obsadili na mistrovství Evropy v Praze třetí místo. Znovu se vrátil ke skifu a na mistrovství Evropy v Kodani v roce 1963 získal zlatou medaili. Po neúspěchu na XVIII. letních olympijských hrách v Tokiu v roce 1964 se stal členem čtyřky s kormidelníkem, která na mistrovství Evropy v Duisburgu v roce 1965 vybojovala bronzovou medaili. Aktivní sportovní kariéru zakončil na letních olympijských hrách v Mexiku v roce 1968, kde v závodě skifařů skončil devátý. Poté se věnoval až do odchodu do zálohy v roce 1991 trenérské práci v Dukle Praha. Jeho sportovní úspěchy mu v roce 1984 vynesly vítězství v anketě oddílů o nejlepšího československého veslaře století.

„Dobrá rada nad zlato. Vpředu zleva ji poslouchají Kašpar, Rendl, Mareš a vpravo ji udílí trenér Jursa.“

Cyklisté byli od roku 1956 umístěni v ASD Dukla v Brně, Pardubicích, Lounech, Českém Krumlově, Trenčíně a Bratislavě. Špička naší dráhové cyklistiky se specializací na stíhací disciplíny se soustředila v Dukle Pardubice, v Lounech se oddíl orientoval na dráhové a silniční disciplíny a v Českém Krumlově na silniční cyklistiku a cyklokros. V červenci 1957 vznikla Dukla Brno, která se pod vedením trenéra Františka Jursy brzy dostala mezi špičku čs. cyklistiky v silničních závodech. K největším úspěchům armádních cyklistů patřily dvě stříbrné medaile, které na LOH v Melbourně vybojovali Ladislav Fouček a Václav Machek.

Družstvo veslařů bylo převedeno do Litoměřic, do velmi nevyhovujících podmínek, které ohrožily jeho další existenci. Proto se již v roce 1958 vrátilo do Prahy. Veslaři se připravovali pod hlavičkou Dukly Terezín a v roce 1960 na LOH v Římě Václav Kozák společně s Pavlem Schmidtem vybojovali na dvojskifu zlatou medaili. Armádní veslaři byli také členy osmy, která získala stříbrné medaile na MS v Duisburgu v roce 1957. Znamý závod osmiveslic o štít pražského primátora měl v letech 1957–1960 jediného vítěze: posádky Dukly Praha.

Jedním z nejúspěšnějších ASD byl tým motoristů Dukly Praha. Karel Pecha, Otakar Chasák, Jaroslav Tůma a další zvítězili v Šestidenní soutěži o Mezinárodní trofej v letech 1956, 1958 a 1959, v družstvu silničních jezdců byli Václav Parus, František Helikar či Gustav Havel, několikanásobní mistři republiky.

Armádní sportovci se věnovali i méně rozšířeným sportům, jako byl zápas ...

.. nebo judo

Veslaři Dukly Terezín při tréninku

Ve druhé polovině padesátých let byly položeny základy budoucích úspěchů armádních sportovních střelců, soustředěných v Praze. Tvořili základ čs. reprezentace a Vladimír Kudrna, František Maxa a Václav Trojan se stali na MS v roce 1958 v Moskvě mistry světa ve střelbě z velkorážné pistole. Armádní střelci Ladislav Červený, Jaromír Vala, Ján Sivčák, Vladimír Kudrna a další k tomu přidali tři stříbrné a dvě bronzové medaile.

Již od roku 1955 se konaly konference odborníků armádního sportu armád Varšavské smlouvy, které řešily základní otázky rozvoje armádní tělovýchovy a sportu a vzájemných sportovních styků. V březnu 1958 byl v Moskvě vytvořen Sportovní výbor spřátelených armád (SVSA), jehož členy se vedle armád Varšavské smlouvy staly také armády Číny, Mongolska, Vietnamu a KLR. Výbor organizoval Letní (LSSA) a Zimní spartakiády spřátelených armád (ZSSA), jejichž cílem bylo „neustále upevňovat vzájemné sportovní styky mezi sportovci a sportovními družstvy spřátelených armád s cílem přispět k upevnění přátelství, bojové družby a zvýšení kvality tělesné přípravy a sportu a růstu sportovního mistrovství“. První LSSA se konala v září 1958 v Lipsku a družstvo ČSLA, které se zúčastnilo všech soutěží s výjimkou moderního pětiboje, získalo v celkové klasifikaci třetí místo za SSSR a NDR. Součástí spolupráce v oblasti armádní tělovýchovy a sportu byla i materiální pomoc armádám Vietnamu a Koreji, kam ČSLA v prosinci 1957 odeslala své přebytky tělovýchovného a sportovního materiálu.

Motoristé Dukly na Strahovském stadionu v Praze

Zahájení I. letní spartakiády spřátelených armád na stadionu v Lipsku

Mistři světa z Moskvy v roce 1958

„Ze směny. Vojáci–horníci na dole Antonín Zápotocký.“

Vojenské výpomoci měly být výjimečnou pomocí, poskytovanou buď mužstvem, vojenskou technikou nebo vojenským materiálem a organizovanou jen pro sezónní práce v zemědělství a jiné příležitosti, vždy ale na základě usnesení vlády. V případě živelních pohrom se mělo postupovat podle nového Základního služebního řádu čs. ozbrojených sil. Forma brigád a výpomocí začala od přelomu padesátých a šedesátých let „suplovat“ s výjimkou stavebnictví existenci vojenských technických jednotek.

Hlavní tíha pomoci národnímu hospodářství ležela na příslušnících vojenských technických jednotek (VTJ) a železničního vojska. V důsledku složité ekonomické situace byl vyvíjen silný tlak ze strany mnoha resortů na pracovní nasazení vojáků, v řadě případů podpořený usneseními vlády. Pomoc armády při překonávání problémů čs. hospodářství měla značný význam, ale odváděla ji od jejího hlavního poslání, narušovala výcvik a oslabovala úroveň bojové pohotovosti a připravenosti.

Vojenský amatérský soubor při brigádě na Ostravsku

Technické jednotky vytvořené k 1. květnu 1954 z vojenských pracovních jednotek (pomocných technických praporů a technických praporů) k zajišťování národohospodářských potřeb zejména v hornictví a stavebnictví, kde byl stálý nedostatek pracovních sil, řídil náměstek ministra národní obrany pro věci materiální prostřednictvím Velitelství VTJ. Sestávaly ze čtyř technických skupin a dvou praporů podřízených přímo velitelství. V roce 1955 šlo celkem o 24 technické prapory s téměř 30 000 muži. Nadále se dělily na lehké (pro stavebnictví) a těžké (pro práci v dolech), které s výjimkou 7. a 57. technického praporu tvořily 55. technickou skupinu v Ostravě. Příslušníci VTJ byli povinni dvouletou resp. pětiměsíční základní vojenskou službou (u důlních jednotek docházelo zpravidla k jejímu prodloužení o dva měsíce), procházeli mimo pracovní dobu základní bojovou přípravou a měli přidělenou zbraň. Úroveň výcviku hodnotily prověřkové komise většinou jako „nevyhovující“. Vojáci byli obvykle přidělováni na nejtěžší práce a jejich ubytovací, stravovací, hygienické i další podmínky v mnoha případech

Rozdělení úkolů před směnou

Organizovaný nábor v ČSLA do hornictví v letech 1955–1960

rok	směrné číslo	získáno	nenastoupilo
1955	1 500	1 614	–
1956	2 506	3 578	–
1957	2 800	4 922	784
1959	2 500	4 216	705
1960	1 000	2 870	400

neodpovídaly ustanovení vojenských řádů a předpisů. Vedle služného dostávali také mzdu za práci podle obecně platných mzdových předpisů, při činnosti v režii vojenské správy (na stavbách ve VVP) měli nárok na odměnu. Z té i ze mzdy si vojenská správa srážela příspěvek na služné, stravu apod., ze zbytku peněz byla polovina vyplacena v hotovosti vojákovi, druhá polovina uložena na vkladní knížku; výběr z ní povoloval velitel útvaru nebo náčelník štábu. Vojáci pracující v dolech zpravidla dosahovali vyšších výdělků než vojáci z povolání – např. plat velitele roty v roce 1956 činil 900 Kčs, průměrný plat vojáka VTJ téměř 1 400 Kčs.

Již od počátku roku 1956 docházelo na Ostravsku ke snižování počtu VTJ (mezi roky 1955 a 1957 se počet příslušníků snížil z 10 500 na 4 300), které také začaly být doplňovány především vojenskými brigádníky od bojových útvarů v rámci akcí „1 800“ (rok 1956), „600“ (1957) a „800“ (1958 – číslo určovalo, kolik brigádníků má být získáno). Souviselo to s chystaným přístupem Československa k Úmluvě o nucené nebo povinné práci z roku 1930, který měl být jedním z dokladů rozchodu s porušováním základních lidských práv. Právě existence důlních jednotek na Ostravsku odporovala jejím ustanovením nejvíce. Původní předpoklady počítaly s jejich zrušením k 15. říjnu 1957, ale protože v roce 1957 kulminoval nedostatek uhlí v národním hospodářství, uložila vláda svým usnesením z června 1957 ministru národní obrany podílet se na zabezpečení pracovních sil pro uhelné doly. Proto byl termín zrušení vojenských důlních jednotek odsunut o rok a vojenská správa poskytla více než 6 000 dlouhodobých i krátkodobých odkladů nástupu vojenské základní služby brancům z uhelných dolů. Úmluvu o nucené nebo povinné práci ratifikovalo Československo v květnu 1957 a k 30. listopadu 1958 byly všechny důlní prapory zrušeny. Pomoc vojáků dolům však pokračovala formou „dobrovolných“ brigád.

Ustanovením Úmluvy o nucené nebo povinné práci odporovala také existence VTJ pracujících ve stavebnictví, ale stranické a státní orgány ani Ministerstvo národní obrany nehodlaly přijít o velký počet pracovních sil v resortu potýkajícím se s řadou problémů. Proto bylo rozhodnuto tyto jednotky „zachránit“ formální změnou jejich charakteru. K 1. říjnu 1956 byla provedena jejich reorganizace na „speciální“ – z části VTJ vznikly technický pluk, dva mostní stavební prapory a tři silniční stavební prapory. Vytvoření silničních jednotek souviselo s plánovaným vznikem silničního vojska v letech 1957–1958 požadovaným velením Spojených ozbrojených sil.

Již v roce 1955 došlo v důsledku prudkého rozvoje vojenského stavebnictví k vytvoření jeho trustové organizace: původní závody se změnilly v národní podniky organizované do sedmi trustů: Posista, Inženýrské stavby a Konstruktiva v Praze, Severostav v Liberci, Armastav v Plzni, Moravostav v Přerově a Stavindustria v Bratislavě.

Další reorganizace vojenského stavebnictví, které využívalo práce příslušníků VTJ, byla provedena na základě usnesení vlády k 1. lednu 1956 – z vojenských stavebních podniků zůstal v resortu Ministerstva národní obrany pouze podnik Posista s dvěma okruhovými trusty v Praze a Přerově. Ostatní byly delimitovány do resortu Ministerstva stavebnictví.

Na provedené změny navázala k 1. říjnu 1956 celková reorganizace VTJ: mimo „dožívajících“ důlních praporů na Ostravsku byly reorganizovány na osm technických pluků se zhruba 8 000 muži. Došlo rovněž

Vojeňští stavbaři

Známé kino U hradeb v Praze vybudované vojáky

Pracovníci vojenských stavebních podniků postavili také hotel Družba, později přejmenovaný na International, dnes Crowne Plaza Prague

Nové bytové jednotky vybudované vojáky v Bratislavě ...

... a v Praze-Podolí

k některým dislokačním změnám a zavedení „bojové pohotovosti na pracovišti“, která měla budit zdání, že nové jednotky jsou bojové. Pro vojáky se nic nezměnilo – i nadále pracovali na stavbách vojenských objektů, u stavebních podniků i na dalších místech, jejich pracovní, ubytovací a další podmínky zůstaly stejně rozdílné jako dříve a často špatné. V rámci nového předpisu DopI-1-1 Základní ustanovení o průběhu vojenské činné služby poddůstojníků a mužstva základní (náhradní) služby a v záloze Československé armády v míru vycházejícího z novelizace Branného zákona došlo ke změnám v povolávání tzv. kádrově závadných osob do VTJ, které nadále plnily i represivní funkci.

Podle usnesení vlády se k 1. lednu 1959 sloučily n. p. MNO Posista a Velitelství

VTJ do podniku Vojenské stavby Praha, jenž měl vedle Ústavu mechanizace a dopravy, Ústřední opravny strojů a Projektového střediska podřízeno také pět technických pluků, které po velitelské stránce podléhaly Správě vojenských staveb Ministerstva národní obrany. Ostatní technické jednotky byly zrušeny. Protože v nové organizaci měly technické útvary pouze okolo 5 000 mužů, musely být pro pomoc národnímu hospodářství, mimo stavebnictví, využívány především formy pracovních brigád a mimořádných výpomocí podle předpisu Sm-všeob-14.

Výsledky práce příslušníků VTJ přinesly společnosti i armádě velké hodnoty. V letech 1955–1958 vytěžili vojáci na Ostravsku na 10 milionů tun uhlí a vyrazili desítky kilometrů důlních chodeb, pomáhali také při výstavbě „vzorového socialistického města“ Havířova. Bez jejich práce by se nejdůležitějšímu kamenouhelnému revíru nedařilo plnit plán – vojáci pracovali denně 10–14 hodin, nastupovali na směny i o nedělích a dosahovali dokonce vyšších výkonů než havíři: v roce 1956 představovali příslušníci VTJ jen 9 procent z celkového počtu pracovníků, ale na těžbě se podíleli více než 15 procenty.

„Lehké“ technické pluky se podílely na stavební výrobě v rámci n. p. Prefa, budovaly byty i celá sídliště často s občanskou vybaveností v desítkách českých a moravských měst, stavěly a opravovaly pozemní komunikace včetně mostů, jejich příslušníci byli nasazováni do závodů ministerstva těžkého průmyslu, strojírenství, průmyslu, lesů, kde nahrazovali chybějící pracovní síly. Pro potřeby armády prováděli úpravy ve všech VVP, budovali nová kasárna, sklady, opravárenské závody, byty pro vojáky z povolání.

Především z řad vojáků VTJ byl činěn nábor pracovníků do dolů, hutí, stavebnictví a zemědělství. Směrná čísla stanovovala vláda. V roce 1959 se podařilo získat pro práci v dolech přes 4 000 příslušníků základní služby odcházejících do zálohy, několik stovek odešlo pracovat i do hutí a stavebních podniků. Menší úspěšnost měl nábor do zemědělství.

Značnou pomoc poskytovalo národnímu hospodářství také železniční vojsko. Po svém začlenění do působnosti Ministerstva dopravy v lednu 1957 probíhal jeho výcvik téměř výhradně formou podílu na plnění úkolů resortu dopravy: šlo především o stavbu a generální opravy železničních tratí a budování železničních i silničních mostů. Postupné zavádění moderních strojů umožnilo, aby již na počátku šedesátých let zajišťovalo železniční vojsko také mnohem náročnější úkoly.

K největším akcím druhé poloviny padesátých let patřila pomoc při výstavbě Východoslovenských železáren v Košicích. Vybudovat v rekordně krátké době vlečku a kolejiště vstupního zhlaví, na němž závisela výstavba závodu, nebyla schopna žádná stavební organizace. Příslušníci železničního vojska to dokázali – ve velmi nepříznivých klimatických podmínkách provedli v letech 1959–1960 zemní práce v rozsahu přes 500 000 m³, postavili 50 km tratí a smontovali na 100 výhybek. V roce 1957 zahájilo železniční vojsko práce na – ve své době unikátním – Žďákovském mostě klenoucím se v délce 540 metrů a ve výšce 110 metrů nad hladinou Orlické přehrady. Speciální mostní jednotka s pomocí pilířové konstrukce PIŽMO vybuodovala montážní věže vysoké téměř 100 metrů, s jejichž využitím pak provedla výstavbu jedinečného mostního oblouku o rozpětí 330 metrů.

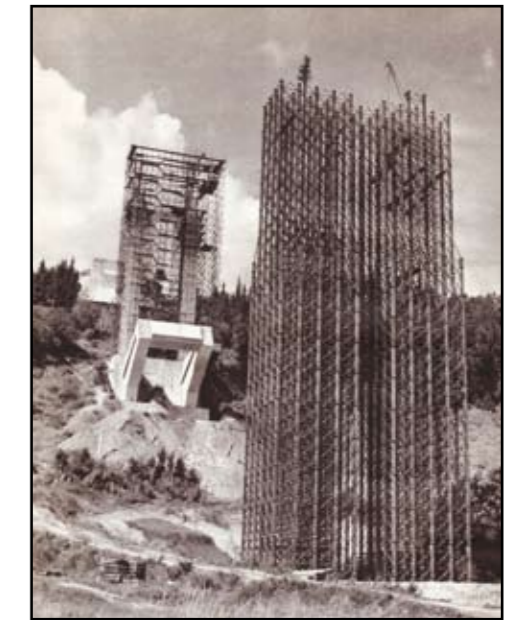

Trať podemletá povodní ...

Po dokončení mostu v roce 1965 umožnila zvolená technologie vyzvednout z vod přehradního jezera téměř 1 300 tun použitého materiálu.

V létě roku 1958 se museli vojenští železničníci vyrovnat s neobyčejně složitým úkolem – voda z rozvodněné Smědé podemlela u Frýdlandu železniční trať, z níž spadla do divoké řeky nejprve lokomotiva a později i zbytek našťestí již evakuovaného osobního vlaku. K jejich vytažení musela být nasazena těžká vojenská technika. Při vyprošťování byl prasklým ocelovým lanem zabit jeden voják. Ve stejné době odstraňovali příslušníci železničního vojska škody po povodních na trati vedoucí podél Váhu u Ružomberoku a Liptovského Mikuláše, kde opravili také mosty přes řeku.

Pomoc ČSLA národnímu hospodářství, která v polovině padesátých let oproti roku 1953 mírně poklesla, začala od jejich sklonku vzhledem k prohlubujícím se potížím čs. ekonomiky opět narůstat – v roce 1960 dosáhla 1 740 000 pracovních dnů, tj. o 600 000 více než v předchozím roce.

Pilíře PIŽMO pro stavbu Žďákovského mostu

... a opravovaná vojenskými železničníci

Unikátní snesení mostu nad zhlavím železniční stanice v České Třebové

Výstavba vlečky k Východoslovenským železárnám v Košicích

II. část

Z usnesení XII. sjezdu Komunistické strany Československa 4.–8. prosince 1962:

Dokud nedojde k prosazení mírových návrhů a k všeobecnému a úplnému odzbrojení, dokud bude ze strany imperialistů existovat nebezpečí války, budeme posilovat obranyschopnost a bezpečnost naší vlasti, dále rozvíjet leninské principy výstavby armády, zajišťovat vysokou bojovou pohotovost ozbrojených sil a zdokonalovat jejich výzbroj a technické vybavení, posilovat jednotu ozbrojených sil Varšavské smlouvy.

Z návrhu Akčního programu Československé lidové armády 11. června 1968:

ČSLA tvoří nedílnou, organickou součást socialistického státního mechanismu. Její základní funkcí je zabezpečovat ozbrojenou obranu socialistické společnosti. Zásady vnitřního uspořádání a propojení armády s jednotlivými součástmi státního mechanismu a celým obranným systémem jsou určeny především povahou socialistického státního zřízení, ekonomickou strukturou a vojenskou doktrínou ČSSR. Státněpolitické postavení ČSLA nebylo dosud přesně formulováno a její funkční a strukturální postavení v soustavě státních organizací a institucí dovovalo různý výklad úkolů armády. To vše bylo zesilováno systémem řízení úseku obrany a ČSLA, založeném na principu přímého řízení orgány Komunistické strany Československa. Státní orgány, zejména vláda a jednotlivá ministerstva, se proto řešením otázek obrany a problémů ČSLA nemohly komplexněji zabývat... Účinné a efektivní řešení obrany ČSSR vyžaduje, aby se přikročilo neodkladně ke komplexnímu zpracování a přijetí vojenské doktríny státu jako základního a výchozího podkladu pro všechna zásadní zamýšlená opatření v oblasti obrany na základě akčního programu jak uvnitř armády, tak i mimo ni.

1960 1968

Na směr hlavního úderu

říjen 1960 – srpen 1968

Jen krok od jaderného konfliktu

Vývoj mezinárodní situace a postavení Československa

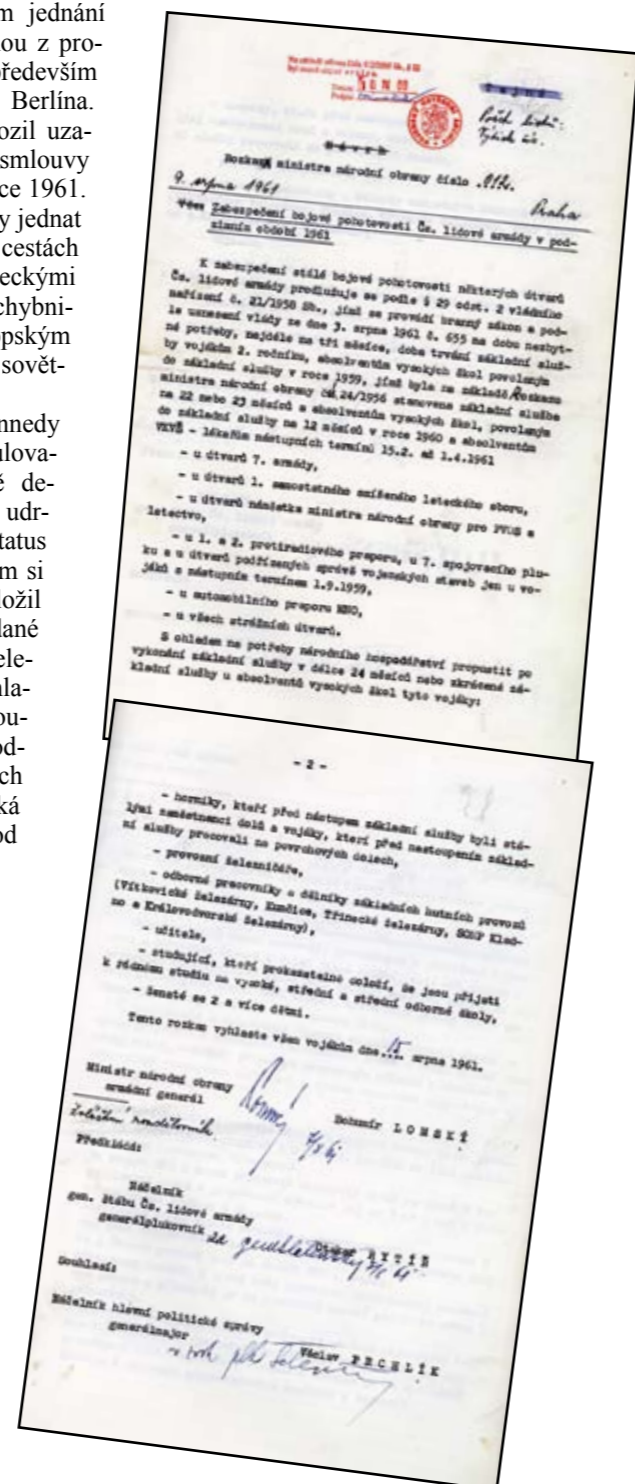
Americký prezident J. F. Kennedy vítá N. S. Chruščova na velvyslanectví USA ve Vídni

Mezinárodní vztahy v šedesátých letech významně ovlivnily dvě vážné krize, které hrozily přerůst v otevřený válečný konflikt. Obě předznamenaly nezdary jednání mezi sovětským vůdcem N. S. Chruščovem a novým prezidentem USA Johnem Fitzgeraldem Kennedym v červnu 1961 ve Vídni. Přes optimistické očekávání, že obě mocnosti budou mít zájem na zlepšení vzájemných vztahů, se schůzka konala v atmosféře napětí a nedůvěry. Zatímco J. F. Kennedy usiloval o věčný dialog, který by napomohl odvrátit konflikty v oblastech, kde se střetávaly zájmy obou supermoci, sovětský státník vystupoval mnohem agresivněji. Chtěl využít údajné převahy SSSR v raketové technice a Kennedyho ne zkušenosti v mezinárodních vztazích k upevnění postavení Sovětského svazu i svých pozic ve vedení KSSS, kde narůstal rozkol. Sítila také kritika moskevského vedení ze strany Komunistické strany Číny, která se snažila získat vedoucí postavení v mezinárodním komunistickém hnutí. Během jednání se nepodařilo vyřešit žádnou z projednávaných otázek, především problematiku Západního Berlína. N. S. Chruščov nadále hrozil uzavřením separátní mírové smlouvy s vládou NDR do 1. prosince 1961. Spojené státy by tak musely jednat o režimu na přístupových cestách do města s východoněmeckými představiteli, což by zpochybnilo jejich závazky vůči evropským spojencům, a proto plán sovětského státníka odmítl.

V červenci J. F. Kennedy v záměrně ostře formulovaném projevu jednoznačně deklaroval odhodlání USA udržet v Západním Berlíně status quo. N. S. Chruščov, vědom si skutečného poměru sil, odložil podpis mírové smlouvy i dané ultimatum a po jednání s delegací NDR v Moskvě souhlasil s výstavbou 165 km dlouhé zdi, která oddělila východní část Berlína od západních sektorů města. „Berlínská zeď“, která začala pod

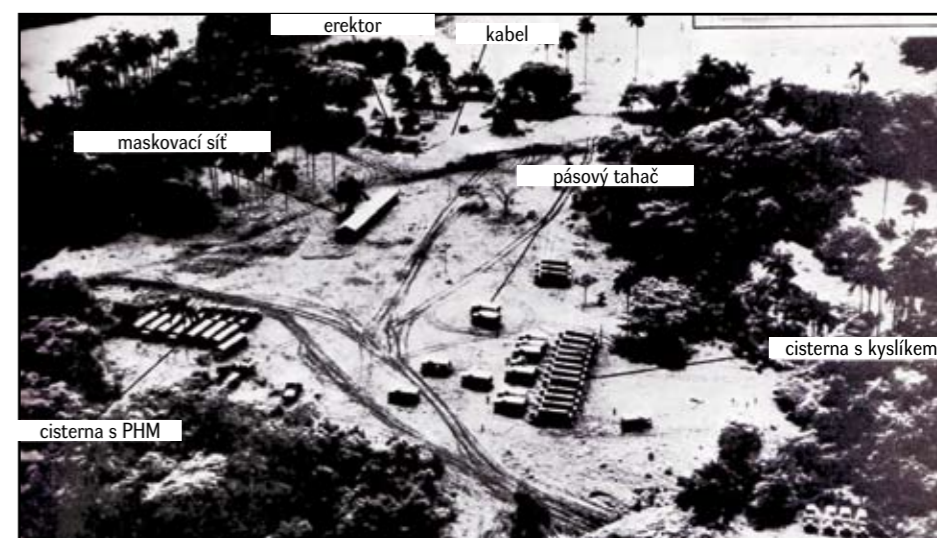

Berlínská zeď rozdělila nejen Evropu a město, ale také jednotlivé ulice

ČSLA měla v době Berlínské krize zvýšenou bojovou pohotovost

Snímek pořízený letounem U-2 zachytil budování raketové základny na Kubě

ochranou sovětských vojsk vyrůst v noci z 12. na 13. srpna 1961, se stala symbolem studené války a definitivně ukončila tzv. druhou berlínskou krizi. Znamenala nezdary sovětských představ o podobě sjednocení Německa, uznání existence dvou německých států a stabilizovala situaci ve střední Evropě. Těžiště soupeření obou supermoci se s konečnou platností přesunulo mimo evropský kontinent.

Od počátku šedesátých let se Kuba měnila v předsunutou pozici Sovětského svazu na americkém kontinentě. Spojené státy na počátku roku 1961 s „Ostrovem svobody“ přerušily diplomatické styky a s cílem zvrátit vývoj na karibském ostrově organizovaly v táborech v Guatemale, Nikaragui a v pásmu Panamského průplavu výcvik kubánských emigrantů. Ti se 17. dubna vylodili v Zátocě svini, ale byli během čtyř dnů poraženi a většina z nich zajata. Špatně připravená akce chybně kalkulující s tím, že vyvolá rozsáhlé povstání, znamenala zlom ve vnitropolitickém vývoji na Kubě, kde se začal realizovat sovětský model socialismu. Současně poskytla SSSR argumenty pro zajištění kubánské bezpečnosti a příležitost zvýšit svůj vliv na další latinskoamerické země, aby u něj hledaly záchytnou útočištnou zemi.

Na jaře 1962 se nejvyšší sovětské vedení rozhodlo instalovat na kubánském území rakety středního doletu s jadernými hlavicemi R-12 (kód NATO SS-4) a R-14 (SS-5) s doletem 2 000 až 4 500 km, schopné zasáhnout celý jihovýchod USA včetně New Yorku, Bostonu a Filadelfie. Cílem opatření bylo částečné vyrovnání strategické nerovnováhy vyvolané rozmístěním amerických střel Jupiter a Thor s nukleárními hlavicemi na základnách v Turecku a Itálii, které mohly během deseti minut zničit nejvýznamnější politická a hospodářská centra evropské části Sovětského svazu.

Americké rozvědce zůstal přesun zbraní i početného kontingentu více než 40 000 vojáků a námořníků sovětského expedičního sboru dlouho utajen. Výstavbu odpalovacích ramp odhalily snímky špiónážního letounu U-2 až v polovině října 1962, kdy zbývalo jen několik dní do jejich kompletnosti. USA vyhlásily plnou bojovou pohotovost svých ozbrojených sil včetně strategických a sáhly k námořní blokádě Kubu. Od 24. října americké vojenské námořnictvo kontrolovalo všechny lodi plující na ostrov. Spojené státy chtěly zvolenou variantou – původně se uvažovalo i o zničení raket a odpalovacích zařízení leteckým útokem či o invazi na Kubu – udržet situaci pod kontrolou a poskytnout Sovětskému svazu čas, aby přehodnotil svůj úmysl dříve, než dojde k vyhocení situace.

Sovětské vedení však nemělo pro tento případ připravenou alternativu. Protestovalo proti námořní blokádě, uvedlo svá vojska i armády Varšavské smlouvy do plné bojové pohotovosti a na Kubě pokračovala kompletace raketových systémů. Po zjištění, že USA neustoupí od požadavku likvidace sovětských raket a existuje reálná hrozba vypuknutí jaderného konfliktu, SSSR nakonec souhlasil se stažením raket za slib, že Spojené státy nenapadnou Kubu a stáhnou své rakety z Turecka a částečně i z Itálie a Velké Británie.

Berlínská a především karibská krize měly zásadní vliv na vývoj vztahů mezi SSSR a USA i mezi Varšavskou smlouvou a Severoatlantickou aliancí, podmínily také celkovou mezinárodní atmosféru. To, že se svět dostal až na pokraj jaderné války, přinutilo obě supermoci k hledání mechanismů, které by dokázaly podobné riziko v budoucnosti minimalizovat. Již v roce 1963 byla mezi Bílým domem ve Washingtonu a moskevským Kremlem zřízena tzv. horká linka umožňující okamžitý kontakt nejvyšších představitelů obou států. Vědomí, že SSSR i USA jsou schopny vzájemného zničení, vedlo ke snaze o kontrolu zbrojení. V srpnu 1963 byla v Moskvě podepsána ministry zahraničí SSSR, USA a Velké Británie

Zástupce Spojených států v OSN předkládá důkazy o rozmístění sovětských raket na Kubě

Stahování sovětských bombardovacích letounů Il-28 z „Ostrova svobody“

Text smlouvy o zákazu jaderných zkoušek v atmosféře, v kosmickém prostoru a pod vodou, který podepsali ministři zahraničí...

... za Spojené státy Dean Rusk,

za Sovětský svaz Andrej Gromyko

a za Velkou Británii lord Home.

smlouva o zákazu jaderných zkoušek v atmosféře, v kosmickém prostoru a pod vodou (podzemní zkoušky zůstaly povoleny), k níž se během prvního roku připojilo dalších 90 států. Po náročných jednáních schválilo Valné shromáždění OSN v prosinci 1966 Všeobecnou dohodu o mírovém využívání kosmického prostoru, o dva roky později, v červnu 1968, Smlouvu o nešíření jaderných zbraní, přípravnou Spojenými státy a Sovětským svazem.

Karibská krize však přinesla také poznání, že SSSR a USA se dokáží ve chvíli kritického vyhocení situace dohodnout bez ohledu na mínění svých spojenců. Kubánský vůdce F. Castro považoval stažení sovětských raket z ostrova za „zradu“ a pro francouzského prezidenta Ch. de Gaulla byl zvolený způsob řešení vhodnou příležitostí ke zvýšení úsilí o oslabení dominantního postavení Spojených států v NATO. Podle jeho názoru se mohla západní Evropa pod vedením Francie a Spolkové republiky Německo stát pro Sovětský svaz přijatelnější než Severoatlantická aliance pod vedením USA.

Již na sklonku padesátých let požadoval vytvoření nového zastřešujícího orgánu aliance, a to tříčlenného direktoria složeného z představitelů Francie, Velké Británie a USA, jež by na pravidelných schůzkách řešilo „politické a strategické otázky světového významu“. Tím by Francie získala přímý podíl na zásadních rozhodnutích aliance, především o použití jaderných zbraní. Narazil však na zamítavé stanovisko USA, pro něž by to znamenalo omezení manévrovacích možností zahraniční politiky,

Setkání Ch. de Gaulla s Kosigynem

Po Kubánské krizi se vztahy mezi Fidelem Castrem a N. S. Chruščovem normalizovaly až během návštěvy kubánského představitele v Moskvě v roce 1963

Slavnostní otevření nového vrchního velitelství NATO v Bruselu

Jednání o navázání diplomatických vztahů mezi SRN a Rumunskem

i ostatních členských států aliance. To vedlo Ch. de Gaulla k zahájení vlastního jaderného programu, odmítnutí podpisu smlouvy o zákazu zkoušek jaderných zbraní a k navázání diplomatických styků s Čínou. V lednu 1963 uzavřel smlouvu se SRN o usmíření a přátelství.

Současně redukoval své závazky vůči Severoatlantické alianci. V roce 1959 začal vyčleňovat francouzské námořní síly dislokované ve Středomoří z kompetence velení NATO, o šest let později Francie vystoupila ze SEATO a odmítla se zúčastnit společných cvičení aliance. V následujícím roce Ch. de Gaulle překvapivě oznámil, že Francie vystupuje z vojenských struktur NATO a její území muselo opustit velení aliance a 26 000 amerických vojáků. Téhož roku francouzský prezident navštívil Sovětský svaz. Naděje kremelských vůdců, že postup Francie způsobí rozkol v NATO a budou jí následovat další členské státy, se však nesplnily a Francie zůstala pevným spojencem USA.

De Gaullova politika ovlivnila i představitele SRN K. Adenauera, který si nebyl jist, zda USA budou ochotny k jaderné válce kvůli SRN. Jeho nástupce Ludwig Erhard se ale domníval, že by takto zaměřená politika mohla vést USA ke stažení z Evropy a ponechání Německa svému osudu. Zásadní změnu německé politiky provedl ve druhé polovině šedesátých let až Willy Brandt. Na rozdíl od K. Adenauera, který se pokoušel vynutit si sjednocení Německa, zastával názor, že k sjednocení může dojít pouze v atmosféře uvolnění mezi Východem a Západem. Proto opustil Hallsteinovu doktrínu a začal navazovat styky s jednotlivými východoevropskými zeměmi. K podobným závěrům dospěla i tzv. Harmelova zpráva, kterou pro vedení NATO zpracoval belgický ministr zahraničí. Na ni navazovala v červnu 1968 výzva k státům Varšavské smlouvy známá jako Reykjavický signál, aby státy obou bloků „hledaly pokrok na cestě k míru“. Tyto iniciativy však ukončila srpnová invaze do Československa.

Dvě vážné krize na počátku desetiletí byly také impulsem k dalšímu zbrojení. Sovětský svaz usiloval o posílení své pozice jako světové supervelmoci, aby mohl účinněji prosazovat svou globální politiku. Na přijetí nové sovětské doktriny, vytvoření sovětských strategických sil a nové formy komunistické infiltrace v zemích tzv. třetího světa reagovala Kennedyho administrativa v lednu 1962 přijetím nové strategické koncepce „pružné reakce“, která poskytovala celou škálu užití síly dané tzv. eskalačními stupni a umožňovala USA zvolit takové řešení, jež v dané situaci bylo optimální k dosažení výtčených cílů. Její nedílnou součástí se stala teorie „omezených válek“ neboli ozbrojených konfliktů limitovaných politickými a vojenskými cíli, územím či použitými bojovými silami a prostředky. Případný jaderný úder, který by demonstroval odhodlání Spojených států provést zničující útok zbraněmi hromadného ničení, měl být veden jen proti sovětským strategickým silám ohrožujícím USA a západoevropské země, s cílem změnit strategickou situaci a umožnit zahájení konvenčního útoku.

Tím vytvářela nová strategie přijatelnou koncepci pro západoevropské země s možností nasazení taktických jaderných zbraní na evropském válčišti a umožnila využít tehdejší americké kvantitativní i kvalitativní převahy v jaderných zbraních. Její součástí bylo i vedení konvenčních válek především v zemích Třetího světa,

Americká vrtulníková loď třídy ESSEX hlídající v Karibském moři

Jihovietnamský diktátor Ngo-dinh-Diem v rozhovoru s prezidentem USA D. Eisenhowerem a ministrem zahraničí J. Dullesem

První kosmonaut světa mjr. Jurij Alexejevič Gagarin

Vrchní velitel amerických vojsk ve Vietnamu generál William C. Westmoreland a ministr obrany USA Robert S. McNamara

Převoz raněného amerického vojáka vrtulníkem – jeden z typických průvodních znaků války ve Vietnamu

kde docházelo k rozmachu národně osvobozenického hnutí iniciovaného a podporovaného SSSR. Tyto „omezené války“ měly sloužit k odstranění levicových vlád (Indonésie) a k podpoře proamerických režimů (Vietnamská republika).

Vývoj ve Vietnamu představoval pro USA stále větší problém. Země byla rozdělena na severní Vietnamskou demokratickou republiku (VDR) a jižní Vietnamskou republiku, kde se na počátku šedesátých let proti diktátorovi Ngo-dinh-Diemovi zformovala Fronta národního osvobození (FNO, Vietcong), koalice opozičních sil podporovaná Sovětským svazem a Čínou. Toho využil komunistický sever a začal na jih posílat zbraně a vojáky s cílem sjednotit obě země. Spojené státy byly přesvědčeny, že Jižní Vietnam má pro udržení jejich vlivu v jihovýchodní Asii klíčový význam a obávaly se, že jeho porážka by vedla k pádu dalších zemí do rukou komunistů. Současně měla být ověřena použitelnost strategie pružné reakce, tj. dosažení cíle stupňovaným užitím síly.

Ve snaze izolovat partyzánské jednotky jihovietnamský režim vysídlil z oblastí u hranic rozdělené země civilní obyvatelstvo a zřídil zde demarkační zónu, nebyl však schopen ji získat zpět pod svou kontrolu. Převrat uskutečněný v roce 1963, během něhož byl Diem zavražděn, destabilizoval celou zemi a měl za následek rychlý nárůst počtu amerických vojáků – na konci roku 1964 se na území jižního Vietnamu nacházelo 184 000 vojáků, o dva roky později již dvakrát tolik a maxima – 540 000 mužů – bylo dosaženo v letech 1968 až 1969.

K eskalaci konfliktu došlo v srpnu roku 1964 za nového amerického prezidenta Lyndona Baines Johnsona, který nahradil J. F. Kennedyho zavražděného v Dallasu v listopadu 1963. Za záminku posloužil incident v Tonkinském zálivu, kde lodě americké Sedmé flotily ostřelovaly severovietnamské pobřeží a střetly se s vojenskými plavidly VDR. Americký kongres poté schválil tzv. Tonkinskou rezoluci umožňující prezidentovi „užít všech nezbytných prostředků k zabránění komunistické agresi“. Od počátku roku 1965 USA zahájily bombardování vybraných cílů v severním Vietnamu, aby zastavily podporu Vietcongu, v červnu 1966 americké strategické bombardéry B-52 poprvé svrhly bomby na Hanoj a Haiphong a následujícího roku se terčem stal i Long-son, vzdálený jen 10 km od čínských hranic.

Bezvýhodnost konfliktu a vysoké ztráty amerických jednotek měly za následek rostoucí odpor proti válce a podpoře zkorumpovaného jihovietnamského režimu v americké společnosti. Proti přítomnosti amerických jednotek se postavilo i místní obyvatelstvo, násilně vystěhované ze svých domovů a izolované v tzv. ochranných zónách a strategických vesnicích. Americké jednotky setkávající se v neznámém prostředí s nezvyklými formami boje nebyly schopny rozlišit nepřítel, což vedlo k pustošení celých oblastí, k používání defoliantů (od srpna 1966 i napalmu)

N. S. Chruščov při projevu na XXII. sjezdu KSSS

Vývoj počtu nosičů raketového vojska strategického určení Sovětské armády v letech 1960 až 1968

označení SSSR	kód NATO	dostřel (km)	1960	1962	1964	1966	1968
R-7A (8K74)	SS-6	9 500	4	4	4	4	4
R-16 (8K64)	SS-7	11 000	–	26	153	186	186
R-9A (8K75)	SS-8	12 500	–	–	23	23	23
R-36 (8K67)	SS-9	10 500	–	–	–	30	156
RS-10 (8K84)	SS-11	12 000	–	–	–	90	540
celkem	–	–	4	30	180	333	909

a k násilnostem na civilním obyvatelstvu. Zprávy o masakrech v My-lai, Ba-lang-anu a Land-vai vyvolávaly rozhořčení světové veřejnosti a stupňovaly odpor k válce i v zemích západoevropských spojenců a vedly USA k úvahám o deeskalaci konfliktu, který se mezitím rozšířil i do sousedního Laosu a Kambodže. Zlomem ve válce se stala ofenzíva Tet zahájená 30. ledna 1968. Nevyvolala očekávané povstání jihovietnamského obyvatelstva a Vietcong byl téměř zničen. Vzhledem k nastávajícím prezidentským volbám L. Johnson akceptoval požadavky severního Vietnamu a v květnu 1968 byla zahájena mírová jednání v Paříži.

I když Sovětský svaz dosáhl na počátku šedesátých let řady propagandistických úspěchů (mimo jiné let prvního člověka do vesmíru v dubnu 1961) a začal pronikat do rozvojových zemí, stále výrazněji se projevoval rozpor mezi skutečnými možnostmi země a ambiciózní zahraniční a vojenskou politikou. Bez ohledu na skutečnou situaci, především na mimořádně nízkou životní úroveň obyvatelstva, proklamoval XXII. sjezd KSSS v říjnu 1961 utopické vize o brzkém přechodu sovětské společnosti ke komunismu a nereálné cíle vytyčoval i sedmiletý plán rozvoje národního hospodářství přijatý na léta 1959–1965, během něhož mělo dojít v některých komoditách k předstizení objemu výroby USA.

Na ekonomických těžkostech země se podepsaly zčásti objektivní příčiny (vyčerpání nalezišť surovin v evropské části SSSR a jejich náhrada ložisky na Sibiři v odlehlých oblastech a v klimaticky nepříznivých podmínkách, kde bylo nutno za gigantické investice vybudovat celou mimořádně finančně nákladnou infrastrukturu), ale především celý systém řízení a chyby v rozhodování. N. S. Chruščovovi se nepodařilo vytvořit, s výjimkou nejvyšších míst armády, kde se prosadila tzv. ukrajinská lobby (ministři obrany Rodion J. Malinovskij, náměstek ministra a velitel strategických raketových sil Kiril S. Moskalenko) skupinu oddaných spolupracovníků, kteří by mimo jiné korigovali jeho chaotické a často zmatené představy a nesystémové kroky.

Zásahy do řízení státu, jako bylo vytvoření regionálních orgánů pro řízení národního hospodářství a současně zrušení 140 celosvazových a republikových ministerstev, vedly k rozvratu ekonomiky a vynutily si záhy opětovný návrat k tuhému centralismu. Rozorání celin sice zajistilo časově omezený vzestup zemědělské výroby, ale neshody v určení priorit, kdy ÚV KSSS v roce 1962 neschválil investice do zemědělství na úkor vojenských výdajů, způsobily zvýšení cen základních potravin. Došlo k vážným nepokojům, při nichž zahynulo několik lidí. Od roku 1963 bylo také nutno ve stále větší míře dovážet obilí ze zahraničí.

Nejvyšší sovětský představitel, vědom si katastrofálního stavu ekonomiky, usiloval o snížení počtu ozbrojených sil a výdajů na zbrojení, čímž si znepřátelil vlivné představitele armády a vojensko-průmyslového komplexu, neustálými reorganizacemi a požadavkem, aby část funkcionářů byla při volbách nahrazována novými, si popudil stranickou byrokracii, která se obávala ztráty svého privilegovaného postavení. Pod jejich tlakem se pouštěl do riskantních zahraničních akcí a přes proklamované krácení zbrojních výdajů došlo naopak k jejich zvyšování.

Kritika N. S. Chruščova vedla v říjnu 1964 k jeho odvolání. Prvním tajemníkem ÚV KSSS se stal Leonid Iljič Brežněv, předsedou rady ministrů Alexej N. Kosygin a předsedou prezidia Nejvyššího sovětu Nikolaj V. Podgornij. Jestliže N. S. Chruščov jednostranně preferoval roli raketojaderných prostředků a nedocenil

„Význam zemědělství spočívá v tom, že komunismus nebude bez masa a maso nebude bez kukuřice“, prohlásil N. S. Chruščov na konferenci nejvyšších představitelů RVHP v únoru 1960 v Moskvě

Nový generální tajemník ÚV KSSS L. I. Brežněv

L. I. Brežněv zahajuje XXIII. sjezd KSSS

Součástí jaderného arzenálu USA se staly také protiletadlové řízené střely HAWK

Z nejlepších přátel se někdy stávají největší nepřátelé

Rudá knížka s citáty „Velkého Maa“ se stala biblí kulturní revoluce v Číně

Předseda Komunistické strany Číny Mao Ce Tung

význam konvenčních sil, včetně letectva a námořnictva, opíral se L. I. Brežněv o „tankovou generalitu“, jejíž vliv na formulování zahraničně politické linie státu výrazně vzrostl.

Sovětský svaz se v následujících letech soustředil na doktrínu tzv. nukleární a vojenské superiority spojenou s realizací rozsáhlých zbrojních programů. Důraz kladl především na rozvoj strategických raketových vojsk a vojenského námořnictva, výrazně posiloval také konvenční síly. V roce 1966 zahájil výrobu raket druhé generace SS-9 a do konce šedesátých let eliminoval náskok USA. Na základě této skutečnosti zformuloval v roce 1967 americký ministr obrany Robert S. McNamara strategii „zaručeného vzájemného zničení“. Vycházel ze zjištění, že prvním úderem (first strike) nelze zlikvidovat veškeré jaderné zbraně protivníka a ten bude moci nelokalizovatelnými raketami odpálenými z ponorek a raketami dlouhého doletu zasadit zničující odvetný úder. Tato strategie se stala základem jednání se SSSR o počátečním zmrazení a následném snížení počtu raket dlouhého doletu.

Pozici SSSR značně komplikovala roztržka s Čínskou lidovou republikou. Čínští komunisté kritizovali Sovětský svaz za jeho politiku zmiřování napětí, která vede „k odzbrojení dělnické třídy a ke zřeknutí se revoluce“, obviňovali

Nejvyšší představitelé Egypta a SSSR G. Násir a N. S. Chruščov zahajují provoz Asuánské přehrady

Izraelské letouny Mirage v tzv. šestidenní válce

jej, že svými postoji v berlínské a karibské krizi a v otázce Tchaj-wanu neustále ustupuje USA a zpochybňovali vedoucí roli SSSR v mezinárodním dělnickém a komunistickém hnutí. Po nezdaru moskevských jednání představitelů obou komunistických stran v červenci 1963 přešli čínští představitelé k zostřování vztahů se Sovětským svazem a usilovali o vytvoření druhého centra komunistického hnutí. Ideovou platformou se stal maoismus neboli učení předsedy Komunistické strany Číny Mao Ce-Tunga, podle něhož se rozhodující silou světového revolučního procesu stal národně osvobozenecký boj utlačovaných národů a centrum revolučního hnutí se přesunulo do Asie. Proto Čína zahájila rozsáhlou diplomatickou ofenzívu v zemích tzv. Třetího světa, které se staly důležitým činitelem v hnutí nezúčastněných zemí vytvořeném v roce 1961, s nímž navázal SSSR úzkou spolupráci.

Vzájemné vztahy obou zemí vyústily v otevřenou roztržku po roce 1962, kdy rozhodující vliv v čínské společnosti získala armáda. Její představitelé vystoupili s územními nároky na dálnévýchodní oblasti Sovětského svazu a s koncepcí vyvolat světovou socialistickou revoluci pomocí jaderné války. Vzájemné vztahy nezlepšila ani pomoc Vietnamské demokratické republiky, neboť SSSR a Čína se zásadním způsobem rozcházely v účelu této pomoci. Jestliže Sovětský svaz usiloval o uzavření dohody s USA, Číně šlo o konfrontaci. Spor se vyhroutil v druhé polovině šedesátých let během tzv. kulturní revoluce a posléze vyústil v pohraniční incidenty. Sovětský svaz byl nucen vynaložit obrovské částky na budování vojenských zařízení podél hranice s Čínou a na rozmístění svých jednotek v Mongolské lidové republice.

Od počátku šedesátých let SSSR posiloval svou pozici v Africe, kde po rozpadu koloniálního systému vzniklo mocenské vakuum. I když představitelé národněosvobozeneckých hnutí vystupovali proti imperialismu a nezdávka se prohlašovali za socialisty, SSSR sledujícímu okamžité politické cíle se podařilo získat jen dočasné mocenské pozice, neboť mohl nabídnout pouze omezenou hospodářskou pomoc. Nejvýznamnějším partnerem na africkém kontinentě byl Egypt. Sovětský svaz se angažoval zejména při stavbě Asuánské přehrady a při vyzbrojování egyptské armády dodávkami zbraní a vysláním vojenských expertů. Při tzv. šestidenní válce v roce 1967, kdy Izrael obsadil pásmo Gazy, Golandské výšiny na hranicích se Sýrií, Suezský kanál a pronikl hluboko na egyptské území, však SSSR nechtěl riskovat zhoršení vztahů s USA a do konfliktu nezasáhl, což vedlo k ochlazení sovětsko-egyptských styků.

Problémy nazrávaly i uvnitř sovětského bloku. V Radě vzájemné hospodářské pomoci začal Sovětský svaz v šedesátých letech ztrácet postavení rozhodujícího obchodního partnera, neboť nemohl uspokojovat stále rostoucí požadavky na dodávky surovin a vyspělé techniky. Ačkoliv cílem organizace bylo dosáhnout hospodářské nezávislosti na kapitalistických státech, nebyla reálně schopna určovat, ale ani se spolupodílet na vytváření moderní trendů světové ekonomiky. Její cíle ovlivňovaly politické proklamace, především program přijatý na XXII. sjezdu KSSS, který vytyčil perspektivy vítězství v ekonomické soutěži s kapitalistickými

Nová budova RVHP vybudovaná v Moskvě

„Vítěz ze Sinaje“, náčelník Generálního štábu izraelské armády Moše Dajan začínal svou vojenskou kariéru výcvikem v Československu na konci čtyřicátých let

Nicolae Ceaușescu sleduje nadšené uvítání francouzského prezidenta v Bukurešti

Generalita armád Varšavské smlouvy na spojeneckém cvičení

Maršálové Sovětského svazu R. J. Malinovskij a I. S. Žukov

státy, třebaže bylo zřejmé, že členské státy jsou schopny nanejvýš udržovat a případně jen mírně snižovat výrazný odstup za nimi.

RVHP byly také dány do vínku některé mechanismy a zásady vzájemné spolupráce, které se ukázaly s přibývajícimi lety jako nefunkční. To se projevilo zejména při rozporech mezi skupinou průmyslově vyspělých zemí a zeměmi, které procházely fází industrializace. Nutnost jednomyslného rozhodování vedla ke zdlouhavým vyjednáváním a ke kompromisům. Sovětské politikové dávali přednost formální jednotě před skutečným řešením problémů a z obavy, aby se neopakovala situace s Albánií (od roku 1962 se nezúčastňovala jednání), ustupovali Rumunsku, které tak získalo pozici, jež ani zdaleka neodpovídala jeho ekonomickému potenciálu.

Odlíšné názory obou balkánských zemí se promítaly i do jejich zahraničně politické orientace. Albánie, která v druhé polovině padesátých let bohatě těžila z RVHP a z pomoci SSSR, odmítala kritiku stalinismu a linii XX. sjezdu KSSS i normalizaci vztahů s Jugoslávií a od počátku šedesátých let se stále více sblížovala s Čínou, s níž navázala několikaletou intenzivní hospodářskou spolupráci.

Snahy N. S. Chruščova o prohloubení činnosti RVHP, zejména zřízení jednotného plánovacího orgánu, mezistátních výrobních sdružení a podniků a posilování moci orgánů RVHP narazily na odmítnutí rumunských komunistů, kteří se obávali, že by tím byla ohrožena suverénní státu a umožněny zásahy do ekonomického vývoje jednotlivých zemí. Rumunsko budovalo silnou národní ekonomiku a v roce 1963 upozornilo sovětského státníka, že bude-li nuceno ke změně svých plánů, vystoupí z RVHP. Ke svým cílům využilo také sovětsko-čínský spor, kdy se v zahraniční politice stále více orientovalo na Čínu. Svou relativní nezávislost demonstrovalo navázáním diplomatických vztahů se SRN na počátku roku 1967 a ve stejném roce odmítlo po tzv. šestidenní válce označit Izrael za agresora a přerušit s ním diplomatické styky.

Nepříznivé tendence z pohledu SSSR se projevovaly také v organizaci Varšavské smlouvy. Po nástupu L. I. Brežněva se nové sovětské vedení snažilo prosadit reformu organizace s cílem zajistit přísnější disciplínu a dodržování jednotné zahraničně politické linie. Varšavská smlouva byla od roku 1962 oslabena o Albánii, která sice formálně zůstávala členem paktu, ale na jeho činnosti se zcela přestala podílet a silné tendence k osamostatnění své zahraniční politiky projevovalo také Rumunsko. Již v roce 1965 odmítlo posílení kompetencí Politického poradního výboru Varšavské smlouvy a navrholo rotaci v obsazování funkce vrchního velitele Spojených ozbrojených sil i náčelníka jejich štábu a konzultace s členskými státy a jejich předběžný souhlas s použitím jaderných zbraní. Vyjádřilo také pochybnost,

zda je nutná – s výjimkou NDR – přítomnost sovětských vojsk na území členských států. Sovětskému vedení se tyto odstředivé tendence podařilo na zasedání Politického poradního výboru v červnu 1966 zvládnout, ale jednota a semknutost sovětského bloku byly nadále ohroženy.

Československo zůstalo jednou ze satelitních zemí sovětského bloku, jejíž zahraniční politika sledovala linii udávanou z Moskvy a podpořila všechny sovětské kroky a rozhodnutí. Přesto začala být ČSSR od poloviny šedesátých let považována sovětským vedením za další potenciální „slabý článek“ Varšavské smlouvy. Důvodem byla v prvé řadě stále menší ochota Československa vynakládat enormní prostředky na přípravu ozbrojených sil a státního území podle požadavků Generálního štábu ozbrojených sil SSSR. Ten také nesl se stále větší nelibostí to, že v celém mohutném uskupení prvního strategického sledu vojsk Varšavské smlouvy je Československý front jediným strategicko-operačním celkem, v němž nebyla zařazena sovětská vojska a jehož velení se vytvářelo z příslušníků Ministerstva národní obrany a Generálního štábu ČSLA. Proto sovětský Generální štáb mimořádně pozorně sledoval a kontroloval způsob a kvalitu přípravy vyšších velitelů, štábu a vojsk ČSLA a současně se několikrát pokusil o umístění kontingentu sovětských vojsk na čs. území s odůvodněním, že by to vedlo ke snížení vojenských výdajů ČSSR. Odmítnutí těchto snah čs. politickým a státním vedením bylo v Moskvě přijímáno s rostoucí nedůvěrou a považováno za důkaz neochoty Československa aktivně přispívat k upevnění vojenské síly sovětského bloku.

Stálý představitel Generálního štábu ČSLA ve Štábu Spojených ozbrojených sil

genpor. Jaroslav Dočkal	1956
plk. Emil Němec	1956–1959
plk. Bohumil Janda	1959–1963
genmjr. Vladimír Hlavatý	1963–1967
genmjr. Vlastislav Raichl	1967–1969

Stálý představitel pro PVOS ve Štábu Spojených ozbrojených sil

pplk. Milan Pohlodek	1963–1967
plk. František Grznár	1967–1969

Jedna z četných přehlídek sovětských vojsk dislokovaných v NDR

Od vítězství socialismu k jeho krizi

Vývoj v Československu a řízení armády KSČ

Ve třetí pětiletce zůstal zachován přednostní rozvoj těžkého průmyslu

Vývoj v Československu v šedesátých letech ovlivnila zásadním způsobem krize, již prošla jeho ekonomika v letech 1961–1963. Třetí pětiletka, schválená celostátní konferencí KSČ v červenci 1960, předpokládala podstatné zvýšení výkonnosti a úrovně národního hospodářství cestou strukturálních změn v průmyslu, rozvoje vědy a techniky, zavádění mechanizace a automatizace a dosažení trvale vysokého tempa ekonomického růstu. Ten se však i nadále opíral především o extenzivní faktory, které se rychle vyčerpávaly, rostly výrobní náklady a klesala efektivnost výroby. Vedle vnějších činitelů, jako byly ekonomické dopady berlínské a karibské krize či faktické přerušování hospodářských styků s Čínou, byla na vině také politika KSČ, která zůstávala značně subjektivistická a stavěla před čs. ekonomiku úkoly, jež přesáhly její možnosti. Ekonomická krize rovněž poukázala na rizika jednostranné orientace na státy sovětského bloku – obrat zahraničního obchodu s nimi dosáhl v roce 1965 již více než 70 procent. Nemalé potíže přinášela také direktivní spolupráce v rámci RVHP.

Nejzávažnější problémy vznikaly v rozhodujících odvětvích národního hospodářství, především ve strojírenství, jehož výrobky tvořily téměř polovinu platebních prostředků čs. vývozu a v důsledku technického a technologického zaostávání se stávaly stále méně konkurenceschopnými. Již v roce 1961, v prvním roce třetí pětiletky, nebyla splněna řada závažných plánovaných úkolů nejen v průmyslu, ale také ve stavebnictví, dopravě či investiční výstavbě. Tento trend se dále prohluboval a vedl ke krizi, v jejímž důsledku nejprve došlo ke snížení úkolů v průmyslu, stavebnictví i v investičních akcích a v roce 1963 se pětiletý plán „rozpadl“. Vedení KSČ na to reagovalo rozhodnutím stanovit na rok 1964 jen roční plán a na léta 1964–1970 připravit sedmiletý plán rozvoje.

Krize vedla odborníky i politiky ke zvažování správnosti ekonomické politiky i účinnosti řízení a posílila zastávce strukturálních přeměn a ekonomické reformy. Principy soustavy řízení národního hospodářství z konce padesátých let, které dávaly větší volnost podnikům, byly opuštěny a již v roce 1962 došlo k obnově centrálního direktivního řízení. Pléna ÚV KSČ i její XII. sjezd v prosinci 1962 řešily obtíže a problémy především v ekonomické oblasti, zdůrazňovaly požadavek obratu od extenzivního k intenzivnímu rozvoji ekonomiky i význam rozvoje vědy a techniky, specializace a koncentrace výroby, ale stále vycházely z toho, že hlavním článkem čs. ekonomiky zůstává těžké strojírenství jako základna výroby výrobních prostředků.

Sedmiletý plán nakonec zpracován nebyl a čs. národní hospodářství se řídilo ročními plány, které měly ekonomiku konsolidovat a vyrovnat vzniklé disproporce. Od roku 1964 došlo k jistému oživení a od následujícího roku k pozvolnému vzestupu dynamiky hospodářského růstu. Současně byla připravována tzv. zdokonalená soustava plánovitého řízení národního

Idyla rodinného výletu po pěti letech čekání na nový automobil

Jeden z prvních tranzistorových přijímačů na čs. trhu

hospodářství, jejíž principy schválilo zasedání ÚV KSČ v lednu 1965. Základem mělo být provedení kvalitativních změn v systému řízení, zvýšení úrovně plánování a provedení strukturálních změn. Ve snaze co nejrychleji zlepšit složitou ekonomickou situaci však začala být nová soustava řízení zaváděna urychleně a unáhleně a postupně se začala omezovat téměř výlučně na otázku ekonomických zdrojů, což v praxi vedlo k potlačování úlohy státu a národohospodářského plánu. Objevovaly se i pokusy o spojení centrálního ekonomického plánování s tržními mechanismy či snahy nadřadit trh nad plán.

Ekonomické problémy se promítaly do přeměn v sociální struktuře společnosti a ovlivňovaly i další oblasti jejího vývoje. Nadále se prohluboval rozpor mezi příjmy obyvatel a nabídkou zboží a služeb, nedostatek zboží stupňoval napětí na trhu a nespokojenost. Ekonomika nebyla schopna uspokojit potřeby společnosti a přitom ve výrobě i v obchodě narůstaly tzv. nadnormativní zásoby zboží, o které neměl nikdo zájem. Růstu reálné hodnoty příjmů zajišťovaného až do roku 1960 poklesem životních nákladů především v důsledku snižování cen bylo nyní docilováno prudkým zvyšováním nominálních příjmů, které neodpovídalo možnostem ekonomiky. Vklady obyvatel v bankách vzrostly mezi roky 1960 a 1967 z necelých 20 miliard na více než 45 miliard Kčs, které nebylo za co utratit.

Životní úroveň zůstávala nejzávažnějším sociálním problémem a promítala se i do nepřetržitého poklesu porodnosti a poklesu početnosti rodin. V tíživé situaci se ocitali rovněž důchodci, jimž zvyšování důchodů nemohlo vyrovnat vzestup životních nákladů – téměř třetina z nich žila dokonce pod úrovní životního minima. Narůstal také bytový problém a investice do bytového hospodářství nedosahovaly potřebné výše, což se projevilo mj. snížením počtu sňatků.

Plánovaným tempem se nedařilo řešit ani rozdíly v sociálním postavení obyvatel v českých zemích a na Slovensku. Na jedné straně byla na Slovensku investována více než třetina celostátních investic především do průmyslu (Východoslovenské železárny, Slovnaft), na druhé probíhala v letech 1961–1963 opožděná vlna kolektivizace v horských oblastech, která měla katastrofální následky pro rolníky. Většina členů nově založených JZD žila pod úrovní životního minima a desítky tisíc z nich odešly proto do jiných výrobních odvětví, kde se staly nekvalifikovanými pracovníky s nejnižší mzdou.

Vedení KSČ si tíživé problémy přerůstající ve stále větší nespokojenost uvědomovalo, ale nebylo schopno či nenašlo odvalu je skutečně řešit. Byla v něm řada funkcionářů spojených s předchozím vývojem, kteří nechtěli připustit skutečně kritické hodnocení nedávné minulosti a především svou osobní odpovědnost za neutěšený stav. Žili v představě, že společenské přeměny vytvořily předpoklady pro zásadní soulad zájmů společnosti, společenských skupin i jednotlivců a že přechod od státu

„Pracovitě ruce našich zemědělců a sovětská technika – záruka nejvyšších výnosů.“

Prvomájové oslavy se staly povinným holdem KSČ

Výchova nejmladší generace v duchu komunistické ideologie začínala již v jeslích a mateřských školkách

diktatury proletariátu k vyššímu typu, tzv. všelidovému státu, bude rychlý a v zásadě bezproblémový.

K novému strategickému cíli – dosažení „kvalitativně vyšší formy socialistického státu“ – byla přijata řada opatření: od schválení nových právních norem (Trestní řád, Občanský soudní řád, Občanský zákoník, Zákoník práce) přes změny v systému soudnictví (vznik místních lidových soudů v roce 1961 z neprávnických osob), vytvoření systému lidové kontroly v roce 1963 a přijetí zákonů o prokuratuře a SNB o dva roky později až po formální posilování úlohy Národní fronty, ROH, ČSM a dalších společenských organizací. Protože ale obsah pojmu „všelidový stát“ byl značně nejasný, staly se i kroky směřující k jeho naplnění značně rozporuplnými. Navíc ne všechna přijatá opatření se dováděla do důsledků – patřilo mezi ně např. řešení otázky politických procesů v roce 1963, kdy došlo k prvním rehabilitacím týkajícím se pouze odsouzených komunistů.

Důraz byl stále více kladen na administrativní metody řízení a plánování a rozšiřování neúčelné agendy. V roce 1963 došlo k řadě změn ve vládních funkcích, kdy Viliama Širokého v čele vlády vystřídal Jozef Lenárt a nově byla obsazena také některá ministerstva, ale nomenklaturní systém nedovoloval skutečnou obměnu, pouze přesuny „osvědčených kádrů“, které se nemohly a ani nechtěly zbavit svých stereotypů v myšlení i činnosti. Projevovalo se to mj. také v tom, že ke všem otázkám přistupovaly „stranicky a politicky“, za hlavní úkol považovaly neustálé prohlubování tzv. vedoucí úlohy KSČ, žily v zajetí ideologických pouček a mocensky potlačovaly všechny „nesprávné“ názory. Přes jisté uvolnění zůstávala podstata komunistického režimu nezměněna.

V šedesátých letech již téměř polovina ze 14,5 milionu obyvatel Československa nikdy nepoznala skutečně demokratický režim a vyrůstala pod vlivem oficiální komunistické ideologie. Dostávala se do složité situace, protože mnozí z nich pocházeli z rodin, které se staly obětí politických perzekucí či jejich rodiče patřili k příznivcům předválečné demokracie. Rostla také jejich vzdělanostní úroveň a především možnost poznávat svět. Nešlo jen o knihy, filmy či divadelní hry autorů ze západních zemí, ale také o rozšiřování odborných kontaktů a možnosti cestování. Jestliže ještě na přelomu padesátých a šedesátých let byl počet čs. občanů cestujících do tzv. kapitalistické ciziny minimální, v roce 1965 jich tam již vyjelo 168 000 a o dva roky později více než 300 000. Možnost srovnání stavu společnosti, ekonomiky i způsobu života rozhodně nevyznívala ve prospěch socialistického státu.

Složité se vyvíjela také oblast kultury. Již od druhé poloviny padesátých let docházelo ke střetům mezi dogmatickým přístupem stranického řízení kultury a snahami o tvůrčí svobodu a přijímání nových myšlenek. Na Slovensku ovlivňovalo navíc kulturní život nedostatečně státoprávní řešení slovenské otázky, které vyvolávalo i rezidua nacionalismu. O problému jednal XII. sjezd KSČ, který přijal závěry o nutnosti další aktivizace komunistické výchovy, boje proti „buržoasní a maloburžoasní ideologii“ a „vlivům antikomunismu“. Otázkám kulturní politiky bylo věnováno také stanovisko ÚV KSČ k poslání a stavu kulturních časopisů z března 1964, které odmítalo „zúženou kritiku dogmatismu a kultu osobnosti“, kdy „pod rouškou boje proti nim opouští řada pracovníků z kultury třídní pozice, podléhá vlivu maloměšťáckého individualismu, směřuje k liberalizaci vědy i kultury a k popírání vedoucí úlohy KSČ v této oblasti“. Odsoudilo rovněž snahu

Svár náboženského fanatismu s touhou po prostém lidském štěstí zpodobnil režisér František Vláčil ve filmu Údolí včel

některých spisovatelů osobovat si poslání „duchovní elity národa“ a názory o „odcizení člověka v socialismu“.

Ideové napětí v kulturně politické rovině, které bylo také důsledkem přežívání úlohy inteligence ve společnosti, vytvořilo současně prostor pro vznik řady knih, filmů i divadelních her, které dodnes patří k „zlatému fondu“: Škvoreckého Zbabělci, Mňáčkovy Opožděné reportáže, první filmy Miloše Formana a Jana Němce či Havlova Zahradní slavnost.

Celkové uvolnění umožnilo po dlouhé době připomínat i boje našich zahraničních jednotek po boku západních spojenců

V prosinci 1960 přijalo Národní shromáždění nový školský zákon, který stanovil povinnou základní devítiletou školní docházku s navazujícím systémem středního a vysokého školství. Základními požadavky se staly spojení školy se životem, všestrannost a polytechnizace vzdělání. Následně došlo k rušení malotřídek na venkově a některých vysokých škol, jejichž počet poklesl na 35, z toho 12 bylo na Slovensku.

V šedesátých letech se počet vysokoškoláků v přírodních a společenských vědách, ve školství, osvětě a umění zvýšil téměř na trojnásobek, v ostatních oborech se nejméně zdvojnásobil. Mladí a kvalifikovaní odborníci pronikali do nižších řídicích struktur a měli zájem o společenské reformy. Naráželi však na vedoucí funkcionáře, především v aparátu a orgánech KSČ a společenských organizací, kteří byli spjatí s minulostí a současnou podobou režimu. Většinou neměli odpovídající vzdělání a potřebné schopnosti a na svých místech zůstávali zejména díky svému členství v KSČ a osobním kontaktům.

Měnila se také KSČ, kde se po celá šedesátá léta snižoval počet členů z řad dělníků,

Vláda Československé socialistické republiky jmenovaná 20. září 1963

Předseda: Jozef Lenárt

Místopředsedové vlády: Oldřich Černík, František Krajčír, Jan Piller, Otakar Šimůnek

Ministr zahraničních věcí: Václav David

Ministr národní obrany: Bohumír Lomský

Ministr vnitra: Lubomír Štrougal

Ministr zahraničního obchodu: František Hamouz

Ministr financí: Richard Dvořák

Ministr vnitřního obchodu: Jindřich Uher

Ministr zdravotnictví: Josef Plojhar

Ministr zemědělství, lesního a vodního hospodářství: Jiří Burian

Ministr všeobecného strojírenství: Karel Poláček

Ministr stavebnictví: Samuel Takáč

Ministr školství a kultury: Čestmír Císař

Ministr potravinářského průmyslu: Vratislav Krutina

Ministr paliv: Josef Odvárka

Ministr hutního průmyslu a rudných dolů: Josef Krejčí

Ministr spravedlnosti: Alois Neuman

Ministryně spotřebního průmyslu: Božena Macháčová-Dostálová

Ministr dopravy: Alois Indra

Ministr těžkého strojírenství: Josef Pešl

Ministr chemického průmyslu: Jozef Púčik

Ministr – předseda Státní plánovací komise: Otakar Šimůnek

Ministr – předseda Slovenské plánovací komise: Vincenc Krahujec

Ministr – předseda SNR: Michal Chudík

Ministr – předseda Ústřední komise lidové kontroly a statistiky: Pavol Majling

Ministr – předseda Státní komise pro rozvoj a koordinaci vědy a techniky: František Vlasák

Ministr – pověřen vedením Ústřední správy energetiky: Josef Korčák

V čs. školství byl kladen důraz na technické předměty, především fyziku a chemii

První tajemník ÚV KSČ A. Novotný při projevu na XIII. sjezdu KSČ

Spojenecké cvičení Varšavské smlouvy bylo považováno za nejvyšší formu přípravy k odrazení útoku protivníka

O otázkách vojenské výstavby a budování ČSLA rozhodovaly nejvyšší stranické orgány, především sjezdy KSČ a zasedání jeho ústředního výboru

kterí byli považováni za její „jádro“ a hlavní záruku „dělnického charakteru“. V roce 1966 poklesl na méně než třetinu všech členů komunistické strany, v níž bylo organizováno už jen necelých 15 procent všech dělníků; na 30 000 bylo dokonce v letech 1962–1966 vyloučeno. Vedení KSČ proto organizovalo náborové akce mezi mladými dělníky, které přiváděly do jejich řad desetitisíce lidí nezátěžných minulostí a uvažujících jinak než jejich otcové a dědové. Početná a stále rostoucí skupina kvalifikovaných dělníků měla rovněž zájem o ekonomické reformy, které by jí umožnily uplatnit své schopnosti a také ona narážela na „staré kádry“, pro něž skutečné změny představovaly ohrožení jejich postavení.

Československá společnost byla v polovině šedesátých let „těhotná“ potřebou skutečných změn. Jejich nutnost si uvědomovala i část funkcionářů KSČ, kteří však naráželi na odpor skupiny shromážděné kolem prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky A. Novotného. Projevilo se to na XIII. sjezdu KSČ na přelomu května a června 1966, jehož jednání poukázalo na řadu vážných problémů, které bylo třeba urychleně řešit – ekonomiku, kulturu, společenské organizace apod. – ale současně některé ožehavé otázky ponechalo bez vyjádření. I nadále měla být hlavní zárukou správnosti dalšího vývoje tzv. vedoucí úloha KSČ ve společnosti, ale její stále formálnější uplatňování vyplývající z rostoucí nechuť velké části společnosti podřizovat se různým příkazům a zákazům ji ve skutečnosti oslabovalo.

Když se v roce 1967 projevil první pozitivní výsledky ekonomické reformy zaváděné od roku 1965, začaly se řady těch, kteří volali po skutečných změnách, prudce zvyšovat. Stále více lidí požadovalo nejen dokončení ekonomických reforem, ale vyslovovalo se také pro změny v dalších oblastech života společnosti.

Rozporuplný vývoj v Československu nemohl nezůstat bez vlivu na ČSLA, která byla i nadále považována za nedílnou součást společnosti. Ekonomické problémy vedly k přijetí řady úsporných opatření zasahujících jak investiční akce, tak i možnosti vyzbrojování moderní technikou, výcvik a vnitřní život vojsk. V praxi Varšavské smlouvy se začaly prosazovat některé nové principy vyplývající z „vyšší úrovně politické a vojenské spolupráce socialistických zemí“. Na prvním místě to byl princip vyjadřující zákonitost jednoty budování a obrany socialismu jako trvalého úkolu celé socialistické společnosti, dále závěr, že budování spolehlivé obrany a bezpečnosti socialistických zemí musí odpovídat jakékoliv formě možného ozbrojeného útoku imperialistických států a konečně postulát, že úspěšnou vojenskou obranu a spolehlivou bezpečnost lze zajistit pouze kolektivním, internacionálním sjednocením úsilí socialistických zemí.

Výstavba jednotné soustavy vojenské obrany členských států Varšavské smlouvy se stala jedním z hlavních cílů tzv. vojenské politiky KSČ, která plně akceptovala závěry a principy nové sovětské vojenské doktríny z ledna 1960 a usilovala o přímé sepětí vědeckotechnické revoluce s řešením úkolů a potřeb země. Byla však limitována ekonomickými možnostmi ČSSR, především krizí na počátku šedesátých let.

Dne 18. dubna 1961 přijalo Národní shromáždění Zákon o obraně Československé socialistické republiky, který obsahoval základní vojenskopolitické principy a nové právní normy na úseku obrany. Zákon stanovil, že vedoucí a řídicí úloha při zabezpečování obranyschopnosti země patří KSČ, která formuluje svou brannou a vojenskou politiku jako závaznou direktivu dalšího postupu všech státních i ostatních orgánů a organizací. Zdůraznil také vyhraněné cíle možné války mezi tříděně protichůdnými vojensko-politickými koalicemi a princip, že „k obraně vlasti spojuje československý lid své úsilí v duchu proletářského internacionálního s lidem Svazu sovětských socialistických republik a ostatních socialistických zemí pevnými spojeneckými svazky, jejichž výrazem je Varšavská smlouva“.

Rízení výstavby ČSLA zůstalo po celé šedesátá léta výhradní záležitostí KSČ resp. jejího předsednictva a Vojenské komise obrany. Směry a úkoly byly stanovovány na sjezdech KSČ a zasedáních jejího ústředního výboru a nadále vycházely z tzv. leninských principů výstavby socialistických ozbrojených sil, především z vedoucí úlohy komunistické strany, uplatňování třídního přístupu, upevňování jednoty armády a lidu a věrnosti proletářskému internacionalismu. Znovu a znovu byly vytyčovány požadavky zlepšení politické a výchovné práce, zvyšování morální vyspělosti a síly vojsk či prohloubení vlivu stranických organizací, které se stejně jako dříve při hodnocení výsledků sice dařilo plnit, ale přesto je bylo třeba připomínat znovu a přijímat další opatření k jejich lepší realizaci. Rozpor mezi teorií a praxí se stejně jako ve společnosti zvyšoval, přetrvávaly nekonceptnost a nárazovost spolu s formálností a nedůsledností, což se odráželo mj. v růstu pasivity. Přijátá opatření měla převážně administrativní či přímo formální charakter, a proto nemohla situaci řešit.

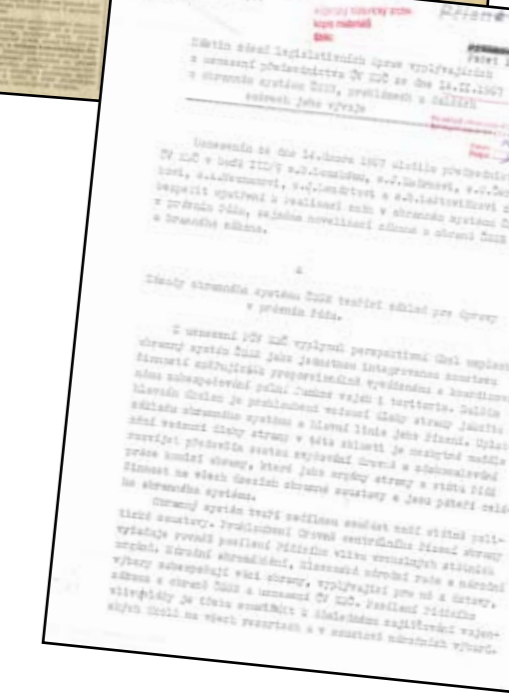
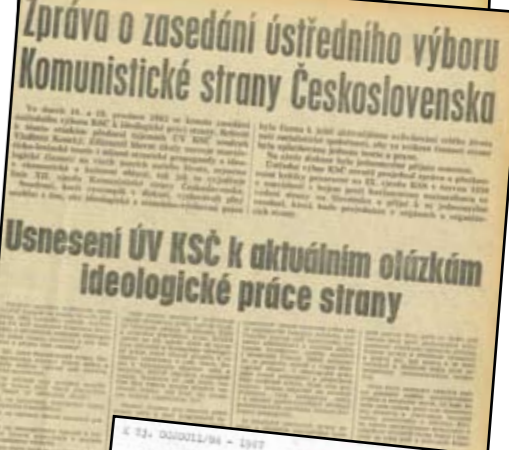
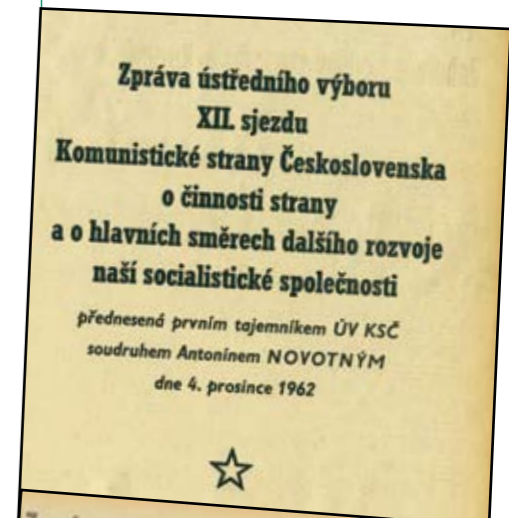
XII. sjezd KSČ v prosinci 1962 ve své vojenskopolitické linii stanovil úkol všestranně posilovat obranyschopnost a bezpečnost ČSSR, zajišťovat vysokou bojovou pohotovost ozbrojených sil a zdokonalovat jejich výzbroj a technické vybavení, posilovat jednotu armád Varšavské smlouvy. Již v září 1963 však zasedání ÚV KSČ konstatovalo, že sjezdová linie není plněna nejen v oblasti vojenské výstavby a uložilo stranickým, státním a hospodářským orgánům její důslednější plnění. Současně byly vydány nové směrnice ÚV KSČ pro práci stranickopolitických orgánů a organizací KSČ v ozbrojených silách, které měly zajistit prohloubení vedoucí úlohy komunistické strany v armádě a posílení vlivu a účinnosti stranickopolitické práce při zvyšování úrovně bojové připravenosti a pohotovosti vojsk. Ve skutečnosti ale došlo k tomu, že se množily případy samostatné, tzv. čisté stranické práce odtržené od reality života útvarů a jednotek, na straně druhé mnohé politické orgány zdvojovaly a nahrazovaly činnost služebních orgánů. V prosinci 1963 se sešlo další zasedání ÚV KSČ věnované ideologické práci. Pro podmínky armády, v níž oficiálně byla „ideologická připravenost vojáků na požadované úrovni“, požadovalo položit větší důraz na „objasňování agresivní podstaty imperialismu“ a na výchovu k „lásce, oddanosti a věrnosti pracujícímu lidu a KSČ“, „uvědomělému plnění úkolů vojenské služby“ a v duchu „třídní nenávisti k nepříteli“. Šlo o stále se opakující slogany, které ztrácely obsah i význam a vyvolávaly u velké části vojáků z povolání i v základní službě negativní nálady, protože skutečné problémy výstavby, výcviku a života armády se prakticky neřešily či jejich náprava narážela na celou řadu potíží. Projevilo se to mj. v poklesu organizovanosti a kázně u vojsk, v růstu počtu mimořádných událostí i ve zvýšení odchodovosti vojáků z povolání z činné služby.

Na přelomu května a června 1966 se konal XIII. sjezd KSČ, který jen potvrdil základní konstanty vojenské politiky komunistické strany: leninské principy výstavby ozbrojených sil, neporušitelnost čs.-sovětského spojení a příslušnost ČSSR k organizaci Varšavské smlouvy. K plnění vytyčené linie přijalo následně předsednictvo ÚV KSČ řadu usnesení – o základních úkolech ekonomického zabezpečení obrany a bezpečnosti do roku 1970, o institucionálním uspořádání jednotné branné soustavy státu, o současném stavu a dalších úkolech kádrové práce s vojáky z povolání, o stavu a základních problémech zkvalitňování práce stranickopolitických orgánů a organizací KSČ v ČSLA apod. Všudypřítomný formalismus a nedůslednost spolu se subjektivismem velení armády však bránily jejich skutečnému uvedení do života, navíc velká část velitelů i někteří političtí pracovníci v armádě již ztraceli víru v možnost jakýchkoliv skutečných změn, které uvedená usnesení ani neobsahovala, ale jen opakovala ideologické a politické poučky.

Armáda se ve druhé polovině šedesátých let dostávala – stejně jako celá společnost – do složité situace. Byla stále řízena přímo KSČ, jejíž tzv. vedoucí úloha oficiálně stále rostla, ale ve skutečnosti se vliv komunistické strany i jejích orgánů, organizací a komunistů snižoval, protože dlouho neřešené problémy potvrzovaly odtrženost vedení KSČ i její tzv. vojenské politiky od reality a vyvolávaly stále větší znechucení mezi velitelským sborem. Otevíraly však také prostor zejména pro pracovníky společenskovední fronty v armádě, jimž nebyla situace lhostejná a snažili se hledat možná řešení.

Také na podzim roku 1967 přišli do armády noví vojáci ...

Armáda socialistického státu

Zákon o obraně ČSSR, politické orgány a organizace KSČ

Základními dokumenty pro vojenskou výstavbu státu a budování ČSLA v šedesátých letech byly Ústava Československé socialistické republiky (zákon č. 100/1960 Sb.) z 11. července 1960 a branný zákon (č. 19/1958 Sb.) přijatý v dubnu 1958 a vydaný v novelizovaném znění jako vyhláška ministra národní obrany č. 20/1958 Sb. Z těchto základních právních předpisů vycházela řada zákonů, nařízení, norem a vojenských řádů vydaných v následujících letech, které obecné zásady konkretizovaly na jednotlivé oblasti obrany a bezpečnosti státu.

Nejvýznamnější a nejkompaktnější byl již delší dobu připravovaný Zákon o obraně Československé socialistické republiky (č. 40/1961 Sb.) přijatý 18. dubna 1961. Obsahoval klíčová nařízení a normy na úseku obrany založené „na mohutném a stále se rozvíjejícím národním hospodářství, na politické uvědomělosti lidu a jeho odhodlání bránit svou vlast“. Určoval, že zabezpečování obrany-schopnosti země řídí KSČ a využívá k tomu také spojeneckých svazků v rámci Varšavské smlouvy. Do branné pohotovosti, jejíž vyhlášení bylo mezníkem mezi mírovým rozvojem společnosti a válečnými poměry, vstupovala ČSSR nařízením mobilizace ozbrojených sil, vyhlášením válečného stavu nebo vypovězením války v případě svého napadení nebo potřeby plnit mezinárodní smluvní závazky.

Zákon stanovil jako základní povinnost zastupitelských sborů a státních orgánů i hospodářských a společenských organizací činit potřebná opatření k zajištění obranyschopnosti země již v míru a specifikoval jejich povinnosti při vyhlášení branné pohotovosti státu, které jim mohly být uloženy i ve prospěch spojeneckých ozbrojených sil.

Orgány a organizace byly povinny k účelům obrany poskytnout tzv. věcné prostředky (automobily, zemní a silniční stroje, budovy apod.) a odevzdat je do užívání nebo do vlastnictví státu. Vláda ČSSR byla zmocněna vydávat prováděcí předpisy určující (zpravidla podle požadavků ministra národní obrany) o jaké prostředky půjde a uložit jejich držitelům udržovat je v použitelném stavu a v případě potřeby předat ve stanoveném místě a čase.

Dále zákon určoval opatření přijímaná k ochraně obyvatelstva, a to povinnosti v oblasti civilní obrany a přípravy občanů k obraně vlasti, která zahrnovala brannou, tělesnou a zdravotnickou část, organizovanou dobrovolnými organizacemi, státními orgány, školami, hospodářskými i dalšími organizacemi. Občané mohli být povoláni k plnění osobních úkonů, např. při odstraňování následků nepřátelských vzdušných útoků a k vytvoření podmínek pro plynulý chod hospodářství.

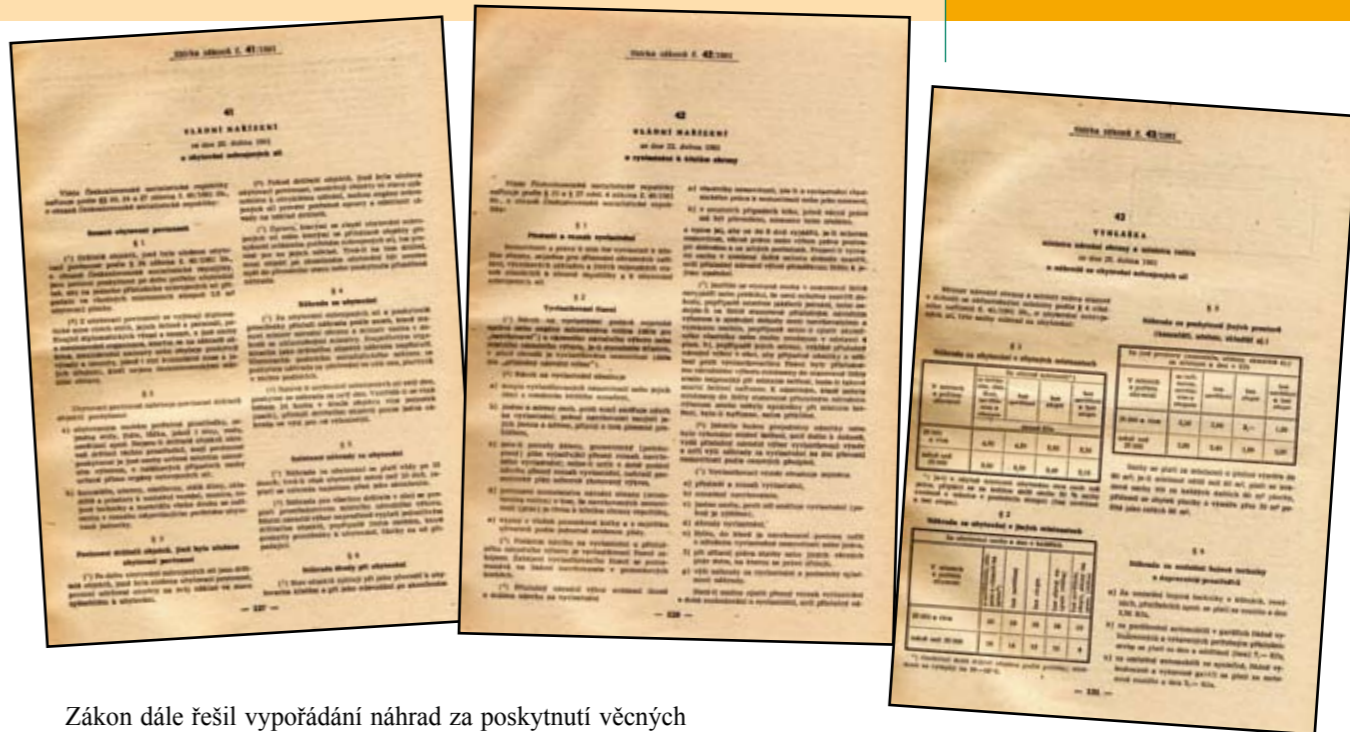
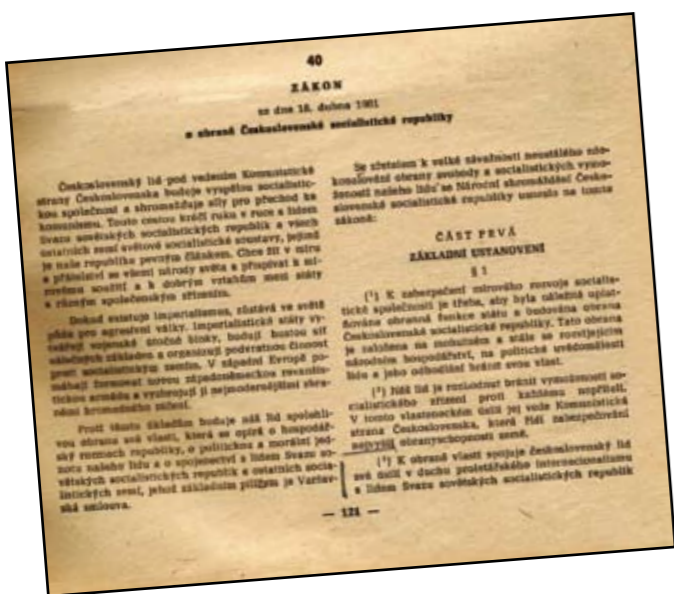
V rámci ochrany obyvatelstva mohl být proveden odsun obyvatel do určených prostorů a pro jejich ubytování požadovány od právnických i fyzických osob potřebné prostory a prostředky. Za branné pohotovosti státu mohla být občanům upravena pracovní doba a místo či uloženo podle potřeby konat práce nesouvisející s jejich povoláním apod.

Slavnostní přísaha příslušníků Ženíjního technického učiliště na bratislavském Slávině

Prezident republiky přijímá bývalé příslušníky I. čs. armádní sboru v SSSR

Zákon dále řešil vypořádání náhrad za poskytnutí věcných prostředků a za škody vzniklé jejich užíváním, náhrady za provedené změny na povrchu půdy (např. v rámci ženíjních prací), za škody na nemovitostech, zemědělských a lesních kulturách vzniklé při cvičeních ozbrojených sil a bezpečnostních sborů Ministerstva vnitra a specifikoval podmínky, za nichž mohlo dojít k omezení vlastnického práva nebo vyvlastnění pozemků a nemovitostí.

Zákon rušil více než 50 právních předpisů, z toho 14 zákonů vydaných v meziválečném období, které již neodpovídaly realitě – šlo především o zákon č. 131/1936 Sb. o obraně státu, zákony o požadování dopravních prostředků pro účely vojenské a o vyvlastnění k účelům obrany státu přijaté ve třicátých letech, ale i některé poválečné právní normy, zejména Zákon o ubytování branné moci a Sboru národní bezpečnosti (č. 94/1950 Sb.) a všechny předpisy vydané k jejich provedení.

Ze zákona vycházelo vládní nařízení o ubytování ozbrojených sil č. 41/1961 Sb., které stanovilo rozsah ubytovacích povinností, náhradu za ubytování a náhradu způsobených škod, dále vládní nařízení o vyvlastnění k účelům obrany č. 42/1961 Sb. (upravené následně vládním nařízením č. 44/1963 Sb.) a vyhláška ministra národní obrany a ministra vnitra o náhradě za ubytování ozbrojených sil č. 43/1961 Sb. Soubor právních předpisů vydaný v roce 1961 představoval legislativní rámec pro zajišťování obranyschopnosti ČSSR pro celá šedesátá léta, změny přineslo až přijetí zákona o Radě obrany státu v roce 1969.

Všechny základní otázky branného a bezpečnostního charakteru a výstavby ozbrojených sil řešily orgány KSČ, především její sjezdy a zasedání ústředního výboru, které formulovaly tzv. vojenskou politiku KSČ. V praxi nejčastěji jednalo brannou, bezpečnostní a armádní problematiku předsednictvo (do roku 1962 Politické byro) ÚV KSČ – šlo o materiály týkající se výstavby a přípravy ČSLA: od organizace a dislokace vojsk, jejich výzbroj a výcvikové dokumenty přes systém vojenského školství, zásady pro činnost stranických organizací a politických orgánů až po otázky ideové politické výchovy příslušníků armády, spojenecká cvičení na čs. území a přípravu záloh. Schvalovalo také organizační strukturu a působnost MNO a složení a kompetence kolektivních orgánů (Kolegia ministra a Vědecké rady), jednalo o materiálním, sociálním i dalším zabezpečení příslušníků armády a o dílčích otázkách mobilizačního zabezpečení obrany národního hospodářství.

Brannému a bezpečnostnímu oddělení ÚV KSČ byly předkládány materiály týkající se výstavby ozbrojených sil, a to především perspektivní plány výstavby armády, zabezpečení a prověrky bojové pohotovosti, mobilizační a operační plány, vojensko-technické ekonomické rozborů a výsledky porad ministrů národní obrany Varšavské smlouvy. Oddělení se z hlediska obrany státu vyjadřovalo ke všem důležitým materiálům, např. k rozmístování a výstavbě podniků a jejich mobilizačním přípravám, bylo seznamováno s výsledky cvičných mobilizací

Porada politických pracovníků nad usnesením ÚV KSČ

Příslušníci ČSLA přísahali věrnost nejen své vlasti, ale také Komunistické straně Československa

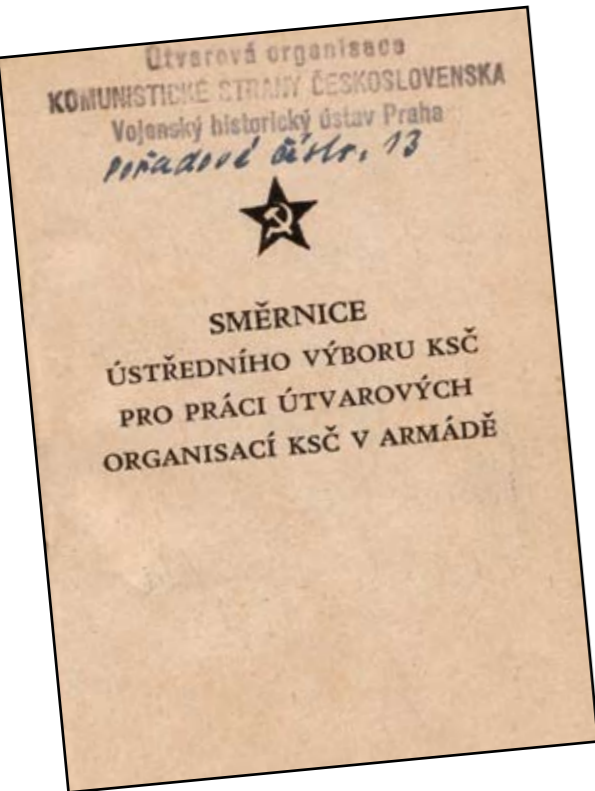
Politická práce s budoucími veliteli

a vedlo k narůstání počtu mimořádných událostí. Vedení armády a HPS ČSLA se pokoušely o zvrát tohoto vývoje, ale činily tak nedůsledně a málo efektivně, protože přijatá opatření měla převážně administrativní, formální charakter a nemohla na dném stavu příliš změnit.

Útvarové organizace KSČ se ustanovovaly u útvarů, u praporů ve svazu, u samostatných nebo odloučených rot, u útvarů PVOS a podle podmínek i v bateriích nebo oddílech v pohotovostních postaveních a v rotách radiotechnických útvarů, čímž se značně zvýšil jejich počet i počet funkcionářů. Mezičlánkem mezi útvarovými organizacemi a politickými odděleními byly celou útvarové výbory KSČ, jejichž existence přinášela řadu nedorozumění a sporů. Vážným problémem se stalo přímé podřízení Hlavního výboru KSČ MNO, řídicího politického orgánu ministerstva, přímo ÚV KSČ resp. jeho 8. oddělení vedenému M. Mamulou. Cílem opatření bylo zajistit úzkému okruhu vedoucích funkcionářů KSČ přímý vliv na MNO a možnost uplatňovat vůči němu i jeho stranické organizaci administrativně-mocenské příkazovací metody. Hlavní politická správa ČSLA se pokoušela situaci několikrát řešit, ale neuspěla – proto mohl Hlavní výbor KSČ MNO a především jeho vedoucí tajemník genmjr. J. Šejna provádět na přelomu let 1967/1968 „vlastní“ politiku.

V roce 1968 se objevily snahy oddělit stranickou a služební linii – podle jednoho z návrhů měly být vytvořeny Hlavní správa politické výchovy s úkolem odborně zajišťovat svou činností státně politickou funkci armády a Armádní vedení stranické práce s volenými orgány přímo řízené orgány KSČ. Nejvyšším orgánem měla být celoarmádní konference KSČ volící celoarmádní výbor s aparátem zajišťujícím stranickoorganizační, stranickovychovnou, sociálně politickou, vědeckokulturní, informační a materiálně technickou funkci.

Armádní organizace Československého svazu mládeže sdružovala vojáky základní služby, mladé vojáky z povolání a občanské zaměstnance a žáky a posluchače vojenských škol. Pracovala pod vedením politických orgánů a organizací KSČ a měla vytvořeny základní organizace u rot a plukovní výbory u útvarů. Jejím hlavním úkolem bylo prosazovat jednotnou linii

Náčelník Hlavní politické správy ČSLA genmjr. ěgyd Pepich

Jednotné hlasování útvarové organizace KSČ

vycházející z usnesení a rozhodnutí nejvyšších stranických orgánů, získávat nejen své členy, ale i ostatní mladé příslušníky armády pro její aktivní naplňování, podílet se na organizování volného času, kulturního a sportovního vyžití vojáků, vést je k socialistickému soutěžení a nejlepší z nich připravovat ke vstupu do KSČ. Od poloviny šedesátých let se zvýšila pozornost, kterou organizaci ČSM věnovaly politické orgány a útvarové organizace KSČ s cílem zaměřit její činnost ještě více na plnění hlavních úkolů bojové a politické přípravy.

V roce 1968 se ČSM v armádě rozpadl a došlo k vytvoření samostatného Svazu vojenské mládeže s volnou organizační strukturou (měly vzniknout čtyři samostatné organizace

příslušníků bojových a zabezpečovacích útvarů, posluchačů vojenských středních a vysokých škol a občanských pracovníků) a s volenými ústřední radou a radami vojenské mládeže na všech stupních velení. Nová organizace si kladla za hlavní cíl hájit zájmy mladých příslušníků armády, proto její vznik měl mezi nimi příznivý ohlas.

Základní organizace ROH v armádě sdružující občanské zaměstnance vojenské správy byly již v roce 1958 převedeny do sedmi odborových svazů. Tím zmizela jednotná organizace zastupující zájmy všech občanských zaměstnanců a došlo i k zpřetrhání vazeb k velení ČSLA a dalším velitelským složkám. Odbory v armádě „živořily“ a podmínky občanských zaměstnanců se zhoršovaly – dokladem byla zhruba jejich 20procentní roční fluktuace. Situace se částečně zlepšila v roce 1965 po vytvoření oborových komisí ústředních výborů jednotlivých svazů, mezi nimi i oborové komise pro řízení armádních závodních výborů ROH, jichž pracovalo asi 500. Členové bývalého Svazu občanských zaměstnanců vojenské správy se mohli začít sdružovat podle hlavních oborů své činnosti, došlo k nárůstu organizovanosti (v roce 1968 téměř 750 organizací s 65 000 členy). Již v lednu 1968 začaly kroky k vytvoření samostatného a jednotného Odborového svazu pracovníků ČSLA, který však pro různé administrativní průtahy vznikl až v prosinci téhož roku.

Svazková konference ČSM

„Mladí vojáci – nejlepší kamarádi pionýrů“

„No aby nie viac pušný prach, lež vieno z plných súdkov sa lialo zemou, ktorú nesmie šľahnúť bič, aby ľud, zocelený v tomto boji prudkom, nezotročilo už viac nič, aby sen tisícročí stal sa skutkom, armáda československá, ty bodák vztýč!“

Kádry rozhodují vše

Výstavba a vývoj velitelského sboru, vojenské školství

Realizaci celé řady opatření stranických i státních orgánů se v ČSLA podařilo v průběhu padesátých let vybudovat velitelský sbor, odpovídající svým sociálním a politickým složením potřebám komunistického režimu a připravený k plnění úkolů v míru i za války. V souladu s probíhající vědeckotechnickou revolucí ve vojenství se zlepšila vojenskoodborná, technická i všeobecná vzdělanostní úroveň jeho příslušníků. Mezi roky 1955 a 1968 se podíl důstojníků s vysokoškolskou přípravou zvýšil třikrát a v roce 1966 měla již více než polovina pracovníků Ministerstva národní obrany a tři čtvrtiny velitelů pluků vysokoškolské vzdělání. Podíl těch, kteří neabsolvovali alespoň střední školu, se snížil na pouhá dvě procenta. Převážná část velitelského sboru byla také hodnocena jako politicky vyspělá a oddaná politice KSČ a socialistickému společenskému zřízení. Tři čtvrtiny jeho příslušníků pocházely z dělnických nebo rolnických rodin. U důstojníků se v letech 1956–1965 organizovanost v KSČ zvýšila z 65 na 75 procent, u praporčíků však poklesla ze 43 na 38 procent. Pouze v minimálních počtech armádu opouštěli důstojníci z řad bývalých příslušníků čs. vojenských jednotek v SSSR a osob povolaných do armády v rámci stranického náboru, jejichž podíl se snižoval jen velmi pozvolna. Zvýšila se však jejich vzdělanostní úroveň a jestliže v roce 1956 více než polovina z nich neměla jakékoliv vojenskoodborné vzdělání, v roce 1965 šlo již jen o tři procenta.

Opačná situace existovala u důstojníků z předmnichovské armády, tzv. Vládního vojska a Haššikovy armády. Počet prvorepublikových důstojníků se v letech 1956–1965 snížil z 2 500 na 800 a počátkem roku 1966 představovali pouhá dvě procenta důstojnického sboru. Téměř pětina z nich ale sloužila na Ministerstvu národní obrany a Generálním štábu ČSLA, kde tvořili 15 procent náčelníků družů vojsk a správ, čímž jen nepatrně zaostávali za důstojníky ze stranického náboru. Příslušníci Vládního vojska a Haššikovy armády představovali v roce 1966 také jen dvě procenta, většina z nich ale sloužila na okrajových administrativních a technických funkcích, a proto již nebyli považováni za tzv. kádrový problém. Při celoarmádním prověřování „kádrových závad“ příslušníků velitelského sboru byly zjištěny případy zamlčení prohřešků proti národní cti za druhé světové války a někteří důstojníci, včetně jednoho generála, museli armádu opustit.

Potencionální problém představovalo stárnutí velitelského sboru. V průběhu šedesátých let se průměrný věk důstojníků zvýšil z 32 na 36 let. S tím bylo

Skutečné počty důstojníků v letech 1961–1966

(včetně posluchačů vojenských škol)

k 1. lednu	1961	1962	1963	1964	1965	1966*
celkem	39 755	40 127	39 798	38 918	38 660	38 988
z toho povolaných podle § 37 br. zákona	2 771	2 739	2 682	2 582	2 522	2 490
podíl v %	6,9	6,8	6,7	6,6	6,5	6,4

* v roce 1966 bez Pohraniční a Vnitřní stráže

Vojenskoodborné vzdělání důstojnického sboru

v letech 1961–1968 (o procentech)

stupeň vzdělání	1. 1. 1961	1. 1. 1962	1. 1. 1965	1. 1. 1966	1. 1. 1967	1. 1. 1968
VvŠ	13,2	13,7	19,5	20,6	21,0	22,0
vyšší kurz	16,5	18,1	31,5	33,1	34,3	34,5
vojenské učiliště	58,8	57,8	45,1	43,6	42,3	41,3
nižší kurz	9,4	9,2	2,0	1,8	2,4	2,2
získané před rokem 1945	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
bez vzdělání	1,2	1,2	1,9	0,9	0,0	0,0

„Velitel nejen velí, ale také vychovává své podřízené v uvědomělé občany a odhodlané obránce socialistické vlasti.“

úzce spojené zvyšování počtu osob se zdravotním omezením, mezi něž se koncem desetiletí řadila téměř desatina sloužících důstojníků. Rovněž vzrůstal počet důstojníků ve vyšších vojenských hodnostech – z jedné pětiny v roce 1958 na více než polovinu v roce 1965. Jen k dílčímu zlepšení došlo v národnostním složení velitelského sboru. Především podíl Slováků byl stále velmi nízký. I když z nově přijímaných studentů vojenských škol 25 až 30 procent patřilo ke slovenské národnosti, zastoupení Slováků v důstojnickém sboru se ročně zvyšovalo jen nepatrně a v souhrnu v letech 1956–1966 stoupl na 18,5 procenta na 20,3 procenta. Hlavní příčinou byla vysoká odchodovost z armády: mezi roky 1956 a 1965 šlo o více než 3 500 osob, z nichž jedna třetina z armády odešla na vlastní žádost. Zcela zásadně se projevila skutečnost, že pouze 15 procent funkcí plánovaných pro důstojníky bylo u útvarů dislokovaných na Slovensku. Na počátku roku 1966 sloužilo v ČSLA téměř 650 důstojníků jiných národností než české nebo slovenské, z toho okolo 400 Ukrajinců a 150 Maďarů.

Doplňování důstojnického sboru komplikoval nedostatečný zájem mladých mužů o službu vojenského profesionála, což mělo své celospolečenské souvislosti. Stanovené úkoly náboru do vojenských učilišť z řad středoškolské mládeže se dařilo dlouhodobě plnit jen u lékařských, leteckých, chemických a týlových specializací, zatímco zájem o velitelské odbornosti neustále klesal. Kupodivu bezproblémově bylo získávání žáků základních škol pro Vojenské školy Jana Žižky z Trocnova a Vojenskou hudební školu Víta Nejedlého. Kvality řady přijatých uchazečů ovšem neodpovídaly požadavkům studia a nárokům vojenského povolání, takže jedna desetina z přijatých své studium na vojenské škole nedokončila.

Jestliže v letech 1961–1965 do armády přišlo 4 300 nových důstojníků, na 4 800 ji z různých důvodů opustilo. Značná odchodovost vedla k soustavnému snižování obsazenosti funkcí (z 93 procent v roce 1960 na 91 procent v roce 1966) a jejich zastupování vojáky základní služby, především z řad absolventů škol na důstojníky v záloze a později i vojenských kateder civilních vysokých škol. Ačkoliv celkové počty ČSLA během první poloviny šedesátých let zůstaly zachované na přibližně stejné úrovni (cca 200 000), počet funkčních míst pro profesionály mírně klesl (o 3 000), navíc v některých odbornostech (dělostřelstvo, armádní protiletadlové dělostřelctvo, pěchota) docházelo ke snižování počtů velitelského sboru, u jiných (raketové, automobilní, ženijní, spojovací vojsko a PVOS) naopak k prudkému a trvalému nárůstu. Svůj podíl na odchodu z armády měla i náročnost služby vojáka z povolání, která do značné míry zasahovala do jeho soukromí. V průměru každý třetí rok totiž musel měnit své funkční zařazení, což bylo v jedné třetině případů spojeno i se změnou posádky. Většina z odcházejících poukazovala na odloučenost od rodiny, nutnost dojíždění, častou změnu posádek, neomezenou pracovní dobu, náročné pracovní podmínky a společenské nedocenení služby vojáka z povolání. V roce 1965 téměř jedna pětina důstojníků měla byt mimo místo služby nebo ho nevladnula vůbec. Příděl bytů pro armádu ze státní výstavby byl neustále krácen a armáda je stavěla vlastními prostředky.

Relativně lepších výsledků se podařilo dosáhnout při budování praporčíckého sboru. Při svém vzniku čítal 5 900 osob a byly do něj převedeny tři čtvrtiny poddůstojníků z povolání. I přes celospolečensky nízký zájem o službu vojáka z povolání

Základní socioprofesionální ukazatele struktury důstojnického sboru v letech 1960–1966 (v procentech)

ukazatel	1. 1. 1960	1. 1. 1963	1. 1. 1966*
– členů KSČ	74,1	74,4	74,7
– dělnický původ	63,1	63,1	60,0
– rolnický původ	12,7	12,4	12,8
– české národnosti	nezjištěno	79,0	nezjištěno
– slovenské národnosti	19,2	19,5	20,3
– do 30 let věku	nezjištěno	32,6	23,0
– důstojníkem do roku 1939	2,9	2,1	2,0
– služba v 1. čs. armádním sboru SSSR	1,2	1,1	1,2
– služba ve vládním vojsku	2,4	2,0	1,6
– služba ve slovenské armádě	4,0	1,6	0,4
– povolání podle § 37 branného zákona	7,1	6,7	6,4

* Bez Pohraniční stráže a Vnitřní stráže

Odchodovost důstojníků do zálohy v letech 1960–1965

Rok	1960	1961	1962	1963	1964	1965
celkem	1 323	588	1 150	1 481	1 035	581
z toho povolaných podle § 37 br. zákona	77	37	58	102	60	32

Skutečné počty důstojníků podle hodností k 1. lednu 1966

(bez Pohraniční a Vnitřní stráže)

hodnost	osob	v %
poručík	2 234	5,7
nadporučík	4 361	11,2
kapitán	11 058	28,4
major	13 013	33,4
podplukovník	7 550	19,4
plukovník	680	1,7
generál	92	0,2

Skutečné počty praporčíků podle hodností k 1. lednu 1966

(bez Pohraniční a Vnitřní stráže)

hodnost	absolutně	v %
rotný	1 970	20,2
rotmistr	2 031	20,8
nadrotmistr	2 172	22,2
podpraporčík	2 880	29,5
praporčík	709	7,3
nadpraporčík	4	–

Vojenskoodborné vzdělání praporčického sboru v letech 1961 a 1966 (v procentech)

stupeň vzdělání	1. 1. 1961	1. 1. 1966
vojenská odborná škola	–	38,3
přípravný nebo zdokonalovací kurz	–	24,2
kvalifikační zkouška	19,4	29,7
poddůstojnická škola	4,5	6,1
bez vojenského vzdělání	80,6	1,7

Základní socioprofesionální ukazatele struktury praporčického sboru v letech 1961 až 1963 (v procentech)

Ukazatel	1. 1. 1961	1. 1. 1963	1. 1. 1965
– naplněnost předepsaných počtů	45,7	nezjištěno	72,0
– členů KSČ	43,0	41,1	38,4
– členů ČSM	25,2	30,8	30,4
– dělnický původ	68,9	67,4	67,8
– rolnický původ	15,1	15,0	13,6
– slovenské národnosti	15,1	15,9	13,6

Důstojnický a praporčický sbor měl také svou „půvabnější“ část

se počet praporčiků dařilo průběžně zvyšovat (8 900 v září 1963, 9 800 v lednu 1966 a 10 700 v říjnu 1967) téměř až na dvojnásobek výchozího stavu, a to za situace, kdy doplňování důstojnického sboru stagnovalo. Naplněnost plánovaných počtů se z původní necelé poloviny podařilo zvýšit na tři čtvrtiny. Procento organizovanosti v KSČ a podíl příslušníků slovenské národnosti byly nižší než u důstojníků. Při založení praporčického sboru bylo stanoveno, že všichni nově přijímaní příslušníci projdou odborným školením na úrovni středních technických kádří. K opatřením zajišťujícím jeho doplňování výhradně absolventy vojenských středních odborných škol s maturitou se přikročilo až v roce 1967.

Do šedesátých let vstupovala vojenská vzdělávací soustava v poněkud redukované podobě, než jakou měla v předcházejících letech (místo 30 vojenských škol v roce 1955 jich počátkem roku 1960 existovalo pouze 20), ale podstatné změny ji teprve čekaly. Především bylo nutné prohloubit všeobecné vzdělání žáků a posluchačů všech typů vojenských škol a dosáhnout těsnějšího spojení

Počty školených ve vojenských učilištích v letech 1962–1965

Školní rok	denní studium	odborné kurzy důstojníků	odborné školy praporčiků	ŠDZ	maturitní kurzy	účelové kurzy	PŠ
1962/1963	2 483	822	1 839	1 826	82	444	509
1963/1964	2 558	595	1 601	1 004	337	383	412
1964/1965	3 012	651	1 421	680	636	670	627

výchovně vzdělávacího procesu s praxí i životem vojsk. Ve vojenskoodborné přípravě se výuka přizpůsobovala změnám zásadám vedení boje a výrazně se zvýšil podíl praktických zaměstnání včetně polního výcviku. Posílila se úloha technické připravenosti vojenských profesionálů s důrazem na znalosti konstrukce a provozu vojenské techniky. Výuka technických předmětů však nebyla dostatečně skloubena s ostatními předměty, především přírodovědnými. Rozvoj vědy a techniky si mimo to vynutil rozlišení vojenských škol podle profesionální orientace připravovaných vojáků z povolání na velitelské a technické. V návaznosti na přestavbu civilního školství se očekávalo dořešení srovnatelnosti vojenského a civilního vzdělání, čímž se měl zároveň vyřešit jeden z problémů nábory občanské mládeže na vojenské školy. Pro uchazeče o studium na školách pro důstojníky se základní podmínkou stalo předchozí ukončení středoškolského vzdělání a pro přijetí za příslušníka praporčického sboru vyučení v oboru příbuzném dané studijní specializaci.

Odznak absolventa vojenské vysoké školy

Školení vojenských profesionálů se zatím nezbavilo přílišné mnohostupňovitosti a zdlouhavosti, spočívající v jejich postupné přípravě v závislosti na zastávaných funkcích. Uchazeči o službu důstojníka museli nejprve vykonat roční základní vojenskou službu ve školních jednotkách a pak teprve studovali na víceletých vojenských učilištích. Po jejich absolvování a několikaleté praxi u vojsk, spojené s příslušným postupem ve funkcích a hodnostech, byli přijímáni na vojenské akademie, na nichž získávali vysokoškolské vzdělání.

Poté opět následovala několikaletá praxe u vojsk a další vzdělávání se uskutečňovalo formou ročních vyšších akademických kurzů. Celková doba přípravy důstojníků se tak neúnosně protahovala a vysokoškolské vzdělání mohla získat jen pětina důstojníků, navíc až v době svého nejproduktivnějšího věku (27 až 32 let). Kromě toho si budoucí důstojníci u útvarů osvojili především praktické znalosti a návyky, ale až po letech praxe se k nim přiřadily teoretické základy získané při vysokoškolském studiu, což bylo v rozporu s obecně platnými pedagogickými zásadami.

Vojenské školství si v průběhu šedesátých let zachovalo rozdělení na vysoké vojenské školy, vojenská učiliště, vojenské odborné školy a vojenské přípravné školy. Některé kategorie škol se příliš nezměnily, zatímco u jiných došlo k podstatným proměnám. Existující soustava vysokých škol přetrvávala v nezměněné podobě, měnilo se ale jejich vnitřní uspořádání, což bylo dáno rozvojem perspektivních vojenských odborností.

Vojenská akademie Antonína Zápotockého (VA AZ) ke svým třem fakultám získala nejprve další dvě (v létě 1960 zahraniční fakultu a o rok později fakultu speciálních zbraní), ale v srpnu 1962 byla její struktura zjednodušena a počet fakult se snížil na čtyři: velitelsko-inženýrskou, dělostřeleckou a radiolokační, leteckou a zahraniční, na nichž probíhala výuka v 38 specializacích. Současně došlo k redukci systému kurzů a nadále probíhaly pouze vyšší akademické kurzy. Studium velitelských směrů trvalo tři roky, v případě technických specializací pět let. Průběžně docházelo k rušení neperspektivních studijních oborů a zavádění nových, určených ve specifických případech nejen pro armádu, ale také pro národní hospodářství. Např. v roce 1960 byla zahájena výuka výpočetní techniky či v roce 1967 zřízeno vědecké pracoviště pro výzkum vojenského využití kosmického prostoru. Na zahraniční fakultě studovali posluchači z Egypta, Indonésie či Sjednocené arabské republiky a řada pedagogů (až 170) působila v zahraničí, zejména na vojenských technických akademiích v egyptské Káhiře nebo afghánském Poll-iCharkhi.

Vojenskou politickou akademii Klementa Gottwalda (VPA KG) tvořily fakulta základní a fakulta kurzů. Vysokoškolské studium na první z nich bylo čtyřleté, zatímco na druhé probíhaly různé doškolovací či přeškolovací kurzy. Od roku 1962 byl organizován pouze vyšší akademický kurz, který navazoval na předcházející řádné denní studium. Od školního roku 1966/1967 se délka denního studia prodloužila na pět let.

Ostatní vysoké vojenské školy – Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav J. E. Purkyně (VLVDÚ JEP), Vojenská fakulta Vysoké školy dopravní (VF VŠD), která se v letech 1961–1962 přestěhovala z Prahy do Žiliny a Vojenský odbor Institutu tělesné výchovy a sportu (VO ITVS) – působily při civilních vysokých školách, s nimiž

Slavnostní nástup příslušníků VAAZ v Brně

Příslušník VA AZ prof. Ing. L. Kovářik s posluchači technické akademie v Káhiře v roce 1962

Počty absolventů denního studia na vojenských učilištích v letech 1962–1965

Školní rok	1962/1963	1963/1964	1964/1965
VVU Vyškov	412	589	570
VDU Martin	777	904	755
VLU Košice	170	194	122
ŽTU Bratislava	188	265	425
SU Nové Mesto nad Váhom	263	244	520
AU Nitra	138	151	281
ŽelU Valašské Meziříčí	92	104	73
TU Liptovský Mikuláš	443	107	266
celkem	2 483	2 558	3 012

Z výcviku posluchačů Vyššího vojenského učiliště ve Vyškově na vodním cvičišti v Myslejovicích

Budoucí důstojníci dělostřelectva

byly do značné míry svázány a výuka probíhala podle zaměření jednotlivých škol. Studium lékařství trvalo šest let, v případě dopravních specializací pět let. U škol byly od roku 1962 organizovány vyšší akademické kurzy. Výuka vojáků na Institutu tělesné výchovy a sportu byla v roce 1960 prodloužena ze tří na čtyři roky a v roce 1965 se institut transformoval na Fakultu tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy.

V případě vojenských učilišť došlo v průběhu první poloviny šedesátých let k jejich vnitřní diferenciaci a u části z nich proběhla přeměna na tzv. vyšší učiliště. Stalo se tak především u těch, které vychovávaly budoucí velitele a doba studia na nich se prodloužila na čtyři roky. Jako první prodělalo transformaci učiliště ve Vyškově, z nějž se v červnu 1961 stalo Vyšší vojenské učiliště hrdiny Sovětského svazu kpt. Otakara Jaroše. V srpnu následujícího roku obdobnou proměnou prošlo Dělostřelecké učiliště, které se přemístilo z Hranic do Martina, kde došlo k jeho sloučení s Dělostřeleckým technickým učilištěm a nadále působilo jako Vyšší dělostřelecké učiliště. Jako poslední se v srpnu 1963 Letecké učiliště v Košicích přeměnilo na Vyšší letecké učiliště. Vyšší vojenská učiliště poskytovala svým absolventům vzdělání na úrovni pedagogického nebo podnikového institutu a v případě odchodu z armády měli lepší podmínky při hledání nového zaměstnání v civilním sektoru.

Zbývající učiliště jednotlivých druhů vojsk a služeb (včetně Školícího a výcvikového střediska týlu) přetrvávala ve své původní podobě včetně tříleté doby studia. V rámci jednotlivých učilišť pouze vznikaly či zanikaly studijní specializace, což se projevovalo v jejich vnitřní struktuře. Délka studia na všech učilištích se v roce 1962 prodloužila o jeden rok, protože k nim byly od vojsk převedeny školní jednotky, nadále považované za první ročník příslušné školy, u nichž uchazeči o službu vojáka z povolání z řad občanské mládeže vykonávali roční základní vojenskou službu. Posluchači Vojenských škol Jana Žižky z Trocnova, kteří již absolvovali vojenskou přípravu, nastupovali přímo do 2. ročníku. I když se od počátku desetiletí uplatňovala zásada, že na učiliště budou z absolventů civilních škol přijímáni pouze uchazeči s ukončeným středoškolským vzděláním, část adeptů toto kritérium nespĺňovala a bylo nutné pro ně počínaje rokem 1962 zřídít jedno- a dvouleté přípravné maturitní kurzy u většiny učilišť. Od roku 1965 byly tyto kurzy soustředěny u Ženijně technického učiliště v Bratislavě. Kromě přípravy důstojníků se u všech učilišť organizovaly různé druhy zdokonalovacích kurzů, sloučené od roku 1964 do desetiměsíčních tzv. zdokonalovacích kurzů důstojníků.

Prudký růst nároků, plynoucích z probíhající vědeckotechnické revoluce ve vojenském prostředí, si ve druhé polovině šedesátých let vynutil provedení zásadní změny dosavadního systému přípravy důstojnického sboru. Východiskem ke změně se stalo usnesení předsednictva ÚV KSČ o dalším rozvoji vojenského školství z března 1966, které stanovilo přejít od roku 1967 v ČSLA na nový systém přípravy vojáků z povolání. Základním způsobem se mělo stát vysokoškolské vzdělávání, které by absolvovali ještě před nástupem k vojskům a jež by postačovalo pro výkon funkcí na stupni rota, prapor, případně štáb pluku. Pro přípravu na zastávání funkcí od velitele útvarů výše mělo být organizováno postgraduální vzdělávání. Důstojníci pro nejvyšší funkce se i nadále připravovali v SSSR a ve speciálních kurzech na VA AZ v Brně.

K organizování vstupního vysokoškolského studia důstojníků se přistoupilo ve školním roce 1967/1968. Dosavadní Vyšší vojenské učiliště ve Vyškově

Chemická příprava na vojenském učilišti

Získané teoretické poznatky vojáci využijí v praxi u vojsk

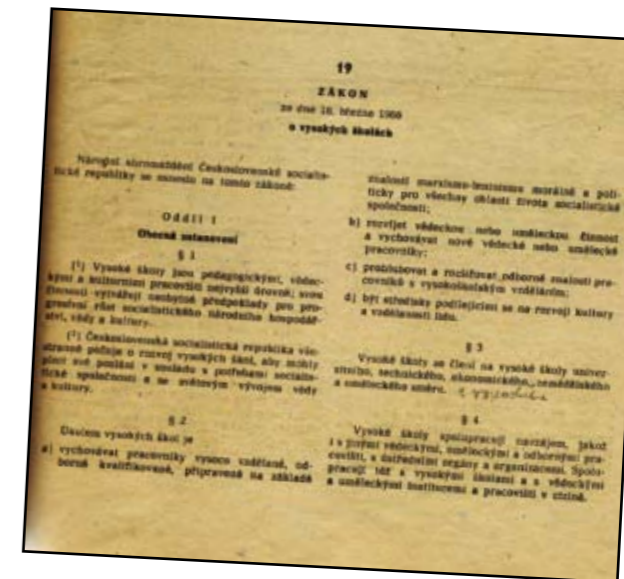

Po celá šedesátá léta se zkvalitňovala nejen výuka a výcvik, ale také ubytovací a sociální podmínky posluchačů

se v srpnu 1967 stalo součástí VA AZ jako její 1. fakulta – velitelskoorganizátorská, zatímco v Brně nadále působily 2. fakulta – inženýrská pozemních vojsk, 3. fakulta – letecká, vojsk PVOS a spojovací, 4. fakulta – vyšších velitelů a 5. fakulta – zahraniční. Kromě důstojníků kvalifikačního studia na akademii nastoupilo více než 300 studentů vstupního studia, převážně vševojskového směru. Souběžně s rozvojem nového systému byla postupně omezována příprava důstojníků na vojenských učilištích a její ukončení se výhledově plánovalo ve školním roce 1970/1971, kdy se jejich základní povinností měla stát příprava praporčického sboru.

V polovině šedesátých let se také po dlouhodobém úsilí podařilo prosadit srovnatelnost vojenského a civilního vysokoškolského vzdělání. Zákon č. 19/1966 Sb. o vysokých školách a na jeho základě v září 1966 vydaný rozkaz prezidenta republiky zařadil v rámci celostátní vzdělávací soustavy mezi vysoké školy technického směru Vojenskou akademii Antonína Zápotockého a Vojenskou fakultu Vysoké školy dopravní, jejichž absolventi po složení státní závěrečné zkoušky nadále získávali titul inženýra. Vysokou školou univerzitního směru se staly Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda a Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav J. E. Purkyně, na kterém byli promováni doktoři všeobecného lékařství. O rok později se k nim přiřadil také Vojenský odbor při Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze. Všichni absolventi škol univerzitního směru získávali po složení státních závěrečných zkoušek titul doktora v příslušném vědním oboru (filosofie, medicíny, pedagogiky). Vysokoškolské tituly byly zpětně přiznány i všem dřívějším absolventům vojenských vysokých škol a upraveny byly také podmínky nostrifikace studia na vysokých vojenských školách armád Varšavské smlouvy.

Mezi vojenské odborné školy patřily Škola pozemních specialistů letectva, Vojenská hudební škola, Vojenská tělovýchovná škola Miroslava Tyrše, Vojenská zdravotnická škola a Zdokonalovací škola důstojníků místních vojenských správ. Jako první svoji činnost na sklonku června 1960 ukončila poslední z uvedených škol a další jí měly zanedlouho následovat. V létě 1963 zanikla Vojenská tělovýchovná škola, na jejímž základě se vytvořilo Armádní středisko Dukla Praha. Ve stejné době došlo ke sloučení Školy pozemních

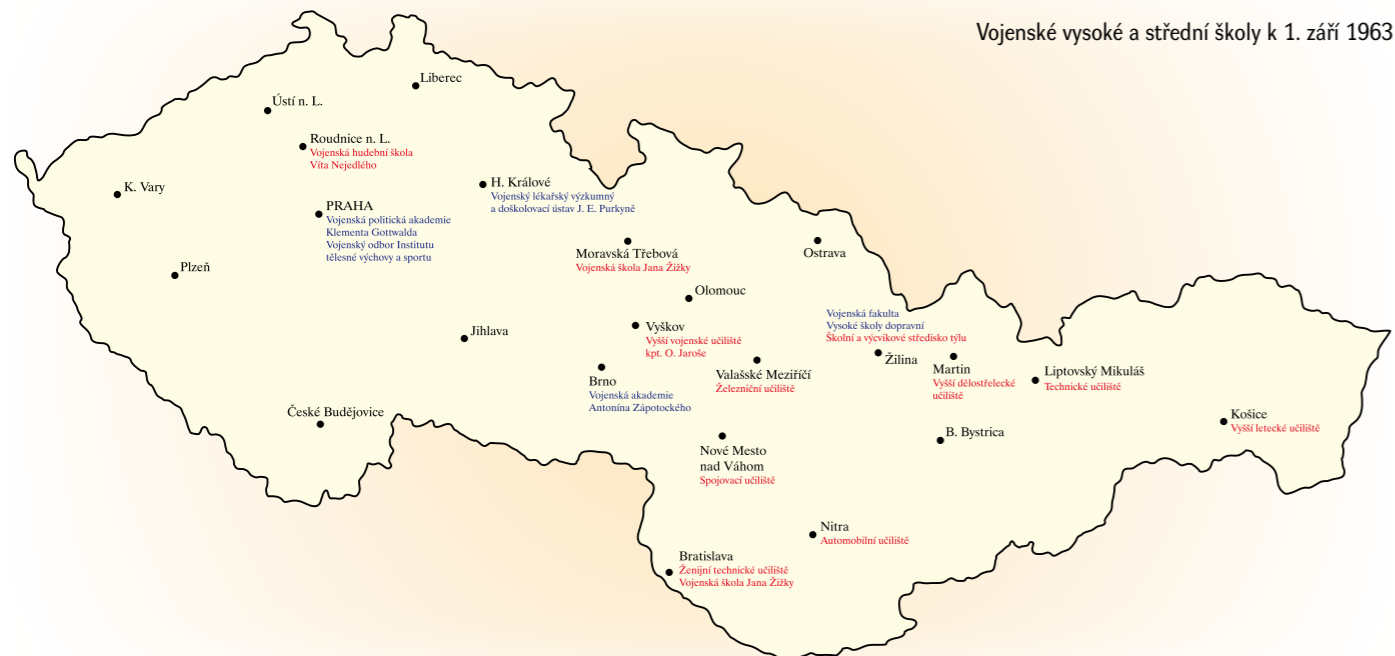

Přísaha posluchačů Vojenské hudební školy Víta Nejedlého

specialistů letectva v Žamberku a Školy spojovacích mechaniků do Školy spojovacích specialistů v Popradu, která se zaměřila na výcvik vojáků základní služby. Školení praporčiků spojovacího vojska a specialistů povětrnostní služby nadále probíhalo u Spojovacího učiliště. V srpnu 1963 byla rovněž zrušena Vojenská zdravotnická škola v Ružomberoku a školení středních zdravotnických kádrů převzalo Školní a výcvikové středisko týlu. Ze samostatně působících vojenských odborných škol jako jediná zůstala zachována Vojenská hudební škola Víta Nejedlého v Roudnici nad Labem, na níž po ukončení základní školy studovali budoucí příslušníci praporčického sboru – profesionální vojenští hudebníci.

Vojenské přípravné školy po zrušení škol důstojnického dorostu, k němuž došlo již v předcházejícím období, představovaly pouze Vojenské školy Jana Žižky z Trocnova v Moravské Třebové a Bratislavě. Od roku 1960 byly obdobou civilních středních všeobecně vzdělávacích škol a studium na nich bylo tříleté. V roce 1965 vznikla další Vojenská škola Jana Žižky z Trocnova v Opavě. Absolventi těchto škol tvořili přibližně polovinu posluchačů vojenských učilišť, zatímco zbytek představovala občanská mládež.

Vojensko-odborná příprava nově vytvořeného praporčického sboru byla nejprve řešena prostřednictvím pěti až desetiměsíčních kurzů organizovaných v rámci vojenských učilišť, jimiž prošla značná část bývalých poddůstojníků z povolání. Od roku 1962 se součástí většiny učilišť staly dvouleté vojenské odborné školy, v nichž začala probíhat příprava nových příslušníků praporčického sboru z řad občanské mládeže a v jejichž rámci se soustředily i všechny přeškolovací praporčické kurzy. Vzdělání získané na těchto odborných školách však nebylo možno považovat za rovnocenné se středoškolským a nebylo nijak doplňováno. Vzhledem k potřebě poskytnout příslušníkům praporčického sboru vyšší formu ucelenějšího vzdělání vznikly v září 1967 na základě rozkazu prezidenta republiky z 20. června 1967 vojenské střední odborné školy, začleněné do organizačního rámce Vyššího dělostřeleckého učiliště, Vyššího leteckého učiliště, Automobilního učiliště, Spojovacího učiliště, Technického učiliště, Železničního učiliště, Ženíjné technického učiliště i Školícího a výcvikového střediska týlu. V průběhu čtyřletého studia poskytovaly svým posluchačům úplné střední vojensko-odborné vzdělání, které bylo rovnocenné se vzděláním na civilních školách s obdobným zaměřením a v rámci armády jim umožňovalo zastávat velitelské a technické funkce na stupni četa – rota, v případě týlových specialistů funkce u praporečnických a plukovních týlových jednotek.

„Žižkovci“ se učí nabíjet na čas

Budoucí praporčíci pozorně sledují chemický pokus

Příprava záložních důstojníků i nadále probíhala v rámci vojenských kateder civilních vysokých škol (VKVŠ) a škol na důstojníky v záloze. Dvě třetiny budoucích záložních důstojníků připravovaly vojenské katedry, které od roku 1960 zabezpečovaly výuku v rozsahu 600 hodin zpravidla v průběhu 3. a 4. ročníku studia. S výjimkou posluchačů uměleckých škol a do roku 1962 i pedagogických institutů vojenskou přípravou procházeli všichni vysokoškoláci. Absolventi VKVŠ byli na službu u vojsk dobře připraveni po teoretické stránce, ale scházely jim praktické zkušenosti, protože v rámci vysokoškolského studia prodělali pouze jedno pěti-týdenní soustředění u vojsk. V průběhu dvanáctiměsíční vojenské základní služby část z nich byla zařazena na funkce praporčiků, případně i poddůstojníků. Školy na důstojníky v záloze připravovaly třetinu záložního důstojnického sboru a jejich podíl se postupně snižoval. Většina byla v letech 1962–1963 převedena od vojenských učilišť přímo k vojenským útvarům.

Chlapci byli ke studiu na vojenských školách získávání i pomocí atraktivních kroužků Svazarmu

Od armád k okruhům

Organizační výstavba a dislokace vojsk

Výstavba ČSLA probíhala v závislosti na stupňování i uvolňování mezinárodního napětí a pod vlivem pokračující revoluce ve vojenství, kdy do vojsk byla zaváděna principiálně zcela nová technika. Na počátku desetiletí došlo ke dvěma celosvětovým krizím, přičemž v průběhu berlínské byla dokonce rozkazem ministra národní obrany č. 0012 ze dne 9. září 1961 armáda částečně převedena na válečný stav přidržením vojáků odcházejících do zálohy ve službě o další tři měsíce, takže její počty vzrostly téměř na 280 000 osob. Rozvoj ČSLA také komplikovaly problémy národního hospodářství, které vyvrcholily v roce 1963, zhroutil plán pětiletého plánu. Za situace, kdy Sovětský svaz vyvíjel na československé státní a stranické vedení tlak, aby souhlasilo s rozmístěním jednotek Sovětské armády na našem území, byl 10. listopadu 1965 vydán rozkaz prezidenta republiky č. 0017 o vytvoření jednotných ozbrojených sil Československé socialistické republiky. Součástí ČSLA se od ledna 1966 staly také Pohraniční a Vnitřní stráž. Početní stav mírové armády, který se doposud udržoval na úrovni okolo 200 000 osob, tak vzrostl téměř na 230 000 mužů. Do Moskvy následně odešlo hlášení o zvýšení bojové hodnoty ozbrojených sil o více než dvě divize a sovětské velení své plány na čas odsunulo.

Základními dokumenty, od nichž se odvíjela výstavba ČSLA v šedesátých letech, i nadále zůstaly Perspektivní (Komplexní) plány výstavby armády. Postupně byly na jednání Vojenské komise obrany ÚV KSČ přijaty tři – 15. prosince 1960 na léta 1961–1965, 18. října 1963 na roky 1964–1970 a 5. května 1966 na období let 1966–1970. Doplnily je Protokoly o vyčlenění vojsk ČSSR do sestavy Spojených ozbrojených sil a jejich rozvoji podepsané v Moskvě 30. března 1961, 27. února 1963 a 14. dubna 1967.

Ministerstvo národní obrany společně s Generálním štábem i nadále řídily činnost resortu a zodpovídaly za plnění úkolů stanovených státními a politickými orgány. Kromě toho měly povinnost při přechodu na válečný stav ze svého složení vyčlenit tzv. operační skupinu, která by do příchodu velitelství Příkarpatského vojenského okruhu velela vojskům určeným k vedení operací v rámci Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy. Protože však nešlo zaručit, že přesun velitelství nebude narušen vedením bojových operací za použití jaderných zbraní, bylo v září 1961 na základě doporučení Generálního štábu Sovětské armády a Hlavního velitele vojsk Varšavské smlouvy přijato rozhodnutí vytvořit z vyčleněných vojsk ČSLA samostatný front. Jeho velitelství by se v případě potřeby vytvářelo z počtů MNO a GŠ ČSLA, které tak kromě úkolů spojených s řízením resortu začaly bezprostředně velet vojskům. MNO a Generální štáb ovšem nové povinnosti odváděly od koncepční činnosti, a tak postupně proběhlo jejich převedení na jiné součásti ČSLA. Nejprve v letech 1965–1966 došlo k předání většiny svazků a útvarů frontového kompletu do podřízenosti velitelství operačních svazů a následně

Vývoj plánovaných početních stavů čs. armády v letech 1961–1968

datum	vojáků celkem	z toho	
		důstojníků a praporčíků	občanských pracovníků
1. 9. 1961	201 887	56 760	nezjištěno
1. 9. 1962	200 572	56 495	34 559
1. 9. 1963	200 927	53 555	34 561
1. 9. 1964	200 658	55 600	34 027
1. 9. 1965	202 864	53 587	nezjištěno
1. 9. 1966	221 948	56 700	35 340
1. 9. 1967	230 315	58 771	35 896
1. 9. 1968	224 996	57 245	nezjištěno

V přehledu je zahrnuto železniční vojsko, silniční vojsko a od 1. září 1966 také Pohraniční stráž. U občanských zaměstnanců nejsou uvedeni pracovníci chozrazščetních organizací, čímž by se jejich počet přibližně zdvojnásobil.

Vedoucí funkcionáři armády často navštěvovali vojenské útvary ...

... a velmi rádi předávali různá ocenění

v létě 1969 přešla povinnost vytvářet velitelství frontu na nově zřízený Západní vojenský okruh v Táboře.

V letech 1960–1968 se uskutečnila celá řada změn ve složení MNO a GŠ ČSLA. Již v říjnu 1960 vzniklo Velitelství vojska PVO, které zodpovídalo za řízení sil a prostředků protivzdušné obrany pozemních vojsk. V dubnu 1963 přešlo do podřízenosti náměstka ministra pro PVOS a letectvo. V rámci Hlavního týlu v lednu 1964 vzniklo Velitelství silničního vojska a v listopadu téhož roku byla zřízena funkce náměstka ministra pro bojovou přípravu, jemuž podléhala Správa bojové přípravy společně s Tankovou a automobilní správou. Změny v materiální základně dělostřelectva vedly v září 1965 k přejmenování jeho řídicí složky na Velitelství raketového vojska a dělostřelectva. Ze složení ministerstva bylo v září 1966 vyčleněno Velitelství silničního vojska, na jehož základě se zformovalo velitelství silničního sboru. Zásadní reorganizace MNO proběhla v listopadu 1966, kdy se vytvořily zcela nové subsystémy řízení. Především se konstituovala Hlavní správa pozemního vojska, do které byly začleněny Správa bojové přípravy, doposud samostatná velitelství druhů vojsk (včetně Velitelství spojovacího vojska vyčleněného z GŠ ČSLA) a Tanková a automobilní správa. Součástí Hlavní správy pozemního vojska se stalo i Velitelství Pohraniční stráže, převedené k MNO od Ministerstva vnitra v lednu 1966. Dále byly zřízeny Hlavní správa letectva a vojsk PVOS, Správa ústředního plánování, Správa pro zahraniční styky, Správa vojenských informací a součástí Hlavní politické správy se stala Kádrová správa. V říjnu 1967 vznikla funkce generálního inspektora ČSLA. K vyjmutí Kádrové správy ze složení Hlavní politické správy došlo v květnu 1968. Ve stejné době byla zřízena funkce zástupce ministra pro oblast vojenského školství a vědy.

Operační stupeň velení v rámci pozemního vojska reprezentovaly dvě vševojskové armády a jeden vojenský okruh. Svazky a útvary 1. a 4. armády se až do roku 1965 nacházely na plných počtech a oba operační svazy byly ve svých možnostech při vedení bojových operací zcela rovnocenné. Velitelství 1. armády se v létě 1960 přestěhovalo z Prahy do Příbrami. U 2. vojenského okruhu byly zařazeny svazky a útvary na snížených či rámcových počtech. Při přechodu na válečný stav vytvářel 2. armádu, která ovšem zdaleka nedosahovala možností prvosledových armád. Vzhledem k nemožnosti zformovat z ní plnohodnotný operační svaz bylo přijato rozhodnutí místo ní od 1. února 1964 vytvářet na bázi 2. vojenského okruhu pouze frontové zálohy a svazky určené k ochraně teritoria. V září 1965 se uskutečnila reorganizace 1. a 4. armády na okruhy armádního typu, které používaly pojmenování Západní vojenský okruh (ZVO) a Střední vojenský okruh (SVO). Tím byl vyřešen problém velení vojskům na teritoriu po přechodu na válečný stav, kdy se z velitelství okruhu vyčlenilo velitelství armády jako polní velitelství, zatímco zbytek příslušníků velitelství okruhu plnil úkoly zápolního velitelství. Doposud bylo nutné velet vojskům na území bývalého 1. vojenského okruhu, zrušeného v roce 1958, buď přímo z MNO nebo prostřednictvím 2. vojenského okruhu. Současně došlo k přejmenování 2. vojenského okruhu na Východní vojenský okruh (VVO).

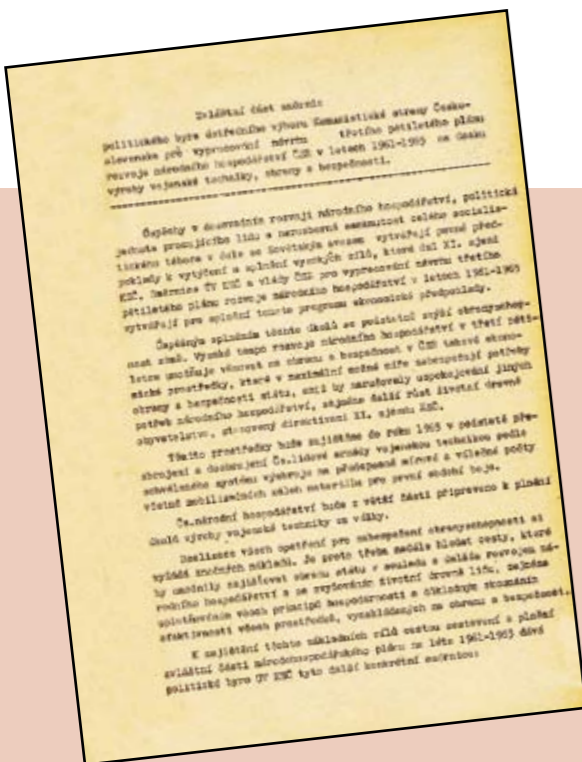
V souvislosti s uvedenými organizačními změnami byly předány 2. motostřelecká divize do podřízenosti Západního vojenského okruhu a 3. motostřelecká

Obsazení vyšších velitelských funkcí k 1. září 1965

- Západní vojenský okruh:**
genmjr. Stanislav Procházka
- Střední vojenský okruh:**
genmjr. Karel Rusov
- Východní vojenský okruh:**
genmjr. Josef Valeš
- 2. motostřelecká divize:**
genmjr. Michal Kričfaluši
- 3. motostřelecká divize:**
plk. Jozef Turošík
- 15. motostřelecká divize:**
plk. Bohuslav Kučera
- 18. motostřelecká divize:**
neobsazeno
- 19. motostřelecká divize:**
plk. Alois Svoboda
- 20. motostřelecká divize:**
plk. Stanislav Petržila
- 1. tanková divize:**
pplk. Jaroslav Gottwald
- 4. tanková divize:**
plk. Josef Veselý
- 9. tanková divize:**
genmjr. Ivan Džamko
- 13. tanková divize:**
plk. Ludvík Paseka
- 14. tanková divize:**
plk. Václav Neumajer

- 10. letecká armáda:**
genmjr. Jozef Kúkel
- 1. stíhací letecká divize:**
plk. Miloslav Neuberg
- 2. stíhací bombardovací letecká divize:**
plk. Štefan Jaďut
- 34. stíhací bombardovací letecká divize:**
pplk. Jozef Remek

- 7. armáda PVOS:**
genmjr. Zdeněk Kamenický
- 2. sbor PVOS:**
plk. Jiří Štika
- 3. sbor PVOS:**
plk. Ondřej Kopnický

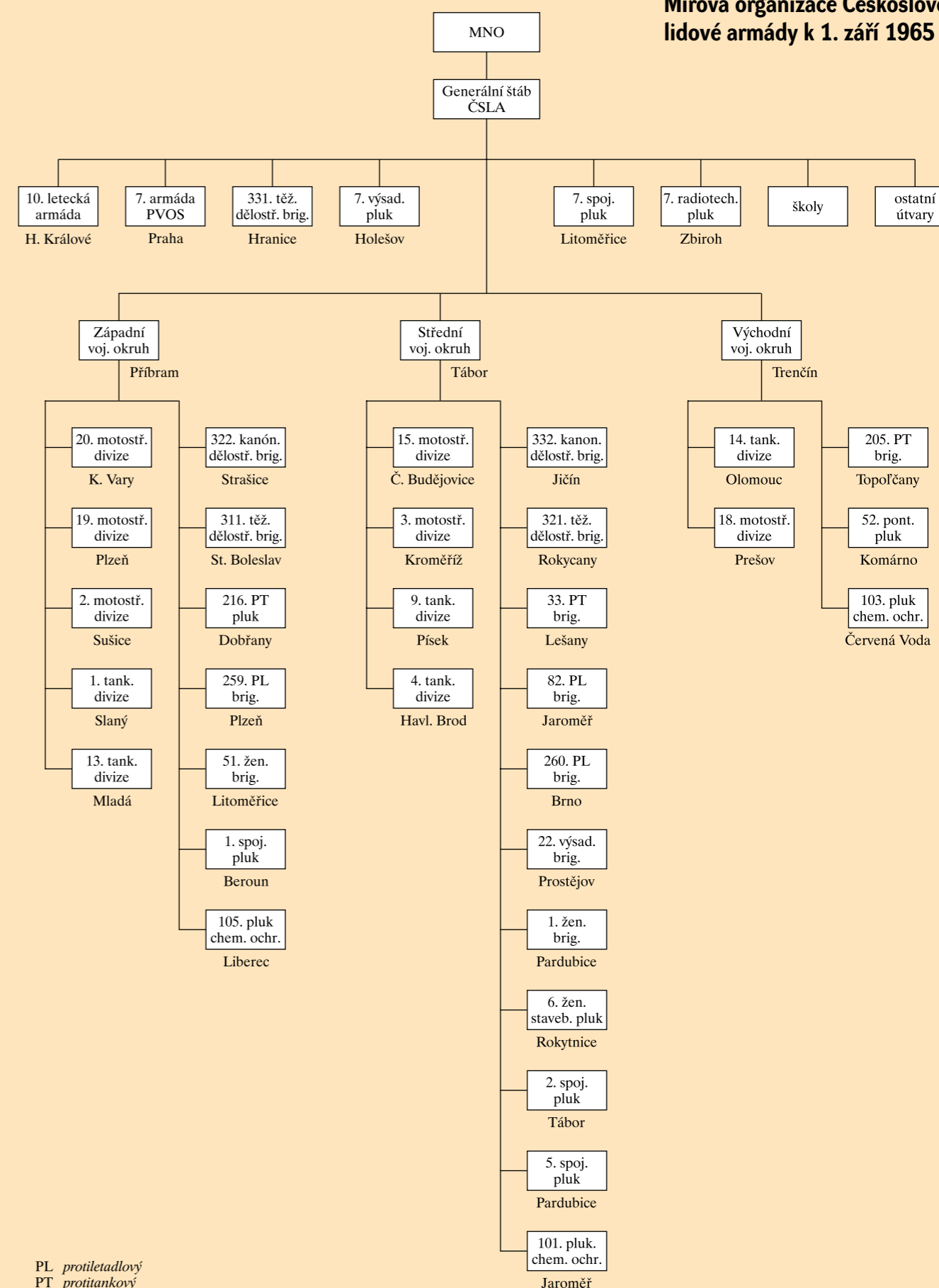
Vývoj plánovaných a skutečných počtů generálů v letech 1961–1967

datum	počty		z toho			
	plánové	skutečné	arm.gen.	genplk.	genpor.	genmjr.
1. 1. 1961	250	93	1	3	11	78
1. 1. 1962	252	99	1	2	13	83
1. 1. 1963	252	94	1	2	14	77
1. 1. 1964	257	91	1	2	14	74
1. 1. 1965	262	92	1	2	15	74
1. 1. 1966	263	93	1	2	16	74
1. 1. 1967	299	102	2	2	19	79

divize Střednímu vojenskému okruhu. Velitelství Západního vojenského okruhu nadále podléhaly tři motostřelecké a dvě tankové divize, zatímco Střední vojenský okruh tvořily dvě motostřelecké a dvě tankové divize. Tím začal proces postupného snižování naplněnosti svazků a útvarů tohoto okruhu (tj. 4. armády), který vedl k prodlužování doby potřebné k jejich uvedení do plně bojeschopného stavu a vyvrcholil v roce 1969, kdy 4. armádě zůstal pouze jeden svazek na plných počtech. Východnímu vojenskému okruhu podléhaly pouze dvě divize, z nichž jedna byla zrušena v květnu 1966. Mírový počet vševojskových svazků ČSLA tak klesl na 10, zatímco válečný zůstal zachován na 16 divizích. V průběhu šedesátých let se ovšem výrazně zvýšilo zastoupení tankových svazků, jejichž počet vzrostl z původních tří na pět v mírové a sedm ve válečné organizaci.

Motostřelecké svazky představovaly na počátku šedesátých let nejpočetnější složku armády, jejich podíl se však postupně snižoval. V průběhu let 1960–1966 klesl počet motostřeleckých divizí z osmi na pět, protože se tři svazky reorganizovaly na tankové divize (4. motostřelecká divize v říjnu 1960, 14. motostřelecká divize v září 1962 a 18. motostřelecká divize v září 1966). Prvosledové svazky zůstaly na tzv. plných počtech, zatímco svazky dislokované ve vnitrozemí byly na snížených, později rámcových počtech. Změny v organizaci motostřeleckých divizí nastaly již v říjnu 1960, když se jejich protiletadlové oddíly rozrostly

Mírová organizace Československé lidové armády k 1. září 1965

Mírová dislokace Československé lidové armády k 1. září 1965

Dislokace hlavních útvarů vševojskových divízi k 1. 9. 1965

Západní vojenský okruh			
20. msd	Karlovy Vary	1. td	Slaný
49. msp	Mariánské Lázně	1. tp	Strašice
65. msp	Cheb	2. tp	Rakovník
74. msp	Karlovy Vary	21. tp	Žatec
12. tp	Podbořany	3. msp	Louny
38. dp	Sokolov	1. do	Terezín
20. sdo	Stružná	1. sdo	Terezín
		16. sdo	Terezín
19. msd	Plzeň	13. td	Mladá
57. msp	Stříbro	13. tp	Čáslav
67. msp	Vysočany	15. tp	Mladá
104. msp	Tachov	103. tp	Mladá
11. tp	Plzeň	8. msp	Mladá Boleslav
47. dp	Plzeň	361. do	Turnov
19. sdo	Vysočany	13. sdo	Mladá
2. msd	Sušice		
10. msp	Janovice		
11. msp	Klatovy		
12. msp	Domažlice		
23. tp	Holíšov		
8. dp	Klatovy		
2. sdo	Holíšov		

Střední vojenský okruh			
15. msd	České Budějovice	9. td	Písek
51. msp	Český Krumlov	14. tp	Písek
62. msp	Prachatice	17. tp	Týn nad Vltavou
68. msp	Vimperk	18. tp	Tábor
20. tp	České Budějovice	79. msp	Benešov
36. dp	České Budějovice	362. do	Písek
15. sdo	Vimperk	9. sdo	Jistebnice
3. msd	Kroměříž	4. td	Havlíčkův Brod
4. msp	Hodonín	7. tp	Jindřichův Hradec
5. msp	Mikulov	8. tp	Jihlava
6. msp	Uherské Hradiště	60. tp	Šumperk
4. tp	Přáslavice	9. msp	Znojmo
3. dp	Senica	6. do	Znojmo
		4. sdo	Jemčina

Východní vojenský okruh			
14. td	Olomouc	18. msd	Košice
16. tp	Kolín	55. msp	Trebišov
33. tp	Kroměříž	63. msp	Michalovce
52. tp	Krnov	64. msp	Levice
87. msp	Opava	10. tp	Martin
33. do	Frenštát	49. dp	Brezno
14. sdo	Přáslavice		

Porovnání plánovaných počtů vševojskových divízi v letech 1960 a 1967

divize	1. 10. 1960		1. 9. 1967	
	počet	divize	počet	divize
motostřelecká				
na plných počtech	8 900	2., 15., 19., 20.	2 × 8 800 2 × 8 500	2., 15., 19., 20.
na snížených počtech	5 700	3., 14.	–	
na rámcových počtech	2 900	18.	3 700	3.
tanková				
na plných počtech	5 600	1., 4., 9., 13.	2 × 7 400 2 × 6 600	1., 4., 9., 13.
na snížených počtech	–		–	
na rámcových počtech	–		1 600	14.
celkem plánováno osob	72 300		67 900	

na pluky. O rok později se ale vrátily do původní podoby. V září 1961 došlo ke zrušení samostatných protitankových a raketometných oddílů.

V rámci omezení klasického dělostřelectva prošel reorganizací i dělostřelecký pluk a místo dosavadních čtyř oddílů mu zůstaly pouze dva: houfnicový a raketometný. Výrazně bylo redukováno také dělostřelectvo motostřeleckých pluků, u nichž zanikly raketometná a minometná baterie a nahradila je baterie houfnic. U tankových pluků byla protiletadlová baterie redukována na četu. Rostoucí počet tanků u divize si vynutil zřízení školního tankového praporu, v jehož rámci byli připravováni velitelé a řidiči tanků. Předpokládaný vysoce mobilní charakter bojové činnosti zároveň vedl k reorganizaci jednoho praporu u divízi na plných počtech na výsadkový motostřelecký prapor, jehož vysazení v týlu protivníka se předpokládalo formou padákových výsadků. V neposlední řadě došlo k redukcí průzkumného praporu na rotu.

Potřeba mít v rámci divize protitankovou zálohu vedla v září 1963 k vytvoření protitankové baterie u dělostřeleckého pluku. V říjnu tohoto roku získaly od Velitelství dělostřelectva MNO první motostřelecké svazky do svého složení oddíly vojskových raket – samostatné dělostřelecké oddíly vyzbrojené taktickými

Úderná síla na samohybných odpalovacích zařízeních

Výcvik s taktickými raketami

Tanková jednotka na přesunu

raketovými komplety R-30 LUNA. Nejdříve se tak stalo u 19. a 2. motostřelecké divize, o rok později u 20. a 15. motostřelecké divize. Zmíněné útvary se z důvodu utajení formovaly ve VVP Lešť, odkud byly postupně přemísťovány do určených posádek. V září 1964 převzaly všechny motostřelecké svazky na plných počtech vrtulníkové letky. Zároveň zanikly výsadkové motostřelecké prapory a taktické vzdušné výsadky měly být vysazovány vrtulníky frontového letectva. Na jaře 1966 obdržela samostatný dělostřelecký oddíl také 3. motostřelecká divize, když ho převzala od rušené 14. tankové divize. V září 1966 se divizní průzkumné roty rozrostly na prapory.

Přijetí nových zásad vedení boje, tj. bez použití jaderných zbraní, se v organizaci motostřeleckých svazků odrazilo v roce 1967. Klasické dělostřelectvo bylo posíleno na všech stupních. V rámci divizního dělostřeleckého pluku se dosavadní protitanková baterie rozšířila na oddíl. U motostřeleckých pluků se stejným způsobem rozrostla dosavadní houfnicová baterie, kterou doplnila baterie samohybných děl a tankové pluky opět disponovaly protiletadlovou baterií místo dosavadní čtyř. V neposlední řadě vzrostl počet palebných baterií u samostatných dělostřeleckých oddílů ze dvou na tři, což umožnilo využití techniky uvolňované v důsledku přezbrojování útvarů taktických raket u tankových divizí.

V průběhu šedesátých let postupně vzrůstal význam tankového vojska. V letech 1960–1962 se počet jeho divizí zvýšil ze tří na pět a zůstal zachován i po zrušení jedné divize v létě 1966, protože na tankovou byla reorganizována 18. motostřelecká divize (používala ovšem označení zrušené 14. tankové divize). V případě tankových divizí se svazky zařazené ve složení 1. a 4. armády (Západního a Středního vojenského okruhu) nacházely na plných počtech, které se stále více přibližovaly počtům válečným. Během let 1960–1967 vzrostla naplněnost těchto svazků v některých případech až o dva tisíce osob. Tankový svazek 2. (Východního) vojenského okruhu byl nejprve na snížených počtech (14. tanková divize Olomouc) a od roku 1966 na rámcových počtech (14. tanková divize Prešov) s úkolem zabezpečit pouze údržbu techniky a výcvik záloh.

Organizační změny ve vnitřní struktuře tankových svazků byly obdobné jako u motostřeleckých divizí. Výjimku představoval vyšší stupeň redukce divizního dělostřelectva, protože v září 1961 byly pluky reorganizovány na oddíly. Ve stejné době se součástí tankových pluků stala motostřelecká rota. Oddíly vojskových raket formované v gesci Velitelství dělostřelectva MNO byly v říjnu 1963 zařazeny do složení tankových divizí 1. armády a v následujícím roce je získaly také tankové divize 4. armády a 2. vojenského okruhu. Nepřetržité dodávky nové tankové techniky zároveň umožnily dotvoření trojkového systému na všech organizačních stupních tankových jednotek, čímž počet bojových tanků u divize v průběhu roku 1964 dosáhl 316 strojů. V září 1964 své vrtulníkové letky převzaly 1., 4. a 13. tanková divize, o rok později i 9. tanková divize. Posílení divizního dělostřelectva uskutečněné v roce 1967 bylo výraznější než u motostřeleckých svazků, protože dosavadní oddíl se rozrostl na pluk o dvou oddílech: houfnicovém a raketometném. Zvýšily se i palebné možnosti oddílu vojskových raket, který byl vzhledem k přezbrojení na novou techniku reorganizován na samostatný raketometný oddíl s taktickými raketovými komplety R-60 LUNA-M.

Dělostřelectvo prošlo podstatným útlumem vycházejícím z představ o jeho nahrazení raketovými prostředky. Dělostřelecká divize zálohy hlavního velitelství, zařazená doposud v rámci 4. armády, se v říjnu 1960 reorganizovala na armádní dělostřeleckou divizi a všechny dělostřelecké divize měly stejnou strukturu, zahrnující dvě těžké dělostřelecké brigády a průzkumný dělostřelecký oddíl. V září 1961 byla jako první rozformována dělostřelecká divize 2. vojenského

okruhu, v jehož podřízenosti zůstala pouze kanónová dělostřelecká brigáda a průzkumný dělostřelecký oddíl. O rok později potkal stejný osud dělostřeleckou divizi 1. armády a v září 1963 rovněž dělostřelecký svazek 4. armády. Oba operační svazy měly nadále stejné zastoupení dělostřeleckých útvarů jako 2. vojenský okruh. Jeho dělostřelectvo ovšem zaniklo v únoru 1964 po přijetí rozhodnutí, že na bázi 2. vojenského okruhu nebude při přechodu na válečný stav vznikat 2. armáda, ale jen frontové zálohy. Klasické dělostřelectvo na operačním stupni velení místo původních tří dělostřeleckých divizí, jejichž počet se při mobilizaci zvyšoval na pět (o 17 brigádách), představovaly pouze dvě kanónové dělostřelecké brigády a dva průzkumné dělostřelecké oddíly, které by doplnila další válečně vytvářená kanónová dělostřelecká brigáda.

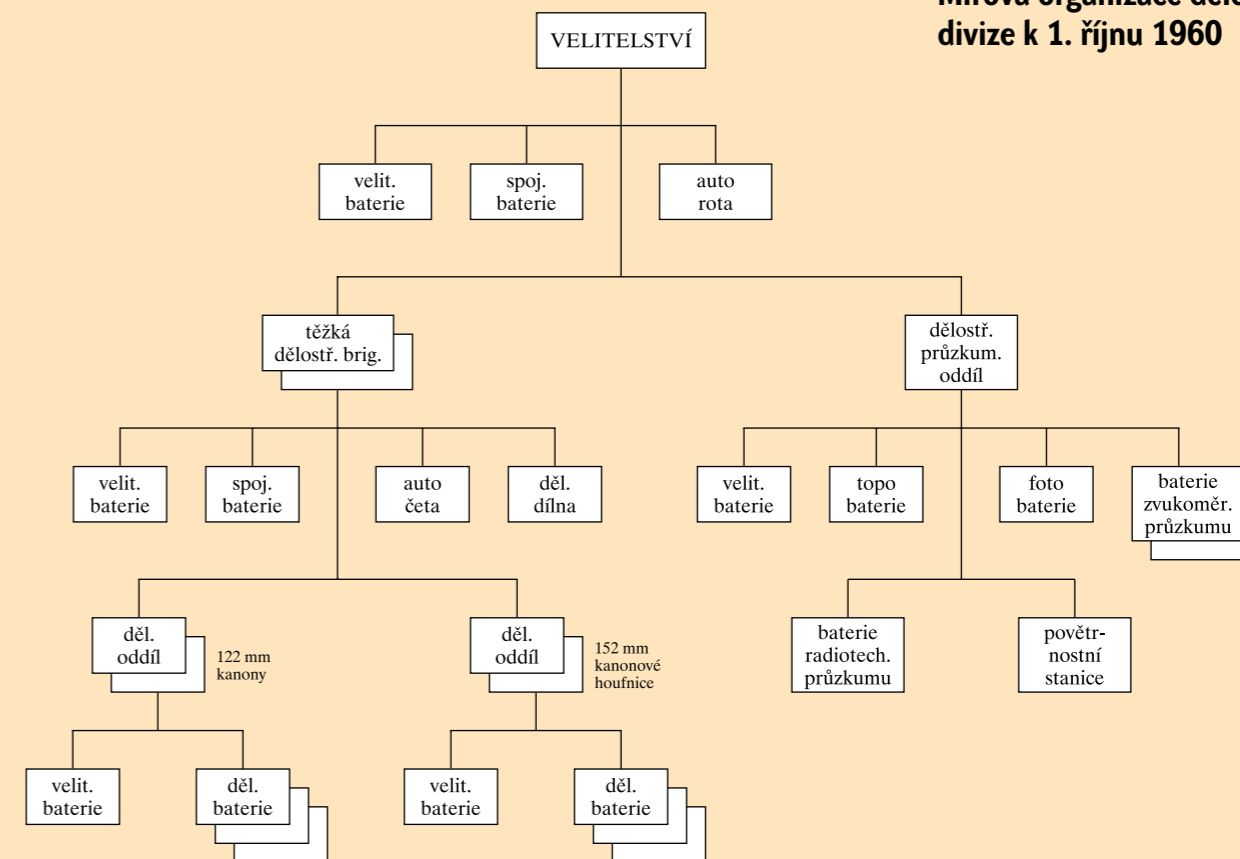
Rušené svazky klasického dělostřelectva měly nahradit nově vznikající raketové svazky pozemního vojska, přičemž se předpokládal vznik čtyř brigád, z toho tří armádních a jedné frontové. Výstavba raketových svazků probíhala pod přímým řízením Velitelství dělostřelectva MNO, jemuž byly jednotlivé brigády z počátku také podřízeny. V září 1961 vznikly v Hranicích první dva svazky, označované z důvodu utajení jako technické brigády (311. a 321.). Technikou však byla vybavena pouze první z nich, zatímco druhá si musela na příslušnou speciální výzbroj počkat do následujícího roku. Vybavení obou brigád tvořily raketové komplety operačně-taktického dosahu R-170 (8K11), zařazené po třech kusech u dvou oddílů obou brigád.

První z formovaných brigád dosáhla bojové pohotovosti k 1. květnu 1962 a následně její příslušníci absolvovali bojové střelby na území SSSR, v jejichž průběhu 9. srpna 1962 odpálili první operačně-taktickou raketu v historii čs. armády. Po návratu do Československa byla brigáda dislokována ve Staré Boleslavi. Druhá brigáda se v červenci 1962 přemístila do Rokycan a k 1. srpnu 1962 dosáhla bojové pohotovosti. Od 1. září 1962 byly brigády i jejich oddíly přejmenovány z technických na těžké dělostřelecké. Předání 311. těžké dělostřelecké brigády

Ohnivý akord

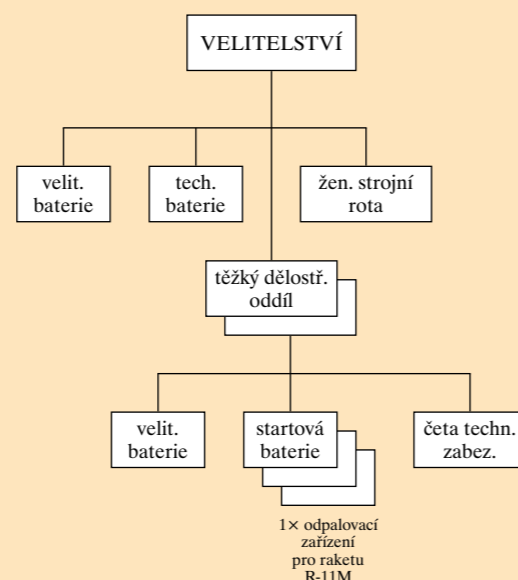
Mírová organizace dělostřelecké divize k 1. říjnu 1960

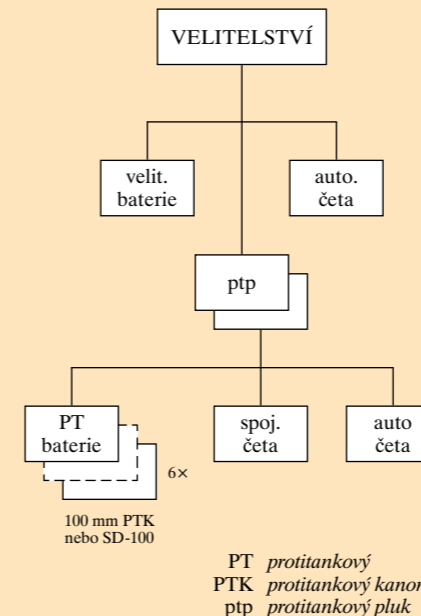
Předepsané počty tanků a samohybných děl v letech 1960 a 1967

divize	1. 10. 1960		1. 9. 1967	
	T-34/85	SD-100	T-54A a T-55	SD-100
motostřelecká	197	0	192	18
tanková	263	0	316	0

Mírová organizace těžké dělostřelecké brigády k 1. září 1962

Mírová organizace protitankové dělostřelecké brigády k 1. září 1961

Protiletadlová dělostřelecká baterie při výcviku

do podřízenosti 1. armády a 321. těžké dělostřelecké brigády do složení 4. armády se uskutečnilo k 1. prosinci 1963. Mezitím v lednu téhož roku vznikla v Hranicích v pořadí třetí brigáda (331.). Protože byla předurčena jako frontová, výzbroj jednoho z oddílů představovaly operačně-taktické raketové komplety R-300 (8K14) a druhý na ně byl přezbrojen v roce 1965. Postupující dodávky raketové techniky umožnily v lednu 1964 zformovat třetí oddíl u 311. těžké dělostřelecké brigády, zatímco v případě 321. těžké dělostřelecké brigády byla technika pro zřízení takového oddílu uložena pouze ve skladech.

V září 1964 u všech brigád vznikly vrtulníkové roje. Od předpokládaného zřízení 341. těžké dělostřelecké brigády v Topolčanech, předurčené do složení 2. armády, se vzhledem k nedostatku finančních prostředků upustilo. V září 1967 složení brigád doplnily ženijní strojní prapory. Činnost raketových brigád zajišťovaly dělostřelecké základny (pohyblivé raketové technické základny), vytvořené v letech 1962–1963 a určené ke skladování, plnění, kompletaci a dopravě raket. Skladování a přepravu vlastních raket i bojových hlavic měl zajišťovat samostatný dopravní oddíl, zatímco o přepravu kapalných pohonných hmot se starala samostatná automobilní rota (oba útvary byly zřízeny v září 1964). Příprava nových příslušníků raketových svazků probíhala u Výcvikového dělostřeleckého střediska v Hranicích (vytvořeno 15. ledna 1962) a u Vyššího dělostřeleckého učiliště v Martině, které měly k dispozici příslušnou speciální techniku včetně odpalovacích zařízení.

Poměrně složitým vývojem prošlo protitankové dělostřelectvo. V září 1961 byl počet pluků u protitankových brigád 1. a 4. armády snížen ze tří na dva, zatímco u 2. vojenského okruhu se stávající protitankový pluk rozrostl na brigádu stejného složení jako u vševojskových armád. V létě 1963 došlo ke zrušení protitankové brigády 1. armády, které zůstal podřízen pouze jeden protitankový pluk, zatímco druhý se stal součástí protitankové brigády 4. armády. S výjimkou uvedeného pluku byla brigáda předurčena jako protitanková záloha frontu. Stejný úkol od 1. února 1964 plnila i protitanková brigáda 2. vojenského okruhu, který přestal vytvářet druhosledový operační svaz. Další změny následovaly v září 1967. V rámci protitankové brigády Středního vojenského okruhu zanikly oba pluky předurčené do frontové zálohy a nahradily je čtyři protitankové oddíly (o čtyřech bateriích), doplněné ženijním zatarasovacím praporem. Zachován zůstal pouze protitankový pluk určený pro plnění úkolů v rámci SVO, který byl místo původních šesti baterií nadále tvořen třemi oddíly po třech bateriích a samostatnou ženijní zatarasovací rotou. U Východního vojenského okruhu protitankovou brigádu nahradil pluk

s baterijní organizací, jenž měl na oddílovou strukturu přejít v následujícím roce společně s protitankovým plukem Západního vojenského okruhu.

Vojsko protivzdušné obrany, které se stalo samostatným druhem vojska, v době jeho vzniku tvořily protiletadlová divize u 4. armády, protiletadlová brigáda u 1. armády a 2. vojenského okruhu a radiotechnické roty u obou armád. Již v říjnu 1960 proběhla redukce protiletadlové divize na brigádu. V případě 1. a 4. armády byly jejich protiletadlové svazky tvořeny malorážovým protiletadlovým plukem a středorážovým protiletadlovým plukem. U protiletadlové brigády 2. vojenského okruhu se nacházely dva středorážové pluky. Všechny pluky se skládaly ze šesti protiletadlových baterií. V září 1961 se pro potřeby zabezpečení protivzdušné obrany velitelství frontu vytvořily dva malorážové protiletadlové pluky, z nichž jeden v následujícím roce zanikl. Zbývající protiletadlový pluk v rámci předávání útvarů frontového kompletu přešel v září 1965 od velitelství Vojska PVO do podřízenosti protiletadlové brigády Západního vojenského okruhu. Radiotechnické útvary vojska se v říjnu 1960 rozrostly o rotu vytvořenou pro 2. vojenský okruh. V září 1962 došlo k jejímu předání velitelství Vojska PVO a rozšíření na prapor, zatímco ve složení 2. vojenského okruhu ji nahradil nově zřízený radiotechnický prapor, který ale zanikl v únoru 1964 při rušení armádního kompletu 2. vojenského okruhu. Radiotechnické roty 1. a 4. armády byly v září 1962 reorganizovány na prapory a v září 1965 se z radiotechnického praporu velitelství Vojska PVO stal radiotechnický pluk.

Na počátku šedesátých let bylo výsadkové vojsko zastoupeno výsadkovou brigádou, tvořenou třemi výsadkovými prapory a výsadkovým průzkumným praporem. V létě roku 1960 se svazek v důsledku výstavby Východoslovenských železárén přemístil z Prešova do Prostějova a Holešova, čímž se zkrátil jeho případný přesun do operační sestavy vojsk a zároveň se ocitl blíže k dopravnímu výsadkovému leteckému pluku v Mošnově, který měl zajišťovat jeho vysazení v týlu protivníka. Ve stejné době se u brigády vytvořila výsadková protitanková baterie, rozšířená o rok později na oddíl. V září 1961 se ze složení brigády vyčlenil výsadkový průzkumný prapor, na jehož základě vznikl 7. výsadkový pluk v Holešově. Útvar se skládal ze dvou praporů a jeho jednotky měly ve formě malých průzkumných skupin působit v hlubokém týlu protivníka a získávat informace pro Zpravodajskou správu GŠ ČSLA. Naproti tomu došlo k soustředění výsadkové brigády v Prostějově a nadále byla určena ke kompaktnímu nasazení a otevřenému střetnutí s jednotkami protivníka v jeho týlu. V září 1965, během předávání

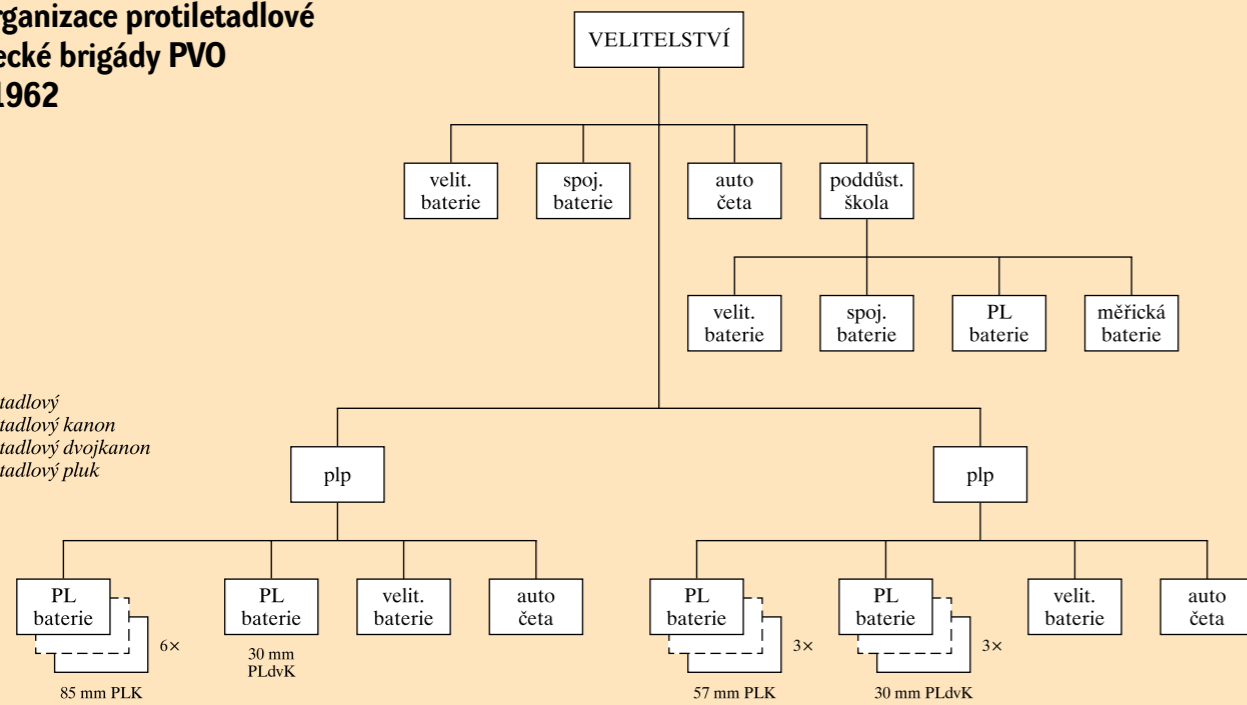
Protitankový bezzákluzový kanón vz. 59 ráže 82 mm

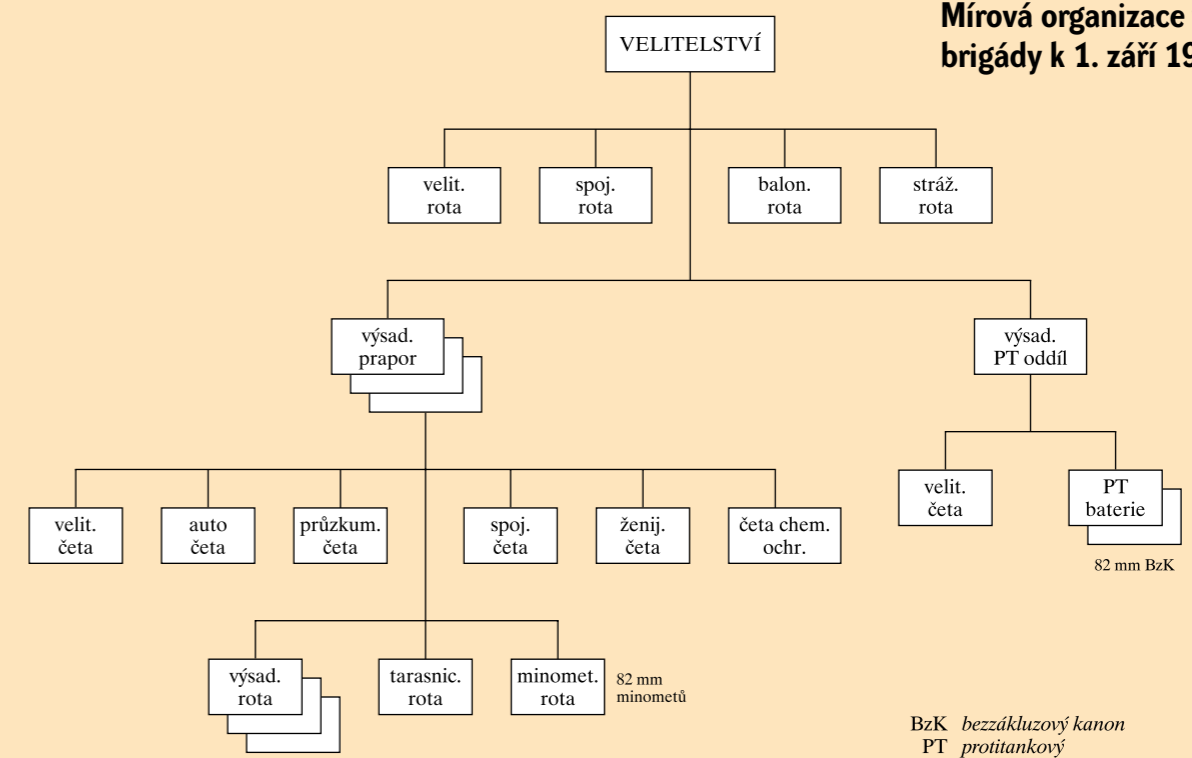
Minomet vz. 52 ráže 82 mm

Mírová organizace protiletadlové dělostřelecké brigády PVO k 1. září 1962

PL protiletadlový
 PLK protiletadlový kanon
 PTdvK protiletadlový dvojkanon
 plp protiletadlový pluk

Mírová organizace výsadkové brigády k 1. září 1962

BzK bezzákluzový kanon
 PT protitankový

„Dnem i nocí, vteřinu po vteřině bdí příslušníci radiotechnického vojska.“

útvářů předurčených pro velitelství frontu, brigáda přešla od Správy bojové přípravy MNO k velitelství Středního vojenského okruhu. V roce 1967 se brigádní průzkumná četa rozšířila na rotu.

Pro padákový výcvik příslušníků výsadkových motostřeleckých praporů se u obou armád v letech 1960 (1. armáda) a 1961 (4. armáda) vytvořila výsadková výcviková střediska. Počínaje rokem 1963 u nich absolvovaly výsadkovou přípravu také nově zřízené jednotky hloubkového průzkumu od divizních průzkumných útvarů. Svoji činnost střediska ukončila v létě 1964, kdy již byl dostatek vrtulníků sloužících k vysazování taktických vzdušných výsadků v týlu protivníka.

Výčleněním dvou rot ze složení 7. výsadkového pluku v září 1965 vznikly samostatné výsadkové průzkumné rotu podřízené velitelstvím Západního a Středního vojenského okruhu. Jejich úkolem bylo provádět hloubkový průzkum ve prospěch nadřazených operačních velitelství.

Ženíjní vojsko do šedesátých let vstupovalo se dvěma ženijními brigádami, ženijním plukem, ženijním stavebním plukem, ženijním zatarasovacím plukem, pontonovým plukem, dvěma pontonovými prapory a ženijními prapory, vytvořenými u všech druhů vševojskových svazků. Jeho výstavba byla výrazně ovlivněna změnami v operačních úkolech ČSLA a ve složení vojsk vyčleňovaných do Čs. frontu.

Štáb 7. výsadkového pluku před seskokem

Příslušníci 22. výsadkové brigády na letišti v Prostějově

Již v říjnu zanikl ženijní zatarasovací pluk, který se měl při přechodu na válečný stav rozšířit na brigádu. Dále se upustilo od vytváření čtyř ženijních stavebních brigád na základě technických pluků Vojenských staveb pro provádění opevňovacích prací, protože úkolem ČSLA v počátečním období války již nebyla obrana, ale provedení útočné operace. Na druhé straně byly zapotřebí prostředky pro překonávání vodních toků v hloubce obrany protivníka, a tak i 4. armáda v září 1961 dostala svůj pontonový prapor. Odstoupení od vytváření druhosledové armády na bázi vojsk 2. vojenského okruhu se projevilo zrušením jeho ženijního pluku v únoru 1964. Po splnění úkolů spojených s výstavbou míst velení byl ženijní stavební pluk MNO v létě 1963 reorganizován na klasický ženijní pluk. V rámci oproštění ministerstva od bezprostředního velení útvarům frontového komplexu přešel v září 1965 do podřízenosti Středního vojenského okruhu, ovšem o dva roky později byl předán Východnímu vojenskému okruhu, což bylo spojeno s jeho redistribucí na Slovensko. Ve stejné době, tj. v září 1967 vznikl u VVO prapor pásových samohybných soulodí a u SVO další pontonový prapor, což umožnilo předání pontonového praporu, vytvořeného pro jeho potřeby v roce 1961, Západnímu vojenskému okruhu; ten nadále disponoval dvěma pontonovými prapory. Možnosti v překonávání vodních toků vzrostly také u obou ženijních brigád, jejichž rotu přepravních prostředků byly rozšířeny na prapory.

Rozrostlo se také spojovací vojsko, zejména útvary podléhající MNO. Již v říjnu 1960 proběhla reorganizace radiového pluku na spojovací pluk zvláštního určení, podléhající Zpravodajské správě GŠ ČSLA. V rámci vytváření frontového kompletu v září 1961 vznikly linkový stavební prapor a radiotechnický prapor zvláštního určení (prováděl odposlechy radiového spojení armád NATO), zatímco radiový prapor byl reorganizován na spojovací prapor předurčený k zabezpečení spojení v rámci týlu frontu. Zároveň došlo k reorganizaci protiradiové základny S, určené k rušení spojení pozemních vojsk protivníka, a protiradiové základny LS, zabezpečující rušení leteckého spojení, na protiradiové prapory, které přešly do podřízenosti Oddělení protiradiotechnické služby GŠ ČSLA. V následujícím roce se na pluky rozšířily linkový stavební (kabelosměrový) prapor, prapor směrových stanic a radiotechnický prapor zvláštního určení. V rámci předávání útvarů frontového kompletu přešel v září 1965 spojovací pluk MNO do podřízenosti Středního vojenského okruhu. Zároveň se ze složení kabelosměrového pluku vyčlenil samostatný kabelosměrový prapor a ze spojovacího pluku zvláštního určení samostatné spojovací prapory zvláštního určení podřízené Západnímu

Výsadkové výcvikové středisko v Luštěnicích

Stavba pontonového mostu byla prací pro opravdové chlapy

Ženistům pomáhala nejmodernější technika

V šedesátých letech začala armáda používat nové radiostanice RF-11

Také spojařina byla někdy pěkná dřina

Populární „stojeňák“ projela doslova vším

a Střednímu vojenskému okruhu, které tak získaly možnost odposlouchávat radiové komunikace protivníka. Současně do podřízenosti ZVO přešly oba protiradiové prapory, které se o rok později sloučily do pluku. U obou okruhů (armád) zůstaly zachovány jejich spojovací pluky, zatímco spojovací pluk 2. vojenského okruhu byl v květnu 1964 redukován na prapor. Po celé období zůstaly zachovány spojovací prapory u všech druhů vševojskových svazků. V roce 1965 vznikla spojovací střediska operačních svazů.

Chemické vojsko zastupovala u 1. armády brigáda chemické ochrany (o dvou praporech chemické ochrany a jednom praporu odmořování terénu) a u 4. armády prapor chemické ochrany. Bez vlastního chemického útvaru zůstal 2. vojenský okruh. K přerozdělení útvarů došlo již v říjnu 1960, kdy zaniklo velitelství brigády a její útvary byly rozděleny mezi 1. a 4. armádu, což umožnilo předání jednoho praporu chemické ochrany do podřízenosti 2. vojenského okruhu. Protože zároveň vznikl další prapor odmořování terénu, disponovala nadále každá armáda praporem chemické ochrany a praporem odmořování terénu. V září 1962 došlo ke zrušení všech praporů a na jejich základě se u obou armád i vojenského okruhu konstituovaly pluky chemické ochrany, složené z rot speciální očištění, odmořování terénu, očištění výstroje i radiačního a chemického průzkumu. V září 1965 byl v rámci předřizování útvarů frontového kompletu předán pluk chemické ochrany 2. vojenského okruhu do podřízenosti Středního vojenského okruhu. U tankových a motostřeleckých divízi i nadále působily roty chemické ochrany. V roce 1967 vznikla radiační střediska u MNO a všech operačních svazů.

V šedesátých letech se značně rozšířilo automobilní vojsko. Pokud až doposud bylo reprezentováno šesti automobilními prapory u operačních svazů a MNO, společně se 14 rotami u vševojskových svazků, v září 1961 nastala podstatná změna. Stalo se tak vzhledem k neustále rostoucím požadavkům na přepravu materiálu za bojujícími vojsky, která nadále neměla setrvávat na vlastním teritoriu, ale postupovat do hloubky území protivníka. V podřízenosti Hlavního týlu ČSLA se pro potřeby frontu vytvořily čtyři automobilní brigády, každá o šesti praporech, z toho dvou cisternových. Prapory byly většinou rámcové a v případě potřeby by se doplnily personálem a technikou od Československé automobilové dopravy (ČSAD). U 1. a 4. armády se počet automobilních praporů zvýšil na pět, mezi než patřil jeden cisternový a jeden výcvikový. Kromě toho u všech tankových a motostřeleckých divízi došlo k rozšíření dosavadní automobilní roty na prapor. U MNO a 2. vojenského okruhu nadále působily dva prapory, z toho jeden výcvikový. V září 1962 zanikly výcvikové prapory obou armád i 2. vojenského okruhu a o rok později je následoval výcvikový prapor MNO. Automobilní prapor bezprostředně zajišťující činnost MNO se stal součástí nově vytvořené provozní brigády. V únoru 1964 byl v návaznosti na rozformování armádního kompletu 2. vojenského okruhu zrušen i jeho automobilní prapor. Rozdělení frontového kompletu na jednotlivé okruhy se u automobilního vojska projevilo až v září 1966. Po jedné brigádě obdržely Západní a Střední vojenský okruh, zatímco zbývající dvě brigády přešly k Východnímu vojenskému okruhu. V září 1967 všechny automobilní brigády společně se ZVO a SVO získaly vlastní autobusový zdravotnický prapor rozvíňovaný na základě dosavadních poboček vojenských nemocnic. Již v letech 1960–1963 v návaznosti na rozformování dělostřeleckých a protiletadlových divízi zanikly jejich automobilní roty.

Železniční vojsko v roce 1960 zastupovala především železniční brigáda podřízená Ministerstvu dopravy. V létě 1962 došlo k reorganizaci praporu mechanizace železničních prací na železniční strojní prapor a praporu železničních sdělovacích zařízení na železniční sdělovací prapor. V září 1965 se jeden ze tří železničních stavebních praporů rozšířil na pluk a stejnou transformací prošel i jeden ze dvou železničních mostních praporů. O rok později u brigády vznikl další železniční mostní prapor, čímž počet jejich praporů stoupl na šest, z toho dva stavební a dva mostní. Pro výpomoc národnímu hospodářství v roce 1963 vzniklo Vojenské železniční provozní středisko, složené z několika provozních oddílů, jejichž počet a dislokace se podle potřeby měnily. Příslušníci střediska vykonávali funkce výpravčích, vlakvedoucích, strojvůdců nebo posunovačů a kromě vybraných železničních uzlů je bylo možné potkat i ve vozových depech či podnicích železničního opravárenství.

Na počátku šedesátých let opětovně vzniklo silniční vojsko. V září 1961 se v podřízenosti Hlavního týlu ČSLA vytvořila jedna silniční brigáda a rovněž tak obě armády i 2. vojenský okruh obdržely silniční prapor. Další dvě brigády, z toho jedna silniční mostní, byly zformovány u Ministerstva dopravy a podléhaly veliteli železničního vojska. Silniční brigády tvořilo šest praporů, z toho jeden stavební

a dva mostní. Silniční mostní brigáda se skládala ze šesti mostních praporů, z toho dvou těžkých. Jednotlivé prapory se z počátku nacházely pouze na rámcových počtech. K jejich personálnímu naplnění v září 1963 napomohlo převedení osob od zrušených skupin vojenských staveb, vytvořených v říjnu 1960 reorganizací původních technických pluků. V září 1963 MNO převzalo od Ministerstva dopravy obě silniční brigády a v podřízenosti náčelníka Hlavního týlu ČSLA se vytvořila v pořadí čtvrtá silniční brigáda a samostatný silniční stavební prapor, zatímco u dvou brigád vznikl školní prapor. U 2. vojenského okruhu naopak zanikl jeho silniční prapor. V únoru 1964 přešly silniční prapory obou armád do složení silničních brigád.

Silniční vojsko bylo využíváno pro stavební práce nejenom v rámci resortu obrany, ale i v civilním sektoru a početně se začalo přibližovat pracovním jednotkám z druhé poloviny padesátých let. Enormní nárůst silničního vojska neúměrně zatěžoval Hlavní týl ČSLA na úkor řízení ostatních druhů služeb, a proto se v září 1966 v Olomouci vytvořilo velitelství silničního sboru, do jehož podřízenosti přešly všechny silniční brigády i samostatný silniční stavební prapor. Část brigád byla kromě toho již v červnu posílena o další čtyři silniční stavební prapory, které vznikly využitím přebytku osob od Vnitřní stráže a Pohraniční stráže. U dvou brigád vzrostl počet praporů na devět a u jedné brigády na osm. Silniční vojsko dosáhlo největšího rozmachu za dobu své dosavadní existence (33 praporů). Odčerpávání osob z limitu počtů pro celou armádu začínalo dosahovat neúnosných rozměrů, a proto se blížilo jeho radikální omezení. První předzvěstí bylo navrácení dvou silničních praporů do složení Západního a Středního vojenského okruhu v červnu 1968.

Zásadní změny nastaly v organizaci vojenského letectva. Vzhledem k velkému rozsahu úkolů plněných náměstkem ministra národní obrany pro PVOS a letectvo došlo 1. října 1960 k vyjmutí bojových i zabezpečovacích svazků a útvarů letectva, protiletadlového dělostřelectva, protiletadlového raketového vojska a radiotechnického vojska z jeho bezprostřední podřízenosti a jejich převedení k nově konstituovanému operačního svazu – 7. armádě PVOS a letectva s velitelstvím v Praze. V podřízenosti náměstka ministra zůstaly pouze školy, ústřední sklady, letecké opravny, výzkumná a vývojová zařízení. Úpravy velitelství následovaly i v roce 1961, kdy bylo frontové letectvo vyčleněno ze složení 7. armády a od 1. září soustředěno v 1. samostatném smíšeném leteckém sboru s velitelstvím v Hradci Králové. Sbor měl podporovat činnost pozemních vojsk a v případě vyjití mimo území ČSSR bylo možné jeho předání do složení kterékoli spojence (sovětské) letecké armády. V počáteční fázi vojenského konfliktu se očekávalo zapojení frontového stíhacího letectva do operací PVOS. Proces formování operačního svazu frontového letectva se završil 1. května 1962, když se sbor transformoval na 10. leteckou armádu.

Měnil se také podíl jednotlivých druhů letectva na celkovém složení frontového letectva. Určité druhy zcela zanikly, zatímco jiné se nově vytvořily. Již v říjnu 1960 došlo ke zrušení velitelství 46. bombardovací letecké divize a jednoho bombardovacího pluku, přičemž druhý bombardovací pluk nadále působil samostatně a poslední bitevní letecký pluk byl přeměněn na školní a podřízen Leteckému učilišti. V září 1961 došlo k reorganizaci 2. stíhací letecké divize na stíhací bombardovací

Chemická očista v průběhu divizního cvičení

Vojáci silničního vojska při výstavbě meliorací

Technika silničního vojska byla využívána i při stavbě komunikací

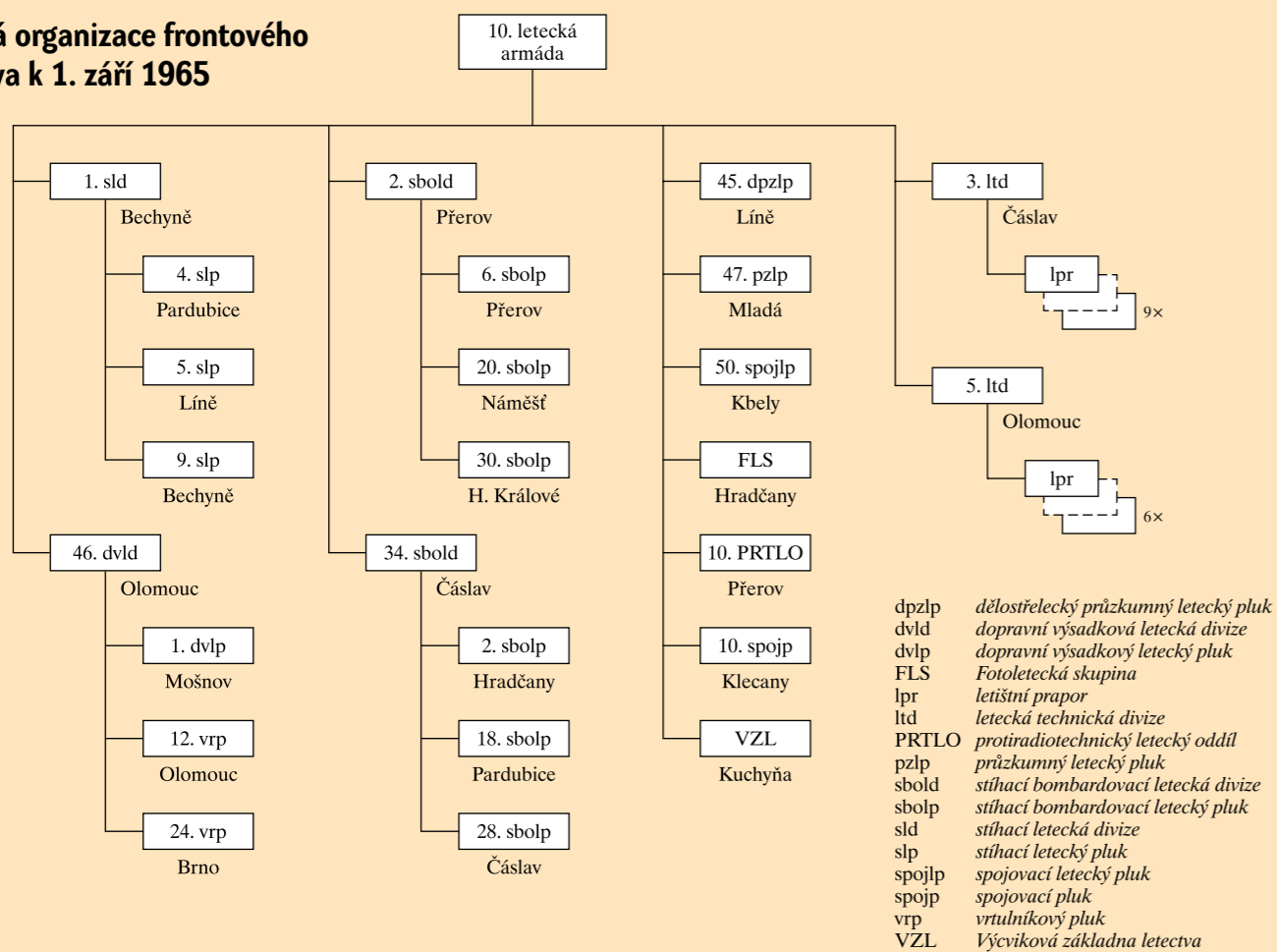

Start k plnění bojového úkolu

svazek, což pramenilo z potřeby nahradit redukované bombardovací letectvo při provádění úderů na pozemní cíle. Oslabení stíhacího letectva bylo kompenzováno zaváděním modernějších letounů (MiG-19) a vyšší účinností PVOS vyzbrojenou protiletadlovou raketovou technikou.

V září 1962 vznikl vrtulníkový pluk disponující vrtulníky Mi-4. Pokračující dodávky těchto strojů ze SSSR umožnily o rok později zvýšení počtu jeho letek ze dvou na tři a v září 1964 vytvoření dalšího vrtulníkového pluku. Pro vedení rozrůstajícímu se vrtulníkovému letectvu, určenému k vysazování taktických vzdušných výsadků v týlu protivníka, byla zřízena 46. dopravní výsadková letecká divize, jejíž součástí se kromě obou zmíněných pluků stal i doposud samostatný dopravní výsadkový letecký pluk. V létě 1964 zanikl jeden z pluků 1. stíhací letecké divize, jeho místo v sestavě svazku ale nahradil stíhací letecký pluk převedený od PVOS.

Mírová organizace frontového letectva k 1. září 1965

Letoun An-12 používaný k dopravě výsadkářů a nákladu

Pokračující zavádění vlastních prostředků jaderného napadení operačně-taktického dosahu do výzbroje pozemního vojska, společně se zastaráváním letounů Il-28 a zdokonalováním prostředků protivzdušné obrany pravděpodobného protivníka, vytvořilo předpoklady pro zrušení posledního útvaru bombardovacího letectva. V září 1965 ukončil svoji existenci 25. bombardovací letecký pluk v Přerově. Část jeho techniky našla využití u nově vytvořeného protiradiotechnického leteckého oddílu, jehož základem se stala radiotechnická letka zrušeného pluku (s letouny Il-28 RT) a letka radiotechnického průzkumu od průzkumného leteckého pluku (se stroji Il-14 RT/RTR). V letech 1964–1965 se uskutečnilo přiblížení části stíhacího bombardovacího letectva do operační sestavy vojsk, když se jeden z jeho pluků přesunul z Bratislavy do Hradčan a druhý ze Zvolena do Přerova, kde nadále sídlilo i velitelství 2. stíhací bombardovací letecké divize.

Prohlubující se rozpor mezi ekonomickými možnostmi státu a požadavky armády na obměnu zastarávající letecké techniky se v roce 1967 projevil zrušením

jednoho ze stíhacích bombardovacích pluků doposud vyzbrojených letouny MiG-15 SB a na rok 1968 bylo plánováno zrušení dalšího.

V průběhu první poloviny šedesátých let se konstituovalo vojenské letectvo. Již v říjnu 1960 se u vybraných leteckých pluků vytvořily vrtulníkové letky pro velitelství obou armád i 2. vojenského okruhu. V září 1963 prošly všechny uvedené jednotky reorganizací na spojovací letky. V létě 1964 u útvarů 10. letecké armády a PVOS vzniklo sedm vrtulníkových letek a tři vrtulníkové roje, které byly 1. září převedeny do složení vševojskových divízi a těžkých dělostřeleckých brigád. Ve stejné době došlo k předání spojovacích letek do podřízenosti příslušných operačních svazů. V létě 1965 vznikla poslední vrtulníková letka vojenského letectva, která byla rovněž předána do složení určeného vševojskového svazku.

Složení vojenského letectva dále doplňovaly 45. dělostřelecký průzkumný letecký pluk, 47. průzkumný letecký pluk, 50. spojovací letecký pluk, Fotoletecká skupina, Výcviková základna letectva (vytvořena v roce 1963 sloučením Týlové zálohy letectva a Leteckého střeliště), 10. spojovací pluk, 2. a 3. letecký stavební prapor (oba vznikly v roce 1961) a řada dalších útvarů a zařízení.

O letištní zabezpečení se z počátku staraly letecké technické skupiny složené z letištních praporů zajišťujících činnost pluků v rámci jedné letecké divize. Přílišná rozřízenost velení vedla ke zrušení velitelství skupin a od září 1961 je nahradila letecká technická divize. Protože do její podřízenosti přešel příliš vysoký počet útvarů (12 letištních praporů), vznikla v září 1963 další letecká technická divize, u níž byly soustředěny letištní prapory zabezpečující činnost útvarů dislokovaných na Moravě a Slovensku. V rámci obou divízi byly začleněny i letištní prapory samostatně působících pluků.

Postupnou výstavbou získaly v letech 1961–1962 i zbývající letecké útvary (18. stíhací bombardovací letecký pluk a 45. dělostřelecký průzkumný letecký pluk) své vlastní útvary pozemního zabezpečení navigace. Změny v materiálním vybavení útvarů tohoto druhu vytvořily předpoklady pro jejich reorganizaci na prapory radiotechnického zabezpečení, která proběhla v rámci letectva i PVOS v září 1963. Současně se na základě doposud samostatných radiotechnických rot (vznikly v roce 1961) a spojovacích rot u leteckých divízi vytvořily prapory spojení a radiotechnického zabezpečení.

Významným opatřením byla i reorganizace tzv. komandatur, zřízených v roce 1957 na vybraných letištích pro přijetí sovětského letectva na území Československa. Od září 1962 je nahradily tzv. rotý „S“, přičemž v podřízenosti náměstka ministra, 10. letecké armády a 7. armády PVOS vznikly tři spojovací rotý a deset smíšených rot letištního a pozemního zabezpečení navigace, které by se v případě potřeby rozvinuly na prapory a během prvních dnů válečného konfliktu zabezpečovaly činnost útvarů 57. letecké armády Příkarpatského vojenského okruhu. Nově vytvořené jednotky měly podporovat činnost stíhací letecké divize (o čtyřech plucích), stíhací bombardovací letecké divize (o třech plucích), dvou bombardovacích a jednoho průzkumného pluku. Také u těchto jednotek bylo v roce 1963 pojmenování pozemního zabezpečení navigace změněno na radiotechnického zabezpečení. V září 1965 se smíšené rotý rozdělily na letištní rotý a rotý radiotechnického zabezpečení.

Svazky a útvary protivzdušné obrany státu přešly v říjnu 1960 z bezprostřední podřízenosti náměstka ministra do složení 7. armády PVOS a letectva. Nově vytvořený operační svaz ovšem představoval těžko ovladatelný celek (v souhrnu šlo o 76 svazků a útvarů), a proto z něj bylo v září 1961 vyčleněno frontové letectvo, zatímco zbývající bojové svazky a útvary se rozdělily mezi dva sbory PVOS. Tímto opatřením se 7. armáda stala výhradně operačním svazem PVOS a počet přímo podřízených svazků a útvarů se výrazně zredukoval. Na náletovém směru

Vrtulník byl schopen rychle přepravit i raněného vojáka, ...

... stejně jako rozkazy nebo zprávy z bojiště

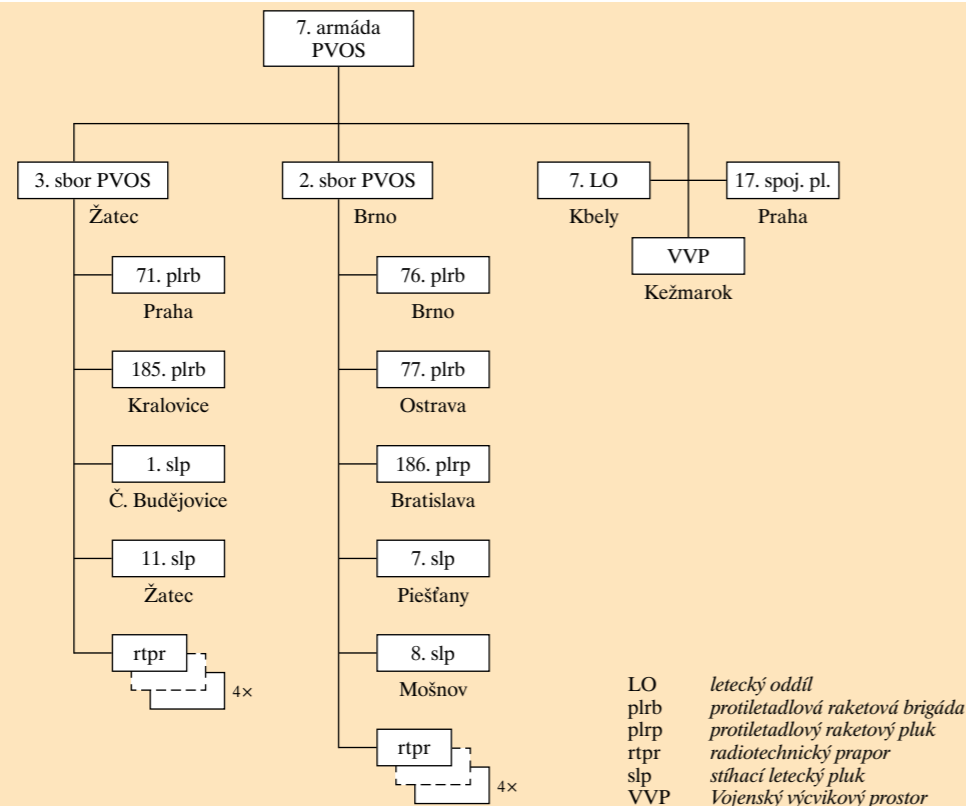

Příslušníci letištního praporu při doplňování paliva

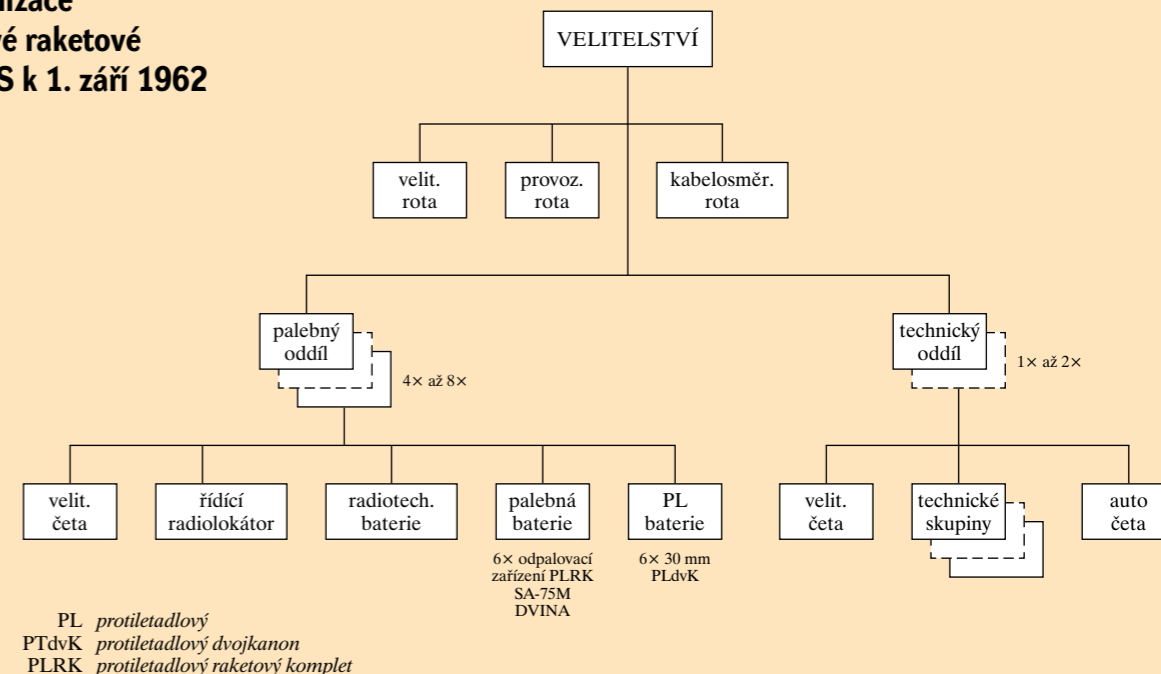

„Před vzletem je třeba správně nastavit velitelský čas.“

Mírová organizace PVOS k 1. září 1965

Mírová organizace protiletadlové raketové brigády PVOS k 1. září 1962

Raketa země-vzduch v palebném postavení

Mnichov – Plzeň – Praha nadále zaujímal obranu 3. sbor PVOS s velitelstvím v Žatci, zatímco náletový směr Vídeň – Brno – Ostrava bránil 2. sbor PVOS s velitelstvím v Brně. Činnost vojsk PVOS byla z počátku koordinována s armádami sousedních států na základě dvoustranných smluv a v květnu 1963 došlo k vytvoření jednotného systému PVOS členských států Varšavské smlouvy.

Jednotlivé druhy vojsk se v rámci PVOS během šedesátých let dynamicky rozvíjely. Nejvýraznější změnou bylo nahrazení klasického protiletadlového dělostřelectva protiletadlovým raketovým vojskem. Proces raketizace proběhl v poměrně krátkém období let 1960–1965. Nejprve byl na protiletadlové raketové komplety (PLRK) přezbrojen 159. protiletadlový pluk. Šlo o PLRK SA-75 DVINA a jako první dosáhl bojové pohotovosti 2. protiletadlový raketový oddíl v Kačicích u Kladna, který byl 1. března 1960 zařazen do hotovostního systému protivzdušné obrany Prahy a již 6. září 1960 jeho příslušníci na raketovém polygonu v Ašuluku v SSSR odpálili protiletadlovou raketu, čímž získali prvenství v rámci ČSLA. V říjnu 1960 dosáhly bojové pohotovosti zbývající tři palebné oddíly pluku. Raketizace vojsk plynule pokračovala, zatímco postupně zanikaly klasické protiletadlové dělostřelecké útvary, nahrazovaly je protiletadlové raketové svazky.

V létě 1961 protiletadlovou obranu Prahy převzala 71. protiletadlová raketová brigáda a současně byla zahájena výstavba protiletadlových raketových brigád zajišťujících obranu Brna a Ostravy. V září 1962 vznikla protiletadlová raketová brigáda pro ochranu Plzně a protiletadlový raketový pluk na ochranu Bratislavy. O rok později byl v rámci PVOS zrušen poslední klasický protiletadlový dělostřelecký útvar – 182. protiletadlový pluk Most, využívající kromě 85mm protiletadlových kanónů vz. 44 i baterii 130mm protiletadlových kanónů KS-30. Dosahování bojové pohotovosti nově formovaných svazků a útvarů bylo dlouhodobým procesem, protože v některých případech vznikaly v předstihu před plánovaným dodáním nové techniky. Např. 185. protiletadlová raketová brigáda byla do hotovostního systému zařazena až 1. listopadu 1964 po dodání modernějších PLRK S-75M VOLCHOV (tj. dva roky po svém vytvoření) a 77. protiletadlová raketová brigáda obdržela SA-75M DVINA teprve na sklonku roku (tj. tři roky po svém vytvoření), když k ní byla přesunuta technika od čtyř protiletadlových oddílů západní sestavy pražské brigády, přezbrojovaných na S-75M VOLCHOV. V říjnu 1963 měl 186. protiletadlový raketový pluk k dispozici pouze jeden palebný oddíl a jeho technický oddíl byl nasazen u 76. protiletadlové raketové brigády.

Po ukončení výstavby protiletadlového raketového vojska zabezpečovaly příkrytí pěti bráněných prostorů čtyři brigády a jeden pluk, jejichž palebnou sílu představovalo 150 odpalovacích zařízení PLRK uskupených do 25 palebných oddílů. Starší komplety DVINA se nacházely ve vybavení 16 oddílů, z toho ve verzi SA-75M u čtyř oddílů východní sestavy 71. protiletadlové raketové brigády Praha, čtyř oddílů 76. protiletadlové raketové brigády Brno, pěti oddílů 77. protiletadlové raketové brigády Ostrava a dvou oddílů 186. protiletadlového raketového pluku Pezinok, u kterého byl zařazen i jeden oddíl s původní verzí SA-75. Modernější komplety S-75M VOLCHOV tvořily výzbroj zbývajících devíti oddílů, tj. čtyř u západní sestavy pražské brigády a pěti u 185. protiletadlové raketové brigády Kralovice. Jednotlivé palebné oddíly byly rozmístěny buď kruhově kolem bráněných míst (Praha, Brno, Bratislava), nebo vytvářely přehradnou linii na nejdůležitějším náletovém směru (Ostrava, Plzeň). Každý protiletadlový oddíl měl připraveno několik palebných postavení pro provedení manévru (trval by několik hodin) a rozestupy mezi oddíly byly voleny tak, aby zabezpečovaly účinnou palbu i na styku sousedících oddílů. Pro bezprostřední ochranu palebných oddílů se využívaly baterie 30 mm PLdvK.

Dosavadní protiradiotechnickou rotu L, zařazenou do složení 71. protiletadlové divize bránící hlavní město Praha a určenou pro rušení palubních radiolokačních zaměřovačů bombardovacích letounů protivníka, doplnily v říjnu 1960 a září 1961 další dvě samostatné roty působící v bráněných místech Ostrava a Brno. V září 1964 byly všechny zmíněné roty pro nedostatek speciální techniky zrušeny.

Stíhací letectvo PVOS zprvu disponovalo šesti stíhacími leteckými pluky, které byly rovnoměrně rozděleny mezi oba sbory. V létě 1964 se počet pluků u sborů snížil o jeden, když byl 4. stíhací letecký pluk v Pardubicích od 3. sboru PVOS předán 10. letecké armádě a u 2. sboru PVOS zanikl 3. stíhací letecký pluk v Brně. Pokles počtu stíhacích leteckých pluků byl kompenzován zavedením nového stíhacího letounu MiG-21, určeného přednostně pro stíhací letectvo PVOS. V letech 1964 až 1967 se podařilo přezbrojit téměř všechny pluky, s výjimkou 7. stíhacího leteckého pluku v Piešťanech, který byl v létě 1967 zrušen. O snižování počtu pluků musel být sveden tvrdý boj se sovětskou stranou během jednání o Protokolu o další výstavbě ozbrojených sil ČSSR z 27. února 1963 a z 14. dubna 1967, kdy představitelé sovětského generálního štábu a velení Varšavské smlouvy trvaly na jejich zachování, i za cenu snížení počtu letek u pluků ze tří na dvě.

Stíhací letoun PVOS na polním letišti

Radiolokační stanoviště u hranic se SRN

„Do večera již není daleko. – Fouká a táhne to mrazivě nad vrcholky stromů. Dvojnásob mrazivě, když skoro na dosah ruky je teplá jídelna i učebna, vyhřáté svítilny a politickovýchovná jizba.“

„Poplachovka vyráží.“

Linka na zpracování vepřového dobytka v polních podmínkách

Plánované mírové počty ČSLA podle druhů vojsk a služeb v letech 1963–1967 (v procentech)

součást ČSLA	1. 9. 1963	1. 9. 1965	1. 9. 1967
orgány velení	2,7	2,7	4,7
motostřelecké vojsko	19,0	8,6	12,4
tankové vojsko	15,0	10,2	9,3
výsadkové vojsko	0,7	0,6	0,6
dělostřelectvo (RVD)	5,7	9,7	8,9
vojsko PVO	2,2	3,6	3,1
ženijní vojsko	3,7	5,1	4,1
chemické vojsko	0,8	1,3	0,9
spojovací vojsko	3,4	6,1	5,0
průzkumné útvary	1,9	2,9	2,7
letectvo	10,6	10,3	9,4
PVOS	12,5	10,4	8,8
automobilní vojsko	1,0	1,8	1,2
silniční vojsko	4,5	7,7	6,6
železniční vojsko	nezapočteno	2,3	2,0
Pohraniční stráž	0,0	0,0	6,6
vojenské školy	11,1	10,9	9,3
zdravotnická služba	0,5	0,6	0,6
tanková a automobilní služba	0,7	1,4	2,1
služba PHM	0,5	0,5	0,4
ostatní služby	3,5	3,3	1,3

Změny se nevyhnuly ani radiotechnickému vojsku. V září 1961 zanikly radiotechnické pluky, které nahradilo osm radiotechnických praporů rozdělených rovnoměrně mezi 3. a 2. sbor PVOS. U jednotlivých útvarů RTV vzrůstal počet radiolokačních stanic zařazených u radiotechnických uzlů a hlásek, což umožnilo budovat dvouvrstevné radiolokační pole a částečně osamostatnit naváděcí systém stíhacího letectva PVOS od systému vzdušného průzkumu. Radiolokační pole se koncem šedesátých let skládalo z malovýškového systému pro monitorování vzdušné situace ve výškách 500 až 3 000 m nad úrovní terénu a systému pro sledování vzdušné situace ve středních a velkých výškách. Jednotlivá radiolokační stanoviště byla rozmístěna ve dvou liniích podél hranice se SRN a v jedné linii na hranici s Rakouskem. Po nasycení technikou pokrývala téměř celé teritorium českých zemí a jihozápadního Slovenska. Systém průzkumu vzdušné situace doplňovalo okolo 60 vidových hlásek dislokovaných podél státní hranice od Aše po Bratislavu.

Složení vojsk PVOS dále dotvářely Ústřední velitelství stanoviště (s Hlavním povětrnostním ústředím a Ústředním stanovištěm řízení letů), 7. letecký oddíl a VVP Kežmarok (oba převzaty v roce 1965 od náměstka ministra), 17. spojovací pluk, 1. letecký stavební prapor, 7. provozní prapor, spojovací, radiotechnické či automobilní dílny, letecké vojskové opravny a další útvary.

Pohraniční stráž přešla do podřízenosti MNO 1. ledna 1966. Celkové Ministerstvo vnitra převedlo do složení ČSLA 23 900 vojáků a 500 občanských zaměstnanců, kteří ke střežení státní hranice mimo jiné využívali 2 097 kulometů, 1 281 pancéřovek, 426 tarasnic, 1 865 služebních psů a 405 koní. Pohraniční stráž byla organizována jako samostatný druh vojska a zajišťovala ochranu státních hranic s NDR a tzv. kapitalistickými státy, včetně dopravy lodí na řece Dunaji. K 1. dubnu 1966 bylo ukončeno střežení státní hranice s NDR, což vedlo ke zrušení 3. pohraniční brigády ve Vymakově a 19. pohraniční brigády v Děčíně. Pohraniční stráž nadále tvořilo sedm brigád, z nichž čtyři střežily hranici se SRN (5. – Cheb, 12. – Planá, 9. – Domažlice, 7. – Sušice) a tři s Rakouskem (15. – České Budějovice, 4. – Znojmo, 11. – Bratislava). Velitelství pohraničních praporů zanikla koncem března a pohraniční rotý nadále podléhaly přímo jednotlivým velitelstvím brigád, přičemž se jejich počet snížil se 189 na 122. Po celé délce střežené státní hranice byl již dříve vybudován několikastěnný drátěný zátaras doplněný signální stěnou a kontrolním orným pásem. Vysoké napětí se přestalo

používat v roce 1965, na hranicích ale zůstalo deset tisíc železobetonových jehlanů a šest tisíc ocelových rozsocháčů. Ochranu dunajské vodní cesty zabezpečovaly čtyři poříční oddíly začleněné u bratislavské pohraniční brigády a jejich příslušníci za využití člunů doprovázeli či sledovali určená plavidla. Vzhledem k úkolům plněným Pohraniční stráž v době války byla pro ni určena těžká technika, kterou jednotlivé brigády převzaly buď přímo (obrněné transportéry, bezzákladové kanóny a PTRS), nebo se nacházela v armádních skladech (tanky a samohybná děla). Vševojskový výcvik nejprve zajišťovaly výcvikové oddíly a od roku 1967 je nahradily výcvikové prapory jednotlivých brigád.

Vnitřní stráž v počtu okolo 6 800 osob se stala součástí resortu obrany ke stejnému datu, ovšem již 1. července 1966 jako složka ozbrojených sil zanikla. Střežení 22 objektů zvláštní důležitosti nadále zabezpečovaly samostatné strážní rotý a čtyři podřízené krajským vojenským správám. Jejich úkolem byla strážní služba u skladů státních hmotných rezerv (zejména PHM), vysílačů, vybraných podniků důležitých pro obranu státu a překládkového prostoru v Čierné nad Tisou. Ostrahu vězeňského tábora a pracovišť potrestaných v uranových dolech na Příbramsku, stejně tak jako doprovod zásilek uranové rudy do SSSR, zajišťoval strážní prapor podřízený velitelství Západního vojenského okruhu.

Složení jednotlivých druhů služeb ČSLA bylo v šedesátých letech stabilizováno, docházelo však ke změnám v jejich vnitřním uspořádání. U zdravotnické služby se od října 1960 vojenské nemocnice přestaly rozlišovat na armádní a posádkové, přičemž již o rok později některé z nich zanikly (Terezín, Mladá, Tábor, Prešov). V letech 1961–1963 složení služby doplnilo 14 samostatných zdravotnických oddílů určených k provádění chirurgických úkonů v poli. Koncem roku 1964 svoji činnost ukončila Vojenská invalidovna v Hořicích v Podkrkonoší.

Struktura zařízení výstrojní a proviantní služby zůstala v podstatě zachována. Veterinární službu v roce 1966 doplnil nově zřízený Ústřední veterinární oddíl (Hlučín) a Výcvikové veterinární středisko v Grabštejně převzaté od Pohraniční stráže. Pro zpracování informací spojených s činností týlu byla využívána také výpočetní střediska vytvořená u operačních svazů (v roce 1962) a MNO (v roce 1963).

U služby vojenské dopravy došlo v září 1962 ke zrušení vojenských správ dopravních úseků a správ pro přepravu vojsk, které nahradily krajské správy vojenské dopravy. V létě 1965 tyto správy přešly společně s většinou ústředních skladů PHM do podřízenosti nově vytvořených vojenských okruhů. V kompetenci Správy PHM ale zůstala brigáda potrubní dopravy vytvořená v září 1961.

V roce 1961 se sloučila tanková technická služba s automobilní a traktorovou službou do tankové a automobilní služby, v jejíž podřízenosti působila celá řada opravárenských závodů a skladů. Pro uskladnění tankové techniky určené k válečnému vytváření nových svazků se stávající síť mobilizačních základů rozšířila o další dvě (5. tankovou základnu Mladeč v roce 1962 a 3. tankovou základnu Luštěnice v roce 1966). V rámci služby dělostřeleckého vyzbrojování došlo k vytvoření nové dělostřelecké základny Chotěboř-Bílek v roce 1961, k reorganizaci části dělostřeleckých základů na vojenské opravárenské závody (Bludovice, Moldava nad Bodvou, Horka nad Moravou, Nováky, Bohuslavice nad Vlčí v roce 1961 a Týniště nad Orlicí v roce 1963) nebo transformaci vojenského opravárenského závodu na kompletační základnu Týniště nad Orlicí v roce 1967. Na opravárenské závody se reorganizovaly i ústřední spojovací a ženijní opravny (v roce 1962). Pro skladování, ošetřování a opravy nových druhů techniky vznikla specializovaná zařízení, např. zásobovací základna PVOS Děřichov, vojenský opravárenský závod raketové techniky PVOS Mostkovice, odloučené sklady raketové výzbroje Mladkov a Háj u Opavy, vojenský opravárenský závod raketové techniky pozemního vojska Bludovice nebo radiolokační základna Olomouc.

Orgány doplňovací služby prodělaly podstatnou redukci spojenou s přechodem na jiné územní uspořádání státu. V průběhu reorganizace území správy se počet krajských (městských) vojenských správ v roce 1960 snížil na polovinu a okresních (obvodních) správ na jednu třetinu. Obdobná redukce postihla i krajské stavební a ubytovací správy. V září 1965 byly všechny uvedené orgány doplňovací i stavebně-ubytovací služby převedeny od MNO k vojenským okruhům. V justiční službě stávající soustavu vojenských soudů a prokuratur v letech 1960 až 1966 doplnily orgány specializované pro působení u 7. armády PVOS a 10. letecké armády.

Součástí armády dále představovala rozsáhlá soustava vojenských škol, široká škála ústavů a zařízení vědeckého, kulturního, sportovního či jiného zaměření.

Zimní výcvik příslušníků zdravotnických hlídek

Pokládka polního potrubí pro dopravu PHM

„Vojína Pažického, který sám zajistil stoprocentní bojovou pohotovost útvaru, zvětšil dopisovatel vojenského tisku vojín Urbánek.“

„Střežíme cestu k zářnějším zítřkům.“

Nepřítel nemá šanci

Výzbroj a logistické zabezpečení, zbrojní výroba

Oprava anténního systému radiolokátoru P-14

Požadavky na vyzbrojování ČSLA v první polovině šedesátých let vycházely z direktiv XI. sjezdu KSČ, z jednání politického byra ÚV KSČ (od roku 1962 předsednictva ÚV KSČ), Vojenské komise obrany ÚV KSČ a z doporučení Spojeného velení ozbrojených sil států Varšavské smlouvy. Návrh výroby vojenské techniky dále určovaly zásady přijaté na poradě představitelů členských států RVHP konané v květnu 1958 a jednání Stálé komise RVHP pro obranný průmysl.

Dodávky zbraní a ostatní vojenské techniky pro ČSLA limitovaly finanční prostředky přidělené ve zvláštní části příslušného pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství, z nichž následně vycházely materiální části jednotlivých perspektivních plánů výstavby armády v míru a ve válce i roční prováděcí plány. Plán výstavby ČSLA na léta 1961–1965, schválený Vojenskou komisí obrany ÚV KSČ 15. prosince 1960 a projednaný Politickým byrem ÚV KSČ, vycházel také z jeho usnesení z 30. července 1957, které stanovilo dílčí etapy vyzbrojování. Do roku 1965 měla být armáda plně vyzbrojena moderní technikou podle schváleného systému výzbroje na předepsané mírové a válečné počty, včetně mobilizačních záloh materiálu pro první období aktivní obrany státu.

V oboru výroby pěchotních a dělostřeleckých zbraní bylo úkolem zbrojní výroby zajistit především bojovou techniku pro protivzdušnou obranu a posílit tak obranu vojsk i státního území proti nízko a rychle letícím cílům. V produkci munice se plánovalo zavčení nových druhů se zaměřením na taktické řízené střely a speciální munici (osvětlovací, průpalnou, dýmovou) a na munici dosud v ČSSR nevyráběnou (mj. 100mm náboj průpalný pro kanón vz. 53 a tank T-54A, náboj 122mm pro houfnici vz. 38 – průpalný, tříštivo trhavý, 100mm náboj tříštivý a průpalný pro 100mm bezzákluzový kanón). Při výrobě ženijní munice měla být hlavní pozornost věnována řešení náloží pro raketový odminovač PRUNA III.

V oboru speciálních vozidel se počítalo s vyzbrojením vojsk moderními typy bojových vozidel a speciálními dopravními prostředky, umožňujícími vysokou pohyblivost a průchodnost terénem, vyznačujícími se značnou palebnou silou a poskytujícími ochranu před účinky zbraní hromadného ničení; v oboru výroby letadel proudovými nadzvukovými stíhacími a přepadovými letadly Z-159 (MiG-21) vyráběnými podle licenční dokumentace tak, aby mohly být dodávány od roku 1961 a s motory čs. výroby o rok později. V kategorii cvičných a školních letounů měl být připraven včasný náběh sériové výroby cvičného proudového letounu L-29.

Podmínky soudobého boje vyžadovaly zajistit výrobu radiolokátorů a radiových pojítek (radiostanic RM-31 M a subminiaturních radiostanic SUK a, SUP b) a přístrojů umožňujících vedení boje v noci. V oboru ostatní vojenské techniky se výroba soustředila na jednotnou mostovou soupravu, mostové soupravy TMS a MS, zákopový pluh ZP 60 a ZP 110, zákopové hlubidlo KH 500, pojízdný zemní vrták VA-80 R, filtrační stanici AUV-7000, odmořovací zařízení a automobilní dílny.

Na posílení obranyschopnosti země se měl podílet především těžký průmysl zvýšením výroby surového železa a oceli, válcovaného materiálu, ferrosilitin a hliníku. Úkolem chemického průmyslu bylo zabezpečit požadované množství pohonných látek (včetně výstavby ropovodu ze SSSR), pneumatik, protichemických prostředků a dále zlepšit surovinové zajištění výroby výbušnin, stabilizovaného chlorového vápna a vysokoprocentního chlornanu vápenatého. Ve větší míře se měly využívat sklolamináty pro vojenskou techniku, a to pro letištní přístavací plochy, polní opevnění a útočné čluny. Cílem výstavby chemicko-farmaceutického průmyslu bylo zajistit zvýšení kapacity výroby léků, závody Ministerstva spo-

Raketový odminovač PRUNA III – prototyp

třebního průmyslu zahájily výrobu moderních druhů padáků a rozšířily stávající kapacity prostředků protichemické ochrany jednotlivce.

Již na přelomu padesátých a šedesátých let však bylo zřejmé, že zbrojní výroba se bude muset vyrovnat s nedostatkem barevných kovů, a to především niklu, mědi, zinku a tvarových pancéřových plechů a bude závislá na dovozu kaučuku. Nevýhodou byla i velká koncentrace průmyslu v některých centrech.

Vzestup výroby vojenské techniky měly zajišťovat stávající podniky. Plánováno bylo dobudování mechanických a hutních provozů v ZKJV Dubnica nad Váhom, Závodu J. V. Stalina v Martině pro výrobu T-54A, rozšíření Středočeských strojírny ve Vodochodech, Závodu K. Gottwalda v Povážské Bystrici, Adamovských strojírny a Závodu Říjnové revoluce (ZŘR) Vsetín pro výrobu munice. Pro výrobu letounů Z-159 a L-29 se počítalo s uvolněním kapacity v Závodech Jana Švermy (ZJŠ) v Praze-Jinonicích, pro radiolokační přístroje měl být dobudován závod „Zámeček“ v Pardubicích, zvýšena technologická a konstrukční kapacita speciální skupiny v Tesle Pardubice a pro konečnou montáž radiostanic zajištěna kapacita v Tesle Přelouč. Sériová výroba chlorovaného vápna měla být zahájena ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem a v nově postavené výrobní jednotce ve Spolaně Neratovce.

Investiční výstavba MNO se zaměřila na dokončení výstavby letiště v Náměšti nad Oslavou a letiště v Ostravě-Mošnově a na dobudování systému záložních letišť pro umožnění rozptylu stíhacího letectva. Na letištích I. a II. třídy byly dostavěny sklady munice a leteckých pohonných hmot, stálou pohotovost protivzdušné obrany státu měla zabezpečit chráněná velitelská stanoviště a potřebné množství radiolokačních zařízení. Výstavba dvou plukovních kasáren a modernizace stávajících objektů s cílem zlepšit hygienické poměry a zásobování vodou (tyto stavby pohltily třetinu investic) a výstavba objektů pro útvary vyzbrojené novou perspektivní technikou včetně moderních skladů reagovala na redislokaci jednotek ČSLA provedenou v roce 1958. Dále se rozšiřovaly kapacity opraven automobilní, tankové a ženijní techniky (zejména automobilových opraven v Přelouči a tankové opravy v Šenově), ve výcvikových prostorech docházelo především ke zkvalitnění výcvikových zařízení a rekonstrukci a obnově komunikací. Do provozu měly být uvedeny sklady pohonných hmot v Janské, Chlumci nad Cidlinou, Benešově a Polomu u Olomouce a kompletační základna dělostřelecké munice v Týništi nad Orlicí. Část investic směřovala také do bytové výstavby a výstavby ubytoven a na přestrojování na nový typ stejnokroje a obuvi. Na investičních pracích se podílely PS Žilina, Stavindustria Bratislava, Armabeton Praha, Průmstav Pardubice a další civilní podniky.

Možnosti čs. národního hospodářství ovšem zdaleka nemohly plně uspokojit materiální potřeby armády, což se nejvíce projevilo při potížích spojených s realizací třetího pětiletého plánu. Ambiciózní plány vyzbrojování byly v první polovině šedesátých let plněny jen částečně a velení armády muselo ze svých požadavků výrazně slevovat. I přesto obdržela ČSLA značné množství nových zbraní a další vojenské techniky. V letech 1961–1965 se na pokrytí jejích materiálních potřeb vynaložilo 28,4 mld Kčs, což i přes hospodářské problémy překročilo částku investovanou v druhé polovině předchozího desetiletí (24,2 mld Kčs) a přiblížilo se prostředkům investovaným do vyzbrojování armády v průběhu první poloviny padesátých let (29,5 mld Kčs).

Ačkoliv došlo k několikerému snížení předpokládaných kvót hospodářského růstu a omezení výdajů (v případě armády o více než 4,6 mld Kčs), nakonec musela být třetí pětiletka zrušena a nahrazena tzv. sedmiletým hospodářským plánem, na nějž navázal Perspektivní plán výstavby a rozvoje ČSLA na léta 1964–1970, projednaný Vojenskou komisí obrany ÚV KSČ 18. října 1963. Na těžkosti s realizací

Nasyčenost vojsk technikou si vyžádala značnou spotřebu pohonných hmot

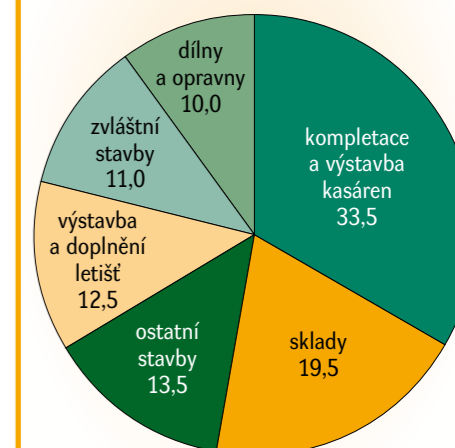

Použití chemických a bakteriologických látek si vyžádalo speciální vybavení chemických jednotek

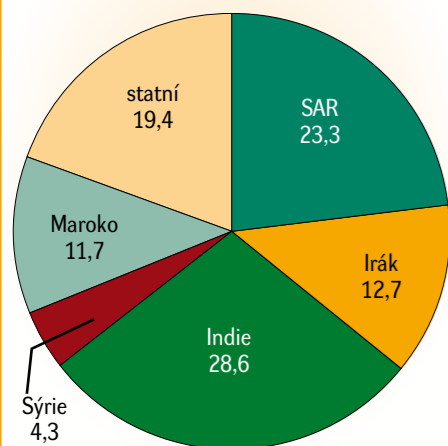

Oprávnárenská linka v Automobilových oprávnárenských závodech v Přelouči

Rozdělení centralizované investiční výstavby v letech 1961–1965

Vývoz zbraní do zemí Třetího světa v letech 1966–1968

Vyhlášení bojového poplachu u tankové jednotky

výzbrojních plánů reagovalo i usnesení Politického byra ÚV KSČ z 18. srpna 1964, které stanovilo, že hmotná spotřeba armády se může zvyšovat nejvýše tempem růstu užitého národního důchodu.

V části pojednávající o materiálním a technickém zabezpečení předpokládá Perspektivní plán výstavby a rozvoje ČSLA na léta 1964–1970 dodávky techniky za více než 56 mld Kčs (z toho 42,7 mld Kčs v letech 1966–1970). Armáda by v případě jeho splnění získala 670 letounů, 190 vrtulníků, 2 400 tanků, 5 900 obrněných transportérů, 220 raketometů, 190 odpalovacích zařízení pro PTRS instalovaných na obrněných transportérech, 10 000 ručních protitankových zbraní RPG-7 a množství další techniky.

Zásadní změnu oproti předcházející koncepci vyzbrojování představovalo rozhodnutí vybavit moderní technikou v rámci pozemního vojska pouze 10 vševojskových divizí (z toho pět tankových) a vybrané útvary a svazky frontového kompletu, které byly považovány za rozhodující pro splnění operačního úkolu Čs. frontu v počátečním období války, zatímco zbývající složky pozemního vojska měly disponovat pouze starší vojenskou technikou. Rovněž tak mobilizační zásoby se nadále vytvářely pouze na prvních 30 dnů válečného konfliktu. Po transformaci sedmiletého plánu na čtvrtý pětiletý plán rozvoje národního hospodářství došlo k vypracování Komplexního plánu výstavby ČSLA na léta 1966–1970 schváleného Vojenskou komisí obrany ÚV KSČ dne 5. května 1966.

Pro zlepšení materiálního vybavení armády bylo přiděleno 30,9 mld Kčs. Podle jednotlivých druhů techniky se mělo nejvíce finančních prostředků investovat do letectva (3,9 mld Kčs), obrněné techniky (2,8 mld Kčs) a klasického dělostřelectva (2,4 mld Kčs): konkrétně šlo o 325 letounů, 30 vrtulníků, 1 250 tanků, 200 bojových vozidel pěchoty, 2 650 obrněných transportérů, 150 raketometů, 150 nesených odpalovacích zařízení pro PTRS a 3 500 ručních protitankových zbraní RPG-7.

Na rostoucích výdajích měl svůj podíl i vývoj cen, za které se vojenská technika pořizovala. Jestliže letoun MiG-15 bylo možné nakoupit za 1 mil Kčs, cena moderního stroje MiG-21 stoupla na téměř 8 mil Kčs a místo 560 000 Kčs za tank T-34/85 bylo nutno na tank T-54A vynaložit téměř dvakrát tolik.

Značnou část vojenské techniky získávala ČSLA dovozem ze Sovětského svazu, který v první polovině šedesátých let tvořil okolo 90 procent celkového objemu dovozu. Rozhodující měrou (dvěma pětinami) se něm podílela soudobá, především raketová technika, dále letadla, radiolokační materiál a dodávky obrněného vozidla BRDM. Se značným odstupem následovaly Polsko a NDR. Ze SSSR se současně dovážel materiál potřebný pro náběh výroby letounu Z-159, soupravy letadlových lokátorů, přístroje a polotovary. Do SSSR naproti tomu směřovaly především cvičné proudové letouny L-29 a pojezdny dílny.

V průběhu šedesátých let značně zintenzivnil vzájemný obchod členských států Varšavské smlouvy se zbraněmi a čs. zbrojnímu průmyslu se podařilo snížit hrozivé pasivní saldo z počátku desetiletí, které např. v roce 1961 dosahovalo více než čtvrt miliardy Kčs. Hlavním partnerem nadále zůstával Sovětský svaz, značně vzrostl vývoz speciálního materiálu do NDR a Polska. Novým obchodním partnerem se stala Sjednocená federativní republika Jugoslávie (SFRJ) a intenzivní export, který přesáhl vývoz do Bulharska a Rumunska, směřoval na Kubu.

Nedílnou součástí čs. zahraničního obchodu tvořily vývoz zbraní a poskytování technické pomoci zemím tzv. Třetího světa, které usilovaly „o postupnou likvidaci závislosti na kapitalistických státech a uskutečňovaly pokrokovou nebo alespoň neutrální zahraniční politiku“. Přispívaly k prosazování politických cílů ČSSR a socialistického společenství a představovaly také vydatný zdroj deviz, zejména volných měn a tvrdých clearingů.

Obchod se zbraněmi se uskutečňoval v součinnosti s Ministerstvem zahraničního obchodu a především jeho Hlavní technickou správou. Specializované oddělení technické pomoci Generálního štábu zajišťovalo předvádění techniky včetně ostrých střelb zahraničním zájemcům a její sítěžení a dopravu do Čierne při Čope.

Technická pomoc byla prováděna na komerční bázi a zahrnovala přípravu, organizaci a provádění výcviku, školení zahraničních odborníků, vysílání našich expertů a poradců a výuku základních pravidel při exploataci a údržbě techniky. Na projektování a výstavbě objektů spadajících do speciální oblasti se rovněž podílely projekční složky MNO, na výuce pracoviště vojenských vysokých škol. Na základě usnesení Politického byra ÚV KSČ ze dne 28. července 1959 o kádrovém zajištění technické pomoci rozvojovým zemím byla zřízena dvě střediska pro výcvik a výuku cizinců, a to zahraniční fakulta při VAAZ Brno a letecké a výcvikové středisko při VLÚ. Jejich soustředění do dvou pracovišť bylo provedeno i z důvodů utajení.

Zahraniční obchod se zbraněmi, včetně technické pomoci, v letech 1966–1968 (v mil Kčs)

státy	1966	1967	1968
socialistické			
vývoz	1 207	1 168	1 189
dovoz	1 185	1 176	1 226
nesocialistické			
vývoz	486	356	432
dovoz	2	1	4
celkem	2 880	2 701	2 851

Dovoz hlavních druhů vojenské techniky v letech 1961–1965

rok	celkem
SSSR	
R-170	21
R-300	7
R-30	21
PTRS 3M6 ŠMEL (baterie)	1
T-55	3
BTR-50 PU	7
BRDM	123
GSP-55	4
MiG-21 PF	38
Su-7 BM	64
MiG-21 U	3
An-2	9
Mi-4	97
SA-75 M DVINA (oddíl)	15
S-75 M VOLCHOV (oddíl)	9
P-12 NP	92
P-15	66
P-14	2
P-35 M	23
PRV-11	25
Vozduch 1 p	1
BLR	
RPG-7	2 250
MLR	
OT-65 FUG	469
OT-65 FUG CH	3
PLR	
OT-64 SKOT	699
D-350 MAZUR	218
Mi-1	148

Počty dělostřelecké techniky v letech 1960 a 1968

druh techniky	1. 10. 1960	1. 5. 1968
PTRS 9K11 Maljutka (odpalovací zařízení)	–	131
82mm BzK vz. 59 a vz. 59A	114	644
57mm kanón vz. 43	755	–
76mm kanón vz. 42	243	–
85mm kanón vz. 52/55	727	263
100mm kanón vz. 53	598	592
122mm kanón vz. 31/37	116	125
105 mm houfnice vz. 18/40	253	–
122mm houfnice vz. 38	1 479	1 158
152mm houfnice vz. 18/47	379	247
152mm kanónová houfnice vz. 37	94	80
82mm minomet vz. 52	2 015	403
120mm minomet B24	1 073	–
160mm minomet vz. 43	149	–
130mm raketomet vz. 51	470	430
30mm PL dvojkanón vz. 53	1 222	531
30mm PL dvojkanón vz. 53/59	270	910
37mm PL kanón vz. 39	63	–
57mm PL kanón vz. čs	226	202
57mm PL kanón S-60	175	173
85mm PL kanón vz. 44	1 030	377
88mm PL kanón vz. 37	328	–
105 mm PL kanón vz. 39	12	–
130mm PL kanón KS-30	8	–

Rozsah technické pomoci rozvojovým zemím v letech 1966–1968

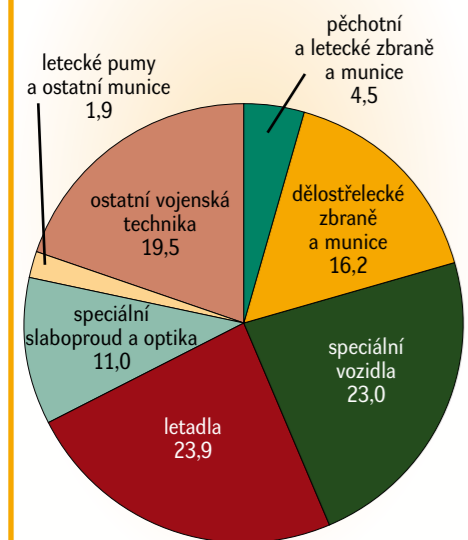
	1966	1967	1968
počet odborníků vyslaných do zahraničí	382	415	461
počet posluchačů školených v ČSSR	447	358	398
hodnota technické pomoci (v mil Kčs)	20,5	46,8	61,6

Vývoz hlavních druhů vojenské techniky v letech 1961–1965

druh techniky	celkem
SSSR	
L-29	854
L-200	7 467
Z-226/326	196
BLR	
L-29	18
MLR	
L-29	18
T-54 A	76
NDR	
L-29	40
T-55	28
samopal vz. 61	2 312
PLR	
OT-62 TOPAS	70
OT-64 SKOT (montážní uzly)	1 510
SFRJ	
OT-62 TOPAS	1
Kuba	
7,92mm pušky	32 000
samopaly (různé)	61 000
kulometry (různé)	5 070
30mm PLdvK	386
57mm PT kanón	140
130mm raketomet	36
82mm minomet	100
120mm minomet	30
ostatní země	
L-29	34
Jak-11	40
L-200	57
Aero-145	15
Z-226/236	105
samopaly (různé)	500
kulometry (různé)	3 822
pancéřovka P-27	100
76mm kanón	18
105mm houfnice	18
130mm raketomet	2
82mm minomet	200
120mm minomet	100

Na počátku šedesátých let se jednostranně preferovala politická hlediska a mezi zeměmi „přednostního zájmu“ se objevily Ghana, Mali a Nigerie. Tato koncepce byla však záhy přehodnocena, neboť ekonomický potenciál těchto zemí nevytvářel záruky pro splácení úvěrů, jejich režimy byly značně nestabilní a výsledný politický efekt mizivý. Proto od poloviny desetiletí sílila orientace na solventní státy.

Plánované dodávky čs. zbrojního průmyslu MNO, MV a MZO v letech 1961–1965

Povstalci v Nigérii vyzbrojení čs. ručními zbraněmi

Protitanková řízená střela MALJUTKA

Nejvýznamnějším partnerem po celá šedesátá léta se stal Egypt. Vedle dodávek náhradních dílů a investičních celků pro zbrojní průmysl se rozvíjela vojensko-technická spolupráce, která vyvrcholila založením Vojenské technické akademie v Káhiře. Výuka zde byla zahájena v roce 1959 a každoročně se na ní podílelo 120–180 čs. expertů. K výraznému oživení styků došlo po izraelsko-egyptské válce v roce 1967. Nové dodávky se týkaly především letadel MiG-21F, cvičných letounů L-29, transportérů TOPAS, tanků T-54A, samohybných děl SD-100 a velkorážové munice. ČSSR v Egyptě vybuďovala také řadu opravárenských kapacit, závody na výrobu chemických masek, minometů, laboraci munice apod.

Dalším významným odběratelem se stávala Syrská arabská republika, kam první dodávky směřovaly již v letech 1956–1963. Spolupráce zintenzivnila v roce 1967, kdy Československo dodalo také zařízení pro výstavbu zbrojních závodů a vyškolilo stovky syrských odborníků. Rozvoj obchodu však narážel na nedostatek konvertibilních měn u syrského partnera, a tak až dvě třetiny pohledávek byly hrazeny dodávkami zboží a surovin, především krátkovlákné bavlny.

K tradičním partnerům se řadila rovněž Irácká republika, kam bylo až do roku 1967 exportováno omezené množství pěchotních zbraní. Objem obchodu se výrazně zvýšil v roce 1968, kdy se Irák stal nejvýznamnějším odběratelem z rozvojových zemí. Dodávky tvořily transportéry TOPAS, SKOT, 30mm protiletadlové dvojkanóny s municí, vše při platbě v hotovosti případně na krátkodobé úvěry. Do Maroka v letech 1967–1968 směřovaly dodávky 80 tanků T-54, 30 samohybných děl SD-100, obrněných transportérů a dělostřelecké munice.

Vedle arabských států důležité místo zaujala Indická republika. Styky v oblasti dovozu speciální techniky byly zahájeny po indicko-pákistánském pohraničním konfliktu v roce 1965 a na základě mezistátních dohod šlo především o dodávky obrněných transportérů a tankové techniky. Vybrané druhy zbraní nakupovalo také Rakousko, a to především kulometry a raketomety vz. 51. Jeho žádosti o dodávky tankové techniky však musely být s odkazem na čl. 13 rakouské ústavy odmítnuty.

Na okraji zájmu stály státy Latinské Ameriky, kam v šedesátých letech směřovala řada akvizičních cest (Mexiko, Peru, Chile, Uruguay), ale jednání ztroskotala na politickém vlivu USA v této části světa.

Rozvoj vojenské techniky vyžadoval rozsáhlé investice do technického rozvoje. K nejdůležitějším úkolům náležely příprava k osvojení výroby 122mm salvového raketometu GRAD, produkce protitankové řízené střely MALJUTKA, vývoj středního nákladního terénního automobilu S 450, středního víceúčelového kolového tahače KOLOS, úprava obrněného transportéru SKOT, cvičného proudového letounu L-39 apod. V oblasti spojovací techniky šlo o přenosný indikátor radiolokačního pozorování ZÁŘE, pojízdné rozhlasové zařízení velkého rozsahu URAGAN, směrové stanice operačně taktického velení DUHA či malý samočinný počítač PŘÍPRAVA. S rozvojem protitankových zbraní byla prováděna analýza účinků kumulativních jevů na tankový pancíř a osádku (STĚNA), zvýšení střelecké odolnosti pancířů (STODOLA) či využití vzácných zemin při výrobě pancířů (ZEMINA). Na řešení těchto úkolů se podílely Konstrukta Trenčín, Závody všeobecného strojírenství Brno, Závody těžkého strojírenství Martin, Čs. automobilové závody Praha, Aero Letňany, Tesla či Transporta Chrudim. Základní výzkum tuhých pohonných hmot pro raketové motory prováděly Závody pro chemickou výrobu Pardubice, které koordinovaly výzkum syntézy nových výbušin (VÝBUCH) a zabývaly se také vybudováním poloprovozu pro materiály LEPAN a PAL ve spolupráci s Povážskými chemickými závody (PCHZ) Žilina a Závody chemické výroby (ZCHV) Bratislava.

Dojednávání dodávek výzbroje a technické pomoci ve středisku v Luštěnicích

Stravování vojsk řešily výzkumné úkoly MAGNETRON (vysokofrekvenční ohřev stravy v polních podmínkách) či vývoj polní pekárny JANA, prováděné v Závodech silnoproudé elektrotechniky Praha a Závodech chemického a potravinářského strojírenství Brno.

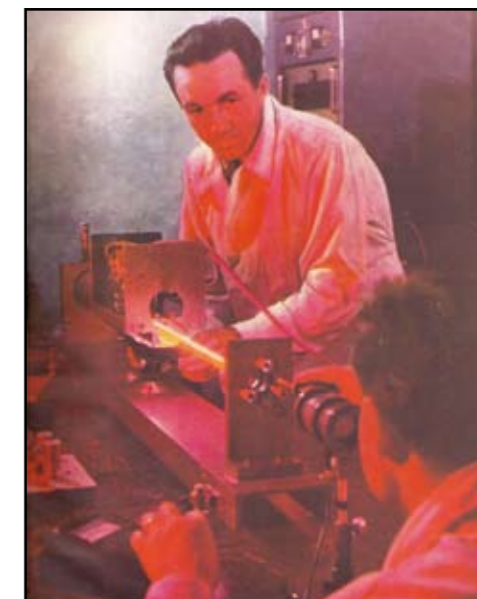
Vědeckovýzkumné a vývojové úkoly byly zaměřeny také k ochraně proti zbraním hromadného ničení s cílem zajistit ochranu před radioaktivitou, napadením bojovými chemickými a biologickými prostředky a umožnit v nezbytné míře akceschopnost živé síly v podmínkách soudobé války. K tomu měla být osvojena výroba vojenské protichemické masky M-10 o vysokých parametrech filtrace, vyvinuto filtroventilační zařízení do mobilních prostředků a navržena moderní ochrana staveb proti účinkům tlakové vlny. V oblasti zdravotnické ochrany obyvatelstva měla být zvládnuta výroba prostředků pro profylaxi a léčbu infekcí vyvolaných biologickými bojovými prostředky a v ochraně proti bojovým otravným látkám produkce příslušných antidot. Pro zajištění výživy obyvatelstva během válečného konfliktu byly hledány způsoby odmořování hlavních druhů potravin a ověřovány nevhodnější obalové materiály. Současně měl být dán do provozu automatický systém varování a řízení a velení.

Na těchto úkolech se jednak podílela specializovaná vojenská pracoviště (Ústřední vojenská nemocnice, Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav, Výzkumný ústav traumatologický, Vojenský ústav hygieny, epidemiologie a mikrobiologie), resortní pracoviště ministerstev chemického a potravinářského průmyslu a Ministerstva zdravotnictví (Výzkumný ústav spojů, Ústřední výzkumný ústav potravinářského průmyslu, Výzkumný ústav vzduchotechniky), ústavy Československé akademie věd (Ústav epidemiologie a mikrobiologie, Ústav fyzikální chemie) a průmyslové podniky (Tesla Pardubice).

Vývoj, výroba a dovoz nových zbraní, bojové a další techniky umožnily v průběhu šedesátých let docílit významné změny ve výzbroji vojsk. U ručních zbraní se během první poloviny desetiletí uskutečnilo přezbrojení většiny svazků a útvarů pozemního vojska na samopaly vz. 58 (probíhalo od roku 1959) a univerzální kulometry vz. 59 (zahájeno v roce 1961). V prvním pořadí byly přezbrojeny mostostřelecké a tankové divize, dělostřelectvo, výsadková brigáda a vojenské školy. V dalším pořadí následovaly svazky a útvary ostatních druhů vojsk, s výjimkou vojenského letectva, PVOS, železničního vojska a zdravotnictva, u nichž zůstaly zařazeny 7,62mm samopaly vz. 24/26 a 7,62mm těžké kulometry vz. 43. Převážnou část zbývajících unifikovaných zbraní (především 7,62mm pušky a lehké kulometry vz. 52/57) získalo Ministerstvo vnitra a Lidové milice, případně zůstaly v armádních nedotknutelných zásobách. Z výzbroje byly vyřazeny neunifikované ruční zbraně, které byly buď nabídnuty k odprodeji do zahraničí nebo navrženy ke zrušení. V polovině desetiletí stávající ruční protitankové prostředky (pancéřovka P-27 a tarasnici T-21) začala nahrazovat pancéřovka RPG-7 dovážená z Bulharska a výsadkové jednotky obdržely 7,65mm samopaly vz. 61. Od roku 1968 byla ob-

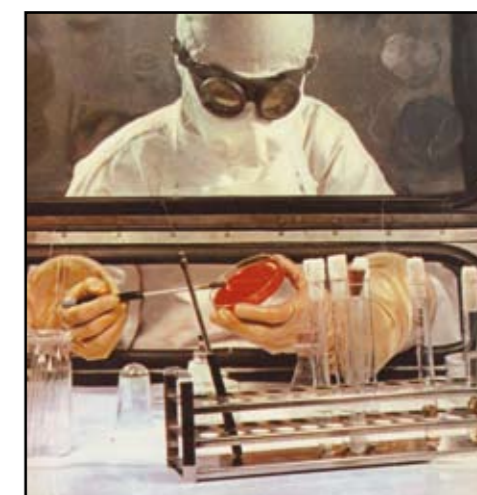
Názorná pomůcka k dokonalému zvládnutí zbraně

Jedním z výzkumných úkolů bylo i využití laserového záření

Polní mechanizovaná pekárna JANA

Práce s biologickými materiály vyžadovala mimořádná bezpečnostní opatření

Střelba z pancéřovky RPG-7

Nový 7,65mm samopal vz. 61 zvaný Škorpion

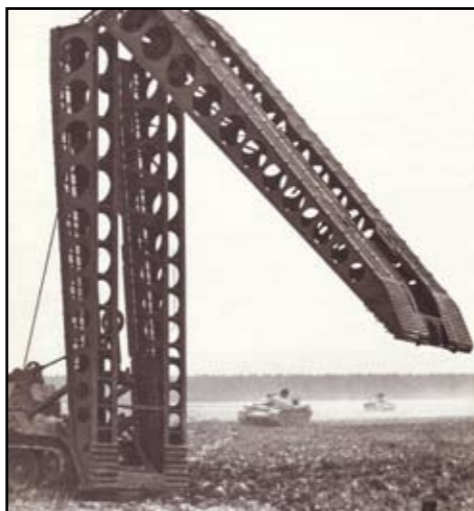
Tank 55

novena výroba samopalů vz. 58 k přezbrojení dalších součástí armády. Zásoby munice do všech druhů ručních zbraní byly zabezpečeny v dostatečné výši.

Výrazně se zlepšilo vybavení vojsk tankovou technikou. Především pokračovaly dodávky moderních středních tanků T-54A tempem 350 až 500 strojů ročně, což umožnilo do roku 1963 přezbrojit všechny mírové tankové divize a v následujícím roce zvýšit počet tanků u každého svazku z 263 na 316. Do roku 1964 armáda obdržela téměř 2 400 tanků T-54A, ovšem pouze tanky vyráběné od roku 1961 byly uzpůsobeny pro hluboké brodění. Ostatní uvedenou schopnost získaly až v rámci generální opravy. Část z dodaných tanků T-54A byla v letech 1961–1963 vyrobena ve velitelské úpravě VELTA.

Počínaje rokem 1965 byl do výzbroje hromadně zaveden střední tank T-55, který se od svého předchůdce odlišoval především stabilizací kanónu v obou rovinách a instalací zařízení protiatomové ochrany. Protože se tempo dodávek během prvních dvou let snížilo na cca 200 strojů ročně, podařilo se do konce roku 1967 přezbrojit pouze dvě tankové divize Západního vojenského okruhu a zahájit přezbrojování jedné tankové divize Středního vojenského okruhu. Celkem bylo dodáno okolo 700 tanků tohoto typu. Uvolňované tanky T-54A se využily na vyzbrojení mobilizačně vytvářeného tankového svazku. V roce 1968 byla zahájena masová výroba zdokonalené verze tanku T-55A. Do výzbroje motostřeleckých divizí přicházelo od roku 1961 menší množství tanků T-54A, které byly využity k jejich etapovitému přezbrojování ukončenému podle operačních svazů v letech 1963–1966, čímž byla nahrazena převážná většina středních tanků T-34/85. Ty ovšem zůstaly ve výzbroji tankové divize Východního vojenského okruhu, vytvořené během reorganizace v roce 1966, a všech válečných motostřeleckých divizí, u nichž je navíc doplňovala samohybná děla SD-100.

V roce 1968 byla ve vojenských opravárenských podnicích zahájena rekonstrukce tanků T-54A na verzi T-54AM, která se svými parametry vyrovnala tanku T-55. Zabezpečení tankovou technikou se díky nepřetržitým dodávkám v letech 1960–1967 zvýšilo ze 70 na 95 procent a ČSLA disponovala téměř 3 900 bojovými tanky, které doplňovalo více než 350 samohybných děl SD-100. Kromě toho vznikla na podvozku tanku T-34 rekonstrukcí vyřazených bojových vozidel řada speciálních aplikací. Především v letech 1960–1963 pokračovaly dodávky vyprošťovací tanků VT-34 VÝTAH (270 kusů), na které v letech 1961–1963 navázal mostní tank MT-34

Mostní tank MT-34 MOTÁK

Vyprošťování tanku T-34/85

Pásový obrněný transportér OT-62 TOPAS v čs. úpravě se střeleckou věží, v pozadí mostní tank MT-34

MOTÁK (65 strojů) a v letech 1962–1965 i jeřábový tank JT-34 JETÁK (necelých 80 vozidel).

Naprosto radikálně se změnila situace vojsk v zabezpečení obrněnými transportéry a armáda získala hned několik moderních typů. Jestliže počátkem roku 1960 bylo k dispozici kromě zastaralé kořistní techniky pouze několik polopásových transportérů OT-810, do roku 1962 jich čs. zbrojní průmysl dodal více než 1 100. V roce 1960 se ze Sovětského svazu dovezla stovka pásových vozidel BTR-50, které byly rozděleny mezi motostřelecké pluky tankových divizí. V letech 1962–1963 na ně navázalo 120 kolových transportérů BRDM, určených pro průzkumné útvary vševojskových svazků. V roce 1962 se vyrobilo prvních 20 středních pásových obrněných transportérů OT-62 TOPAS, po nichž v letech 1963–1967 následovalo dalších 870 vozidel zařazených u tankových divizí. Od roku 1964 začaly být v kooperaci s Polskem vyráběny střední kolové obrněné transportéry OT-64 SKOT, jichž naše armáda do června 1968 obdržela pro motostřelecké divize 1 670 kusů. Protože na základě doporučení sovětské strany byly z počátku chápány pouze jako přepravní a nikoliv bojová vozidla, pouze 350 z nich mělo střeleckou věž s kulometnou výzbrojí, která se na ně začala montovat v roce 1967. Pro účely vševojskového a chemického průzkumu se využívaly kolové obrněné transportéry OT-65 FUG, dovážené ve větších počtech od roku 1964 z Maďarska. Od roku 1968 byl transportér vybavován střeleckou věží stejnou jako u OT-62. Celkově měla na sklonku roku 1967 ČSLA téměř 4 300 obrněných transportérů a potřeba mírově existujících svazků byla zabezpečena na 90 procent. I přes množství dodané techniky chybělo dalších 1 200 vozidel a vybavenost většiny válečně vytvářených svazků obrněnými transportéry byla minimální.

Rozvoj klasického dělostřelectva byl na počátku šedesátých let ovlivněn názory, že jeho úlohu v brzké době převezme raketová technika disponující jadernou municí, zařazená na všech organizačních stupních. Podle dobových představ mělo jít nejen o raketové střely s dosahem několik desítek či stovek kilometrů, ale i dělostřelecké prostředky pro divizní, plukovní a praporeční dělostřelectvo. Tehdejší vizionáři se především zhlédli v americkém bezzákluzovém kanónu Davy Crockett pro jaderné náboje o ekvivalentu 0,1 až 0,5 kt, určeném pro vedení palby na 2 000 až 4 000 m, a cizí jim nebyla ani myšlenka na zavedení jaderné munice do samopalů. Vývoj a výroba klasické dělostřelecké techniky z tohoto důvodu ustnul. Po ukončení dodávek samohybného 30mm protiletadlového dvojkánónu a taženého 82mm bezzákluzového kanónu se proces přezbrojování dělostřelectva klasickou technikou v roce 1962 zastavil a až do konce desetiletí nebyl obnoven.

Kolový obrněný transportér OT-65 FUG

Obrněný transportér BRDM

Pásový obrněný transportér OT-62 TOPAS

Jeden z prvních kolových obrněných transportérů OT-64 SKOT ve výzbroji ČSLA

Kolový obrněný transportér OT-64 SKOT využívala od roku 1966 i Pohraniční stráž

82mm bezzákluzový kanón vz. 59

130mm raketomet vz. 51

30mm protiletadlový samohybný dvojkánón vz. 53/59

100mm kanón vz.53 (A20)

Operačně taktický raketový komplet R-170

Kromě různých typů operačně-taktických a taktických raket se jediným nově zavedeným dělostřeleckým prostředkem v roce 1966 stala nesená verze PTRS MALJUTKA, pokud nepočítáme instalaci bezzákluzového kanónu na obrněné transportéry OT-62 D a OT-810 D. Ostatní změny ve výzbroji jednotek spočívaly v úpravách zařazení již dříve zavedených zbraní. Naproti tomu na dovoz raketové techniky pozemního vojska v počtech stanovených sovětsko-československými dohodami ze srpna 1961 a července 1963 bylo v letech 1961–1968 vynaloženo 638 mil Kčs. O jak radikální změnu v materiální základně dělostřelctva ČSLA šlo, je vidět i na snížení počtů dělostřeleckých hlavních z 11 800 v roce 1960 na necelých 6 300 v roce 1967, tj. téměř o polovinu, přičemž došlo k téměř úplnému vyřazení minometů.

Ve výzbroji dělostřelctva motostřeleckých praporů byly již na počátku šedesátých let 57mm protitankové kanóny nahrazeny 82mm bezzákluzovými kanóny taženými za nákladními automobily. Ve snaze zvýšit mobilitu protitankových zbraní v terénu byly kanóny později umístěny na obrněný transportér OT-62 D (u tankových divízi od roku 1966) a OT-810 D (u motostřeleckých divízi od roku 1967). Ve stejném roce došlo k vyřazení dosavadních 82mm minometů a jejich vystřídání 130mm raketometry. Protiletadlovou výzbroj zastupovaly 30mm protiletadlové dvojkánóny, jejichž taženou verzi postupně nahradila samohybná verze. Dělostřeleckou výzbroj motostřeleckých pluků kromě již zavedených 85mm protitankových kanónů a 120mm minometů v letech 1960–1961 doplnily 130mm raketometry, uvolněné po zrušení raketometných brigád. V roce 1961 došlo k nahrazení protitankových kanónů a minometů nově vyrobenými 82mm bezzákluzovými kanóny a 122mm houfnicemi, které se staly nadbytečnými v důsledku redukce divizního dělostřelctva. Protiletadlovou výzbroj motostřeleckých i tankových pluků reprezentovaly 30mm protiletadlové dvojkánóny převedené postupně z tažené na samohybnou verzi. V roce 1966 začala výměna bezzákluzových kanónů za dovažované PTRS MALJUTKA. V následujícím roce se staronovým prvkem ve výzbroji motostřeleckých pluků stala samohybná děla SD-100, uvolněná po přezbrojení tankových útvarů na moderní střední tanky.

Výzbroj divizního dělostřelctva na počátku desetiletí představovaly 122mm houfnice a 130mm raketometry, společně s 85mm protitankovými kanóny u motostřeleckých divízi. V roce 1961 byly tyto kanóny vyřazeny, ovšem již v roce 1963 je nahradily 100mm protitankové kanóny uvolněné po zredukování protitankových brigád. V roce 1967 potkal stejný osud 122mm houfnice, jejichž nástupcem byly již poněkud zastaralé 152mm houfnice pocházející z výzbroje dříve zrušených dělostřeleckých divízi. Hlavní palebnou silou divizního dělostřelctva se v letech 1962–1964 staly taktické raketové komplety R-30 LUNA (2K6), umožňující

Protiletadlový raketový komplet S-75M VOLCHOV

dopravit na cíl vzdálený 10 až 32 km jadernou nálož o mohutnosti 3, 10 a 20 kt. V letech 1966–1967 je u tankových divízi nahradily modernější komplety R-60 LUNA-M (9K52) s dostřelem 15 až 60 km. Protiletadlová výzbroj byla na divizním stupni zastoupena 57mm protiletadlovými kanóny, které v letech 1960–1961 doplňovaly tažené 30mm protiletadlové dvojkánóny.

Ve vybavení armádního (okruhového) dělostřelctva zůstaly v podstatě na snížených počtech 100mm a 122mm kanóny, zatímco 152mm kanónové houfnice byly vyřazeny. Kromě toho protitankovou výzbroj u I. armády do roku 1961 také doplňovaly 85mm protitankové kanóny a v letech 1961–1963 pluk samohybných děl SD-100. Hlavní palebnou silou se mezi roky 1961 a 1963 staly operačně-taktické raketové komplety R-170 (8K11), schopné dopravit na vzdálenost 60 až 170 km jadernou hlavici o ekvivalentu 10, 20 a 40 kt. K obraně před prostředky vzdušného napadení armádní útvary využívaly 57mm protiletadlové kanóny, společně s 30mm protiletadlovými dvojkánóny.

Na stupni front bylo od října 1960 začleněno pouze protitankové dělostřelctvo vybavené 100mm protitankovými kanóny a do roku 1961 také 85mm protitankovými kanóny. V letech 1963–1965 bylo doplněno operačně-taktickými raketovými komplety R-300 (8K14), umožňujícími dopravit jadernou nálož o mohutnosti 20, 40 a 100 kt na vzdálenost 50 až 300 km. Kromě toho od roku 1964 byla do rámce frontového dělostřelctva válečně zařazena také kanónová dělostřelecká brigáda se 122mm kanóny a 152mm kanónovými houfnicemi. Protiletadlová výzbroj frontových útvarů byla stejná jako u armádních svazků. V centrálních skladech se nacházely předepsané zásoby dělostřelecké munice, s výjimkou nábojů pro 30mm protiletadlové dvojkánóny a 100mm kanóny (zabezpečeny na 60 procent), 82mm bezzákluzové kanóny (70 procent) a 130mm raketometry (50 procent).

Radiolokační techniku pozemního vojska, zařazenou v rámci protiletadlového dělostřelctva a radiotechnických útvarů, reprezentovaly na počátku šedesátých let především přehledové radiolokátory P-10 a střelecké radiolokátory SON-4 a SON-9. Úlohu hlásných radiolokátorů postupně přebíraly radiolokační dálkoměry P-12, doplněné radiolokátory pro sledování nízkoletících cílů P-15. Na sklonku roku 1967 bylo u vojskové PVO zařazeno 80 radiolokačních dálkoměrů (z toho 49 kusů P-15) a 5 radiolokačních výškoměrů (z toho 4 kusy PRV-11), společně se 116 střeleckými radiolokátory SON-9.

Technika útvarů a jednotek ženijního vojska byla využívána pro provádění ženijního průzkumu, budování obranných a ochranných staveb, překonávání vodních toků, úpravu a údržbu silniční komunikací, zřizování a překonávání výbušných i nevybušných zátarasů, maskování či zásobování vojsk v poli pitnou vodou. Pro zřizování minových polí bylo možno od roku 1961 využít poloautomatický mechanický ukladač MUP a od roku 1967 také univerzální minový ukladač UMU, umožňující jejich kladení i z vrtulníků. Průchody v minových polích kromě dříve zavedeného mechanického odminovače TRALU pomáhaly od roku 1962 vytvářet mechanický odminovač-vyorávací MOV, výbušný odminovač VO a raketový odminovač ROD-200. V roce 1961 byl do výzbroje zaveden zákopový pluh, umožňující hloubení mělkých zákopů do hloubky 60 až 90 cm. Pro zabezpečení vojsk v poli pitnou vodou byla zavedena automobilní úpravna vody AUV-62 a ošetřování i opravy ženijní techniky v polních podmínkách od roku 1962 usnadňovaly ženijní pojízdné dílny ŽPD.

Pro přepravu tanků přes vodní toky začaly přepravní jednotky využívat pásová samohybná soulodí GSP-55 dodávaná od roku 1963. K pontonovým útvarům přicházely od roku 1967 první pontonové mostní soupravy PMS na podvozku automobilů T-138, které umožňovaly postavit most o délce 227 m a nosnosti 60 tun desetkrát rychleji při podstatně nižším počtu obsluhy než za využití starší střední mostové soupravy SMS, jejíž most byl o polovinu kratší. Přívozová soulodí, vytvořená z PMS, bylo možno zatížit až do hmotnosti 150 tun, oproti 80 tunám u soulodí z SMS. V roce 1967 se také ve vybavení vojsk objevil první kolový dozer DOK, který byl mnohem výkonnější než předchozí pásová dozery a mohl se používat jako víceúčelový ženijní stroj. Právě tento mechanizační prostředek tvořil společně s automobilními rypadly základ vybavení nově zřízených ženijních strojních praporů u těžkých dělostřeleckých brigád, což jim umožňovalo zvládnout poměrně značný objem zemních prací při budování a maskování palebných postavení raketových kompletů. Celkové zabezpečení ženijní technickou se zvýšilo v průměru na 85–90 procent, přičemž se situace oproti předchozímu období výrazně zlepšila u elektrocentrál a zemních strojů. Nedostávalo se mostových souprav, které byly k dispozici pouze ze tří čtvrtin předepsaných počtů a pro útvary silničního vojska se v některých případech využívaly zastaralé soupravy Bailly

Přívozové soulodí sestavené z dílů střední mostové soupravy

Kolový dozer DOK

Automobil s vozovkovými deskami, součást střední mostové soupravy

Střelecký radiolokátor SON-4 používaný u protiletadlové baterie 57 mm PLK

Radiostanice R-118 určená pro spojení na stupni armády

Radiostanice R-113 pro tankové a motostřelecké jednotky

Hlásič radioaktivity HR-120

Bridge (BB). V centrálních zásobách bylo dostatečné množství ženijní munice a běžného ženijního materiálu.

V průběhu šedesátých let se podstatně zdokonalilo vybavení spojovacího vojska. Pro zabezpečení radiového spojení byly k dispozici převážně sovětské radiostanice doplněné menším počtem radiostanic vyvinutých v Československu. Na operačním stupni se pro spojení s vyššími štáby vojsk Varšavské smlouvy využívaly sovětské krátkovlnné radiostanice R-110, pro spojení v rámci frontu radiostanice R-102, pro armádní síť radiostanice R-118 BM a pro mezinárodní letecké součinnostní spojení radiostanice R-830. Spojení na taktickém (divizním) stupni zabezpečovaly sovětské radiostanice R-112 a čs. radiostanice RM-31 M na vozidle T-805 a RM-33 na vozidle GAZ-69. V plukovních, praporečnických a dělostřeleckých sítích byly využívány v Československu licenčně vyráběné sovětské VKV radiostanice R-105 ASTRA a od nich odvozené radiostanice R-108 a R-109. Zcela byly vyřazeny radiostanice RO-21, RO-22 a RO-25. Základ pro spojení v rotních sítích tvořila čs. VKV radiostanice RF-11. Z radioreléových stanic se používaly malé radiostanice RDM-61, střední radiostanice RDS-66 a velké radiostanice RDV-68. Směrové spojení zabezpečovala nově dovezená radiostanice R-404.

Vzhledem k měnícím se podmínkám vedení bojové činnosti byla snaha instalovat mobilní spojovací uzly místo dosavadních terénních automobilů na obrněná vozidla. V roce 1962 byly dodány obrněné transportéry OT-810 R-2, používané na praporečnickém stupni a vybavené radiostanicemi R-112 a R-113. V roce 1967 je následovaly obrněné transportéry OT-62, zařazené u tankových divizí ve verzi R-2 pro spojení na stupni prapor a R-3 pro spojení na stupni pluk. Obdobně vybavené obrněné transportéry OT-64, určené pro zajištění spojení v rámci motostřeleckých divizí, se z Polska do léta 1968 nepodařilo dovést. Stejná situace nastala u velitelských transportérů OT-65 VP, určených pro průzkumné jednotky a dovážených z Maďarska. Počátkem roku 1968 byla potřeba radiostanic u vojsk vcelku kryta, pouze u některých svazků a útvarů Východního vojenského okruhu, silničního a železničního vojska či tylových zařízení se částečně používal záměnný materiál. Stanovené ústřední zásoby spojovacího materiálu byly ale naplněny pouze z jedné třetiny.

V šedesátých letech tvořily součást vybavení ČSLA také první počítače. Z počátku šlo o děroštitkové stroje Aritma, doplněné abecedně číslicovými stroji stejného výrobce. Jejich nástupcem se v roce 1963 stal počítač EPOS-I a v roce 1965 byl ze Sovětského svazu dovezen první počítač Minsk-22. Linkovým materiálem

Verze obrněného transportéru OT-62/R-3 zajišťující spojení u pluků

Protichemická pláštěnka a maska vz. 52 byla v průběhu šedesátých let ...

... vystřídaná vševojskovým ochranným pláštěm VOP-63 a maskou BSS MO-4U

Příslušník chemického vojska s dozimetrem

Speciální přívěs SPDB 25 pro dopravu dlouhých břemen

(telefonními přístroji, ústřednami a kably), byly armáda vybavena dostatečně, nedostávalo se ale 30 procent dálhopisů a 60 procent zařízení nosné telefonie a tónové telegrafie. Stejně tak nebylo dostatečně vybavení rušícími a průzkumnými prostředky.

Podstatný zlom nastal ve vybavení chemickým materiálem. V roce 1961 byla ukončena obměna masek vz. 52 za modernější BSS MO-4U. Pro protichemickou ochranu jednotlivce se zavedl vševojskový ochranný plášť VOP-63. Po vyřešení problémů s dodávkami Geiger-Müllerových (GM) trubíc ze SSSR byly počátkem desetiletí zavedeny do výzbroje rentgenometr R-58, radiometr beta a gama záření RBG-58, indikátor beta a gama záření IBG-58, společně se soupravou pro kontrolu ozáření jednotlivce SKOJ-58 do hodnoty 50 rentgenů. V polovině šedesátých let je doplnily radiometr RBGT-62, krystalový dozimetr DK-62 a intenzimetr IT-65 s možností měření úrovně radiace do 500 rentgenů, společně s dovezeným signalizátorem otravných látek GSP-1. Pro speciální očistu bylo možné nově používat univerzální odmožovací soupravu UOS, společně s automobilovými odmožovacími soupravami AOS-1 a AOS-2.

Jednotky radiačního a chemického průzkumu začaly koncem desetiletí dostávat první obrněné transportéry OT-65 CH. Pro opravy techniky v poli byly zavedeny dílny chemického zbrojíře DCHZ-60 na stupni útvar a pojezdne chemické dílny PCHD-60 na stupni svazek. Radiační střediska zřízená u MNO a operačních svazů mohla využívat pojezdná pracoviště pro vyhodnocování radiační a chemické situace PRS-65. Celkově ČSLA disponovala chemickým materiálem na 85 procentech předepsaných počtů. Plně byla zabezpečena individuální i kolektivní protichemická ochrana. Oproti předcházejícímu období se podstatně zlepšily možnosti při provádění radiačního a chemického průzkumu, projevoval se pouze nedostatek intenzimetrů (chyběla třetina), pro jejichž výrobu vázl dovoz GM trubíc z Polska. V oblasti speciální očisty chybělo pojezdné zařízení pro očistu výstroje a přetrvával nedostatek stabilizovaného chlorového vápna.

Výsadkové vojsko kromě zcela nových ručních zbraní mělo ve své výzbroji tarasnice T-21 a 82mm minomety. V roce 1961 získalo také protitankové bezzákluzové kanóny vz. 59 ráže 82mm a v roce 1967 první PTRS MALJUTKA, které postupně nahradily stárnoucí tarasnice. V roce 1965 byly zavedeny místo starších padáků PD-47 a PZ-47 nové osobní výsadkové padáky OVP-65 a záložní padáky ZVP-65 a od roku 1968 začaly přicházet také výcvikové padáky IVP-68. Velký význam měl přechod na sovětské letouny An-12 umožňující společné vysazování osob i vojenské techniky, především vozidel a bezzákluzových kanónů – k tomu sloužila nákladní plošina R-27.

Zásadními změnami prošlo technické vybavení železničního vojska. Mezi roky 1957–1968 se zvýšil počet využívané techniky téměř dvacetkrát a vedle vylepšených pilířových materiálů PÍŽMO, mostního materiálu ŽM 16 či hydraulického zdvihacího zařízení HYRA se objevily nové technické prostředky: kolejový jeřáb k vytrhávání starých kolejových polí UK 25 sovětské výroby, pokladač nových kolejových polí PKP 25/20 zkonstruovaný čs. odborníky, samovztyčitelný kozový jeřáb SKJ 10 pro manipulaci s břemeny do váhy 10t, či hydraulický jeřáb HKJ 35 k osazování mostních polí nebo jejich částí do délky 35m a váhy až 35t. Velmi dobré technické užití měl také železniční most ŽM 60. Pro dopravu dlouhých břemen (do délky 35m a váhy až 40t) byly zavedeny speciální přívěsy SPDB 25 a SPDB 40, schopné jízdy i v náročném terénu, konstrukčně jedinečné byly podvozky pro přepravu kolejových polí ŽP 1 či adaptéry pro jízdu automobilových jeřábů po kolejích. Vojsko získalo také nové výkonnější buldozery se speciálním určením, zhutňovače kolejového lože KZ 1000 i další technické prostředky.

Výsadkový padák OVP-65

Nákladní plošina R-27 s automobilem GAZ 69 a bezzákluzovým kanónem vz. 59 před naložením do letounu

Hydraulický jeřáb HKJ 35 k osazování mostních polí

Stíhací proudový letoun MiG-19

Stíhací proudový letoun MiG-21

Stíhací bombardovací letoun Su-7

Bombardovací letoun Il-28

Počty letecké techniky v letech 1962, 1965 a 1968

druh techniky	1. 1. 1962	1. 1. 1965	25. 7. 1968
MiG-15	274	136	–
MiG-15 bis	326	305	–
MiG-15 SB	147	125	170
MiG-15 bis R	71	65	29
MiG-15 UTI	148	125	59
MiG-17 PF	24	22	14
MiG-19 S	110	100	51
MiG-19 P	19	16	–
MiG-19 PM	40	34	30
MiG-21 F	–	24	123
MiG-21 PF	–	19	36
MiG-21 PFM	–	–	37
MiG-21 U	–	–	11
Il-10	61	–	–
Il-28	42	36	17
Il-28 R	9	9	8
Il-28 U	8	6	4
Su-7 BM	–	38	57
Su-7 BKL	–	–	31
Su-7 U	–	–	7
L-29	–	62	92
L-29 R	–	–	48
C-11 (Jak-11)	61	¹⁾	–
C-105 (Z-126)	32	¹⁾	–
C-305 (Z-326)	9	¹⁾	–
K-60 (L-60)	22	²⁾	–
K-75 (Ae-45)	4	²⁾	–
K-145 (Ae-145)	4	²⁾	–
L-200	21	²⁾	20
Li-2	16	15	–
Il-14	49	50	56
An-2	–	6	6
An-24	–	–	2
Mi-1	42	126	138
Mi-4	38	140	131
Mi-8	–	–	4
HC-2	15	–	–

Pozn.:

¹⁾ Souhrmně uvedeno 17 školních letounů²⁾ Souhrmně uvedeno 24 spojovacích letounů

Značnou proměnou prošla i technika vojenského letectva. Počet letounů se se v letech 1960–1968 snížil o čtvrtinu, radikálně se však změnilo jejich kvalitativní složení. Došlo k úplnému vyřazení podzvukových letounů MiG-15 a MiG-15 bis, které na počátku šedesátých let představovaly základ výzbroje stíhacího letectva a jejich nahrazení modernějšími nadzvukovými stroji. V letech 1960–1961 pokračovala licenční výroba letounů MiG-19 S (85 kusů) a dovoz MiG-19 PM (35 kusů). Na ně od roku 1962 navázala domácí produkce strojů MiG-21 F (134 kusů), doplněná v letech 1964–1965 importem MiG-21 PF (38 kusů) a v letech 1966–1968 také MiG-21 PFM (50 kusů). Šlo o letouny dosahující dvojnásobné rychlosti zvuku, v případě verzí „PF“ a „PFM“ disponujícími radiolokátorem umožňujícím činnost v noci a za ztížených povětrnostních podmínek i během dne. Z toho důvodu

byly poslední dvě modifikace přednostně zařazovány ke stíhacímu letectvu PVOS, u něhož zůstaly jako nadpočetné i letouny MiG-17 PF. Kvalitativní změny ve výzbroji stíhacího letectva ovšem umožnilo i snížení počtu jeho útvarů v letech 1961–1967 o třetinu.

Techniku stíhacího bombardovacího letectva, které zcela nahradilo dřívější bitovní letectvo, z počátku představovaly pouze starší letouny MiG-15 s omezenými možnostmi úderů na pozemní cíle. Teprve v roce 1961 začala rekonstrukce nejzachovalejších z nich na verzi MiG-15 SB, disponující protipozemní pumovou a raketovou výzbrojí. Kvalitativně zcela odlišný letoun představoval dvoumichový Su-7 BM dovážený v letech 1963–1965 (64 kusů, z nichž 28 mohlo být použito jako nosiče jaderných pum o mohutnosti 20, 30 nebo 50 kt) a jeho vylepšená varianta Su-7 BKL v letech 1966–1967 (31 kusů). Na novou techniku se podařilo přezbrojit pouze třetinu útvarů stíhacího bombardovacího letectva (28. a 20. stíhací bombardovací letecký pluk), zatímco výzbroj zbývajících představovaly rychle stárnoucí letouny MiG-15 SB. I když se již od roku 1965 počítalo se zrušením dvou z takto vyzbrojených útvarů (30. a 18. stíhací bombardovací letecký pluk), vzhledem k nutnosti udržet zbývající na dostatečném stupni bojovosti byla v létě 1968 zahájena v Leteckých opravárnách Kbely rekonstrukce nejzachovalejších strojů MiG-15 bis na verzi MiG-15 bis SB.

Bombardovací letectvo využívalo letouny Il-28 a po jeho zrušení v roce 1965 byla většina z nich vyřazena, zatímco zbytek sloužil u nově vytvořeného protiradiotechnického leteckého oddílu, který kromě toho používal letouny Il-28 RT a Il-14 RT/RTR. U průzkumného letectva se nacházely letouny MiG-15 bis R, společně s menším počtem Il-28 R a do roku 1965 také technika převedená k protiradiotechnickému oddílu. Pro dělostřelecký průzkum a řízení palby dělostřeleckta byly využívány letouny MiG-15 bis. Z počátku je doplňovalo menší množství letounů Il-10, které v roce 1962 nahradily proudové cvičné letouny L-29 Delfin. V roce 1967 přišly do výzbroje specializované průzkumné stroje L-29 R, které postupně vytlačily letouny MiG-15 bis/bis R.

Vybavení dopravního letectva z valné většiny tvořily letouny Il-14. Starší stroje Li-2 byly postupně vyřazeny. V první polovině šedesátých let byly zavedeny letouny An-2 a na sklonku sledovaného období také An-24. Spojovací a kurýrní úkoly od letounů K-60 BRIGADÝR postupně převzaly stroje L-200 MORAVA. Fotoletecká skupina využívala letouny Li-2 F, které v letech 1967–1968 nahradily nové Il-14 FG.

Pro letecký výcvik se používaly převážně proudové letouny MiG-15 UTI, společně s vrtulovými letouny Jak-11 a C-105/305 (Z-126/326 Trenér), od roku 1962 také nové stroje L-29 Delfin, doplněné menším počtem cvičných bojových letounů MiG-21 U, Su-7 U a Il-28 U.

Rozvoj vojskového letectva umožnily masové dodávky malých vrtulníků Mi-1 M z Polska a středních vrtulníků Mi-4 ze Sovětského svazu, doplněné z počátku menším počtem domácích vrtulníků HC-2. Od roku 1967 byly zaváděny nové střední vrtulníky Mi-8.

K pozemnímu zabezpečení letectva se využíval dostatek radiotechnických, světlotechnických i spojovacích prostředků. K dispozici bylo i potřebné množství letecké munice, s dočasnou výjimkou u některých raket pro nově zaváděné typy letounů (např. LR-130, LR-55, K-13, S-5M či S-5K). Určitý problém představovaly přídavné palivové nádrže, které v roce 1967 postačovaly pouze na necelý týden bojové činnosti.

Z výzbroje PVOS byly v průběhu první poloviny šedesátých let vyřazeny všechny středorázové i velkorázové protiletadlové kanóny, jejichž úlohu zcela převzaly protiletadlové raketové komplety dovážené do Československa ze SSSR na základě dohod z ledna 1959, srpna 1961 a července 1963. Jako první byly do výzbroje v letech 1959–1960 zařazeny čtyři oddíly PLRK SA-75 DVINA a v letech 1961–1962 jejich vylepšená verze PLRK SA-75 M DVINA, které byly použity pro zformování 12 nových palebných oddílů a přezbrojení tří oddílů původně vybavených starší verzí, jež se využila k přípravě specialistů ve vojenských školách. Zmíněné komplety umožňovaly zasáhnout vzdušné cíle letící rychlostí do 2 000 km/h ve výšce 1 až 27 km na vzdálenost 35 km, s pravděpodobností zásahu při střelbě třemi raketami 85 až 90 procent a dvěma raketami 60 procent. Jejich nástupcem se v roce 1964 staly PLRK S-75M VOLCHOV, schopné ničit vzdušné cíle o rychlosti až 2 300 km/h ve výškách od 500 m do 30 km na vzdálenost až 44 km. U tohoto kompletu se rovněž připouštělo případné využití pro střelbu na pozemní cíle, přičemž se předpokládalo vedení palby na vzdálenost 12 až 40 km s přesností zásahu 30 až 40 m a ničivým účinkem na plochu 0,5 ha. Pro

Letoun L-200 Morava používaný pro spojovací a kurýrní úkoly

Cvičný proudový letoun L-29 Delfin

Střední vrtulník Mi-4

Vrtulník HC-2

Protiletadlová raketa S-75M VOLCHOV

Přehledový radiolokátor P-35

Polní kuchyně PK-60

porovnání: jedna salva ze čtyřiceti hlavnového 122mm raketometu GRAD vz. 70 pokryla plochu 3,5 ha. Neobvyklé využití zřejmě pramenilo ze snahy vyvážit přílišnou redukci pozemního dělostřelectva na počátku desetiletí a v případě potřeby PLRK využít pro palebnou podporu vševojskových jednotek. Oba typy PLRK byly zabezpečeny bojovými raketami V-750 a V-755 na předepsanou výši (dva palebné průměry). Z klasického protiletadlového dělostřelectva zůstaly v rámci PVOS zachovány pouze malorážové 30mm protiletadlové dvojkanóny vz. 53, které zajišťovaly obranu palebných postavení PLRK a radiolokačních stanovišť před údery nízkoleteckých letounů protivníka.

Moderní techniku průběžně dostávalo i radiotechnické vojsko PVOS. Šlo zejména o radiolokační dálkoměry P-35, P-14 a P-12, společně s radiolokačními výškoměry PRV-11. Základním prostředkem pro sledování nízkoleteckých cílů byly radiolokátory P-15, schopné zachytit vzdušné cíle v letové výšce 500 m na vzdálenost 70 km. Systém pro sledování situace ve středních a velkých výškách disponoval širokou škálou radiolokační techniky. Z radiolokátorů centimetrového rozsahu šlo o P-35, P-30 a P-20, v případě radiolokátorů metrového pásma o P-14 a P-12. Zcela byly vyřazeny radiolokátory P-10, P-8 a P-3a. K určování výšky se užívaly radiolokační výškoměry PRV-10 a PRV-11. Zlepšila se nasycenost jednotek technikou a její kvalita. Jestliže v létě 1962 radiotechnické vojsko PVOS disponovalo 77 radiolokátory (z toho 26 kusů P-15 a 3 kusů P-30) a 8 výškoměry PRV-10, v lednu 1968 se ve vybavení 39 radiotechnických hlásek nacházelo 83 radiolokačních dálkoměrů (z toho 40 kusů P-15 a 19 kusů P-35) a 23 radiolokačních výškoměrů (z toho 16 kusů PRV-11) doplněných 16 komplety automatizovaného systému velení V-1p pro stupně jednotka – útvar – svazek. Po započítání radiolokační techniky vojenského letectva a ostatních složek PVOS šlo v souhrnu o 163 radiolokačních dálkoměrů (z toho 68 kusů P-12 a 51 kusů P-15) a 32 radiolokačních výškoměrů (z toho 24 kusů PRV-11).

Zlepšení v materiální situaci ČSLA nastalo také v oblasti týlu. Zásoby proviantu byly plně zabezpečeny na všech stupních velení ve stanoveném množství a kvalitě, přičemž začala probíhat jejich obměna. Armáda měla k dispozici okolo 95 až 105 denních dávek potravin. Menší část zásob se nacházela přímo ve vojenských skladech, většina v národním hospodářství. V armádních a ústředních skladech byl uložen proviant postačující k zásobování vojsk přibližně po dobu dvou týdnů, ve skladech státních hmotných rezerv podle měnicích se počítá rozvinuté armády na dobu 80 až 90 dnů. Podmínky pro stravování vojsk v poli se zlepšily zavedením polních kuchyní PK-60. Naopak se nedostávalo prostředků pro zásobování vodou (cisteren a zásobníků).

Výstrojní zabezpečení vojsk se zkvalitnilo zavedením nových polních i služebních stejnokrojů. Pro výevik v poli se začal používat stejnokroj vz. 60, kterým byla mírová armáda plně přestrojena do konce roku 1965. Při činnosti v posádce sloužil služební stejnokroj vz. 62 (pro vojáky z povolání) a vz. 63 (pro vojáky základní služby). Pro praní prádla v poli se od roku 1967 začaly využívat nově vyvinuté polní mechanizované prádelny. Zásoby polního výstrojního materiálu u vojsk byly dostatečné a ve druhé polovině šedesátých let se postupně vytvářely ústřední zásoby.

Dodávkami nové automobilní techniky postupně vzrůstal počet motorových vozidel využívaných v armádě. K 1. říjnu 1967 bylo v ČSLA provozováno 5 600 osobních a dodávkových automobilů, 15 200 nákladních automobilů, 7 200 speciálních automobilů, 4 000 motocyklů a 370 traktorů, tj. celkem 32 370 motorových vozidel. Nárůst oproti stavu na počátku roku 1960 představoval 6 430 vozidel. Vzhledem k rostoucí vybavenosti vojsk automobilní technikou a z toho plynoucích vyšších nároků na množství pohonných hmot se zásoby uložené ve skladech státních hmotných rezerv, které v roce 1965 plně postačovaly k pokrytí jednoměsíční válečné spotřeby, snížily v roce 1967 u automobilních pohonných hmot na polovinu. Dosažení požadovaného stupně zabezpečení záviselo na výstavbě nových skladovacích kapacit. Zásoby u vojsk byly zcela dostatečné pro zabezpečení běžného provozu. Z technického materiálu PHM bylo v letech 1961–1962 dodáno 550 km polního dálkového potrubí PTM 100 a postupně došlo k doplnění zásob motorických čerpadel. Nedostatek automobilních a přívěsných cisteren, pryzových vaků a velkých nádrží na pohonné hmoty nahrazovaly 200 l sudy.

I přes dodávky značného množství zdravotnického materiálu z nové výroby (pojízdne převazovny, hygienicko-epidemiologické laboratoře, koupací a dezinfekční technika, převozní sterilizační a destilační vybavení, chladicí přepravníky, zdravotnické automobily) se jeho zásoby vzhledem k rostoucím potřebám nezvýšily a zůstaly naplněny pouze ze tří čtvrtin. Výše zásob potřebných pro počáteční období války byla propočítána na zabezpečení cca 230 000 raněných. Spotřební

Ceny vojenské techniky (v tis Kčs)

vyráběné v ČSSR v letech 1960–1964

výrobek	rok	cena
7,62mm samopal vz. 58	1960	1,1
7,65mm samopal vz. 61	1964	0,9
7,62mm kulomet vz. 59 s lehkou hlavní	1964	4,6
30mm PL dvojkanón vz. 53/59	1960	270
82mm bezzákluzový kanón vz. 59	1960	48
střední tank T-54A	1964	1 040
obrněný transportér OT-810 HAKO	1960	300
obrněný transportér OT-62 TOPAS	1964	660
jeřábový tank JT-34	1964	622
MiG-21 F	1964	7 690
L-29	1964	1 068
letecká raketa K-13	1964	180
mechanický odminovač-vyorávač MOV	1964	110
výbušný odminovač VO (včetně přívěsu)	1964	145
tankový infrahled TVN-2	1964	9,5
automobilní infrahled PVN-57	1964	4,8
střelecký radiolokátor SON-9	1960	1 038
radiostanice RM-31 M na automobilu	1964	189
intenzimetr IT-65	1964	3,4
mostová souprava JMS	1964	20 000
polní kuchyň vz. 60	1964	26

dovážené do ČSSR v letech 1960–1966

výrobek	rok	cena
RPG-7	1964	6,5
PTŘS MALJUTKA (odpalovací zařízení)	1966	111
PTŘS MALJUTKA (střela)	1966	33
obrněný transportér OT-64 SKOT	1964	407
obrněný transportér OT-65 FUG	1964	182
samoohybný prám GSP-55	1964	1 661
MiG-21 PF	1964	8 450
Su-7 BM	1964	8 093
Mi-1 M	1964	865
Mi-4	1964	1 500
letecká raketa S-5M	1964	0,6
radiolokátor P-12 MP	1964	788
radiolokátor P-35 M	1964	3 244
radiolokační výškoměr PRV-11	1964	1 766
dělostřelecký radiolokátor SNAR-2	1960	1 244
radiotechnická průzkumná stanice RPS-2	1960	274
radiostanice R-118 BM	1964	207

materiál byl k dispozici v dostatečném množství, část speciálního vybavení bylo ale nutno nahrazovat méně hodnotným záměnným materiálem. Nedostávalo se především vybavení pro část polních zdravotnických zařízení, jako byly polní nemocnice, improvizované zdravotnické vlaky, případně veterinární oddíly. Možnosti zdravotnických odsunů v poli snižoval nedostatek speciálních terénních zdravotnických automobilů, které byly z národního hospodářství nahrazovány neplnohodnotnými záměnami. Postupně se začaly vytvářet mobilizační zásoby spotřebního zdravotnického materiálu.

Nákladní terénní automobil Tatra 138 VN

Setkání těch, kteří v armádě již definitivně dosloužili.

Bratrství ve zbrani

Vojenské umění a výcvik vojsk

Sovětská protiraketová střela ABM-1 chránící Moskvu

Moderně vybavená armáda – za využití účinků ZHN a výsadek v operační hloubce obrany protivníka – poskytovala předpoklady pro vedení operací ve vysokých tempech a přenesení bojů již v prvních dnech války do co největší hloubky území protivníka. Svazky a útvary měly být schopny vést boj samostatně a rozhodně, efektivně využívat výsledků jaderných úderů uskutečněných na nepřítele a dovršit v krátké době jeho zničení. Ke plnění stanovených úkolů musely být udržovány ve vysokém stupni bojové pohotovosti. Z tohoto důvodu se příhraniční vševojskové svazky, společně se svazky a útvary speciálních druhů vojsk, již v míru nacházely na počtech přibližujících se válečným stavům a byly schopny

Předurčení hlavních funkcionářů Čs. frontu od 1. září 1967

velitel
náčelník politické správy
náčelník štábu
zástupce velitele
zástupce velitele pro týl
náčelník operační správy
náčelník zpravodajské správy

– genplk. Vladimír Janko
– genmjr. Egyd Pepich
– genmjr. Josef Čepický
– genpor. František Šádek
– genmjr. Ján Lux
– genmjr. Jan Voštera
– genmjr. Oldřich Burda

velitel 1. armády
velitel 2. motostřelecké divize
velitel 19. motostřelecké divize
velitel 20. motostřelecké divize
velitel 1. tankové divize
velitel 13. tankové divize
velitel 307. protiletadlové divize

– genmjr. Stanislav Procházka
– plk. Jaroslav Klouda
– plk. Jiří Novotný
– plk. Stanislav Petržíla
– plk. Jaroslav Gottwald
– plk. Ludvík Paseka
– plk. Josef Šprojar

velitel 4. armády
velitel 3. motostřelecké divize
velitel 15. motostřelecké divize
velitel 4. tankové divize
velitel 9. tankové divize
velitel 303. protiletadlové divize

velitel záložního velitelství armády
velitel 14. tankové divize
velitel 17. tankové divize
velitel 18. motostřelecké divize
velitel 26. motostřelecké divize
velitel 32. motostřelecké divize
velitel 82. protiletadlové divize

– genmjr. Vasil Valo
– pplk. Pavel Figuš
– plk. Bohuslav Kučera
– genmjr. František Veselý
– pplk. Miloslav Zíka
– plk. Ilja Simčina

– genpor. Alexander Mucha
– plk. Zoltán Jakuš
– plk. Josef Novák
– genmjr. Oldřich Kvapil
– pplk. Jiří Pražský
– pplk. Ján Puškár
– plk. Ervín John

zahájit bojovou činnost ihned nebo jen s minimálním doplnění záloh. Tempo útoku mělo dosahovat 60 až 100 km za den. Za rozhodující se považovalo prvních 30 dnů válečného konfliktu, kdy se očekávalo nejintenzivnější použití jaderných zbraní.

V roce 1961 bylo rozhodnuto, že ČSLA v sestavě Spojených ozbrojených sil vytvoří samostatný Československý front. Její generální štáb musel přepracovat operační plány s cílem zajistit, aby čs. vojska dokázala co nejdříve přenést válečnou činnost na území nepřítele bez ohledu na příchod 2. strategického sledu Spojených ozbrojených sil. K tomu jí SSSR poskytl v první polovině šedesátých let operačně-taktické a taktické raketové komplety jako úderný prostředek pro pozemní operace. S jejich dovyzbrojením jadernými hlavicemi ze skladů v Sovětském svazu se počítalo až pro případ „mimořádných událostí“.

Na počátku šedesátých let byly vydány nové základní vojenské řády, které vycházely z nové ústavy, Zákona o obraně ČSSR i z nových řádů a předpisů sovětských ozbrojených sil platných od podzimu 1960. Vojska dostala celý soubor polních a bojových řádů pro jednotlivé druhy vojsk i stupně velení, které reflektovaly daný stupeň vývoje vojenského umění a zajišťovaly přípravu na vedení aktivní, vysoce manévrové a rozhodně bojové činnosti ve dne i v noci, jak v podmínkách použití ZHN, tak během konvenčního ozbrojeného konfliktu.

Do přípravy vojsk a štábů se promítly také dvě mezinárodní krize z počátku šedesátých let – berlínská v roce 1961 a karibská o rok později. V prvním případě byla na základě usnesení Politického byra ÚV KSČ prodloužena většině vojáků druhého ročníku jejich základní služba a k doplnění mírových počtů útvarů a jednotek byli povoláni na mimořádné cvičení vojáci, poddůstojníci, praporčíci a důstojníci v záloze. Zvýšila se také intenzita výcviku, především taktické a střelecké přípravy, a výcviku v ochraně proti ZHN. V době karibské krize se ČSLA stejně jako ostatní armády Varšavské smlouvy připravovala na základě rozkazu hlavního velitele Spojených ozbrojených sil maršála A. A. Grečka na akutní nebezpečí vypuknutí nového světového konfliktu. To se promítlo mj. také do uvedení části útvarů a jednotek čs. armády do trvalé bojové pohotovosti a vyvedení některých z nich z mírových posádek.

Ke změně v názorech na možný průběh ozbrojeného střetnutí došlo v polovině šedesátých let. Ukázalo se totiž, že použití jaderných zbraní v případném válečném konfliktu nebude vždy možné nebo vhodné. Proto byla opuštěna myšlenka všeobecné jaderné války jako jediné možnosti ozbrojeného konfliktu a připustila se i varianta vedení boje pouze za použití konvenčních zbraní. Od vojsk

Nácvik nalodění tanků na přivozové souloži

Nakládání operačně-taktických raket

Americké jednotky v rozděleném Berlíně

Útok motostřelců s využitím ženíjní techniky

Normy pro vedení bojové činnosti vojsk za použití jaderných zbraní (v km)

(podle předpisu Vševojsk-1-1 a Vševojsk 1-2 z roku 1960 a 1964)

1960

druh činnosti	prapor	pluk	divize
útok	až 1,5	až 4	6 až 12
obrana	2 až 3	6 až 10	12 až 20

Rychlost postupu nebyla v Polním řádu ČSLA stanovena

1964

druh činnosti	prapor	pluk	divize
útok	až 2 (bez JZ do 1 km)	až 5	až 20
obrana	až 5	až 10	až 30

Není-li uvedeno jinak, normy se vztahují k vedení bojové činnosti za použití jaderných zbraní. Bez jejich použití jsou uvedené úseky užší. Úkol dne se pro divizi při prolamování obrany mohl stanovit až do hloubky 50 km, při rozvíjení útoku v operační hloubce 80 až 100 km.

Ostré střelby dělostřelců

Motostřelci Sovětské armády

se však také v tomto případě vyžadovala připravenost kdykoliv přejít na vedení boje s použitím jaderných zbraní, což se od roku 1964 stalo tématem různých cvičení a štábních nácviků. Konvenční střet byl považován nikoli za „náhradu“ jaderného konfliktu v Evropě, ale pouze za jeho předehru. Začaly se odlišovat taktické normy pro vedení bojové činnosti s použitím zbraní hromadného ničení nebo bez nich, což ale vedlo vzhledem k předcházejícímu radikálnímu omezení klasického dělostřelctva k problémům s palebnou podporou vojsk.

Nová strategická koncepce SSSR a Varšavské smlouvy se projevila i na změně plánovaného nasazení ČSLA v případném válečném konfliktu. Náčelník Generálního štábu ČSLA genplk. Otakar Rytíř v dokladu pro Vojenskou komisi obrany UV KSČ při projednávání operačního plánu v prosinci 1960 uvedl, že „nový poměr sil dává reálnou možnost v případě rozpoutání války agresorem odpovědět mocným raketonukleárním úderem, který zabezpečí okamžitý přechod k rozhodným útočným operacím“. Jejich smysl a cíl specifikoval v březnu 1965 při projednávání operačního plánu z října 1964, když na shromáždění nejvyšších funkcionářů Ministerstva národní obrany a Generálního štábu ČSLA řekl: „Válka bude střetnutím dvou společensky protichůdných a nesmiřitelných soustav. ... Bude znamenat konečný zápas socialismu a imperialismu, rozhodný boj obou táborů na život a na smrt ... k dosažení základního cíle – zničení jedné ze soustav a definitivní upevnění druhé soustavy. ... Strategickým cílem vojsk Spojeného velení s největší pravděpodobností bude vyvedení hlavních sil NATO i základních evropských kapitalistických zemí (NSR, Francie) z války a obsazení přístavů Atlantského oceánu. Tím bude sledován cíl zamezit přísunu podstatnějších sil a prostředků z USA do Evropy a vytvořit výhodné podmínky k vedení druhé, konečné etapy války.“

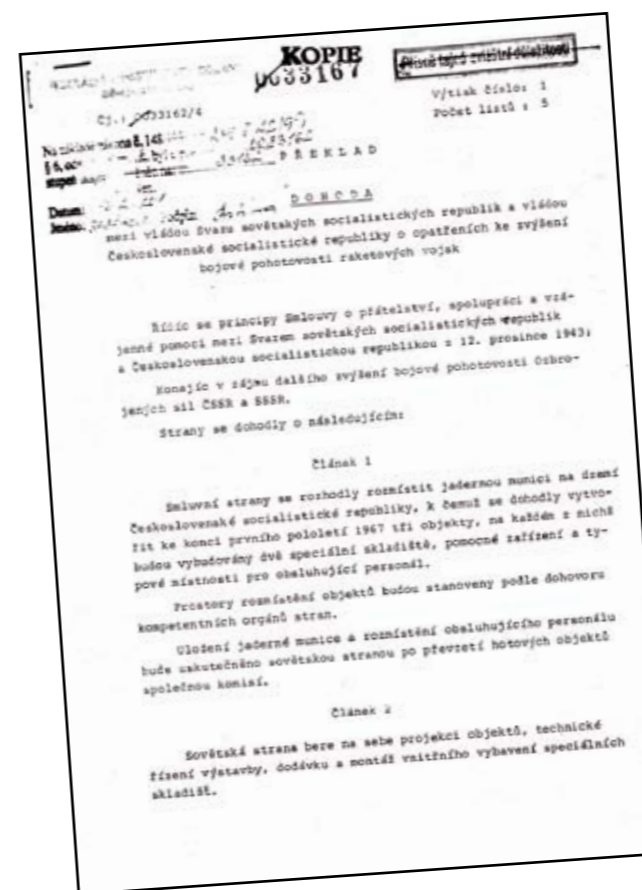
Po definitivním prosazení ofenzivního pojetí sovětské strategie v polovině šedesátých let se podstatně zvýšily požadavky na útočné zaměření operačních plánů ČSLA, z nichž byla zcela vypuštěna obranná operace a ihned po vypuknutí války se předpokládá postup na nepřátelské území. Před jadernými údery protivníka, provedenými na počátku válečného střetnutí, mělo čs. armádu ochránit včasné vyvedení vojsk z mírových posádek do prostorů rozptylu. Tak, jak se zvyšovalo vybavení vojsk moderní vojenskou technikou, rostla i tempa a hloubka úkolu, kterých měl Čs. front dosahovat. Od plánu z roku 1960 na postup jeho vojsk za pět dnů do hloubky 100 až 120 km jižní části SRN, až po plán z října 1964 na překročení Rýna a ovládnutí čáry Langeres – Besancon za osm dnů od zahájení operací. Na strategických válečných hrách,

organizovaných velením Varšavské smlouvy v polské Legnici, se hranic Španělska dosahovalo za 30 až 35 dnů.

Ke splnění uvedených úkolů měla ČSLA v případě války k dispozici 580 000 osob, jejichž počet po vytvoření jednotných ozbrojených sil stoupl na 610 000. Do Čs. frontu se vyčleňovalo 14 ze 16 vševojskových divizí a úlohou zbývajících dvou, mobilizovaných v delších časových lhůtách a vybavených starší technikou, byla především ochrana zápolí. Sovětskou výpomoc při realizaci zmíněných plánů by představovala jedna motostřelecká divize přesunutá do sestavy Čs. frontu od sovětských vojsk v Maďarsku a do pátého či šestého dne konfliktu také 57. letecká armáda Příkarpatského vojenského leteckého okruhu. Zdárnému splnění úkolu měl v průběhu prvního jaderného úderu napomoci svržením 16 jaderných pum těžký bombardovací pluk dálkového letectva Sovětské armády.

Od roku 1966, kdy se Pohraniční stráž stala součástí ČSLA, se změnil její úkol v případě válečného konfliktu. Doposud se s jednotkami Pohraniční stráže počítalo jako s průvodci vojenských jednotek při průchodu pohraničním pásmem, k provádění průzkumu na pasivních směrech, ovládnutí takticky výhodných terénních čar na území protivníka, likvidaci diverzních skupin protivníka a ochraně příhraničního pásma. V nových podmínkách brigády Pohraniční stráže na hranicích se SRN přebíraly posilové oddíly samohybných děl, zatímco svazky v hranicích s NDR a Rakouskem se podílely na vytváření brigád ochrany týlu pro prvosledové operační svazy Čs. frontu a útvarů pro střežení zajatců. Mimo jiné i s využitím zkušeností získaných v průběhu cvičení VLTAVA bylo nadále s Pohraniční stráží počítáno také při vedení aktivní bojové činnosti. Její jednotky byly z hlediska kritérií stanovených armádou zařazeny mezi vojska ve stálé bojové pohotovosti a předpokládalo se, že budou plnit zadané úkoly okamžitě po vyhlášení bojového poplachu. Pohraniční roty měly na úsecích státní hranice ohrožených činností protivníka provádět průzkum, obsazovat a případně i ničit vojensky důležité objekty v pohraničním pásmu, zatímco na pasivních úsecích by zabezpečovaly ochranu a obranu státní hranice. Výcvikové prapory by následně byly zasazeny jako bojové odřady posílené tankovou rotou k aktivní činnosti na stanovených směrech, jako protitankové zálohy či taktické vzdušné výsadky. Po splnění zadaných úkolů měly setrvat v sestavě pozemního vojska.

ČSLA v průběhu první poloviny šedesátých let získala podle tajných smluv mezi vládami ČSSR a SSSR z 30. srpna 1961 a 19. července 1963 své vlastní prostředky jaderného napadení v podobě operačně-taktických a taktických raketových kompletů pozemního vojska (dodávány od roku 1961) i stíhacích bombardovacích letounů, uzpůsobených k provádění jaderných úderů leteckými pumami (dodávány od roku 1964). V průběhu frontové útočné operace se počítalo s provedením 131 jaderných úderů, k tomu sovětský generální štáb našemu frontu přidělil 44 hlavic pro operačně-taktické rakety, 52 hlavic pro taktické rakety a 35 leteckých pum. Jaderná munice ovšem zůstávala pod kontrolou Sovětské armády a čs. vojska by

Vrtulníky používané pro kurýrní účely

Zimní výcvik motostřeleckého pluku

Před odpálením salvy z raketometu

Nácvik překonávání vodních toků pravděpodobného nepřítele

Vojáci 65. výsadkového praporu obsazují po vysazení určenou kótu

Ovládnutí polního opevnění protivníka

Závěr cvičení – velitel svazku nad hlavami vojáků

Motostřelci ČSLA na spojeneckém cvičení

Krátká zastávka našich vojáků při cvičení VÍTR

„Tradiční“ přivítání přátel: ministr B. Lomský vítá na spojeneckém cvičení hlavního velitele Spojeného velení Varšavské smlouvy maršála A. A. Grečka

Nejvýznamnější cvičení Varšavské smlouvy s účastí ČSLA v letech 1960–1968

Datum	název	zúčastněné armády	území
září 1962	VÍTR	ČSLA, SA, NLA NDR, PLA	ČSSR a NDR
září 1963	KVARTETO	ČSLA, SA, NLA NDR, PLA	NDR
říjen 1965	ŘÍJNOVÁ BOUŘE	ČSLA, SA, NLA NDR, PLA	NDR
září 1966	VLTAVA	ČSLA, SA, NLA NDR, MLA	ČSSR
červen 1967	MANÉVR	ČSLA, SA, MLA	ČSSR a MLR
červen 1968	ŠUMAVA	ČSLA, SA, NLA NDR, PLA	ČSSR

na úroveň Stuttgart – Dachau (150 až 200 km) a o rok později měl Čs. front za šest až sedm dnů dosáhnout linie Dijon – Lyon (600 až 750 km), při užší součinnosti s vojsky postupujícími z území NDR sedmého dne na čaru Strasburk – Mety (350 až 450 km). Hlavním úkolem Čs. frontu bylo zničení uskupení vojsk NATO v jižní části SRN, ovládnutí norimberské průmyslové oblasti a po překročení Rýna rozvíjení útoku na francouzském území.

Na cvičeních se rovněž procvičovalo použití jaderných zbraní. I když se od poloviny šedesátých let teoreticky připouštělo vedení válečných operací v počátečním období války bez použití jaderných zbraní, k jejich nasazení se průběhu cvičení přistupovalo nejpozději třetí den. Při cvičení VLTAVA v roce 1966 si obě bojující strany si vzájemně vyměnily 252 jaderných úderů v úhrmné v síle 59 Mt, při nichž by podle příslušných propočtů zahynulo na čs. straně také 57 000 vojáků také 2 390 000 civilistů.

Cvičení s vojsky i štábní nácviky se začaly v mnohem větší míře než ve druhé polovině padesátých let provádět za účasti několika členských armád Varšavské smlouvy nacházejících se na středoevropském válečném území. ČSLA se v této době zúčastnila řady cvičení, pořádaných jak na území Československa, tak mimo něj.

První vícestranné spojenecké cvičení se konalo na přelomu září a října 1961 za účasti armád ČSSR, NDR, Polska a SSSR na území všech čtyř států pod názvem BOUŘE. Šlo o operační velitelsko-štábní cvičení, které řídil hlavní velitel Spojených ozbrojených sil maršál A. A. Grečko a jehož se zúčastnili velitelé, štáby a jednotky pozemních, leteckých, výsadkových a námořních sil. ČSLA se na spojenecké cvičení připravila na vlastním velitelsko-štábním cvičení s tématem Plánování, organizace a vedení frontové útočné operace v počátečním období války, jehož se zúčastnil náčelník štábu Spojených ozbrojených sil arm.gen. A. I. Antonov a které bylo zaměřeno na úkoly plněné následně při cvičení BOUŘE.

Na území Československa a NDR se v září 1962 odehrálo armádní operační dvoustranné cvičení s vojsky VÍTR, jehož se zúčastnily také jednotky a štáby Sovětské armády. Za ČSLA, která byla pověřena jeho řízením, se na něm podílelo velitelství 1. armády a dvě vševojskové divize společně se stíhacím bombardovacím, bombardovacím, průzkumným a dopravním leteckým plukem, což v souhrnu představovalo 22 000 osob, 440 tanků, 190 obrněných transportérů, 220 děl a 90 letadel. Pro doplnění 1. tankové divize a 20. motostřelecké divize na válečné počty bylo povoláno 2 000 záložníků a o dva týdny se odsunulo propuštění 9 500 vojáků druhého ročníku základní služby do zálohy. Podíl NLA NDR představoval štáb motostřelecké divize, štáb motostřeleckého pluku a jeden motostřelecký prapor, v souhrnu 1 000 osob, 6 tanků a 25 obrněných transportérů. Pozemní jednotky Sovětské armády byly zastoupeny stejně, navíc je podporovala stíhací letecká divize, takže celkově její podíl představovalo 4 000 osob, 6 tanků, 25 obrněných transportérů a 100 letadel.

Tématem cvičení se stala armádní útočná operace v počátečním období války a vedení střetného sražení s cílem zničit uskupení protivníka. Na čs. území se cvičení odehrálo v prostoru Teplá – Žatec. Nezbytnou součástí spojeneckých cvičení se staly kulturně-politické akce k upevnění družby spojeneckých armád i obyvatelstva: vzájemná setkání vojáků cvičících armád, návštěvy delegací v závodech a zemědělských družstvech či vystoupení vojenských uměleckých souborů.

Nasazení tankové divize do průlomu obrany nepřítele na cvičení KVARTETO

Čs. výsadkáři odrážejí útok protivníka na předmostí

Vojáci tankového pluku ČSLA na závěrečné přehlídce cvičení KVARTETO

Před ŘÍJNOVOU BOUŘÍ byli ministři národní obrany zemí Varšavské smlouvy seznámeni se záměrem cvičení

Spojenecké cvičení VLTAVA

Společné cvičení vojsk a štábů pozemních a leteckých sil ČSLA, Maďarské lidové armády, Národní lidové armády NDR a Sovětské armády konané od 19. do 25. září 1966 v jižních oblastech Čech a Moravy na téma pohraniční střetné sražení vševojskové armády a rozvíjení útočné operace ke zničení silného nepřítele při rozsáhlém použití vzdušných výsadků a letectva. Řídil ho ministr národní obrany ČSSR arm. gen. B. Lomský. Zúčastnilo se ho na 92 000 vojáků, více než 500 tanků, téměř 1 500 obrněných transportérů, přes 800 letounů, 630 děl, 70 odpalovacích zařízení taktických a operačně-taktických raket a více než 16 000 automobilů. Pro doplnění vojsk ČSLA bylo mobilizováno téměř 17 000 záložníků. Poprvé v rámci čs. armády byly procvičeny možnosti použití silného vzdušného výsadku v počátečním období války (1 320 vojáků 22. výsadkové brigády vysazených z letounů An-12), centrálního řízení operačního a taktického průzkumu a aktivní použití Pohraniční stráže v počátečním období války a její součinnost s prvosledovými svazky. Na straně „nepřítele“, představovaného 1. armádou byly nasazeny dvě motostřelecké divize, výsadkový svazek, brigáda Pohraniční stráže, armádní raketová brigáda, protiletadlová dělostřelecká brigáda spolu s 10. leteckou armádou a leteckými jednotkami ostatních armád. Sestavu protistrany (4. armáda), odrážející útok a přecházející do protiútku, tvořily tanková divize, čtyři motostřelecké svazky, brigáda Pohraniční stráže, kanónová protitanková a protiletadlová dělostřelecká brigáda, dvě raketové brigády, ženijní svazek a dvě letecké armády s dalšími leteckými svazky a útvary a sbor PVOS. Spojení zajišťovalo osm spojovacích pluků a 16 spojovacích praporů s celkem 4 500 radiostanicemi, zajištěny byly přímé linky do Moskvy, Berlína a Budapešti, položeno na 4 500 km lehkého polního kabelu a 1 200 km těžkého polního kabelu. Týlové složky musely dopravit a zajistit 12 000 m³ pohonných hmot, 1 800 t proviantu a 208 železničních transportů. Poprvé bylo použito přímého televizního přenosu pro sledování situace na bojišti. V rámci cvičení proběhlo na 800 vystoupení vojenských uměleckých souborů zúčastněných armád po celém území státu, téměř 6 000 schůzí, besed a aktivů pro civilní sektor a 7 800 ve vojscích. Zástupci vojáků navštívili přes 200 závodů, škol a JZD. Státní rozpočet ČSSR přišlo cvičení, při němž zahynulo pět vojáků ČSLA a jeden voják Národní lidové armády NDR, na téměř 36 mil Kčs.

„Třídní bratři – bratři ve zbrani.“

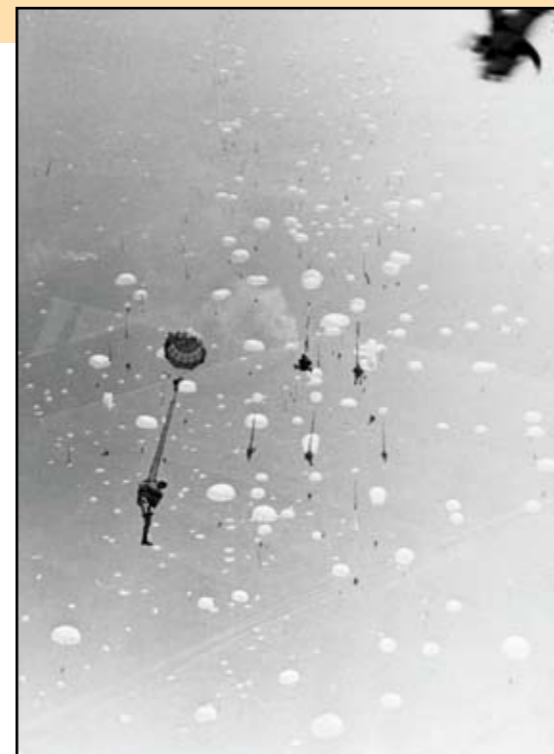
Závěrečná přehlídka vojska se za účasti civilního obyvatelstva uskutečnila na letišti v Karlových Varech.

V září 1963 proběhlo v jižních oblastech NDR první spojenecké cvičení pozemních a leteckých jednotek PVOS za účasti Sovětské armády, Národní lidové armády NDR, Polské lidové armády a ČSLA, které dostalo název KVARTETO. Poprvé na něm byl prověřen jednotný integrovaný systém protivzdušné obrany členských států Varšavské smlouvy vytvořený k 1. květnu 1963, kdy také došlo k přesunutí těžiště činnosti leteckých sil PVOS blíže k čáře dotyku s nepřítelem. Navázalo na ně cvičení JEŘÁB zaměřené na zvýšení pohotovosti jednotek v obraně proti nečekaným vzdušným útokům za těžkých povětrnostních podmínek a při předpokládaném použití ZHN nepřítelem.

V říjnu 1965 se na území NDR uskutečnilo do té doby největší spojenecké cvičení ŘÍJNOVÁ BOURE, na kterém se kromě ČSLA zúčastnily NLA NDR, Polská lidová armáda a Sovětská armáda. Řídil ho velitel Skupiny sovětských vojsk v NDR arm.gen. P. K. Koševoj. Cílem cvičení bylo prohloubit součinnost štábů a vojsk zúčastněných armád s důrazem na rychlý přechod od vedení boje

Výsadek polských výsadkářů s těžkou technikou do týlu nepřítele provedla letadla sovětských vzdušných sil

s klasickými prostředky k použití jaderných zbraní. V jeho průběhu se procvičilo odrazení nečekaného útoku protivníka silami příhraničních svazků NLA NDR a Skupiny sovětských vojsk v NDR, provedení protiútku za účasti ČSLA, PLA a jednotek Sovětské armády přepravených letecky na vzdálenost 1 000 km, přechod do pronásledování a zničení protivníka na jeho území. K použití jaderných zbraní se přistoupilo třetí den cvičení. Námět přitom počítal s takovými detaily jako využití záškodnických skupin složených z levicově orientovaných občanů SRN. Ani v tomto případě se nezapomnělo na upevňování „bojového soudružství a přátelství mezi bratrskými národy“ – cvičení se konalo pod ústředním heslem „Třídní bratři – bratři ve zbrani“, které se stalo „tradičním“ mottem dalších spojeneckých cvičení. Čs. jednotky byly při překročení hranice slavnostně vítány na hraničních přechodech a během cvičení absolvovaly řadu setkání s obyvatelstvem v místech svého rozmístění. Na závěr cvičení byla v Erfurtu provedena společná přehlídka cvičících vojsk a závěrečná Manifestace přátelství se odehrála v bývalém koncentračním táboře Buchenwald.

Za účasti ČSLA, Maďarské lidové armády, NLA NDR a Sovětské armády proběhlo v září 1966 armádní dvoustranné operační cvičení VLTAVA. Počtem zúčastněných vojsk šlo o do té doby největší cvičení čs. armády a zahrnovalo bojovou činnost pozemních vojsk, letectva, PVOS, Pohraniční stráže i týlu. Výrazně napomohlo k propracování nového modelu teritoriálního řízení během počátečního období války. Řada situací, jako odrazení jaderného úderu nepřítele, účast čs. ozbrojených sil na odvetném jaderném úderu nebo provedení hromadného vzletu letectva, byla reálně procvičována poprvé. Jednotky operovaly převážně na území Jihočeského kraje a cvičení bylo doprovázeno akcemi k upevnění vztahů s civilním obyvatelstvem. Při závěrečné přehlídce v Českých Budějovicích byl veřejnosti poprvé představen nový druh čs. operačně-taktických raket.

Součástí spolupráce v rámci Varšavské smlouvy byly také pravidelné vzájemné návštěvy nejvyšších představitelů spojeneckých armád

Pod bojovou zástavou

Vnitřní život armády, ideologické a politické působení na vojáky

Běh života u útvarů a jednotek určovaly vojenské řády a předpisy, především nový Řád vnitřní služby (Zákl-1-1) a Kázeňský řád (Zákl-1-3) vydané v roce 1961. Byly koncipovány jako jednotné pro čs. ozbrojené síly. Řád vnitřní služby stanovil všeobecné povinnosti příslušníků ozbrojených sil a jejich vzájemný poměr, pravidla vnitřního pořádku u pluku a jeho jednotek spolu s povinnostmi funkcionářů, zásady pro ubytování a stravování vojáků, denního řádu a organizace života vojsk, péče o zdraví i slavnostních vojenských aktů. Denní řád stanovoval velitel útvaru podle druhu vojska, výcvikového období a místních podmínek a vedle osmi hodin nepřetržitého spánku v něm byla určena doba budičky, ranního cvičení, provádění osobní hygieny a ranního úklidu, rozvodu do zaměstnání, zaměstnání (tj. výcviku, udržování výzbroje, výstroje a bojové techniky apod.), denního hlášení, vyhlášení denního rozkazu a bojového rozdělení, výdeje stravy, lékařských prohlídek a ambulatního ošetření i osobního volna vojáků.

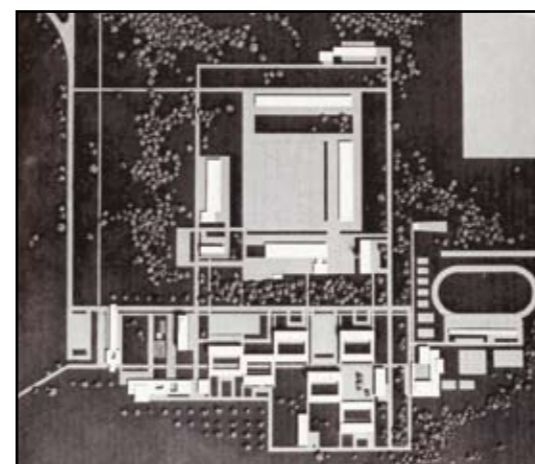
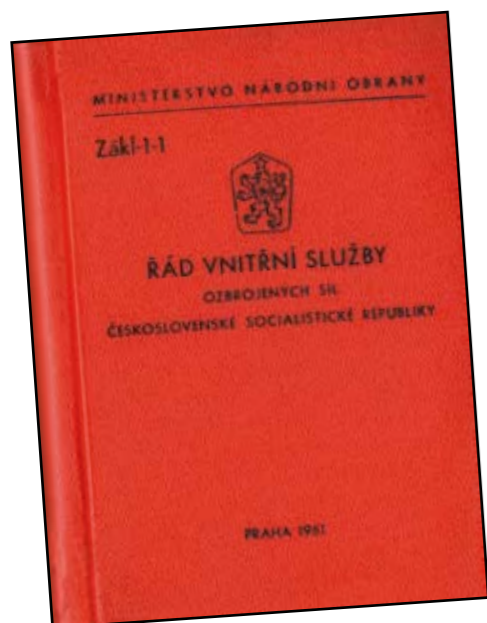
Vzhledem k prudkému nárůstu požadavků na bojovou pohotovost a připravenost se zvyšoval rozpor mezi tím, co armáda měla a co skutečně mohla a úkoly se plnily „za cenu vysokého pracovního vypětí, které jde na úkor osobního volna a kulturního vyžití jak vojáků z povolání, tak i základní služby“. Situace dospěla tak daleko, že v polovině šedesátých let vydal ministr národní obrany rozkaz o zabezpečení minimální hranice 30 hodin volného času pro vojáky základní služby týdně, ale jak ukázalo vyhodnocení na počátku roku 1968, tento požadavek se nedařilo naplnit a množství volného času se naopak stále snižovalo. Ze stejné zprávy vyplývá také to, že ubytovací podmínky a možnosti kulturního vyžití ve většině případů neodpovídaly „požadavkům socialistického životního stylu“ a „vojska v převážné míře žijí a cvičí v zastaralých objektech, které jsou někde až v havarijním stavu“. Téměř tři čtvrtiny obytných budov využívaných armádou na konci šedesátých let pocházely z let 1850-1950, jiné byly postaveny dokonce ještě za Marie Terezie a Josefa II., moderní kasárenské objekty představovaly jen zhruba 25 procent.

Kázeňský řád vycházel ze zásady, že vojenská kázeň v čs. ozbrojených silách „je dána politickou uvědomělostí a komunistickou výchovou vojáků, jejich bezmeznou oddaností naší socialistické vlasti, komunistické straně a vládě Československé socialistické republiky, hlubokým chápáním vlasteneckých a internacionálních povinností“. Současně stanovil, že „nevylučuje však použití donucovacích opatření proti vojákům, kteří nedbají svých vojenských povinností“. Udržovat

vysokou vojenskou kázeň u útvarů a jednotek bylo jednou z hlavních povinností všech velitelů a náčelníků. Nový předpis upravil rozsah kázeňské pravomoci i udělování kázeňských odměn a trestů vojnům a poddůstojníkům, praporčíkům, důstojníkům a generálům, kde byl větší důraz položen na jejich výchovný vliv. Mimořádná pozornost měla být věnována provádění pravidelných rozborů kázně, kázeňské praxe a příčin mimořádných událostí v rámci hodnocení výsledků bojové a politické přípravy s cílem odhalit příčiny nedostatků v morálním a politickém stavu.

Zvláštní příloha předpisu upravovala kázeňské

Vzácná chvíle osobního volna vojáků

Studie kasárenského celku z roku 1967 s ubytovacími zónami, pěším centrem a dopravou po obvodě

vyřizování správních přestupků a trestných činů, jako byly vyhýbání se služební povinnosti, zběhnutí, vzpoura, neuposlechnutí rozkazu, zprotivění, urážky mezi vojáky apod. Velmi vysoké tresty hrozily za porušení velitelských povinností (v boji 25 let vězení či trest smrti), za neoprávněné omezování či používání podřízeného k soukromým účelům hrozil trest až ve výši pěti let.

Přes všechna přijímaná opatření se kázeň a organizovanost po celá šedesátá léta – zejména v jejich druhé polovině – snižovaly a vzhledem k narůstající disproporcii mezi úkoly kladenými na armádu a jejími reálnými možnostmi rostla nespokojenost mezi vojáky z povolání i v základní službě. Obě skupiny vyslovovaly řadu požadavků především sociálního charakteru, které však velení ČSLA neřešilo, resp. se je snažilo řešit pomocí direktivních opatření. Jak musela přiznat HPS ČSLA, mezi vojáky z povolání se „často ozývají hlasy, že v praxi dochází k nadhodnocování současného stavu bojové připravenosti ČSLA“.

Hlavní formou ideologického působení na vojáky základní služby zůstalo politické školení mužstva a poddůstojníků (PŠM), jehož tematika byla určována Hlavní politickou správou ČSLA. Bylo pro ně vyhrazeno 16 hodin měsíčně v době zaměstnání, při nasazení jednotek na výpomoc (žně, kalamity) je nahrazovaly politické informace a práce s tiskem. K jednotlivým tématům byly organizovány doplňkové akce jako exkurze do závodů a JZD, návštěvy muzeí, výstav a památných míst, besedy s funkcionáři národních výborů, společenských organizací, zasloužilými členy KSČ apod. Politickým školením procházeli také vojáci a poddůstojníci v záloze při vojenských cvičeních v délce čtyř hodin týdně.

V polovině šedesátých let začaly být politickými orgány prováděny první výzkumy názorů a postojů vojáků základní služby, které ukázaly rozporuplnou situaci. Plných 90 procent odpovědělo v roce 1965 kladně na otázku „Přejete si, aby se svět vyvíjel k socialismu?“, současně ale dvě třetiny nepokládaly USA za nepřítel (naopak někteří v nich spatřovali vzor demokracie) a jen necelá třetina byla přesvědčena o nutnosti udržování silné armády a její stále bojové pohotovosti. Kolem 60 procent soudilo, že by bylo možné zkrátit vojenskou základní službu a mezi vojáky se zvyšovaly pochybnosti o společenské účelnosti a prospěšnosti vojenské služby.

Výsledky výzkumů potvrdily, že ideologické působení na vojáky základní služby je v řadě případů formální, využívá zjednodušeného černobílého vidění světa, sklouzává k mentorování a nemá na vojáky větší vliv. Stále adorování Sovětského svazu a jeho armády vyvolávalo u řady mladých negativní reakce a vedlo je až k nekritickému obdivu ke všemu „západnímu“. V roce 1965 bylo u Západního vojenského okruhu zjištěno 50 organizovaných poslechů vysílání Svobodné Evropy a zhruba stejný počet vojáků si do „štvavé vysílačky“

Moderní kasárna byla v ČSLA spíše Popelkou

Ocenění nejlepších vojáků na závěr plukovního cvičení

Součástí PŠM byl přehled nejzajímavějších článků z denního tisku

Beseda s veteránem Velké vlastenecké války

Kázeňské tresty pro příslušníky čs. ozbrojených sil od 1. září 1961

Tresty pro vojíny

- Důtka
- Přísná důtka
- Nepovolení vycházky z ubytovacího prostoru do 30 dnů
- Vězení po službě do 21 dnů
- Vězení do 21 dnů
- Odnětí odznaku Vzorného vojáka

Tresty pro poddůstojníky

- Důtka
- Přísná důtka
- Nepovolení vycházky z ubytovacího prostoru do 14 dnů
- Vězení po službě do 14 dnů
- Vězení do 14 dnů
- Odnětí odznaku Vzorného vojáka
- Snížení hodnosti o jeden stupeň nebo odnětí poddůstojnické hodnosti

Tresty pro praporčíky a důstojníky

- Důtka
- Přísná důtka
- Domácí vězení do 14 dnů
- Výstraha pro neodpovědné plnění služebních povinností
- Snížení hodnosti o jeden stupeň

Tresty pro generály

- Důtka
- Přísná důtka
- Výstraha pro neodpovědné plnění služebních povinností
- Snížení hodnosti o jeden stupeň

(Zákl-1-3, Kázeňský řád ozbrojených sil
Československé socialistické republiky,
MNO 1961)

„Tam, kde se neusiluje o vytvoření kulturního, třeba středního, ale esteticky čistého prostředí, tam rychle hrubnou i lidé. V krásném a povznášejícím prostředí i lidé sami cítí, že tu nemohou chodit v zablácených botách, zašlapovat nedopalky cigaret a mluvit hrubě. Účelnost a krása prostředí má vliv na psychologii lidí, na kvalitu práce. Chceme, aby vojenské prostředí bylo pro vojáka blízkým, rodným, součástí jeho domova a vlasti.“

dokonce napsalo o písničky, což musely řešit orgány Vojenské kontrarozvědky. Na vojenskou mládež začínala také silně působit hnutí jejich vrstevníků v západní Evropě, dávající najevo svůj nesouhlas se společenskými poměry tím, že stavěla na odiv svou lhostejnost k ideologickým hodnotám a naprostou společenskou neangažovanost.

V šedesátých letech se poprvé objevil jev, který se později u útvarů a jednotek značně rozšířil – deformace vztahu mezi prvním a druhým ročníkem základní služby a mezi mužstvem a poddůstojníky přerůstající až v prvky šikanování. Jedním z důsledků nedobré situace byl nízký stav kázně a organizovanosti, který se nedařilo úspěšně řešit. Po poklesu počtu mimořádných událostí v první polovině šedesátých let začal v druhém pětiletí jejich opětovný nárůst.

Přehled mimořádných událostí v armádě v letech 1965–1968

výcvikový rok	celkem vážných MU	z toho			při MU	
		zběhnutí a svémocné odloučení	ztráty zbraní	sebevraždy a pokusy o ně	usmrceno	zraněno
1964/1965	1 713	910	92	151	237	424
1965/1966	1 709	900	82	192	281	374
1966/1967	1 619	832	63	185	278	397
1967/1968	1 585	785	70	184	268	453

Velení ČSLA spolu s Hlavní politickou správou se problémy snažily řešit „osvědčenými“ způsoby, které se však již několikrát – stejně jako tentokrát – ukázaly jako neúčinné. Podle Směrnice pro ideovou výchovu v Československé lidové armádě (Sm-pol-3) z března 1965 měly „velitelské a politické orgány v družném úsilí s útvarovými organizacemi KSČ a ČSM věnovat zvýšenou pozornost vlastenecké a internacionální výchově vojáků s důrazem na správné chápání politiky KSČ a aktivní a iniciativní podíl na její realizaci, seznamování vojáků s politikou imperialistického nepřítele a výchovu k třídní nenávisti a na prohlubování vědomí spolupráce a vzájemné pomoci socialistických států a na bratrství ve zbrani s armádami Varšavské smlouvy“.

I nadále byl v armádě prosazován požadavek upevňovat a prohlubovat její podíl na politickém a veřejném životě společnosti a vztahy k organizacím KSČ, společenským organizacím, průmyslovým a zemědělským podnikům i školám. V této

„Rádi ukážeme to, co umíme. Přátelům z pionýrských skupin i těm větším.“

Sen většiny vojáků – vycházka s krásnou dívkou ...

Porada o uzavírání závazků

... se většinou proměnil v zaměstnání v době osobního volna

oblasti se však stále víc prosazoval formalismus což se projevilo i při kampani v armádě před volbami do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů v červnu 1964. Vojáci z povolání se zapojovali do práce volebních komisí v rámci tzv. stranického úkolu, agitační činnost vojáků základní služby organizovaly mládežnické organizace spolu s politickými orgány a organizacemi KSČ. U většiny útvarů a jednotek volili vojáci manifestačně a účast i počet hlasů pro kandidáty Národní fronty opět přesáhly 99 procent.

Složitým vývojem prošlo socialistické soutěžení, které se na konci padesátých let dostalo do stagnace. Velení armády i HPS ČSLA se snažily o jeho obsahové a organizační usměrnění vydáním nových směrnic v roce 1960 a uspořádáním monotematického celoarmádního aktivu. Daleko větší důraz měl být kladen na zapojení důstojníků, náčelníků a velitelů do soutěžení a náročněji byla stanovena také kritéria hodnocení. Přesto výsledky za rok 1960 nebyly dobré – závazky k získání odznaku Vzorného vojáka splnila jen polovina soutěžících, titul Vzorné družstvo a četa získalo 62 procent zapojených a Vzorná rota dokonce jen 46 procent.

To bylo také důvodem, proč se k socialistickému soutěžení vrátilo kolegium ministra národní obrany, které v dubnu 1961 projednalo existující stav a rozhodlo vydat otevřený dopis ministra a náčelníka HPS ČSLA pro všechny příslušníky armády obsahující výzvu k rozvoji vlasteneckých hnutí a socialistického soutěžení v podmínkách armády. Cílem bylo spojit „vztah k socialistické vlasti s rozvojem iniciativy a aktivity při plnění úkolů bojové a politické přípravy, aby se základní vojenská služba stala skutečnou školou uvědomělých obránců a budovatelů socialismu“.

Při socialistickém soutěžení měla být preferována hnutí Každý voják nositelem tří odznaků (Vzorný voják, Fučíkův odznak a PPOV), 1+2 (péče nejlepších vojáků o další dva příslušníky jednotky, aby se dostali na úroveň nejlepších), Dosáhnout plné zastupitelnosti v družstvu, osádce a obsluze, Za zkracování výcvikových norem, Za zásah první ranou, salvou a dávkou (s cílem úspory střeliva) a Prvním

Nositel odznaku Specialista I. třídy získával různé výhody, například delší vycházku

Čemu se smáli vojáci

„Představte si následující situaci,“ říká poručík nováčkoví. „Jste spojka a jediná cesta, která vede k úseku vaší roty, je obsazena nepřitelem. Co uděláte?“
 „Pošlu hlášení poštou.“

Miglanc dělá rajóny v kanceláři na štábu pluku. Vpadne tam nějaký praporčík a ptá se: „Nevíte, kde je fikus?“
 „Takového funkcionáře neznám,“ vece vojín.
 „To je květina, soudruhu...“
 „Květina nebo fikus. V patnáct nula nula tu ještě nebyl.“

Tomáš Pisek

Přijde vojín do Army a ptá se, jestli mají tkaničky do bot. Prodavačka přisvědčí.
 „Tak mi dejte jednu pravou a jednu levou...“

Za Miglancem přijelo děvče. Kamarádi je okukovali.
 „Říkali vo tobě, že jsi decentní holka...“
 „Co je to decentní?“
 „Nevím, ale pro jistotu jsem dal každému pár facek.“

Zadrž! Na kotě 366 je pivovar! — Zdeněk Janda

„Kolik rentgenů může najednou člověk dostat?“ táže se nadporučík v hodině protichemické přípravy.
 „Soudruhu poručíku, to nevím,“ odpoví upřímně vojín. „U nás v Kotěhůlkách máme jenom jeden.“

„Vojíne, proč nesmí voják nikdy ztratit hlavu?“
 „Protože by si neměl na co nasadit přílbu, soudruhu poručíku.“

„Soudruhu poručíku, hlásím, že vojín Miglanc hodlá dezertovat.“
 „Prosím vás, jak jste na tohle přišel?“
 „Miglanc kupoval včera na vycházce dezertní víno.“

„Vojáci, víte co je štěstí?“ ptá se politruk při svazácké besedě O smyslu života.
 „Jo!“ zařve do ticha nováček.
 „Tak nám to povězte.“
 „Štěstí je,“ praví vojín, „když na mě přijdou rajóny jen jednou tejdně.“

Nováček píše první dopis z vojny svému děvčeti:
 „... u čeho sloužím, to Ti nemůžu napsat, neboť jest to vojenské tajemství. Teď Ti vůbec nebudu moci delší dobu napsat, protože zítra jedeme s raketama na cvičení...“
 „Proč jste neučesaný, vojíne?“ ptá se svobodník na zimním soustředění v Tatrách.
 „Hlásím, že všechny hřebeny jsou pod sněhem!“

Ze cvičiště přijdou unavení vojáci. Vojín Miglanc sebou hodí na kavalec a naříká:
 „Ti nám dali do těla, ani nohy necejtím!“
 Vedle se ozve četař:
 „Já je zase cejtím, hned si je jdi umejt!“

Beze slov — Suchorukov

„Soudruzí, rozumí tu někdo hudbě?“ ptá se staršina.
 „Já,“ ozve se vojín.
 „Tak jděte na dvůr a budete stěhovat do klubovny piáno.“

Povídá jeden vojín druhému:
 „Co myslíš, vyroste někdy našemu veliteli zub moudrosti?“

„Slečno,“ snaží se vlichotit pohraničník, „vy máte tak krásný hlas, že byste mohla zpívat i před Sultánem.“
 „Ó, nelichoťte mi! To bych se nikdy neodvážila.“
 „Nebojte se, já bych ho uvázal...“

„Už jsi někdy byl na Štrbském plese?“ ptá se jeden nováček druhého.
 „Takový bály neznám. U nás chodíme jenom na hasičský...“

Sedí vojín na vycházce s děvčetem v parku a k ničemu se nemá. Když tak společně zírají do teplého májového večera už dvě a půl hodiny, povídá slečna:
 „Poslechněte, z nás dvou by byla hezká kamna.“
 „Jak jste na to přišla?“
 „Já jsem rozpálená a vy jste trouba!“

rokem základní služby – třídním specialistou. V letectvu se důraz kladl na hnutí Za získání kvalifikace mechanika.

Součástí nového trendu bylo uspořádání plukovních a svazkových konferencí k dopisu ministra národní obrany a náčelníka HPS ČSLA. Výsledek byl rozdílný – zatímco u některých jednotek a útvarů opravdu došlo k rozvoji socialistického soutěžení a jeho spojování s úkoly vlastenecké výchovy, u jiných přetrvávaly formalismus a kampaňovitost či se oslabovala jeho politickovychovná stránka.

Jako v předchozím období bylo i nadále organizováno závazkové hnutí především k výročním a vnitropolitickým událostem. Na počest XII. sjezdu KSČ bylo v roce 1962 uzavřeno v ČSLA na 2 000 závazků k dosažení plně zastupitelnosti v družstvu, osádce a obsluze, téměř 16 500 vojáků soutěžilo o odznak Vzorného vojáka a na 4 300 usilovalo o dosažení vyšší třídnosti. Stovky kolektivů občanských zaměstnanců se zavázaly získat titul Brigáda socialistické práce, další soutěžily o čestný název Brigády XII. sjezdu či závod nebo ústav XII. sjezdu KSČ. V předsjezdovém období bylo podáno více než 11 000 zlepšovacích návrhů s úsporami 40 mil Kčs a ušetřeno téměř 200 000 litrů pohonných hmot. Celkem bylo na počest sjezdu splněno v armádě téměř 332 000 závazků.

Výsledky socialistického soutěžení v roce 1962 představovaly jeho vrchol v celých šedesátých letech. Již v následujícím roce poklesl jak počet uzavíraných závazků, tak především jejich plnění ze 70 procent na 10. Jako hlavní důvod bylo uváděno to, že „soudruzí ztrácejí perspektivu, protože už nemohou získat další vyšší titul“, nikdo je nenutí jako „vzorné“ k další aktivitě, nedostává se jim pomoci velitelů i stranických a mládežnických organizací.

V březnu 1963 byly vydány další nové směrnice pro socialistické soutěžení, které kladly důraz na úlohu velitelů, štábů, politických orgánů, organizací KSČ a ČSM a na kvalitativní hlediska. Vedle stávajících forem obsahovaly i některé nové – provádění oprav zbraní a techniky se zárukou, soutěž o titul Vzorná letka a skupina, náročný veřejný rozbor příčin mimořádných událostí či organizování krátkodobých soutěží ve vzorném plnění výcvikových úkolů a v překračování stanovených norem ve střelecké, taktické a technické přípravě.

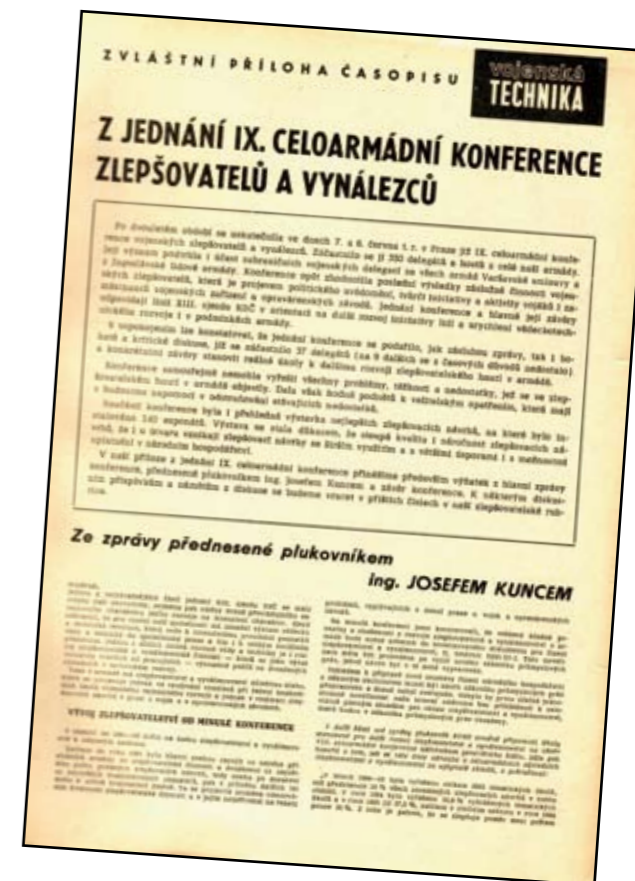
Stav se však zlepšit nepodařilo, protože kampaňovitost a formálnost soutěžení přežívaly i nadále a stále více závazků zůstávalo jen „na papíře“. Proto byl v únoru 1967 vydán další předpis Socialistické soutěžení v Československé lidové armádě (Všeob-2-4), který v listopadu doplnily směrnice náčelníků Správy vojenského školství a HPS ČSLA Socialistické soutěžení posluchačů (žáků) vojenských škol. Stalo se tak za situace, kdy socialistické soutěžení v armádě již delší dobu stagnovalo a změnit tento stav už vzhledem k vývoji v armádě i společnosti již žádné předpisy nemohly. I nadále se sice uzavíraly závazky jednotlivců i kolektivů, ale

Odznak Vzorného vojáka

Předávání čestného titulu Vzorné družstvo

„Vedoucí zlepšovateľského kroužku kapitán Karban při konečné úpravě svého zlepšovacího návrhu Zařízení pro kontrolu bdělosti strážných.“

Blůza polního stejnokroje vz. 60

ve většině případů šlo o pouhý formalismus umožňující hlásit nadřazeným složkám potřebné množství závazků a jejich plnění.

Podstatně se v šedesátých letech změnilo výstrojní zabezpečení vojáků. V roce 1962 bylo ukončeno zavádění nového univerzálního polního a cvičného stejnokroje vz. 60 z impregnované látky v šedozeleňm odstínu se vzorem drobného jehličí a malých tmavých skvrn (tzv. „jehličí“ či „kongo“), který splňoval požadavky na větší pohyblivost vojáka, poskytoval lepší ochranu ve všech ročních obdobích, zvyšoval maskovací účinek a ochranu proti zbraním hromadného ničení. Ženy k němu mohly nosit v letním období sukni z maskovací látky. Pro vojáky z povolání a žáky vojenských škol začaly být zaváděny letní bundokošile vz. 62 a služební stejnokroj vz. 62, který byl vyroben z tesilu a měl blůzu s otevřeným límcem, našitými náprsními a bočními kapsami a kalhoty občanského střihu. Ve stejné době skončilo používání jezdeckých kalhot, vysokých kožených bot a některých dalších stejnokrojových součástí.

Bundokošile vz. 62

Čepice se štítkem polního stejnokroje vz. 60

Polní hodnostní označení četaře

Blůza vycházkového stejnokroje vz. 63 s hodnostním označením četař

Čepicový odznak zavedený v roce 1962

Polní hodnostní označení podplukovníka

V první etapě změn, která byla ukončena v roce 1965, došlo také ke zrušení všech barevných doplňků na blůzách, kalhotách a čepicích s výjimkou límcových výložků příslušníků Pohraniční stráže v zelené barvě a návratu k označení poddůstojnických hodností v podobě tzv. pecek. Bylo zavedeno polní hodnostní označení pro všechny kategorie vojáků a na límcových výložkách vycházkových uniforem se objevily rozlišovací odznaky druhů vojsk: mořené pro mužstvo a poddůstojníky základní služby, stříbřité pro praporčíky a poddůstojníky v další činné službě (pro tuto kategorii byly zavedeny také stříbřité knoflíky uniforem namísto zlatistých) a zlatisté pro generály a důstojníky. V roce 1962 došlo k zavedení čepicového odznaku v podobě nového státního znaku ČSSR, který byl pro mužstvo a poddůstojníky mořený a pro vojáky z povolání a žáky vojenských škol smaltovaný. Na sponě opasku nahradila starý státní znak plastická pěticípá hvězda.

Od poloviny šedesátých let začala druhá etapa výstrojních změn. Zahájilo ji zavedení vycházkové košile vz. 63 pro vojáky základní služby, kteří dostali také bundokošili vz. 63 a následně i stejnokroj vz. 63 s otevřeným límcem, našitými kapsami, lodičkou nového střihu a polobotkami. Do služby obouval voják místo polobotek kanady a ústroj doplňoval koženým opaskem. Nový stejnokroj vojáků z povolání i v základní službě všech druhů vojsk a služeb měl jednotnou khaki barvu, příslušníci letectva se odlišovali emblémem okřídlené vrtule na límcích blůz a plášťů a stylizovanými perutěmi na čepicích důstojníků. Pro výsadkáře byl opět zaveden červený baret, tankisté a příslušníci automobilního vojska začali používat barety černé a vojáci u útvarů letectva modré.

Hodnostní označení praporčíka

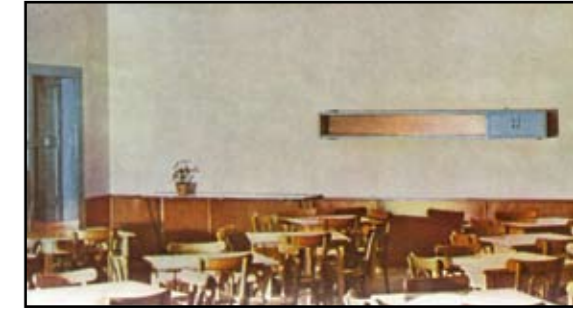
Hodnostní označení poručíka

Hodnostní označení plukovníka

Ke změnám došlo rovněž v hodnostním označení. Na náramenících generálů se objevila dvojitá proplétaná sutažka zlatisté barvy a sbor praporčíků obdržel nový tvar stříbřitých hvězdiček. Od konce roku 1967 se změnilo označení žáků a posluchačů vojenských škol – jejich nárameníky zdobily kovové lomené pásky počtem označující ročník studia. Pro praporčícké školy měly pásky stříbřitou a pro důstojnické školy zlatistou barvu. Žáky Vojenských škol Jana Žižky z Trocnova označovaly krátké zlatisté kovové pásky, jejichž počet vyjadřoval rok studia. Byly také obnoveny zlatavé „kolejničky“ pro absolventy ŠDZ a VKVŠ.

Pro stále zkvalitňování proviantní služby měla značný význam činnost Výzkumného a zkušebního střediska 130 v Praze, které spolupracovalo s řadou vojenských i civilních vědeckých a výzkumných pracovišť nejen v ČSSR, ale i v zemích Varšavské smlouvy. V některých případech přišlo se skutečně originálními řešeními, která však ne vždy našla uplatnění v praxi. Například již na konci šedesátých let úspěšně řešili jeho pracovníci v rámci úkolu MAGNETRON mikrovlnný ohřev potravin.

Proviantní službu u útvaru řídil od roku 1962 proviantní náčelník útvaru (namísto dříve používaného označení náčelník proviantního zásobování). V roce 1964 došlo k úpravě proviantních náležitostí s cílem zlepšit úroveň stravování především vojáků základní služby a v roce 1967 byl upraven předpis Proviantní náležitosti v ČSLA, který nově stanovil stravní dávky a přídatky potravin podle druhu služby, náročnosti výcviku a ročního období. Stále významnější místo zaujímala pomocná zemědělská hospodářství vojenských útvarů (PZH), zaměřená především na pěstování zeleniny a chov vepřů k využití kuchyňských odpadků a zbytků jídel ze stravovacích vojenských zařízení. Ročně se v PZH poráželo na 12 000 vepřů, jejichž maso a sádlo spolu se zeleninou a ovocem zpestřovalo jídelniček vojáků. U útvarů byly budovány kuchyňské a jídelní bloky zajišťující vyšší kvalitu stravování vojáků v základní službě. Vojákům z povolání a občanským zaměstnancům vojenské správy sloužily vojenské závodní kuchyně (VZK), ale počet stravovaných nedosahoval ani poloviny ze skutečných počtů, přestože vojenská správa poskytovala na jídlo finanční příspěvek a VZK využívaly také výtežku pomocných hospodářství útvarů.

Vzorovou jídelnu podle předpisů a řádů...

... víc než často nahradila jídelna pod širým nebem

Vojenský kapesník a šle v khaki barvě

Kartáčky a kartáče normalizovaného vojenského vzoru

Příbor vojáka ve „vrecušku“

Vojenské přezůvky

„Dobrý velitel je vojákovi i rádcem a přítelem. Na jeho vychovatelské autoritě záleží, jaký bude výsledek práce celé jednotky, útvaru. Může se v této činnosti opřít o stranické a svazácké organizace.“

Maximální stanovená doba pro setrvání v hodnosti a hodnostní příplatek

hodnost	počet let	příplatek (Kčs)	hodnost	počet let	příplatek (Kčs)
vojín	–	75	podporučík	3	200
svobodník	–	80	poručík	4	300
desátník	–	90	nadporučík	5	400
četař	–	100	kapitán	5	500
rotný	3	150	major	5	650
rotmistr	4	200	podplukovník	nestanoveno	800
nadrotmistr	5	250	plukovník	nestanoveno	1 000
podpraporčík	5	300	generálmajor	nestanoveno	1 200
praporčík	5	350	generálporučík	nestanoveno	1 400
nadpraporčík	nestanoveno	400	generálplukovník	nestanoveno	1 600
			armádní generál	nestanoveno	1 800

Vzácné chvíle, kdy byla rodina důstojníka z povolání pohromadě

Velká pozornost byla věnována zlepšení platových poměrů a podmínek sociálního zabezpečení vojáků z povolání. Na základě zákonného opatření Předsednictva Národního shromáždění došlo k 1. říjnu 1964 k novému stanovení výše hodnostních a funkčních platů a zpřesnění podmínek a způsobu přiznávání přídatku za výsluhu let, které podstatným způsobem změnily poměr jednotlivých složek služebního příjmu vojáků z povolání. Hodnostní platy vyšších důstojníků a generálů mírně poklesly (v průměru o 100 Kčs), zvýšily se však funkční platy a výsluha let (o 200–500 Kčs). Daleko větší důraz byl položen na splnění kvalifikačních předpokladů pro výkon zastávané funkce, délku odborné praxe a dosahované výsledky. Vzhledem ke stále pokračující vysoké odchodovosti mladých důstojníků došlo ke zvýšení platů nižších velitelů a vrostly také služební příjmy vojáků z povolání u bojových útvarů a v odloučených posádkách, což mělo kompenzovat stížené podmínky jejich služby. Průměrný plat vojáka z povolání se mezi roky 1961–1965 zvýšil z 2 198 Kčs na 2 405 Kčs, tj. byl zhruba o polovinu vyšší než průměrná mzda v Československu. Platová úprava však nebyla v praxi provedena právě nešťastněji a mnohdy měla negativní vliv na dosavadní výši platů a nesprávně zvýraznila rozdíly mezi určitými funkcemi.

Zákonem č. 101 z roku 1964 došlo k nové úpravě podmínek sociálního zabezpečení vojáků z povolání. Výkon služby v jednotkách, útvarcích, školách, zařízeních a dalších vojenských institucích byl podle náročnosti rozdělen do tří kategorií a tato diferenciací měl vliv na věk odchodu do starobního důchodu i jeho výši. Důstojník a praporčík zařazený do 1. kategorie dosáhl po odsloužení předepsaného počtu let v této kategorii důchodového věku v 55 letech, ve 2. kategorii v 57 letech a ve 3. kategorii mohl požádat o důchod po dovršení 60 let věku.

V roce 1963 byly usnesením vlády č. 763 zpřesněny podmínky poskytování pomoci vojenské správy vojákům z povolání propuštěným z činné služby před splněním nároků na starobní důchod za zdravotních, věkových nebo organizačních důvodů. Již od roku 1962 byli zařazováni do výhodnějších důchodových kategorií.

Zlepšení finančních, sociálních a dalších podmínek vojáků z povolání však nijak výrazněji nesnížilo jejich poměrně vysokou odchodovost z činné služby na vlastní žádost. I nadále přetrvávaly nejvýznamnější problémy: častá změna posádek, odloučenost od rodiny a nutnost dojíždění často na velké vzdálenosti způsobené nedostatkem bytů, u bojových útvarů v západním pohraničí šlo také o téměř stálou bojovou pohotovost. Přes určitý pokrok měli vojáci z povolání dojem nedocenění náročnosti své služby, což se výrazně projevilo v roce 1968 po vytvoření jejich profesních a stavovských organizací – Svazu vojáků z povolání, Svazu čs. důstojníků, Svazu letců ČSSR a dalších. Ty si kladly za cíl „uspokojovat, rozvíjet a hájit zájmy svých členů“, tj. především „sledovat a ovlivňovat průběh služby vojáka z povolání v Čsl. lidové armádě, starat se o jeho materiální zabezpečení (zejména finanční zabezpečení, ubytování, život na svobodárnách, péče o rodiny důstojníků, zaměstnání manželek důstojníků, studium jejich dětí apod.).“

Příslušníci NLA NDR na návštěvě v Chebu u „Pluku Ernsta Thälmana“

Pamětní medaile k 20. výročí SNP z roku 1964

Pamětní medaile k 20. výročí osvobození Československa udělované v roce 1965

Pozitivní změny podmínek služby vojáků z povolání a později jejich požadavky na další zlepšení však na druhé straně vedly k dalšímu zhoršení vztahu veřejnosti k armádě a zejména jejímu velitelskému sboru a názorům, že vojákům z povolání se dostává řady nezasloužených preferencí a výhod. Na vině bylo často až nesmyslné utajování všeho, co se týkalo vojenské služby – od výše platů až po skutečně vážné problémy včetně osobních a rodinných, jež služba vojáka z povolání přinášela – vytvářející prostor pro různé fámy kolující mezi civilní veřejností.

V ČSLA byly v šedesátých letech rozvíjeny tradice, k nimž se armáda přihlásila v předchozím období – na prvním místě společný boj po boku Sovětské armády v letech druhé světové války. Novým prvkem se stalo vyzvedávání bojové družby s armádami Varšavské smlouvy, které se promítlo do čestných názvů „Pluk československo-polského přátelství“, „Pluk československo-maďarského přátelství“, „Pluk československo-bulharského přátelství“ či „Pluk Ernsta Thälmana“. Udělení čestného názvu proběhlo obvykle u příležitosti návštěvy nejvyšších vojenských představitelů spřátelených armád a bylo reciproční – např. v červnu 1962 70. tankový pluk Bulharské lidové armády v Plevenu dostal čestný název „Pluk bulharsko-československé vojenské družby“.

Již od poloviny šedesátých let se začaly objevovat první připomínky tradic, které armáda z ideologických důvodů zahrhla po roce 1948, především bojů čs. vojenských jednotek ve Francii, na Středním východě a ve Velké Británii po boku západních spojenců. Týkalo se to zejména našich letců, kteří se vyznamenali v letecké bitvě o Británii a stali se po únoru 1948 obětí politických perzekucí. Znovu se oživovaly také tradice čs. legií z let první světové války či tzv. nekomunistického oboje proti nacistické okupaci. V roce 1968 se v rámci demokratizačního procesu v ČSLA ozvaly požadavky navrátit některým útvarům jejich původní historické názvy.

Přátelství mezi vojáky Varšavské smlouvy bylo spontánní i na rozkaz

Čestný odznak Za ochranu hranic zavedený u Pohraniční stráže v roce 1962

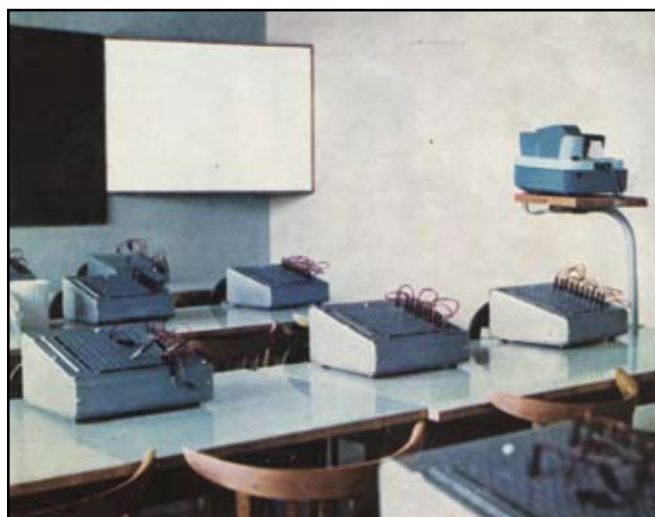
Odznak Zaslužilý vojenský letec poprvé udělený v červnu 1968

Přehled nově pojmenovaných svazků a útvarů ČSLA v letech 1960–1968

Nový název	Posádka	Provedeno
52. pontonový pluk československo-maďarského přátelství	Komárno	8. září 1960
23. Jaselská těžká dělostřelecká brigáda	Kostelec nad Orlicí	9. září 1960
33. tankový pluk československo-polského přátelství	Kroměříž	10. listopadu 1960
Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda	Praha	7. května 1961
Spojovací učiliště podjavorinských partyzánů	Nové Mesto nad Váhom	24. února 1962
20. tankový pluk československo-bulharského přátelství	České Budějovice	8. června 1962
Vojenská nemocnice Slovenského národního povstání	Ružomberok	14. srpna 1964
10. tankový pluk Slovenského národního povstání	Martin	15. srpna 1964
1. provozní brigáda Pražského povstání	Praha	8. května 1965
65. motostřelecký pluk Ernsta Thälmana	Cheb	20. května 1965
5. školní tankový prapor kapitána Jasioka	Žatec	1. prosince 1965
2. Proskurovský protiletadlový oddíl	Janovice	17. srpna 1966
259. protiletadlová brigáda Gottwaldovy protiletadlové baterie mezinárodních brigád ve Španělsku	Plzeň	11. září 1967
5. pohraniční brigáda 25. února	Cheb	25. února 1968

Zpíváme si do kroku

Armádní kultura a sport

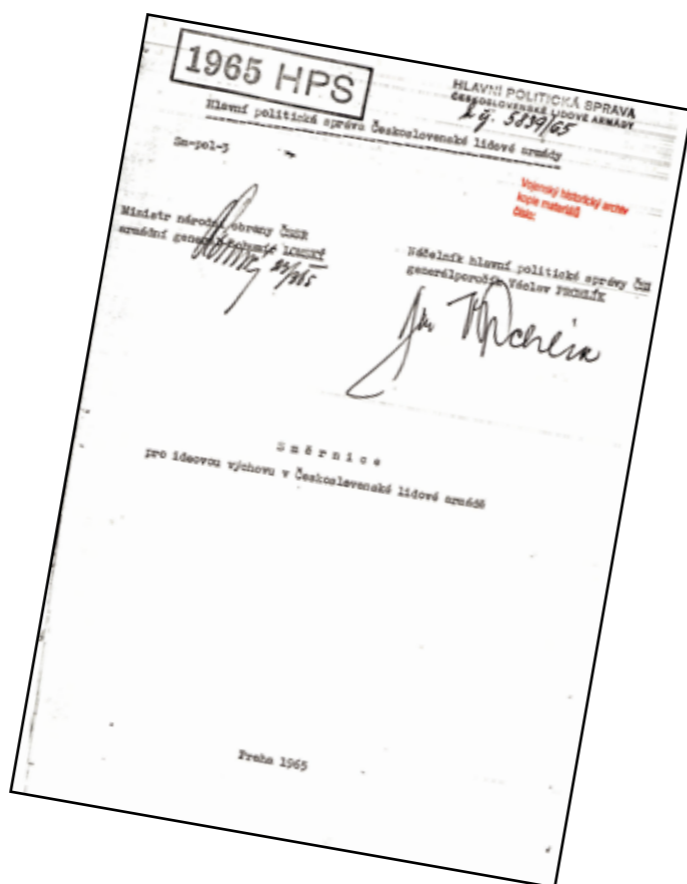

Učebna pro mimoškolní vzdělávání u útvaru

Do šedesátých let vstupovala ČSLA s dobudovaným systémem zájmové kulturní a sportovní činnosti i profesionálních uměleckých složek a výkonnostního a vrcholového sportu. Oblast kulturně výchovné činnosti (KVC) řídila Hlavní politická správa ČSLA, která ji zaměřovala podle potřeb politiky KSČ. Kultura v armádě byla plně podřízena komunistické ideologii a chápána jako její součást. Na správné provádění a „ideovou čistotu“ dohlížely spolu s veliteli politické orgány, stranické a svazácké organizace. Celkové zaměření i konkrétní úkoly kulturní činnosti v armádě určovala tzv. kulturní politika strany, již stanovily sjezdy KSČ, zasedání jejího ústředního výboru a nejvyšší řídicí orgány. Představy o rychlém dokončení tzv. socialistické kulturní revoluce jako součásti vítězství socialismu v Československu přehodnotil XII. sjezd KSČ v roce 1962. Ve své rezoluci uvedl, že „socialistická kulturní revoluce je dlouhodobý proces... Předpokládá nejen zvednutí a racionalizaci myšlení, ale i vnitřní proměnu člověka svobodně se rozvíjejícího, tvůrčím způsobem myslícího, jednajícího s občanskou uvědomělostí.“ Výchova „tvůrčího svobodně myslícího občana“ však byla chápána v intencích komunistické ideologie a politiky KSČ. Potvrdil to i její XIII. sjezd v roce 1966 požadavkem, aby v umělecké a kulturně výchovné činnosti více využívaly poznatky vědeckotechnické revoluce jako kultura pracovního a životního prostředí, kultura vzdělání apod.

V roce 1965 byly vydány Směrnice pro ideovou výchovu v Československé lidové armádě (Sm-pol-3), které nahrazovaly několik předpisů vydaných v předchozích letech: Základní formy ideologické práce v armádě, Prozatímní směrnice pro řízení a provádění přednáškové činnosti, politické agitace a práce s tiskem v ČSLA, Směrnice pro kulturně osvětovou práci v ČSLA, Zásady práce stranických škol v ČSLA, Pokyny HPS k organizaci a řízení PŠM v ČSLA a další. Nové směrnice ještě více „sešroubovaly“ kulturně výchovnou činnost a ideologickou a politickou výchovu v armádě.

Bezprostřední řízení kulturně výchovné činnosti prováděl nadále Ústřední dům armády (ÚDA) v Praze se třemi základními organizačními celky: Klubem MNO a pražské posádky, Ústředním osvětovým střediskem (od roku 1967 Střediskem kulturně výchovné činnosti) a Střediskem pro ideovou výchovu vojáků základní služby. Hlavními směry KVC v armádě v šedesátých letech byly mimoškolní

vzdělávání, estetická výchova, zájmově umělecká činnost, technická tvořivost, práce s literaturou a zájmová oddechová činnost.

Mimoškolní vzdělávání se řídilo Směrnicemi pro mimoškolní vzdělávání v armádě (Sm-pol-6) z roku 1963. Bylo zaměřeno na zvyšování kvalifikace a odborných znalostí, na zkvalitňování a rozšiřování všeobecného vzdělání. U některých útvarů doplňovalo či zdvojovalo služební přípravu vojáků z povolání nebo přípravu, výcvik a zaměstnání vojáků základní služby. U vojsk byly postupně zřizovány útvarové školy práce a svazkové akademie věd, techniky a umění. V letech 1963–1968 se u většiny útvarů, svazků a učilišť pořádalo až pět kurzů ročně s průměrně 20–25 posluchači. Každoročně se mimoškolního vzdělávání účastnilo přes 70 000 vojáků základní služby i vojáků z povolání. Úroveň byla velmi rozdílná – dobrých výsledků dosahovala Vojenská univerzita ÚDA a Vojenská univerzita při svazku PVOS v Brně organizovaná za pomoci VA AZ.

Estetická výchova v armádě vycházela ze zásady, že „v době vědeckotechnické revoluce, kdy všechno záleží na rozvinutí lidských schopností, stává se krása a cit stejně nepostradatelnými jako rozum a účelnost“. Pod názvy celoarmádních akcí jako Výchova uměním či Prešovská výzva se skrývalo úsilí o zkulturnění životního prostředí vojenských objektů a přiblížení umění a krásy vojákům základní služby. Podle usnesení Kolegia ministra národní obrany z března 1965 začal být ve výcvikovém roce 1965–1966 zaváděn v ČSLA systém estetické výchovy zahrnující činnost uměleckých složek a kulturní zabezpečení vojsk, cykly estetické výchovy v době zaměstnání i mimo ně se všeobecným i specifickým zaměřením, zájmovou uměleckou činností v oblasti umění, zkulturnění prostředí a vojenského života. U útvarů došlo ke zřizování klubů mladých, které byly budovány svépomocí a měly sloužit jako základny pro kulturně výchovnou a zájmově oddechovou činnost. V mnoha případech však byly zneužívány k jiným účelům, především jako náhrada za kantýnu. Ke konci šedesátých let připadal jeden klub nebo klubovna v průměru na 150 vojáků a v roce 1967 uspořádaly kluby 23 460 přednášek a besed za účasti více než 852 000 posluchačů. Ve stejném roce však politické orgány armády rozhodly o vyřazení témat estetické výchovy z velitelské přípravy, stranické výchovy a PŠM s odůvodněním, že je třeba věnovat pozornost mnohem závažnějším mezinárodním i vnitropolitickým otázkám.

Zájmová umělecká činnost (ZUČ) zaujímala po roce 1960 v životě vojáků základní služby podstatně menší místo a úlohu než ve druhé polovině padesátých let. Šlo o přirozený důsledek pestřejších možností ve využívání volného času a zvyšování nároků na úroveň této činnosti. Nermalou úlohu sehrál rovněž rozvoj komunikačních prostředků, především televize. Přesto se zájmově umělecké tvořivosti věnovalo poměrně dost vojáků. Novým jevem byl posun od tradičních k moderním formám a od velkých kroužků a souborů nacházejících uplatnění při masových akcích k menším kolektivům, které interpretovaly své životní pocity a vztah ke skutečnosti. Objevily se nové obory činnosti uskutečňované ve volnějších organizačních formách či jako individuální zájmy. Patřil mezi ně např. soubor Domu armády ze Sušice, účastník Armádní soutěže tvořivosti, s pásmem Kabaret z kufří. Vznikaly ale nadále také pořady vyložené politicky a ideologicky silně zabarvené jako pásma Blázelec v Atom-baru nebo Velegrandcirkus reagující na události v SRN. Na druhé straně došlo k dočasné částečné renezanzi dechových orchestrů, folkloristických žánrů a sborové recitace.

V roce 1967 působilo v armádě 3 085 amatérských souborů a kroužků lidové umělecké tvořivosti, v nichž pracovalo 20 100 vojáků. Při různých příležitostech uskutečnily 10 400 vystoupení pro útvar a 10 600 pro veřejnost. V dalších oblastech ZUČ pracovalo 1 170 kroužků s 8 100 členy. Požadavek HPS ČSLA z roku 1960 zdvojnásobit do roku 1965 počet amatérských souborů se ukázal jako nereálný.

Technická tvořivost a zlepšovatelství se řídily prozatímními směrnici HPS ČSLA z roku 1962 a každoročně vydávanými upřesňujícími pokyny. Výsledky byly využívány jak pro osobní, tak pro armádní a společenskou potřebu. Ke konci šedesátých let se začala projevovat určitá stagnace v technické tvořivosti způsobená zanedbáním materiální základny, protože nástroje a některé nadnormativní zásoby použitelné pro technickou tvořivost byly bezplatně poskytovány Svazarmu nebo civilnímu sektoru. I přes tyto obtíže působilo v armádě v letech 1965–1968 kolem 1 200 kroužků a klubů, v nichž pracovalo zhruba 12 000 převážně vojáků základní služby, kteří vyrobili ročně asi 7 000 exponátů. Ty byly vystavovány na výstavách Armádní soutěže technické tvořivosti (ASTT) pořádaných každoročně na všech stupních velení. V roce 1967 se poprvé uplatnilo nové „aktivní“ pojetí přehlídek ASTT, jako byla soutěž motokár v Liptovském Mikuláši či raketových modelářů v Bratislavě.

Součástí estetické výchovy byly návštěvy muzeí a galerií

Na pomoc estetické výchovy v armádě vycházel časopis Voják a kultura

Krátká chvíle oddechu ve vojenském klubu

Scénka z kabaretu Plná polní dobré nálady

Úspěch mezi vojáky mělo literární pásmo s písničkami Co dělat po páté?

Diskuse nad exponátem z přehlídky Armádní soutěže technické tvořivosti

Kolektiv pracovníků dělostřeleckého vyzbrojení připravil pro ASTT v roce 1964 jako učební pomůcku řez dálkoměrem

V roce 1968 měla armáda 382 vojenské osvětové knihovny, jejichž úkolem bylo zajišťovat tzv. práci s knihou. Knihovní fond čítal 1 158 000 svazků, které využívalo 94 000 čtenářů. Evidované knižní zápůjčky představovaly 1 100 000 titulů. Na doplňování knižních fondů vyčlenila vojenská správa přes milion korun. Vojenské knihovny se však potýkaly se značnými problémy, protože třem čtvrtinám chyběli odborně vzdělaní knihovníci a na jejich místech pracovali, mnohdy dobrovolně, vojáci základní služby. Velikým problémem byl také technický stav – podle průzkumu stavu kulturního zabezpečení vojsk z roku 1964 se nacházelo 20 procent vojenských knihoven v naprosto nevyhovujícím stavu, čitelný nebo čítárenské kouty existovaly asi u jedné třetiny útvarů. Situace dospěla až k tomu, že v roce 1967 prakticky přestala fungovat výpůjční služba u Pohraniční stráže a obdobná situace byla také u silničního sboru a radiotechnických praporů, kde pracoval jediný profesionální knihovník.

Novým druhem kulturně výchovné činnosti v ČSLA se stala zájmová oddechová činnost. Šlo o reakci na neustále se zrychlující životní rytmus a narůstající duševní i fyzické vypětí vojáků z povolání i základní služby. V armádě začaly vznikat zájmové skupiny a kroužky oddechového a rekreačního charakteru (kutilství, zahrádkářství, rybářství, myslivost, šachy, motorismus, fotografování), bylo zřízeno přes 1 100 klubů mladých, různá zařízení pro krátkodobou rekreaci, hřiště a sportoviště apod. V osobním volnu vojáků základní služby se rovněž rozšířilo sledování televize a v roce 1968 připadal v průměru jeden televizní přijímač na 73 vojáků.

Přes určité uvolnění a vznik nových přitažlivějších forem byla kultura v armádě stále chápána především jako kulturně osvětová práce a neustále docházelo ze strany řídicích politických orgánů k zdůrazňování ideologické funkce umění. Proto se nestala součástí celospolečenské kulturní fronty, ale naopak se dostávala v mnoha směrech do izolace. Charakteristickými se staly nedůvěra a kritický pohled na kulturu v armádě ze strany velké většiny civilního sektoru vyvolané dogmatismem a konzervativismem velitelských a politických orgánů, s nimiž přistupovaly k posuzování umění. Týkalo se to především děl majících vztah k armádě, vojenství a brannosti, jako byly filmy Záříjové noci, Bylo nás deset, Souhvězdí panny či Každý mladý muž, jimž se dostalo od armádních orgánů tvrdé kritiky.

Na konci šedesátých let tvořily síť profesionálních armádních kulturních zařízení Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého (AUS VN), Vojenský umělecký soubor hrdiny Sovětského svazu kapitána Jána Nálepky v Bratislavě (VUS Bratislava), Studio Československého armádního filmu (Studio ČAF), Armádní redakce Čs. rozhlasu, Armádní a branná redakce Čs. televize, Armádní výtvarné studio (AVS), Vojenský historický ústav a vojenské hudby v čele s Ústřední hudbou Československé lidové armády. Jejich hlavním posláním kromě reprezentace a propagace ČSLA na veřejnosti bylo tzv. kulturní zabezpečení vojsk. To měla na starost armádní agenturní síť krajských

Idylická představa trávení volného času vojáků z povolání v útvarovém klubu

koordinčních klubů (KKK) při krajských vojenských správách, která v roce 1967 uspořádala pro útvary 11 400 akcí s účastí 892 000 vojáků. Kluby také zakoupily téměř 330 000 vstupenek pro vojáky základní služby na různá kulturní představení

v civilním sektoru. Přesto se armádní umělecké soubory při zájezdech za vojáky do posádek a VVP musely potýkat s různými problémy. Nejčastěji řešily nedostatek zařízení vhodných pro vystoupení větších uměleckých těles, protože více jak 40 procent útvarů taková místa neměla.

Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého měl zhruba 340 členů a v šedesátých letech procházel krizí. Po vystřídání několika uměleckých vedoucích byl od 1. srpna 1967 jmenován po abdikaci Alexeje Frieda uměleckým vedoucím tělesa dosavadní první sbormistr Miroslav Košler. Základem uměleckého tělesa se pod jeho vedením stal sedmdesátičlenný mužský sbor. Svěbytné postavení měla velká baletní skupina. Hlavní náplní tanečního orchestru, vokální skupiny J. Linhy a tzv. zájezdových úderů bylo kulturní zabezpečení vojsk. Symfonický orchestr AUS VN se poněkud dostával do pozadí, neboť plnil roli pouhého doprovodu mužského pěveckého sboru a baletní skupiny. V roce 1963 došlo ke zrušení Satirické scény AUS VN a jejímu převedení do Vojenského estrádního souboru Praha, který byl v následujícím roce zrušen a sloučen s AUS VN. Pro sezónu 1963/64 připravil AUS VN pásmo písní a tanců Do zbraně pro radost a cyklus symfonických koncertů v čele se Smetanovským večerem. Vedle tanečních koncertů, složených ze tří krátkých baletů, připravil estrádní program s názvem Jsem jeden z vás a celosouborový program Svět 1964. V roce 1967 úspěšně vystoupil na zájezdech v Alžírsku, Tunisku, v Polsku a na Světové výstavě v Kanadě. V tomto roce se zvýšil počet koncertů menších skupin, zejména jazzového orchestru Pavla Bayerleho a skupiny Je nás jedenáct.

Vojenský umělecký soubor Bratislava se opíral o dlouholetou práci hudebního skladatele pplk. Milana Nováka. Ve spolupráci s choreografem Jánem Guothem vytvářeli vždy jednou za dva roky hudebně taneční revuální pořady, oblíbené především mezi mladými lidmi. VUS Bratislava neměl pěvecký sbor a jeho hlavní složku představovaly symfonický orchestr a balet. Spolupracoval také s malými uměleckými skupinami a sólisty (Milan Lasica, Július Satinský).

Filmová hvězda Olga Schoberová vyplňuje vstupku před vpuštěním do kasáren

Vojenská knihovna a její čtenáři

Košiková na hřišti vybudovaném svépomocí v kasárnách

Kdyby tisíc klarinetů aneb populární Semafor mezi vojenskými výsádkami

PŠENIČNÝ Karel

(5. 4. 1918 – 12. 11. 1990)
podplukovník, velitel a kapelník
Posádkové hudby Praha

V roce 1934 absolvoval Vojenskou hudební školu v oboru housle a klarinet a nastoupil jako hudební elév k pěšímu pluku 33 v Chebu, kde vykonal vojenskou základní službu. V březnu 1939 byl přeložen k hudbě pěšího pluku 10 v Brně a v květnu propuštěn do zálohy. Odmítl nastoupit k vládnímu vojsku, živil se jako učitel hudby a kapelník, byl totálně nasazen a v roce 1944 vězněn gestapem. Od května 1945 sloužil u pěšího pluku 4 v Hradci Králové, od října 1949 se stal zástupcem velitele hudby 14. pěší divize a od ledna 1951 zástupcem velitele hudby 3. tankové divize v Mladé. V letech 1953–1958 byl učitelem na Vojenské hudební škole, poté přešel k Ústřední hudbě ČSLA a od roku 1960 studoval dirigování na pražské konzervatoři. K 1. květnu 1963 nastoupil jako velitel a kapelník k nově zřízené Posádkové hudbě Praha a měl velkou zásluhu na její vysoké umělecké úrovni. Obě funkce vykonával až do odchodu do zálohy v srpnu 1975. Věnoval se malé dechové hudbě Opočenka, kterou v roce 1974 založil v Opočně. Pro velký nebo střední dechový orchestr instrumentálně upravil přes 350 skladeb různého žánru, z nichž asi 100 nahrál Čs. rozhlas, byl výborným aranžérem, složil osm pochodů (nejznámější Plný krok, Obránce hranic, Štít přátelství a Pochod absolventů) a na dvě desítky drobnějších skladeb – polky, valčíky a mazurky.

Vystoupení Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého ve vojenském výcvikovém prostoru

Baletní skupina Armádního uměleckého souboru

Vydobyl si zvláštní místo v koncertním životě Slovenska, protože byl pověřován interpretací novinek předních slovenských skladatelů. Mezi nejúspěšnější pořady patřily baletní komedie s názvem Strýko z Ameriky, poprvé uvedená v roce 1966 a reprízy „frašky z vojenského života“ Keby všetky opasky. S tímto programem uskutečnil soubor v roce 1966 reprezentační zájezd do Polska, kde uspořádal šest vystoupení. Ve stejném roce mu byl u příležitosti patnáctileté existence udělen Řád práce. V roce 1967 reprezentoval spolu s AUS VN Československo na Světové výstavě EXPO 67 v kanadském Montrealu. Mimoto uskutečnil zájezd do Sovětského svazu k Příkarpatskému vojenskému okruhu. Zájezdové skupiny připravily premiéry hudební revue Maškarmáda, revuálního pořadu Útrapy z roboty a literárního kabaretu My fair Jánošík.

Po reorganizaci v létě 1961 se Armádní výtvarné studio dostalo do obtížné situace. Snažilo se překonat pověst, kterou si „vybudovalo“ v padesátých letech a hledalo nové způsoby jak se uplatnit v současném umění. Usilovalo o získání mladých externích spolupracovníků, kteří by byli schopni nahradit talentovaný, leč nedávnou minulostí poznamenaný umělecký kádr studia. Kromě konání výstav se AVS snažilo podílet na estetické výchově vojáků a na řešení architektonických úprav vojenských objektů. V roce 1962 uspořádalo výstavy výtvarného umění na 117 místech, převážně v posádkách. Mimoto pracovalo na několika výstavách, mj. na expozicích originálů obrazů, soch a grafiky Cesta k vítězství a Umělci XII. sjezdu KSČ. Dále uspořádalo dvě výstavy originálů politické kresby a grafiky nazvané Antimars a současný život armády v grafice a Cestou slavných bojů, která byla výsledkem zájezdu skupiny umělců po bojištích I. čs. armádního sboru

Z vystoupení Vojenského uměleckého souboru Bratislava

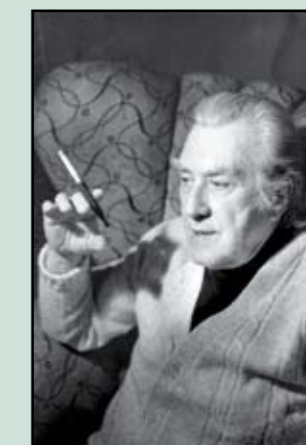
Grafický list Radomíra Koláře věnovaný spojeneckému cvičení VLTAVA

v SSSR. V následujícím roce uskutečnilo studio 15 putovních výstav, připravilo tři velké výstavy a podílelo se na výstavě umělců z NDR Vojáci míru. Pod vedením uměleckého ředitele akademického malíře Vladimíra Šolty spolupracovalo AVS v roce 1967 na ražbě 450 kusů plaket k 25. výročí bitvy u Sokolova a plaket Boj o Londýn. Dále vydalo tři grafické celky 20 let SNP a 20 let ČSSR. V předcházejícím roce u příležitosti cvičení armád Varšavské smlouvy VLTAVA připravilo soubor původních grafických listů Přátelství ve zbraní.

Struktura vojenského tisku z Vydavatelství časopisů MNO (VČ MNO) se zásadně změnila v roce 1963, kdy byl zrušen deník Obrana lidu a nahrazen týdeníkem. Z úsporných důvodů došlo k zastavení okruhových časopisů a titulů Vojenství a Socialistické armády. V roce 1966 se uzpůsobilo vydávání vojenských časopisů nově přijatému Zákonu o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích č. 81/1966 Sb. Rozhodující úlohu plnila čtyři základní periodika

Ota Pavel,
Jiří Krěnek
a Václav Jelínek

FRIED Alexej

(13. 10. 1922)
hudební skladatel, umělecký
ředitel a dirigent Armádního
uměleckého souboru
Víta Nejedlého

Narodil se v Brně, kde v roce 1940 absolvoval reálné gymnázium. Od roku 1944 do konce války byl vězněn v koncentračním táboře. Po skončení druhé světové války studoval na brněnském konzervatoři hru na klavír u Anny Skalické a kompozici u Theodora Schöffera. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let byl na pražské konzervatoři posluchačem Emila Hlobila a na Hudební fakultě Akademie múzických umění u Pavla Bořkovce. Již v době studií na gymnáziu hrál na trubku a vedl studentský orchestr Alex' Boys. Po válce stál v čele Lidového souboru pražské konzervatoře, Orchestru Jaroslava Ježka a Velkého estrádního souboru Právnické fakulty University Karlovy. V letech 1954–1955 působil v Čs. rozhlasu jako hudební redaktor. Od roku 1955 měl svobodné povolání a zastával různé vedoucí funkce: od poloviny padesátých let byl uměleckým ředitelem Mezinárodního jazzového festivalu v Praze, o jehož založení se zasloužil společně s Lubomírem Dorůžkou, Ivanem Poledňákem a dalšími. V letech 1961–1963 působil jako tvůrčí tajemník Svazu československých skladatelů. Od roku 1964 do roku 1967 vykonával funkci uměleckého ředitele Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého. V roce 2002 mu Český rozhlas Brno udělil Cenu Gustava Broma za mimořádný vklad k vývoji a úrovni českého jazzu. Je autorem mnoha hudebních skladeb vážného i populárního charakteru.

Tituly vojenského tisku

Z natáčení pořadu pro vojáky Barevné úterý

HPS ČSLA týdeník Obrana lidu, Lidová armáda (od roku 1967 A-revue), Zápisník a Československý voják a vojenské odborné časopisy Vojenská mysl, Bojová příprava, Vojenská technika, PVO a letectvo, Týl a zásobování. V roce 1967 obdrželi Výroční cenu Víta Nejedlého v oboru literatury redaktoři Československého vojáka sportovní redaktor Ota Pavel a autoři povídek, reportáží a črt Jiří Křenek a Václav Jelínek. Ve vydavatelství vycházely také týdeník Pohraniční stráž Stráž vlasti, kulturně politický měsíčník Voják a kultura, časopis pro raketovou techniku a kosmonautiku Radar a Vojenský historický ústav pokračoval ve vydávání odborného dvouměsíčníku Historie a vojenství.

Armádním časopisům, především Zápisníku a Československému vojáku, se v šedesátých letech podařilo úspěšně prorazit bariéru mezi armádou a „civilím“ a jejich oblíba a čtenost se rozšířily zejména mezi mládeží. V narůstající konkurenci ostatních civilních časopisů, rozhlasu a televize se snažily vojenské časopisy více odlehčit a zcivilnit svůj obsah. Nastoupený trend se však nelíbil HPS ČSLA, která kritizovala zejména uveřejňování materiálů z oblasti sexuální výchovy, „nevhodně“ zpracované kriminalistické náměty, přemíru indiánské tematiky apod.

Opačná situace než v českých zemích byla na Slovensku, kde vojenské časopisy zcela „propadly“. Důvod snad nejlépe charakterizoval názor rozšířený u 2. vojenského okruhu, že „armáda je československá, ale její časopisy pouze české“. Tuto situaci si HPS ČSLA uvědomovala a snažila se jí řešit ve spolupráci s tiskovým odborem ÚV KSS. Připravila několik variant: vytvořit nový vojenský časopis, vydávat slovenské mutace časopisů (Obrana lidu, Zápisník) nebo rozšířit počet slovensky psaných materiálů ve vojenských časopisech. Nakonec se oba orgány přiklonily k poslední variantě, neboť první by narazila na odpor slovenských nakladatelství a slovenské jazykové mutace vojenských časopisů by byly i nadále považovány za „pražské noviny“.

Ve vydávání neperiodického tisku a publikací pokračovalo nakladatelství Naše vojsko (NV). Jeho struktura prošla dílčí změnou v roce 1962, kdy se sloučily nakladatelství a distribuce knih. Funkci prostředníka mezi nakladatelstvím a civilním knižním sektorem zajišťoval Vojenský knižní obchod prostřednictvím systému Knižních klubů. Nakladatelství Naše vojsko vydalo od svého vzniku v roce 1945 do roku 1966 celkem 3 373 titulů v nákladu 53 756 000 výtisků.

V roce 1963 podepsal náčelník HPS ČSLA genpor. V. Prchlík delimitační dohodu s Československým rozhlasem a Československou televizí vycházející z usnesení ÚV KSČ ze dne 9. října 1962 o nutnosti věnovat větší pozornost vojenské problematice v tisku a médiích. Došlo k materiálnímu i personálnímu posílení Armádní redakce Československého rozhlasu a Armádní a branné redakce Československé televize, která se současně zavázala, že rozšíří svoji programovou skladbu o nové pořady Vojenský dnešek, Armádní filmový měsíčník, Ze života Svazarmu, Televize motoristům STOP, Vyšší škola motorismu, zpravodajský šot v Televizních novinách a koncipovaný přenos z vojenského života. Recipročně HPS ČSLA slíbila Čs. televizi, že jí prostřednictvím Studia ČAF pomůže s výrobou některých těchto pořadů.

Výrobu a distribuci filmu v ČSLA zajišťovaly Československé armádní filmové studio (ČAFS, od 1. ledna 1966 Studio Československého armádního filmu-ČAF) a Ústřední distribuce filmů. Produkci Studia ČAF jako účelového zařízení MNO tvořily politickovychovné filmy včetně magazínu pro HPS ČSLA, výcvikové a instruktážní snímky pro Správu operační a bojové přípravy Generálního štábu a tvorba pro ostatní odběratele jako byly Svazarm, štáb Civilní obrany, Hlavní správa Veřejné Bezpečnosti, ROH, Filmexport, Teleexport, Státní výbor pro cestovní ruch apod. V letech 1965–1968 vyrobilo studio celkem 300 filmů, z toho pro HPS ČSLA 158, pro Správu operační a bojové přípravy 88 a pro ostatní odběratele 54. Většina snímků měla dobrou profesionální úroveň a jen v roce 1967 obdrželi pracovníci Studia na 30 ocenění z festivalů v Karlových Varech, Olomouci, Hradci Králové, Lipsku, Oděse a Barceloně. Nejvyššího ocenění se dostalo filmu režiséra Pavla Háši Plechová neděle, který získal hlavní cenu Zlatou holubici na mezinárodním festivalu v Lipsku. Vedle filmů vyrábělo Studio ČAF také diafilmy většinou zaměřené na pomoc při výcviku a k různým politickovychovným tématům. V roce 1965 šlo o 44 titulů, v roce 1966 jich bylo již 59 a v roce 1967 dodalo Studio 67 titulů.

Ústřední distribuce filmů ČSLA byla důležitou součástí tzv. kulturního zabezpečení vojsk. Ke konci šedesátých let disponovala ÚDF ČSLA přes 6 000 tituly a 20 000 kopiemi celovečerních, krátkých a výcvikových filmů. Od roku 1959 do roku 1968 se zvýšil počet zápuček do útvarových kin (v roce 1968 připadlo jedno na 377 vojáků) u celovečerních filmů na 166 procent a u krátkých a výcvikových snímků na 276 procent: v roce 1966 šlo o 74 876 celovečerních a 55 643 krátkých a výcvikových filmů. Více jak dvojnásobný nárůst zápuček dostal ÚDF ČSLA do složité situace, neboť od roku 1959 se prakticky nezvýšil počet jejich zaměstnanců a rovněž prostory, v kterých se instituce nacházela, přestaly vyhovovat.

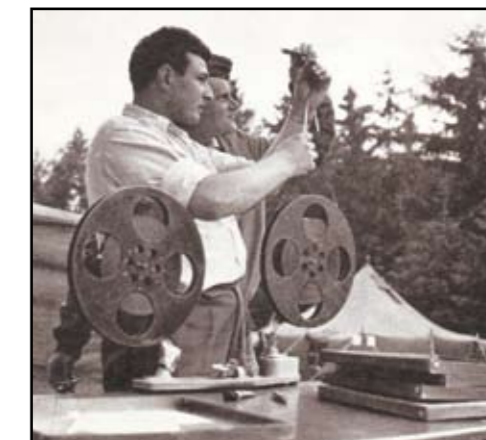
Tělovýchova a sport v ČSLA tvořily ucelený souhrn forem, prostředků a metod, které se navzájem prolínaly a na sebe navazovaly. Mezi hlavní formy tělesné výchovy patřily služební tělesná příprava a zájmová sportovní činnost. Řídícím orgánem bylo 4. oddělení Správy operační a bojové přípravy Generálního štábu. Ke konci šedesátých let došlo ke změně vedení všech úseků tělesné výchovy a sportu v ČSLA a k vytvoření Správy tělesné výchovy a sportu MNO s cílem zjednotit řízení tělovýchovy a odstranit zbytečné mezičlánky.

Z natáčení pořadu Poštovní schránka

U 22. výsadkové brigády byly natáčeny některé scény z úspěšného filmu režiséra Jiřího Sequence Atentát

Vojenské kino ve vojenském výcvikovém prostoru promítalo pro vojáky především vojenské filmy

Náročný výcvik vyžadoval mimořádnou fyzickou kondici

Na překážkové dráze

Výcvik zpestřovaly různé útvary sportovní soutěže

Náročnou zkouškou fyzické připravenosti bylo překonávání překážkové dráhy na čas

Služební tělesná příprava představovala nedílnou součást bojové přípravy vojsk a procházeli jí všichni vojáci základní služby i vojáci z povolání. Byla zaměřena k tomu, aby vojáci dokázali snášet náhamu bojových akcí za krajního vypětí psychických a fyzických sil a byli schopni používat zbraně a ovládat bojovou techniku i ve složitých podmínkách. Proto se při tělesné přípravě, v souladu s požadavky vojenského výcviku, kladl důraz na rozvoj tělesné zdatnosti (síla, rychlost, vytrvalost, houževnatost), praktických vojenských pohybových dovedností a návyků (překonávání překážek, boj zblízka, sebeobrana) a zvyšování odolnosti organismu vůči nepříznivým činitelům (únava, omezená pohyblivost v tanku a v zákopech apod.). Příprava se prováděla formou cvičebních hodin, instrukčně metodických zaměstnání, ukázkových cvičení, ranního cvičení, tělesných cvičení za omezené pohyblivosti a před nástupem dozorčí služby u přístrojů a tělesného tréninku při přesunech do zaměstnání.

Zatímco v padesátých letech byl hlavním kritériem pro hodnocení výsledků tělesné přípravy stupeň osvojení pohybových dovedností a návyků (gymnastika, boj zblízka, překonávání překážek), od roku 1961 se stále více stávala měřítkem účinnosti tělesné přípravy míra rozvoje základních fyzických a morálně volních vlastností vojáků. Tato změna vycházela z nového pojetí tělesné přípravy v důsledku technizace a mechanizace armády a nových názorů na způsob vedení soudobého boje v podmínkách oboustranného použití ZHN. Určitou roli rovněž sehrál zvyšující se nedostatek času na nácvik techniky složitých cviků a dovedností. V důsledku provádění služební tělovýchovy a masové sportovní činnosti docházelo v průběhu vojenské základní služby k dílčímu zlepšení tělesné připravenosti vojáků a ke splnění požadovaných výkonnostních norem na vyhovující až dobré hodnocení. Projevovalo se to nejvíce v prvním roce základní služby, kdy pravidelné cvičení muselo napravit nízkou fyzickou kondici většiny branců.

Jestliže služební tělovýchova u vojáků základní služby přinášela pozitivní výsledky, v případě vojáků z povolání byla situace opačná. V šedesátých letech se každoročních zkoušek tělesné zdatnosti v průměru nezúčastňovalo 25 procent vojáků z povolání ze zdravotních důvodů a více než 20 procent přezkoušených vykazovalo nevyhovující výsledky. Celkový zdravotní a tělesný stav vojáků z povolání neodpovídal potřebám a úkolům, které na ně kladl výkon služby, zvyšoval se u nich výskyt tzv. civilizačních chorob (poruchy cévního oběhového systému, nervové soustavy, zažívacího traktu). Hlavní podíl na tomto nepříznivém stavu měl především nedostatek pohybu a další příčina spočívala v nesprávném režimu života, v jednostranném přetěžování a nedocnění pravidelně prováděné tělesné přípravy ze strany mnohých velitelů a vojáků samotných. K odstranění nepříznivého stavu vydalo velení armády ve druhé polovině šedesátých let nařízení ke každoročnímu organizování a provádění tzv. preventivní rehabilitace v lázeňských a rekreačních zařízeních vojenské správy v plánované době 14 dnů, mimo řádnou dovolenou.

Na služební tělovýchovu úzce navazovala sportovní činnost, která se v ČSLA dělila do tří základních forem: masový, výkonnostní a vrcholový sport. Sportovní činnost měla sloužit „jako prostředek ke zvyšování základní i specifické zdatnosti vojáků. Úsilí Čs. lidové armády by mělo být proto zaměřeno k tomu, aby každý voják pravidelně cvičil a sportoval a pokud možno dosáhnout toho, aby si zvykl udržovat dobrou fyzickou připravenost v době osobního volna i po odchodu do civilního života.“ Tento směr sledovala masová sportovní činnost, jejímž cílem bylo zapojit do aktivní dobrovolné tělovýchovy co největší počet vojáků, a to zejména těch, kteří se před nástupem vojenské základní služby věnovali sportu málo nebo vůbec – šlo zhruba o 85 procent příslušníků základní služby. K tomu byly v ČSLA pořádány přebornické soutěže Armádní sportovní hry (ASH), které měly čtyři stupně (útvár, svazek, svaz, přebor ČSLA) a jichž se ročně účastnilo na 70 000 vojáků.

Další celoarmádně organizovanou akcí masového sportu byla soutěž o odznak Přípraven k práci a obraně vlasti (PPOV), který v šedesátých letech každý rok získalo asi 40 000 vojáků. Od poloviny desetiletí však soutěž ztrácela svou původní emocionálnost a nízká náročnost vedla k tomu, že plnění podmínek odznaku se stalo formální. Proto byla zavedena nová celoarmádní soutěž v plnění podmínek Vojenského odznaku zdatnosti (VOZ), jehož náplní byl závod všestrannosti skládající se z deseti disciplin. Splnění podmínek VOZ vyžadovalo od vojáků pravidelnou přípravu, což mělo odstranit kritizovanou nárazovost a kampaňovitost. Podmínky plnění byly odstupňovány podle věkových kategorií tak, aby se soutěže mohli zúčastnit i vojáci z povolání.

Zvláštní kategorií masového sportu v ČSLA se staly vojensko-praktické soutěže diferencované podle specifiky jednotlivých druhů vojsk a organizované na stupni

útvár, předkola začínala už na stupni četa. Preferovaly především prvky bojového výcviku.

Cílem výkonnostního sportu bylo zajistit ve sportovních oddílech vojenských tělovýchovných jednot (VTJ) působících pod jednotným názvem Dukla možnost provádět sportovní činnost především sportovcům, kteří do armády přišli již s určitou výkonností (nositelé výkonnostních tříd) a dále těm, jež svými výkony v celoarmádních sportovních soutěžích splnili podmínky členství ve VTJ. Dalším úkolem jednot bylo důstojně reprezentovat ČSLA na veřejnosti. Oddíly výkonnostního sportu působily v odlišných poměrech – zatímco atraktivní sporty jako kopaná či lední hokej měly vesměs vytvořeny dobré podmínky, oddíly s méně „zajímavými“ sporty (lehká atletika, plavání, lyžování) na tom byly mnohem hůř.

Činnost jednot se řídila Směrnicemi pro činnost VTJ z roku 1963 a programovým dokumentem III. sjezdu ČSTV Hlavní směry dalšího vývoje tělesné výchovy v ČSSR, které však jednotám ukládaly tak širokou působnost a odpovědnost, že to přesahovalo rámec výkonnostního sportu. VTJ se významně podílely na organizování a provádění masového sportu v armádě a v řadě posádek pomáhaly také při sportovním a kulturním vyžití veřejnosti, zejména mládeže. To vedlo k tomu, že v některých místech vztah občanů k Dukle vybočoval z rámce sportovních sympatií a vedl k všeobecně dobrému poměru k příslušníkům armády. Přesto bylo nutno po čtyřech letech Směrnice upravit. Ukázalo se totiž, že rozšířenou sportovní kulturní úlohu nemohu VTJ ve většině případů uspokojivě naplňovat. Chyběl jim dostatek dobrovolných tělovýchovných pracovníků, především z řad vojáků z povolání, kteří by měli zájem pracovat v masovém sportu. Také řada vojáků základní služby nepocíťovala nutnost být členy VTJ. Proto se jednoty soustředily na aktivní sportovce, nositele VT a ty sportovce, kteří již nemohli být z různých důvodů zařazení do armádních sportovních družstev vrcholového sportu. Celkem působilo v armádě v roce 1967 asi 450 jednot a uvažovalo se o jejich částečné redukci, protože v některých druzích sportu (kopaná, lední hokej) nebyl dostatek sportovců splňujících výkonnostní kritéria.

Specifickou součástí tělovýchovy v ČSLA byl vrcholový sport. Tvořila jej početně omezená část špičkových sportovců soustředěná v armádních sportovních družstvech (ASD) vystupujících pod názvem Dukla. Úloha a význam armádního vrcholového sportu spočívaly zejména v jeho vlivu na celkovou úroveň tělesné výchovy v ČSSR, protože úspěchy sportovců působily přitažlivě především na mládež. Příznivci armádního sportu se rovněž od roku 1963, kdy bylo reorganizací Vojenské tělovýchovné školy Miroslava Tyrše vytvořeno Armádní středisko Dukla Praha, sdružovali v tzv. DUKLA-KLUBU. Vojenský vrcholový sport patřil k důležitým prostředkům propagace armády doma i v zahraničí a úspěšná vystoupení armádních sportovců na mezinárodních sportovních podnikcích přispívala k pozitivnímu pohledu na socialistické Československo a jeho ozbrojené síly.

V souvislosti se zajištěním dlouhodobé přípravy na Letní olympijské hry v roce 1968 byla od 1. září 1967 soustředěna ASD do čtyř středisek. Došlo k vytvoření Armádního střediska (AS) Dukla Praha se sportovními družstvy kopané, lehké atletiky, házené, plavání, vodních sportů a tenisu. Dalším armádním střediskem byla Dukla Banská Bystrica, která vznikla sloučením TJ Partizán s Duklou Banská Bystrica. Měla družstva zabývající se kopanou, lehkou atletikou, lyžováním, judem, vzpíráním a zápasem. Sportovní rota Dukla Olomouc se soustředila

Armádní sportovní hry v disciplíně orientační radiový běh

Plavání patřilo k nejoblíbenějším sportům provozovaným ve vojenských tělovýchovných jednotách

Střelnice pro sportovní střelbu

Jihlavská Dukla „válí“

ODLOŽIL Josef

(11. 11. 1938 – 10. 9. 1993)
lehký atlet, čs. rekordman

Narodil se ve Zlíně. Při studiu Vojenské školy Jana Žižky v Bratislavě se začal intenzivně věnovat atletice a zajímal se také o běh na lyžích, ve kterém se mu dokonce dařilo lépe. Přesto zůstal u atletiky a ještě na škole se zúčastnil několika závodů. Po dokončení studia v roce 1957 nastoupil do Olomouce a začal závodit za místní klub Slovan. V letech 1958–1960 střídavě působil v Košicích a v Olomouci, kde se zúčastnil atletických soutěží. Jeho výsledků na trati 800 m si poprvé všimli sportovní funkcionáři v roce 1960, kdy se konaly LOH v Římě a spekovalo se o jeho případném startu. V následujícím roce přestoupil do Dukly Praha k trenéru Alexandru Zvolenskému a hned v příštím roce se zúčastnil ME v Bělehradě, kde startoval na trati 800 m a byl také členem štafety na 400 m. V roce 1963 se jeho novým trenérem stal Aleš Poděbrad a s ním se intenzivně připravoval na LOH v Tokiu. Více pozornosti také soustředili na běh na trati 1 500 m, na níž získal v Tokiu v roce 1964 stříbrnou medaili. V následujícím roce vylepšil čs. rekordy na tratích 1 000 m a 2 000 m. Dva roky po olympiádě startoval na ME v Budapešti, kde pro zdravotní potíže skončil již v rozběhu, ačkoli ještě o dva týdny dříve vytvořil nový čs. rekord na trati 1 500 m. V roce 1968 byl nominován na LOH v Mexiku, kde ve finále v běhu na 1 500 m obsadil osmé místo. Po skončení sportovní kariéry odešel z armády. Působil v trenérské funkci ve Spartě Praha a na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let jako trenér v Institutio National Del Deporte v Mexiku. Po roce 1989 byl přijat zpět do armády a v letech 1992–1993 velel Mírovým sborům OSN v Iráku.

Umístění armádních družstev a sportovců v nejvyšších domácích soutěžích v letech 1960–1968

rok	kopaná	lední hokej	házená	volejbal	atletika ²⁾
	Dukla Praha	Dukla Jihlava	Dukla Praha	Dukla Kolín ¹⁾	Dukla Praha
1960/1961	1	4	1	1	9
1961/1962	1	3	1	3	10
1962/1963	1	4	1	1	6
1963/1964	1	3	1	2	11
1964/1965	8	4	1	4	12
1965/1966	1	2	1	2	9
1966/1967	4	1	1	7	9
1967/1968	4	1	1	4	5

¹⁾ Od sezóny 1966/1967 Dukla Jihlava

²⁾ Počet mistrovských titulů

na košíkovou, box a plavání. Sportovní rota Dukla Jihlava sdružovala oddíly ledního hokeje a odbíjené. Nově vzniklo v Brně ASD sportovní gymnastiky. Družstva sportovní gymnastiky, motorismu, sportovní střelby, lyžování, parašutismu, vodního slalomu, cyklistika a vojenského trojboje zůstala u původních útvarů. Po úpravě bylo v nově vzniklých armádních střediscích vrcholového sportu 18 ASD a 12 družstev bylo dislokováno u deseti útvarů v osmi městech. Na území Čech se nacházelo 14 armádních sportovních družstev, na Moravě a na Slovensku po osmi. Vytvořený systém se ukázal jako velmi životaschopný a s menšími úpravami přetrval dvě desetiletí.

Vrcholoví armádní sportovci v šedesátých letech důstojně reprezentovali ČSSR na mezinárodních sportovních podnicích. Armádní atleti pokračovali v tradici dobrých výkonů: Tomáš Salinger v roce 1962 na Mistrovství Evropy (ME) v Bělehradu obsadil třetí místo v běhu na 1500 m a Josef Odložil získal na Letních olympijských hrách (LOH) v Tokiu v roce 1964 na stejné trati stříbrnou medaili.

Na velkých úspěších čs. fotbalu v šedesátých letech měli velkou zásluhu fotbalisté Dukly Praha, kteří patřili ke stabilnímu kádru národního týmu. V sezóně 1960–1961 přišel do Dukly trenér Jaroslav Vejvoda, který dokončil stabilizaci mužstva a zavedl nový herní systém. Náročně tréninkové metody přinesly Dukle nejen titul mistra 1. ligy, ale především vítězství v Americkém poháru pořádaném v New Yorku, které ji posunulo do povědomí světové sportovní veřejnosti. Vítězství v Americkém poháru obhájila ještě třikrát. Na jaře 1967 v Poháru

Pražská Dukla na Julisce

Pražská Dukla s Americkým pohárem

mistrů evropských zemí porazila Dukla Praha v rozhodujícím utkání slavný Ajax Amsterdam a poprvé postoupila do semifinále této soutěže.

V roce 1962 na Mistrovství světa v kopané v Chile čs. národní tým vybojoval stříbrnou medaili. Na tomto úspěchu se podíleli „Duklisté“ Ladislav Novák, Svatopluk Pluskal, Josef Masopust, Josef Jelínek, Josef Adamec a Pavel Kouba. Josef Masopust byl v anketě prestižního časopisu France Football vyhlášen nejlepším evropským fotbalistou a v následujícím roce při oslavě stoletého výročí založení FIFA hrál se S. Pluskalem a Janem Popluhárem v „mužstvu světa“ proti Anglii. Fotbalisté pražské Dukly Jan Brumovský, Ján Geleta a Karel Knesl byli nominováni do týmu, který na LOH v Tokiu v roce 1964 získal stříbrné medaile.

Armádní házenkáři tvořili v šedesátých letech prakticky celé národní mužstvo, které na mistrovstvích světa získalo několik medailí. Největším úspěchem bylo vítězství na Mistrovství světa v házené v roce 1967 ve Švédsku. Trenérem byl Bedřich König a k oporám mužstva patřili házenkáři Jiří Vicha, Josef Trojan a Oldřich Spáčil. V roce 1963 vyhrál tým Dukly Praha podruhé Pohár mistrů evropských zemí. Po celá šedesátá léta vládli domácí ligové soutěži.

Armádní hokej byl spojen s Duklou Jihlava, která si účast v hokejové lize vybojovala již v polovině padesátých let. V letech 1961–1964 se stabilizoval hráčský kádr tvořený Milošem Podhorským, Zdeňkem Poláčkem, Ladislavem Šmidem, Janem Hrbatým, Jaroslavem Holíkem, Janem Klapáčem a dalšími výbornými hokejisty, kteří se stali také oporami čs. reprezentace. V roce 1966 dosáhla Dukla Jihlava

Házenkáři Dukly po celá šedesátá léta nenašli doma soupeře

prvního mezinárodního úspěchu vítězstvím ve Spenglerově poháru, které obhájila i v následujícím roce, kdy se také poprvé stala mistrem 1. ligy ledního hokeje. V roce 1968 postoupilo mužstvo až do finále Poháru mistrů evropských zemí.

Rovněž armádní volejbal zaznamenal v šedesátých letech řadu úspěchů, přestože mužstvo Dukly se muselo v roce 1966 přestěhovat z Kolína do Jihlavy. Jeho oporami i základem reprezentace byli Josef Tesař, Karel Paulus, Josef Smolka a Václav Šmíd, které v domácí soutěži doplňovali většinou vojáci v základní službě. Dukla Kolín a Dukla Jihlava se staly dvakrát mistrem

MASOPUST Josef

(9. 2. 1931)
čs. fotbalový reprezentant

Narodil se ve Střimicích u Mostu. Již od dětství se věnoval fotbalu a od roku 1949 hrál v mužstvu Sklo Union Teplice. O dva roky později dostal povolávací rozkaz do ATK Praha, kde působil pod vedením trenéra Karla Kolského. V roce 1953 získal s mužstvem ÚDA svůj první ligový titul. V roce 1958 vyjel tým pod novým jménem Dukla Praha na dvouměsíční turné po Latinské Americe, kde porazil i slavný brazilský FC Santos s legendárním Pelém. Vrchol jeho kariéry přišel v šedesátých letech, kdy s Duklou Praha vyhrál pětkrát za sebou 1. ligu a čtyřikrát Americký pohár. Nejvíce zazářil v roce 1962 na MS v Chile, kde se čs. fotbalové mužstvo probojovalo do finále, v němž podlehl Brazílii. Jedinou branku čs. týmu vstřelil právě J. Masopust. Ve stejném roce obdržel Zlatý míč časopisu France Football. Po mistrovství světa dostal nabídky od předních evropských fotbalových klubů, ale v důsledku tehdejší politické situace zůstal v Dukle Praha. Na první zahraniční angažmá odešel až na sklonku své hráčské kariéry, když v roce 1968 přestoupil do druholigového belgického klubu Molebeek. V sedmdesátých letech působil jako trenér v Dukle Praha a ve Zbrojovce Brno a v první polovině osmdesátých let v Molebeeku. V roce 2001 obdržel cenu nejlepšího českého hráče století. Od roku 2002 je udělována cena nesoucí jeho jméno.

Jihlavská Dukla na Horáckém stadionu v Jihlavě

Kapitán jihlavských hokejistů, výborný obránce Ladislav Šmíd

republiky a někteří hráči se podíleli na zisku stříbrných medailí na mistrovstvích světa v Rio de Janeiro a Moskvě. V roce 1966 vybojovali v Praze titul mistrů světa. Na LOH v Tokiu obsadila čs. reprezentace druhé a na LOH v Mexiku třetí místo.

Vynikající cyklisté působili v Dukle Brno. Jan Smolík patřil mezi nejlepší silničáře a v roce 1964 se stal po Janu Veselém druhým čs. vítězem Závodu míru. Účastnil se rovněž LOH v Tokiu a v Mexiku. Jiří Daler vynikal v dráhové cyklistice. Na mistrovství světa v Paříži v roce 1964 obsadil třetí místo ve stíhacím závodě jednotlivců na 4 km. V následujícím roce na MS v San Sebastianu získal bronzovou medaili v družstvech, v roce 1966 ve Frankfurtu nad Mohanem stříbrnou a v roce 1967 v Amsterdamu bronzovou medaili v jednotlivcích. Na LOH v Tokiu vybojoval zlatou medaili v závodě na 4 km jednotlivců.

Ani armádní kanoisté se na mezinárodním poli neztratili. Rudolf Pěnkava přivezl v roce 1966 z mistrovství světa v Berlíně stříbrnou medaili a Jiří Čtvrtečka na LOH v Mexiku obsadil čtvrté místo.

Na vysoké úrovni byl armádní motoristický oddíl. Národní reprezentační družstvo účastníci se v Šestidenní soutěži o Mezinárodní trofej vždy tvořili závodníci Dukly Praha. V roce 1962 ji v německém Garmisch Partenkirchenu vyhráli již posedmé. Na mistrovství světa v motokrosu o Trofej národů obsadil v roce 1966 ve třídě do 250 ccm třetí místo Petr Dobrý. V letech 1963, 1964 a 1967 získala družstva na mistrovstvích světa v motokrosu ve třídě do 250 ccm druhá a třetí místa. Jejich členy byli Antonín Hrách, Petr Dobrý a Karel Konečný.

Roku 1962 byla dokončena výstavba Armádního střeleckého stadionu v Plzni-Lobzích a v následujícím roce se sem přestěhovalo pražské družstvo střelců. Mezi přední pistoláře patřili Hynek Hromada, Jaroslav Veselý, Vladimír a Milan Hykovi a Ladislav Falta. V roce 1966 získal H. Hromada na mistrovství světa ve Wiesbadenu bronzovou medaili a J. Veselý a František Kudrna v soutěži družstev obsadili třetí místo. Ve stejném období ovládala na mezinárodních soutěžích stupně vítězů trojice armádních puškařů Jan Kůrka, Jaroslav Navrátil a Antonín Schwarz. Největším úspěchem byla zlatá medaile J. Kůrky na LOH v Mexiku v roce 1968 ve střelbě z libovolné malorážky vleže.

V roce 1961 byla při 22. výsadkové brigádě ustavena v Prostějově četa armádních parašutistů, která měla reprezentovat ČSLA na sportovních akcích v rámci Varšavské smlouvy. Po absolutním vítězství a zisku devíti medailí na Mistrovství spřátelených armád v parašutismu byla v březnu 1963 četa reorganizována na ASD parašutismu, jehož cílem se stala výchova sportovců pro armádní a státní reprezentaci. Členové družstva Jaroslav Chromek, Václav Kumbár, Josef Pospíchal, Václav Hynek, Bedřich Chudoba i další pod vedením Stanislava Blažeje a později Jaroslava Jedličky vytvořili v šedesátých letech 14 světových rekordů a získali řadu titulů mistrů světa a Evropy v jednotlivcích i kolektivech.

V létě 1965 se konala v Praze III. Celostátní spartakiáda, již se zúčastnili také armádní cvičenci s vlastními skladbami. Předvedli je s úspěchem na okresech a krajských spartakiádách, nejlepší byli vybráni pro vystoupení na pražském Strahově, kde byla hromadná tělovýchovná vystoupení sestavena do dvou

Dvě generace cyklistů a vítězů Závodu míru: Jan Veselý a Jan Smolík

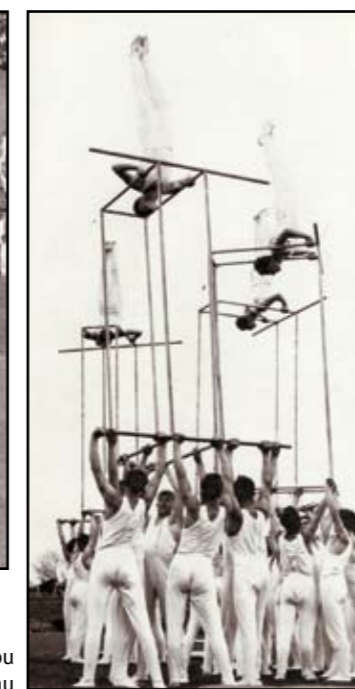
Zasáhnou terč každou ranou

Armádní výsadkáři z Prostějova

Skladba K nejvyšším metám začínala na zemi ...

... a končila vysoko nad plochou Strahovského stadionu

programových tematických celků nazvaných Zpěv míru a Vítězství patří nám. V osmi skladbách každého programového celku cvičilo vždy devadesát tisíc cvičenců a cvičenek. V prvním programovém odpoledni vystoupilo 1 792 vybraných armádních cvičenců, kteří svou skladbu K nejvyšším metám předvedli i druhý den, kdy ve skladbě Vítězství patří nám nastoupilo na plochu Spartakiádního stadionu také 16 000 příslušníků ozbrojených sil v bílých trenýrkách. Zatímco v prvním vystoupení udivili vojáci odvážnými cviky na trubkových konstrukcích, druhá skladba byla velmi efektní a přitažlivá originálním nástupem cvičenců z obrněných kolových transportérů OT-64, změnami tvarů a závěrečnými živými pyramidami. Na Strahově vystoupili také členové Svazarmu se skladbou Silní, odhodlaní, připravení koncipovanou jako ukázka náročné pozemní přípravy svazarmovských parašutistů se závěrečným výsadkem z letadel. Doprovodný program spartakiády tvořily různé sportovní, branné soutěže a turistické akce, na nichž se také podíleli příslušníci armády. Jednou z hlavních a nejmasovějších sportovních soutěží byla soutěž nositelů odznaku Bud' připraven k práci a obraně vlasti (BPOV) a PPOV a Sokolovský a Dukelský závod branné zdatnosti.

Symbolický cíl Dukelského závodu branné zdatnosti

Kulturní a sportovní styky v rámci Varšavské smlouvy

Filmové festivaly socialistických armád

Již v roce 1952 se konala v Praze přehlídka filmů armád lidově demokratických zemí a o deset let později se rovněž v Praze uskutečnilo setkání pracovníků filmových ústředí armád Varšavské smlouvy, spojené s přehlídkou jejich produkce. Stalo se počátkem úzké spolupráce zejména při výrobě výcvikových a instrukčních filmů. V roce 1964 se konalo podobné setkání ve Varšavě a v následujícím roce v Praze, kde bylo rozhodnuto o konání filmových festivalů socialistických armád. První z nich se uskutečnil v září 1966 v bulharské Varně a Studio ČAF na něm promítlo sedm filmů, z nichž tři získaly ocenění. O rok později na II. filmovém festivalu socialistických armád v Oděse bylo promítáno šest filmů z produkce Studia ČAF, dva z nich patřily mezi oceněné. Třetí festival v roce 1968 v Budapešti se uskutečnil v ovzduší nesouhlasu zemí Varšavské smlouvy s vývojem v Československu.

Zimní spartakiáda spřátelených armád a Mistrovství spřátelených armád

V únoru 1961 byla v polských městech Zakopaně, Bydhošť a Toruň uspořádána I. zimní spartakiáda spřátelených armád, na níž dominovali především sportovci Sovětské armády, kteří získali 51 medailí z celkem 63 udělených. Reprezentanti ČSLA se v silné konkurenci neprosadili. Od roku 1962 připravoval Sportovní výbor spřátelených armád II. letní i zimní spartakiádu, ale pro kumulaci vrcholných sportovních podniků bylo rozhodnuto pořádat místo nich Mistrovství spřátelených armád v jednotlivých druhích sportu. Ta se konala od roku 1963 v různých zemích Varšavské smlouvy (v roce 1963 šlo celkem o téměř dvě desítky akcí) a byl při nich kladen důraz na prvky brannosti. Šlo o soutěže ve vojenském trojboji, parašutismu, biatlonu, střelbě, gymnastice, terénním a orientačním běhu, zápasu, boxu, lehké atletice, lyžování, košíkové, odbíjené, házené a dalších druhích sportu. Sportovci ČSLA se jich zúčastňovali s rozdílnými výsledky, k neúspěšnějším patřili armádní parašutisté, kteří pravidelně vítězili v jednotlivcích i kolektivech. Od roku 1964 začaly být znovu připravovány zimní a letní spartakiády spřátelených armád, pro různé potíže se však uskutečnily až o pět let později, kdy se jich zúčastnili i sportovci ozbrojených sil Kuby, Mongolska a VDR. V únoru 1961 se konala 1. mezinárodní konference trenérů lehké atletiky spřátelených armád za účasti zástupců ČSLA, NLA NDR, PLA, RLA a Sovětské armády. Další plánované konference se v šedesátých letech nekonaly.

Armáda pro lid

Pomoc armády při živelních pohromách, činnost stavebních a železničních jednotek ČSLA

Také v šedesátých letech pokračovalo nasazování příslušníků ČSLA na pomoc při živelních pohromách a ve prospěch rozvoje ekonomiky. Vojenské záchranné výpomoci směřovaly především na Slovensko, které bylo stále častěji zasahováno záplavami, zejména na Dunaji. V únoru 1964 se na Dunaji mezi Bratislavou a Komárnem vytvořily tři ledové bariéry, které zvýšily hladinu řeky asi o dva metry. Uvolněním ledu u Bratislavy došlo ke vzduť ledové masu u Medveďova a přívalová vlna se začala rozlévat do okolí. Vážně ohrožovala skupinu více než 40 lesních dělníků.

Část ohrožených se podařilo zachránit z maďarského břehu řeky díky statečnosti dobrovolníků, ale nezjištěný počet osob zůstával nadále v nebezpečí. Proto byli na pomoc vysláni příslušníci 52. pontonového pluku z Komárna spolu s příslušníky Pohraniční stráže, do záchranné akce byli nasazeni také ženisté maďarské armády a vojáci jednotek Sovětské armády v Komárně. Využitím nafukovacího gumového člunu a vrtulníku se podařilo všechny ohrožené osoby, včetně dvou Maďarů dopravit do bezpečí.

Velká přírodní katastrofa postihla jih Slovenska podél toku Dunaje hned v následujícím roce. Výdatné srážky v průběhu jara a na počátku léta zvedly hladiny vodních toků, rybníků a přehrad po celém území republiky a způsobily místní záplavy, ale v polovině června začala voda na většině míst opadávat. Kritická situace se naopak vytvářela na Dunaji, jehož hladina začala v důsledku dešťů a rychlého tání alpských ledovců prudce stoupat. Nebezpečí rozsáhlých povodní umocňovalo velké množství vody přitékajících do Dunaje ze slovenských řek, především Váhu a Nitry. V polovině června 1965 došlo k prorážení ochranných hrází u obcí Patince, Čičov a Trstice a k přelití hráze na řece Nitra. Voda zaplavila na 140 000 ha půdy, 27 obcí a usedlostí, zničila téměř 400 km komunikací, 48 mostů a více než 55 zemědělských podniků.

První vojenské jednotky se do záchranných prací zapojily již 12. června, ale vzhledem k vážnosti situace docházelo k přísunu dalších jednotek nejen z území Slovenska, ale také z Moravy a Čech. Šlo především o 1. a 51. ženijní brigádu, 22. výsadkovou brigádu a útvary 4. tankové divize a 10. letecké armády. K 18. červnu bylo již na jihu Slovenska nasazeno téměř 11 000 vojáků, jimž pomáhalo na 1 000 příslušníků vojsk Ministerstva vnitra a více než 1 300 důstojníků a studentů vojenských kateder bratislavských vysokých škol spolu s 58 příslušníky sovětských jednotek v Maďarsku a 24 vojáky maďarské armády. Velitelem vojenského uskupení byl velitel 2. vojenského okruhu genmjr. Josef Valeš, který měl k dispozici štáb řídicí činnost vojsk v deseti územních úsecích. Pro pružnější velení byly zřízeny dva předsunuté operační štáby v Komárně (velitel gen. Ján Strcula,

Pomoc vojáků při povodních na jihu Slovenska v roce 1965

zástupce velitele 2. vojenského okruhu) a Dunajské Středě (velitel plk. František Veselý, zástupce velitele 4. tankové divize).

V prvních dnech nasazení příslušníci ČSLA monitorovali tok Dunaje a jeho přítoků, zvyšovali a zpevňovali hráze, pomáhali při evakuaci obyvatelstva, hospodářských zvířat a majetku v ohrožených oblastech a podíleli se na hygienicko-epidemiologických opatřeních, především svozu a pálení utonulých zvířat.

Po prorážení hrází museli vojáci urychleně evakuovat ze zatopených obcí v okresech Dunajská Streda a Komárno téměř 40 000 osob, na 14 000 kusů hovězího dobytka a přes 18 000 vepřů, bezmála 140 000 kusů drůbeže, více než 1 400 ovcí a 2 400 q obilí. Od 17. června byly všechny ženijní jednotky nasazeny na výstavbu ochranných hrází. Největší vybudovaly u Medveďova – její délka dosahovala 370 metrů a byla ze sypaného kamene. Postavily také pontonový most u Čičova dlouhý 87 metrů a zřídily dvě dvacetitunová soulodí pro zabezpečení záchranných prací.

Od 5. července se vojáci podíleli především na likvidaci škod způsobených povodní. Jejich hlavním úkolem se vedle obnovy komunikací a spojů, zásobování obyvatelstva pitnou vodou, provádění demoličních prací a odvozu materiálu stala pomoc při asanaci a dezinfekci zaplaveného území. K tomu byly přisunuty některé speciální útvary (na 1 500 příslušníků silničního vojska) a jednotky, které své úkoly splnily, mohly zahájit odsun do svých posádek. Za podíl na záchranných pracích, odstraňování škod a osobní hrdinství řada jednotek i jednotlivců obdržela vyznamenání prezidenta republiky.

Celkově způsobily katastrofální povodně na jihu Slovenska v roce 1965 škody ve výši 3,5 mld Kčs, které byly odstraňovány po několik let. I na tom se nadále podíleli také příslušníci ČSLA jak formou dočasně nasazení organických jednotek, tak brigádnickou činností. Získané zkušenosti vedly ke změnám organizace nasazení vojsk při možných záplavách.

Na konci roku 1960 došlo u Handlové k velkému sesuvu asi 20 milionů m³ půdy, který ohrozil silniční a železniční komunikace, elektrické a telefonní vedení, zásobování města pitnou vodou a na stovku obytných domů a zemědělských objektů. O Vánocích byli do likvidace následků sesuvu nasazeni vojáci 64. ženijního a 52. pontonového pluku s nákladními automobily a další technikou. Rozhodující měrou se podíleli na evakuaci 200 rodin, zásobování obyvatel pitnou vodou (stavbou 1 700 m dlouhého potrubí) a výkopech pro dálkové kabely (800 m).

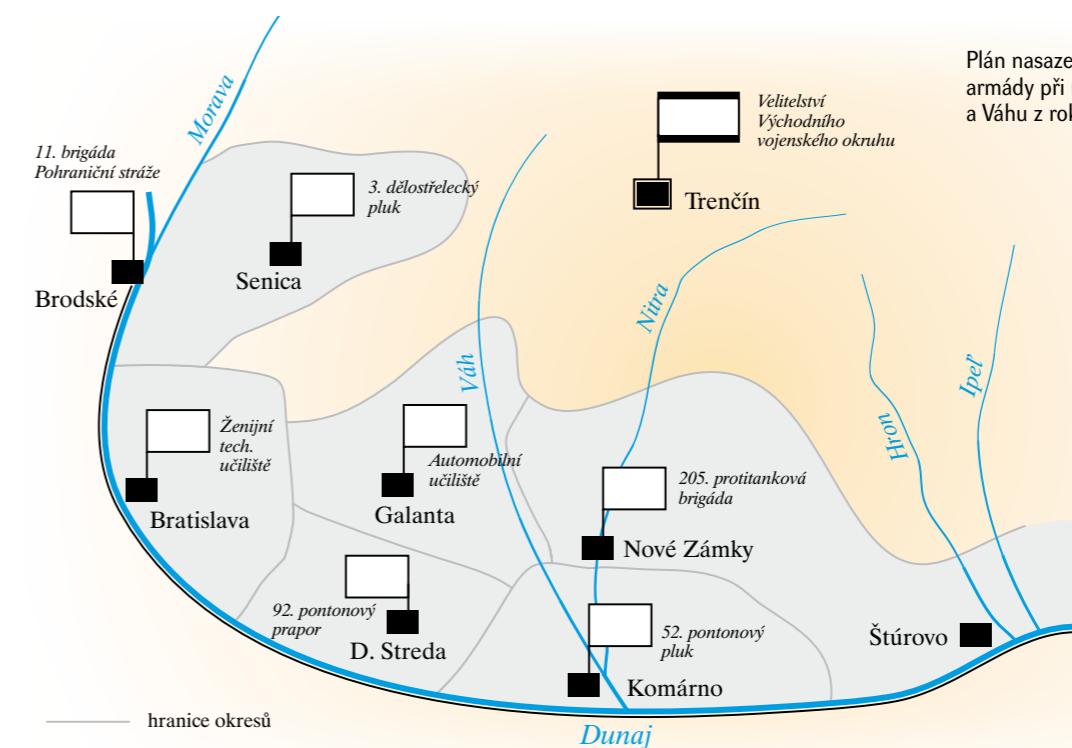
Příslušníci armády zvládli také krizovou situaci, která se vytvořila po dalším sesuvu půdy na počátku ledna 1961 a ohrožovala důl v Handlové. Zůstali na místě i po odstranění nebezpečí a zajistili trvalý zdroj pitné vody pro město, obnovili

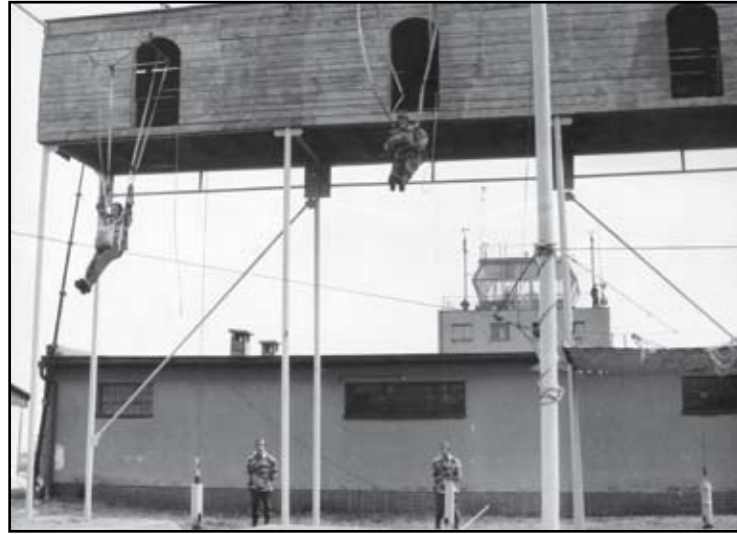
Budování protipovodňové hráze u Medveďova

Odměňování nejobětavějších vojáků čs. a maďarské armády ministrem národní obrany B. Lomským

Plán nasazení jednotek Československé lidové armády při možných povodních na Dunaji a Váhu z roku 1966

Velké finanční prostředky ušetřili svépomocnou výstavbou výcvikového trenažéru v Prostějově vojáci 22. výsadkové brigády

Nasazení těžké vojenské techniky zachránilo milionové hodnoty

Pomoc příslušníků armády při žních ...

... při sklizni chmele ...

... a sběru brambor

silnici Handlová – Žiar nad Hronom, železniční trať do Horní Štubni a elektrické vedení.

Na konci května 1965 došlo k protržení hráze skládky chemických odpadů z elektrárny v Nováčích a chemických závodů Wilhelma Piecka a stovky tun tekutých toxických kalů ohrožovaly Zemianské Kostolany, vodárnu, vojenské byty a vlečku, železniční trať i řeku Nitru. Velitel posádky ihned zajistil záchranné práce a po dalším zhoršení situace byli na místo vysláni příslušníci 205. protitankové brigády z Topolčian, kteří začali budovat ochrannou hráz. Když lavina chemických odpadů zatarasila tok Nitry a povodňová vlna působila vážné škody a ohrožovala životy lidí, podařilo se je vojákům zachránit.

Vzhledem k rozsahu havárie byli k Zemianským Kostolanům přesunuti vojáci 92. pontonového praporu z Bratislavy, 52. pontonového pluku z Komárna a 11. železniční brigády ze Žiliny s posluchači Automobilního učiliště v Nitře a vojenskými specialisty, jimž se ve spolupráci s jednotkami Vnitřní stráže a Civilní obrany podařilo do poloviny června situaci zvládnout. Vedle 250 vojáků bylo denně na práce nasazeno 25 vojenských nákladních automobilů, 3 nakladače a 5 buldozérů. Díky velkému úsilí a osobní statečnosti příslušníků ČSLA dosáhla škoda na vojenském majetku pouze 9 mil Kčs, zachráněné „civilní“ hodnoty byly oceněny na několik desítek milionů korun.

V roce 1961 došlo k obnově odminovacích prací na východním Slovensku, které byly zastaveny na počátku padesátých let. Prováděla je odminovací rota

vytvořená ze ženijních útvarů a jednotek 2. vojenského okruhu, od roku 1963 se na odminování střídaly v měsíčních turnusech ženijní jednotky 2. vojenského okruhu a 1. a 4. armády, pro které to byla součástí výcviku. Do roku 1965, kdy byly práce ukončeny, se podařilo prověřit více než 1 000 ha zemědělské půdy, pastvin, stavenišť a lesů a zlikvidovat téměř 90 000 min, leteckým pum a další munice.

Pokračovaly vojenské výpomoci poskytované armádou na základě usnesení vlády především v zemědělství v období hlavních sezónních prací. Jejich počet se nesnížil a řada výpomocí označovaných za „pracovní brigády vojáků“ byla organizována na žádost stranických nebo jiných orgánů mimo rámec vládních usnesení a v rozporu s předpisem Sm-všeob-14. Ročně šlo o několik milionů brigádnických hodin a organizované výpomoci i „dobrovolné brigády“ narušovaly výcvik jednotek a ohrožovaly jejich bojovou připravenost a pohotovost. Dalších několik milionů hodin ročně odpracovali vojáci v rámci „akce Z“ ve svých posádkách a při zlepšování stavu vojenských objektů a jejich okolí. Městské a místní národní výbory se snažili pomoci příslušníkům armády a zejména vojenské techniky co nejvíce využít, v některých případech dokonce spočívala celá akce především na nich.

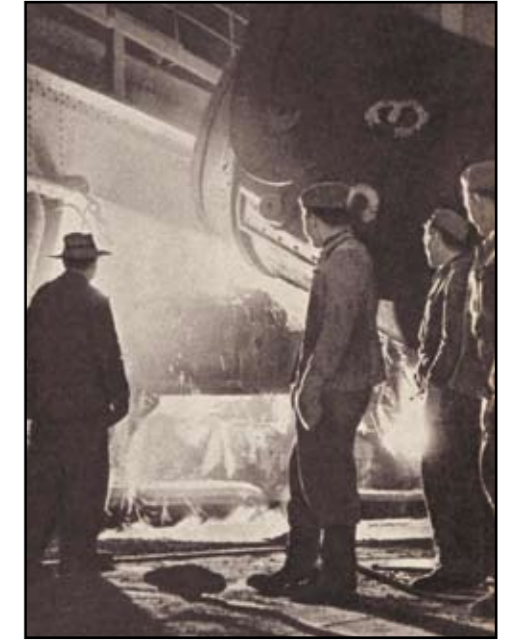
Pracovní oddíly vojáků od bojových útvarů byly nasazovány také na brigádnickou činnost v průmyslových podnicích, která měla stoupající tendenci. Například příslušníci 22. výsadkové brigády odpracovali v hutích v Ostravě a Třinci v roce 1961 více než 2 200 pracovních dnů, o rok později to bylo již téměř 3 500 a v roce 1963 dokonce bezmála 18 000 pracovních dnů.

Velkou pomoc čs. ekonomice poskytovalo spojovací vojsko, které se podílelo na projektování a technologickém zajištění výstavby telekomunikačních sítí včetně spojovacích uzlů. Příslušníci ženijního vojska se svou technikou vyhloubili v první polovině šedesátých let téměř 500 km melioračních rýh a provedli na dva tisíce vrtů pro civilní sektor, uskutečnili demolice různých objektů včetně železobetonových a ocelových mostů, staveb překážejících nové výstavbě, odstraňování strusky z komor ocelářských pecí i při rozpojování železného a ocelového šrotu.

Rozhodující formou pomoci armády národnímu hospodářství však zůstala i po celá šedesátá léta činnost vojenského stavebnictví a železničního vojska. K 1. říjnu 1960 byly v rámci podniku Vojenské stavby vytvořeny reorganizací technických pluků čtyři skupiny vojenských staveb v Krnově, Rajhradě, Zákupech

Hotelový dům Škoda – Plzeň vybudovaný v letech 1963–1964

„Příslušníci vojenského útvaru na brigádě v NHKG. Vedení závodu s nimi bylo velmi spokojeno – plnili denně pevné pracovní normy až na 150 %.“

V roce 1968 začaly být podle projektu Vojenského projektového ústavu budovány bytové jednotky v Novém Boru

Pionýrské rekreační středisko Donovaly z roku 1963

V letech 1964–1967 byla postavena nová vojenská zotavovna v Tatranských Zrubech

Odbavovací areál letiště Praha-Ruzyně vybudovaný v letech 1963–1968

Jedním z úkolů silničního vojska byla výstavba pozemních komunikací

Dílenský hangár „F“ na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni

Začátek výstavby podchodu na Václavském náměstí v Praze v roce 1966 ...

a Bohosudově. Každá skupina měla 3–4 stavební silniční prapory o 3–4 rotách, autorotu, technickou rotu, provoz přidružené výroby a provoz Vojenských staveb, u 1. skupiny byla zřízena poddůstojnická škola a u 5. skupiny výcvikové středisko. Počet příslušníků skupiny přesahoval 2 000 mužů, kteří zajišťovali v první řadě investiční výstavbu pro armádu, ale byli nasazeni také v civilním sektoru. V roce 1960 pracovali například příslušníci 5. skupiny v Zákupích na 19 místech po celém území Čech a Moravy.

Cílem vytvoření skupin vojenských staveb bylo odstranit dvojkolenost řízení podniku Vojenské stavby a technických pluků, ale záměr se nezdařil. Skupiny vojenských staveb měly i nadále vojenskou a hospodářskou (provozní) část, jejichž sídla nebyla obvykle totožná – např. velitelství 6. skupiny bylo v Bohosudově, vlastní provoz v Praze-Braníku. To značně sťažovalo řízení a plnění úkolů.

Proto došlo k 1. září 1961 ke sloučení vojenské a hospodářské části skupin a jejich reorganizaci. Každá skupina měla čtyři stavební prapory s třemi plnými a rámcovou rotou, mechanizační prapor se strojní a dvěma automobilními rotami a četu technického zabezpečení. V dubnu 1962 byl vydán nový organizační řád skupiny vojenských staveb, který stanovil dva hlavní úkoly podniku Vojenské stavby: přispívat „k vzestupu národního hospodářství“ a „zlepšení vybavení materiálního sektoru čs. lidové armády“ a současně zajistit „výcvik a výchovu vojáků základní služby, vojáků z povolání i v záloze na požadovanou vojenskou odbornost“. Vedle investiční výstavby, generálních oprav a dalších prací pro vojenskou správu mohli vojáci ve výjimečných případech se souhlasem ministra národní obrany, předsedy Státní plánovací komise a ministra stavebnictví zajišťovat speciální investiční práce i pro jiné resorty.

Podnik Vojenské stavby se stal obrovským molochem, zaměstnávajícím okolo 10 000 vojáků a několik tisíc civilních pracovníků. Vedení podniku i každá skupina měly vytvořeny provozy přidružené výroby, mechanizační provozy a střediska, ústřední dílnu a ústřední opravnu strojů, projektová střediska a ateliery, konstrukční a vývojové středisko. U všech skupin vojenských staveb byly zřízeny speciální mostní rotu, u 2. skupiny středisko přepjatých konstrukcí a u 5. skupiny středisko živničných úprav. Specializace spolu s technickým vybavením a používanými technologiemi, které civilní sektor mnohdy ještě neznal, vedla k tomu, že vývoji,

.. a jeho podoba v roce 1968

techničtí i manuální pracovníci Vojenských staveb se stali ve svém oboru špičkovými a zajišťovali nejsložitější investiční úkoly a akce. Napomáhaly tomu také podnikové školy práce a kurzy technického minima, kde zejména vojáci získávali potřebné technické znalosti. Mnozí z nich po skončení základní vojenské služby u podniku zůstali.

V roce 1961 se znovu začalo připravovat podle požadavků Spojeného velení vytvoření početného silničního vojska. Vzhledem k nedostatku osob i materiálu se rozhodlo vedení ČSLA k tomu využít skupin vojenských staveb, které byly rozkazem ministra národní obrany ze 7. března 1963 zrušeny a z jejich počtů se doplnily 5. a 7. silniční brigáda v Liberci a Hodoníně, které současně přešly z podřízenosti Velitelství železničního vojska do podřízenosti Hlavního týlu ČSLA. Část vojáků a techniky vytvořila nově zřízenou 32. silniční brigádu v Horních Počápech, zbytek byl oddisponován k 31. silniční brigádě do České Třebové a k 21. silniční mostní technické základně v Chrudimi. Celkem mělo silniční vojsko k 1. září 1963 necelých 7 000 mužů, předepsané počty byly naplněny na 67 procent.

Vytvořené silniční vojsko, podřízené ekonomickému náměstkovi ministra národní obrany, pokračovalo v tradici vojenských pracovních a technických jednotek a bylo i nadále využíváno z velké části jako zásobárna pracovních sil pro vojenské stavebnictví a různé formy pomoci národnímu hospodářství. Mzda vojáků byla odváděna ve prospěch vojenské správy. Většina příslušníků silničního vojska pracovala pro podnik Vojenské stavby a jeho závody v Praze, Pardubicích, Brně a Olomouci po celém území republiky a často ve velmi těžkých pracovních, ubytovacích, hygienických i dalších podmínkách vytvářela velké celospolečenské hodnoty a napomáhala držet čs. ekonomiku „nad vodou“. Vojáci budovali velitelská stanoviště, garáže, sklady, trafostanice, kompresorovny, čerpací stanice, administrativní budovy, byty, ubikace, anténní stožáry, strážnice, požární nádrže, oplocení, telefonní vedení, kanalizaci, vodovody, vlečky, elektrické přípojky, vodojemy, studny, stavěli a opravovali také silnice a další komunikace. „Silničáři“ byli rovněž nasazováni na likvidaci živelních pohrom a průmyslových havárií i jejich následků.

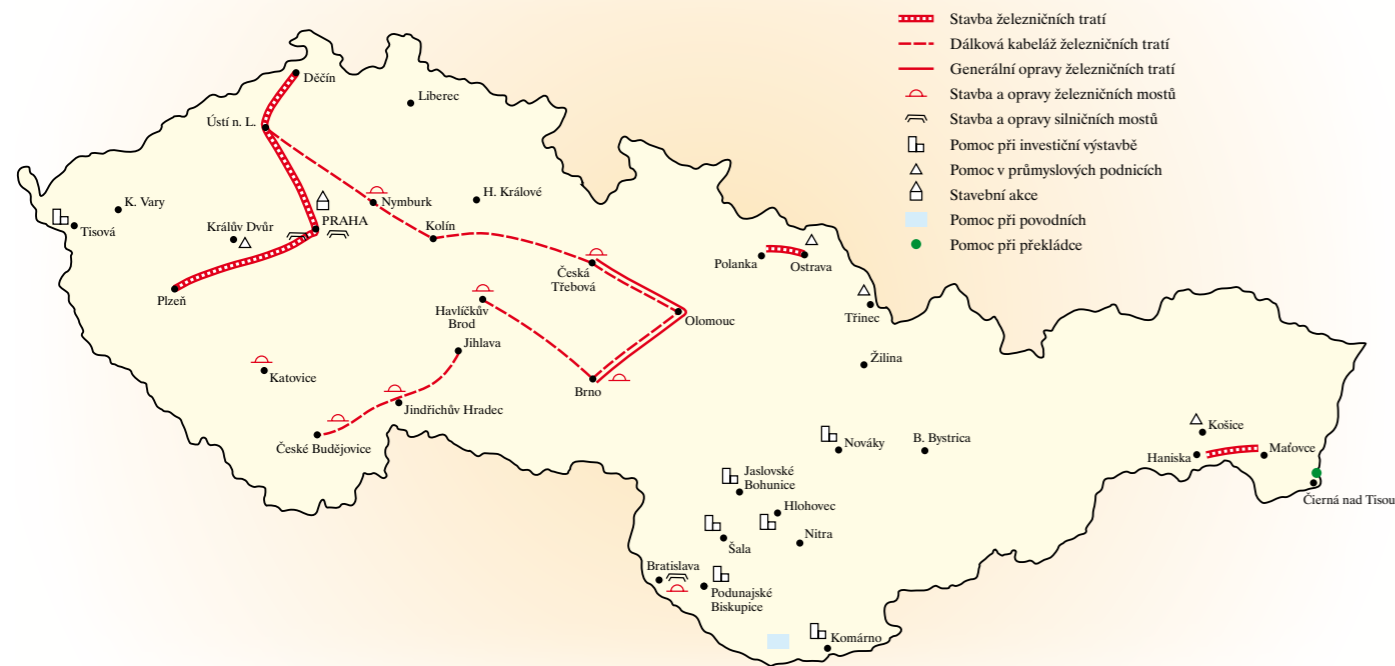
K nejvýznamnějším akcím podniku Vojenské stavby, které v řadě případů připravil Vojenský projektový ústav, patřily výstavba letišť v Bratislavě, Brně, Košicích, Ostravě a Praze-Ruzyni, kde byl v letech 1963–1968 vybudován nový odbavovací areál a dílenský hangár „F“, výstavba Severojižní magistrály v Praze a prvních úseků dálnice D1 či budování pražského metra včetně podchodu na Václavském náměstí.

Po celé šedesátá léta se zvyšovala také pomoc železničního vojska čs. ekonomice. V letech 1965–1967 zajistilo výstavbu více než poloviny širokorozchodné tratě Maťovce – Haniska k přímé dopravě rudných substrátů do Východoslovenských železáren v Košicích, podílelo se na budování Nuselského mostu a nástavby budovy Federálního shromáždění v Praze, kdy se vojákům podařilo díky unikátní

Pokládka železniční tratě s pomocí nemodernější techniky

Hlavní akce železničního vojska na pomoc národnímu hospodářství v letech 1960–1967

technologii vyzvednou několik konstrukcí o celkové váze 400 tun do výše 22 metrů, postavilo provizorní most přes Vltavu, který umožnil přestavbu Mostu barikádníků v Praze, pomáhalo při výstavbě Polanecké spojky řešící obtížnou dopravní situaci v ostravském železničním uzlu.

Unikátní akcí se stalo snesení Herzánova mostu nad brněnským zhlavím železniční stanice Česká Třebová, kdy příslušníci mostního útvaru dokázali to, co odborníci považovali za nemožné – odstranit most bez jediné minuty výluky na důležité

železniční trati. Podobně netradiční řešení využili při výměně železničního mostu přes Vltavu u Českých Budějovic. S velkým podílem železničního vojska byly postaveny či rekonstruovány Ružínský most i nový most přes Dunaj v Bratislavě, železniční mosty v Brně, Nymburce, Katovicích, u Jindřichova Hradce a Havlíčkova Brodu a provedeny generální obnovy tratí Praha – Plzeň, Praha – Děčín, Česká Třebová – Brno a řady dalších.

Vojenští železničníci plnili v rámci svého odborného výcviku složité úkoly také v řadě průmyslových podniků: ve Východoslovenských, Třineckých, Vítkovických a Královodvorských železárnách, při stavbě atomové elektrárny v Jaslovských Bohunicích, elektráren v Tisové a Novákách, závodu Slovnaft v Podunajských Biskupicích, drátovny v Hlohovci, loděnic v Komárně, dusikárny v Šale i na dalších místech.

Prohlubující se specializace železničního vojska a vznik spojovacích a sdělovacích jednotek umožnil vojákům podíl na rekonstrukcích zastaralého zabezpečovacího zařízení mnoha stanic či na výstavbě dálkové kabeláže některých tratí, například ve velmi náročném terénu mezi Brnem a Havlíčkovým Brodem, Olomoucí, Českou Třebovou, Kolínem, Nymburkem a Ústím nad Labem či mezi Českými Budějovicemi a Jihlavou. Pro pomoc železničnímu provozu bylo vytvořeno Vojenské železniční provozní středisko, jehož příslušníci pomáhali při rozposunování vagonů, opravách železničního parku i ve vlastní železniční dopravě – měsíčně šlo v průměru o 180 000 hodin. Vojáci se rovněž účastnili překládacích prací v zimních měsících v Čierné nad Tisou či odstraňování následků živelních pohrom, především povodní na jihu Slovenska. Při zimní kalamitě v roce 1963 útvar složený z příslušníků provozních odborností nasazovaný podle požadavků Ministerstva dopravy zajišťoval především dopravu uhlí do elektráren na nejvíce ohrožených úsecích.

V letech 1960–1969 vzrostl podíl železničního vojska na generálních opravách železničních tratí z 2 na 18 procent a celková hodnota díla vytvořená vojenskými železničníci v letech 1957–1969 dosáhla téměř 1,5 mld Kčs. Bylo provedeno 600 000 m³ zemních prací, postaveno nebo zrekonstruováno téměř 850 km železničních tratí a na 400 výhybek, sdělovací jednotky zabezpečily více než 70 akcí při stavbě a obnově sdělovacích tratí a rekonstrukci staničních zabezpečovacích zařízení. Lze bez nadsázky říci, že bez pomoci železničního vojska by čs. železniční doprava v průběhu šedesátých let zkolabovala. To samé však platí i pro stavebnictví, pozemní dopravu a telekomunikační spoje, kde pomoc armády nadále sehrávala jednu z klíčových rolí.

Vojáci pomáhali také odstraňovat následky přírodních katastrof

„Lásku a obdiv spoluobčanů si získala Československá lidová armáda nejen pro své úspěchy v upevňování obranyschopnosti státu, ale i pro svůj podíl v budování socialistické republiky i pro obětavou pomoc při živelních katastrofách. Krutá zima 1963 byla úspěšně splněným bojovým úkolem. Vojáci podali skvělý příklad energie, houževnatosti a nadšení.“

Od „pražského jara“ k „bratrské“ okupaci

Československo a jeho armáda v roce 1968

Čekání na změny i v armádě

A. Novotný na vojenské přehlídce v šedesátých letech

Setkání L. I. Brežněva s A. Novotným na konci roku 1967

Již od počátku roku 1967 sílily v Československu kritické hlasy požadující doplnění ekonomické reformy změnami v dalších oblastech života společnosti. Konfliktní a krizové prvky se v důsledku neřešení hromadily a prohlubovaly, od poloviny šedesátých let začaly přerušovat ve stále otevřenější krizi komunistického systému. Ve společnosti se vyhrcovaly dvě skupiny – první požadovala provedení skutečných reforem, druhá se snažila jakémukoliv pohybu zabránit. Zatímco zastávce reformních snah představovali především mladí a kvalifikovaní odborníci, většinu druhé skupiny tvořili starší lidé spjatí s předchozím vývojem, který jim dopomohl k získání postavení a funkcí. Dobře věděli, že skutečné reformy systému povedou nutně i k přehodnocení nedávné minulosti, za níž nesli často osobní odpovědnost. Vzhledem k podstatě a charakteru komunistického režimu muselo ke střetu obou naprosto odlišných směrů dojít uvnitř KSČ, především v jejích nejvyšších mocenských strukturách, protože bez reformy KSČ resp. zrušení její tzv. vedoucí úlohy nebylo možné reformovat společnost.

S první otevřenou kritikou byrokratického režimu A. Novotného vystoupili na IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů v červnu 1967 Václav Havel, Ivan Klíma, Antonín Kliment, Pavel Kohout, Milan Kundera, Antonín J. Liehm a Ludvík Vaculík, kteří požadovali zejména svobodu slova, zrušení cenzury a demokratizaci života. Vedení KSČ to hodnotilo jako „otevřený pokus o nastolení revizionistické, protistranické a protisocialistické platformy“ a přistoupilo vůči spisovatelské obci k represím.

Jako představitel sil bránících jakémukoliv společenskému pohybu vystupoval především první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky A. Novotný. Jeho nepřítel vstřícný postoj ke Slovákům a zejména vystoupení na oslavách 100. výročí založení slovenského lycea v Martině v srpnu 1967, které lze bez nadsázky označit za skandální, vedl k narůstání napětí mezi Čechy a Slováky. Na zasedání ÚV KSS v září 1967 zazněla tvrdá kritika nejen osoby A. Novotného, ale i metod jeho řízení a práce.

Ten se narůstající problémy rozhodl vyřešit mocensky a administrativně, jak naznačil v projevu k absolventům vysokých vojenských škol na Pražském hradě proneseném 1. září 1967. Při prosazení této tvrdé linie proti svým oponentům se chtěl opřít především o ČSLA a Bezpečnost. Rozpracování boje proti „revizionistickému útoku na politickou linii strany“ a nástupu „k upevňování socialismu“ a jejich uvádění v život provedlo 8. oddělení (státní administrativní) ÚV KSČ vedené Miroslavem Mamulou. V říjnu a v listopadu uskutečnilo několik instruktaží s vybranými funkcionáři obou ozbrojených složek, před nimiž probíhající vnitrostranický mocenský boj záměrně interpretovalo jako „situaci zralou maďarskými událostmi“.

Kritické hlasy vůči závažným nedostatkům v činnosti vedení KSČ, porušování zásad kolektivnosti vedení i subjektivismu A. Novotného zazněly na zasedání ÚV KSČ na konci září 1967, v mnohem koncentrovanější podobě se ale projeví na dalším jednání nejvyššího stranického orgánu ve dnech 30.–31. října, jehož průběh ovlivnily i tzv. strahovské události – demonstrace studentů proti výpadkům elektrického proudu na vysokoškolských kolejích, která byla vydávána za protirežimní. První tajemník ÚV KSS Alexander Dubček na plénu vystoupil s kritikou dosavadního pojetí vedoucí úlohy KSČ, s požadavkem na rozdělení nejvyšších stranických a státních funkcí a s návrhem na řešení národnostních problémů Čechů a Slováků. Zvláště poslední z požadavků vyvolal u A. Novotného prudkou reakci a obvinění A. Dubčeka z „nacionální úchylky“. Tím však první tajemník jen sjednotil tábor svých odpůrců v řadách slovenských členů ÚV KSČ, jimž se dostalo podpory i od velké

části členů z českých zemí. Výsledné usnesení bylo otevřenou a ostrou kritikou vedení KSČ – upozorňovalo na rozpor mezi vyhlášenými cíli a dosaženými výsledky, na projevy byrokratismu, na potlačování vnitrostranické demokracie i na rostoucí pasivitu komunistů. Společnost však o rozporch ve vedení KSČ nebyla informována, objevovaly se jen různé „zaručené zprávy“, které dále jítřily situaci.

Před prosincovým plénem ÚV KSČ si A. Novotný již uvědomoval slabost svého postavení. Proto požádal generálního tajemníka ÚV KSS L. I. Brežněva o schůzku. Počítal s tím, že sovětský zásah v jeho prospěch umlčí všechny kritiky, jako se to stalo v minulosti již mnohokrát. K neoficiální návštěvě nejvyššího sovětského představitele v Praze došlo 8.–9. prosince, ale známé „*Eto vaše dělo*“, pronesené nejvyšším sovětským představitelem po celodenním maratónu jednání s československými politickými špičkami, bylo spíše frází pro veřejnost než skutečným postojem. Požadavek jednoty a stability vedení KSČ, který vyslovil, znamenala de facto podporu A. Novotného. Pokud nechal další vývoj na čs. komunistech, pak s představou, že zůstane, jako tomu bylo dosud, vždy pod plnou kontrolou KSS.

Při jednání pléna ÚV KSČ ve dnech 18.–21. prosince 1967 vystoupila s kritikou metod a práce A. Novotného větší část členů ústředního výboru. Požadovala, aby byl proveden kritický a sebekritický rozbor politiky i práce ÚV KSČ, jeho předsednictva a sekretariátu, ale vzhledem k tomu, že síly obou táborů zůstaly v podstatě vyrovnány a nebylo možné přijmout jednoznačný závěr, bylo plenární zasedání přerušeno a mělo pokračovat na počátku ledna 1968.

V mezidobí se obě strany snažily o získání převahy, která by jim umožnila prosadit své záměry. Objevovaly se různé fámy vyvolávající jak velké naděje, tak strach. Proskočily dokonce první zprávy o možnosti zásahu armády ve prospěch A. Novotného.

Pokračování přerušeno pléna ÚV KSČ ve dnech 3.–5. ledna 1968 proběhlo vzhledem k informační bariéře zabraňující proniknutí informací o ostrých zápasech ve vedení komunistické strany bez většího zájmu veřejnosti. Nakonec jedinou skutečnou změnou bylo oddělení funkce prezidenta republiky, jímž zůstal A. Novotný, od funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, kterým byl zvolen – poprvé bez předchozího sovětského souhlasu – Alexander Dubček, do té doby pro většinu lidí prakticky neznámý slovenský politik stojící od roku 1963 v čele KSS. Mezi lidmi to však větší pozornost nevyvolalo, protože považovali změnu pouze za „kosmetickou“. Přijatá politická rezoluce se nijak nelišila od obdobných dokumentů ze zasedání

Pokusy o zneužití armády ve prospěch A. Novotného

K prvnímu údajnému pokusu o tzv. vojenský puč mělo dojít 4. prosince 1967, kdy se uskutečnila již v červnu schválená cvičná mobilizace 8. motostřeleckého pluku (Mladá Boleslav) 13. tankové divize (Mladá). Ministr národní obrany si byl nepochybně vědom napětí ve vedení KSČ a mohl cvičení bez problémů zrušit. Co jeho provedením sledoval, není jasné, možná chtěl v probíhajícím mocenském boji upozornit na sílu svého postavení. Chybu si uvědomil až během prosincového pléna ÚV KSČ, a proto před vánoci 1967 nařídil až do odvolání neprovádět žádná taktická cvičení, prověrky bojové pohotovosti a další kroky, které by mohly budit dojem vměšování armády do vnitropolitického vývoje. Spekulacemi o zneužití armády se nechal inspirovat genmjr. J. Šejna, který se na počátku prosince 1967 od vedoucího 8. oddělení ÚV KSČ M. Mamuly dozvěděl o svém trestním stíhání za podvody s automobily a rozhodl se udržet svého ochránce A. Novotného u moci za každou cenu. Z titulu své funkce se dezinformacemi o situaci ve vedení KSČ snažil získat významné armádní funkcionáře na jeho stranu. Jediným, kdo jeho lžím uvěřil, byl náčelník Hlavní správy pozemního vojska genplk. V. Janka, který později pravděpodobně neunesl své selhání a v březnu 1968 se zastřelil. Podle výpovědi Šejnova podřízeného pplk. Jaroslava Moravce se na „pronovotnovském puči“ měla podílet 13. tanková divize, ale vyšetřování neprokázalo, že by genmjr. J. Šejna v tomto směru cokoliv konkrétního podnikl. Po smrti genplk. V. Janka bylo vyšetřování zastaveno.

Ministr B. Lomský na cvičení VLTAVA v roce 1966

„Ozbrojené síly SSSR bděle střeží mírovou práci sovětského lidu, jsou štítem naděje pro celou světovou socialistickou soustavu.“

Válka ve Vietnamu

ÚV KSČ – požadovala prohloubení ideové a akční jednoty KSČ, upevnění její vedoucí úlohy ve společnosti či uplatnění tzv. leninských principů národnostní otázky ve vztazích mezi Čechy a Slováky. Politická linie přijatá na XIII. sjezdu KSČ zůstávala v platnosti.

Na jednání lednového pléna patřil k největším obhájčům A. Novotného náčelník Generálního štábu ČSLA arm.gen. O. Rytíř, který snahu o jeho odvolání z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ označil za „činnost třídního nepřítele a imperialistů“. Na stranu A. Novotného se postavil také Hlavní výbor KSČ Ministerstva národní obrany vedený genmj. J. Šejnou. Jim připravený dopis určený plenárnímu zasedání podepsalo 119 předních funkcionářů ministerstva a Generálního štábu, proti podpoře A. Novotného se postavili náčelník Hlavní politické správy ČSLA genpor. V. Prchlík, náměstek ministra národní obrany genpor. Martin Džur a někteří další funkcionáři. Dopis však byl doručen plénu až poté, co se rozhodlo o rozdělení funkcí a volbě A. Dubčeka.

Postoj k osobě A. Novotného rozdělil velení armády do dvou skupin. Ministr národní obrany arm.gen. B. Lomský i náčelník GŠ ČSLA arm.gen. O. Rytíř sice následně vyjádřili podporu výsledkům plenárního zasedání ÚV KSČ a volbě A. Dubčeka, ale začali velmi rychle ztrácet důvěru. Již na konci února se objevily první petice požadující jejich odvolání, protože kritický pohled na postoje a činnost velení armády se přenesl na nižší články, kde rovněž došlo k rozdělení na důstojníky jednoznačně podporující nové vedení KSČ a na ty, kteří se snažili jakýmkoliv způsobem zabránit.

Přes nedostatečnou informovanost vzbudily výsledky lednového pléna ÚV KSČ naděje nejen uvnitř strany, ale i ve velké části společnosti. Lidé věřili nebo alespoň doufali, že vytvářejí podmínky pro zahájení skutečných reforem, nejen ekonomických připravovaných skupinou kolem Oty Šika. Očekávání změn vyvolalo snahy o jejich urychlení a stále probíhající mocenský boj ve vedení KSČ a státu vedl k tomu, že stranické a státní orgány začaly ztrácet dosud absolutní kontrolu nad vývojem situace. Vnitropolitické uvolnění umožnilo nastolovat témata, která byla dříve tabu, slábla cenzura tisku (k jejímu zrušení došlo v březnu), lidé se přestávali bát říkat svobodně své názory.

Vývoj v Československu sledovali od počátku v zemích sovětského bloku s nedůvěrou. Již 12. ledna 1968 generální tajemník Polské sjednocené dělnické strany (PSDS) Władysław Gomułka varoval L. I. Brežněva při jeho návštěvě Polska před liberalizací v ČSSR a před Šikovou ekonomickou reformou, v nichž viděl ohrožení základů socialismu. Jeho postoj byl motivován obavami z otřesení svého postavení v čele PSDS a vývoj v Československu byl pro něj vítanou příležitostí k tomu, aby zejména frakcí ve vedení strany ukázal, kam až může zajít snaha o změny. Stanovisko W. Gomułky ale naznačilo, že krize v čs.-sovětských vztazích přerůstá v krizi s dalšími státy Varšavské smlouvy.

W. Gomułka s A. Novotným při podpisu nové čs.-polské spojenecké smlouvy na jaře 1967

Generál J. Šejna

J. Šejna s přáteli

Sovětské politické, státní a vojenské vedení sledovalo vývoj v Československu s nedůvěrou již od roku 1966 a vytvoření dvou frakcí v KSČ představovalo, z jeho pohledu, vážný problém pro snahu udržet jednotu svého vojenského paktu i svou hegemonii v něm. Soudržnost Varšavské smlouvy narušila již Albánie v roce 1962, která se činnosti organizace od té doby neúčastnila a od poloviny šedesátých let také Rumunsko odmítalo naprostou podřízenost přáním SSSR. Československo z tohoto pohledu představovalo další možný „slabý článek“.

Sovětská zahraniční politika v té době usilovala v prvé řadě o upevnění velmocenského postavení SSSR prostřednictvím vojenské síly: cílem bylo dosáhnout nejprve parity a potom převahy v jaderných zbraních i v modernizaci konvenční výzbroje. Severoatlantická aliance přijala v polovině roku 1967 americkou strategii „pružné reakce“, což vedlo k podstatnému zvýšení vojenských rozpočtů zemí NATO. V SSSR to bylo hodnoceno jako „stupňování příprav na imperialistickou agresi“, na které je třeba nalézt „adekvátní odpověď“. V polovině šedesátých let se však také zkomplikovala situace v mezinárodním komunistickém a dělnickém hnutí, za jehož hegemonu se SSSR pokládal. Rozkol s maoistickou Čínou, která se sbližovala s Albánií a Rumunskem, ohrožoval postavení Sovětského svazu i jednotu jeho mocenského bloku a vytvářel nebezpečí, že SSSR bude muset zapasit o své postavení „na dvou frontách“. Vážným varováním byla rovněž rychlá porážka arabských zemí v šestidenní válce s Izraelem v červnu 1967. SSSR jim poskytl maximální politickou i vojenskou pomoc, ale v rozhodující chvíli se – stejně jako USA – neodvážil do konfliktu zasáhnout. Výsloužil si za to kritiku i od F. Castra. V neposlední řadě se musel Sovětský svaz vyrovnávat s válkou ve Vietnamu, do níž stále výrazněji zasahovala Čína.

Jakékoliv další oslabení „jednoty a semknutosti“ Varšavské smlouvy proto považoval SSSR za nepřijatelné a sledoval vývoj v Československu se stále větší nedůvěrou. Postupně se k němu – s výjimkou Rumunska – připojily i ostatní členské státy a sílící nesouhlas s tzv. pražským jarem se měnil ve skrytý i otevřený politický nátlak na vedení KSČ a ČSSR, požadující ukončení reformy a návrat k „osvědčeným“ formám a metodám budování socialismu. Současně byla zvažována možnost ozbrojené intervence.

Neznáme dojmy, s nimiž odjžděli z Prahy náčelníci generálních štábů armád Varšavské smlouvy a vrchní velitel Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy maršál I. I. Jakubovský spolu se svými sovětskými kolegy, kteří se 28. února zúčastnili oslav 50. výročí vzniku Sovětské armády. Pobývali však v Československu bezprostředně po útěku genmj. Jana Šejny a za situace, kdy cenzura v tisku již de facto neexistovala, což spolu s poklesem kontroly KSČ nad sdělovacími prostředky bylo vnímáno velmi negativně. To se projevilo již o několik dní dříve na oslavách 20. výročí února 1948, na které přijeli nejvyšší straníční představitelé všech východoevropských zemí a během nichž si sovětská strana mj. stěžovala i na obsah článků v oficiálním deníku KSČ Rudé právo.

Útěk genmj. Jana Šejny

Hvězdná kariéra „politického generála“ J. Šejny (12. 5. 1927 – 23. 8. 1997) začala v roce 1956, když využil svého přátelství s A. Novotným mladším. Na dubnovém plénu ÚV KSČ vystoupil s tvrdou kritikou ministra národní obrany arm.gen. A. Čepičky, který byl vzápětí odvolán z funkce. Za odměnu získal tehdy plk. J. Šejna funkci náčelníka sekretariátu nového ministra B. Lomského, kterého měl „politicky usměrňovat“. Náhle získanou mocí se nechal postupně ovládnout a ani vysoký plat nakonec nestačil pokrývat jeho nároky. Navázal také milostný poměr s pracovnící sekretariátu ministra, které po nuceném odchodu z armády začal doplácet rozdíl v platu a nákladně vybavil nový byt. Od roku 1964, kdy přešel na funkci vedoucího tajemníka Hlavního výboru KSČ MNO, do roku 1966 jeho dluhy narostly zhruba na 250 000 Kčs. Na jejich splátky si půjčoval a „přivydělával“ prodejem ojetých osobních automobilů z armády a nových vozů z Tuzexu, na které vybíral tučné zálohy. V březnu 1967 se od členů JZD Úštěk náhodně dozvěděl, že semeno vojteřky je velmi ceněná komodita, a tak své aktivity rozšířil o obchod s vojteřkovým a jetelovým semenem. Přezdívka „semínkový generál“, kterou po provalení aféry dostal, byla na místě, protože tímto způsobem získal více než polovinu z 514 000 Kčs prokázaných pohledávek. Dalších více než 144 000 Kčs si nárokovala armáda za používání vojenských vozidel a za materiál a práci vojáků na jeho chatě. Šejnův osud se začal naplňovat v prosinci 1967, když na něj ze Slovenska přišlo do Prahy hlášení kvůli machinacím s automobily. M. Mamulovi se ho ještě podařilo utajit, ale když VB zahájila v lednu 1968 vyšetřování Šejnova prostředníka pplk. J. Moravce kvůli podvodům se semeny, veškeré pokusy o „ututlání“ případu selhaly. Koncem ledna byl pplk. J. Moravec zatčen a na genmj. J. Šejnu byl v polovině února vydán zatykač. Než ho Národní shromáždění jako poslance zbavilo imunity, uprchl 25. února 1968 se svým synem Janem a s další milenkou přes Maďarsko a Jugoslávii do Itálie a odtud do USA. V roce 1970 byl v nepřítomnosti odsouzen za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a zběhnutí do ciziny k 10 letům odnětí svobody, americká strana ho však nevydala. Ve snaze strhnout na sebe pozornost vystupoval v USA s nejrůznějšími senzačními informacemi (pokusy na amerických zajatcích za korejské války), které se nepotvrdily a napsal také knihu memoárů Pohřbíme vás.

Genplk. V. Janko v Ostravě s maršálem SSSR A. I. Jeremenkem v dubnu 1965

Dne 25. února 1968 uprchl na Západ před odpovědností za rozsáhlé podvody genmjr. J. Šejna, vedoucí tajemník Hlavního výboru KSČ na Ministerstvu národní obrany a poslanec Národního shromáždění. Jeho útěk se změnil v šok pro armádu i veřejnost a především ve velkou aféru, neboť z titulu své funkce měl povědomí o některých utajovaných skutečnostech a dalo se předpokládat, že bude propagandisticky využit proti sovětskému bloku. Proto čs. strana požádala na počátku března Spojené státy o jeho vydání, což bylo zamítnuto.

V armádě vedl Šejnův útěk k narůstání napětí mezi politickými pracovníky a veliteli, mj. pro podezření, že genmjr. J. Šejna a náčelník pozemního vojska genplk. Vladimír Janko připravovali v prosinci 1967 a v lednu 1968 zásah armády ve prospěch ohrožených pozic A. Novotného. Po sebevraždě genplk. V. Janka 14. března 1968 bylo vyšetřování možného pokusu o zneužití armády ukončeno, ale nedůvěra ve velení armády se zvýšila a vzrostl také počet rezolucí požadujících odvolání ministra národní obrany i náčelníka Generálního štábu.

Tzv. Šejnova aféra byla další ranou pro skupinu kolem A. Novotného, jenž udržoval s generálem úzké osobní styky. Postavením prezidenta otřásl také průběh okresních a obvodních konferencí KSČ ve dnech 9.–18. března, který ukázal, že volání po skutečných reformách sílí rovněž mezi komunisty a že komunistická strana se začíná vnitřně štěpit. V okresech a obvodech se ještě podařilo situaci „zvládnout“ díky funkcionářskému aktivu spojenému s minulostí, ale stále výrazněji se ukazovalo, že hlavní problém se dočasně personifikoval do osoby A. Novotného. Proto byl na jednání předsednictva ÚV KSČ 21. března 1968 vyzván, aby se vzdal funkce prezidenta republiky, což učinil v dopise Národnímu shromáždění hned následující den. O týden později zasedání ÚV KSČ jeho rezignaci přijalo a navrhlo

Předseda Národního shromáždění J. Smrkovský, ministr národní obrany B. Lomský a 1. tajemník ÚV KSČ A. Dubček mezi vojáky

Mladí vojáci

za nového prezidenta ČSSR arm.gen. Ludvíka Svobodu, který byl do této funkce zvolen Národním shromážděním 30. března.

Zasedání ÚV KSČ ve dnech 1.–5. dubna projednalo současnou situaci a návrh Akčního programu KSČ, pozornost věnovalo také rehabilitacím obětí politických perzekucí z počátku padesátých let, novému uspořádání státoprávních vztahů mezi Čechy a Slováky a kadrovým otázkám. Průběh pléna ukázal, že vedení KSČ je nejednotné. Jestliže přijatý Akční program byl úspěchem „progresivistů“, potom odmítnutí svolání mimořádného sjezdu strany, který by mj. vyřešil také otázku složení ÚV KSČ a jeho nejvyšších orgánů, potvrzovalo nadále silné pozice „konzervativců“.

Do vývoje v Československu stále výrazněji promlouvala veřejnost, což byl jev od roku 1948 neznámý. Tento silící tlak nutil vedení KSČ a státu k dalším změnám, které měly demokratizační obsah a otevíraly stále širší prostor pro aktivitu lidí a jejich nové požadavky. Byl to tlak veřejnosti, co přinutilo k demisi čs. vládu vedenou Jozefem Lenártem a vedlo 8. dubna k jmenování nové vlády premiéra Oldřicha Černíka. Již 18. března odstoupil z funkce také předseda Národního shromáždění Bohuslav Laštovička, který se stal dalším z politiků a vojáků, jimž „zlomila vaz“ Šejnova aféra, na jeho místo byl zvolen Josef Smrkovský. V polovině dubna 1968 se tak vytvořila čtveřice osobností zosobňujících pro veřejnost „Pražské jaro“ a představující v jistém smyslu symbol úsilí o „socialismus s lidskou tváří“: A. Dubček, L. Svoboda, O. Černík a J. Smrkovský.

Vývoj ve společnosti nemohl zůstat bez vlivu na mocenské nástroje státu. Nejednotnost velení ČSLA umocněná útekem genmjr. J. Šejny, se promítala do situace u vojsk, kde ztrácely svou výjimečnou pozici politické orgány a útvarové organizace KSČ, v nichž probíhal mocenský boj. Dělení na „progresivisty“ a „konzervativce“ zasáhlo rovněž velitelský sbor, řada důstojníků se nedokázala ve stále se měnících podmínkách orientovat, protože jim chyběly pravdivé informace. To vedlo spolu s pětiměsíčním pozastavením výcviku od stupně prapor a výše včetně prověrek bojové pohotovosti, které bylo reakcí na kalkulace o možnosti zneužití armády ve prospěch A. Novotného, k poklesu kázně a organizovanosti. Po Šejnově aféře navíc výrazně poklesla už tak nízká autorita a obliba armády ve veřejnosti a vojáci z povolání se dostali do velmi složité situace, kdy nechybělo ani jejich zasměšňování. Marně čekali na to, že se velení armády postaví na jejich ochranu.

Také v ČSLA bylo stále více lidí přesvědčeno, že se otevírá prostor pro skutečné řešení dlouholetých problémů technického i lidského charakteru, které přinášela vojenská služba. Volání po změnách se týkalo všech oblastí výstavby a života vojsk – od systému řízení a velení přes způsoby provádění politické práce až po právní postavení, existenční perspektivu, chod služby a životní podmínky vojáků z povolání. Ozvaly se i první hlasy požadující přehodnotit místo a úlohu ČSLA v organizaci Varšavské smlouvy a přijmout vlastní čs. vojenskou doktrínu vycházející více z národních zájmů. Kritizováno bylo také stále snižování vojenského rozpočtu, jež vedlo k zhoršování podmínek vojenské základní služby, která připadala mladým lidem zbytečně dlouhá.

Naději vzbudily změny ve velení armády: nejprve nebyl ministrem národní obrany v Černíkově vládě jmenován arm.gen. B. Lomský, jenž ztratil důvěru za dlouho neřešené problémy výstavby armády, stavu bojové připravenosti a pohotovosti a nedostatečnou péčí o vojáky z povolání (nedokázal se také včas kriticky distancovat od Šejnovy aféry) a ve funkci ho nahradil genplk. Martin Dzúr. Dosavadní zástupce ministra a náčelník Hlavního týlu patřil k prvním otevřeným kritikům svého předchůdce a měl se původně stát náčelníkem Generálního štábu ČSLA. Když tuto funkci pro „nedostatek odbornosti“ odmítl, usedl do křesla ministra. Novým náčelníkem GŠ ČSLA se na konci dubna stal dosavadní generální inspektor ČSLA genpor. Karel Rusov, který vystřídal arm.gen. O. Rytíře spojovaného rovněž s útekem genmjr. J. Šejny. Genpor. V. Prchlík, jenž se stal vedoucím 8. oddělení ÚV KSČ místo rezignovavšího M. Mamuly, vystřídal v čele Hlavní politické správy genmjr. E. Pepich. Již na konci března 1968 byl na schůzi Národního shromáždění zvolen Bran-
ný a bezpečnostní výbor, což vytvářelo předpoklady k tomu, aby výstavba ČSLA nebyla řízena jako dosud výhradně po linii orgánů KSČ.

Když se ale nově se tvořící vedení Ministerstva národní obrany a Generálního štábu ČSLA snažilo změny v armádě dostat pod kontrolu a spíše je brzdit, začaly se v polovině dubna 1968 u útvarů, jednotek a zařízení spontánně ustavovat profesní

Vláda Československé socialistické republiky jmenovaná 8. dubna 1968

- Předseda:** Oldřich Černík
Místopředsedové vlády: František Hamouz, Peter Colotka, Gustáv Husák, Lubomír Štrougal, Ota Šik
Ministr zahraničních věcí: Jiří Hájek
Ministr národní obrany: Martin Dzúr
Ministr vnitra: Josef Pavel
Ministr zahraničního obchodu: Václav Valeš
Ministr financí: Bohumil Sucharda
Ministr vnitřního obchodu: Oldřich Pavlovský
Ministr zdravotnictví: Vladislav Vlček
Ministr zemědělství a výživy: Josef Borůvka
Ministr lesního a vodního hospodářství: Július Hanus
Ministr stavebnictví: Jozef Trokan
Ministr školství: Vladimír Kadlec
Ministr kultury a informací: Miroslav Galuška
Ministryně spotřebního průmyslu: Božena Macháčová-Dostálová
Ministr hornictví: František Penc
Ministr spravedlnosti: Bohuslav Kučera
Ministr dopravy: František Řehák
Ministr těžkého průmyslu: Josef Krejčí
Ministr chemického průmyslu: Stanislav Rázl
Ministr práce a sociálních věcí: Michal Štancel (od 30. dubna 1968)
Ministr techniky: Miroslav Hruškovič (od 30. dubna 1968)
Ministr národohospodářského plánování: František Vlasák (od 30. dubna 1968)
Ministr-předseda Státní plánovací komise: František Vlasák (do 30. dubna 1968)
Ministr-předseda Státní komise pro techniku: Miroslav Hruškovič (do 30. dubna 1968)
Ministr-předseda Státního úřadu cenového: Václav Hůla (od 30. dubna 1968)
Ministr-předseda Ústřední správy energetiky: Josef Korčák
Ministr bez portefeje: Michal Štancel, Václav Hůla (do 30. dubna 1968)

DŽÚR Martin
(původní příjmení Džúr-Uličný)

(12. 7. 1919 – 15. 1. 1985)
*armádní generál, ministr
národní obrany*

Původním povoláním lesní technik byl v roce 1941 povolán do Slovenské armády a poslán na východní frontu, kde v prosinci 1942 přeběhl k Rudé armádě. V červenci 1943 vstoupil do 1. čs. amatérské brigády v SSSR a účastnil se bojů o Kyjev, u Bílé Cerkve, Žaškova a na Dukle. Zastával funkce autorotmistra, automobilního a osvětového důstojníka a technika u ženijních jednotek, smíšené letecké divize a 5. dělostřeleckého pluku 1. čs. armádního sboru v SSSR. Po skončení války zastával postupně funkce důstojníka OBZ, autodůstojníka u MNO a pobočnicka státního tajemníka v MNO, později pobočnicka přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky. V letech 1949–1952 studoval na Vojenské akademii týlu a zásobování v Sovětském svazu. Poté vykonával různé funkce na velitelství týlu 2. vojenského okruhu. V letech 1958–1961 byl zástupcem náčelníka, od roku 1961 do dubna 1968 náčelníkem Hlavního týlu a zástupcem ministra národní obrany. V letech 1964–1966 absolvoval Vojenskou akademii K. J. Voršilova. Dne 8. dubna 1968 byl jmenován ministrem národní obrany. Patřil k zastáncům tvrdé linie a řídil normalizaci v ČSLA, měl osobní podíl na politických perzekucích vojáků z povolání a občanských zaměstnanců vojenské správy. Ze zdravotních důvodů byl 11. ledna 1985 odvolán z funkce.

Setkání bývalých příslušníků PTP v Praze 25. května 1968

organizace a spolky vojáků z povolání, jejichž cílem bylo obhajovat zájmy důstojníků a praporčíků. Vzniklo jich více než sto a 20. dubna byl vytvořen jako zastřešující orgán Ústřední přípravný výbor Svazu vojáků z povolání. Spolu s ním působil také Přípravný výbor pro obnovení Svazu čs. důstojnictva a činnost zahájil rovněž Svaz letců ČSSR sdružující vedle výkonných vojenských a civilních letců také piloty z čs. zahraničních jednotek za druhé světové války. Aktivizovali se i veteráni našeho prvního a druhého odboje, kteří založili v Olomouci 21. dubna Přípravný výbor Svazu bojovníků za svobodu, v němž byli organizováni rovněž příslušníci našich vojenských jednotek, bojujících na západní frontě. Počet členů profesních organizací a spolků vojáků z povolání neustále stoupal, protože většina důstojníků a praporčíků v nich viděla mluvčí, kteří mohou prosadit jejich oprávněné požadavky. Velení ČSLA se tak dostávalo pod permanentní tlak, s nímž se muselo vyrovnávat.

Aktivizovali se však také vojáci základní služby spolu s mladými veliteli a občanskými zaměstnanci vojenské správy. Ve dnech 3. a 4. května 1968 se ve Znojmě konalo Celoarmádní fórum vojenské mládeže, které vyslovilo řadu radikálních požadavků: výstavbu demokraticky volených orgánů na všech stupních velení a podle sociálních skupin s maximální nezávislostí na armádních a stranických funkcích, přehodnocení systému bojové pohotovosti, snížení počtů divizí a zvýšení jejich naplněnosti či zkrácení vojenské základní služby. Zástupci vojenské mládeže požadovali zvýšení služného pro vojáky v základní službě, právní úpravu jejich osobního volna včetně možnosti návštěvy rodiny, povolení nosit na vycházkách civilní oděv apod. Na fóru byly položeny základy k vytvoření Svazu vojenské mládeže, specifické organizace schopné hájit zájmy mladých příslušníků armády.

To, k čemu docházelo v armádě, bylo odrazem aktivizace občanské společnosti, která začala prudce narůstat od března, kdy se lidé začali dozvídat o boji ve vedení KSČ. Došlo k obnovení činnosti rozpuštěných spolků Sokol, Junák a Orel, mimo Národní frontu vznikla nová sdružení politického charakteru jako Klub angažovaných nestraníků (KAN) a K-231 z politických vězňů odsouzených podle zákona č. 231/48 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, bývalí funkcionáři se snažili obnovit Československou stranu sociálně demokratickou a 25. května proběhlo v Praze na Žofíně setkání příslušníků Pomocných technických praporů, na němž vytvořili svou organizaci. Ve sdělovacích prostředcích se objevily v souvislosti s prvními rehabilitacemi nespravedlivě postižených informace o politických perzekucích a procesech v první polovině padesátých let i kritika naší politické, hospodářské a vojenské závislosti na SSSR.

Celý demokratizační proces postupně akceleroval a z okruhu KAN a K-231 zaznívaly i požadavky na zrušení Lidových milic s odůvodněním, že žádná jiná politická strana nemá své ozbrojené složky. Podobné požadavky, situace v médiích a v armádě přivedly do ČSSR postupně tři delegace sovětských maršálů a generálů, kteří tu 24.–25. dubna (hlavní velitel Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy maršál I. I. Jakubovskij), 8.–14. května (maršál I. S. Koněv) a 17.–22. května

Ministr obrany maršál
Sovětského svazu
A. A. Grečko a ministr
národní obrany ČSSR
genplk. M. Džúr

(ministr obrany maršál Sovětského svazu A. A. Grečko) sondařovali politickou i vojenskou situaci. Přišli také s požadavkem na dřívější uspořádání cvičení ŠUMAVA a zřetelně vyslovili podporu konzervativním silám. V rámci armády, pravděpodobně už od února 1968, také zjišťovali, jak by se hlavní funkcionáři zachovali ve chvíli otevřeného rozkolu ve vedení ÚV KSČ i v případě vojenského zásahu Varšavské smlouvy.

Výsledek krajských konferencí KSČ na přelomu dubna a května 1968, na nichž se mj. rozhodovalo také o svolání mimořádného sjezdu strany, ukázal, že síly tzv. obrodného a konzervativního proudu jsou stále vyrovnané. Požadavek na svolání sjezdu byl odmítnut, ale na zasedání ÚV KSČ 29.–30. května to byli právě „konzervativci“, kteří konání sjezdu svolaného na 9. září 1968 prosadili. Přispěly k tomu jak návštěvy sovětských maršálů, tak hlasy zaznívající z Moskvy a dalších východoevropských metropolí včetně dopisů sovětských pracujících „obávajících se o osud socialismu v bratrském Československu“ organizovaně zasílané do Československa. Síly bránící reformám se cítily dostatečně silné, aby se zahraniční podporou vývoj zastavily a zvrátily.

Politický tlak na představitele KSČ a ČSSR ze strany spojenců ve Varšavské smlouvě (s výjimkou Rumunska a také Jugoslávie stojící mimo vojenský blok) se stupňoval již od jara 1968. Na zasedání Politického poradního výboru Varšavské

K nejtvrdějším odpůrcům „pražského jara“ patřil 1. tajemník SED W. Ulbricht

RUSOV Karel
(původní příjmení Russwurm)

(21. 11. 1924)
*generálplukovník, náčelník
Generálního štábu ČSLA*

Vystudoval učňovskou obchodní školu, za druhé světové války byl totálně nasazený v Mnichově, vojenskou základní službu vykonal v letech 1945–1947 a jako absolvent školy pro důstojníky pěchoty v záloze byl přijat na Vojenskou akademii v Hranicích. Po jejím ukončení zastával funkci velitele čety vojenských akademiků v Lipníku nad Bečvou. V letech 1951–1955 byl posluchačem Vojenské akademie M. V. Frunzeho v Moskvě, poté se stal náčelníkem skupiny operačního oddělení operační správy Generálního štábu a v roce 1957 byl ustanoven náčelníkem štábu 2. střelecké divize v Sušici, o dva roky později jejím velitelem. V letech 1960–1962 absolvoval Vojenskou akademii K. J. Voršilova v Moskvě a po návratu se stal nejprve náčelníkem štábu a od října 1964 velitelem 4. armády v Táboře. Od října 1967 zastával funkci generálního inspektora ČSLA a 19. dubna 1968 byl ustanoven náčelníkem Generálního štábu ČSLA. Od počátku spolupracoval s okupačními vojsky Varšavské smlouvy, podílel se na přípravě smlouvy o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk na čs. území a patřil k vůdčím osobnostem normalizace v ČSLA. V červenci 1979 byl jmenován zmocněncem vlády pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR. Do 25. listopadu 1979 zůstal současně náčelníkem GŠ ČSLA, poté se stal prvním zástupcem a od června 1980 do září 1989 zástupcem ministra národní obrany. Do výslužby odešel z funkce čs. vojenského a leteckého přidělence v NDR v březnu 1990.

Předseda rady ministrů SSSR A. N. Kosygin

První tajemník ÚV MSZM J. Kádár neustále připomínal zkušenosti z tzv. kontrarevoluce v Maďarsku

smlouvy 6.–7. března v Sofii musel A. Dubček dávat L. I. Brežněvovi záruky, že vývoj v Československu usměrní žádoucím směrem. Když se tak nestalo, byla během schůzky vedoucích představitelů Bulharska, Československa, Maďarska, NDR, Polska a SSSR v Drážďanech 23. března čs. delegace varována, že „situace v ČSSR se vyvíjí nebezpečným směrem, který ohrožuje společné zájmy socialistického tábora“ a byla také poprvé otevřeně konfrontována s hrozbou použití síly. Ve vystoupeních L. I. Brežněva, Waltera Ulbrichta, W. Gomulky a J. Kádára zazněla v přítomnosti sovětských a východoněmeckých generálů ostrá kritika nejen „bezbřehé svobody“ v Československu umožňující aktivizaci „antisocialistických a kontrarevolučních sil“, ale především kategorický nesouhlas s myšlenkami na samostatnější zahraniční a bezpečnostní politiku ČSSR, jež by mohla vést až k politickému a vojenskému opuštění sovětského bloku.

Ostré výtky směřovaly rovněž proti vystupování některých vysokých funkcionářů KSČ (Eduard Goldstücker, František Kriegel, J. Smrkovský a O. Šik) nad rámec oficiální linie ÚV KSČ a některým tendencím, které podle mínění představitelů komunistických stran mohly vést až k obnovení buržoazně demokratického systému. První tajemník ÚV KSČ A. Dubček připustil existenci extrémních názorů a proudů a žádal, aby se poměry v ČSSR neposuzovaly podle těchto výstřelků. Uvedl, že se připravuje XIV. sjezd strany, na němž bude situace vyřešena a hovořil také o pevném sepětí s ostatními socialistickými zeměmi.

L. I. Brežněv i ostatní však byli jiného názoru: „Ještě je možnost, soudruzi, napravit věci, ještě je možnost se vzpamatovat. ... Je třeba dát rozhodnou ránu kontrarevoluci, která narůstá. K tomu, ovšem, třeba odvahy. Předpokládáme, že tu odvalu máte. Pokud potřebujete pomoc a pokud pomoc chcete, tak vám všichni společně pomůžeme.“

Novou vlnu vážných výhrad k vývoji v Československu si museli ve dnech 4. a 5. května v Moskvě od L. I. Brežněva, A. N. Kosygina a dalších sovětských představitelů vyslechnout A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský a Vasil Biľak. Nejvyšší sovětský představitel mj. uvedl, že dochází k organizovanému postupu proti KSČ, která má nést odpovědnost za všechny dosavadní nedostatky, v necenzurovaných médiích se objevují útoky nejen proti komunistické straně, ale i proti socialistickým zemím a dodal, že zakládání různých klubů i činnost ostatních politických stran narušuje vedoucí úlohu KSČ. Upozornil na zkušenosť z tzv. maďarských událostí na podzim 1956 a zdůraznil, že „během boje je třeba se chovat jako v boji“. Další sovětské představitelé vyslovili vážné obavy ze ztráty kontroly KSČ nad sdělovacími prostředky, demoralizace příslušníků Bezpečnosti vystavených útokům „kontrarevolučních sil“ a varovali před restaurací kapitalismu v Československu. Čs. delegace pod silným tlakem přiznala, že také hodnotí situaci jako velmi vážnou a slíbila podniknout neodkladná opatření k zvládnutí situace.

Ve dnech 6. a 7. května se v Moskvě sešli ministři zahraničních věcí SSSR a ČSSR – A. A. Gromyko a Jiří Hájek. Sovětský představitel otevřeně označil poměry v ČSSR za „nepřátelské“ a tvrdil, že po přijetí Akčního programu KSČ se situace ještě zhoršila. Snaha o zlepšení vztahů se Západem se podle něj stala libivým heslem zakrývajícím skutečné cíle „protisocialistických sil“, varoval před znovuvyzbrojováním SRN a kritizoval i údajnou otevřenost hranic se Západem, kterou však čs. představitelé v pozdějším dopise na základě faktů odmítli.

Vývoj v ČSSR a možný další postup prodiskutoval s představiteli Bulharska, Maďarska, NDR a Polska L. I. Brežněv 8. května na schůzce v Moskvě, na níž čs. představitelé nebyli pozváni. W. Gomulka označil Akční program KSČ za „kontrarevoluční dokument“, J. Kádár v souvislosti s připravovaným cvičením ŠUMAVA navrhl co nejdříve setrvání vojsk v ČSSR a W. Ulbricht ho doplnil o myšlenku, aby se vojska demonstrativně „prošla podél hranice s NSR“. Moskevské setkání bez čs. účasti potvrdilo, že vedle společného nátlaku na čs. představitele přecházejí vedoucí činitelé zemí Varšavské smlouvy k přípravě řešení bez ohledu na postoj vedení KSČ a ČSSR.

Vývoj v Československu se však stále zrychloval. Vedle mocenského boje ve vedení KSČ a demokratizace života nabývalo na významu řešení státoprávního uspořádání. Jestliže v českých zemích byla prvořadá otázka ekonomických a společenských reforem, potom na Slovensku kladli hlavní důraz na přípravu federativního uspořádání státu, což vedlo k stále většímu nesouladu ve vývoji v obou budoucích částech federace a sťažovalo úsilí reformních sil. Narovnání státoprávních poměrů se promítalo i do armády, kde až do nedávné doby naprostou většinu nejvyšších funkcí zastávali Češi, na nižších stupních velení byli Slováci zastoupeni pouze 20 procenty místo 33 procenty, jak by odpovídalo demografickému poměru obou národů v ČSSR. Situace se sice začala postupně řešit, ale měla

přinést do ČSLA další znejistění, protože na Slovensku se ozývaly výzvy k návratu českých důstojníků do Čech a k jejich nahrazení Slováky.

Vedení armády se také zabývalo celou řadou dalších otázek. Podle rozkazu ministra M. Džúra ze dne 30. dubna vznikla rehabilitační komise pro nápravu minulých křivd, které se jen do 17. května přihlásilo na 2 500 současných i bývalých důstojníků postižených politickými represemi. K některým změnám muselo velení armády přistoupit také v oblasti personální práce: např. v novelizovaném kádrovém předpisu Kádr-I-7 byla vypuštěna pasáž o vlivu organizací KSČ v armádě na hodnocení vojáků z povolání, čímž se kladl větší důraz na odbornou způsobilost než na výsledky politické a stranické práce.

Na přelomu května a června proběhla v armádě distribuce návrhu Akčního programu ČSLA a tzv. Memoranda – čs. vojenské doktriny.

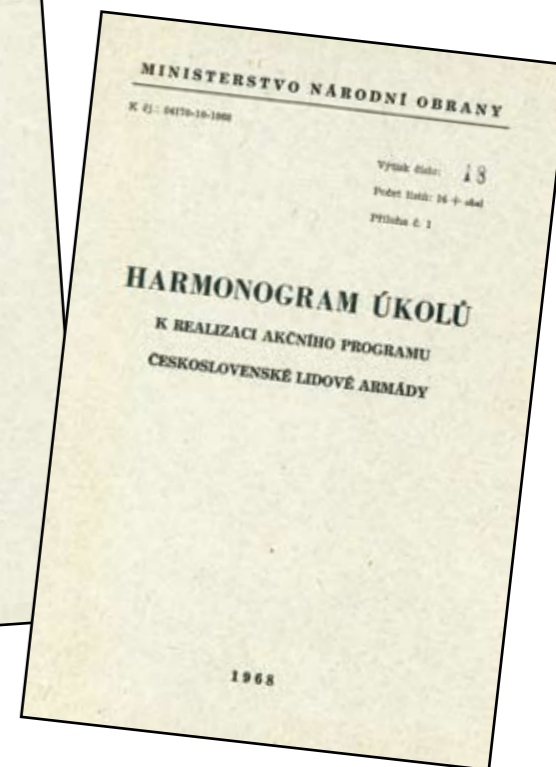
Návrh Akčního programu ČSLA navazoval na Akční program KSČ přijatý na zasedání ÚV KSČ 5. dubna jako programový dokument pro období do jejího mimořádného sjezdu. „Armádní“ návrh se skládal ze šesti kapitol, které se otevřeně snažily pojmenovat chyby z minulosti, navrhovaly způsoby jejich překonání a pokusily se vytyčít i další vědeckotechnický a společenský rozvoj armády do roku 1980.

Minulosti se např. týkala kritika tzv. očisty důstojnického sboru po roce 1948 a dalších politických perzekucí důstojníků v padesátých letech, nábore stranických a dělnických kádřů bez vzdělání na velitelské a politické funkce, uplatňování stalinské teze o zostřování třídního boje či projevu kultu osobnosti, které se negativně podepsaly na vztahu mezi armádou a společností. Stranou nezůstalo ani mechanické přebírání sovětských vzorů a zkušeností bez ohledu na čs. podmínky, extenzivní vývoj armády, direktivní metody řízení a zaostávání vojenských věd.

Pro nejbližší období požadoval návrh Akčního programu ČSLA přehodnotit postavení armády ve společnosti s cílem jejího přesnějšího zasazení do státní struktury včetně nové podřízenosti vládě, Brannému a bezpečnostnímu výboru Národního shromáždění a chystané Radě obrany státu. Změnit se měly odpovědnost, pravomoci a uspořádání Ministerstva národní obrany, Generálního štábu i nižších stupňů velení, aby přes zachování nutné míry centralismu a principů podřízenosti u nich došlo k rozvoji demokracie.

Pro budoucnost se počítalo s tím, že bojová a mobilizační pohotovost by i nadále vycházela z požadavků Varšavské smlouvy, ale u útvarů a jednotek s trvalou pohotovostí se mělo snížit odvelování a odstranit sezónní výkyvy bojové připravenosti způsobené nástupem nových vojáků základní služby. Změnami měl projít také systém mobilizace, aby byl v souladu s připravovaným federativním uspořádáním státu. Dalším cílem byl komplexnější výcvik záloh, přezbrojování a výchova kádřů při zachování vysokého stupně bojové pohotovosti. V rámci operačních, bojové a politické přípravy se volalo po zavádění moderních metod a neotřelých pohledů na problematiku. Stávající velení nebylo dostatečně pružné a rychlé a podmínky výcviku se neblížily skutečné bojové situaci, přesto se předpokládalo omezení cvičení na stupni svaz a svazek. Současně se však počítalo s lepším a unifikovaným vybavením útvarů při výcviku. Politická příprava se měla upravit v souladu s probíhajícími společenskými změnami a dalším úkolem bylo zkvalitnit proškolení vojáků z povolání ve společenských vědách.

Návrh Akčního programu ČSLA usiloval o optimalizaci řízení a velení, o vytvoření podmínek pro osobní iniciativu a motivaci vojáků, o zlepšení výzkumné práce a o rozvoj automatizovaného systému zpracování informací. Změny se neměly vyhnout ani legislativnímu postavení vojáků, které by přesněji zakotvovalo

L. Svoboda a A. Dubček

Prezident L. Svoboda při návštěvě Vojenské akademie A. Zápotockého v Brně na počátku června 1968

Jednou z čelních osobností obrodného proudu v armádě byl plk. Vítězslav Gardavský z Vojenské akademie A. Zápotockého v Brně

Vojenská politická akademie K. Gottwalda byla umístěna v objektu bývalé Kadetky u Prašného mostu v Praze

jejich práva i povinnosti, hlavně v oblasti základních ústavních práv občanů ČSSR a sociálních jistot.

Nezbytného rozvoje vědy, techniky a školství mělo být dosaženo zlepšením organizace, dlouhodobějšími výhledy budoucího vývoje a urychleným zaváděním nových poznatků do praxe. Důraz se kladl na rozvoj vojenské elektroniky, na využívání tradičních průmyslových odvětví, na vazby na civilní vědecká pracoviště i na zpracování jednotného systému vědeckých informací ČSLA. Úkolem vojenského školství se měla stát aplikace demokratických zásad do vzdělávání vojáků, zvyšování jejich odborné kvalifikace a výchova kádřů. Školy by zároveň dostaly větší autonomii v rozhodování a v řízení svého chodu.

Návrh požadoval prohloubit tzv. socialistickou demokracii s přihlédnutím k armádním zvláštnostem, mj. změnou tradičního pojetí nedílné velitelské pravomoci na přirozenou autoritu zkušeného nadřízeného, vytváření neformálních

vztahů či využívání výsledků výzkumu veřejného mínění. Kromě narovnání postavení Čechů a Slováků při obsazování funkcí, zohlednění federalizace a úpravy jazykových poměrů, se větší podpory mělo dostat skupinám vojenské mládeže (např. Svaz vojenských vysokoškolských studentů), profesním sdružením (mj. Odborový svaz občanských pracovníků vojenské správy, Svaz vojáků z povolání) a péči o volný čas vojáků. V oblasti zvýšení úrovně života vojáků z povolání a občanských zaměstnanců se předpokládalo odstranění dlouhé a vyčerpávající práce, stanovení zákonné pracovní doby a diferencované dovolené podle počtu odsloužených let i náročnosti služby. Uvažovalo se o uzákonění práva vojáků základní služby na osobní volno. Dalšími požadavky bylo zkvalitnění stravování a úrovně stolování u útvarů, změny v odměňování a v důchodovém zabezpečení, zlepšení zdravotní péče a urychlení výstavby nových bytů pro vojáků z povolání.

Memorandum vypracované vědeckými pracovníky Vojenské politické akademie Klementa Gottwalda v Praze pod vedením plk. Vojtěcha Mencla sice nevěšlo mezi důstojnickým sborem v širší známost, o to negativnější reakci ovšem vyvolalo na sovětské straně. Problém byl v tom, že Varšavská smlouva vlastní vojenskou doktrínu neměla, protože se řídila sovětskou, která určovala jednotlivým státům úkoly při kolektivní obraně SSSR před útokem ze Západu a následným zdrcujícím protiútokem. Hned v úvodu se Memorandum pokusilo ukotvit čs. doktrínu mezi „jedničkou národní zájem“ a „zájem vedoucího státu koalice“ či mezi „pouhou obranu“ a „mylnou volbu ofenzivní strategie“.

Následovalo zdůvodnění potřeby vytvořit vlastní vojenskou doktrínu jako základ pro přijímání vnitřních rozhodnutí i pro jednání s koaličními partnery a pokusů záněti na škodlivost její absence pro vzájemné relace armáda – společnost. Nepřijatelné pro sovětskou stranu nepochybně bylo tvrzení, že alianční vztahy se oficiálně upevňovaly s ohledem na hrozbu agrese SRN po jejím vstupu do NATO, ale ve skutečnosti šlo jen o dodatečný faktor, který měl nahradit nedostatečnou hospodářskou kooperaci mezi socialistickými státy, když původní

představu o univerzálním politickém a ekonomickém modelu bylo nutno revidovat. Zazněla i nepřímá kritika tzv. maďarských událostí a berlínské krize. Aktivní vojenská politika měla také v souvislosti s evropskými bezpečnostními vztahy postavit Československo do pozice jediného partnera a nikoliv pasivní oběti jejich vývoje.

Slova o tom, že „vojenská politika, která potřebuje konstruovat nebo hypertrofizovat [zveličovat] nebezpečí protivníka, slouží konzervativním tendencím v socialismu i kapitalismu. Zdánlivě bezprostředně může „upevňovat“ socialismus, ve svých důsledcích jej však oslabuje,“ musela pro sovětské politické a vojenské představitele znít přímo „kacířsky“. Stejně jako teze o dosavadním stereotypním pojetí třídního boje nebyli dělení subjektů na přátele a nesmiřitelné nepřátele, které mělo být v duchu leninského požadavku konkrétní analýzy více diverzifikováno (např. spojenci, neutrálové, protivníci, váleční nepřátelé).

Memorandum také zcela otevřeně konstatovalo, že v případě evropského jaderného konfliktu ČSSR nemá šanci ochránit své území a obyvatelstvo proti zbraním hromadného ničení a že jeho prouknutí by znamenalo konec naší národní existence. Pro tento případ navrhovalo zřici se války jako prostředku zahraniční politiky, ale v případě napadení se bránit co nejrozhodněji a donutit útočnicka řešit spor dohodou. Nevyřešené mezinárodní vztahy v Evropě představovaly potenciální ohnisko vojenského střetnutí, které by mělo pro Československo negativní ekonomický a politický dopad. Proto autoři Memoranda navrhovali, aby Varšavská smlouva aktivně snižovala napětí v Evropě a přistoupila k řešení tzv. německé otázky s tím, že nejen ČSSR postupně naváže se SRN normální zahraniční vztahy. Memorandum odsoudilo politiku jaderného odstrašování a požadovalo uzavření bilaterálních dohod s Francií, Rakouskem a SRN o oboustranném zřeknutí se hrozby násilím ve vzájemných vztazích i další smlouvy o neútočení a o snižování vojenských potenciálů s jinými evropskými státy s cílem posilování míru a bezpečnosti na našem kontinentu.

V oblasti vědy a výzkumu se mělo kvalitativně novým přístupem k využívání vědeckého potenciálu dospět k pragmatické stabilitě systému obrany státu a k efektivnímu řízení a výstavbě armády. Pozoruhodná byla rovněž myšlenka, že ve strategii dochází k přechodu od frontálního ničení všech prvků nepřítele ke zničení vybraného segmentu, který nakonec přivede ke kolapsu celý jeho vojenský systém.

Diskuze k oběma předloženým dokumentům však byla zastíněna přípravami ČSLA, v níž byl opět obnoven výcvik, na velitelsko-štabní spojenecké cvičení ŠUMAVA. V jeho průběhu vyšlo v čs. i zahraničním tisku prohlášení nazvané Dva tisíce slov, které sepsal L. Vaculík a jež vzbudilo silné emoce – od nadšeného souhlasu až po označení za „kontrarevoluční výzvu“. Vedení KSČ se od něj muselo na nátlak KSSS distancovat, ale právě probíhající konference KSČ v okresech a krajích mu nejméně z poloviny vyslovily svou podporu. Také složení delegátů zvolených na XIV. sjezd KSČ napovídalo, že v září mohou tzv. konzervativní síly počítat s drtivou porážkou. Jedním z nejznámějších kritiků Dvou tisíc slov se stal poslanec Národního shromáždění a náčelník politického oddělení Východního vojenského okruhu genmjr. Samuel Kodaj, který byl již delší dobu v úzkém kontaktu s hlavním slovenským „konzervativcem“ V. Biľakem,

O podobě čs. vojenské doktríny se vedla rozsáhlá diskuze na stránkách vojenského tisku

Genmjr. Samuel Kodaj

V letních měsících zůstávala velice aktuální příprava federalizace ČSSR

Velitelsko-štábní spojenecké cvičení ŠUMAVA

Cvičení bylo původně plánováno na září 1968, ale nový ministr národní obrany genplk. M. Dzúr uvažoval o jeho odložení na rok 1969, protože v armádě od jara docházelo k mnoha změnám ve významných funkcích na úrovni ministerstva a Generálního štábu ČSLA a navíc od 1. září měl vstoupit v platnost nový způsob uvádění vojsk do stavu bojové pohotovosti. Sovětská strana si však přes počáteční nesouhlas čs. představitelů jeho konání vynutila, snažila se dokonce o jeho provedení již v květnu 1968. Nakonec cvičení proběhlo na čs. území od 20. do 30. června za účasti štábů a jednotek ČSLA, Maďarské lidové armády, Národní lidové armády NDR, Polské lidové armády a Sovětské armády za řízení hlavního velitele Spojených ozbrojených sil maršála Sovětského svazu I. I. Jakubovského. Tématem bylo Vedení bojové činnosti frontovými svazky spojeneckých vojsk v počátečním období války, ale na strategickém směru Čs. frontu bylo vytvořeno neobvykle silné uskupení německých a amerických divizí v NSR, včetně několika italských divizí a rakouských brigád, které se z neutrálního Rakouska pod záminkou cvičení rovněž chystaly k útoku. Tato rozehra měla odůvodnit prisunutí nezvykle velkého počtu spojeneckých vojáků a techniky, účast čs. vojsk byla poměrně malá. Celkem se cvičení zúčastnilo 23 721 vojáků (z toho 17 693 spojeneckých), 6 344 vozidel všeho druhu (spojeneckých 4 845), 79 tanků (spojeneckých 68) a 87 letadel a vrtulníků (66 spojeneckých). Další štáby a jednotky se na cvičení podílely z území Maďarska, NDR, Polska a SSSR, jejich celkový počet byl odhadnut na 30–40 000 mužů. Cvičení, jehož program byl připraven na první dva dny a poté docházelo k stálým improvizacím, bylo formou nátlaku na Československo: přítomnost velkého počtu vojáků Varšavské smlouvy měla působit odstrašujícím dojmem na údajné kontraravolucionáře, ovlivnit atmosféru ve společnosti, podpořit tzv. zdravé síly v době konání okresních a krajských konferencí KSČ volících delegáty na XIV. sjezd a potvrdit „totální morálně politický“ rozklad ČSLA i její neschopnost plnit spojenecké závazky. Po skončení cvičení se maršál I. I. Jakubovskij snažil maximálně oddálit odchod spojeneckých vojsk, pokud možno do mimořádného sjezdu KSČ připravovaného na počátek září. Po nesouhlasu a protestech čs. představitelů začal velmi pomalý a demonstrativní odsun jednotek, poslední opustily území Československa až 3. srpna. Cvičení ŠUMAVA bylo důležitou součástí příprav na okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy, protože v jeho průběhu došlo k důkladné rekonoskaci terénu i vedoucích funkcionářů ČSLA a nelze vyloučit, že mělo přerůst v ozbrojenou intervenci.

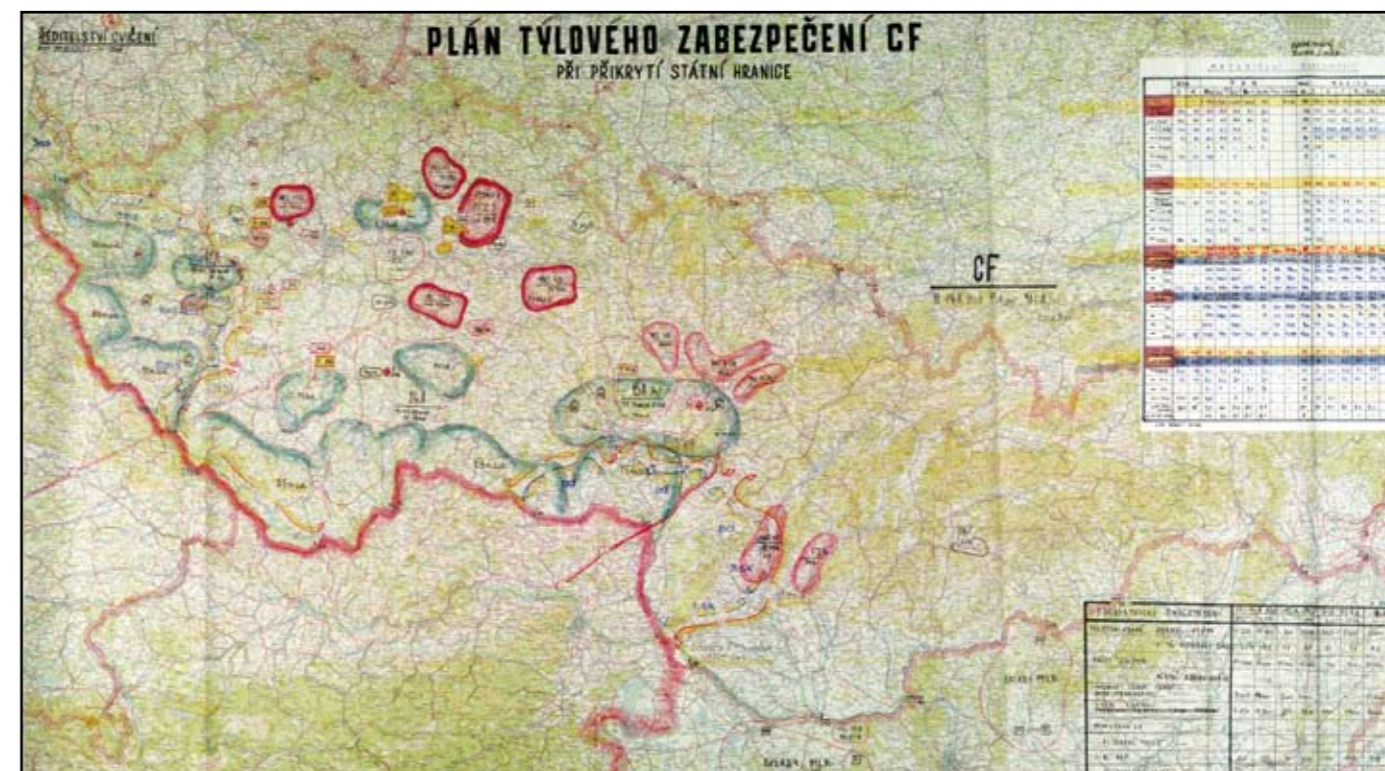

prvním tajemníkem ÚV KSS. Jak později uvedl velitel sovětské 38. armády genpor. A. M. Majorov, byli to právě genmjr. S. Kodaj a velitel Východního vojenského okruhu genpor. Josef Valeš (od července ho v této funkci vystřídal povýšený genpor. S. Kodaj), kteří se mu po skončení ŠUMAVY nabízeli, že budou v případě otevřené kontrarevoluce v ČSSR navádět sovětská vojska až do Prahy.

Prosovětské postoje části vedoucích funkcionářů Východního vojenského okruhu se projeví také na Celoarmádní konferenci KSČ konané v Bratislavě ve dnech 9.–11. července. Zúčastnilo se jí nejen vedení Ministerstva národní obrany a Generálního štábu ČSLA, ale i funkcionáři druhů vojsk, politického aparátu, bojových útvarů, Pohraniční stráže a občanskí zaměstnanci. Stranickou a vládní delegaci vedl předseda vlády O. Černík. V průběhu konference se opakovaně hovořilo jak o letitých a chronických problémech ČSLA spojených s nepřetržitě probíhajícími reorganizacemi a redislokacemi, tak o současném stavu armády, o přípravě Akčního programu ČSLA, o prohlášení Dva tisíce slov, připravovaném sjezdu KSČ i o cvičení ŠUMAVA a o stále prodlužovaném odchodu sovětských vojsk.

V reakci na snahu udržet sovětské vojáky na čs. území co nejdéle, proběhla 15. července tisková konference, na níž bývalý náčelník Hlavní politické správy ČSLA a od února 1968 vedoucí 8. oddělení ÚV KSČ genpor. V. Prchlík hovořil otevřeně a kriticky o příčinách pomalého odchodu sovětských vojsk a poprvé také seznámil veřejnost s rozpory a nedostatky v organizaci Varšavské smlouvy. Následně vyjádření vedení Ministerstva národní obrany, které dávalo za pravdu kritickému dopisu maršála I. I. Jakubovského z 18. července, znamenalo jeho pád a na konci července bylo 8. oddělení ÚV KSČ zcela zrušeno. Vedení KSČ tak podle sovětskému nátlaku a odvolalo vojenského odborníka, jenž podporoval reformní proces v armádě a patrně byl jedním z mála vysokých vojenských funkcionářů ochotných přemýšlet o ozbrojeném odporu proti možnému vpádu armád Varšavské smlouvy.

Jeho případ však zastínila schůzka představitelů pěti komunistických stran 14. a 15. července ve Varšavě. Předcházelo jí jednání politického byra ÚV KSSS 2.–3. července věnované situaci v Československu. Přizvaný velvyslanec v ČSSR S. V. Červoněnko referoval o výzvě Dva tisíce slov a o jejím nebezpečí pro vedení KSČ, které podle jeho názoru tuto hrozbu

Plán obranné operace Čs. frontu v průběhu cvičení ŠUMAVA

podceňuje. Hovořil také o údajném vytváření tzv. „druhého“ pravicového centra ve straně. Navrhoval pokračovat v politickém tlaku na Dubčekovo vedení a stáhnout vojska z cvičení ŠUMAVA, protože čs. občané by jejich pobyt v ČSSR nepodpořili. Většina členů politbyra, ale byla pro setrvání vojsk a klonila se k ozbrojenému zásahu. L. I. Brežněv se sice stavěl za politické řešení, avšak tvrdé postoje členů politbyra nemohl zcela ignorovat. Druhý den na zasedání politbyra informoval o svém jednání s J. Kádárem, který byl pro schůzku představitelů komunistických stran, ať již s čs. účastí, nebo bez ní, souhlasil s odesláním „soudružského dopisu“ ÚV KSČ a v narážce na Dva tisíce slov prý řekl, že v Československu vznikla taková situace, kterou je nutno vojensky řešit a že se toho Maďarsko v případě potřeby zúčastní. Nejvyššímu sovětskému představiteli se podařilo získat souhlas politbyra se zorganizováním tzv. Varšavské schůzky a se zasláním velmi kritického „soudružského dopisu“ ÚV KSČ 4. července, když podobné dopisy poslaly i ostatní státy budoucí „pětky“, tj. BLR, MLR, NDR a PLR.

Útoky tisku zemí Varšavské smlouvy proti čs. představitelům a vývoji v Československu se neustále stupňovaly

Čs. stranické vedení vědělo, že ve Varšavě nastane podobná situace jako v Drážďanech, a proto předsednictvo ÚV KSČ na svém zasedání 12. července přijalo požadavek, aby schůzce předcházela dvoustranná jednání se stranickým vedením zemí „pětky“ i s rumunskými a jugoslávskými komunisty a svou účast na jednání ve Varšavě odmítlo. Kalkulace, že se proto schůzka neuskuteční a „o nás bez nás“ se jednat nebude, podpořená tři týdny starým usnesením předsednictva ÚV KSČ, že v této době nebudou vedoucí funkcionáři opouštět republiku, se vzápětí ukázala jako chybná. Následná argumentace před čs. veřejností spolu s otištěním

kritického tzv. Dopisu pěti bratrských stran 19. července v Rudém právu, že pozvání do Varšavy přišlo příliš pozdě, byla ryze účelová.

S návrhem na uskutečnění požadované bilaterální čs.-sovětské schůzky na území SSSR oslovil L. I. Brežněv vedení KSČ již 19. července. To si však jako podmínku stanovilo odchod sovětských vojsk z ČSSR a jednání na svém území. Po vzájemných ústupcích se místo konání dohodlo v první železniční zastávce na čs. území po přejetí sovětských hranic v Čierné nad Tisou (sovětská delegace tam na jednání zajížděla obrněným vlakem a na noc se vracela do SSSR), druhý požadavek čs. strany však splněn nebyl a vojska odešla až 3. srpna.

Dne 22. července, kdy sovětská tisková agentura TASS zveřejnila informaci o setkání, se také uskutečnila mimořádná schůzka předsednictva ÚV KSČ, na níž se mj. projednával návrh opatření, jež by sovětské vedení mohla do určité míry uspokojit a ukázat vůli čs. strany administrativně řešit problémy, na než byla soustavně upozorňována bratrskými stranami. Šlo o rozpuštění klubu K-231, začlenění Klubu angažovaných nestraníků do Národní fronty, o dohodu se Svazem čs. novinářů o nepublikování zpráv vyvolávajících uvnitř extrémní politické tendence a navenek narušujících zahraničně politické zájmy státu i o zastavení činnosti přípravného výboru čs. sociální demokracie.

To spolu s masovou podporou čs. občanů (výzvu spisovatele P. Kohouta na podporu čs. delegace v Čierné podepsal za několik málo hodin před jejím odjezdem asi milión občanů) dávalo vyjednávacímu týmu v čele s A. Dubčekem, O. Černíkem a L. Svobodou zdánlivě dobré vyhlídky. Průběh prvních dvou dnů 29. a 30. července však lze charakterizovat jako urputnou slovní přestřelku, kdy sovětská strana (L. I. Brežněv, A. N. Kosygin, P. J. Šešest) byla téměř neustále v ofenzívě a čs. představitelům postupně zopakovala všechny jejich údajné chyby od prosince 1967 do jara 1968 a přidala i ty nedávné. KSČ podle jejího názoru mj. stále nic nepodnikla proti odkrytosti hranic a tvrdila dokonce, že se ze Západu do ČSSR pašují zbraně (členové naší delegace přitom už věděli, že zbraně nalezené 12. července na Sokolovsku byly podstrčeny sovětskou KGB), Československý svaz mládeže přestal existovat a o mládež se nikdo nestará, nerušeně pokračuje činnost nepřátelských politických stran, stupňují se útoky na zaslužilé členy strany a v Rudém právu vycházejí černé listiny se seznamy těch, kteří nemají být zvoleni za delegáty na XIV. sjezd. Existuje také tzv. „druhé“ centrum ve straně, jímž měl být Městský výbor KSČ v Praze, vedení KSČ stále nemá kontrolu nad sdělovacími prostředky, Čestmír Císar je „hlavní revizionista“ a snaží se „rozdělit stranu“, F. Kriegel vystupuje „kontrarevolučně“, ministr vnitra Josef Pavel „rozbíjí síly“ (StB), které mají chránit republiku, V. Prchlík byl prý málo potrestán. Sovětská delegace také chtěla vědět, komu a proč vadí pobyt sovětských vojsk účastnících se cvičení ŠUMAVA v ČSSR.

Nejostřejší byla slova o tom, že západní hranice Československa jsou především západními hranicemi Varšavské smlouvy a tím de facto i SSSR, které „nikdy nikomu nevydáme“, doprovázené skrytým požadavkem možnosti rozmístění vojsk Spojeného velení Varšavské smlouvy kdekoli na území členských států bez jejich předchozího souhlasu.

Čs. strana se sice snažila veškerým výtkám oponovat – např. A. Dubček k pobytu vojsk řekl, že západní tisk spekuloval o cvičení ŠUMAVA jako o přípravě k obsazení ČSSR, a když po skončení cvičení vojska bez řádného vysvětlení neodcházela, nezbylo než usilovat o jejich odchod, aby se spekulace nepotvrdily. Přešel také do protiotoku kritikou zasahování bratrských stran do vnitřních záležitostí ČSSR. Neuvědomil si však, že čs. delegace není zdaleka tak jednotná jako sovětská. Úlohu hlavních odpůrců reformního procesu v ČSSR totiž při jednání zcela potvrdili Drahomír Kolder a V. Biřák, kteří souhlasili se sovětskou kritikou a přidali i své vlastní výhrady.

Třetího dne – 31. července – zformulovala sovětská strana text, který bude později označován jako „dohody z Čierné“, přestože k podpisu žádného písemného dokumentu nedošlo a vše zůstalo jen v ústní podobě. Předně šlo o uspořádání schůzky šesti komunistických stran zemí Varšavské smlouvy v Bratislavě, která měla potvrdit výsledky z Čierné nad Tisou. L. I. Brežněv dále požadoval, aby ani jedna strana nevykládala výsledky jednání v Čierné jednostranně a o schůzce bylo vydáno pouze oficiální komuniké. Obě strany se měly zavázat, že nikdo z těch, kteří vystoupili na jednání, o tom nebude hovořit a nebude komentovat, jak kdo vystoupil, aby žádný z účastníků schůzky nebyl vystaven kritice. Čs. představitelé „udělají pořádek“ ve sdělovacích prostředcích a přijmou zákony, aby nemohly existovat žádné „angažované“ nebo „neangažované“ kluby či organizace bez povolení úřadů. Nejvyšší sovětský představitel také pohrozil, že porušení těchto bodů bude chápáno jako zrada a vypovězení celé dohody.

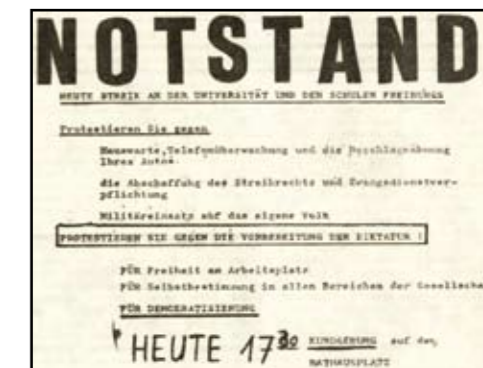
Dne 3. srpna se v Bratislavě narychlo sešli nejvyšší představitelé Bulharska, ČSSR, Maďarska, NDR, Polska a SSSR, aby podepsali společně prohlášení, jehož obsah vycházel z „dohod z Čierné“. Dokument na závěr konstatoval, že „podpora, ochrana a upevnění socialistických vymožeností, kterých dosáhly národy svým hrdinným úsilím, obětavou prací lidu každé země, jsou společnou internacionální povinností všech socialistických zemí“. Šlo o formulaci, jež měla již předem ospravedlnit a odůvodnit ozbrojený zásah v Československu a později se stala základem tzv. Brežněvovy doktriny nadřazující obranu socialismu uvnitř bloku socialistických zemí vedeného SSSR všem jejich právům suverénních států.

Ve dnech 9.–11. srpna přijel do Československa po několika odkladech nejvyšší představitel Jugoslávie Josip Broz Tito a krátce nato ve dnech 15.–17. srpna také rumunská stranická a státní delegace vedená N. Ceaușcem. Oba státníci však kromě politické, diplomatické i ekonomické pomoci, podpory a spolupráce nemohli nabídnout to nejdůležitější – odvahu jít do otevřeného nebo dokonce ozbrojeného střetu s Varšavskou smlouvou a se SSSR. Čs. vedení je o to ani požádat nehodlalo. Nešlo tedy o žádnou novou Malou dohodu, jak psal čs. tisk, ale ani o „dunajský komplot“, jak dvoustranná setkání s představiteli „neposlušných“ zemí nazval L. I. Brežněv.

Dne 12. srpna proběhlo v Karlových Varech narychlo svolané jednání mezi čs. a východoněmeckými představiteli, které W. Ulbricht na přímý pokyn od L. I. Brežněva nepokrytě pojal jako kontrolu plnění závěrů z Čierné a z Bratislavy. Zatímco A. Dubček referoval o dosavadním politickém vývoji v ČSSR i důvodech čs. neúčasti na schůzce ve Varšavě, W. Ulbricht stupňoval kritiku vývoje v Československu a zpochybňoval ochotu vedení KSČ plnit přijaté dohody.

Hned druhý den A. Dubčekovi telefonoval L. I. Brežněv informovaný W. Ulbrichtem a po dobrém i po zlém tlačil prvního tajemníka ÚV KSČ k dodržování „dohod“. Ten ale jeho argumenty odmítl s odůvodněním, že musí řešit důležitější problémy a nemůže nedemokraticky rozhodovat o všem sám. Později mu sovětský velvyslanec S. V. Červoněnko předal písemné stanovisko ÚV KSSS, podle kterého čs. strana porušuje „dohody z Čierné“.

Posledním pokusem, jak přimět vedení KSČ „k rozumu a poslušnosti“, bylo setkání J. Kadára a A. Dubčeka v Komárně 17. srpna. Nejvyšší maďarský představitel naléhal, aby čs. strana vzala do úvahy tzv. maďarské zkušenosti z roku 1956 a neodkladně přijala účinná opatření proti „nebezpečí narůstajícímu za strany protisocialistických sil v Československu“.

V SRN demonstrovali a stávkovali především mladí lidé nesouhlasící s tzv. výjimečnými zákony

Část údajné výzbroje kontrarevolucionářů nalezené na Sokolovsku

Neklid a nepokoje zasáhly i západoevropské státy. Již na konci března začaly protesty studentů ve Francii proti konzumní společnosti, které přerostly ve velké demonstrace, stávky a pouliční boje

A. Dubček, L. I. Brežněv, W. Ulbricht, J. Smrkovský a V. Biřák po jednání v Bratislavě

Obsazení hlavních velitelských funkcí na Ministerstvu národní obrany a Generálním štábu ČSLA k 20. srpnu 1968

Ministr národní obrany	genplk. Martin Dzúr
zástupce MNO – státní tajemník vlády ČSSR v MNO zástupce MNO pro školství a vědu	genpor. Václav Dvořák genpor. Jaromír Machač
Generální inspektor ČSLA Kádrová správa Finanční správa Správa vojenského školství Sekretariát ministra národní obrany	genpor. Miroslav Šmoldas plk. Miroslav Stejskal plk. Viktor Šurka genmjr. Čestmír Skála plk. Antonín Merta
Hlavní politická správa ČSLA náčelník HPS první zástupce N HPS ZN HPS pro politicko-organizační práci – náčelník politicko-organizačního úseku ZN HPS pro ideologickou práci – náčelník ideologického úseku	genmjr. František Bedřich genmjr. Jaroslav Hejna plk. Miroslav Devera plk. František Dobiáš
Generální štáb ČSLA náčelník GŠ ČSLA ZN GŠ pro operační věci – první zástupce NGŠ ZN GŠ pro technické věci ZN GŠ ZN GŠ operační správa zpravodajská správa organizační a mobilizační správa správa ústředního plánování správa vojenských informací správa pro zahraniční styk	genpor. Karel Rusov genpor. Bohuslav Kučera genmjr. Stanislav Petržila genmjr. Michal Gavalec genmjr. Eduard Kosmel genmjr. Jan Voštera genmjr. Oldřich Burda plk. Jaroslav Klouda plk. Vojtěch Srovnal plk. Jaroslav Pšenčík plk. Antonín Svoboda
Hlavní správa pozemních vojsk náčelník HSPV – ZMNO ZN HSPV pro operační a bojovou přípravu – první zástupce N HSPV ZN HSPV pro technické věci správa operační a bojové přípravy správa raketového vojska a dělostřelectva správa protivzdušné obrany vojsk správa spojovacího vojska správa ženijního vojska správa chemického vojska tanková a automobilní správa	genpor. Alexander Mucha genmjr. Evžen Blahut genmjr. Zdeněk Jašek genpor. Josef Valeš genpor. Karel Blatenský genmjr. Karol Seneši plk. Ladislav Stach genmjr. Štěpán Romočuský plk. Ján Franko genmjr. Bohuslav Kotlan

Hlavní správa letectva a vojsk PVOS náčelník HS LVPVOS – ZMNO ZN HSLVPVOS pro operační a bojovou přípravu – první zástupce N HS LVPVOS ZN HS LVPVOS ZN HS LVPVOS pro technické věci správa operační a bojové přípravy letectva a vojsk PVOS správa letecké techniky správa techniky PLRV oddělení letištního technického zabezpečení oddělení řízení letů stálá komise pro vyšetřování leteckých nehod	genpor. Oldřich Štangel genmjr. Pravoslav Kalický genmjr. Jaroslav Vítek plk. Miroslav Cingl plk.gšt. Václav Skála pplk. Jaroslav Turek plk. Emanuel Máša plk. Zdeněk Dušánek pplk. Rudolf Ryšavý pplk. Josef Jurášek
--	--

Hlavní týl náčelník HT – ZMNO ZN HT pro operační přípravu, materiálně technické, zdravotnické a veterinární zabezpečení ZN HT pro týlovou operační přípravu státního území a vojenskou dopravu, skladové hospodářství a zásobování PHM štáb hlavního týlu zdravotnická správa správa vojenské dopravy správa pohonných hmot a maziv proviantní správa výstrojní správa veterinární oddělení	genmjr. Ján Lux genmjr. Eduard Jirák neobsazeno plk. Vojtěch Machulda genmjr. Miroslav Hemala plk. Vladimír Šťastný plk. Ján Husák plk. Pavol Ríša plk. František Roubal plk. Jiří Suk
---	---

Ubytovací a výrobní úsek náčelník UVÚ Ubytovací a stavební správa	plk. Josef Mikulec plk. Josef Polanský
---	---

Nejvyšší rumunský představitel Nicolae Ceaușescu podepsal v Praze novou čs.-rumunskou spojeneckou smlouvu

Následující den upozornila na „podvratnou činnost kontrarevolučních sil namířenou proti KSČ a základům socialismu v ČSSR“ moskevská Pravda, ústřední tiskový orgán KSSS. Připomenula mj., že v Československu jsou otevřeně napadáni ti, kteří sdílají podobné obavy a poukázala na dopis 99 pracovníků n. p. Praga v Praze (ve skutečnosti šlo o několik desítek pracovníků a jejich rodinné příslušníky z 4 500 zaměstnanců závodu), kteří už v polovině července odeslali do Sovětského svazu otevřený dopis motivovaný obavami o další existenci socialistického zřízení ve své vlasti a přátelství se SSSR.

Pro sovětskou stranu byly v polovině srpna 1968 všechny pokusy o „administrativní“ vyřešení tzv. Pražského jara v podstatě vyčerpány, a přistoupila proto k realizaci dosud pečlivě tajených vojenských příprav probíhajících bez ohledu na všechna jednání a dohody.

Již 8. dubna vydal maršál A. A. Grečko direktivu nařizující skupinám sovětských vojsk v Polsku, Maďarsku a v NDR i výsadečným vojskům zahájení příprav na operaci DUNAJ, což byl krycí název pro invazi do Československa. Dne 11. dubna vypracované plány schválil L. I. Brežněv a další den je za nejvyššího utajení doručili příslušným velitelům.

K prvnímu nerealizovanému pokusu o invazi došlo již 9. května, kdy byla na čs.-polských hranicích u Českého Těšína připravena 24. motostřelecká divize genmjr. G. P. Jaškina, jemuž jeho nadřízený velitel Příkarpatského vojenského okruhu genplk. V. Z. Bisjarin naznačil už na konci února 1968, že se má připravit na zásah v zahraničí. Podle rozkazu maršála I. I. Jakubovského měl svazek překročit čs. hranice a po trase Ostrava – Brno pokračovat po dvou osách na České Budějovice a Tábor. Přesun by ukončil v prostoru Karlových Varů, kde se měl setkat s čs. 1. tankovou divizí ze Slaného.

Ve skutečnosti by se tam ale nalézala některá ze sovětských divizí, které tou dobou prováděly s Národní lidovou armádou NDR cvičení u čs. hranic a s její pomocí by mohl blokovat nejen velitelství Západního (Příbram) a Středního (Tábor) vojenského okruhu, ale i několika čs. motostřeleckých svazků (České Budějovice, Plzeň a Karlovy Vary). V prostoru Užhorodu byla ve stejné době soustředěna 128. motostřelecká divize s pravděpodobným úkolem obsadit velitelství Východního vojenského okruhu v Trenčíně.

K postupu přes Český Těšín měla být využita československo-polská manifestace k 23. výročí osvobození Československa a 50. výročí jeho vzniku, kterou zde a v Ostravě zorganizovala konzervativní část Krajského výboru KSČ v Ostravě. Pro přítomnost čs. tanků přesunujících se shodou okolností poblíž Těšína na cvičení byla však celá akce odvolána.

Na centrální úrovni tzv. konzervativci z ÚV KSČ svůj postup průběžně konzultovali se sovětským velvyslancem v ČSSR S. V. Červoněnkem i s radou velvyslanectví I. I. Udalcovem. Mnohem nebezpečnější činnost však vyvíjel plk. Viliam Šalgovič, od června náměstek ministra vnitra pro StB, který intenzivně spolupracoval s KGB, která do Československa během operace PROGRES jen do května 1968 vyslala přes tři desítky tzv. nelegálů vydávajících se za západní turisty a novináře, aby získávali informace, kompromitovali vybrané osoby nebo se je snažili unést. Provakaci KGB byl také již zmíněný nálezní zbraní na Sokolovsku.

Druhým neuskutečněným pokusem o vstup se stalo cvičení ŠUMAVA na konci června, kterému 19. června předcházely náhle svolané sjezdy Lidových milic v Praze-Ruzyni. Naštěstí se A. Dubčekovi podařilo rozvášněné milicionáře uklidnit, takže se žádné demonstrační pochody městy nekonaly. Spojenečtí vojáci s ostrým střelivem, které se obvykle na cvičení nevozilo, však byli v případě nepokojů okamžitě připraveni zasáhnout.

Otázku invaze znovu nastolil odmítavý postoj čs. strany ke schůzce ve Varšavě v polovině července. Již zhruba od 10. července (a v některých případech až do srpna) téměř bez přestávky probíhala na území Sovětského svazu (SEVER, NEBESKÝ ŠTÍT, NĚMEN), Polska (POŠMOURNÉ LÉTO – 68), Německé demokratické republiky (ODRA) i Maďarska nejrůznější cvičení, která měla dvojí cíl – secvičit svazky, které se budou podílet na „internacionální bratrské pomoci“ a skrytě přesunout k čs. hranicím potřebné síly, zásoby materiálu i střeliva. Dne 23. července byl v Moskvě maršálem A. A. Grečkem schválen upravený plán operace DUNAJ a vybrané útvary sovětské, polské, východoněmecké, maďarské

a bulharské armády obdržely rozkazy, aby se během 29. července soustředily ve vyčkávacích prostorech podél čs. hranic.

Scénář by pak zřejmě byl následující: 29. července proběhnou jednání v Čierné nad Tisou, a pokud nedojde k dohodě, bude na 30.–31. července do Moskvy svoláno jednání vedoucích představitelů pěti států Varšavské smlouvy, které formálně projedná a schválí intervenci, jež může okamžitě začít. Události se však prozatím vyvíjely jinak, protože čs. delegace na jednání v Čierné ústní dohody přijala.

Když však sovětská strana došla k přesvědčení, že KSČ dohody i přes upozorňování neplní, dospělo zasedání politbyra ÚV KSSS ve dnech 16. a 17. srpna k jednoznačnému závěru, že byly vyčerpány všechny politické prostředky a že nastal čas k přijetí „aktivních opatření k záchraně socialismu v ČSSR“. Druhý den zasedla k poslední poradě i sovětská generalita zasvěcená do operace DUNAJ. Okamžik zahájení invaze byl stanoven na 01.00 hodinu 21. srpna moskevského času, tj. na 23.00 hodin 20. srpna času středoevropského.

Přestože vedení KSČ mělo informace o soustředování vojsk Varšavské smlouvy u čs. hranic, ujišťovalo spolu se státními představiteli veřejnost, že vše je v pořádku a že proces demokratizace a obrody se v Československu úspěšně rozvíjí.

Před zahájením operace DUNAJ: transportní letouny jsou připraveny...

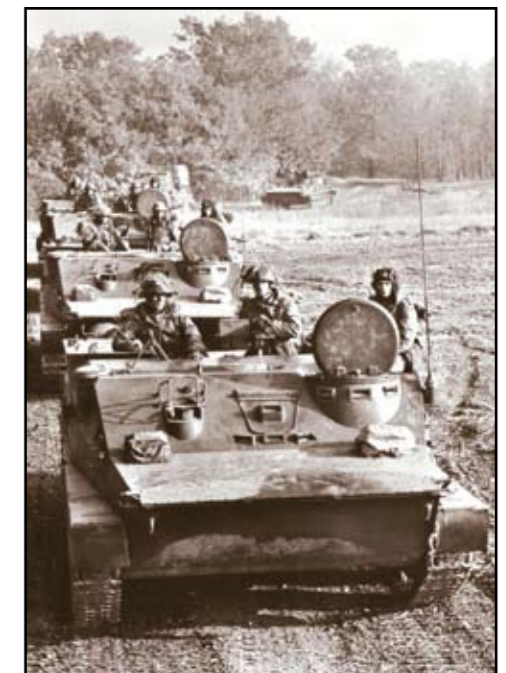
O víkend 16.–18. srpna se sešla na Orlíku k poradě skupina tzv. konzervativců tvořená Aloisem Indrou, D. Kolderem, O. Pavlovským a nerozhodnutým Miloušem Jakešem. Výsledkem jejího jednání byl plán směřující k legalizaci invaze před světem i čs. občany a tzv. druhý zvací dopis (první předal A. Kapek sovětským představitelům již 3. srpna při jednáních v Bratislavě). Plán na vytvoření „dělnicko-rolnické vlády“, která se s pomocí okupačních vojsk ujme moci a oficiálně požádá „bratrské strany“ o „internacionální pomoc“, putoval prostřednictvím S. V. Červoněnka do Moskvy, kde jej politické byro ÚV KSSS i na 18. srpna sezvaní představitelé tzv. Varšavské pětky projednali a zároveň odsouhlasili invazi armád svých států do Československa.

Dny 19. a 20. srpna se nesly ve znamení horečných příprav. Vojska prováděla poslední významná přeskupení sil, nižší stupně velení byly konečně seznámeny s cíly operace a se způsobem jejího provedení. V pozdním odpolední a během večera 20. srpna se v závislosti na vzdálenosti od čs. hranic daly kolony vojenské techniky do pohybu.

„20. srpna 1968 ve 21,40 hodin došlo k proryvu [násilné překročení] státní hranice z Bärensteinu do Vejprtu na území ČSSR v prostoru kasáren. Hranice byla narušena 2 tanky T-55 a 2 obrněnými transportéry dvouosými,“ uvádí kronika 56. silničního stavebního praporu ve Vejprtech. Okupace Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy tak začala oproti plánu o více než hodinu dříve.

Plk. V. Šalgovič v únoru 1948 zakládal v Bratislavě Lidové milice, o dvacet let později spolupracoval na přípravě invaze do Československa

...na pozemní techniku budou namalovány invazní pruhy...

...přicházejí poslední instrukce

Přípravy na invazi do Československa začínají – návštěva hlavního velitele Spojených ozbrojených sil maršála I. I. Jakubovského v Polsku a jeho rozhovory s náčelníkem HPS PLA div.gen. Jerzym Urbanowiczem a ministrem národní obrany div.gen. W. Jaruzelským

Závěrem

V letech 1955–1968 prošel svět složitým vývojem. Uvolnění po smrti J. V. Stalina bylo brzy vystřídáno konfrontačními tendencemi obou supervelmocí vrcholícími na počátku šedesátých let dvěma vážnými krizemi hrozcícími přerůst v otevřený ozbrojený konflikt. SSSR i USA přijaly nové vojenské doktriny, které vedly k dalšímu kolu závodů ve zbrojení. Schopnost obou zemí vzájemně se zničit současně vyvolala snahy minimalizovat riziko jejich konfliktu, vytvořit způsob kontroly zbrojení a zamezit dalšímu šíření jaderných zbraní. Rozpad koloniální soustavy přenesl hlavní těžiště politického soupeření mezi socialismem a kapitalismem do Třetího světa, jehož vedoucí silou se snažila stát Čína provádějící konfrontační politiku vůči SSSR i USA. Válka ve Vietnamu přinesla poznání, že ani značná technická a technologická převaha nezajišťuje vítězství a vedla k růstu protiválečných a protiamerických nálad ve světě.

Rozporuplný byl také vývoj Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy, dvou nejvýznamnějších vojenskopolitických bloků. Současně se snahami upevnit jejich vnitřní jednotu a sílu se objevovaly tendence oslabit dominantní postavení Sovětského svazu a Spojených států v obou organizacích. Jestliže Francie vystoupila z vojenských struktur NATO a prováděla vlastní politiku, potom SSSR se snažil o upevnění své velmocenské pozice a nechtěl připustit ztrátu svého hegemonního postavení ani v komunistickém a dělnickém hnutí.

Vývoj ve světě a vztahy obou supervelmocí i mezi Varšavskou smlouvou a NATO limitovaly Československo a jeho vojenskou výstavbu. V roce 1960 dovršilo podle představ svého politického vedení první etapu budování socialismu a vykročilo na cestu k dosažení jeho vyšší formy. Hospodářské těžkosti vyvolávající nespokojenost ve společnosti, lpění na dogmatech neumožňující jakékoliv skutečné změny spolu se subjektivním hodnocením dosaženého stavu společenského vývoje však vedlo k vážné ekonomické a následně i politické a společenské krizi.

Po květnu 1955 byly Československo a jeho armáda začleněny do Varšavské smlouvy, vojenskopolitické organizace zemí sovětského bloku, v níž mělo dominantní postavení i rozhodující slovo sovětské politické a vojenské vedení. Od potřeb velmocenské linie SSSR představující jediné doktrinální východisko se odvíjela všechna opatření, která přijímaly jednotlivé členské státy ve své vojenské výstavbě a budování národních armád bez ohledu na vlastní zdroje i potřeby.

V zemích východního bloku to vyvolávalo vážné ekonomické a sociální problémy vedoucí ke snahám o reformy komunistického režimu a emancipaci od stále sílícího sovětského vlivu. Všechny se pomoci nepodstatných úprav systému nebo mocenskými prostředky podařilo zvládnout.

Československá lidová armáda, jež od roku 1966 představovala základ jednotných čs. ozbrojených sil, prošla řadou organizačních a dislokačních změn, byla přezbrojena novou moderní výzbrojí a její výcvik probíhal v podmínkách možného použití jaderných zbraní. Stala se ozbrojeným nástrojem socialistického státu přímo řízeným KSC, která ve své vojenské politice určovala podle sovětských pokynů hlavní úkoly její další výstavby a bojové přípravy. Velitelský sbor budovaný na tzv. třídních a politických principech spolu s politickými orgány a stranickými organizacemi zajišťoval přímý vliv KSC na vojska i jejich život a uplatňování principu proletářského a socialistického internacionalismu, jehož výrazem byla úzká spolupráce s ostatními armádami Varšavské smlouvy vrcholící na velkých spojeneckých cvičeních. Ta byla využívána také jako příležitost k dokumentování „nerozborné družby lidu a armád zemí socialistického tábora.“

Po zřízení sovětských raketových vojsk strategického určení a prosazení ofenzivního pojetí sovětské strategie na počátku šedesátých let vytvářela ČSLA v rámci prvního strategického sledu Spojených ozbrojených sil samostatný Československý front pod národním vedením, který měl v případě ozbrojeného konfliktu plnit úkoly na směr vedlejšího úderu. Stala se jedinou prvosledovou armádou Varšavské smlouvy s tak výjimečným postavením a posláním, jež se čs. státní a politické vedení i velení armády snažily zachovat. Proto po několik let odmítaly nabídky na umístění omezeného kontingentu sovětských vojsk na území Československa, což vyvolávalo v Moskvě pochybnosti a nedůvěru.

Československý pokus o reformu socialismu v roce 1968 znamenal pro SSSR vážné ohrožení jeho snah o upevnění jednoty Varšavské smlouvy a udržení svého výjimečného postavení v ní. Když se všechny formy politického nátlaku na čs. politické vedení ukázaly neúčinné, rozhodl se pro dlouho připravovanou vojenskou intervenci. Okupace Československa vojsky pěti spojenců znamenala první realizaci nové sovětské doktriny o omezené suverenitě socialistických zemí a o totálním podřízení národních zájmů společným zájmům sovětského bloku určeným z Moskvy.

Seznam použitých zkratk

ADM	Armádní divadlo Martin
apod.	a podobně
arm.gen.	armádní generál
AS	Armádní středisko
ASD	Armádní sportovní družstvo
ASH	Armádní sportovní hry
AST	Armádní soutěž tvořivosti
ASTT	Armádní soutěž technické tvořivosti
AU	Automobilní učiliště
AUS VN	Armádní umělecký soubor
	Víta Nejedlého
autr	automobilní rota
AVS	Armádní výtvarné studio
BB	Baily Bridge
bild	bitevní letecká divize
bilp	bitevní letecký pluk
BLA	Bulharská lidová armáda
BLR	Bulharská lidová republika
bold	bombardovací letecká divize
bolp	bombardovací letecký pluk
BPPOV	Buď připraven k práci a obraně vlasti
BzK	bezzákluzový kanón
ccm	kubický centimetr
CENTO	Central Treaty Organization (Organizace centrální smlouvy)
č.	číslo
ČAF	Československý armádní film
ČAFS	Československé armádní filmové studio
čet.	četař
čcho	četa chemické ochrany
čs.	československý
ČSAD	Československá automobilová doprava
ČSD	Československé státní dráhy
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSTV	Československý svaz tělesné výchovy
des.	desátník
do	dělostřelecký oddíl
dp	dělostřelecký pluk
dpzlp	dělostřelecký průzkumný letecký pluk
DTU	Dělostřelecké technické učiliště
dvld	dopravní výsadková letecká divize
dvlp	dopravní výsadkový letecký pluk
EHS	Evropské hospodářské společenství
EOF	jednotný tříštivě trhavý (náboj)
ESUO	Evropské sdružení uhlí a oceli
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu

FIFA	Fédération Internationale de Football Association (Mezinárodní fotbalová federace)
FLS	Fotoletecká skupina
FNO	Fronta národního osvobození
FO	Fučíkův čtenářský odznak
GM	Geiger-Müller
gen.	generál
genmjr.	generálmajor
genplk.	generálplukovník
genpor.	generálporučík
GŠ	Generální štáb
HPS ČSLA	Hlavní politická správa Československé lidové armády
JO	Jilemnického čitateřský odznak
JOSv	jednotný tříštivý svítící (náboj)
JPSv	jednotný průbojný svítící (náboj)
JRRO	jednotný raketový rotační tříštivý (náboj)
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KAN	Klub angažovaných nestraníků
Kčs	Koruna československá
K-231	Klub 231
KDP	konzervovaná dávka potravin
KGB	Komitét gossudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti)
KKK	Krajský koordinační klub
KLDR	Korejská lidové demokratická republika
km	kilometr
km/h	kilometr za hodinu
kpt.	kapitán
KSC	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
kt.	kilotuna
KVČ	kulturně výchovná činnost
KVT	klub vojskového tělesa
l	litr
LO	letecký oddíl
LOH	letní olympijské hry
lpr	letištění prapor
LS	Letecké střeliště
lsp	letecký spojovací pluk
LSSA	Letní spartakiáda přátelých armád
lšp	letecký školní pluk
ltd	letecká technická divize
LTU	Letecké technické učiliště
LU	Letecké učiliště
LUT	lidová umělecká tvořivost
LVT	Letka vlečných terčů
LZP	letecké zabezpečovací prostředky
LZS	Letecká zabezpečovací služba

m	metr
m ³	kubický metr
md	mechanizovaná divize
ME	Mistrovství Evropy
MEZ	Moravské elektrotechnické závody
mil	milion
mjr.	major
ml.	mladší
MLA	Maďarská lidová armáda
mld	miliarda
MLR	Maďarská lidová republika
mm	milimetr
MNO	Ministerstvo národní obrany
mp	mechanizovaný pluk
MS	Mistrovství světa
msd	motostřelecká divize
MSDS	Maďarská socialistická dělnická strana
msp	motostřelecký pluk
MSP	Maďarská strana pracujících
Mt	megatuna
např.	například
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Organizace severoatlantické smlouvy)
NDP	nedotknutelná dávka potravin
NLA	Národní lidová armáda
NDR	Německá demokratická republika
n. p.	národní podnik
npor.	nadporučík
nprap.	nadpraporčík
nrtm.	nadrotmistr
NV	Naše vojsko
OSN	Organizace spojených národů
PDZ	pohyblivá dělostřelecká záloha
PHM	pohonné hmoty a mazadla
PL	protiletadlový
PLA	Polská lidová armáda
pldb	protiletadlová dělostřelecká brigáda
pldo	protiletadlový dělostřelecký oddíl
PLdvK	protiletadlový dvojkanón
PLK	protiletadlový kanón
plk.	plukovník
plp	protiletadlový pluk
PLR	Polská lidová republika
plrb	protiletadlová raketová brigáda
PLRK	protiletadlový raketový komplet
plrp	protiletadlový raketový pluk
PMEZ	Pohár mistrů evropských zemí
ponp	pontonový pluk
por.	poručík
popr	pontonový prapor
pplk.	podplukovník

PPOV	Připraven k práci a obraně vlasti
ppor.	podporučík
pprap.	podpraporčík
PPV	Politický poradní výbor
pr	prapor
prap.	praporčík
PRTL0	protiradiotechnický letecký oddíl
PSDS	Polská sjednocená dělnická strana
PŠM	politické školení mužstva
PT	protitankový
ptdb	protitanková dělostřelecká brigáda
ptdo	protitankový dělostřelecký oddíl
ptdp	protitankový dělostřelecký pluk
PTK	protitankový kanón
ptp	protitankový pluk
PU	Pěchotní učiliště
PVCH	Povážské chemické závody
PVO	protivzdušná obrana (vojsk)
PVOS	protivzdušná obrana státu
PVS	politickovýchovná světnice
PZH	pomocné zemědělské hospodářství
pzlp	průzkumný letecký pluk
pzpr	průzkumný prapor
q	metrický cent
REB	radioelektronický boj
resp.	respektive
RLA	Rumunská lidová armáda
RLR	Rumunská lidová republika
RM	raketomet
rmo	raketometný oddíl
ROH	Revoluční odborové hnutí
RT	radiotechnický
rtm.	rotmistr
rtn.	rotný
rtp	radiotechnický pluk
rtrp	radiotechnický prapor
RTV	radiotechnické vojsko
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SA	Sovětská armáda
Sb.	Sbírka (zákonů a nařízení)
sbold	stíhací bombardovací letecká divize
sbolp	stíhací bombardovací letecký pluk
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství
sd	střelecká divize
sdo	samostatný dělostřelecký oddíl
SEATO	South East Asia Treaty Organization (Organizace smlouvy pro jihovýchodní Asii)
SFRJ	Socialistická federativní republika Jugoslávie
slđ	stíhací letecká divize
slp	stíhací letecký pluk
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOS	Spojené ozbrojené síly
sp	střelecký pluk

spojlp	spojovací letecký pluk
spojp	spojovací pluk
spojpr	spojovací prapor
spr	střelecký prapor
SRN	Spolková republika Německo
ss	střelecký sbor
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SNB	Sbor národní bezpečnosti
StB	Státní bezpečnost
STM	Soutěž tvořivosti mládeže
SU	Spojovací učiliště
SVO	Střední vojenský okruh
svob.	svobodník
ŠPSL	Škola pozemních specialistů letectva
štp	školní tankový pluk
štrp	školní tankový prapor
t	tuna
TASS	Tisková agentura Sovětského svazu
td	tanková divize
tdb	těžká dělostřelecká brigáda
tj.	to je
tp	tankový pluk
tpr	tankový prapor
tsp	tankosamohybný pluk
TU	Tankové učiliště
TZL	Týlová záloha letounů
tzv.	tak zvaný
ÚDA	Ústřední dům armády
ÚD ČSA	Ústřední divadlo československé armády
ÚDF	Ústřední distribuce filmů
ÚS	úderná skupina
USA	Spojené státy americké
ÚV	ústřední výbor
UVS	Umělecký vojenský soubor
VA AZ	Vojenská akademie Antonína Zápotockého
VA KG	Vojenská akademie Klementa Gottwalda
vb	výsadková brigáda
vč	velitelská četa
VDR	Vietnamská demokratická republika
V 2. VO	velitelství 2. vojenského okruhu
vellet	velitelská letka
VF VŠD	Vojenská fakulta Vysoké školy dopravní
VHÚ	Vojenský historický ústav
VKO	Vojenská komise obrany
VKV	velmi krátké vlny
VKVŠ	Vojenská katedra vysoké školy
VLVDU JEP	Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav Jana Evangelisty Purkyně

VLÚ	Vojenský léčebný ústav
VO	vojenský okruh
VO ITVS	Vojenský odbor Institutu tělesné výchovy a sportu
voj.	vojín
VOZ	Vojenský odznak zdatnosti
VPA KG	Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda
VPU JH	Vojenská politické učiliště Josefa Hakena
vrp	virtulníkový pluk
VS	Varšavská smlouva
VSL	Výcvikové středisko letectva
VT	výkonnostní třída
VTAAZ	Vojenská technická akademie Antonína Zápotockého
VTJ	vojenské technické jednotky/ Vojenská tělovýchovná jednota
VTŠ MT	Vojenská tělovýchovná škola Miroslava Tyrše
VUS	Vojenský umělecký soubor
VVO	Východní vojenský okruh
VVP	vojenský výcvikový prostor
VVSL	Vojenské výchovné středisko letectva
VVTJ	Velitelství vojenských technických jednotek
vz.	vzor
VZK	vojenská závodní kuchyně
VZL	Výcviková základna letectva
ZHN	zbraně hromadného ničení
ZCHV	Závody chemické výroby
ZJŠ	Závody Jana Švermy
ZJVS	Závody J. V. Stalina
ZKJV	Závody K. J. Vorošilova
z pov.	z povolání
ZRR	Závody Říjnové revoluce
ZSSA	Zimní spartakiáda přátelých armád
ZŠPP JH	Zdokonalovací škola pro politické pracovníky Josefa Hakena
ZUČ	zájmová umělecká činnost
ZVP	zástupce velitele pro věci politické
ZVO	Západní vojenský okruh
ZVS	Závody všeobecného strojírenství
žb	ženijní brigáda
žpr	ženijní prapor

Hlavní použité prameny a literatura

Archivy

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

fond Ministerstvo národní obrany, ročníky 1955–1968

zejména písemností následujících součástí:

- Kolegium ministra národní obrany
  - sekretariát ministra národní obrany
  - náměstek ministra národní obrany (náčelník Hlavní správy pozemního vojska)
  - náměstek ministra národní obrany pro věci materiální
  - náměstek ministra národní obrany pro věci technické
  - ekonomický náměstek ministra národní obrany
  - Hlavní politická správa
  - náčelník Generálního štábu
  - Organizační a mobilizační správa Generálního štábu
  - Operační správa Generálního štábu
  - Velitelství (správa) spojovacího vojska Generálního štábu
  - Správa materiálního plánování Generálního štábu
  - Souhrnný plán Generálního štábu
  - Správa ústředního plánování Generálního štábu
  - Správa doplňování a služby vojsk Generálního štábu
  - Vojensko vědecká správa Generálního štábu
  - Technická správa Generálního štábu
  - Velitelství letectva
  - Velitelství PVOS
  - Velitelství letectva a PVOS (Hlavní správa letectva a vojsk PVOS)
  - Velitelství (správa) dělostřelectva (raketového vojska a dělostřelectva)
  - Velitelství (správa) ženijního vojska
  - Velitelství (správa) chemického vojska
  - Velitelství (správa) vojska PVO
  - Tanková technická správa
  - Automobilní a traktorová správa
  - Tanková a automobilní správa
  - Správa bojové (operační a bojové) přípravy
  - Kádrová správa
  - Finanční správa
  - Správa vojenského školství
  - náčelník Hlavního týlu
  - Proviantní správa
  - Výstrojní správa
  - Zdravotnická správa
  - Správa vojenské dopravy
  - Správa zásobování PHM
  - Stavebně výrobní úsek
  - Ubytovací a stavební správa
  - Správa technického rozvoje
  - Administrativně hospodářská správa
- fond velitelství 1. armády
- fond velitelství 4. armády
- sbírka Čs. vojenské předpisy po roce 1945

Vojenský ústřední archiv – Správní archiv Armády České republiky Olomouc

sbírka Personální spisy vojáků z povolání

Národní archiv Praha

fond Politické byro ÚV KSČ 1955–1962

fond Předsednictvo ÚV KSČ 1962–1968

fond 05/11

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

fondy D I a D II

Vojenský historický ústav – Vojenský historický archiv Bratislava

fond velitelství Východního vojenského okruhu

Tištěné prameny

KSČ o ozbrojených silách. Dokumenty 1918–1976. Praha 1976

SBÍRKA zákonů a nařízení Československé republiky 1955–1959

SBÍRKA zákonů a nařízení Československé socialistické

republiky 1960–1968

Literatura

BENČÍK, Antonín: Operace „Dunaj“. Vojáci a Pražské jaro. Praha 1994

BENČÍK, Antonín: Rekviem za Pražské jaro. Třebíč 1998

BENČÍK, Antonín, NAVRÁTIL, Jaromír, PAULÍK, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). Praha-Brno 1996

BÍLEK, Jiří, DRŠKA, Pavel, KRUPÍČKA, Jiří: 30 let Varšavské smlouvy v datech, faktech a argumentech. Praha 1985

BOJOVÉ tradice čs. vojenských výsadkářů. Praha 1989

BOJOVÉ tradice chemického vojska. Praha 1990

BOJOVÉ tradice tankového vojska. Praha 1989

BOJOVÉ tradice železničního vojska ČSLA. Praha 1983

BURIAN, Michal, RÝC, Jiří: Historie spojovacího vojska. Praha 2007

ČESKOSLOVENSKÁ ústava. Komentář. Praha 1988

ČSLA – nástroj obrany socialismu. Rukopis. Praha 1983

45 LET Ružomersko-Fatranského svazku trojnásobného hrdiny ČSSR a hrdiny SSSR armádního generála Ludvíka Svobody. Havlíčkův Brod 1990

DĚJINY Vojenské akademie v Brně 1951–2001. Praha 2001

DOLEŽEL, Ludvík, KROUPA, Lubomír: Ženijní vojsko. Historie a současnost. Praha 2003

DUKLA mezi tisíciletími. Armádní vrcholový sport. Praha 2003

DURMAN, Karel: Útěk od praporů. Praha 1998

25. VÝROČÍ začlenění železničního vojska do resortu Federálního ministerstva dopravy. Praha 1982

FIDLER, Jiří, MAREŠ, Petr: Dějiny NATO. Praha, Litomyšl 1997

HAVLÍČEK, Dušan: Jaro na krku. Zázitky ze zákulisí sekretariátu

ÚV KSČ od června do prosince 1968. Praha 1998

HISTORIE chemického vojska. Praha 1970

HUBKA, Augustin, ŠÍN, Zbyněk: Zásady budování obrany ČSSR v právním řádu. Praha 1975

HUS, Miroslav: Uniformy naší armády od roku 1918. Plzeň 1996

IRRA Miroslav: „Jednadvacítka“. Letoun MiG-21 v čs. vojenském letectvu v letech 1962-2005. 1. díl. Nevojice 2007

IRRA Miroslav: „Patnáctka“. Letoun MiG-15 v čs. vojenském letectvu v letech 1951-1983. 1. až 3. díl. Nevojice 2006–2007

KAPLAN, Karel: Československo v letech 1953–1966. 3. část.

Praha 1992

K DĚJINÁM socialistického Československa. Praha 1986

LUŇÁK, Petr: Plánování nemyslitelného.

Československé válečné plány 1950–1990. Praha 2007

MACÁK, Milan: Dvojí tvář hazardního hráče

(Jan Šejna pod drobnohledem VKR). Praha 2006.

MADRY, Jindřich: Vojenská politika KSČ za počátečního nástupu

revoluce ve vojenství a rodící se linie XX. sjezdu KSSS. Praha 1967

MAJOROV, Alexandr: Vtorženije. Česoslovakija 1968. Moskva 1998

MATOULEK Jaroslav, SOUŠEK Tomáš: Rotory na obloze. Praha 2006

MRÁZEK Stanislav: Historie polního dělostřelectva. III. díl (XX. století

od roku 1945 – počátek XXI. století). Skripta. Brno 2007

NA STRÁŽI vzdušného prostoru socialistické vlasti. Praha 1978

NOVOTNÍK, Jiří, CHRASTIL, Sylvestr: Vojáci, kteří neztratili svou čest.

Sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná

léta normalizace československé armády. Praha 2002

OKAMŽIKY pro potlesk. Půlstoletí kultury v armádě. Praha 2004

PAJÓREK, Leszek: Polska i „Praska wiosna“. Warszawa 1998

PAUER, Jan: Praha 1968. Vpád Varšavské smlouvy.

Pozadí – plánování – provedení. Praha 2004

PŘEHLED celoarmádních aktivů, porad a konferencí

v letech 1948–1979. Rukopis. Praha 1980

PŘEHLED dějin vojenské politiky KSČ. II. díl. Praha 1979

PŘEHLED dějin vojenské politiky KSČ. Praha 1988

PŮLSTOLETÍ Migů. Budování československého a českého vojenského proudového letectva. Praha 2005

REVOLUČNÍ a bojové tradice motostřeleckého vojska. Praha 1988

REVOLUČNÍ a bojové tradice raketového vojska a dělostřelectva ČSLA.

Praha 1979

REVOLUČNÍ a bojové tradice spojovacího vojska ČSLA. Praha 1985

REVOLUČNÍ a bojové tradice zdravotnické služby ČSLA. Praha 1984

REVOLUČNÍ a bojové tradice ženijního vojska ČSLA. Praha 1981

REŽŇÁK Libor: Atomový bombardér Su-7 československého vojenského letectva. Zlín 1996

REŽŇÁK Libor: Ocelový hřebec Mig-19 a československé letectvo.

Cheb 2008

ROZVÍJÍME bojové tradice letectva ČSLA. Praha 1986

SVĚTOVÝ almanach. Praha 1965

ŠTAIGL, Jan, ŠTEFANSKÝ, Michal: Vojenské dejiny Slovenska.

VI. díl 1945-1968. Bratislava 2007

ŠTĚPÁNEK, Karel, MINAŘÍK, Pavel: Československá lidová armáda

na Rýnu. Praha 2007

TRADICE proviantní služby ČSLA. Praha 1990

VOBECKÝ Petr, KOLEK Jiří: Radiotechnické vojsko (K 50. výročí vzniku).

Praha 2000

VOJENSKÁ a další opatření Československa v době povstání

v Maďarsku na podzim 1956. Sborník dokumentů I. a II. díl.

Praha 1993

VOJENSKÁ opatření Československa v souvislosti s maďarským

povstáním 1956. Praha 1994

VOJENSKÉ osobnosti československého odboje 1939–1945.

Praha 2005

VÝSADKÁŘI. 60 let v čele armády. Praha 2007

WENZKE, Rüdiger: Die NVA und der Prager Frühling. Berlin 1995

ZBROJNÍ technika v Československu ve 20. století. Komparace bojové

techniky pozemního vojska ve světě a v ČR. Praha 2005,

ŽELEZNIČNÍ vojsko národnímu hospodářství Československé

socialistické republiky. Praha 1970

ŽELEZNIČNÍ vojsko ve fotografii. Praha 1987

Periodika

Bojová příprava

Československý voják

Dělostřelec

Historie a vojenství

Lidová armáda

Obrana lidu

Sborník operační a bojové přípravy

Sborník VAAZ

Tankista

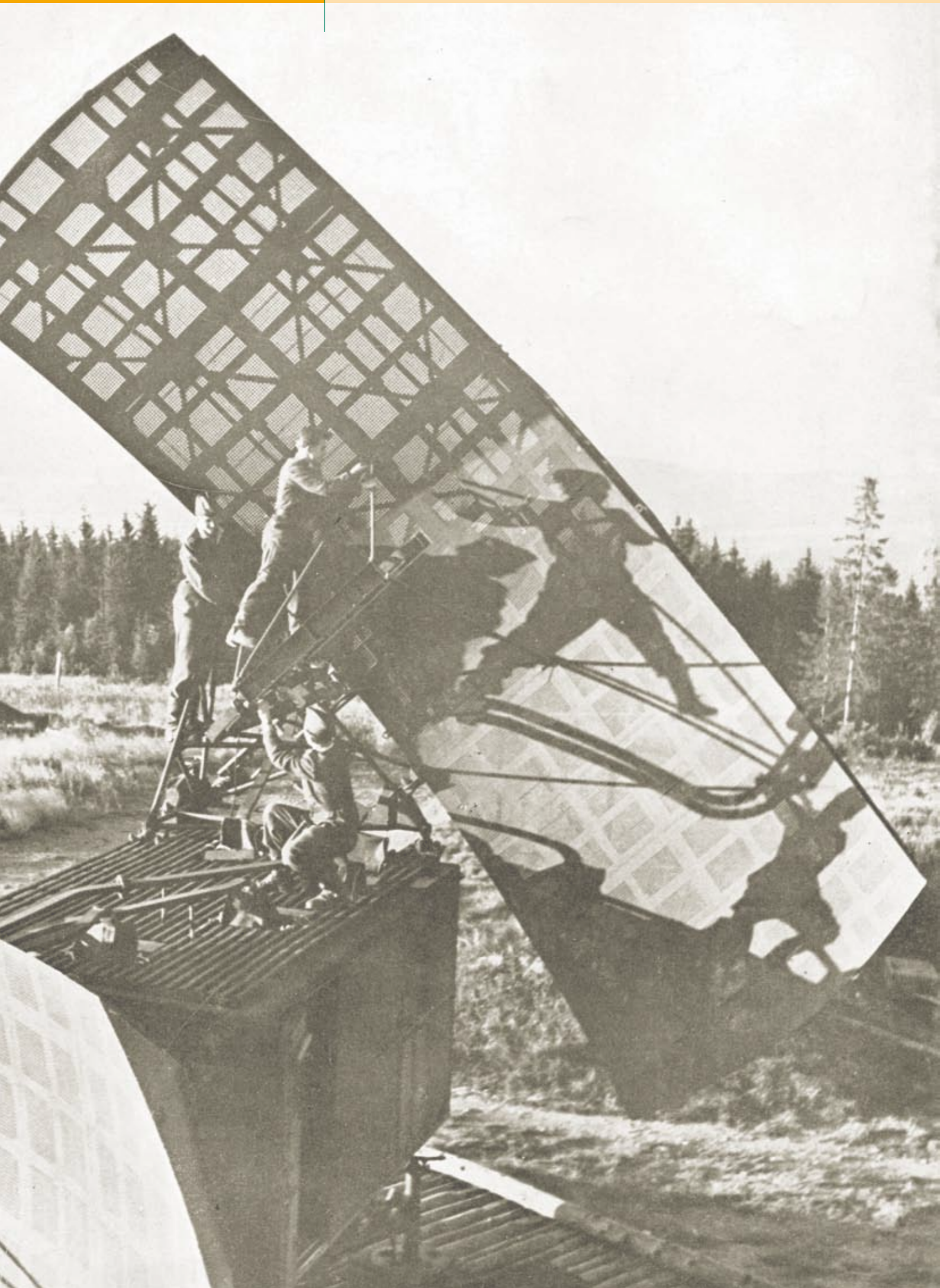
Týl a zásobování

Vojenská mysl

Vojenská technika

Vojenství

Zápisník

Obsah

Úvodem	3
I. ČÁST	DO SVAZKU BRATRSKÝCH ARMÁD
	<i>(květen 1955 – září 1960)</i> .....
Kapitola 1:	Od částečného uvolnění k velkému riziku <i>Vliv vytvoření Varšavské smlouvy na vývoj v Evropě a ve světě</i> .....
Kapitola 2:	Pod vedením a dohledem Komunistické strany Československa <i>Doktrinální východiska vojenské výstavby Československa, nové podmínky výstavby společnosti a armády</i> .....
Kapitola 3:	Obrana socialistické vlasti <i>Právní rámec budování armády, orgány řízení, branná povinnost, činnost KSČ v armádě</i> .....
Kapitola 4:	Velitel nového typu <i>Vývoj velitelského sboru a vojenského školství</i> .....
Kapitola 5:	Od okruhů k armádám <i>Organizační výstavba a dislokace vojsk</i> .....
Kapitola 6:	Lid své armádě <i>Přezbrojení ČSLA a přestavba zbrojního průmyslu</i> .....
Kapitola 7:	Válka bude pouze jaderná <i>Vojenské umění a výcvik vojsk</i> .....
Kapitola 8:	V duchu socialistického vlastenectví <i>Život u útvarů a jednotek ČSLA, podmínky vojenské služby, vojenské tradice</i> .....
Kapitola 9:	Proti maďarskému lidovému povstání <i>Vojenská opatření na hranicích s Maďarskem na podzim 1956</i> .....
Kapitola 10:	Masovosti k rekordům <i>Armádní kultura a sport</i> .....
Kapitola 11:	V dolech, na stavbách i polích <i>Pomoc armády při živelních pohromách a národnímu hospodářství</i> .....
II. ČÁST	NA SMĚRU HLAVNÍHO ÚDERU
	<i>(říjen 1960 – srpen 1968)</i> .....
Kapitola 1:	Jen krok od jaderného konfliktu <i>Vývoj mezinárodní situace a postavení Československa</i> .....
Kapitola 2:	Od vítězství socialismu k jeho krizi <i>Vývoj v Československu a řízení armády KSČ</i> .....
Kapitola 3:	Armáda socialistického státu <i>Zákon o obraně ČSSR, politické orgány a organizace KSČ</i> .....
Kapitola 4:	Kádry rozhodují vše <i>Výstavba a vývoj velitelského sboru, vojenské školství</i> .....
Kapitola 5:	Od armád k okruhům <i>Organizační výstavba a dislokace vojsk</i> .....
Kapitola 6:	Nepřítel nemá šanci <i>Výzbroj a logistické zabezpečení, zbrojní výroba</i> .....
Kapitola 7:	Bratrství ve zbrani <i>Vojenské umění a výcvik vojsk</i> .....
Kapitola 8:	Pod bojovou zástavou <i>Vnitřní život armády, ideologické a politické působení na vojáky</i> .....
Kapitola 9:	Zpíváme si do kroku <i>Armádní kultura a sport</i> .....
Kapitola 10:	Armáda pro lid <i>Pomoc armády při živelních pohromách, činnost stavebních a železničních jednotek ČSLA</i> .....
Kapitola 11:	Od „pražského jara“ k „bratrské“ okupaci <i>Československo a jeho armáda v roce 1968</i> .....
Závěrem	252
Seznam použitých zkratk	254
Hlavní použité prameny a literatura.....	256

Historie československé armády 7

ČESKOSLOVENSKÁ LIDOVÁ ARMÁDA

(květen 1955 – srpen 1968)

Autorský kolektiv:

PhDr. Jiří Bílek, CSc., Vojenský historický ústav Praha
(Úvodem, I. část – kapitoly 2, 7, 9, 11; II. část – kapitoly 2, 7, 8, 10, Závěrem)

PhDr. Jaroslav Láník, CSc., Vojenský historický ústav Praha
(I. část – kapitoly 1, 6; II. část – kapitoly 1, 3, 6)

Dr. Pavel Minařík, CSc., Vojenský ústřední archiv Praha
(I. část – kapitoly 4, 5, 6, 7; II. část – kapitoly 4, 5, 6, 7)

Mgr. Daniel Povolný, Vojenský historický ústav Praha
(II. část – kapitola 11)

Mgr. Jan Šach, Vojenský historický ústav Praha
(I. část – kapitoly 3, 4, 8, 10; II. část – kapitola 9)

Fotografie:

Vojenský historický ústav Praha

Vojenský ústřední archiv Praha

Dobový tisk

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV
PRAHA

VOJENSKÝ ÚSTŘEDNÍ
ARCHIV

AGENCIJA VOJENSKÝCH
INFORMACÍ A SLUŽEB

Vydalo Ministerstvo obrany České republiky –
Agentura vojenských informací a služeb
Adresa: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice

<http://www.army.cz>

Redakce účelové tvorby

Pověřen řízením redakce: Jaroslav Roušar

Odpovědná redaktorka: Eva Kašáková

Výtvarné řešení a zlom: Andrea Bělohávková

Dáno do tisku: 5. 8. 2008

Tisk: hansdesign, Brno

1. vydání

Kopírovat, překládat a rozmnožovat publikaci bez souhlasu vydavatele
je zakázáno.

NEPRODEJNÉ